

mon
amg
003

2277

Yon

Sigue este libro de la biblioteca que no
se cita multiplicando uno, con la misma
Peribbad. el que está de la biblioteca
quiere parte que se halla en la
guiso por los meses de la misma

esta Corregida por comision de la Suprema Inqui-
sicion conforme al expurgatorio del año 1640

M. Salazar Abad
Nagregense

VERE NOBILI AC

ERVDITO VIRO D. IANO A SVOLLA EQVI

ti ac iureconsulto suo Dño & amico præcipuo

Ioannes Alexander Brassicanus

iureconsultus S D P.

ARCHIMEDES ille Syracusanus, quem uete-
res arbitrati sunt plus ualuisse in imitandis sphae-
ræ conuersionibus, quàm naturam in efficiendis:
si quando difficilis alicuius rei feliciorẽ explica-
tionẽ inuenisset, solebat & gaudio exilire, & idem
tandem exclamare, *εὕρηκα εὕρηκα*, hoc est reperi-
tandem reperi: & Pythagoras, quum inuenisset
τὸν τετράγωνον ὁρθογωνίου, Musis à quibus admo-
nitum esse se significabat hecatōben sacrificauit,

Archimedes
Syracusanus

Pythagoræ
hecatombe

Id quod uetus & elegantissimum hoc Epigramma comprobat,

*ἡνίκα πυνθαγόρας ἔωδον λείεις εὐραβὶ γράμματα
κλφνὸς ἐφ' ᾧ λαμπρὴν ἤγαγε βεθυσίλιν*

Citat Plutar-
chus aduersus
Epicurum.
Aegyptiorũ
Osyris

Sed & Aegyptij inuento illo tam diu quæsito Osyri, nusquam non exclama-
bant, Inuenimus, lætamur. Ego uero si quando in ueterem aliquem & maio-
rum gentium autorem, necdum in lucem prolatum incido, longe uerius omni-
um istorum uoces usurpauero, ac rectius etiam dijs immortalibus eiusmodi
thesaurorum adseruatoribus, gratissimæ mētis sacrificiũ obtulero: neq; enim
alia ratione pro beneficijs istis inæstimandis nos gratos exhibere possumus,
quàm si & seruatos & inuentos à nobis meliores illos libros uni ac unico deo
acceptos feramus. Qui ut maximus, ita etiam uere optimus est, Quoniã non
tantum abunde potest, uerum etiam perpetuo & ubiq; prodesse uult: & mea
quidem sententia, nũquam ille uniuerso mortalium generi, uel præsentius ad-
est, uel felicius consulit, uel amicitius etiam prospicit, quàm quum ueterum au-
torum scripta (præsertim ea quæ quum sacra enarrent, merito etiam sacra exi-
stimari debeant) non patitur interire, sed quasi postliminio ad nos arcana sui
consilij maiestate reuocat. Id quod in Eucherio Episcopo Lugdunensi factum
esse nemo inficiabitur, qui saltẽ rem ipsam diligentius animaduertit. Nam
anno superiore quum immanissimi Turcæ Viennam inaudita obsidione pre-
merent, & omnia circumiecta, nimirum urbes, arces, cœnobìa, uillas, pagos,
agros, uineas, ferro ac igne uastarent, exusserunt etiam regionum hoc, instituti
Diui Bernardi Cœnobium, quod ad S. Crucem Diuo Leopoldo Archiduci
Austriæ, appellare placuit: & quum hoc ita miseris modis accepissent, ut iam
Cœnobium quereretur in cœnobio, libros tamen omnes & ueteres, & adhuc
minime uulgatos, incorruptos, & ex nulla parte deminutos reliquerunt, Ita

Gratitudo
erga deum

Deus Opt.
Max.

Vetrum au-
torũ scripta
à deo conser-
uata

Obsidio Vien-
næ per imma-
nissimos Tur-
cas

Cœnobium S.
Crucis in Aus-
tria

aa 2 ut ignis

Aeneae pepercit ignis ut ignis ijs non aliter pepercisse uideatur, quàm Æneae Anchisem patrem humeris efferenti, nec flammarū uis, nec hostium infelix occurfus obesse potuit, aut Æthnæ incendium, pios illos adulescentes, parentum suorum latera claudentes, saluos ac incolumes abire permisit. Pepercit igitur incendiū hoc atrocissimum Eucherio, & ab eo libris isthic omnibus omne ius belli Turcæ abstinerunt. Cum interea nostri milites, intra moenia, libros omnes discerperent, omnia uolumina corrumperent, Ita ut uix à publicis etiā bibliothecis diripiendis aut ui prohibiti, aut autoritate submoti fuerint. Vides optime uir, quod unico nomine tantum non etiā moribus à Turcis hæc belluæ differunt. Certe non minus periculi fuit ab imposito præsidio, quàm ab externo & eo quidem perniciosissimo hoste. Vnde recte Liuius exclamat, Id quidem cauendum semper Rhomanis ducibus erit, exempla quæ hæc uere pro documentis habenda, ne ita externis credant auxilijs, ut non plus sui roboris, suarūque propriæ uirium habeant, Sed hæc alterius instituti sunt. Nunc tibi muneri mitto Diui Eucherij in Reges commentariorum libros quatuor, partim quidem ut tuæ prorsus in me incredibili benignitati, liberalitati, ac amoris, uel aliqua ex parte respondeam, nam satisfaciendū ullo unquam tempore mihi spem omnem præcidisti: partim autem, ut iudicium hoc tuum singulare comprobare uidear, quo rectissime existimas uix unum aut alterum esse, qui tam exactam in interpretandis sacris literis rationem obseruarit, atque Diuus Eucherius arcanis quibusdam & reconditis notis iam inde ex Dionysij Areopagitæ disciplina repetitis, usus sit. Illum igitur quem tātō opere deprædicasti, quē tam plenius uelis extulisti simul, & exornasti, tuū tibi habeto. In eo quæ rursum ac prorsum euoluendo, animum tuum eiusmodi epularum amatissimum quàm lautissime pascito. Scimus enim te sacris literis ita deditum esse, Ita bonas horas omnes in ijs consumere, ut Zoroastris aliquo illicio adductus & incitatus esse uidearis. is enim antiquissimis ijs uersiculis sacrarum rerum studiosos commonefacere solitus est:

Zoroastris uersiculi

μήλων δισεβείης ἰσθὸν πρὸς ἀδελφὸν ἀνὴρ γῆν
ἐνθ' ἀρετῇ, σοφίᾳ τε καὶ δυνάμει συναγόνται.

Vale bene, uir & uera nobilitate ac eruditione præstantissime, & me cum studijs meis tibi bene cognitis, commēdatum habere perge. Ego certe quod ad me pertinet, eiusmodi ueterum monumentis ornare te nunquam desinam. Quanquā ut uerum fatear longe plus splendoris à te nostra accipiunt, quàm uicissim possint reponere. Pro tua tamen incomparabili modestia, scio, quāuis & hoc æqui bonique facturus: quādo nostrum animum ita perspectum habebas, ut ab eo planè nihil ad te proficisci scias, nisi quod ingenue candidum atque syncerū fuerit. Id quod in posterum approbare tibi rebus ipsis, quàm uerbosioribus

promissis malo. Viennæ,

Ex collegio Regio, Anno à nato Iesu M D XXX. mense Decembri.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI

DE HELCHANA, & duabus uxoribus eius, & natiuitate Samuelis	I
De cantico Annæ	II
De propheta ad Heli destinato, & malo filiorum eius, atq; morte ipsorum	III
De sacerdote fidele quem spondet deus, qui iuxta cor suum & animam suam faciebat	IIII
De caligine oculorum Heli, & augmēto Samuelis, & uerbis domini quæ non ceciderunt in terram	V
De arcæ captiuitate & idolo Dagon, necnon & morte Heli, & nuru sua	VI
De reuersione arcæ domini ad terram Israelitarum	VII
De percussione Bethsamitarum	VIII
De eo quod scriptum est, Ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies	IX
De eo quod scriptum, Congregato omni populo Israel orauit Samuel dominum pro Israel, & exaudiuit eum	X
De filijs Samuel qui declinauerunt post auaritiam & acceperunt munera.	XI
De unctione Saul regis & aduentu Samuelis in Galgalis	XII
De ieiunio indicto à Saule	XIII
De prælio Saul contra Amalech & Agag rege, & de eo quod scriptum est, Pœnitere deum quod constituerit Saul regem	XIIII
De obiurgatione Samuelis in Saul, quur non audisset uocem domini & scissione pallij Samuelis, necnon & morte Agag regis	XV
De spiritu maligno qui irruerat in Saul	XVI
De Dauid & unctione eius	XVII
De certamine Dauid & Golix	XVIII
De eo quod Saul pro centum præputijs Philistinorum, Dauid filiam suam promittit dare uxorem	XIX
De fuga Dauid, & salute eius, & simulachro quod in lecto eius inuentum est	XX
De aduentu Dauid ad Samuelem & nuntijs Saul, qui missi sunt ut apprehenderent Dauid, qui accepto spiritu domini prophetauerunt	XXI
De coniuratione Dauid & Ionathan	XXII
Vbi Dauid ad Abimelech sacerdotem uenit, & gladium Golix sustulit, seu panes propositionis accepit	XXIII
Vbi Dauid ad regem Achis fugit, & mutauit os suum	XXIIII
Vbi in spelunca Dauid Saulis chlamydem abscidit	XXV
De descensione Dauid in solitudinem Ahon, ubi habitabat Nabal	XXVI
aa ; Vbi	

CAPITA LIBRI I

Vbi Dauid dormiente Saul & exercitu eius hastam scyphumq; eius abstulit	xxvii
De praelio Dauid in Amalech	xxviii
De pythonissa quam consuluit Saul & suscitatione Samuelis	xxix
De praelio Philistinorum, & plaga in Israel, morteq; Saul & Ionathæ filij eius	xxx
De luctu Dauid pro morte Saul & Ionathæ ex interemptione in Israel	xxxv

FINIS

D. EVCHERII LVGDV⁷

NENSIS EPISCOPI COMMENTARIO RVM IN LIBROS

Regum ad Veraniū & Saloniū fratres episcopos Liber primus.

EGVM tēpora post iudices quādo Dauid Saule reprobato cōcepit regnare, incipiunt. Vnde & liber ubi res gestæ continētur, quem nunc aggredimur, Malachim, idest Regum uocitatur, quod tertio & quarto uolumine continet. Meliusq; est multo malachim, idest regum, q̃ malachot, idest regnorū dicere. Non enim multarū gentium regna describit, sed unius Israelitici populi, qui tribubus XII continetur. Plus tamē in terrena Hierusalē, tribus Iuda,

unus ex XII, diuturna successione regnauit. In qua ciuitate reprobato Saule, prior Dauid regnauit. In quibus temporib. multa uaria sacramēta Christi & ecclesiæ figurātur. Nam in ipso exordio regum, commutatū sacerdotiū in Samuele reprobato Heli, & commutatū regnū in Dauid reprobato Saule, exclamat prænūtiari nouū sacerdotiū nouumq; regnū, reprobato uetere, quod umbra erat futuri in dño Iesu Christo uenturi. Nonne ipse Dauid quum panes propositionis māducauit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotib. in una eademq; persona utrūq; futurū, idest in uno Iesu Christo regnū & sacerdotium figurauit? Et aspice regū tempora, quia primo iudiciū, postea regum. Sic erit iudiciū, postea regnū. Huius aut libri tale principiū est: Fuit uir unus

De Helchana

de Ramatha Sophim, de monte Effraim, & nomē eius Helchana, filius Hieroboam, filij Helij, filij Tau, filij Suph Effrateus) Helchana non de Amrā ortus, sed de Isaar, qui & ipse filius fuit Caath, & Caath filius Leui. Hic Isaar pater fuit Chore, quo pereūte filij eius remāserunt. De cuius stirpe fuit Samuel, quorū posteritas postea temporib. Dauid & Salomon, cantatores & prophete in populo & templo dei fuerunt. Huius Caath familię acceperunt urbes & suburbana ad inhabitandū, ut liber Iesu Naue testatur, in monte Effraim, ubi fuerunt ciuitates Sichē & Gazer & Cethsain & Bethoron. Fuit enim Helchana filius Hieroboā, filij Helij, filij Tau, filij Suph, filij Helcana, filij Iohel, filij Azariæ, filij Sophoniæ, filij Thaat, filij Asir, filij Abisaph, filij Chore, filij Isaar, filij Caath, filij Leui, filij Israel, ut uerba dierū narrāt. Et habuit duas uxores, nomē uni Anna, & nomen secūda Phenenna. Fueruntq; Phenennæ filij, Annæ aut nō erant liberi: &c.) Iste ergo laudabilis uir habuit duas uxores, nomen uni Anna, & nomē secundę Phenēna. Habebat aut filios de secūda Phenenna, sterilis uero erat prior illa quæ & nobilior erat. Similia inuenies etiā in Genesi, cognata qppe sibi est scriptura diuina. Inuenies ibi primā uxore Abrahæ Sarā nobiliore: secundā uero Ægyptiā Agar, ignobilē fuisse: & ante patrē effectū Abrahā de ignobili q̃ de nobili. Fuit tamen postmodū etiā de nobili

coniuge pater. Ita ergo etiam nūc Helchana hic qui est possessio dei, prius de secūda uxore efficitur pater: quoniā quidem concluderat deus uulua[m] Annæ, sicut & prius concluderat uulua[m] Saræ. Post plurimos uero partus Phenennæ, etiam Annæ uulua orationibus & precibus aperitur, & efficitur etiā ipsa mater filij eius, quem obtulit deo. Quid ergo hæc in se sacramenti contineant, uideamus. Phenenna interpretatur cōuersio, Anna autem interpretatur gratia. Vnusquisq[ue] ergo nostrum, qui uult effici possessio dei, istas sibi duas iungat uxores, & cum ipsis sibi nuptias celebret. Primam sibi iūgat, quæ nobilior est & generosior, gratiam: hæc enim nobis per fidem prima coniungitur, sicut & Apostolus dicit, Gratia salui facti estis per fidem. Secundæ uero coniūgimur Phenennæ, idest cōuersioni, quia post gratiā credulitatis, emēdatio fit morū, & uitæ conuersio. Sed quum ista sit ordo nuptiarū, alius ordo procreationis efficitur. Prima nobis filios parit Phenenna, quia primos fructus de conuersione proferimus, & prima iustitiæ germina de actibus & operib[us] procreamus. Primum nāq[ue] iustitiæ opus est, conuerti à peccatis: quia nisi ante conuertamur & declinemus à malo, nō poterimus de Anna effici patres, nec de gratia liberos generare. Videamus ergo nunc uniuscuiusq[ue] differētiās. Phenēna filios habet sed qui non assistunt deo, neq[ue] enim tales filij possunt esse cōuersionis, ut assistant & adhæreant deo. Nec tamen inanes & penitus alieni sunt à rebus dei. Accipiunt nāq[ue] partes de sacrificijs diuinis, & edūt de hostijs dei. Vnusquisq[ue] ergo nostrū primo cōuertit à peccato, & ex cōuersione generat opera iustitiæ: postea uero excitata in nobis Anna, per zelum & æmulationē boni precē fundat ad deum, ut & ipsa filios generet. Quales ergo Anna, quæ est gratia, filios generat, qui assideant deo: Gratia enim & ueritas per Iesū Christū facta est. Hic ergo filius gratiæ, qui uerbo dei & deo uacat. Post hæc orauit Anna, & ait, Confirmatū est cor meum in domino, & exaltatū est cornu meū in deo salutari meo. Dilatatū est os meum super inimicos meos, lætata sum in salutari tuo: &c.) Ita ne uero uerba hæc unius putabuntur esse mulierculæ, de nato sibi filio gratulantis: Tantū mens hominū à luce ueritatis auersa est, ut nō sentiat supgreddi modū scēminæ huius dicta quæ fudit: Porro qui reb[us] ipsis quæ iam cœperant etiā in hac terrena peregrinatione cōpleri cōuenienter mouet, nonne intendit & aspicit & cognoscit per hanc mulierem, cuius etiam nomē, idest Anna, gratia eius interpretat[ur]: ipsam religionē Christianā, ipsam ciuitatē dei, cuius rex est & cōditor Christus, ipsam postremo dei gratiā prophetico spiritu sic loquutā: à qua superbi alienātur ut cadant, qua humiles implētur ut surgant, quod maxime hymnus iste personuit: nisi fortē quisq[ue] dicturus est, nihil istam prophetasse mulierē, sed deum tantūmodo propter filium, quē precata impetrauit, exultātī laudatione laudasse: Quid ergo sibi uult quod ait, Arcus fortū superatus est, & infirmi accincti sunt uirtute, pleni panib[us] minorati sunt, & esurientes transierunt terrā, quia sterilis peperit septē, & multa in filijs infirmata est: Nunquid VII ipsa pepererat: Quāuis sterilis fuerit, unicū habebat quando

De cantico
Anne II

quādo ista dicebat: sed nec postea VII peperit, siue sex, q̄b. septimus esset ipse Samuel, sed tres mares & duas foeminas. Deinde illo in populo quum adhuc nemo regnaret, quod in extremo posuit, Dat uirtutē regibus nostris, & exaltauit cornu Christi sui: unde dicebat, si non prophetabat? Dicat ergo ecclesia Christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole foecūda dicat, quod tāto ante de se prophetatū per os huius piæ matris agnoscit. Confirmatū est cor meū in dño, & exaltatū est cornu meū in deo meo) Vere cōfirmatū est cor, & cornu exaltatū: quia nō in se, sed in dño deo suo. Dilatatū est super inimicos meos os meū) Quia & in angustijs pressurarū sermo dei non est alligatus, nec in preconib. alligatis. Lætata sum, inqt. in saluari tuo) Christus est iste Iesus quē Si meon sicut in euāgelio legitur senex, amplectens paruulū, agnoscens magnū, Nunc dimittis, inqt. dñe ser. t. in pace, q. ui. o. m. s. t. Dicat itaq; ecclesia, Lætata sum in salu. t. Quoniā non est sanctus ut est dñs, & non est iustus sicut deus noster) Tanq; sanctus & sanctificās, iustus & iustificās. Non est sanctus præter te, quia nemo fit nisi abs te. Deniq; sequit̃. Nolite gloriari superbi, & nolite loqui excelsa) Neq; exeat magniloquiū de ore uestro, quoniā deus sciētiarum dñs. Ipse uos scit, & ubi nemo scit: quoniā qui putat se aliquid esse, quum nihil sit, seipsum seducit. Hæc dicuntur aduersarijs ciuitatis dei, ad Babyloniam pertinentib. de sua uirtute præsumētib. in se, non in dño gloriantib. ex quibus sunt etiā carnales. Israelitę terrenæ Hierusalē ciues terrigenæ: qui ut dicit Apolus, Ignorātes dei iustitiā. i. quam dat deus homini, qui solus est iustus atq; iustificans: & suam uolentes cōstituere. i. uelut à se sibi paratā, non ab illo impartitam: iustitiæ dei non sunt subiecti: utiq; quia superbi, de suo putantes, nō de dei placere se deo: qui est deus scientiarū, atq; ideo & arbiter conscientiarum, ibi uidens cogitationes hominū, quoniā uanæ sunt, si hominū sunt, & ab illo non sunt. Et præparans, inqt. adinuētiōnes suas) Quas adinuētiōnes putamus, nisi ut superbi cadant, & humiles surgant? Has quippe adinuētiōnes exequit̃, dicens. Arcus potentiū infirmatus est, & infirmi præcincti sunt uirtute) Infirmatus est arcus. i. intentio eorū, qui tam potentes sibi uidētur, ut sine dei dono atq; adiutorio, humana sufficientia diuina possint implere mādāta. Et præcinguntur uirtute quorū in terra uox est, Miserere mei dñe, q. inf. s. Pleni panibus, inqt. minorati sunt, esurientes transierunt terrā.) Qui sunt intelligēdi pleni panib. nisi idem ipsi quasi potentes. i. Israelitę, quib. credita sunt eloquia dei? Sed in eo populo ancillæ filij minorati sunt, quod uerbo minus, bene tamen expressum est, q. ex maiore, minores facti sunt, quia & in ipsis panibus. i. diuinis uerbis, quæ Israelitæ soli tunc ex omnib. gentib. acceperūt, terrena sapiunt. Gentes autē quib. lex illa nō erat data, postea q̄ per nouū testamentū ad illa eloquia uenerūt, multū esuriendo terrā transierūt, quia in eis non terrena, sed cœlestia sapuerūt. Et hoc uelut quæreret̃ causa quur factum sit, Quia sterilis peperit VII, & multa in filijs infirmata est. Hic totū quod prophetabat̃ eluxit agnoscētib. numerū septenariū, quo est uniuersæ ecclesię significata perfectio.

ctio. Propter quod & Ioannes apostolus ad septem scribit ecclesias: eo modo se ostēdens ad unius plenitudinem scribere: & in Prouerbijis Salomonis hoc antea præfigurans, Sapientia ædificauit sibi domum, & suffulit columnas septem. Sterilis enim erat in omnib. gentibus dei ciuitas, antequam iste foetus quem cernimus, oriretur. Cernimus etiam quæ multa in filiis erat, nunc infirmam terrenam Hierusalem, quoniam quicūq; filij liberæ in ea erant, uirtus eius erat. Nunc uero quoniā ibi litera est, & spiritus non est, amissa uirtute infirmata est. Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit.) Mortificauit illam quæ multa erat in filiis, & uiuificauit hanc sterilem, quæ peperit septem: quamuis cōmodius possit intelligi eosdem uiuificare quos mortificauerit: id enim uelut repetiuit, addēdo, Deducit ad inferos, & reducit. Quibus enim dicit Apostolus, Si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera dei sedens: salubriter utiq; mortificātur à domino. quibus adiungit, Quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram: ut ipsi sint illi, qui esurientes transierunt terram. Mortui enim estis, inquit. Ecce quomodo salubriter mortificat deus. Deinde sequitur, Et uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Ecce quomodo eosdem ipsos uiuificat deus. Sed nunquid eosdem deduxit ad inferos, & reduxit? Hoc utrumq; sine controuersia fidelium, in illo potius uidemus impletum capite scilicet nostro, cum quo uitam nostram Apostolus dixit absconditam in deo. Nam qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, isto modo utiq; mortificauit eum: & quia resuscitauit à mortuis, eundem rursus uiuificauit: & quia in prophetia uox eius agnoscitur, Non derelinques animam meam in inferno, eundem deduxit ad inferos, & reduxit. Hac eius paupertate ditati sumus.

Dominus enim pauperes facit, & ditat.) Nā quid hoc sit ut sciamus, quod sequitur audiamus: Humiliat, & exaltat.) Vtiq; superbos humiliat, & humiles exaltat. Quod enim alibi legitur, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiā: hoc totum habet sermo huius, cuius nomen interpretatur, gratia eius. Iam uero quod adiūgitur, Suscitāt à terra pauperem, de nullo melius quā de illo, intelligo, qui propter nos pauper factus est, quum diues esset: ut eius paupertate, sicut paulo ante dictum est, ditaremur. Ipsum enim de terra suscitauit, tam cito ut caro eius non uideret corruptionem. Nec illud ab illo alienabo quod additū est, Et de stercore erigit inopem. Inops quippe, idem qui pauper. Stercus uero, unde erectus est: rectissime intelliguntur Iudæi persecutores. in quorū numero quum se dixisset Apostolus ecclesiā persequutum, Quæ mihi fuerunt, inquit, lucra, hæc propter Christum damna esse duxi: nec solum detrimenta, uerum etiam stercora existimaui esse, ut Christum lucrifacerē. De terra ergo suscitatus est ille, supra omnes diuites pauper: & de illo stercore erectus supra omnes opulentos, ille inops. Et sedeat cum principibus populi.) Quibus ait, Sedebitis super duodecim sedes, sed sedē gloriæ dans eis hæreditatem. Dixerant potētes illi, Ecce nos dimisimus omnia, & se-

quiti

quuti sumus te. Hoc uotū potentissimi uouerunt. Sed unde hoc eis, nisi ab illo de quo cōtinuo dictum est, Dans uotum uouenti. Alioquin ex illis exi potētibz, quorum arcus infirmatus est. Dans, inquit, uotū uouenti.) Non enim quisq; domino quid rectū uoueret, nisi quia ab illo acciperet, quod uoueret. Sequit̃, Et benedixit dans annos iusti) Vt cum illo scilicet sine fine uiuat, cui dictum est, Et anni tui non deficient. Ibi enim stant anni, hic autem trāseunt, immo pereunt. Ante enim q̃ ueniant, nō sunt. Quū enim uenerint, nō erunt: quia cum suo fine ueniunt. Horum autem duorum, id est dans uotum uouenti, & benedixit annos iusti: unū est quod facimus, alterū quod sumimus. Sed hoc alterū deo largitore non sumitur, nisi cum ipso adiutore primum illud efficiatur. Quia non in uirtute potens est uir. Dominus enim infirmum facit aduersarium suum, illum scilicet qui homini uouenti inuidet, & resistit, ne ualeat implere quod uouit. Potest ex ambiguo Græco intelligi, & aduersariū suum. Quū enim dominus possidere nos cōeperit, profecto aduersarius qui noster fuerat, ipsius fit, & uincetur à nobis, sed non in uiribus nostris, quia non in uirtute sua potens est uir. Dominus ergo infirmū faciet aduersariū suū, dominus sanctus: ut uincatur à sanctis, quos dominus sanctus sanctorū efficit sanctos. Ac per hoc non gloriatur prudens in prudētia sua, & non gloriatur potens in potentia sua, & nō gloriatur diues in diuitijs suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, intelligere & scire deum, & facere iudiciū & iustitiā in medio terræ. Non parua ex parte intelligit & scit dominū, qui intelligit & scit etiā hoc à domino sibi dari, ut intelligat & sciat dominū. Quid enim habes, ait Apostolus, quod non accepisti? Si autē accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? id est quasi à teipso tibi sit unde gloriaris. Facit autē iudiciū & iustitiā, qui recte uiuit. Recte autē uiuit, qui obtēperat prācipiēti deo: & finis prācepti, id est ad quod refertur prāceptū, charitas est de corde puro & cōscientia bona, & fide non ficta. Porro ista charitas sicut Ioānes apostolus testat̃, ex deo est. Facere igitur iudiciū & iustitiā ex deo est. Sed quid est in medio terræ? Neq; enim non debent facere iudiciū & iustitiā qui habitāt in extremis terræ. Quis hoc dixerit? Quir ergo additū est, In medio terræ? Quod si non adderet, & tātummodo diceretur, Facere iudiciū & iustitiā: magis hoc prāceptū ad homines utrosq; pertineret & mediterraneos & maritimos. Sed ne quisq; putaret, post finē uitæ quæ in hoc agitur corpore superesse tēpus iudiciū iustitiāq; faciēdi, quam dum esset in carne nō fecit, & sic diuinū euadi posse iudiciū: in medio terræ mihi uidetur dictū, quum quisq; uiuit in corpore. In hac quippe uita, suā terram quisq; circūfert, quam moriente homine recipit terra, consurgenti utiq; redditura. Proinde in medio terræ, id est quum anima nostra isto terreno clauditur corpore, faciendum est iudiciū atq; iustitia, quod nobis profit in posterum quando recipit quisq; secūdum ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum. Per corpus quippe ibi dixit Apostolus, per tempus quo uixit in corpore. Neq; enim si quis maligna mēte atq; impia cogitatione blasphemet, neq; id

ullis

ullis membris corporis operetur, ideo nō erit reus, quia id motu corporis non gessit, quū hoc per illud tempus gesserit, quo gessit & corpus. Isto modo congruenter intelligi potest etiam illud quod in psalmo legitur, Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ: ut dominus Iesus accipiat deus noster, qui est ante secula, quia per ipsum facta sunt secula: operatus est salutem in medio terræ, quum uerbum caro factum est, & terreno habitauit in corpore. Deinde posteaquā prophetatū est in his uerbis Annæ, quomodo gloriari debeat, qui gloriatur, non in se utiq; sed in domino, propter retributionē, quæ in die iudicij futura est, Dominus ascendit, inquit, in cœlos, & intonuit: ipse iudicabit extrema terræ, quia iustus est.) Prorsus ordinem tenuit cōfessionis fidelium. Ascendit enim in cœlum dominus Christus, & inde uenturus est ad uiuos & mortuos iudicandos. Nam quis ascēdit, sicut dicit Apostolus, nisi qui descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia. Per nubes ergo suas tonuit, quia spiritu sancto quum ascendisset, impleuit. De quibus hoc illi Hierusalem, hoc est, ingrata uineæ comminatus est apud Esaiam prophetam, ne pluant super eam imbrem. Sic autem dictum est, Ipse iudicabit extrema terræ: ac si diceretur, etiā extrema hominis. Nō enim alias partes non iudicabit, qui omnes homines proculdubio iudicabit. Sed melius intelliguntur extrema terræ, extrema hominis: quoniam non iudicabuntur, quæ in melius uel in deterius, medio terræ commutantur, sed in quibus extremis inuentus fuerit qui iudicabitur. Propter quod dictū est, Qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit. Qui ergo perseuerāter facit iudicium & iustitiam in medio terræ, non damnabitur, quum iudicabuntur extrema terræ. Et dat, inquit, uirtutem regibus nostris, ut non eos iudicando condemnet. Dat eis uirtutem qua carnem sicut reges regant, & in illo mūdum qui propter eos fudit sanguinem, uincāt. Et exaltauit cornu Christi sui. Quomodo Christus exaltauit cornu Christi sui? De quo enim supra dictum est, Dominus ascendit in cœlos, & intellectus est dominus Christus, ipse sicut hic dicitur, Exaltabit cornu Christi sui. Quis ergo est Christus Christi? An cornu exaltabit uniuscuiusq; fidelis sui, sicut ista ipsa in principio huius hymni ait, Exaltatū est cornu meum in deo meo? Omnes quippe unctos eius chrismate, recte Christos possumus dicere. Quod tamen totū cum suo capite corpus, unus est Christus. Hæc Anna prophetauit, Samuelis mater, sancti uiri, multūq; laudati. In quo quidē tunc figurata est mutatio ueteris sacerdotij: & nunc impleta, quando infirmata est quæ multa erat in filijs, ut nouum haberet sacerdotiū in Christo, sterilis quippe peperit septem. Hoc canticum iuxta Septuaginta interpretum translationem inferere compulsi sumus, ut à beato Augustino positū est: pro eo quod in ipsa translatione ampliorem & ueriores continet historiam. Interea Samuel erat ministrās in templo dei, accinctus ephot. Porro filij Heli diuina sacrificia temerantes peccabant coram domino, & deridebant per eos multi sacrificia

crificia domini. Vnde Heli sacerdos pro eorum iniquitate dānatus est, quod eos peccantes minus seuera animaduersione plectebat. Equidē coercuit, equidem corripuit, sed lenitate & māsuetudine patris, non seueritate & autoritate pontificis. Qua sentētia discant sacerdotes quomodo filiorum etiam propter scelera puniantur quiq; & quamuis sancti sint, culpa tamen subditorum eisdem, si nō coerceant, imputatur. Post hęc euidentius ad ipsum Heli sacerdotem missus loquitur homo dei, cuius quidē nomen tacetur, sed intelligitur officio ministerioq; suo sine dubitatione esse propheta. Sic enim scriptum est,

Venit autē uir dei ad Heli, & ait ad eum: Hęc dicit dominus, Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cū esset in Ægypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnib. filijs Israel mihi in sacerdotē, ut ascenderet ad altare meum & adoleret mihi incensum & portaret ephot coram me, & dedi domui patris tui omnia de sacrificijs filiorum Israel: Quare calce abiecastis uictimam meā, & munera quę pręcepi ut offerrentur in templo. Et magis honorasti filios tuos, q̃p me, ut comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei. Propterea ait dominus deus Israel, Loquēs locutus sum, ut domus tua & domus patris tui ministraret in conspectu meo usq; in sempiternū. Nunc autē dicit dominus, Absit hoc à me: sed quicūq; glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contēnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies ueniunt & pręcidam brachium tuum & brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua, & uidebis Christum æmulū tuum in templo in uniuerſis prosperis Israel, & non erit senex in domo tua omnibus diebus. Verūtamen non auferam penitus uirum ex te ab altari meo, sed ut deficiāt oculi tui & tabescat anima tua: & pars magna domus tuę morietur, quum ad uirilem ætatem uenerit. Hoc autē erit tibi signum quod uēturum est duob. filijs tuis Ophni & Phinees. In die uno morietur ambo, & suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciat. Non est ut dicatur ista prophetia, ubi sacerdotij ueteris tanta manifestatione prænūtiata mutatio est, in Samuele fuisse completa. Quanquam enim esset de tali tribu Samuel quę cōstituta fuerat à domino, ut seruiret altari, tamen non erat de filijs Aaron, cuius progenies fuerat deputata unde fierēt sacerdotes: ac per hoc in ea quoq; re gesta eadē mutatio quę per Christum Iesum futura erat, adumbrata est, & ad uetus testamentū proprie pertinebat, figurate uero ad nouū, prophetia facti etiam ipsa non uerbi, id scilicet facto significans quod uerbo ad Heli sacerdotē dictum est per prophetam. Nam fuerunt postea sacerdotes regnante Dauid ex genere Aaron, sicut Sadoch & Abiathar, & alij deinceps anteq̃ tēpus ueniret, quo ista quę de sacerdotio mutando tanto ante prędicta sunt, effici per Christum oportebat. Quis autē nunc fideli oculo hęc intuens non uideat esse completa, quandoquidem nullum tabernaculū, nullum templū, nullum altare, nullum sacrificium, & ideo nec ullus sacerdos remansit Iudæis, quibus ut de semine Aaron ordinaretur, in dei fuerat lege mandatum: quod & hic commemoratū est, illo

De prophetia
ad Heli, & fili
ijs eius III

dicente propheta, Hæc dicit dominus deus Israel, Loquēs locutūs sum, ut domus tua & domus patris tui ministret in cōspectu meo usq; in æternū. Nunc autem dicit dominus, Absit hoc a me: sed quicunq; glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Quod enim nominat domum patris eius, non eum de proximo patre dicere, sed de illo Aaron, qui primus sacerdos est institutus, de cuius progenie cæteri sequerētur, superiora demonstrant, ubi ait, Reuelatus sum domui patris tui, cum esset in Ægypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem. Quis patrum fuit huius in illa Ægyptia seruitute? Vnde cum liberati essent, quis electus est ad sacerdotium, nisi Aaron? De huius ergo stirpe isto loco dixit futurū fuisse, ut non essent ulterius sacerdotes, quod iam uidemus impletum. Vigilet fides, præsto sunt res, cernuntur, tenentur, & uidere nolētium oculis ingeruntur. Ecce, inquit, dies ueniunt, & præcidam brachiū tuum & brachium domus tuæ, ut non sit senex in domo tua, & uidebis Christum æmulum tuum in templo, in uniuersis prosperis Israel. Ecce dies, qui prænuntiati sunt, iam uenerunt: nullus sacerdos secundum ordinem Aaron: & quicūq; ex eius genere est homo, cum uidet sacrificium Christianorum toto orbe polle, re, sibi autem honorem illum magnum esse subtractum, deficiūt oculi eius, & defluit anima eius tabe mœroris. Proprie autem ad huius domum Heli, cui hæc dicebantur, quod sequitur pertinet: & pars magna domus tuæ morietur, cum ad uirilem ætatem uenerit. Hoc autem erit tibi signum, quod uenturum est duobus filiis tuis, Ophni, & Phinees, in die una morientur ambo. Hoc ergo signum factū est mutandi sacerdotij domui huius, quo signo significatum est mutādum sacerdotium domus Aaron: mors quippe filiorum huius significauit mortem non hominum, sed ipsius sacerdotij de filiis Aaron. Quod autem sequitur, ad illum iam pertinet sacerdotē, cuius figuram gessit huic succedendo Samuel. Proinde quæ sequuntur, de Christo Iesu noui testamenti uero sacerdote dicuntur. Suscitabo mihi sacerdotē fidelem, qui iuxta cor meum & animā meam faciat.) Sub figura Samuelis, de domino saluatore, summo uidelicet ac uero pontifice debet intelligi, qui nimirū sicut Samuel defuncto Heli successit in sacerdotium, non de stirpe Aaron, sed de alia Leui familia electus. Fuit enim, ut iam supra meminimus, filius Helchana, filij Hieroboam, filij Thau, filij Suph, filij Helchana, filij Iohel, filij Azariæ, filij Sophoniæ, filij Thaat, filij Asir, filij Abiasaph, filij Chore, filij Isaar, filij Chaath, filij Leui, filij Israel, ut uerba dierum narrant. Ita mediator dei & hominum, ut esset nobis pontifex, non de Leui, sed de alia utiq; tribu, idest à Iuda carnis originem sumpsit: aliam q̃ legalem hostiam, idest ipsam suam carnē obtulit patri pro nobis: alios quā de genere Aaron pontificatus sui reliquit hæredes, filios uidelicet gratiæ noui testamenti de uniuersa gentium natione collectos. Quod uero quasi humano more eloquens deus dicit, Qui iuxta cor meum & animā meam faciat: de Samuele quidem recte potest intelligi, quod in omnibus

De sacerdote
fidei III

bus eius uoluntati, sicut homo deo paruerit, De domino ac saluatore, quod sicut filius unigenitus paternorum sit in omnibus conscius arcanorum, iuxta quod de seipso manifeste testatur, dicens, Et à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor, & qui misit me, mecum est, & non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei, facio semper. In hoc uero quod ait deus, qui omnia quæ in corde meo, & quæ in anima mea sunt, faciat, non arbitramur animam habere deum, cum sit conditor animæ: sed ita hoc de deo tropice, non proprie dicitur, sicut manus, pes, & alia corporis membra. Et ne secundum hoc credatur homo in carnis huius effigie factus ad imaginem dei, adduntur & alæ, quas utiq; non habet homo: & dicitur deo, Sub umbra alarum tuarum protege me, ut intelligant homines, de illa ineffabili natura non proprijs sed translatis rerum uocabulis ista dici. Et ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus.) Ipsa est domus, quam ædificat pater de qua apostolus ait, Quæ domus sumus nos si fiduciā & gloriam spei usq; in finem firmam retineamus: & hæc domus ambulabit coram Christo eius, ipso uidelicet summo pontifice. Ambulabit dixit conuersabitur, sicut superius dixerat de domo Aaron. Loquens locutus sum, ut domus tua, & domus patris tui, ministraret in conspectu meo, usq; in sempiternum. Quod autem ait, Coram Christo meo ambulabit: de ipsa domo utiq; intelligendum est, nō de illo sacerdote qui est Christus ipse mediator atq; saluator. Domus ergo eius coram illo ambulabit. Potest, & ambulabit, intelligi de morte ad uitam, omnibus diebus quibus peragitur usq; in finem seculi huius ista mortalitas. Alioquin quomodo de Samuele potest accipi, quod ædificata sit ei domus fidelis, quæ coram Christo domini, idest ipso Samuele cunctis diebus incederet, cum legamus in sequentibus, quod filij illius auersi de uis eius post auariciam declinauerint & peruerterint iudicium: nisi forte domum eius hoc loco plebem Israeliticam intelligamus, quæ cunctis diebus sacerdotij eius domino seruiert, de qua scriptum est, Et requieuit omnis domus Israel post dominum: & paulopost, Abstulerūt filij Israel Baalim & Astaroth, & seruiert domino soli. Quod uero adiungitur, Futurum est autem, ut quicumq; remanserit in domo tua, ueniat, ut oretur pro eo: non proprie de domo dicitur huius Heli, sed illius Aaron, de quo usq; ad aduentum Iesu Christi homines remanserunt, de quo genere etiam nunc usq; nō desunt. Nam de illa domo huius Heli, iam supra dictum erat, Et omnis qui supererit domus tuæ, decedet in gladio uirorum. Quomodo ergo hic uere dici potuit, & erit qui remanserit in domo tua, ueniat ut oretur pro eo: si illud est uerū, quod ultore gladio nemo inde supererit: nisi quia illos intelligi uoluit, qui pertinent ad stirpem, scilicet illius totius sacerdotij secundum ordinem Aaron. Ergo si de illis est prædestinatis reliquijs, de quibus alius propheta dixit, Reliquiæ saluæ fient: unde & Apostolus, Sic ergo, inquit, & in hoc tempore, reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt: quia de talibus reliquijs bene intelligit esse, de quo dictum

est, qui remanserint in domo tua: profecto credit in Christum, sicut temporibus apostolorum ex ipsa gente plurimi crediderunt, neque nunc desunt, qui licet rarissimi, tamen credant, & impletur in eo quod hic iste homo dei continuo secutus adiunxit. Et offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque, Dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.) Quid per nummum argenteum, nisi oris confessio designatur, quæ sit credentibus ad salutem? Argentum enim pro eloquio poni solet, psalmista testante ubi canitur, eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum. Sed quod dicit iste qui uenit, Dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis: sacerdotalem partem corpus Christi, id est, ecclesiam dicit, cuius plebis ille sacerdos est mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, cui plebi dicit apostolus Petrus, Plebs sancta, regale sacerdotium. In hanc partem sacerdotalem, postulat comedere buccellam panis. Quibus uerbis ipsum sacrificium Christianorum eleganter expressum est, de quo dicit sacerdos ipse: panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita: ipsum quippe est sacrificium, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Factum est autem in die quodam Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerunt, nec poterat uidere lucernam dei antequam extingueretur.) In tabernaculo foederis erat candelabrum, ubi à uespere usque mane summo pontifice lucernas uespere concinnante iugiter extra uelum preparatae lucebant, ut dominus iussisset: isto pontifice intrante in tabernaculo iam grandæua senectute confecto oculi eius intantum caligauerant, ut nec incensam lucernam potuisset aspicere, quanto magis extinctam? Figuraliter uero lucerna dei Heli fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens iustitia claritatis fulgebat, quam extinctam propheta asserit, dum ob scelera filiorum sacerdotum potestatem, meritorumque lumen amisit. Creuit autem Samuel & dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus uerbis eius in terra, Significat, quia nihil ex ijs, quæ loquutus est irritum fuit, sed omnia sunt rebus completa quæ dixit. Cadunt namque in terra uerba superuacua, quæ pro nihilo habenda, & uniuersorum sunt calcanda despectu, sicut & beatus Iob dixit, Et lux uultus mei non cadebat in terra: qui nimirum in tanta grauitate uultum tenere consueuerat, ut nunquam contemptibili latitia resolveretur, sed quotienscunque hilarior se presentibus exhiberet, certa semper hoc causa utilitatis eorum faceret. Igitur postea quam hæc in figura mutationis ueteris testamenti à propheta illo prænuntiata sunt ad Heli, offendente dominum Israel, instruxerunt aciem Philistei contra eos: tollunt autem Israelitæ arcam ad stationem suam, capta est ab hostibus arca, ipsique non solum uicti sunt, & in fugam uersi, immo etiā magna strages facta est occisorum. Nonnulla tamē futurorum, significat res gesta hæc. In prophetia enim arca illa ab alienigenis capta, indicabat testamentum dei transiturum ad gentes. Quando enim nuntiatus est Heli sacerdoti captam fuisse arcam domini, cecidit de sella,

& mori

De caligine
oculorum Heli
V

De captiuitate
arce VI

& mortuus est.) Transeunte arca domini ad gentes, perijt atq; interiijt sacerdotium Iudæorum. Duo quoq; filij Heli corruerunt, unius uxor uiduata, & mox in partu mortua est, propter eandem perturbationē.) Quod euidenti signo præfiguratum est, post extinctum sacerdotium Iudæorum, carnalem interiijſſe ſynagogam, illi carnaliter adhærentem: proſtratoq; Heli de ſella, pontifices Iudæorum ſedem habuere uacuam, & gloriam ſacerdotij, regniq; extinctam. Sed quid eſt, quod dum poſuiſſent Philiftijm arcam domini in templo Dagonis dei ſui, intrauerūt templum, & inuenerunt deum ſuum proſtratum atq; conſractum, caput eius duæq; manus abſciſſæ. Statim enim ut teſtamentum domini peruenit in gentibus, conſectim idola quæ deceptū poſſidebant orbem deſtructa ſunt, omniſq; error ſimulachrorum corruiť, præſentiam dei ferre non ſuſtinens. Nam in manibus præciſis Dagon, poteſt idololatriæ finis agnoſci: limen enim finem itineris ſignificat. etiam & illud ad magnam pertinet ſignificationē in ipſa ruina Dagon dei ſui atq; fractura, quod dorſum illius ſolum inuenerūt, fractis omnibus eius membris. Dorſum quippe fugam ſignificat. Quicunq; enim fugiunt, perſequentibus dorſum dant. Vnde ſcriptum eſt de hoſtibus, Quoniam pones eos dorſum. Vbi enim idola perierunt, & ſi aliqua remanentia ab aliquibus abſconduntur, fugerunt. Quod autem percuſſi ſunt in poſteriora, ij qui arcam dei captiuauerunt, hac pœna ſignificatum uidetur: quia ſi qui ſuſceperint teſtamentum dei, & poſteriora uitæ dilexerint, ex ipſis iuſtiſſime cruciabuntur, quæ ſicut Apoſtolus, exiſtimare debent ſicut ſtercora. Qui enim ſic aſſumunt teſtamentum diuinum, ut in poſteriora reſpicientes ueteri ſe uanitate non exuant, ſimiles ſunt hoſtibus illis, qui arcam teſtamenti captiuam, iuxta idola ſua poſuerunt, & illa qui dem ueraciter etiam nolentibus cadunt, quia omnis caro ſcœnum, & claritas omnis, ut flos ſcœni: aruit ſcœnum, & flos decidit: arca autem domini manet in æternum: ſecretum ſcilicet teſtamentum regni cœlorum, ubi manet dei uerbum. Cum uero de terra Philiftijm arca domini ad terram Iſraelitarum rediret, pluſtro ſuperpoſita eſt, & uaccæ pluſtro ſubiunctæ ſunt, quæ ſcœtæ fuiſſe memorantur, quarum filios clauſerant domi, ut ſcriptum eſt, Ibant autem in directum uaccæ per uiam quæ ducit Bethſamis, uno itinere gradiebantur pergentes, & mugientes, & non declinabant neq; ad dexteram neq; ad ſiniſtram.) Quid igitur uaccæ, niſi fideles quosq; in eccleſia ſignant, qui dum ſacri eloquiij præcepta conſiderant, quaſi ſuperimpoſitam domini arcam portant. De quibus hoc eſt etiam notādum, quod fuiſſe ſcœtæ memorantur, quia ſunt pleriq; qui in uia dei intrinſecus poſiti, foris carnalibus affectibus ligantur: ſed non declinat à recto itinere, qui arcam dei portat in mente. Ecce enim uaccæ, Bethſamis pergunt. Bethſamis quippe dicitur domus ſolis: & propheta ait, Vobis autem qui timetis dominū orietur ſol iuſtitiae. Si igitur ad æterni ſolis habitationem tēdimus, dignum proſecto eſt, ut de dei itinere pro carnalibus

nalibus affectibus non declinemus. Tota enim uirtute pensandum est, quod uaccae dei plaustro suppositæ pergunt & gemunt. Dant ab intimis mugitus, & tamen de itinere nō detorquent gressus. Amorem quidem per compassionem sentiunt, sed colla posterius non deflectunt. Sic nimirum prædicatores, sic fideles quiq; intra sanctam ecclesiam debent, ut & compatiātur proximis per charitatem, & tamen de uia dei non exorbitent per compassionem. Arca quippe superposita Bethsamis est pergere, cum superna sciētia ad internæ lucis habitaculum appropinquare. Sed tunc uere Bethsamis tendimus, cum uiam rectitudinis gradientes, ad uicina erroris latera ne pro affectu pignorum declinamus. Sic namq; sic necesse est ut incedere debeant, qui sacrilegijs suppositi, iam per internam scientiam domini arcam portant, quatenus per hoc quod propinquorū necessitatibus condolent, accepto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, ne hæc eadem mens aut si affectu non tangitur dura sit: aut plus tacta, si inflectitur, remissa. Percussit autem de uiris Bethsamitis, eo quod uidissent arcam domini, percussit de populo septuaginta uiros, & quinquaginta milia plebis.) Populus & plebs pro una eademq; re indifferenter accipit. Nam & ex uno Græco quod est laos, solet utrumque transferri. Sed in hoc uidetur esse distantia, quod in priore commate uersiculi additum est uiros. Viros enim maiores natu significat, ut sit sensus: Quia de optimatibus populi septuaginta sunt percussi: de ipsa autem turba uulgari hominū quinquaginta milia. Quod ne pareretur in Exodo populus à longe stabat & orabat, solusq; Moyses ascendit ad dominum. Isti ob hoc à deo percussi sunt, quia non solum appropinquaerunt, sed etiam, ut alia translatio habet, despexerunt, quod rationi plus congruum est. Nam in Exodo, uiderunt, & audierunt, perspicua diuinæ potētiæ inspexerunt, nec perierunt: & ideo isti, non de uisione, sed de despectione & temeritate mulctati sunt. Et factum est, ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies. Erat quippe iam annus uicesimus, & requieuit omnis domus Israel post dominum.) Non ita intelligendum est, quasi uiginti anni, quibus arca maneret in Cariathiarim, ad octauum usq; annum regni Dauid, quo eam congregata frequentia populi in Hierusalē adduxit, sint computandī. Inuenitur namq; in sequentibus, quod temporibus Saulis fuerit elata de hac ciuitate, & allata in castra, pugnante eo aduersus Philisteos. Sic etenim scriptū est, Et ait Saul ad Ahaim, Applica arcam dei. Erat enim arca dei in die illa cum filijs Israel. Et quia constat quod Dauid eam in Hierusalem adduxerit de domo Aminadab, in quam nunc illata esse perhibetur, restat intelligi quod in diebus Saulis relata de castris, & in præfatam sit illata ciuitatem, unde denuo regnante Dauid affertur in Hierusalem. Est ergo sensus temeratae sententiæ, quia ex quo mansit arca in Cariathiarim, erat annus uicesimus, cum eam inde transferri temporibus Saul causa belli contingeret: uel

De percussio-
ne Bethsami-
tarum VIII

De eo qd scri-
ptum est, Ex
qua die, &c.
IX

uel certe uicesimus annus, cum adhuc omnis domus Israel post dominum requieuit, abiectis uidelicet idolis illi soli seruiēs: quod eam fecisse toto tempore præsulatus Samuelis, qui Iosepho teste duodecim annis completus est, & primo tempore regni Saul, quod eodē historico affirmāte uiginti annis tenuit, nullus sanctæ historiæ curiosus ignorat. Namq; postmodum cum recessisset à Saule spiritus domini, & agitare eum spiritus nequam, maxime ad persequendum Dauid innoxium & iustum, necesse erat partem militiæ uel plebis eius nonnullam, malitiæ illius extitisse complicem. Cariathiarim ipsa est quæ alio nomine Cariath Baal uocatur, ciuitas saltuum, una de urbibus Gabaonitarum, pertinens ad tribum Iuda euntibus ab Hierusalem Diospolim miliario nono. De hac fuit Vrias propheta, quē interfecit Ioachim in Hierusalem, sicut scribitur. Samuel autem post mortem Heli regebat Israel. Cōgregato autem omni populo exclamauit ad dominū pro Israel, & exaudiuit eum. Et cum offerret holocaustum accedentibus alienigenis ad pugnam cōtra populum dei, intonuit dominus super eos & confusi sunt, & offenderunt coram Israel, atq; superati sunt. Tunc assumpsit Samuel lapidem unum & posuit eum inter Masphat & Sicelech: & ut interpretes Septuaginta transtulerunt, inter Masphat nouam & ueterem uocauit nomen eius, lapis adiutoriū, & dixit, Usq; adhuc auxiliatus est nobis deus.) Masphat interpretatur Intentio. Lapis ille adiutoriū, medietas est saluatoris, per quem transeundum est à Masphat uetere ad nouam: idest ab intentione quæ expectabatur in carnale regnum, quod erat beatitudo falsa: ad intentionem quæ per nouum testamentum expectaretur in regnum cœlorū, ubi est beatitudo uerissima spiritalis: qua quoniam nihil est melius, huc usq; auxiliatur deus. Iste Samuel inuocato nomine domini exaudiuit eum deus, & in tempore messis pluuiam impetrauit. Pluuia enim in sanctis scripturis, uerba sunt euangelij siue legis, sicut & Moyses dicit, Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea. Hanc igitur pluuiam dedit mundo Christus in tempore messis, idest quando gentes colligi oportebat, ut sicut frumentum in horreis, sic intra ecclesiæ sinum congregentur. Iudicauit autem Samuel Israel omnibus diebus uitæ suæ, fueruntq; usq; ad eum iudices & principes super Israel. Porro filij Samuel declinauerunt post auariciam & accipiebant munera, & tam iniqui iudices extiterunt, ut populus nequaquam ferens, regem sibi in similitudinem gentium cæterarum postulet: quibus dedit dominus Saul regem, cum quæreretur asinas patris sui, & ueniret ad Samuelem in Ramatha: inter cætera quæ loquuti sunt simul prædicens ei signa Samuel, quæ uentura erant ei eo die, cum recederet ab eo. Cumq; ab eo recessisset, uenit ad collem domini, ubi erat statio Philistinorum, iam primum peractum sicut loquutus fuerat homo dei. Et ecce cuneus prophetarum obuius ei, & insiluit super eum spiritus dei, & prophetauit in medio eorum. Videntes autem omnes

De precib. Samuelis pro populo X

De filiis Samuelis XI

qui nouerant eum heri & nudiustertius, quod esset cum prophetis, dixerunt ad inuicem, Quæ nam res accidit filio Cis? Num & Saul inter prophetas? Hoc quidem non puto habere aliquid quæstionis, spiritus enim ubi uult spirat, & spiritum prophetiæ nullarum animarum potest maculare contactus. attingit enim ubiq; propter suam mundiciã: afficit enim omnes non eodem modo, sed alios per informationem spiritus eorundem hominum, ubi rerum demonstrantur imagines, alios per fructum mentis ad intelligentiam, alios utraq; inspiratione: alios etiam nesciẽtes per informationem spiritus duobus modis: aut per somnia, sicut non solum pleriq; sancti, sed & Pharao & Nabuchodonosor rex uidit, quod nemo eorum intelligere ualebat, sed tamen uidere uterq; poterant: aut demonstratione in ecstasi, quod Latini nonnulli pauperem interpretantur, mirum si proprie, sed uicine: & tamen cum sit mentis alienatio à sensibus corporis, ut spiritus hominis diuino spiritu absumptus capiendis atq; intuendis imaginibus uacet, sicut Danieli demonstratum est, quod non intelligebat: & Petro illud uas submissum est de cælo quatuor lineis. Nam & ipse quid illa demonstratio figuraret, postea cognouit. Per fructum autem mentis ad intelligentiã, uno modo cum hæc ipsa quæ demonstrantur in imaginibus, quid significant, & quò pertineant, reuelantur, quæ certior prophetia est. Nam magis ipsam uocat Apostolus prophetiam, sicut Ioseph meruit intelligere, quod Pharao non nisi uidere: & Daniel exponit regi, quod ille cernit, & nescit. Cum uero mens ita afficitur, ut non rerum imagines coniecturali examinatione intelligat, sed res ipsas intueatur, sicut intelligitur sapientia & iustitia, omnisq; incommutabilis & diuina species, ad prophetiam non pertinet, de qua nunc agimus. Vtroq; autem munere prophetiæ donantur, qui & rerum imagines in spiritu uident, & quid ualeant, simul intelligunt: aut certe manifestis locutionibus in ipsa demonstratione informantur, sicut in Apocalypsi quædam exponuntur. Nescientes autem afficit prophetiæ spiritus, sicut Caiphæ cum esset pontifex prophetauit de domino, quod expediret unum mori pro tota gente, cum aliud in uerbis quæ dicebat, attenderet, quæ non à seipso dicere nesciebat. Abundant in sanctis libris exempla. Hoc autem uerbo quod positum est, Insiluit in eum spiritus, tanquam ex abdito diuinitatis secreto, repentinus significatur afflatus. Horum igitur modorum quonam potius affectum esse intelligamus Saul, satis apparet ex eo quod ibi scriptum est, Conuertit deus in Saul cor aliud. Sic enim aliam cordis affectionem significat, quam conuertendo fecit deus, ut imaginum significantium & præfigurantium capax fieret ad propheticam diuinationem. Tantum autem distat inter prophetiam prophetarum, sicut Esaias, sicut Hieremias, & cæteri huiusmodi fuerunt, atq; istam transitoriam quæ in Saul apparuit: quantum distat inter loquelam humanam, cum loquuntur homines, & cum eadem loquela propter necessarium prodigiũ asina loquuta est, in qua sedebat Balaam propheta

pheta. Accepit enim hoc ad tempus illud iumentum, ut deus quod statuerat demonstraret, non ut habitu perpetuo bestia loqueretur. Aut si hoc exēplum maiore differentia remotum est, multo minus mirandum est homini reprobo datam fuisse ad momentum temporis affectu transitorio prophetiam, quando ille dederat, qui & asinam cum uoluit loqui fecit. Magis enim distat pecus ab homine, quam homo reprobus ab electis etiam hominibus. Non enim si quisquam dixerit aliquid, quod ad sapientiam pertinet, continuo sapiens existimandus est: sic nec quisquam, si aliquando prophetauit, iam inter prophetas numerabitur, cum & dominus in euangelio dicat, quosdam cum gaudio uerbum excipere, & radice altitudinem non habere, sed esse temporales. Ideoq; sicut consequens indicat lectio, factum est in parabola, Et Saul inter prophetas. Hoc igitur mirari desinamus, cum in hominibus apparet diuinitus aliquid, quorum uel meritum uel habitum excedit, cum forte uult deus cuiusdam significationis gratia, tale aliquid demonstrari. Si autem hoc mouet, quod postea Saul malo spiritu inuadente præfocabatur, qui prophetiæ prius spiritum acceperat: neq; hoc mirandū est. Illud enim factum est ex dispensatione aliquid significandi, hoc ex merito uindicandi. Nec mouere nos debent hæc alternantia in animo humano, hoc est in creatura mutabili: præsertim eodem tempore quo caro corruptibilis mortaliscq; portatur. Aut non uidemus in ipso Petro quantum indicat euangelium extitisse tantam confessionem, ut audire meruerit, Beatus es Simon Bariona, quia non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cœlis est: & paulopost tam carnaliter eum de domini passione sensisse, ut statim audiret, Vade post me Satanas, scandalum mihi es. Non enim sapias quæ dei sunt, sed quæ hominum. Et fortasse aliquanto interius intelligentibus tantum ualet ad illa uisa mentis hæc differentia, qua Petrus intellexit, deo patre reuelante, quod filius dei esset Christus, & postea ne moreretur extimuit: quantum ualet ad distinguenda uisa, quæ in spiritu hominis alienata mente imaginarie fiunt, reuelatio prophetiæ, qua primo afflatus est Saul, & commixtio spiritus mali, quo postea premebatur. Vngitur post hæc iubente domino, rex prior à propheta in regnum. Qui & ipse quidem, in id quod unctus est, imaginem Christi portauit. Vnde & beatus Dauid, & ipse Christus nuncupatus, ait ad eum qui se finxerat Saulum occidisse, Quomodo non timuisti inijcere manum tuam in Christum domini? Hinc est quod ab humero sursum Saul supereminebat omnibus: quia caput nostrum sursum est supra nos quod est Christus. In id autem quod reprobatus postea & reiectus est succedente in regnum Dauid, populi, ut prædictum est, Israel personam gestauit: qui populus regnum adeptum fuerat amissurus, Christo domino nostro per nouum testamentum, nō carnaliter, sed spiritualiter regnatura. Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpisset, duobus autem annis regnauit super Israel.) Vno anno postquam

De unctione
Saul XII

quàm rex electus est à Samuele, in domestica domo sedēs dissimulauit se esse regem, reliquis duobus annis publice iudicauit omnem Israel, tenens obedientiam cum humilitate: & hoc fuit illud tempus antequàm mandatum domini transgrediretur in Amalech: reliquo uero tempore quo uixit & imperauit, transgressor mandati domini extitit. Post hæc expectans Saul Samuel in Galgalis, uidens quod tardaret, obtulit holocaustum. Veniensq; Samuel, inter cætera ait ad Saul, Stulte egisti, nec custodisti mandatum domini quod præcepit tibi. Quod si non fecisses, iam nunc parasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsiuit sibi dominus uirū iuxta cor suum, & præcepit ei, ut esset dux super populum suum, eo quod non seruaueris quæ præceperit dominus.) Non sic accipiendum est, ac si ipsum Saulem in æternum deus præparauerit regnaturum, & hoc postea noluerit seruare peccanti, neq; enim eum nesciebat, sed præparauerit regnum eius, in quo figura esset regni æterni. Ideo addidit, Et nunc regnum tuum non stabit tibi.) Stetit ergo, & stabit quod in illo significatum est, sed non huic: quia non in æternum ipse fuerat regnaturus, nec progenies eius, ut saltem per posteros alter alteri succedentes, uideretur impleri quod dictum est, In æternum. Et quæret, inquit, dominus, sibi hominem.) Siue Dauid, siue ipsum mediatorem significans noui testamenti, qui præfigurabatur in chrismate, etiam quo unctus est ipse Dauid & progenies eius. Non autem quasi nesciat ista, sibi hominem deus quærit, sed hominibus more hominum loquitur, quia sic loquendo nos quærit. Non solum enim deo patri, uerum ipsi quoque unigenito eius, qui uenit quærere quod perierat, usq; adeo iam eramus noti, ut in ipso essemus electi ante constitutionem mundi. Quæret sibi, ergo dixit, suum habebit. Vnde in Latina lingua hoc uerbum accipit præpositionem, & Acquirit dicitur, quod satis apertum est, quid significet: quanquam & sine additamento præpositionis, quærere intelligatur acquirere: ex quo lucra uocantur & quæstus. Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni Israel. Cauent enim Philistini, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam, & ne haberent fabros ferrarios, qui arma ad repugnandum facerent: ita Chaldæi destructa Hierusalem, & uastata omni terra repromissionis, satagebant ut nullus in ea remaneret artifex, nullus clusor, qui uel scædata urbis mœnia componere, uel posset refarcire dirupta: quin potius quicquid apud gentem exterminatam artis inuenerant, totum in Babyloniam transferunt, ut uel ad nihilum ultra ualeat, uel illius ciuitatis utilitatibus proficiat. Arma quibus contra diabolum repugnantes, libertatem à domino nobis donatam defendamus, quid sunt alia, nisi eloquia scripturarum, in quibus & ipsius domini, & sanctorum eius exemplis, quo ordine bella uitiorum superari debeant, luce clarius discimus: Sed Philistæi filios Israel fabris armorum priuant, cum maligni spiritus

Spiritus animos fidelium à meditatione sacrae lectionis, secularia illis negotia inferendo retardant: ne uel ipsi per huius exercitium resistendi fiduciam sumant: uel alios fortè qui legere nesciunt, ad resistendum uitijs exhortando aut corripiendo accendant. Tollunt fabros armorum, cum eos qui sacra eloquia norunt, in tantis scelerib. obruunt, ut dicere bona quæ didicerant, prorsus erubescant. Saul autem post hæc dum pergeret dimicaturus aduersus Philistim, indixit cuncto exercitui ieiunium, quousq. reuerterentur à prælio: sed Ionathan filius eius uidens supra faciem agri mel, extendit summitatem uirgæ, & intinxit in fauum mellis, & gustauit, & illuminati sunt oculi eius.) Non utiq. ad uidendum illuminati, quia antea uidebat: sed ad discernendum, quia uerita tetigerat. Tunc enim casus ille, sicut & Adam, fecit illum attentum, reddiditq. confusum: quo facto admoneremur omnes illecebras uoluptatum in seculo debere continere, qui deo nitimur militare. Non enim potest contra Allophylos spirituales, idest aduersus principes tenebrarū uiribus animi concurrere, qui adhuc huius mundi negligit dulcedinem declinare. Mel enim distillant labia meretricis, quod est delectatio uoluptatis carnalis. De quo putatur iuxta mysticos intellectus hunc gustasse Ionatham, & fortè deprehensum uix precibus populi liberatum. Inijt iterum Saul prælium aduersus Amalech, interfectis cunctis hostibus ab Euila usq. Sur.) Est una Euilath regio, quam circuit fluuius Phison, exiens de paradiso, quæ hodie India uocatur: dicta autem Euilath à quodam nepote Noe. Est & alia Euilath, solitudo cōtra faciem Ægypti. Hæc enim Euila, illa Euilath debet nuncupari. Sur quoq. est solitudo inter Cades & Barath, extēdens desertum usq. ad mare rubrum, & Ægypti confinia. Percussum hunc terminum pepercit Agag regi, nec uoluit dispendere omnia iuxta præceptum domini, irasciturq. ei dominus. Factum est autem uerbum domini ad Samuel, dicens, Pœnitet me quod constituerim Saul regem, quia dereliquit me, & uerba mea opere nō impleuit.) Neq. enim sicut hominem, ita deum, cuiusq. facti sui pœnitet, cuius est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quàm certa præscientia. Nos uero cum de deo hoc in diuinis scripturis audimus, indignū arbitramur hoc de illo sentire: sed necesse est, ut aliquid dicatur, per quod hoc aliquo modo demonstretur. Cum uerba omnia quibus humana colloquia conferuntur, illius sempiterna uirtus & diuinitas mirabiliter atq. incūctanter excedat, quicquid de illo humaniter dicitur, quod etiā hominibus aspernabile uideatur, ipsa humana admonetur infirmitas, etiam illa quæ congruenter in scripturis sanctis de deo dicta existimat, humanæ capacitati aptiora esse, q̃ diuinæ sublimitati: ac per hoc etiam ipsa esse transcendenda, est sanior intellectus, sicut ista qualicūq. modo transensa sunt. Quis est enim hominū, cui non occurrat in deo cuncta præsciente pœnitentiam esse non posse: & certe tamē hæc duo uerba sunt, pœnitentia, & præscientia, quorū quia unū congruere credimus deo, idest præscientiā, negamus in eo esse pœnitentiā. Cū uero alius liquidior consideratione ista pertra-

De ieiunio in
dicto à Saul
XIII

De prælio Sa/
ul cōtra Ama
lech XIII

ctans

stans quæsierit quemadmodū uel ipsa præscientia deo congruat, & inuenerit
 huius etiam uerbi notionem illius ineffabili diuinitate longe altēq̃ superari,
 non miratur utrūq̃ de illo propter homines dici potuisse, de quo utrūq̃ pro
 pter ipsum incongrue diceretur. Quid est enim præsciētia, nisi scientia futuro
 rum? Quid est autem futurū deo, qui omnia tempora supergreditur? Si enim
 scientia dei res ipsas habet, & nō sunt ei futuræ, sed præsentēs, ac per hoc non
 iam præscientia, sed scientia dici potest: si autem sicut in ordine temporalium
 creaturarum, ita & apud eum nondum sunt quæ futura sunt, sed ea præuenit
 sciendo: bis ergo ea sentit, uno quidem modo secundū futurorū præscientiam,
 altero uero secundum præsentīū scientiam. Aliquid ergo temporaliter accidit
 scientiæ dei, quod absurdissimū atq̃ falsissimū est. Nec enim potest quæ uen
 tura prænoscat nosse, nisi cum uenerint, nisi bis innotescant, & prænoscendo
 anteq̃ sint, & cognoscēdo cum iam sunt: ita fit ut quod longe à ueritate seclu
 sum est, temporaliter aliquid accadat scientiæ dei, cum temporalia quæ præsci
 untur, etiam præsentia sentiuntur quæ non sentiebātur. Si uero etiam cum ue
 nerint quæ præsciebantur esse uentura nihil noui accidet scientiæ dei, sed ma
 nebit illa præscientia sicut erat, etiā priusq̃ uenirent quæ præsciebantur, quo
 modo iam præscientia diceretur quādo non est rerum futurarum? Iam enim
 præsentia sunt quæ futura cernebat, & paulopost erunt præterita. Præterita
 rum autem rerum sicut præsentium, nullomodo potest dici præscientia. Redi
 tur ergo ad id ut fiat rebus iam præsentibus sciētia, quæ eisdem rebus futuris
 erat præscientia, & cum ea quæ præsciētia erat prius, postea sciētia fiat in deo,
 admittit mutabilitatē, & temporalis est, cum sit deus, qui uere summēq̃ est,
 nec ulla ex parte mutabilis, nec ullo motu nouitio temporalis. Placet igitur ut
 non dicamus præsciētiam, sed tantūmodo scientiam. Quæramus & hoc quo
 modo. Non enim scientiā solemus dicere in nobis, nisi cum sensa & intellecta
 memoria retinemus, cum meminimus aliquid sensisse nos uel intellexisse, ut
 id quod uolumus, recolamus. Quod si ita in deo est, ut possit proprie dici in
 telligit & intellexit, sentit & sensit, admittit tēpus, & subrepat nihilominus illa
 mutabilitas quæ longe à dei substantia remouenda est, & tamen & scit deus
 & præscit deus ineffabili modo, sic eū & pœnitet ineffabili modo. Cum enim
 scientia dei longe distet ab humana scientia, ita ut irridenda sit comparatio,
 utraq̃ tamē scientia uocatur: & hæc quidem humana talis est, ut de illa dicat
 Apostolus, etiam scientia destruetur: quod nullo modo de scientia dei recte
 dici potest. sic & ira hominis turbida est, & non sine cruciatu animi: ira uero
 dei, de qua dicitur in euangelio, Sed ira dei manet super eum: & Apostolus,
 Reuelatur enim dei ira de coelo super omnem impietatem: illo in tranquillita
 te iugiter manente, in creatura subdita exercet admirabili æquitate uindictā.
 Misericordiā quoq̃ hominis nonnulla cordis sequitur miseria. Vnde etiā in La
 tina lingua nomē accepit. Nam inde est etiam, q̃ non solū gaudere cum gau
 dentib, sed etiam flere cum flentib, hortatur Apostolus. Quis aut̃ sano capite
 dixerit

dixerit ulla miseria tangi deum: quem tamē ubiq; scriptura misericordē esse testatur. Ita zelum humanum non sine peste liuoris intelligimus, zelantem uero deum non ita, sed eodem uerbo, non eodem modo. Longum est percurrere cætera, & sunt innumerabilia quibus ostenduntur, multa diuina eisdem nominibus appellari quibus humana, cum incomparabili diuersitate seiuncta sint. Nec tamen frustra eadem sunt rebus utrisq; indita uocabula, nisi quia hæc cognita quæ in cottidiana consuetudine uersantur, & experientis usitatoribus innotescunt, nonnulla ad intelligenda illa sublimia præbent uiam, cum enim dempsero de humana sciētia mutabilitatē, qua transitus quosdam à cogitatione in cogitationem recolimus, ut cernamus animo quod in contuitu eius paulo ante non erat, atq; ita de parte in partem crebris recordationibus transilimus, unde etiam ex parte dicit esse Apostolus nostram scientiam: quum ergo hæc cuncta detraxero, & reliquero solam uiuacitatē certę atq; inconcussæ ueritatis, una atq; æterna contemplatione conlustrantis: imò non reliquero, non enim habet hoc humana scientia, si pro uiribus cogitauero: insinuatur mihi utcūq; scientia dei, quod tamen nomen ex eo quod sciendo aliquid nō latet hominē, potuit esse rei utriq; commune: quanquam & in ipsis hominibus solet discerni à sapientia scientia, ut etiam Apostolus dicit. Alij quidem datur per spiritū sermo sapientiæ, alijs sermo scientiæ secundum eundem spiritū. In deo autem non sunt hæc duo, sed unum, & in hominibus quidem ita discerni probabiliter solēt, ut sapientia pertineat ad intellectum æternorum, sciētia uero ad ea quæ sensibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diuersa essent, non sic ab Apostolo distinguerētur. Quod sane si ita est, ut nomen scientiæ rebus quas per sensum corporis experimur deputandum sit, nulla est omnino sciētia dei. Non enim deus per se ipsum ex corpore & anima constat sicut homo: sed melius dicitur aliam esse scientiā dei, & nō eiusdem generis cuius ista est quæ hominum dicitur: sicut etiā id ipsum quod deus dicitur, longe aliud est quàm quemadmodum est dictum, quod stetit in synagoga deorum: tamē ad nō latere quoquo modo pertinet cōmunicatio ipsa uocabuli, sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motum ut remaneat uindictæ uigor, atque ita utcūque surgo ad innotescentiā illius, quæ adpellatur ira dei. Item de misericordia si auferas cōpassionem de eo quod miseraris, participatus es miserie, ut remaneat tranquilla bonitas subueniendi, & à miseria liberandi, insinuatur misericordiæ diuinæ qualiscunq; cognitio. Zelum quoq; non repudiemus & aspernemur, quum scriptum inuenimus: sed auferamus de humano zelo pallidam tabem doloris, & morbidam perturbationē animi, remaneatq; illud solum iudicium, quo corruptio castitatis impunita esse nō sinit, & assurgimus ut incipiamus aliquo modo capere zelum dei. Qua propter quum legimus etiam deum dicentem, pœnitet me: consyderemus quod id esse soleat in hominibus opus pœnitendi, cum

di, cum proculdubio reperit uoluntas mutandi, sed in homine cū dolore animi est. Reprehēdit enim in se quod temere fecerit. Auferamus ergo ista quæ de humana infirmitate atq; ignorātia ueniunt, & remaneat solū, uelle ut nō ita sit aliquid, quēadmodū erat. Sic potest aliquantū intimari menti nostræ, qua regula intelligat quod pœnitet deū. Quū enim pœnitere dicit, uult non esse aliquid sicut fecerat ut esset, sed tamen cum ita esset, ut ita esse debeat, & cum ita esse iam nō finitur, iam nō esse debet, ita perpetuo quodam & tranquillo æquitatis iudicio, quo deus cuncta mutabilia incōmutabili uoluntate disponit. Sed quomodo præsentiā & scientiā cum laude solemus in hominibus appellare, iramq; ipsam solet humanū genus in magnis potestatibus tremere potius q̄ reprehēdere, congruenter putamus talia dici de deo. Qui autē zelat, & quē aliquid pœnitet, quoniam uel culpari solet, uel culpā in se corrigere, atq; ideo cū reprehensione ista de hominibus dici, propterea mouet cū legimus esse aliquid in deo eiusmodi. Sed illa scriptura omnibus consulens, propterea magis & ista ponit, ne illa quæ placēt sic intelligant in deo, quomodo consueuerūt in hominibus intelligi. Per hæc enim quæ displicēt, cum ea nō uideamus sic intelligere, ut inueniunt in homine, discimus etiā illa sic quærere, quæ apta esse atq; cōuenientia putabamus. Nam si p̄pterea nō est illud de deo dicendū, quia in homine displicet, nō dicamus incōmutabile deū, quia de hominibus cum reprehensione dictū est, nō enim est illis cōmutatio. Item sunt quædam quæ in homine laudabilia sunt, in deo autē esse nō possunt, sicut pudor quod ætatū uiridiorū magnū est ornamentū, sicut timor dei, nō tantū in ueteribus libris laudat, sed Apostolus etiā dicit, Perficientes sanctificationē in timore dei, qui utiq; nullus in deo est. Sicut ergo quædam laudabilia hominū recte intelligunt in deo, nō ita in hominibus, sed uocabulis tantūmodo cōmunibus, longe alia ratione & modo. Nam paulopost idē Samuel, cui dixerat dominus, pœnitet me quod constituerim regē Saul, ipsi Sauli ait de deo: quoniam nō est sicut homo, ut pœniteat eū. Vbi uidelicet satis ostendit etiā cum dicit deus, pœnitet me, nō humano more accipiendū esse, sicut iam quantū ualuimus disputauimus. Veniens autē Samuel ad Saul, ait ad Saul: Sine me, & indicabo tibi quæ locutus sit ad me dominus nocte. Dixitq; ei. Loquere. Et ait Samuel: Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? Paruulus in oculis suis est, qui in eo quod semetipsum considerat, imparē se alienis meritis pensat. Nam quasi grandem se cōspicit, quisquis se super aliena merita elatione cogitationis extendit. Saul autē reprobis in bono quod cœperat nō permansit, quia fastu susceptæ potestatis intumuit. At contra Dauid semper de sese humilia sentiens, eiusdemq; Saul se cōparatione postponēs, postq; feriendi locum reperit & pepercit, eidem sæuienti aduersario humili se professione subtrauit dicens, Quē persequeris rex Israel, quē persequeris? canem mortuū & pulicem unū. Et certe iam unctus in regē fuerat, iam exorante Samuele, & cornu super se

De obiurgati
one Samuelis
in Saul.

xv

per se oleo fundere didicerat, quod eum diuina gratia Saul reprobato ad regni gubernacula possidenda seruabat: & tamē persequēti aduersario mente se humili substernebat, cui diuino iudicio praelatū esse se nouerat. Illi itaque se postponebat humilē, cui per gratiā electionis incōparabiliter se nouerat esse meliorē. Increpans Samuel Saul, cur nō audisset uocē domini, sed uersus ad pradam, fecisset malū in oculis domini, parcendo & nō interficiēdo Amalech, ait Samuel, Nunquid uult dominus holocausta & uictimas, & nō potius obediat uoci domini? Melior est enim obedientia quā uictimæ, & auscultare magis quā offerre adipem arietū. quoniā quasi peccatū ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle adquiēscere. Pro eo ergo quod abiiecisti sermonē domini, abiicit te ne sis rex. Obedientia uictimis iure præponit, quia per uictimas aliena caro, per obedientiā uero uoluntas propria mactat. Tanto igitur quisque deum citius placat, quanto ante eius oculos repressa arbitrii sui superbia, gladio præcepti se immolat. Quo cōtra ariolandi peccatū inobediētia dicit, ut quanta sit uirtus obedientiæ demonstretur. Ex aduerso ergo melius ostendit, quid de eius laude sentiat. Si enim quasi ariolandi peccatū est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle adquiēscere, sola est quæ fidei meritū possidet, sine qua quisque infidelis cōuincit, etiāsi fidelis esse uideatur. Hinc per Salomonē in ostensione obedientiæ dicit: Vir obediēs loquitur uictorias. Vir obediēs uictorias loquit: quia dum alienæ uoci humiliter subdimur, nos metipsos in corde superamus. Hinc in Euangelio ueritas dicit. Eum qui uenit ad me non eijciam foras, quia de cœlo descendi, nō ut faciā uoluntatē meā, sed uoluntatē eius qui misit me. Quid enim si suā faceret, eos qui ad eum ueniūt repulisset? Quis autē nesciat quod uoluntas filiī à patris uoluntate non discrepet? Sed quoniā primus homo qui suā facere uoluntatem uoluit, à paradisi gaudio exiuit, secundus ad redemptionē hominū ueniens, dum uoluntatē se patris & non suam facere ostendit, permanere nos intus docuit: quum igitur non suā sed patris uoluntatē facit, eos qui ad se ueniunt, foras non eijcit: quia dum exēplo suo nos obedientiæ subdit, uiam nobis egressionis claudit. Conuersus est autē Samuel ut abiret. Saul autē apprehendit summitatē pallij eius, quæ & scissa est. Et ait ad eum Samuel. Scidit dominus regnū Israel hodie à te, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Compellimur iuxta LXX interpretū translationem hanc ponere sententiā, quia multo amplius habetur illic. Ita enim illic scriptū est. Non reuertar tecum, quia spreuisti uerbū domini, & spernet te dominus, ne sis rex super Israel. Et cōuertit Samuel faciē suā, ut abiret, & tenuit Saul pinnam diploidis eius, & dirupit eam. Et dixit ad eum Samuel. Dirumpet dominus regnū Israel de manu tua hodie, & dabit proximo tuo bono super te, & diuidetur Israel in duo, & non conuertetur, neque poenitebit eum, quoniam non est sicut homo, ut poeniteat eum: ipse minatur & non permanet. Iste cui dicitur, spernet te dominus, ne sis rex super Israel, & dirumpet dominus regnū ab Israel de manu tua hodie, XL annos regnauit super Israel, tanto scilicet spacio temporis, quāto & ipse Dauid, & audiuit hoc primo tempore regni sui, ut intelligamus ideo dictum, quia nullus de stirpe

eius fuerat regnaturus, & respiciamus ad stirpē Dauid, unde exortus est secundum carnē, mediator dei & hominū, homo Christus Iesus. Non autē habet scriptura, quod in plerisq; latinis codicibus legitur, Disrumpet dominus regnū israel de manu tua, sicut à nobis positū est, & inuentū in Græcis. Disrumpet dominus regnū ab Israel de manu tua, ut hoc intelligatur de manu, quod est ab Israel. Populi ergo Israel personā figurate gerebat homo iste. Qui populus regnū fuerat amissurus, Christo Iesu domino nostro per nouū testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo. De quo cum dicitur, & dabit illud proximo tuo, ad carnis cognationē refertur: ex Israel enim Christus secundū carnē, unde & Saul. Quod uero additum est, bono super te, potest quidē intelligi meliori te, ut quia ille bonus est, ideo sit super te, iuxta illud propheticum, Donec ponā inimicos tuos sub pedibus tuis, in quibus est Israel, cui suo persecutori regnū abstulit Christus, quāuis fuerit illic & Israel, in quo dolor non erat, quoddā quasi frumentū illarum palearum. Nam utiq; inde erant Apostoli, inde tot martyres, quorum prior Stephanus, inde tot ecclesiæ, quas Apostolus Paulus cōmemorat, in conuersione eius magnificātes deū. De qua re nō dubito intelligendū esse quod sequitur, & Israel diuidetur in duo, in Israel scilicet inimicum Christo, in Israel ad ancillā, & Israel ad liberā pertinentē. Nam ista duo genera primum simul erāt, uelut Abrahā adhuc adhæreretur ancillæ, donec sterilis per Christi gratiā fecundata clamaret, Eice ancillā & filiū eius. Propter peccatū Salomonis regnāte filio eius Roboam, scimus Israel in duo diuisum esse, atq; ita perseuerasse, habentibus singulis partibus reges suos, donec illa gens tota à Chaldeis esset ingenti uastatiōe subuersa, atq; translata. Sed quid hoc ad Saulē? Si tale aliquid cōminandum esset, ipsi Dauid fuerat potius comminandum, cuius erat filius Salomon. Postremo nunc inter se gens hebræa diuisa nō est, sed indifferenter in eiusdē erroris societate dispersa per terras. Diuisio uero illa quā deus sub persona Saulis, illius populi & regni figurā gerentis, eidē regno & populo cōminatus est, æterna atq; immutabilis significata est, per hoc quod adiunctum est, & nō cōuertetur, neq; pœnitebit eum, quoniā nō est sicut homo, ut pœniteat eū: ipse minatur & nō permanet, id est, homo minatur & nō permanet. Non autē sic deus, quē nō pœnitet sicut hominē. Vbi enim legitur, quod pœniteat eum, mutatio rerū significatur, immutabiliter manēte præscientiā diuinā: ubi uero nō pœnitere dicitur, nō mutare intelligitur. Prorsus insolubilē uidemus per hæc uerba prolata diuinitus fuisse sententiā de ista diuisione populi Israel, & omnino perpetuā. Quicumq; enim ad Christū transierunt, uel transeunt, uel transibunt, inde nō erāt, nisi secundū dei præscientiā, nō secundū humani generis unā eandēq; naturā. Prorsus quicumq; ex Israelitis adhærentes Christo, perseuerāt in illo, nunq̃ erunt cum Israelitis, qui eius inimici usq; in finem uitæ huius esse persistunt, sed in diuisione quæ hic prænuntiata est, perpetuo permanebunt. Nihil enim prodest testamentū uetus de monte Sina in seruitutē generans, nisi quia testimonium perhibet testamento nouo. Alioquin quādiū legitur Moyles uelamen supra

corda

torda eorum positum est, cum quisque transierit ad Christum, aufertur uelamen. Transeuntium quippe intentio ipsa mutatur de uetere ad nouum, ut non quisque intendat accipere carnalem, sed spirituale felicitatem. Sumpsit ergo Samuel gladium, & in frustra concidit Agag. Quod faciendo Samuel usque adeo non peccauit, ut non faciendo peccaret. Dominus enim iusserat interfici Amalechitas, qui utique nouit non solum secundum facta, uerum etiam secundum cor hominis, quid unusquisque uel per quem perpeti debeat. Dignus ergo erat Saul cui talia iniungerentur, atque Amalechitæ, ut talia paterentur, qui diuino nomini honorem non dederunt, sed populum dei qui sicco uestigio mare transierunt, interimere uoluerunt. Igitur recedente à Saul domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu à domino, irrueratque spiritus domini in eo malignus. Iam uero illud quod etiam malus appellatus est spiritus domini, sic intelligitur, quomodo dictum est, domini est terra, tanquam creatura, & in eius posita potestate. Aut si propterea non congruit hoc locutionis exemplum, quia terra non est mala, omnis enim creatura dei bona est, illud congruat quod ipse Saul iam reprobus & sceleratus, atque iratus sancto David, persecutor etiam eius, cum saeuissimæ inuidiæ facibus agigaretur, tamen adhuc christus domini dicebatur: sic eum appellauit ipse David, cum uindicauit extinctum. Sed magis arbitror malignum spiritum, à quo uexabatur Saul, & ideo dictum domini, quod occulto iudicio domini Saulem uexabat. Utitur enim deus ministris, etiam spiritibus malis ad uindictam malorum, uel ad bonorum probationem, alio modo ad illam rem, alio ad istam. Quamuis enim inde quisque sit malignus spiritus, quia uoluntate nocere appetit, tamen nocendi potestatem non accipit, nisi ab illo sub quo sunt omnia, certis & iustis meritorum gradibus ordinata: quia sicut non est mala uoluntas à deo, sic non est potestas nisi à deo. Quamuis enim sit in cuiusque potestate quid uelit, non est tamen in cuiusque quid possit, uel facere cuiquam, uel à quoquam pati. Nam & ipse filius unicus dei passurus ad tempus, humiliter superbe loquenti homini & dicenti, quod potestatem haberet occidendi eum & dimittendi, non haberes, inquit, in me potestatem, nisi tibi data esset desuper. Diabolus etiam uolens nocere iusto uiro Iob, nocendi quidem uoluntate diabolus erat, sed tamen à domino deo potestatem petebat dicens, Mitte manum tuam & tange carnem eius, quamuis & ipse hoc si permetteretur, esset factururus. Ipsam enim permissionem petebat hoc modo, & manum domini appellabat permissam à domino manum suam, id est, ipsam potestatem, quam uolebat accipere. Cui congruit illud in Euangelio, quod dominus discipulis ait. Hac nocte postulauit sathanas uexare uos sicut triticum. Dictus est ergo spiritus dei malus, hoc est minister dei ad faciendum in Saul, quod eum iudex omnipotentissimus pati iudicabat, quoniam spiritus ille uoluntate qua malus erat, non erat dei, creatura uero qua conditus erat, dei erat, potestas autem quam non sua, sed domini omnium æquitate acceperat, dei erat. Verba etiam ipsa scripturarum ita se habent. Et perrexit Sa-

De Demonio
Sauli. XVI

mucl, & abiit in Ramatha, & spiritus domini recessit à Saul, & cōprehendit eum spiritus malignus à domino, & suffocabat eum. Et dixerunt pueri Saul ad eum. Ecce spiritus domini malus suffocat te. Hoc igitur à pueris eius quomodo sit dictū spūs domini malignus, superiora uerba indicant narrantis scripturæ & dicētis, spiritus malignus à domino. secundū hoc enim domini, quod à domino: quia per se ipsum necare uelle habebat, idest cōprehendere Saul: posse autē nō habebat, nisi summa iusticia sineretur. Si enim iuste uindicat deus, quēadmodū ipse dicit Apostolus, cum tradit homines ad concupiscentias cordis eorū, nō mirū si nihilominus iuste uindicans tradit eos etiā in cōcupiscentias aliorū nocere uolētium, sua semper incōmutabili æquitate seruata. Animaduertendū sanē cū additamēto dici, spūs domini malus. Cū autē tantūmodo dicitur, spiritus domini, etiā si nō addatur bonus, ex hoc intelligit bonus: unde apparet, bonū spūm secundum substantiā, malum autē secundum ministeriū dici spiritū dei: quanquā quæri adhuc possit, utrum cum spiritus dei dicitur, & ex ipso iā & si nihil addat, intelligit bonus ille qui est in trinitate cōsubstantialis patri & filio, spiritus sanctus: de quo dicitur, ubi autē spiritus domini, ibi libertas: & iterum, nobis autē reuelauit deus per spiritum suū: & illud, sic & qui dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei: & multis hoc modis dicitur spūs dei, & intelligit spūs sanctus, etiā si nō addat, quoniā ea quæ circumstant satis indicāt de quo dicatur, ita ut aliquādo nec dei addat, & tamē intelligatur ille spiritus dei principaliter sanctus. Nam quem alium cōmemorat ubi dicit, ipse spiritus dat testimoniū spiritui nostro, quia sumus filiī dei, & ipse spūs adiuuat infirmitatē nostrā, & omnia hæc operatur unus atque idē spiritus, diuidēs singulis prout uult. Et diuisiones donationū idem autem spiritus. In his enim omnibus sententijs, nec dei nec sanctus est additum, & tamē ipse intelligit. Sed nescio utrū manifesto aliquo exemplo probari possit, alicubi dictū spiritū dei sine additamēto, ubi spiritus ille sanctus nō significet: sed aliquis quāuis bonus, creatus tamē & cōditus. Quæ enim proferuntur dubia, indigent clariore documēto, sicut illud quod scriptū est, Spiritus dei ferebatur super aquā. Nā & ibi spiritū sanctum accipere quid impedit nō inuenio. Quum enim aquarū nomine illa materies insinuaretur informis, quæ de nihilo facta est, unde omnia fierēt, quid prohibet intelligere spiritū sanctū cōditoris, qui superferebatur huic materiei nō locorum gradibus interuallisquē spaciōrū, quod nequaquā de ulla re incorporea recte dicitur, sed excellentia & emīnētia dominātis supra omnia uoluntatis, ut omnia cōderentur: præsertim cum ea locutio, sicut illarum scripturarū mos est, etiā propheticum quoddā sonet mysterium, quo futuri baptismatis ex aqua & spū sancto populi præfigurarētur. Non ergo cogit quod dictū est, & spiritus dei ferebatur super aquā, illum intelligere spiritū, sicut nōnulli intelligūt, quo mundi moles uniuersa ista corporea uelut animatur ad ministeriū quorūque gignentū, & in sua specie cōtineandarū corporaliū creaturarū. Creatura est enim quicquid est tale. Illud etiā quod scriptū est, quoniā spūs dñi repleuit orbē terrarū

terrarum, non desunt qui eundē spiritum uelint accipere, inuisibilem scilicet creaturam, cuncta uisibilia uniuersali quadā aspiratione uegetantē atq; continentē. Sed neq; hic uideo quid impediat spiritū sanctum intelligere, cum ipse deus dicat apud prophetā, Coelū & terram ego impleo. Nō enim sine suo spiritu sancto implet deus coelū & terrā. Quid ergo mirū si de spiritu sancto eius dictū est, repleuit orbē terrarū. Aliter etiā replet sanctificando, sicut de Stephano dicitur, repletus est spū sancto, & de cæteris talibus: aliter replet sanctificante gratia, sicut quosdā sanctos: aliter astante atq; ordināte præsencia, sicut omnia. Quā ob rem nescio utrū certo aliquo documēto scripturarū possit ostendi, cum sine ullo additamēto dicitur spiritus dei, uel spiritus domini, aliquid aliud significari q̄ spiritū sanctum. Sed & si est forte quod in præsentiariū nō occurrat, illud certe arbitror nō temere dici, quoties in sanctis eloquijs cōmemoratur spiritus dei, nec additur aliquid, siue ille patri & filio cōsubstantialis spiritus sanctus, siue aliqua creatura inuisibilis intelligatur, malum autē nō posse intelligi nisi addatur etiā malus. malo enim quia bene utitur deus ad ministerium iudicij sui, appellatur etiā ipse spiritus dei ad uindictā malorū, & disciplinam uel probationē bonorum. Nec illud iam mouere nos debet, quod postea scriptū est eundē Saulem spiritu dei super se facto prophetaſſe, quomodo post bonū spiritū spiritus malus, & rurſus post malū bonus. Hoc enim fit nō mutabilitate spiritus sancti, qui est incommutabilis cum patre & filio: sed mutabilitate animi humani, deo cuncta distribuyente, siue malis pro merito damnationis uel emendationis, siue bonis pro largitate gratiæ suæ: quanq̄ uideri possit etiā idem fuisse dei spiritus semper in Saul, malus autē illi quod eius substantiæ capax nō esset, sed nō recte hoc uidetur. Tutior est enim ille sensus & uerior, ut pro mutabilitate affectionis humanæ, spiritus dei bonus bene afficiat, uel ad prophetiam, uel ad opus quodlibet in munere diuino: afficiat autē malus qui propter mysteriū diuinæ æquitatis omnia distribuentis, & omnia recte utentis, dicitur & ipse spiritus dei: præsertim quia dictū est, recessit ab eo spiritus dei, & cōprehendit eum spiritus malignus à domino. Nullo pacto enim potest idem uideri recessisse & adprehendisse. Porro in nōnullis exemplaribus, & eis maxime quæ de lingua hebræa ad uerbū uidetur expressa, inuenitur spiritus dei sine additamēto positus, & intelligit̄ malus ex eo quod arripiebat Saul, & reficiebat eum Dauid tangendo citharā. Manifestū est tamē ideo nō additū malus, quia paulo superius iam dictū erat, & de uicinitate scripturæ subaudiri & intelligi poterat. Ita enim in eiusmodi exemplaribus legitur. Igitur quan-
tuncq; spiritus dei arripiebat Saul, tollebat Dauid citharā, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. Recedebat enim ab eo spūs malus. Siue ergo quod dictū hic non est, spūs dei, sed tantūmodo spūs malus, quod ibi minus dictū erat, tanq̄ redditū apparet: siue quia superius ita positū erat. Et dixerūt serui Saul ad eū, Ecce spūs dei malus exagitat te, tibeat dominus noster, ut serui tui qui corā te sunt, quærant hominē scientē

De unctione
David. XVII

psallere cithara, ut quando te arripuerit spiritus dei malus, psallat manu sua, & leuius feras. Nō opuserat cū rursū diceret, quādocūq; spūs dei arripiebat Saul, addere malū, quia notū erat de quo tūc diceretur. Itaq; Saul propter inobediētiā reprobato, mittit dominus Samuel ad Isai, & sumpto cornu olei, unxit in regē Dauid. Sed uideamus Dauid quomodo Christum prophetice signauerit. Dauid enim interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Iuda, qui uicit mundū, & quid desiderabilius illo, de quo dicitur, Veniet desideratus cunctis gētibus. Vngitur iste Dauid in regē futurū, denunciāns per unctionē illā Christū. Christus enim à chrismate appellat. Dauid ab officio pastoralī ad hominū regimē trāsferitur, noster autem Dauid ipse Iesus ab ouibus Iudaicæ plebis ablatu, in regno gentium trāslatus est. A Iudea enim plebe modo Christus ablatu est, unde nūc gentiū greges pascit. Erat autē Dauid in cāticis musicus eruditus, Diuerforū enim sonorū rationabilis moderatusq; cōcentus, cōcordi uarietate cōpactā ordinatæ ecclesiæ insinuat unitatē, quæ uarijs modis quotidie resonat, & suauitate mystica modulatur. Iste adhuc puer in cithara suauit, imō fortiter canēs, malignū spiritū qui opabatur in Saule cōpescuit, nō quod citharæ illius tāta uirtus erat, sed figura crucis Christi, quæ de ligno & extēsiōne neruorū, mystice gerebat, ipsaq; passio cantabatur, in hoc tribuens moraliter exemplū, ut fastū diuitū sermone humili ad aliquod bonū puocemus. Plerūq; enim supbus diues exhortationis blandimēto placādu est, quia & plerūq; dura uulnera per lenia fomenta mollescūt, & furor insanorū sæpe ad salutē medico blandiēte reducit. Cumq; eis in dulcedine cōdescendit, languor insanie mitigatur. Neq; enim negligēter intuendū est, quod cū Saulem spūs aduersus inuaderet, aprehensa Dauid cithara eius uesaniā mitigabat. Quid enim per Saule nisi elatio potentiū, & quid p Dauid innuitur nisi humilis uita sanctorū. Cū ergo Saul ab immūdo spū arripit, Dauid carente eius uesania tēperatur, quia cū sensus potentiū per elationē in furorem uertit, dignū est ut ad salutē mētis quasi dulcedine citharæ, locutiōis nostræ trāquillitate reuocet. Post hęc Dauid in prēlio gigātē supauit, cū aduersus populū dei alienigenæ dimicarēt. Prouocauit diabolus Christū, accepit arma bellica sanctus Dauid, ut aduersus Goliā pcederet. Hic arma per ætatē & paruā staturā corporis portare nō ualuit, abiicit onerātia, accepit quinque lapides de flumine, & posuit in uase pastoralī. His armatus pcessit & uicit. Hoc quidē ille Dauid. Sed si mysteria pscrutemur, in Dauid Christus intelligit, qui tēpore reuelationis noui testamēti, insinuādæ & cōmodandæ gratiæ prauidēs arma deposuit, quinque lapides tulit. Deposuit ergo corporalia sacramēta legis, quæ nō sunt imposita gentibus. Deposuit quæ nō obseruamus, quia ueterē legē legimus, & nō obseruamus, sed tamē ad aliquā significationē pmissa & posita intelligimus. Deniq; hęc arma deposuit tanq; onera sacramentorū ueteris legis, & ipsam legē accepit. Quinque enim lapides, quinque libros Moyse significant. Tulit ergo illos quinque lapides de flumine, id est,

De certamine
David & Goliath.
XVIII

id est, de seculo. Labitur enim mortale seculū, & præterfluit quicquid uenit in mundū. Erant enim in flumine tanq̃ in populo illo primo lapides, erant illi inutiles & uocabāt. Nihil proderant, transiebant sicut fluuius. Sed quid fecit Dauid, ut lex ipsa utilis esset? Accepit gratiā. Lex enim sine gratia impleri non potest. Plenitudo enim legis charitas. Quia ergo gratia facit impleri legē, significatur gratia lacte. Hoc enim est in carne gratuitū, ubi mater nō querit accipere, sed satagit dare. Hoc mater gratis dat, & contristatur si desit qui accipiat. Quomodo ergo ostendit Dauid legē sine gratia operari nō posse, nisi cum illos lapides quinq̃, quibus significabatur lex in libris quinq̃, quos coniungere uoluit gratiæ, posuit in uase pastoralis, quo lac mulgere cōsueuerat? His armatus processit aduersus Goliā superbū, se iactantē, de se præsumentē, tulit unū lapidē, & deiecit Diabolū: in frontē percussit, & cecidit ex eo loco corporis, ubi signū Christi nō habuit. Hoc quoq̃ licet attendas. Quinq̃ lapides deposuit, unū misit. Quinq̃ libri legis sunt, sed unitas uicit. Plenitudo enim legis charitas, ut ait Apostolus, Sufferentes inuicē in dilectione, studentes seruare unitatem spiritus in uinculo pacis. Deinde illo percusso atq̃ deiecto, gladiū eius abstulit, & deinde illi caput abscidit. Et hoc facit noster Dauid. Deiecit diabolū de suis, qui credunt magis ei, quos ille in manu habebat, & de quibus certas animas trucidabat. Cōuertunt linguas suas cōtra diabolū, & sic Goliæ de gladio suo caput inciditur. Cōuenit etiā & hoc illi uiro, qui recta fide plenus, quæ sanctis solet ad iusticiā deputari, cum ea ipsa scripturæ sacræ quam hæreticus affert, testimonia colligit, & erroris eius pertinaciam inde cōiungit. Contra nos nanq̃ dum sacræ legis testimonia apportant, secum nobis afferunt unde uincantur. Vnde & Dauid typū domini, qui uidelicet manu fortis interpretatur, Goliæ uero hæreticorū superbiā signans, hoc rebus locuti sunt, quod nos uerbis aperimus. Goliæ quippe cum gladio, Dauid uero cū uirga pastoralis uenit ad præliū, sed eundē Goliā Dauid superans, suo occidit gladio. Quod nos quoque agimus, qui præmissi Dauid mēbra, ex eius fieri dignatiōe meruimus. Nā cum superbiētes hæreticos, & sacræ scripturæ sentētiās deferentes, eisdem uerbis atq̃ sentētijs quas proferūt uincimus, quasi elatū Goliā suo gladio detruccamus. Interea uictoria Dauid animū Saul regis offendit, indignans quod Saul in mille, & Dauid in decē milibus, cōclamantiū publicæ gratulationis ora insonarēt. Hinc inuidia Saulis & semen odiorū aduersus Dauid, quē dissimulato callidus, ut sine insidijs suis posset offerre discrimini, statuit eū Michol filiæ suæ nuptijs alligari, si centū sibi allophylorū præputia uictor offerret, pro quibus centum ducenta dedit. Et unde creditus est regio perire uoto, inde auctus est gloriosiori tropheo. Ita & Iudæi dum cōtra uoluntatē dei Christum occidere nituntur, per id salutem gentium egerunt, per quod crediderunt extinguere. Quod uero Dauid prius alienigenarum præputia attulit, & sic denuo filiæ Saul nuptus hæsit, significabat quod Christus nō prius synagogā cōuubio suo sponderet, nisi ante gloriosus in gentibus fieret. Prius enim in nationibus resecauit carnis pollutionē, & postea copulatus est synagogæ. Postquam enim

De eo quod
Saul pro C.
præputijs Phi
listeorū Da
uid generum
asciscit. XIX

De fuga Dauid. XX

enim sicut scriptum est, introierit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiet. Dupla autem, id est, et per praeputia attulit, siue per Iudaeis & gentibus acquisitis, siue quia maior est numerus acquisitionis populi gentium, quam credentium Iudaeorum. Auxit deinde odium Saul aduersus Dauid in tantum ut rex ad medellam sui spiritus Dauid de more psallentem, iaculo conaretur configere. Sed quid est quod dum Saul spiritus aduersus inuaderet, apprehensa Dauid cithara, eius uesania mitigabatur? Per Saul enim Iudaeorum elatio, per Dauid autem humilitas Christi significatur. Quum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, Dauid canente, eius uesania temperatur: quia quum sensus Iudaeorum per blasphemiam in furorem uertitur, dignum est ut ad salutem mentes eorum quasi dulcedine citharae locutionis euangelicae tranquillitate reuocentur. Mittit Saul custodes ad domum Dauid, ut custodirent eum, & interficeretur. Abcessit autem Dauid nocte & fugit, atque saluatus est. Quumque uenissent nuntii Saul, inuenerunt statuam in lecto Dauid positam, & pellem pilosam caprarum ad caput eius. Audiamus ergo quid hoc significet, quod miserit Saul ad custodiendam domum Dauid, ut eum interficeret. Hoc non ad crucem domini, sed tamen ad passionem eius pertinet. Cruci fixus enim Christus & mortuus & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tanquam domus, ad quam tanquam ad custodiendum misit regnum Iudaeorum, quando custodes adhibiti sunt sepulchro Christi. Quomodo ergo custodita est domus, si Dauid figurabat Christum, ut Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfectus? Refertur ergo ad corpus Christi, quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi. Neque enim crederetur in Christum, si mendacium praeualeret custodum, qui corrupti sunt ut dicerent, quia dormientibus nobis uenerunt discipuli eius, & abstulerunt eum. Hoc est itaque uelle Christum interficere, nomen resurrectionis eius extinguere, ut mendacium euangelio praeferret. Sed sicut illud non ualuit Saul, ut interficeret Dauid, sic nec hoc potuit regnum Iudaeorum efficere, ut memoriam Christi deleteret. Isti autem qui de Saul uirtute, id est, de regno Iudaeorum in Christum praesumere uoluerunt, offenderunt lapidem offensionis tanquam in statuam, & hedus uisus eis erat agnus, quia in quo peccatum non inuenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt.

De fuga Dauid ad Samuel. XXI

Igitur Dauid regiae manus ictum euitas, eiusque persecutionem declinans fugit, uenitque ad Samuel, & misit Saul nuntios qui adprehenderent Dauid. Samuel autem erat inter prophetas, & coetus prophetarum, qui illo tempore prophetabant. Nuntii autem qui missi sunt accepto eiusdem spiritu prophetauerunt, missisque alijs hoc contigit, & tertijs nihilominus. Postea uero cum & ipse Saul uenisset, factus est super eum spiritus domini, & ambulabat ingrediens & prophetabat. Non enim potest hic nisi spiritus bonus intelligi, per quem sancti prophetae futurarum rerum imagines & uisa cernebant, non ex eo tantum quia dictum est, & prophetabat. Nam in exemplaribus quae sunt ex Hebraeo hoc quoque inuenitur de spiritu malo dictum ita. Post diem autem alterum inuasit spiritus dei malus Saul, & prophetabat in medio domus suae. Et in alijs scripturarum locis saepe inuenitur, quod prophetia non tantum bona, sed & mala dicitur, & prophetae dicti sunt Baalim, & exprobratum est quibusdam qui prophetabant in Baal. Non ergo prop-

terea

terea necesse est intelligi bonus spiritus qui factus est postea super Saul, quia dictum est, & ambulabat ingrediens & prophetabat: sed quia sine additamento positum est, & factus est dei spiritus super eum. Non enim sicut in illo loco dictum erat supra dei spiritus malus, ut ex hoc posset & in consequentibus subaudiri, quinimo superiora magis magisque attestantur, illum spiritum dei bonum fuisse & uere propheticum. Dauid enim erat cum Samuele, & misit Saul nuntios qui apprehenderet Dauid. Quomodo autem Samuel erat inter prophetas & coetus prophetarum, qui illo tempore prophetabant, & nuntii qui missi sunt, accepto ab eodem spiritu prophetauerunt, missisque alijs hoc contigit, & tertijs nihilominus? Postea quum & ipse Saul uenisset, factus est & super eum spiritus dei, & ambulabat ingrediens & prophetabat. Quum enim dicitur, factus est & super ipsos spiritus domini, & prophetabant & ipsi, idem utique spiritus erat, qui erat in prophetis. Inter quos & Samuel inuentus est, & ex hoc utique necesse est intelligi illum spiritum bonum: atque ideo quaestio diligenter discutienda est, quomodo & illi cum missi essent ad tenendum hominem, & ad necem ducendum, tali spiritu affici meruerunt: & Saul ipse qui miserat ueniens & ipse, & sanguinem innocentem querens effundere, accipere meruit spiritum illum, & prophetare. Hic nimirum illud occurrit, quod apostolus Paulus exponit, supereminentem uiam demonstrans. Si linguis hominum inquit loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum uelut aëramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & sciero omnia sacramenta, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum: & si distribuero omnem substantiam meam, & si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Quo in loco manifestum est, eum munera illa commemorasse, quae sancti spiritus diuisionibus dantur, sicut superius dicit. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus, ad utilitatem. Alij autem datur per spiritum sermo scientiae, alij sermo sapientiae, secundum eundem spiritum, alteri autem fides in eodem spiritu, alij donatio curationum in uno spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij diiudicatio spirituum, alij genera linguarum. Omnia autem haec operatur unus atque idem spiritus, diuidens propria unicuique prout uult. Satis igitur apparet inter dona spiritus sancti esse prophetiam, quam tamen si quis habeat & charitatem non habeat nihil est. Ex quo intelligitur, fieri posse, ut quidam etiam indigni uita aeterna regnoque coelorum aspergantur quibusdam spiritus sancti muneribus, non habentes charitatem, sine qua illa munera nonnihil sunt, sed illis nihil prosunt. Prophetia quippe sine charitate, sicut iam demonstratum est, non perducit ad regnum dei. Charitas uero sine prophetia utique perducit. Quum enim loquens de membris Christi ait, Nunquid omnes apostoli, nunquid omnes prophetae, indubitater ostendit, etiam eum qui prophetiam non habet, posse in membris Christi numerari, ubi quae locum haberet sine charitate, sine qua homo nihil est, si non habet? Nullo modo autem ita diceret, quando de membris agebat, quibus corpus Christi impletur, nunquid omnes habent charitatem

charitatē, quē admodū dicit, nunquid omnes apostoli, nunquid omnes prophetae, nunquid omnes uirtutes, nūquid omnes dona habēt curationū. Et cætera huiusmodi. Sed dicit aliquis posse quidē fieri, ut prophetiā quisq; nō habeat. Nihil est homo habens prophetiā, sine charitate. Ita fortasse quem, admodū possumus dicere, nihil esse hominē habentē animā sine mente: nō quia potest inueniri homo: qui mentē nō habeat, habens animā, sed quia nihil esset si inueniri posset: sic etiā dici potest corp⁹, si figurā habeat, colorē nō habeat, uideri nō potest, nō quia est corpus, cui desit color, sed quia si deesset, cerni nō posset. Ita fortasse dictū est, quod si quisq; habeat prophetiā, & charitatē nō habeat, nihil est: nō quia potest in quoquā esse prophetia sine caritate, sed quia si esset, prodesse non potest. Opus igitur est ad soluēdum istam quæstionem, ut ostendamus aliquem reprobū hoc donum habuisse prophetiæ. Quod si neminem inueniremus, hoc iste ipse Saul satis ostenderet. Sed tamen & ille Balaam reprobus apparet. Nō enim eum tacet scriptura diuino iudicio esse damnatum, & tamen prophetiam habebat, quia ei charitas deerat, inerat uoluntas maledicendī populo Israelitico, quam hostis precio comparauerat, qui eum ad maledicendum mercede conduxerat. Dono tamē ille prophetizandi, quo aspergebatur, benedicebat inuitus, nec illa uerba parum adtestantur huic sententiæ, quæ in Euangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die, Domine domine, in nomine tuo māducauimus & bibimus: & in nomine tuo prophetauimus: in nomine tuo multas uirtutes fecimus. Quibus tamen dicturus est, Non noui uos, recedite à me operarij iniquitatis. Non enim eos mentientes putabimus ista dicturos in illo iudicio, ubi nullus erit fallēdi locus: aut ullam uocem talium legimus, dicentium, dileximus te. Poterunt ergo dicere, in nomine tuo prophetauimus, cū sint improbi & reprobi, non autem poterunt dicere, dilectionem quā mandasti tenuimus. Nam si dicunt, tūc eis respondebitur, non noui uos. In hoc enim cognoscitur, inquit, quia discipuli mei estis, si uos inuicem diligatis. Exemplum itaq; huius Saul resistit superbis nōnullis hæreticis, qui uel aliquid boni de muneribus sancti spiritus negant posse dari eis, qui ad sortem sanctorum non pertinent, quum eis dicimus habere posse illos baptismi sacramentum, quod cum ad ecclesiam catholicam ueniunt, non est in eis ullo modo uiolandum, aut quasi non habeant tradendum. Sed tamen eos nō ideo saluti debere confidere, quia non improbamus quod illos accepisse concedimus, sed oportere cognoscere unitatis societate uinculo charitatis inēudam, sine qua omnino quicquid habere potuerunt, quamuis per se sanctum atq; uenerandū, ipsi tamen nihil sunt, tāto indigniores effecti premio uitæ æternæ, quanto illis donis non bene usi sunt, quæ in hac uita quæ transitura est acceperunt. Non autem bene utitur nisi charitas, & charitas omnia tolerat, atq; ideo non scindit unitatem, cuius ipsa est fortissimum uinculum. Nō enim & seruus ille non accepit talentum, aut aliquid aliud intelligit talentū, quā

quàm munus utiq; aliquod diuinum. Sed qui habet dabitur ei, qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. Quod non habet auferri non potest, sed aliud non habet, ut merito auferatur quod habet. Non habet charitatem utendi, ut auferatur quicquid aliud habet, quod sine charitate nō prodest. Non igitur mirum regem Saul & eo tempore quo primum unctus est, accepisse spiritum prophetandi, & postea quum esset propter inobedientiam reprobatus, recedente ab eo spiritu dei, arreptum esse maligno spiritu à domino: qui etiam ipse spiritus domini appellatus est propter ministeriū, quia omnibus, & spiritibus malis bene utitur dominus, uel ad damnationē quorundam, uel ad probationem: & quamuis non sit malignitas à deo, non est tamen potestas nisi à deo. Dictum est etiam sopor domini, qui occupauerat eiusdem Saul milites, cum Dauid hastam & cyphum abstulisset, à capite dormientis: non quia tunc sopor in domino erat, ut ipse dormiret, sed quia ille sopor qui tunc homines adprehenderat, nutu dei erat infusus, ne Dauid & serui eius in eo loco præsencia sentiretur. Neq; illud mirū est, rursum eundem Saul accepisse spiritum prophetiæ cum persequeretur iustum, & eum comprehensurus & necaturus uenisset in locum ubi erat congregatio prophetarum. Sic enim satis demonstratum est, neminem de tali munere securum esse debere, tanquam sit acceptissimus deo, si non habeat charitatem: quandoquidem illud donum, & Sauli dari potuit, propter archanū quidem alicuius sacramenti, sed tamen dari potuit reprobo & inuido & ingrato & reddenti mala pro bonis, & ne post ipsam quidem acceptionem spiritus correcto in melius & mutato. Iuit autem Ionathas ad Dauid, quem in persecutionibus patris sui nō iustis dolebat fatigari. Si uixero, facies mihi misericordiam domini: si autem mortuus fuero, non auferes misericordiā tuam à domo mea usq; in sempiternum, quando eradicauerit dominus inimicos Dauid unum quēq; de terra) Cum adiūgeret scriptura, pepigit ergo fœdus Ionathas cum domo Dauid, continuo subintulit dicens, Et requisit dominus de manu inimicorum Dauid. Per anticipationem utiq; fecit, prius historiæ interferendo, quod multo post tempore factum est, cum interfecto Saule, regnum ad domum Dauid translatum est, & qui innocentem eum iniuste persequēbātur, iuste sunt diuinitus ultione mulctati. Tunc enim requisit dominus de manu inimicorum Dauid, quare uirum sanctū affligerint: tunc cogeabantur rationem reddere odiorum, quibus cōtra illum tanto tempore sauerant. Quod & de Absalon, & de Seba filio Bochri, & de cæteris hostibus Dauid æque potest intelligi. Aliter. Si scire uis quid de manu inimicorum Dauid requisierit Dominus, potes ni fallor à superiore sententia, qua dictum est, quod fœdus pepigerit Ionathas: requisit enim, quare non & ipsi fœdus cum eo pacis inire uoluerint, cum quo esse dominum uiderunt. Iccirco autem scriptura hic sententiam hanc præoccupando interpone re uidetur, ut testimonium Ionathæ quo dixerat, quando eradicauerit do-

d d minus

De fœdere
Dauid & Ionathæ. XXII

De aduentu
David ad Abi
melech.
XXIII

minus inimicos David unumquemque de terra: non ipso David se de aduersarijs ulciscente, sed iudicante domino pro illo. Bene autem subiungitur, Et addidit Ionathas iurare David, eo quod diligeret illum, Sicut animam enim suam ita diligebat eum: ut ille nimirum qui tam perfecto iuxta legem dei amore complectebatur David, à perditione inimicorum eius uideretur immunis, qui & si sit ita morte præreptus, ut regnum cum eo, ut sperabat, habere nequiuisset commune, absque ulla tamen contradictione regni celestis consortium cum eo, quem pro gloria uirtutum tantopere dilexit, cum esset & ipse uir uirtutum, accepit. Surrexit itaque David iterum, ut fugeret in die illa à facie Saul, uenitque ad sacerdotem Abimelech, à quo & gladium Goliath sustulit, & panes propositionis accepit. Ex qua re & sacerdoti mortem intulit, & animaduersionem religiosæ ciuitati. Hæc itaque gestorum fides est. Sed quantum ad sacramentum prophetiæ pertinet, in Christo domino nostro impletum est, qui positus in carne, dum infectionem declinaret Iudaicam ad Apostolos transit, cum quibus & desideratum sibi cibum sumpsit. Desiderio enim inquit desideravi hoc pascha manducare uobiscum. ex quibus Goliath, id est, diaboli arma sustulit, fortis enim spolia ipse diripuit. His ergo à quibus receptus est Christus, tribulationes induxit diabolus, & mortem. Omnes enim, ut ait Apostolus, qui in Christo pie uolunt uiuere, persecutiones patiuntur. Et dominus ait, Si me persequuti sunt, & uos persequentur. Quod uero dominus in euangelio Abiathar principem sacerdotum Abimelech appellat, nihil habet dissonantiæ. Ambo & enim fuerunt illi, cum ueniens David panes petijt & accepit: Abimelech uidelicet princeps sacerdotum, & Abiathar filius eius. Occiso autem Abimelech à Saule cum uiris domus suæ generis sacerdotalis LXXXV fugit Abiathar ad David, & comes factus totius exilij eius, postea regnante eo summi sacerdotij gradum & ipse accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo maioris excellentiæ, quam pater suus effectus est, ideoque dignus fuit, cuius memoriâ dominus etiam uiuente patre, quasi summi sacerdotis faceret. In Doeche autem Idumeo qui sacerdotes domini prodidit, Iudæ proditoris persona signatur, per quæ ista operatus est diabolus, ut eius proditione facta in Christo persecutione postea ecclesia pateretur, & occiderentur multi discipuli Christi & sacerdotes, & pro nomine eius persecutionis exitia paterentur. Quidam dicunt Doeche antichristum significasse, cuius membrum Iudas extitit: quia sicut ille sacerdotes LXXX peremit, sic & iste martyres, qui fidem resurrectionis tenent, sic occisurus. Interea David cum fugeret Saul, latere uoluit apud regem quendam Geth nomine Achis: sed cum gloria eius fuisset commemorata, ne per liuorem rex, ad quem fugerat, aliquid in eum machinaretur, finxit insaniam, & quasi furore correptus, mutauit os suum, defluebantque saluæ in barbam eius, conlabebaturque in manibus eorum, & procidebat ad ostia portæ. Et dixit Achis rex ad seruos suos. Quid huc mihi adduxistis istum?

De fuga David ad Achis.
XXIII

Nunquid

Nunquid deerunt nobis furiosi? Et sic eum dimisit) Achis interpretatur quo modo est, per quod significatur ignorantia, & uerbum mirantis & nō agnoscentis: quod in gente Iudæorum impletum est, qui dum uiderunt Christū, non agnouerunt, coram quibus mutauit os suum, & abiit. Erant enim præcepta legis carnalia, erat sacrificium secundum ordinē Aaron, & postea ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrificium secundū ordinem Melchisedech. Mutauit ergo os suum in sacerdotio, mutauit in præceptis, dans aliud testamentū euacuata carnali operatione: atq; inde collapsus est in manibus eorum, quando eum comprehendentes crucifixerūt: & procidebat ad ostia portæ, hoc est, humiliabat se, hoc est, procidere ad ostium fidei nostræ. Ostium enim portæ initiū fidei, inde incipit ecclesia, & peruenit usq; ad speciem, ut cum credit ea quæ non uidet, mereatur perfrui cum ea uidere facie ad faciem cœperit. Quod uero in illo quasi furore saliuæ decurrebāt super barbam eius, Apostolus hæc aperit dicens: Iudæi signa petunt, & Græci sapiētiam quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidē scandalum, gentibus autē stulticiā, ipsis uero Iudæis uocatis & Græcis Christū dei uirtutem, & dei sapientiam, quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus, & quod infirmū est dei, fortius est hominibus. Saliuæ enim significant infirmitatem, sed quod infirmum est dei, fortius est hominibus: non tantum saliuæ adtendātur, sed adtende quod super barbā decurrunt. Quomodo enim in saluiis infirmitas, sic in barba uirtus ostenditur. Texit ergo uirtutem suā corpore infirmitatis suæ, & quod forinsecus infirmabatur tantquam in saliuā apparebat, intus autem diuina uirtus tantquam barba tangebatur. De hinc in heremo Engaddi cum persequendum Dauid Saul appeteret, ingressus est Dauid in spelūcam, & ibi latebat. Sed & rex improuis exceptus insidijs, quod innocuo moliebatur inciderat. Scriptū est enim qui fodit foueam, incidet in eam. Dauid autem bona pro malis retribuens inimicum non occidit, sed pro testimonio oram clamidis regiæ abstulit, cum facilius esset exceptum insidijs aduersarium perdere magis quā fallere. Quid ergo est quod iste fugiens à facie Saul in spelunca latuit? Quare autē latuit? nisi ut occultaretur, & non inueniretur. Quid est contegi spelunca, nisi contegi terra? Qui enim fugit in spelunca, terra tegitur ne uideatur. Portabat autem terram Iesus, carnem quam acceperat de terra, & in ea se occultabat, ne à Iudæis inueniretur deus. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Quare ergo dominum gloriæ non inuenerunt? Quia in spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem solū obiciebat, & maiestatem diuinitatis corporis tegmine tantquam speluncæ abdito contegebatur. Illi ergo non cognoscentes persecuti sunt hominem, nec mori potuit nisi in homine, nec crucifigi potuit nisi in homine, quia nec teneri potuit nisi in homine. Opposuit ergo male quærentibus terram, seruauit bene quærentibus uitam, fugit ergo secundum carnem in speluncam à facie Saul, quia passus est

Quod in spelunca Dauid
Saulis chlamidem abscidit.
XXV

2

sus est, usq; adeo se occultans Iudæis, ut moreretur. Sed quare usq; ad mor-
 tem uoluit esse patiens, ut fugeret à facie Saul in speluncā. Etenim spelunca
 inferior pars terræ potest accipi, & certe quod manifestū est, & notum omni-
 bus, corpus eius in monumēto posuū est, quod erat excisum in petra. Hoc
 ergo monumentū spelunca erat, illuc fugit noster Dauid à facie Saul. Tam-
 diu enim persecuti sunt illū Iudæi, quo ad usq; poneret in spelūca. Sed quid
 est quod Saul persecutor ad purgandū uentrē speluncā ingredit, nisi quod
 Iudæi in Christū conceptā mentis maliciā, quasi odorē foetidū emisērūt, &
 cogitata noxia factis deterioribus, dū Christū perimūt ostēderūt. sed tamē
 Dauid Saulē occidere noluit, & cū eū in abdito occultatus antro haberet in
 potestate, reseruare potius q̄ occidere maluit: ita & Christus dū esset in spe-
 lunca carnis, persecutorē populū in potestate habuit, & nō occidit. Scriptum
 enim erat de his p̄ prophetā, ne occideris eos. Tamē deniq; Dauid summi-
 tatē clamidis eius silēter abscidit, ut ostenderet p̄phetia Christū Iudæos nō
 occidisse, sed tamē eius regni gloriā abstulisse, sicq; eos persecutiōe sua uacu-
 os sede, uel imperio reliquisse: clamidis enim abscisio, regni est amputatio. In
 eo aut quod tantū ueneratus est Saul ipse Dauid, ut p̄cussio corde p̄cinitue-
 rit, quādo in tenebroso occultatus antro, quō etiā Saul urgēte intrauerat ne-
 cessitate naturæ, exiguā particulā uestis eius retrorsum latēter abscidit, ut ha-
 beret unde mōstraret quomodo ei pepercerit, cū posset occidere, atq; ita su-
 spicionē de animo eius, qua sanctū Dauid putās inimicū suū uehementē per-
 sequebatur, auferret: futuri regni erat umbra in eternitate māsuri. Oleū quip-
 pe illud quo unctus est pro chrismate, ab eo Christus est dictus. Ne itaq; re-
 us esset tanti sacramenti in Saule uiolati, quia uel indumentū eius sic attri-
 ctauit, extimuit. Ita enim scriptū est. Et p̄cussit cor Dauid super eū, quia ab-
 stulit pinnā clamidis eius. Viri aut qui cū illo erāt, ut Saulē in manus suas tra-
 ditū interimeret, suadebāt. Non mihi, inquit, cōtingat à domino, ut faciā uer-
 bū hoc dño meo Christo domini, inferre manū meā super eū, q̄a Christus
 domini hic est. Huic ergo umbræ futuri nō propter ipsam, sed propter illud
 qd̄ præsfigurabat, tāta ueneratio exhibebat. Morali ter uero quid per Saul
 nisi mali rectores, quid p̄ Dauid nisi boni subditi designant. Saul igit̄ uen-
 trem purgare, est prauos prap̄ositos conceptā in corde maliciā usq; ad ope-
 ra miseri odoris extendere, & cogitata apud se noxia factis deterioribus ex-
 sequendo mōstrare. Quē tamē Dauid ferire metuit, quia subditorū mentes
 ab omni se peste obtrectionis abstinentes, prap̄ositorū uitā nullo linguæ
 gladio percutiūt, etiā cū de imperfectione reprehendūt. Qui & si quādo pro-
 pter infirmitatē sese uix abstinere possunt, ut extrema quādā atq; exteriora
 prap̄ositorū mala, sed tamē humiliter loquātur, quasi orā clamidis silēter in-
 cidunt: quia uidelicet dū prælātę dignitati saltē innoxie & latenter derogāt,
 quasi regis superpositi uestē fœdāt. Sed tamē ad semetipsos redeūt, seq; ue-
 hemētissime uel de tenuissima uerbi laceratiōe reprehendūt. Vnde bene &
 illic

illic scriptū est. Post hæc Dauid percussit cor suū, eo q̄ abscidisset orā clamidis Saul: facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum reprehendenda recte iudicantur. Si quando uero contra eos uel in minimis lingua labitur, necesse est ut per afflictionem pœnitentiæ cor prematur, quatenus ad semetipsum redeat, & cum præpositæ potestati deliquerit, eius contra se iudicium à quo sibi prælatus est perhorrescat. Nam cum præpositis delinquimus, eius ordini qui nobis eos prætulit obuiamus. Vnde Moyse quoq; cum contra se & Aaron conqueri populū cognouisset, ait. Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur uestrum, sed contra dominum.

Post hæc Dauid descendit in solitudinem Aon, ubi Nabal habitabat, non enim uxoris eius Abigail, Ad quem Dauid mittens pueros suos, ut quodcumq; inuenisset, manus eius misisset Dauid & pueris suis. Quos ille stulte repellens, nuntiauerunt Dauid. Tūc Dauid accinctus armis, uoluit eū deprædare. At Abigail abiit obuiam Dauid, interpellans pro se & pro domo sua, quem uir eius stulticia & ebrietate sopitus offenderat. Si enim surrexit homo aliquando persequens te, & quærens animam tuam, erit anima domini mei custodita, quasi in fasciculo uiuentium apud dominum deum tuū. Porro anima inimicorum tuorū rotabitur quasi in impetum, & circulo fundæ. Pulcherrima comparatione statum iustorum à reprobis sorte discernit. Horum quippe animas appellat uiuentes, ut illorum econtrario spirituali morte præoccupatas insinuet: iuxta illud prophetæ. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Hos fasciculo, illos lapidi fundæ assimilat. Fasciculus enim constringitur, ut integer maneat, & conseruetur: lapis in fundæ expeditus ponitur, ut abijciatur. Sic etenim in hoc seculo electi pressuris tribulationum conangustantur, ut his admoniti artius se adinuicem manu sui redemptoris in perpetuum conseruent. At uero reprobi quanto latius in hac uita uoluptatibus proprijs uelut liberi dimittuntur, tanto longius in futuro à diuinæ uisionis gloria proijciuntur, ut de eis merito dicatur, Equidem ipsi de manu tua repulsi sunt. Mire autem omnipotentem prouidentiam describit superni protectoris cum dicit, animam uiri sancti quasi in fasciculo uiuentium, apud eum esse custoditam, Sicut enim facillimum est cuilibet fasciculum herbarum uel sceni sua manu retentum conseruare, ita uirtus domini & saluatoris nostri omnes per orbem electos ab initio usque in finem seculi, ne quis ex eis ulla ratione pereat, sine labore tuetur, iuxta quod ipse in Euangelio sub figura ouium de eis loquens, & sequuntur me, inquit, & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, nec rapiet eas quisquam de manu mea. Sicut fasciculus unus, quibuslibet uinculis alligatur, ita omnes coctus sanctorum una eademq; fide, spe & charitate adinuicem constringitur, uno diuinæ protectionis munimine circundatur. Patet sanè literæ sensus, quia anima Dauid persequentibus licet hostibus custodita semper fuit in sorte uiuentium. Porro inimici eius insistentibus sibi aduersitatibus sicut lapis fundæ circumactus, sic instabili motu perturbandi, & suis de finibus essent expellendi

De aduentu
Dauid ad Nabal.
xxvi

Quod Dauid
dormienti Saul
li hastam scy-
phūq; abstu-
lit. XXVII

De prælio Da-
uid in Ama-
lech. XXVIII

pellendi, uel etiā ab humanis rebus auferendi. Et in hoc facto Abigail, quid nobis per renuntiationē suā innuit, nisi quod iracundos melius corrigimus, si in ipsa ira sua à cōmonitione declinamus? Perturbati quippe quid audiāt ignorāt, sed ad se reducti, tanto libentius exhortationis uerba recipiūt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt. Menti autē furore ebriæ, omne rectū quod dicitur, peruersum uidetur. Vnde & recte Nabal ebrio culpā suā laudabiliter tacuit, quam digesto uino laudabiliter dixit. Idcirco enim malum quod fecerat cognoscere potuit, quia hoc ebrius non audiuit. Item Dauid fugiens à facie Saul, castra regis ingressus est, & cum dormientē inuenisset, non percussit, non occidit, sed solam lanceam quæ erat ad caput eius fixa, & cyphum aquæ, qui erat ad caput eius, sustulit. Dormientibus cunctis egressus de castris, transiit in cacumine mōtis. Quid ergo est hoc? Persequebatur namq; Christum Iudæi, sed persequendo dormiebant, quia non uigilabant corde. Duricia enim cordis obdormitio est: dormiunt in uitam ueterem, non euigilant in nouam. Venit Christus nō eos occidit, sed tulit ab eis cyphum aquæ, id est, gratiam legis: tulit & sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro magno habebant, & unde se protegebāt temporaliter, & quam aduersus deum per incredulitatem gerebant. Deinde uictor noster Dauid de castris eorū regressus, transcendit in altitudinem montis celorum. Interea fugiens Dauid dum pergeret ad Achis regem philistinorum, in præliū aduersus Israel insurrexerūt Amalechitæ, & irruerūt in Si-celech, succendētes eā, & captiuātes omnia quæ erāt Dauid & puerorū eius. Reuersus ergo Dauid ad persequēdos Amalechitas, inuenit Aegyptiū puerum lassescētē, quē Amalechitæ ægrotū in itinere reliquerāt. Hūc autē Dauid inuentū, cibo reficit, ducem sui itineris fecit: sicq; Amalechitas persequitur, epulantesq; reperit, & funditus extinguit. Quid est quod Aegyptius Amalechita puer in itinere lassatus residet, nisi quod amator præsentis seculi peccati sui nigredine opertus, sepe ab eodem seculo infirmus despectus, que relinquitur, ut cum eo nequaquā currere ualeat, sed fractus aduersitate torpescat. Hos ergo eligit deus, quos despicit mundus, quia plerunq; ipsa despectio hominem reuocat ad semetipsum. Is enim qui patrem reliquit, & partē substantiæ quā perceperat prodige expendit, postquā esurire cœpit, in se reuersus dixit, Quam multi mercenarij patris mei abundant panibus: Longe quippe à se recesserat, quando peccauit: & si non esurisset, in se minime redisset. Qui postquam terrenis rebus indiguit, tūc cogitare cœpit, quid de spiritalibus amisit. Infirmi quiq; atq; in hoc mundo despecti, plerunq; tanto celerius uocē dei audiunt, quanto & in hoc mundo non habent ubi delectentur. Quod bene iam dictus Amalechitarum puer ille designat, qui Amalechitis prædantibus atq; currentibus æger remansit in uia, fame sitiq; aruit, quem tamen Dauid inuenit, ei cibum potumq; præbuit, qui ilico conualescens dux Dauid factus est, conuiuantes Amalechitas reperit, & eos qui se debilem reliquerāt, cum magna fortitudine prostrauit. Amalechitæ quip-

pe po-

pe populus lambens uocatur. Et quid per lambentem populum, nisi mentem secularem designatur. Quæ terrena cuncta ambiendo quasi lambit, dum solis temporalibus delectatur, Quasi enim populus lambens prædam facit, dum terrena diligentes lucra de alienis damnis congregant. Sed puer Aegyptius æger in uia relinquitur, quia peccator quisque dum infirmari ab huius mundi statu cœperit, mox secularibus mentibus in despectum uenit. Quem tamen Dauid inuenit, eicq̃ cibum & potum præbuit, quia manu fortis dominus abiecta mundi non despicit, & plerunque eos qui mundum sequi minime ualent, quasi in uia remanent, ad amoris sui gratiam conuertit, eisq̃ uerbi sui cibum porrigit, & quasi duces sibi in uia dirigit, dum suos etiam prædicatores facit. Dum enim Christum peccatorum cordibus inferunt, quasi Dauid super hostes ducunt. Qui cõuiuantes Amalechitas uelut Dauid gladio feriunt, quia superbos quosque qui se in mundo despexerant, domini uirtute prosternunt. Puer ergo Aegyptius qui in uia remanserat, Amalechitas interfecit, quia plerunque ipsi mentes secularium prædicando superant, qui prius cum secularibus in hunc mundum currere non ualebant.

Post mortem autem Samuelis congregati sunt Philistinim cõtra Israel, confulitq̃ Saul dominum, & non respondit ei. Quæsiuit autem Saul Pythonissam, quæ suscitaret illi Samuelem, statimq̃ suscitatus ait ad eum. Quare inquietasti me ut suscitarer? & cætera. Quæritur secundum historiam, utrũ Pythonissa ipsum prophetam de inferno euocauerit, an aliquam imaginariam illusionem fallacia dæmonum fictam. De qua quæstione beatæ memoriæ Augustinus Mediolanensi episcopo Simpliciano ita scripsit. Inquiris inquã, utrum spiritus immundus qui erat in Pythonissa, potuerit agere ut Samuel à Saule uideretur, & loqueretur cum eo: sed multo maioris miraculi est, quod ipse sathanas princeps immundorum spirituum potuit loqui cum deo, & petere tentandum Iob iustissimum uirum, qui etiam apostolos tentandos petiit. Aut si hoc ideo non habet difficilem quæstionem, quia per quam uoluerit creaturam, cui uoluerit creaturæ, ubiq̃ præsens ueritas loquitur, nec propterea magni meriti est, cui loquitur deus. Interest enim quid loquitur, quia & imperator cum multis innocentibus nõ loquitur, quibus prouidentissime consulit ad salutem: & cum multis nocentibus loquitur, quos iubet interfici. Si ergo propterea hinc nulla quæstio est, nulla sit quæstio, quomodo etiam immundus spiritus cum anima sancti uiri loqui potuerit: omnibus enim sanctis deus creator & sanctificator longe utique maior est. Quod si hoc mouet, quod licet sit maligno spui excitare animã iusti, & tanquã de abditis mortuorum receptaculis reuocare, nõne magis miradũ, quod sathanas ipsum dominũ assumpsit, & cõstituit super pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit hoc ille, & modus quo Samueli factũ est, ut excitaretur, similiter lateret: nisi forte quis dixerit faciliore fuisse diabolo licentiã ad dominũ uiuũ, unde uoluit assumendum, & ubi uoluit constituendum, q̃ ad Samuelis defuncti spiritum à suis sedibus excitandũ. Quod si illud in euan-

De Saul cõsulente Pythonissam.

XXIX

gelio nos ideo non perturbat, quia dominus uoluit atq; permittit, nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri, sicut ab ipsis Iudæis, quanquā peruersis atq; immundis, & facta diaboli facientibus, & teneri se & uinciri & illudi & crucifigi atq; interfici passus est: non est absurdū credere ex aliqua dispensatione diuinæ uoluntatis permissum fuisse, ut non inuitus nec dominante atq; subiugante magica potentia, sed uolens atq; obtemperās occultæ dispensationi dei, quæ pythoniſſam illam & Samuelem latebat, cōfentiret spiritus prophetæ sancti se ostendi aspectibus regis, diuina eum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis à malis uiuis euocata, si uenerit amittere uideatur dignitatem suam, cum uiui plerunq; boni uocati ad malos ueniant, & agant cum eis quod officium postulat æquitatis, seruatō atq; inconcusso decore uirtutis suæ, & illorum uicijs pro rerum præsentium uel usu uel necessitate tractatis: quanquam in hoc facto potest esse alius faciliior exitus, & expeditior intellectus, ut non uere spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma & imaginariā illusionē diaboli machinationibus factam: quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt: sicut omnia quæ pinguntur atq; finguntur ex aliqua parte materiæ metalli aut ligni, uel cuiusq; rei aptæ ad opera huiusmodi, quæq; etiam uidentur & in somnis, & omnes ferè imagines earum rerū quarū imagines sunt, appellari nominibus solent. Quis enim est qui hominē pictum dubitet uocare hominem, quandoquidē & singulorum quorumq; picturā cum aspiciamus proprie incunctanter quæq; nomina adhibemus: uelut cū intuentes tabulā aut parietē, dicimus ille Cicero est, ille Salustius, ille Achilles, ille Hector: hoc flumen Simois, illa Roma, cum aliud nihil sint, quā pictæ imagines. Vnde cherubin, cum sint cœlestes potestates, fictæ tamen ex metallo, quod imperauit deus super archā testamenti magnæ rei significandæ gratia, non aliud q̃ cherubin illæ quoq; effigies uocitantur. Itē quisquis uidet somnium, non dicit uidi imaginē Augustini, aut Simpliciani, sed uidi Augustinū, aut Simplicianū, cum eo tēpore quo tale aliquid uidit nos ignoraremus, usq; adeò manifestum est non ipsos homines, sed imagines uideri. Et Pharaō se spicas dixit uidisse in somnis, & boues, non spicarū aut bouum imagines. Si ergo liquido constat nominibus eorum quorū imagines sunt, easdem imagines appellari, non mirū est quod scriptura dicit Samuelē uisum, etiā si forte imago Samuelis apparuit, machinamēto eius qui trāsfigurarat se in angelū lucis, & ministros suos uelut ministros iusticiæ. Iam uero si illud mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli uera prædicta sint, potest & illud mirū uideri, quomodo dæmones agnouerunt Christū, quē Iudæi non agnoscebāt. Cū enim uult deus etiā per infimos supremosq; spūs aliquē cognoscere temporalia duntaxat atq; ad istā mortalitatē pertinentia, facile est & nō incōgruū, ut omnipotēs & iustus ad eorū pœnā, quibus ista prædicūt ut malū quod imminet eis anteq̃ ueniat prænoscendo patiātur, occulto ap-

paratu

paratū ministrorū suorū, etiā spiritibus talibus aliquid diuinatiōis impartiat, ut quod audiūt ab angelis, denuntient hominibus. Tantū autē audiūt, quantū omniū dominus atq; moderator, uel iubet uel finit. Vnde etiā spūs pythonicus in actibus Apostolorū attestatus Paulo apostolo, euāgelizare est conatus. Miscēt tamē isti fallacias, & uerū quod nosse potuerūt, nō docendi magis q̄ decipiēdi fine prænuntiāt, & forte hoc est quod cum illa imago Samuelis Saulē prädicaret moriturū, dixit etiā secū futurū, quod utiq; falsum est. Magno quippe interuallo post mortem separari bonos à malis in euāgelio legimus, cum dominus inter superbū illū diuitē, cum iam apud inferos tormēta pateret, & illū qui ad eius ianuā ulcerosus iacebat, iā in requiē cōstitutus, magnū chaos interiectum esse testatur. Aut si propterea Samuel Sauli dixit, mecū eris, ut nō ad æqualitatē felicitatis, sed ad parē cōditionem mortis referat, ut uterq; homo fuerit, & uterq; mori potuerit, iamq; mortuus, mortē uiuo prænuntiabat: perspicit quantū opinor prudentia tua, secundum utrunq; intellectū habere exitū iam lectionē, quæ nō sit cōtra fidē: nisi forte profundiore & perplexiore inquisitione, quæ uel uiriū mearū, uel tēporis excedit angustias, inueniat ad liquidū, uel posse uel nō posse animā humanā cū ex hac uita migrauerit, magicis carminibus euocatā, uiuorū apparere cōspectibus, etiā corporis liniamēta gestātē, ut nō solū uideri ualeat, sed & agnosci: & si potest, utrū etiā iusti anima nō qdē cogat magicis, sed digne tur ostēdi, occultioribus imperijs summæ legis obtēperās: ut si fieri nō posse claruerit, nō uterq; sensus in hui⁹ scripturæ tractatiōe atq; expositiōe admittatur, sed illo excluso imaginario, simulatio Samuelis diabolico ritu facta intelligat. Sed quoniā siue illud fieri possit, siue nō possit, tamē fallacia sathanæ atq; imaginū simulandarū callida operatio decipiendis humanis sensibus multiformis inuigilat, pedetentim quidē ne inquisitionibus diligentioribus p̄scribamus, sed tamen potius existimemus tale aliquid factū maligno spū pythoniæ illius ministerio, q̄ diu nobis aliquid amplius excogitare, atque explicare nō datur. Igitur exorto prælio percusserunt Philistei Israel plaga magna, mortuusq; est Saul & Ionathas fili⁹ eius, Euadēs autē quidā, uenit ad Dauid in Sicelech, & nūtiavit Dauid plagā magnā, quæ facta est in populo, insuper etiā mētiēdo addidit, quod ille pcussisset Saul. At Dauid christū dñi uindicans, iussit eū occidi. Et planxit Dauid planctū huiusmodi super Saul & super Jonathan filiū eius, & præcepit ut docerēt filios Iuda, sicut scriptū est in libro iustorū. Hoc ideo fecit ut quia Philisteos sagittarijs abundare iam nouerat, unde & Saul maxime horum ictibus perierat, eandem bellandi artē & sui milites ad reuincēdos eos discerent. Quod uero sequitur, sicut scriptū est in libro iustorum, ipsum librum hodie nusq; neq; apud ipsos Hebræos inueniri posse asseuerāt, sicut nec librum bellorum domini, cuius in libro Numerorum mentio est, neq; carmina Salomonis, neq; disputationes eius sapientissimas de lignorū natura herbarumq; omnium, itemq;

De cede Saul
li. XXX

De luctu Da/
uid pro clade
Israel.
XXXI

itemq; iumentorum, uolucrum, reptilium & piscium: uel quod in libro dierum dicitur, reliqua uero operum Salomonis priorum & nouissimorum scripta sunt in uerbis Nathan prophetæ, & Abiæ Salonitis, in uisione quoque Addo uidentis cōtra Hieroboam filium Nabath: & multa huiusmodi uolumina, quæ scriptura quidem probat, sed hodie constat non esse. Vastata nanque à Chaldæis Iudæa, etiā bibliotheca antiquitus cōgregata inter alias prouinciæ opes hostili est igne consumpta, ex qua pauci qui nunc in sancta scriptura continentur libri, postmodum Esdræ pontificis & prophetæ sunt industria restaurati. Vnde scriptum est de eo. Ascendit Esdras de Babylone, & ipse scribe uelox in lege Moyli: uelox uidelicet quod promptiores literarum figuras quàm eatenus Hebræi habebant, reperit: & in epistola regis Persarū Artaxerxis, Esdræ sacerdoti Scribæ legis dei cœli doctissimo, salus. Montes Gelboe nec rores nec pluuia ueniāt super uos, neque sint agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus fortiū, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo. Scire debes quia ueraciter Saul, qui post unctiōnem sancti chrismatis, à quo & christus domini uocatus est, occidi meruit, mortem ueri Christi, quam sine culpa subire dignatus est insinuat. Montes quoq; Gelboe in quibus interiūt, superbos Iudaicæ plebis conatus, quibus contra autorem uitæ rebellabant, insinuant. Vnde bene Gelboe uolutatio siue decursus interpretatur. Volutabantur enim in sorde peccatorum, iuxta illud prouerbium, & sus lota in uolutabro luti: atq; à rectitudine uiæ salutaris aberrantes, iam iamq; ad inferiora, hoc est, huius seculi desideria infima decurrebant, ob quorū desiderium regē cœli & terræ in mortem tradere nō dubitabant: propter quod eis merito optatur, ne rorē de cœlo pluuiam uel suscipiant: quod hodie rebus ipsis uidemus expletū, in eo quod illos gratia cœlestis deserens ad plebē gentiū translata est. Quod etiā Isaias sub figura uineæ futurū illis ex persona domini cōminatus est dicens, & nubibus mandabo, ne pluant super eam hymbrem. Quod est aperte dicere, Et Apostolis atq; apostolicis uiris omnibus mandabo, ne illis ultra uerbū uitæ prædicēt, sed irrigatione uerbi cœlestis, quod à se proterui repulerunt, indignos in sua sterilitate uacuos, ac perpetuo igni comburendos relinquant. De quibus & bene dicitur, ut agri primitiarum esse non possint. Superbē quippe Hebræorum mentes primitiuos fructus non ferūt, quia in redemptoris aduentu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt. Sancta namq; ecclesia in primitiis suis multitudine gentium fecundata, uix in mundi fine Iudæos, quos inuenerit, suscipit: & extrema colligens, eos quasi reliquias frugum ponit. De quibus nimirum reliquijs Isaias dicit. Si fuerit numerus filiorū Israel quasi arena maris, reliquiæ saluæ fient. Possunt tamē idcirco Gelboe montes ore prophetæ maledici, ut dum fructus exarescens è terra non oritur, possessores terræ sterilitatis damno feriantur, quatinus ipsi maledictionis sententiam accipiant, qui apud se mortem regis suscipere iniqui

iniquitate sua exigente meruissent. Nec tibi absurdum uideri debet, ut mala reproborum acta boni aliquid significant, aut rursum bona iustorum opera in contraria significatione ponantur. Lege moralia sancti papæ Gregorij, ubi exposuit quomodo beatus Iob maledixit diei suo dicens, pereat dies in qua natus sum, & cætera, & uidebis quia usitatissimum est in scripturis, ut & bona in malorum significatione accipiantur, & econuerso. Denique Vriam si delissimum David regis militem, ac piissima atque innocentissima eius opera uel dicta in mala significatione, & econtra ipsum David in maximo suo scelere in bono accipiendum interpretantur. Alioquin si non per bona malum, & bona per malum significari possent, nunquam liceret nigro atramento nomen dei, sed semper lucido auro deberet scribi, quia deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ: nec rursum in titulis psalmorum nomen Absalon & Doeck hominū reproborum minio fulgēte, sed solo atramento deberet scribi. Sicut ergo in paginis librorum quouis colore, & mala possunt & bona absque ulla reprehensione figurari: ita & in parte significationū per quælibet hominum gesta, & bona rectissime & mala possunt exprimi: quamuis & multo sæpius contingat, & multo dulcius audiatur, bona per bona, & mala figurari per mala. Sicut autem in pictura parietum neque obscurum æthiopem candido, neque candidi corporis siue capilli Saxonem atramento decet depingi: ita in retributione meritorum iuxta suū quisque opus recipiet, & qualis erit actus, talis etiam uultus apparebit in iudicio, neque omnino ad rem quid quisque figurabit, sed quid egerit pertinebit.

INDEX CAPITVM

LIBRI SECVNDI

PRAEFATIO libri secundi

De eo quod scriptum est, Quod post mortem Saul uenerunt uiri Iuda, & unxerunt Dauid regem in Ebron, & de Abner filio Ner, qui constituit Isboseth filium Saul regem super Israel.

De filijs Remon Berothitæ, qui interfecerunt Isboseth

De laude Dauid qui cōgregauit x x x milia ex electis Israel, ut adduceret archam dei, atq; morte Oza

Admonitio Dauid, ubi instruitur à propheta, ne ipse ædificaret templum domino, sed filius eius, & actio gratiarum eius.

De nuntijs quos misit ad Anon regem Amanitarum.

De peccato Dauid in Bethsabeæ, & morte Vriæ.

Vbi Nathan uenit ad Dauid, & proposuit ei similitudinem de diuite & paupere.

De fuga Dauid pro Absalon, quando nudis pedibus incedens, reliquit ciuitatem Hierusalem.

De Psalmo xvii.

De siti Dauid.

De peccato Dauid, quando peccauit populum numerando.

FINIS

DIVI EVCHERII LVGDVNENSIS

EPISCOPI COMMENTARIORVN IN LIBROS RE-

gum, ad Veranium & Salonium fratres epi-
scopos, Liber secundus.

PROMISSIONES dei quæ factæ sunt ad Abraham, cuius semini & gentem Israeliticam secundum carnem, & omnes gentes deberi secundum fidem, deo pollicente didicimus, quemadmodum compleantur per ordinē temporum procurrens dei ciuitas indicauit. Quoniam ergo superioris libri usq; ad regnum Dauid factus est finis, nunc ab eodē regno quantū suscepto operi sufficere uideat, cætera quę sequuntur attingimus. Hoc itaq; tēpus, ex quo sanctus Samuel prophetare cœpit, & deinceps donec populus Israel captiuus in Babyloniā duceretur, atq; inde secūdū sancti Hieremiæ prophetiā, post LXX annos reuersis Israelitis domus dei instauraretur, totū tēpus est prophetarū. Quāuis enim & ipsum Noe patriarchā, in cuius diebus diluuiū uniuersa terra deleta est, & alios supra & infra usq; ad hoc tempus, quo reges in dei populo esse cœperunt, propter quædā per eos futura, siue quoquo modo significata siue prædicata, quæ pertinerēt ad ciuitatē dei regnumq; cœlorū, nō immerito possumus appellare prophetas, præsertim quia nōnullos eorū expressius legimus nūcupatos, sicut Abraham, sicut Moysen: tamē dies pphetarū præcipue maximeq; hī dicti sunt, ex quo cœpit prophetare Samuel, qui & Saulē prius, & eo reprobato, ipsum Dauid deo præcipiente unxit in regē, de cuius stirpe cæteri procederēt, quousq; illos succedere sic oporteret. Quæ igitur à prophetis sint prædicta de Christo, cum moriēdo decedentibus, & nascēdo succedentibus suis membris ciuitas dei per ista curreret tēpora, si omnia uelim commemorare in immēsum pergitur: primū quia ipsa scriptura quæ per ordinē reges eorumq; facta & euenta differens uidetur tanq; historica diligentia rebus gestis occupata esse narrandis, si adiuuante dei spiritu cōsiderata tractetur, uel magis uel certe non minus prænuntiandis futuris quàm præteritis enuntiandis inuenietur intenta: & hoc perscrutando indagare ac differendo monstrare, quàm sit operosum atque prolixum, & quàm multis indigeat uoluminibus, quis ignorat, qui hæc uel mediocriter cogitat. Deinde quia ea ipsa quæ ad prophetiam non ambigitur pertinere, ita sunt multa de Christo regnoq; cœlorum, quę ciuitas dei est, ut ad hoc aperiendū maior sit disputatio necessaria, q̃ huius operis modus flagitat. Proinde ita si potuero stilū moderabo meū, ut huic operi in dei uoluntate peragendo, nec ea quæ supersunt dicā, nec ea quæ satis sunt prætermittā. Erat igitur iam in terra promissionis semen Abraham, id est, populus Israel secundum carnem, atq; ibi nō solū tenendo ac possidendo ciuitates aduersariorū uerum etiam

ee

reges

reges habendo regnare iam cœperat, impletis de ipso populo promissionibus dei magna iam ex parte, non solū quæ tribus illis patribus, Abraham, Isaac & Iacob, & quæcūq; aliæ temporibus eorū, uerū etiam, quæ per ipsum Moysen, per quē populus idem de seruitute Aegyptia est liberatus, & per quē cuncta præterita reuelata sunt temporibus eius, cum populum per heremum duceret, factæ fuerant. Neq; autem per insignem ducem Iesum Naue per quem populus ille in promissionis inductus est terrā, expugnatisq; gentibus eam **XII** tribubus, quibus iusserat deus, diuisit, & mortuus est: neque post ullū tāto tempore iudicem impleta fuerat promissio dei de terra Chanaan, à quodā flumine Aegypti, usq; ad flumen magnū Eufraten: nec tamē adhuc prophetabatur futurū, sed expectabatur implendum. Impletum est autē per Dauid, & eius filium Salomonē, cuius regnū tanto quāto promissum fuerat spacio dilatātū est. Vniuersos quippe illos subdiderunt, tributariosq; fecerunt. Sic igitur in terra promissionis secundū carnē, hoc est, in terra Chanaan, sub regibus semen Abraham fuerat constitutū, ut nihil inde super esset, quo terrena illa promissio dei nō cōpleretur: nisi ut in eadē terra quantum ad prosperitatē attinet tēporalē, posteritatis successionū incōcussio statū usq; ad mortalis huius seculi terminū gens permaneret Hebræa, si domini dei sui legibus obediret. Sed quoniā deus nouerat, hoc eam nō esse facturam, usus est eius etiā temporalibus pœnis ad exercendos in ea paucos fideles suos, & admonēdos qui postea futuri erāt in omnibus gētibus, quod eos admoneri oportebat, in quibus alterā promissionē reuelato nouo testamento per incarnationē Christi fuerat impleturus. Quo circa sicut oracula illa diuina ad Abraham, Isaac, & Iacob, & quæcūq; aliā signa uel dicta prophetica in sacris literis præcedētibus facta sunt: ita etiā cæteræ ab isto regū tempore prophetiæ partim pertinet ad gentē carnis Abraham, partim uero ad semē illud eius, in quo benedicent omnes gētes coheredes Christi per testamentū nouū, ad possidendū uitā æternā regnumq; cœlorū. Partim ergo ad ancillā quæ in seruitute generat, id est, terrenā Hierusalē, quæ seruit cū filiis suis: partim uero ad liberā ciuitatē dei, id est, uerā Hierusalē æternā in cœlis, cuius filij omnes secundū deū uiuentes peregrinant in terris. Sed sunt in eis quædā quæ ad utranq; pertinere intelligant, ad ancillā proprie, ad liberā figurate. Tripartita itaq; reperiūtur pphetarū eloquia. Siquidē aliqua sunt ad terrenam Hierusalē spectātia, aliqua ad cœlestē, nōnulla ad utrāq;. Post mortem Saul, uenerūt uiri Iuda, & unxerūt Dauid in Hebron, ut regnaret super domū Iuda. Et nūtiatū est Dauid quod uiri Iabes Galaad sepelissent Saul. Misit ergo Dauid nuntios ad uiros Iabes galaad, dixitq; ad eos. Benedicti uos domino, quia fecistis misericordiā hāc cū domino uestro Saul, & sepelissetis eū. Et nūc retribuet quidē uobis dominus misericordiā & ueritatē. Cur ergo isti qui Saulē & eius filiū sepelierūt, misericordiā fecisse dicuntur, & ob hoc à rege pio benedicuntur: nisi quia bene afficiunt corda miserantiū, quando cōdolēt mortuorū corporib. alienis, quæ illo affectu, quo nemo carnem suam

suā unq̃ odio habuit, uolunt fieri post mortē suam corporibus suis: & quod sibi exhiberi uolūt, quādo sensuri nō sunt, alijs nō sentientibus curāt exhibere dum sentiunt. Dauid uncto super domū Iuda rege, Abner filius Ner, Hisboseth filiū Saul regē constituit super uniuersum Israel. Egressusq̃ est Abner filius Ner cū pueris Hisboseth, de castris Gabaon. Porro Ioab filius Saruī cū pueris Dauid egressi de Hebron, cōcitauerūt bellū iuxta piscinā Gabaon, & persequabatur Asahel Abner. Locutus est Abner ad Asahel dicens. Recede noli me sequi, ne cōpellar confodere te in terra. Qui cōtempnit, & noluit declinare. Percussit ergo eū Abner auersa hasta in inguine, & transfodit eū, & mortuus est. Cuius Asahel typū tenuit, nisi eorū quos uehementer arripiens furor, in praeceps ducit: qui in eodem furoris impetu tanto cautius declinādi sunt, quāto & insanius rapiunt. Vnde & Abner qui sermone nostro patris lucerna dicitur, fugit: quia doctorū lingua quae supernū dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentē cuiuspiam ferri cōspicit, cumq̃ cōtra irascentē dissimulat uerborū iacula reddere, quasi persequentē nō uult ferire. Sed cum iracundi nulla cōsideratione se mitigant, quasi Asahel persequi & insanire nō cessat, necesse est ut hī qui furētes reprimere conantur, nequaq̃ se in furore erigant, sed quicquid est tranquillitatis ostendāt: quādam uero subtiliter proferant, in quibus ex obliquo furentis animū pungāt. Vnde & Abner cū cōtra persequentē subsistit, nō eū recta, sed auersa hasta transforauit. Ex mucrone quippe percutere, est impetu apertē increpationis obuiare: auersa uero hasta persequentē ferire, est furentē tranquille ex quibusdā tāgere, & quasi parcēdo superare. Asahel aut̃ protinus occubuit, quia cōmotae mētes dum parci sibi sentiunt, & tamē responsorū ratiōe in intimis sub tranquillitate tangunt, ab eo quod se erexerāt, statim cadūt. Qui ergo à feruoris sui impetu sub lenitatis percussione resiliūt, quasi sine ferro moriunt.

Igitur ueniētes filij Remon Berothitae, Rechab, & Bahana, ingressi sūt feruēte die, in domū Hisboseth, q̃ dormiebat supra stratū suū meridie. Ingressi sunt aut̃ domū, & hostiaria dom⁹ purgās triticū obdormiuit: assumētes spicas tritici latēter ingressi sunt, & pcusserūt eū in inguine. Ostiaria triticū purgat, cum mentis custodia discernēdo uirtutes à uitijs separat. Quae si obdormierit, in mortē proprii domini insidiatores admittit: quia cum discretionis sollicitudo cessauerit, ad interficiendū animū malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollūt, quia mox bonarū cogitationū germina auferunt: atq̃ in inguine feriunt, quia uirtutē cordis delectatione carnis occidūt. In inguine quippe ferire est, uitā mentis carnis delectatione perforare. Nequaq̃ uero Hisboseth iste morti succūberet, si nō ad ingressum domus mulierem, id est, ad mentis aditū mollē custodiā deputasset. Fortis nāq̃ uigilq̃ sensus praeponi cordis foribus debet, quē nec negligentiae somnus opprimat, nec error ignorantiae fallat: unde & bene Hisboseth appellatus est, qui custode femina hostium gladijs nudatur. Hisboseth quippe, uir cōfusionis dicitur.

De adducta
archa per Da-
uid. XIII

uir autē confusionis est, qui forti mentis custodia munitus nō est: quia dum uirtutes se agere existimat, subintrantia uitia nescientem necant. Tota igitur uirtute muniendus est aditus mētis, ne quādo eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Congregauit autē Dauid omnes electos ex Israel xxx milia. Surrexit itaq; & abiit, & uniuersus populus qui erat cum eo de uiris Iuda, ut adducerēt archā dei super qua inuocatum est nomē domini exercituū, sedente cherubin super eam) Congregauit Dauid omnes electos ex Israel xxx milia, quia dominus ecclesiā primitiuā ex Israel instituit, nō quidē omnē Israel, sed electos quosq; sibi cōsocians. Non enim omnes qui ex Israel, hī sunt Israelitæ, sed filij promissionis deputātur in semine. Qui xxx milia fuisse referuntur, id est, fidei, operis, & spei firmitate perfecti. Tria enim propter cōfessionē sanctæ trinitatis ad fidem pertinent, decē propter decalogū legis ad opera, mille propter sui perfectionem ad spem uitæ æternæ, qua superius aliquid nō est, sicut numero millenario maior nullus est. Si enim x milia, si xxx milia, si etiā mille milia dixeris, nō ipsum mille numerādo transcendēdo, sed per se, uel per minores numeros sapius ducendo multiplicas. Tria ergo per decē multiplica, ne fides sine operibus mortua sit. Item triginta per mille multiplica, ut fides quæ per dilectionē operatur, nō alibi q̄ in coelis retributionē speret. Electi igitur ex Israel, populos recte credentes, operātes, sperantes insinuant. Viri autē Iuda qui erant cū Dauid, ipsos populos & doctores, qui lateri Christi quasi familiarius adhærebāt, indicant: quo utroq; stipatus exercitu, domini archā adducere, id est, ecclesiā dilatare, & in eorū qui nō crediderūt cordibus inferere gaudet. Imponit autē archa plaustro nouo, ut noui testamēti gratia renouatis in baptismo mētibus infundat, uinumq; nouū nouis utribus mandetur. Erat quidē prius archa in domo Amminadab, qui erat in Gabaa: quia eadem quæ nūc prædicatur ecclesiæ fides, & ante incarnationis dominicæ tempus florebat in his qui patriarcharū prophetarumq; sunt deuotionē secuti. Amminadab enim qui interpretat pater meus spontaneus, uel Abrahā patrem fidei, uel Moysen legislatorē significat, qui uterq; in Gabaa custodit archā, quia sublimi uirtutis exēplo credentiū pectora munit. Vnde & Gabaa collis interpretat, qui est locus in ciuitate Cariathiarim. Allata ergo foris archa, ludebat Dauid & omnis Israel corā domino diuersis musicorū generibus: quia mox inchoante nouæ gratiæ præconio, dominus ad exhibendas deo patri laudes humilitatis omnes inuitat dicēs, Qui mihi ministrat, me sequatur: alij dando per spūm sermonē sapiētiae, alij sermonē sciētiae, alij genera linguarū, alij gratiā curationū, & cetera. Sed his atq; huiusmodi charismatum generibus progrediēte archa, id est, crescēte ecclesia primitiua, uentū est ad areā Naor, id est, aream præparatā, gentiū uidelicet ecclesiā fidei ueritate cōsecrandā: de qua Ioānes ait, & permūdabit aream suā. Ibi sacerdos qui archā incautius quasi corrigēdo tetigit, mox à domino percussus, occubuit: quia

quia Iudæorū populus dū gētibus inuidet, salutis se mūnere priuat, dumq̃ legē uult euāgelio miscere, utriusq̃ sibi gratiā tollit. Et tenuit, inquit, eā quoniam calcitrabāt boues. Boues quippe calcitrare est, prædicatores euāgelij liberiorius circa fidē agere, neq̃ secundū cōsuetudinē legis ingredi, sed sabbata, neomenias, circumcisiōnē, uictimasq̃ spūaliter interpretari. Quos uelut errantes corrigere tentabant, qui descendētes de Iudæa docebāt fratres, quia nisi circūcidamini secundū morē Moyſi, nō potestis salui fieri: & de quibus Iacobus ad Paulū, Vides, inquit, frater, quot milia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis? Ob causam igitur sacerdotis occisi, noluit Dauid ad se diuertere archā domini in ciuitatē Dauid, sed diuertit eā in domo Obetedom Gethei, Quia respuentibus uerbū Iudæis, ne amplius audita & nō suscepta prædicatio noceret, Apostoli ab eis ablati, & ad gētes imbuēdas missi sunt. Vnde & locus areæ Naor, quę gentiū fidē domini gratiā præparatā demonstrat, percussio Oza nūcupat, uidelicet quia illorū delicto salus gētibus aduenit. Obetedom nāq̃ interpretat̃ seruiens homo, ille est utiq̃, de quo dominus ad patrē, Cōstitues, inquit, me in caput gentiū, populus quē nō cognoui seruiuit mihi. Vbi & Iudæorū abiectiōnē, quasi Oza mortē præmittens, ait: Eripies me de cōtradictionibus populi. Nomē quoq̃ urbis cōgruit, Hæc enim interpretat̃ torcular, significās crucē, in qua uitis uera calcari & exprimi dignata est, à qua cunctus gentiū populus merito Getheus appellari potest, cū dicitur: Mihi autē absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Tres autē menses, quibus ibidē arca demoratur: fides, spes & charitas est. Sicut enim dieb. adimplet̃ mēsis, ita singulæ uirtutes suis quæq̃ passibus ad perfectionē ueniūt. Hī mēses quousq̃ plenitudo gentium intret, currere nō cessant. Tandē rediens Dauid, arcā in ciuitatē Dauid inducet, quia dominus Enoch & Helia prædicantibus, conuertet corda patrum in filios. Boues & arietes immolās, hoc est, eos qui aream domini tritum, & ouīū eius ducatū gerunt, martyrij sanguine coronās, & ipse quoq̃ sue incarnationis & passionis exemplū eatenus Iudæis nō creditū palam manifestans. Hoc enim significat, quod & ipse Dauid accinctus erat ephot lineo, quod de terra procreatū multiplici labore ad candorē uestis peruenit, ueritatem humanæ carnis inter flagella triūphantis ostēdit. Verū cūctis exultantibus, & ad arcæ cœlestis introitum hymnos resonantibus: sola Michol filia Saul arcā ducentibus abest, quin etiā per speculū Dauid humiliatū despiciat: quia credentibus in mūdi fine Iudæis, erunt nōnulli qui Christū professione, sed opere sequātur antichristū: quibus merito cōgruit, quod eadē Michol, quæ ob figurandā instabilitatē carnaliū, aqua omnis interpretatur, nō uxor Dauid, sed filia Saul appellatur: quia qui fidentenus Christo seruiūt, nō illius regno coronandi, sed persecutorū eius, quos imitati sunt, anathemate sunt damnādi. Verū si despiciant humilitatē ecclesiæ, cōdemnātur: nihilominus arca domini suū locū ingreditur, & ponit̃ in medio tabernaculi, quod

retenderat ei Dauid, id est, fides ecclesiæ prædicatur, proficit, inseritur cor-
dibus omnium, quos dominus ad uitam præordinauerat æternam.

Offert Dauid holocausta & pacifica coram domino, fidem deuotio-
nemque ecclesiæ commendat patri Christus qui est ad dexteram dei, qui
etiam interpellat pro nobis, qui in exemplum Dauid fideles humilesque
benedicens, salubris mysterij pascit alimentis, partitur singulis collyridam
panis unam, illius utique qui de cælo descendit, & dat uitam mundo. Et
assaturam bubulæ carnis unam, illius scilicet uituli saginati, qui pro reuer-
tente ad patrem filio iuniore mactatus, & igne passionis assatus est dicens,
Exaruit uelut testa uirtus mea. Et simillam frixam oleo, carnem uidelicet à
peccati labe mundissimam, sed ob humanæ salutis uberrimam dilectio-
nem, crucis sartagine tortam. Et merito una panis collyrida, & una carnis
assatura datur, quia unus dominus, una fides, unum baptisma, unus de-
us & pater omnium. Aliter hæc munera fideles accipiunt, quando unus
panis, & unum corpus multi sumus in Christo, & suæ carnis singuli lasci-
uiam castigantes, ac seruituti subiicientes, spiritus sancti igne decoquunt,
nec non & fructus operum bonorum oleo misericordiæ pinguißimos com-
passione proximi feruere faciunt. At contra filia Saul frustra cubiculum
regis ingressa, nullus concepti seminis fœtus datur, quia qui uerbum Dei
auretenus percipiunt, absque boni operis prole diem perpetuæ mortis ex-
pectant. In hac historia beati regis & prophetæ Dauid, qua arcam dei
adduxisse narratur: moraliter humilitas adprobata, superbia damnata,
& temeritas uindicta monstratur: quia & ipse Dauid coram arca domi-
ni humiliter saltando non erubuit, mox promissionem filij dei ex sua stir-
pe nascituri suscipere promeruit: & coniunx quæ eandem illius humilita-
tem despexit, eius semine fœcundari non merita, perpetuæ sterilitatis pœ-
nam luit. Intueri enim libet, quanta uirtutum munera Dauid perceperat,
atque in his omnibus quàm forti se humilitate seruabat. Quem enim non
extolleret ora leonum frangere, urforum brachia dissipare, despectis prio-
ribus fratribus eligi, reprobato rege ad regni gubernacula ungi, timen-
dum cunctis uno lapide Goliath exsternere, a rege proposita extinctis
allophylis numerosa præputia reportare, promissum tandem regnum per-
cipere, cunctumque Israeliticum populum sine ulla contradictione pos-
sidere? Et tamen cum arcam dei Hierusalem reuocat, quasi oblitus præ-
latum se hominibus, admixtus populis ante arcam saltat: & quia co-
ram arca saltare, ut creditur, uulgi mos fuerat, rex se in diuino obsequio
per saltatum rotat. Ecce quem dominus cunctis singulariter prætulit, sic
se sub domino & exæquando minimis & abiecta exhibendo contemnit:
non pntestas regni ad memoriam ducitur, non subiectorum oculis saltan-
do uilescere metuit, non se honore prælatum ceteris ante eius arcam qui ho-
norem dederat recognoscit: coram deo egit debilia uel extrema, ut illa ex hu-
militate

militate solidaret, quæ corâ hominibus gesserat fortia. Quid de eius factis
 ab alijs sentiatur ignoro, ego Dauid plus saltantem stupeo quàm pugnan-
 tem. Pugnando quippe hostem subdidit, saltando autem coram domino
 semet ipsum uicit. Quem Michol Saul filia adhuc ex tumore regij generis
 insana, cum humiliatum despiceret dicens, quàm gloriosus fuit hodie rex Is-
 rael, dis Kooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est, quasi
 nudetur unus de scurris: protinus audiuit: Ante dominum qui elegit me po-
 tius quàm patrem tuû: ac paulopost ait: & ludam & uilior fiam, plus quàm
 factus sum, eroq; humilis in oculis meis. Ac si aperte dicat. Vilescere coram
 hominibus appeto, quia me coram deo ingenuum per humilitatem quero.
 Sunt uero nonnulli qui de semetipsis humilia sentiunt, quia in honoribus
 positi, nihil se esse nisi puluerem fauillamq; perpendunt: sed tamen coram
 hominibus uiles apparere refugiunt, & contra hoc quod de se interius cogi-
 tant, quasi rigida exterius uenustate palliantur. Et sunt nonnulli qui uiles
 uideri ab hominibus appetunt, atque omne quod sunt deiectos se exhiben-
 do contemnunt: sed tamen apud se introrsus quasi ex ipso merito ostensæ
 uilitatis intumescunt, & tanto magis in corde elati sunt, quanto amplius in
 specie elationem premunt: quæ utraque elationis bella, magna Dauid
 circumspeditione deprehendit, mira uirtute superauit. Quia enim de semet-
 ipso intus humilia sentiens, honorem exterius non quærit, insinuat dicens,
 Ludam & uilior fiam. Et quia per hoc quod uilem se exterius præbuit, ne-
 quaquam interius intumescit, adiungit, Eroq; humilis in oculis meis. Ac si
 dicat, Qualem me exterius despiciens exhibeo, talem me interius adtendo.
 Quid ergo acturi sunt quos doctrina eleuat, si Dauid ex carne sua uentu-
 rum redemptorem nouerat, eiusq; gaudia prophetando nuntiabat, & ta-
 men in semetipso ceruicem cordis ualida discretionis calce deprimebat di-
 cens: eroq; humilis in oculis meis? Sacerdos quoque qui arcam inconsi-
 derata temeritate tetigit, ausus sui reatum immatura morte purgauit, mi-
 nores deterioresq; demonstrat, qui intelligere non ualent, & despiciunt
 uel facta uel dicta meliorum: sed eo ab eis nō temere reprehendenda sunt,
 quo adprehendi nequaquam ueraciter possunt. Sæpe aliquid à maiori-
 bus dispensatorie agitur, quod à minoribus error putatur: sæpe multa à for-
 tibus dicuntur, quæ idcirco infirmi dijudicant, quia ignorant. Quod be-
 ne bubus calcitrantibus inclinata illa testamenti arca signauit, quam le-
 uites qui casuram credens erigere uoluît, mox sententiam mortis exce-
 pit. Quid est namque mens iusti, nisi arca testamenti? Quæ gestata bu-
 bus calcitrantibus inclinatur, quia nonnunquam etiam qui bene præest,
 dum subiectorum populorum confessione concutitur, ad dispensatio-
 nis condescensionem ex sola dilectione permouetur. Sed in hoc quod
 dispensatorie agitur, inclinatio ipsa fortitudinis, casus putatur imperi-
 tis. Vnde & nonnulli subditi contra hanc manum reprehensionis mittunt:

sed ad uicia ipsa sua temeritate deficiunt. Leuites ergo quāsi manū adiuuās tetendit, sed delinquens uitam perdidit: quia dum infirmi quicq; fortū facta corripiunt, ipsi à uiuentium sorte reprobantur. Aliquando etiam sancti uiri quædā minimis condescendentes dicunt, quædā uero summa contemplan- tes proferunt, dumq; uim uel cōdescensionis uel altitudinis nesciunt, auda- cter hæc stulti reprehendūt. Et quid est iustū de sua cōdescensione uelle cor- rigere, nisi inclinatā archā superba reprehensionis manu releuare? Quid est iustum de incondita locutione reprehēdere, nisi motū eius fortitudinis lap- sum putare. Sed perdit uitā qui arcam dei tumide subleuat, quia nequaquā sanctorum recta corrigere præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Un- de & leuites isdem recte Oza dicitur, quod uidelicet robustus domini inter- pretatur, quia præsumptores quicq; nisi audaci mente robustos se in domi- no crederent, nequaquam meliorum facta uel dicta uelut infirma iudicārēt.

David à pro-
pheta ueta-
tur ædificare
templū. V

Post hæc cum regi Dauid multa prospera prouenissent, cogitauit facere deo domum, templum scilicet illud excellentissimum, diffamatum, quod à re- ge Salomone filio eius postea fabricatum est. Hoc eo cogitante, factum est uerbum domini ad Nathan prophetam, quod perferret ad regē. Vbi cum dixisset dominus, quod non ab ipso Dauid sibi ædificaretur domus, neq; per tantum tempus se mandasse cuiquā in populo suo, ut sibi fieret domus cedrina, & nūc inquit hæc dices seruo meo Dauid. Hæc dicit dominus. Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tu- um post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius: ipse ædi- ficabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius usq; in sempi- ternum: ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Hanc tam grandem promissionem qui putat in Salomone completam, multum errat. Adtendit enim quod dictum est, hic ædificabit mihi domum, quoniā Salomon tem- plum illud nobile struxit: & non adtendit, fidelis erit domus eius, & regnū eius usq; in æternum coram me. Adtendat ergo & aspiciat Salomonis do- mum plenam mulieribus alienigenis, colentibus deos falsos, & ipsum ab eis regem aliquando sapientem in eandem idololatriam seductum atq; deie- ctum: & non audeat existimare deum, uel hoc promississe mendaciter, uel ta- lem Salomonem domumq; eius futuram non potuisse præscire. Non hinc autem deberemus ambigere, nec si non in Christo Iesu domino nostro, qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, iam uideremus ista comple- ri, ne uane atq; inaniter hic alium aliquem requiramus, sicut carnales Iudæi. Nam & ipsi usq; adeo filium quem loco isto regi Dauid promissum legūt, dicunt non fuisse Salomonem, ut eo qui promissus est, tanta iam manifesta- tione declarato, adhuc mirabili cæcitate aliū se sperare dicant. Facta est qui- dem nonnulla imago rei futuræ etiam in Salomone, in eo quod templum ædificauit, & pacem habuit secundum nomen suum: Salomon quippe pa- cificus latine: & in exordio regni sui mirabiliter laudabilis fuit: sed eadem sua

sua persona per umbrā futuri prænūtiabat etiā ipsum Christū dominū, nō exhibebat. Vnde quædā de illo ita scripta sunt, quasi de ipso ista prædicta sint, dū scriptura sancta etiā rebus gestis prophetissa, quodāmodo in eo figurā deliniat futurorū. Nā præter libros diuinæ historiæ, ubi regnasse narratur, psalmus etiā LXXI titulo nominis eius inscriptus est: in quo tā multa dicunt, quæ omnino ei cōuenire nō possunt, domino autē Christo aptissima perspicuitate cōueniūt, ut euidenter appareat, quod in illo figura qualiscūq; adumbrata sit, in isto ueritas præsentata. Notū est enim quibus terminis regnū cōclusum fuerat Salomonis, & tamē in eo psalmo legit, ut alia taceā, dominabitur à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad terminos orbis terræ, quod in Christo uidemus impleri. A flumine quippe dominādī sumpsit exordiū, ubi baptizatus à Ioāne, eodē mōstrāte cœpit agnosci à discipulis, qui eū nō solū magistrū, uerū etiā dominū appellauerunt. Nec ob aliud uiuente adhuc patre suo Dauid, regnare Salomon cœpit, quod nulli regū illorū contigit, nisi ut hinc quoq; satis eluceat, nō esse ipsum quē prophetia præsignat, ista quæ ad patrē eius loquitur dicēs. Et erit cū cōpleti fuerint dies tui, & dormieris cū patribus tuis, suscitabo semē tuū post te, qui exiet de uentre tuo, & præparabo regnū illius. Quomodo ergo propter id quod sequitur, Hic ædificabit mihi domū, iste Salomō putabit prophetatus: & nō potius propter id quod præcedit, cum cōpleti fuerint dies tui, & dormies cū patribus tuis, suscitabo semē tuū post te, alius pacificus intelligit esse promissus, qui nō ante sicut iste, sed post mortē Dauid prænuntiatus est suscitandus. Cū enim longo interposito tēpore Iesus Christus ueniret, proculdubio post mortē regis Dauid, cui sic est promissus, eū uenire oportebat, qui ædificaret domū deo, nō de lignis & lapidibus, sed de hominibus, qualē illū ædificare gaudemus. Hūic enim domui dicit Apostolus, hoc est, fidelibus Christi: Templū enim dei sanctū est, quod estis uos. Propter quod in psalmo LXXXVIII, cuius titulus est, intellectus ipsi Ethan Israelitæ, cōmemorant promissiones dei factę regi Dauid, sicut & in hoc regū libro positæ sunt, ita & ibi quædā similia dicuntur: sicut est illud. Iurauī Dauid seruo meo usq; in aternū, præparabo semen tuū, & cætera. Illud uero quod dicit, si quid inique aliquid gesserit, arguam eum in uirga uirorum, & in plagis filiorum hominum, misericordiam autē meā non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quē amoui à facie mea: nō dixit ab eis, sed dixit ab eo. Non enim Christi ipsius, qui est caput ecclesiæ, possunt inueniri ulla peccata, quæ opus esset humana correptiōe seruata misericordia diuinit⁹ coerceri, sed in eius corpore ac mēbris quod populus eius est. Illud uero quod locutus est deus p̄ Nathan ad Dauid, nullo modo præmittendū est ubi ait, Et ponā locū populo meo Israel, & plantabo illū, & inhabitabit seorsum, & nō sollicitus erit ultra, & nō apponet filius iniquitatis humiliare eū sicut ab initio, à dieb⁹ quib⁹ cōstitui iudices super populum meū Israel. Hoc tam magnum bonum quisquis in hoc seculo & in hac terra sperat

sperat, inspicter facit. An quispiam putabit in pace regis Salomonis id esse completum. Pacem quippe illam, scriptura in umbra futuri excellenti prædicatione commendat. Sed huic suspicioni uigilanter occursum est, cum postea quod dictum est, & non apponet filius iniquitatis humiliare eum, continuo subiunctum est, sicut ab initio à diebus, quibus constitui iudices super populum meum Israel. Iudices namque priusquam reges ibi esse coepissent, super populum illum fuerant constituti, ex quo terram promissionis accepit: & utique humiliabat eum filius iniquitatis, id est, hostis alienigena per interualla temporum, quibus leguntur pacem alternasse cum bellis, & inueniuntur illic pacis tempora prolixiora, quam Salomon habuit, qui XL regnavit annos. Nam sub eo iudice, qui est appellatus Aoth, LXXX pacis anni fuerunt. Absit ergo ut Salomonis tempora in hac promissione prædicta esse credantur, multo minus cuiuslibet regis alterius. Non enim quisquam eorum in tanta, quanta ille pace regnavit, nec unquam omnino gens illa regnum tenuit, ut sollicita non fuerit, ne hostibus subderetur: quia in tanta mutabilitate rerum humanarum nulli aliquando populo concessa est tanta securitas, ut huius uitae hostiles non formidaret incursum. Locus ergo iste qui promittitur tam pacatae ac securae habitationis, æternus est, æternisque debet in illa Hierusalem libera, ubi erit ueraciter populus Israel. Hoc enim nomen interpretatur, uidens deum, cuius premij desiderio, pia per fidem uita in hac erummosa peregrinatione ducenda est. Nuntiante uerba hæc Nathan ad Dauid, ingressus est rex Dauid, & sedit coram domino. Quid in hac sessione intelligendum est, nisi quia sedit in conspectu domini, siue ubi erat archa testamenti per quam iam secretior & commendatior præsentia quedam domini accipi potest: siue quia oraturus sedit, quod non fit recte nisi in conspectu dei, hoc est, in intimis cordis. Potest enim sic accipi quod dictum est ante dominum, ubi nulus esset hominum, qui audiret orantem. Siue ergo propter archam testamenti, siue propter secretum remotis arbitris, siue propter intimum cordis, ubi erat orantis affectus, conuenienter dictum est, sedit ante dominum: nisi forte quod sedens orauit, hoc mouet, cum & sanctus Helias hoc fecerit, quando pluuiam orando impetrauit. Quibus ammonemur exemplis, non esse præscriptum, quomodo corpus constituatur ad orandum, dum animus deo præsens peragat intentionem suam. Nam & stantes oramus, sicut scriptum est. Publicanus autem de longe stabat. Et fixis genibus, sicut in actibus Apostolorum legimus. Et sedentes, ut ecce Dauid & Helias. Nisi autem etiam iacentes oramus, non scriptum esset in psalmis, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Cum enim quisque orationem querit, collocat membra, sicut ei occurrerit, pro tempore positi corporis ad mouendum animum: cum autem non querit, sed inferitur appetitus orandi, & aliquid repente uenit in mentem, quo supplicandi moueatur affectus, gemitibus inenarrabilibus, quocumque modo inuenierit hominem, non est utique differenda oratio, ut queramus quod secedamus, aut ubi stemus, aut ubi prosternamur. Gignit enim

enim sibi mētis intentio solitudinē, & saepe etiā obliuiscit se, uel quā cœli partem, uel in qua positione corporis mēbra illud tēpus inuenerit. Fecit quoque Dauid sibi nomē, cum reuerteretur capta Syria in ualle Salinarū cēsis XI milibus) Quid per percussam multitudinē à Dauid in Salinarū ualle signatur, nisi quia redemptor noster suo uidelicet discretionis examine, in his qui de illo praua sentiūt, stulticiā immoderati saporis extinguit? Factum est post hæc, ut moreret rex filiorū Ammon, & regnaret Annon filius eius pro eo. Dixitq; Dauid, Faciam misericordiā cū Annon filio Naas, sicut fecit pater eius mecū misericordiā. Misit ergo Dauid cōsolans eum per seruos suos super patris interitu. Cum autē uenissent serui Dauid in terrā filiorū Ammon, dixerunt principes filiorū Ammon ad Annon dominū suum. Putas quod propter honorē patris tui Dauid miserit ad te cōsolatores, & nō potius ut inuestigaret & exploraret ciuitatem, & euerteret eam, misit seruos suos Dauid ad te? Tulit itaq; Annon seruos Dauid, rasitq; dimidiam partē barbæ eorū, & præcidit uestes eorū medias usq; ad nates, & dimisit eos. Quod cū nuntiātū fuisset Dauid, misit in occursum eorū. Erāt enim uiri confusi turpiter ualde. Et mandauit eis Dauid, Manete in Iericho donec crescat barba uestra, & tunc reuertimini) Sicut enim Annon rex Ammon seruos Dauid ad se missos deturpauit, atq; ludibriter scēdatos ad eundē Dauid remisit, ita & diabolus princeps huius mundi plerosq; religiosos per subripiētia uitia deturpare cōsueuit. Qui dū eorū latētia mala in aperta & flagitiosa perpetrataq; luxuria detegit, quasi eorū indumentis usq; ad nates absclis, nudos à dignitate castitatis relinquit; & dum pristinā eorū fortitudinē eripit, uelut barbam radit: quos tamen uerus Dauid, dominus scilicet & saluator noster clementi respectu à pœnitentiæ indulgentia nō exclusit. Quos & in Iericho, hoc est, sub anathemate pœnitentiæ residere iubet, donec sacramēta spiritualia, & fortitudinē mentis, quæ peccando perdiderūt, satisfaciendo recipiāt, & sic demū in conspectu eius stare ualeāt. Factum est autē, dum surgeret Dauid de stratu suo post meridiem, & deambulare in solario domus regiæ, uidit mulierē se lauante, mittensq; tulit eam, & dormiuit cum ea, & concepit. Cumq; cognouisset Dauid, misit ad Ioab dicēs. Mitte ad me Vriam Etheum. Veniens Vrias ad Dauid, misit epistolam Dauid per Vriam ad Ioab, ut poneret Vriam, ubi fortissimum prælium esset, fecitq; Ioab ita, & mortuus est Vrias Etheus) Plerunq; quædam res per historiam uirtus est, per significationem culpa: sicut aliquando res gesta in causa facta damnatio est, in scripto autem prophetia uirtutis. Quod utrunque citius ostendimus, cum huius sacre scripturæ testimonium ad utraque adprobanda ad medium deducimus. Quis namque audiens non solum fidelium, sed etiam infidelium non omnimodis detestetur: quod Dauid in solario deambulans, Bersabeæ Vriæ concupiuit uxorem. Quem tamen à prælio reuertentem ire ad domum admonet, pedes lauare: qui protinus respondit, dicens, arca domini sub pellibus est, & ego in domo mea requiescam? Quem

*De iniuria
Ammonitariorum
in legatos Dauid. VI*

*De adulterio
Dauid. VII*

Dauid

Dauid ad mensam propriā suscepit, eiq; epistolas per quas mori debeat, tradidit. Cuius Dauid in solario deambulans, typū tenuit, nisi eius de quo scriptum est, in sole posuit tabernaculū suum. Et quid est Bersabee ad se producere, nisi legē literæ carnali populo coniunctā, spiritali sibi intellectu sociare? Bersabee enim puteus septimus dicitur, quia nimirū per cognitionē legis infusione spiritalis gratiæ perfecta nobis sapiētia ministratur. Quē uero Vrias nisi Iudaicū populū signat, cuius nomē interpretatū dicit, lux mea dominus. Iudaicus autē populus, quia de accepta legis sciētia extollitur, quasi de dei luce gloriatur. Sed huic Dauid uxore abstulit, sibiq; cōiunxit, quia uidelicet manu fortis quod Dauid dicitur, in carne redemptor noster apparet, dum spiritaliter loqui legē innotuit, per hoc quod iuxta literā tenebatur, hāc à Iudaico populo extraneā monstrauit, sibiq; cōiunxit, quia semper illā prædicando declarauit. Vriā tamē ad domū Dauid ire admonet, pedes lauare: quia incarnatus dominus ueniēs Iudaico populo præcipit ut ad conscientiā redeat, & sordes operū fletibus tergat, ut spiritaliter mandata legis intelligat, ut post tantā duritiā præceptorū fontē baptismatis inueniens, ad aquā post laborē decurrat. Sed Vrias qui archā dñi esse sub pellibus meminit, respōdit, quod domū suā intrare nō possit. Ac si Iudaicus populus dicat: Ego mādāta dei in sacrificijs carnalibus uideo, & redire ad cōscientiā per spirituales intelligentiā non requiro. Quasi enim archā sub pellibus dicit esse, quia præceptis dei nō nisi adhibendū ministeriū sacrificij carnalis intelligit. Hūc tamē etiā redire ad domū nolentē Dauid ad mensam uocat, quia quāuis Iudaicus populus ad cōscientiā reuerti cōtemnat, ei tamē redemptor ueniens, mādāta spūalia prædicat, dicens, Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Legē itaq; Iudaicus populus tenet, quæ eius diuinitatē loquitur, cui isdem populus credere dedignat. Vnde & Vrias ad Ioab cū epistolis, ex quibus occidi debeat, mittitur: quia idem ipse Iudaicus populus legē portat, qua cōuincēte moriatur. Dum enim mandata legis retinēs implere nititur, ipse nimirū defert iudiciū, unde damnet. Quid ergo perfecto isto Dauid scelestius, quid Vria mundius dici potest? Sed rursus per mysteriū quid Dauid sacratius, quid Vria infidelius inuenitur: quando & ille per uitæ culpā prophetiæ signat innocentiam, & iste per uitæ innocentiam, in prophetia exprimit culpā? Virtus nāq; sacri eloqui sic transacta narrat, ut uentura exprimat: sic in facta re adprobat, ut in mysterio contradicat, sic gesta dānat, ut hæc mystice gerenda persuadeat. Ad hoc enim in scriptura sacra uirorū taliū, id est Dauid & Petri, peccata sunt indita, ut cautela minorū sit ruina maiorū. Ad hoc uero utrorūq; illic etiā pœnitētia insinuat, & uenia, ut spes pereuntiū sit recuperatio perditorū. De statu ergo suo Dauid cadēte nemo superbiat, de lapsu etiā suo Dauid surgēte nemo desperet. Ecce q̄ mirabiliter scriptura sacra eodē uerbo supbos premit, quo humiles leuat, unamquamq; rem gestam retulit, & diuerso modo superbos quidem ad humilitatis formidinem, humiles uero ad fiduciam reuocauit. Q̄ inæstima-

bile noui generis medicamētum, quod uno eodemq; ordine positum, & pre-
 mendo tumentia exsiccat, & subleuando arentia infundit. De maiorum nos
 lapsu terruit, sed de reparatione roborauit. Sic quippe semper sic nos diuinæ
 dispensationis misericordia & superbientes reprimat, & ne ad desperationem
 corruamus fulcit. Sed quia exigente causa Dauid ad medium deducto tanti
 facinoris memoriam fecimus, lectoris fortasse animus mouetur, cur omnipo-
 tens deus eos quos in perpetuum elegit, quos ad donorum quoq; spiritualium
 culmen assumpsit, illæsos à corporalibus uitijs non custodit. Vnde quia satis
 fieri citius credimus, breuiter respōdemus. Nonnulli enim percepto dono uir-
 tutum per impensam gratiam bonorum operum in superbiam uitium cadunt,
 sed tamen quomodo ceciderint nō agnoscunt. Proinde contra eos hostis an-
 tiquus, qui iam interius dominatur, exterius etiam sæuire permittitur, ut qui
 in cogitatione elati sunt, per carnis luxuriam prosternantur. Scimus autem,
 quia aliquando minus est in corporis corruptione cadere, quàm cogitatione
 tacita ex deliberata elatione peccare. Sed cū minus turpis superbia creditur,
 minus uitat: luxuriā uero eo magis erubescūt homines, quo simul omnes tur-
 pem nouerunt. Vnde fit plerūq; ut nonnulli per superbiam in luxuriam cor-
 ruentes, ex aperto casu malum culpæ latentis erubescant, & tunc etiam maio-
 ra corrigunt, cum prostrati in minimis grauius confunduntur. Reos enim se
 inter minora conspiciunt, qui se liberos inter grauiora crediderant. Pia enim
 domini dispensatione laxatus nonnunquā malignus spiritus de culpa ad cul-
 pam trahit: & dum plus percutit, inde eum quem ceperat amittit: atq; unde
 uicisse cernitur, inde superatur. Cōsiderare libet, intra munitum gratiæ sinum
 quanto deus misericordiæ fauore nos continet. Ecce qui de uirtute se extollit,
 per uitium ad humilitatem redit: & qui de acceptis uirtutibus extollitur, non
 gladio, sed (ut ita dixerim) medicamēto uulneratur. Quid est enim uirtus, nisi
 medicamentum: & quid uitium, nisi uulnus? Quia ergo nos de medicamēto
 uulnus facimus, facit ille de uulnere medicamētum, ut qui uirtute percutimur,
 uitio curemur. Nos namq; uirtutum dona retorquemus in usum uitiorum, il-
 le uitiorum illecebras assumit in arce uirtutū, & salutis statum percutit, ut ser-
 uet: ut qui humilitatem curantis fugimus, saluti cādētis hæreamus. Sed inter
 hæc sciendum quod pleriq; hominū, quo in multis corruunt, artius ligantur:
 cumq; eos antiquus hostis ex uno uitio percutit, ut concidant, ex alio quoq; li-
 gat, ne surgant. Consideret itaq; homo cum quo aduersario bellum gerat, &
 si iam in se aliquid deliquisse perpendit, saltem per culpam pertrahi ad cul-
 pam pertimescat, ut studiose uitentur uulnera, quibus frequenter interficitur:
 quia ualde rarum est, quod hostis noster electorum salutem etiam uulneri-
 bus seruet. Erudiendos enim, sicut diximus, electos suos dominus sæpe ten-
 tatori subiicit, sicut post paradisi claustra, post tertia cœli secreta, ne reuelatio-
 num magnitudine Paulus extolli potuisset, ei Satanæ angelus datus est: sed
 ut præfati sumus, ipsa hac tentatione disponitur, ut qui elati perire poterant,
 ff humi-

Nathã ad Da
uid missus
VIII

humiliati à perditione seruentur. Secreto ergo dispensationis ordine unde scire permittitur iniquitas diaboli, inde pie perficitur benignitas dei: quia aduersarius noster inde obtemperat nutibus supernæ gratiæ, unde exercet iram nequissimæ uoluntatis suæ. His ita gestis, misit dominus Nathan ad Dauid. Et ueniens Nathan proposuit similitudinem de diuite & paupere: unus habens oues & boues, alter tantūmodo ouem unam, hanc unam ouem pauperis tulit diues. Audito hoc Dauid, indignatus ait aduersus hominē illum, Viuit dominus, quia filius mortis est, uir qui fecit hoc. Dixit autem Nathan ad Dauid, Tu es ille uir. Et dixit Dauid ad Nathã, Peccaui domino. Dixitq; Nathan ad Dauid, Dominus quoq; transtulit peccatum tuum, non morieris.) Si peccatum Dauid tam detestabile dominus transtulit, quid est quod omnia quæ de eodem peccato per prophetā ei à domino dicta sunt postmodum tolerauit? Sed proculdubio dominus delictum sine ultione non deserit: aut enim ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc deus cum homine uindicans percutit. Nequaquam igitur peccato parcit, quod nullatenus sine uindicta dimittit. Sic enim Dauid audire post confessionem meruit, Dominus transtulit peccatum tuum: & tamen post cruciatibus afflictus ac fugiens, reatum culpæ quam perpetrauerat exsoluit. Sic nos salutis unda à culpa primi parentis absoluit, sed tamen reatum eiusdem culpæ diluentes, absoluti quoq; adhuc carnaliter obimus: quia delicta nostra siue per nos, siue per semetipsum refecat, etiam cū relaxat. Ab electis enim suis iniquitatum studet maculas temporali afflictione tergere, quas in perpetuum non uult uindicare. Quod uero dicit, Duo homines erant in ciuitate una, Vrias & Dauid intelligitur. Et addisce personas. Pauperculi ouem meliorem dicit, hoc est uxorem eius quæ adulterata est, quæ de mēsa eius uescebatur, & de calice eius potabat, & in gremio eius cubabat. Considera pauperem incentiua pietatis habere fulmina, in diuitib; autem multa superbia. Apud pauperes uxor & ancilla & ministra est, & procreat filios, & ipsa mater & nutrix est: apud diuites autē non est ita, sed cum generauerit filiū, statim eum tradit foris: & pietatis insignia, abscedit superbia. Erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Quis ergo in gremio eius cubabat. Auxit parabolā, narratione pietatis. Venit ergo peregrinus homo ad regem illum. Quis itaq; est peregrinus? Concupiscentia uidelicet. Vt ergo illius ostenderet castitatem, peregrinam concupiscentiam nominauit. Nunq̃ enim alienas nuptias dissipauit, neq; iniquis conspexit oculis, sed percussus in illa muliere perdidit castitatem, quia paululum se reddiderat remissiores securitate pacis. Venit peregrinus, iniqua & agrestis concupiscentia ad illum diuitem. Venit & ille, accepit non de gregibus suis uel armētis, ut peregrino pararet epulas, sed misit & rapuit ouem pauperis quæ in sinu eius cubabat, & de mensa edebat. Hæc igitur cum audisset Dauid, iratus est ualde aduersus hominem illum, & dixit ad Nathan, Viuit dominus, quoniam filius mortis est, uir qui fecit hoc. Quem reddet in quadruplum, & ipse gladio punietur. O iudici

dicij supereffluentem iustitiam. Non enim erat illa amoris fibra, ut iuste non diceret. Iubet quidem in quadruplum secundum legem, lex enim præcepit furtantem quadrupli restitutione uinciri: iste autem & legem est prætergressus. Iubet quidem & ipsum interimiri, & in quadruplū obnoxium detineri. Promptus itaq; sententiam, & iudicium elimatum. Cum hoc audisset propheta, iacet stat omnem umbram imaginis, & in medium profert gladium, & cum fiducia dicit, Tu es rex, qui hoc opus fecisti. O' sectura non gladio secans sensum doloris, sed compendio accusationis. Cum enim oportuit, occultauit narrationem: cum uero tempus inuenit, statim percussit & abscidit, sine grandi plagæ uulnere, hoc solummodo dicens, Tu es rex. At ille uelociter ad conscientiam rediens, tanquam fidelis & idoneus seruus, culpam simpliciter cōfiteatur, & dicit, Peccaui domino: & propheta respondit, Et dominus transtulit peccatum tuum. Velox cōfessio, uelocior medicina. Facto peccauit, uerbo pœnituit. Annuit deus, & correctio facta est: uulnus apparuit, & sanitas rediit. Sed nō fuit his propheta contentus. Nam post correctionem, post pœnitentiā, post peccatorum absolutionem, psalmum ob causam scripsit: ita ut etiam posteræ generationi fiat illius passio medicina, & illius naufragium sit alijs portus, & quibus ille uulneratus est & emendauit, alijs in iisdem incidentibus ipsa possint uti medicina, & emendatione sanari. Fugiens Dauid Absalon filium suum, nudisq; pedibus incedens transgressus est torrentem Cedron, & cunctus populus cum eo, & perueniunt usq; Baurim. Et ecce egressus Semei filius Gera de cognatione domus Saul, mittens lapides maledicebat regem, dicens, Egredere, egredere uir sanguinum & uir Belial. Quisquis fidelium diuinæ gratiæ illustratione cōpungitur, & sancto desiderio de imis ad summa supernæ contemplationis penna festinat, hæc gesta beati Dauid, & aliorum sanctorum præcedentiū patrum, ubi aliquid iniuste perpeffi sunt, ante mentis oculos ponat: atq; in eis se imitatione exercendo proficiat, & quod in præfenti titillat exitio, uel præteritorum malorum memoria reprimat, uel donorum præcedentium consolatione restinguat, uel etiam imitatione, ut dictum est, patrū præcedentiū retundat. Quod necesse est, ut sicut proposuimus, exemplis euidentioribus approbemus. Vt enim unum de multis loquar, quatenus studiosus lector multa in uno intelligat, quisquis uerborū contumelijs pressus cum uirtute patiētiam seruare non sufficit, Dauid factum ad memoriā reducat. Qui cum Semei tot conuitijs urgeretur, & armati procures ulcisci contēderent, ait, Quid mihi & uobis filiū Saruiæ? Dimittite eū ut maledicat. Dominus enim præcepit ei, ut malediceret Dauid. Et quis est qui audeat dicere, quare sic fecit? Et paulopost, Dimittite eum, ut maledicat iuxta præceptū domini, si forte respiciat dominus afflictionem meam, & reddat mihi bonum pro maledictione hac hodierna. Quibus profecto uerbis indicat, quia pro perpetrato Bersabeæ scelere, exsurgentem contra se filium fugiens, reduxit ad animum malum quod perpetravit, & cōtumeliosa uerba non tam conuitia, quàm ad-

De Dauid fugato per filium
um IX

iutoria credidit, quibus se purgari sibiq; misereri posse iudicauit. Tunc enim illata conuitia bene toleramus, cum in secreto mentis ad male perpetrata recurrimus. Leue quippe uidebitur, quod iniuria percutimur, dū in actione concipimus, quia peius est quod meremur. Sicq; fit ut contumelijs gratia, q̄ ira debeat, quarum interuentu deo iudice pœna grauior declinari posse confiditur. Illud uero quid significet, quod parricida filius Absalon patrē insequēs, primo pater eius declinans fugit ante faciem eius, securus de uictoria: qui aspicebat impium perire, quem etiam fleuit magno luctu, & deplorauit exitum parricidæ. Scribitur enim fugisse Dauid à facie bellantis aduersum se filij: & quoniam scriptum est de populo Hierusalem, Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem contemnentes spreuerunt me: filius ipsius significatur tropice, idest populus Iudaicus, qui eum tradidit. Absalon autem, sicut quidam interpretantur, intelligitur patris pax. Quod mirum uidetur in historia, quemadmodum patris pax possit intelligi, qui patrem bello persequutus est. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inspiciunt Absalon esse Hierusalem: quia etiam & ipsa, pax interpretatur, à cuius facie Christus fugit, quando eam patiēdo deferens in gentibus per fidem successit. Alij Absalon, Iudam traditorem accipiunt, quem tanta & tam miranda patientia Christus pertulit tanquam bonum, cum eius cogitationes non ignoraret, cum adhibuit conuiuio, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit. Quod deniq; & in ipsa traditione osculum accepit, bene intelligi Christū pacem exhibuisse traditori suo, quāuis ille tam sceleratæ cogitationis interno bello uastaretur. Et ideo Absalon patris pax dicitur, quia pater habuit pacem, quam ille non habuit. Sed fortasse quis dicat, si Dauid imaginem Christi gerebat, quomodo multas uxores habuisse & concubinas scribitur, cum has res Christus & horrescat & damnet? Hoc enim in prophetia fiebat. Multæ enim uxores Dauid, multarum gentium & nationum imaginem indicabant, quæ per fidem Christi consortio iungerentur: concubinæ uero eius significant hæreticorū ecclesias, quæ sub Christi nominis titulo se manere gloriantur. Sed quia propter carnalia lucra Christum sectantur, non coniuges, sed concubinæ uocantur. Deniq; nunc reges si plures habeant uxores uel cōcubinas crimen est, quia iam transierunt figuræ, pro quibus uxorum uel concubinarū uenia concedebatur. At nunc quia figuræ trāsierunt, uenia nulla datur. Percusso Absalon cum redisset Dauid in Hierusalem, dixit Amasæ, ut congregaret omnes uiros Iuda in diem tertium, & constitueret eum principem pro Ioab. Qui moratus extra placitum, præcepit Dauid Ioab & Abisai, ut irent & apprehenderent Siba filium Bochri. Cumq; uenisset Ioab in Gabaon, Ioab tenuit manu dextra mentū Amasæ, quasi osculans eum, percussit eum in latere, & mortuus est. Quid est quod Ioab Amasæ mentum manu dextra tenuit, & sinistram ad gladium latenter mittens, eius uiscera effudit: nisi hoc quod patēter datur intelligi? Dexterā namq; manu tenere, est quasi ex benignitate blandire: sed

sinistram

sinistram ad gladiū mittit, qui latenter ex malicia percutit. Sequitur psalmus xvii. Et merito quæritur, cur solus iste psalmus in libris Regū reperiatur conscriptus. Nec immerito psalmus iste in Regum libris solus inuenitur, quia regnum illud significat, ubi aduersarium nō habebimus. Titulus enim eius est, In die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum eius, & de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui uenit secundum carnem ex semine Dauid? Qui utiq; in corpore suo, quod est ecclesia, adhuc patitur inimicos, unde illi persecutori quē uoce prostrauit, & in suum corpus trañciens quodāmodo manducauit, insonuit de coelo, Saule, Saule, quid me persequeris? Quādo autem meretur eripi hoc corpus de manu inimicorū eius, nisi cum illa nouissima inimica destruetur mors, ut perueniat ad regnum dei? Diligam te dñe, uirtus mea) Diligā te dñe, per quem fortis sum. Dñe firmamentū meum, & refugiū meum, & liberator meus) Domine qui me firmasti, quia refugi ad te: refugi ad te, quia liberaasti me. Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum) Deus meus qui mihi adiutoriū prius uocationis tuæ præstitisti, ut sperare in te possim. Protector meus, & cornu salutis meæ, & liberator m.) Protector meus, quia non de me præsumpsi, quasi erigens aduersum te cornu superbiæ: sed te ipsum cornu, hoc est firmā celsitudinē salutis inueni, quod ut inuenirem redemisti me. Laudans inuocabo dñm, & ab ini. meis saluus ero) Non meā gloriam, sed domini, quærens inuocabo dñm: & non erit unde mihi noceant iniquitatis errores. Circūdederunt me dolores mortis) Hoc est dolores carnis. Et torrentes iniqui. contur. me) Turbæ iniquæ ad tempus cōmotæ uelut flumina pluuialia cito desitura, egerunt ut cōturbarent me. Dolores inferni circūdederunt me) In his qui me circūdederunt ut perderent, erant dolores inuidiæ, qui mortem operantur, perducuntq; ad infernū peccati. Præuenerunt me laquei mortis) Præuenerunt me ut priores nocere uellent, quod eis postea redderetur. Tales autem homines capiunt in perditionē, quib. mala persuaserint iactatione iustitiæ, cuius non re sed nomine aduersus gentes gloriantur. Et in pressura mea inuocaui do. & ad deum me. cla. Et exaudiuit de templo sancto suo u. m.) Et exaudiuit de corde meo in quo habitat, uocē meam. Et clamor m. in conspectu eius) Et clamor meus, quem non in aurib. hominū, sed coram ipso intus habeo, introiuit in aures eius. Et cōmota est & contremiuit terra) Ita clarificato filio, cōmoti sunt & contremuerunt peccatores. Et fundamenta montiū conturb. sunt) Et spes superborū quæ in hoc fuerunt seculo conturbatæ sunt. Et cōmota sunt, quoniā iratus est eis d.) Vt scilicet iam fundamentum non haberet in cordib. hominū, spes temporalium bonorum. Ascendit fumus in ira eius) Ascēdit lachrymosa deprecatio pœnitentiū, cum cognouissent quid minetur deus impijs. Et ignis a facie eius exardescit) Et flagrantia charitatis post pœnitentiā de notitia eius exardescet. Carbores succensi sunt ab eo) Quia iam mortui erant deserti ab igne boni desiderij ac luce iustitiæ, & frigidi, tenebrosiq; remanserant, rursus accensi & illuminati reuixerunt.

Psalmus decimus septimus.

x

Et inclinavit cœlum, & descendit) Et humiliavit iustū ut descenderet ad hominum infirmitatem. Et caligo sub pe.e.) Caligo ei sub pedib. est, quia non ea claritate ab inferiorib. cernit, quæ in superiorib. dominatur. Impj enim qui terrena sapiunt, caligine maliciæ suæ non cognouerunt eū. Terra enim sub pedib. eius, tanq̃ scabellū pedum eius. Et ascendit super Cherubin & uolauit) Cherubin quippe plenitudo scientiæ dicitur. Proinde super plenitudinē scientiæ ascēdisse & uolasse perhibet, quia maiestatis eius celsitudinē scientia nulla cōprehendit. Volauit ergo qui longe in altum ab intellectu nostro se rapuit, ut nemo ad deū perueniret, nisi per charitatē. Plenitudo enim legis charitas. Et cito se incomprehensibilē monstrauit dilectorib. suis, ne illū corporeis imaginationib. cōprehendī arbitrarentur. Super Cherubin dñs ascendit & uolauit, quia super plenitudinē scientiæ quæ esse in hominib. potuit, incarnationis suæ gloriā exaltare dignatus est: ut hoc eius uolare, sit potētiae suæ mysterium ab intellectu humano subducere. Quantalibet enim plenitudine scientiæ uita spiritaliū fulgeat, apprehendere non ualet, quomodo factum sit, ut qui extitit conciperetur, & ante secula autor hominū, nasceretur homo in fine seculorum, deus caro, uerbū infans fieret. Vnde & recte illic additur, Volauit super pennas uētorum) Quia uidelicet trāscendit omnes intellectus animarum. Vento quippe animā figurari pro uelocitate suæ cogitationis, non inconueniēter accipimus. Illa aut celeritas qua se incomprehensibilē esse monstrauit super uirtutes animarum est, quib. se uelut pennis, æternis timorib. in auras libertatis extollunt. Et posuit teneb. latibulū suum) Et posuit obscuritatē sacramētorum & occultam spem in corde credentium, ubi lateret ipse non eos deferens: quia dum caligine nostræ infirmitatis obscuramur, per ignorātiā nostram nobis abscondit, ne à nobis modo in æterna & firma claritate uideatur. In his etiā tenebris ubi per fidē adhuc ambulamus non per speciem, t̃p̃ diu quod non uidemus speramus, per patientiā expectamus. Quia uero autor noster nobis in hoc exilio deiectis, lucem suæ uisionis abstulit, sese nostris oculis quasi in tenebrarum latibula abscondit, quas nimirum cæcitatis nostræ tenebras cum studiose conspiciamus, mentē ad lamenta reuocamus. Flet enim cæcitātē quam foris patitur, si humiliter meminit quo de interiori lumine priuat. Cumq̃ tenebras quib. circūdatur respicit, per splendoris intima ardenti se desiderio affligit, omniq̃ intentionis nisu semetipsam concutit, & supernam lucem quam condita deseruit, repulsa quærit. Vnde fit plerūq̃ ut in ipsis p̃js fletib. illa interni gaudiū claritas erumpat, & mens quæ in corpore prius cæca iacuerat, ad inspectionē fulgoris intimi superius uegetata conualescat. In circuitu eius tabernac. eius) Conuersi tamē ad ipsum ambiunt, qui credunt ei, quia in medio ipsorum est cum omnib. equaliter fauet, in quib. tanq̃ in tabernaculo habitat in hoc tēpore. Tenebrosa aqua in nu. aeris) Nec propterea quisq̃ in illa luce quæ futura est, cum ex fide ad speciē uenerimus, iam se esse arbitret, si scripturas recte intelligit. In p̃phetis enim atq̃ in omnib. diuini uerbi prædicatorib.

doctrina

doctrina obscura est, quia ante aduentum dñi dum occultis sacramētis grauidi in ministerijs mensam gestarent, intuentium oculi eorum intelligentia caligabant. Præ fulgore in consp. eius) In cōparatione fulgoris, qui est in cōspectu manifestationis eius. Nubes ipsius trāsierunt) Prædicatores uerbi eius non iam in Iudææ finib. continentur, sed trāsierunt ad gentes, & uniuersa mundi spacia miraculorū claritate percurrunt. Grando & carb. ignis) Obiurgationes figuratas, quib. uelut grandine corda dura tundunt, si terra dura & mitis, id est pius animus exceperit, duricia grandinis in aquam, id est terror fulguratæ & quasi cōgelatæ obiurgationis, in doctrinā satiantem resoluitur, igne aut charitatis accēsa corda reuiuiscunt. Hæc omnia in nubib. ipsius ad gentes trāsierunt, quia uidelicet sancti uiri corda audientium & terrentes feriunt, & blandientes infundunt. Nam quēadmodum feriant, propheta testat, dicens, Virtutem terribilium tuorum dicent, & mag. tuam n. Et quēadmodum blandientes rigent, secutus adiunxit, Memoriā abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabunt. Et into. de cœlo dñs) Et euangelica tuba de corde iusti sonuit. Et altiss. dedit uocem suam) Ut haberemus eam, & in p̄fundo rerum humanarū audiremus cœlestia. Et emisit sagittas, & dissipauit eos) Et emisit euangelistas pennis uirtutū recta itinera transuolantes, non suis, sed eius à quo missi sunt, ut alijs essent odor uitæ in uitā, alijs odor mortis in mortem. Et coruscationes multiplicauit, & cōturbauit eos, & apparuerunt fontes aquarum) Et apparuerunt qui facti erant in prædicantib. fontes aquarum, salientium in uitā æternam. Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum) Reuelati sunt prophætæ qui non intelligebant super quos ædificaretur orbis terrarum credens domino. Ab increpatione tua dñe) Clamātis, appropinquet super uos regnum dei. Ab inspiratione spiritus iræ t.) Dicentis, Nisi pœnitentiā egeritis, omnes similiter moriemini. Misit de summo, & accepit me) Vocando ex gentib. in hæreditatem gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam. Assumpsit me de multitudine aquarū) Assumpsit me de multitudine populorum. Eruit me de inimicis meis fortissimis) Eruit me de inimicis meis, qui præualuerunt ad affligēdam & ad peruertendā istam temporālē uitam meam. Et ab his qui oderunt me, quoniā confortati sunt super me) Ab his qui oderunt me, quoniam conf. sunt super me, quamdiu sub ipsis sum ignorans deum. Preuenerunt me in die afflictionis meæ) Priores mihi nocuerunt in tēpore, quo mortale & laboriosum corpus gero. Et factus est dominus firmam. meum) Et quoniā amaritudine miseriarum firmamentum terrenæ uoluptatis contribulatum atq; conuulsum est, factus est dominus firmamentum meum. Et eduxit me in latitudinem) Et quia carnales patiebar angustias, eduxit me in spiritalē fidei latitudinem. Eruit me quoniā uoluit me) Quoniam uol. me, anteq̃ illum ego uellem. Eruit me de inimicis me. potentiss.) Qui mihi inuidēt iam uolenti eum. Et ab his qui oderunt me) Quia uolo eum. Et retribuet mihi dominus secūdum iustitiam bonæ uoluntatis)

Qui prior præbuit misericordiā, anteq̃ haberem bonam uolūtatem. Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi) Et secundum puritatem factorum meorum retribuet mihi, qui tribuit mihi ut bene facerem, educēdo me in latitudinem fidei. Quia custodiui uias domini) Vt latitudinem bonorum operum quæ per fidem sunt, longanimitas perseverantiæ consequatur.

Nec impie gessi à deo m. quoniam omnia iu. eius in c. m. sunt semper) Quoniam omnia iudicia eius, id est præmia iustorum, & pœnas impiorum, & flagella corrigendorum, & tentationes probandorum, perseveranti contemplatione considero. Et iustitias eius non repuli à me) Quod faciunt deficientes sub sarcina earum, & reuertētes ad uomitum suum. Et ero immaculatus coram eo, & ob. me ab in. mea. Et retribuet mihi d. secundū iu. meam) Itaq̃ non solum propter latitudinem fidei, quæ per dilectionē operatur, sed etiam propter longitudinem perseverantiæ retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam. Et secundum purit. ma. mearum retribuet mihi in consp. oculorū eius) Non quod homines uident, sed in conspectu oculorū eius, quoniā quæ uidentur tēporalia sunt, quæ aut non uident æterna sunt, quō pertinet altitudo spei.

Cum san. sanctus eris) Est etiā occulta pfunditas qua intelligeris, cū sancto sanctus eris, quia tu sanctificas. Et cū uiro in. innocēs e.) Quia nulli nocēs, sed crinulis peccatorū suorū unusquisq̃ cōstringit. Et cum electo el. e.) Et ab eo quē eligis eligeris. Et cū peruer. subuerteris) Et cū peruerso uideris peruersus, ob quod eis non faues, peruersus esse uideris, quoniā dicunt, non est recta uia dñi, & ipsorum uia non est recta. Quoniam tu populū humilem sal. facies) Hoc aut peruersum uidetur peruersis, quod cōfidentes peccata sua saluos facis.

Et oculos superborū humil.) Ignorantes autem dei iustitiā, & suam uolētes constituere, humiliabis. Quoniam tu illuminas lucern. m. dñe) Quoniā non est nostrum lumen ex nobis, sed tu illuminabis lucernā m. dñe. Deus m. ill. ten. meas) Nos enim in peccatis nostris tenebræ sumus, sed deus meus illuminabit ten. meas. Quoniam à te eripiar à tentatione) Quoniā non à me, sed à te eruar à tent. Et in deo meo transgr. murum) Et non in me, sed in deo meo transg. murū, quem inter homines & cœlestem Hierusalem peccata erexerūt.

Deus meus immacul. uia eius) Deus meus non uenit in homines, nisi mundauerint uia fidei, qua ueniat ad eos, quia immaculata uia eius. Eloquia dñi igne exami.) Eloquia dñi igne examinationis probantur. Protector est om. speran. in se) Et omnes qui nō in seipsis, sed in illo sperant, eadem tribulatione non consumūtur: spes enim sequitur fidem. Quoniā quis deus præter dñm cui seruimus? Et quis deus præter d. nostrū? Et quis deus præter dñm, quem post bonam seruitutem tanq̃ hæreditatē sperātes filij possidebimus? Deus qui præcinxit me uirt.) Deus q̃ præcingit ut fortis sim, ne defluētes sinus cupiditatis impediāt opera & gressus meos. Et posuit imma. uia m.) Et posuit imma. uia charitatis qua ad illū ueniā, sicut est immaculata uia fidei qua uenit ad me. Qui perfecit pedes m. tanq̃ cerui) Qui perfecit amorē meū ad transcenda-

denda spinosa & umbrosa implicamenta huius seculi. Certos, spiritales uiros
 appellat, propter alacritatem uelocis cursus. Robustorum enim mētes in deo
 immobiliter fixæ tanto aduersa quæq; despiciunt, quanto cernunt quod con-
 tra præcepta cōditoris excrescunt. Aternitatis quoq; præmia præstolātes, ui-
 res ex aduersitatibus sumunt: quia crescente pugna, gloriosorem sibi non am-
 bigunt manere uictoriam. Sic itaq; electorum desideria dum premuntur ad-
 uersitate proficiūt, sicut ignis flatu premitur ut crescat, & unde quasi extingui
 cernitur, inde roboratur. In eo namq; ostendimus, quanta ad deum cupidita-
 te flagramus, si non solum ad eum per tranquilla & mollia, sed etiā per aspe-
 ra & dura transimus. Bene ergo per Psalmistam dicitur, Qui perfecit pedes
 meos tanquam cerui. Ceruus enim cum montium iuga conscendit, quæq; a-
 spera, quæq; se obijciunt sentibus illigata, dato saltu transgreditur, etiam abs-
 q; ullo cursus sui obstaculo in superioribus eleuatur. Ita etiam electorū men-
 tes quæq; sibi in hoc mundo obistere atq; obuiare conspiciunt, contempla-
 tionis saltu transcendunt, & more ceruorum despectis terrenarum rerum sen-
 tibus in superna se euehunt. Et super excelsa statuit me.) Et super cœlestem
 habitationem figet intentionē meam, ut impleatur in omnem plenitudinem
 dei. Qui docet manus meas ad prælium.) Qui docet me operari ad super-
 randos inimicos, qui nobis intercludere regna cœlestia conantur. Et posuit
 ut arcum æreum brachia mea.) Et posuisti infatigabilem intentionem bono-
 rum operum. Et dedisti mihi protectionē salutis t. & dextera t. suscepit me.)
 Id est fauor gratiæ tuæ suscepit me. Et disciplina tua direxit me in finem) Et
 correctio tua me deuiare non sinens direxit, ut quicquid ago, in eum finem re-
 feram qui cohæret mihi. Et disciplina tua ipsa me d.) Et eadē correctio tua
 ipsa me docebit peruenire, quò direxi. Dilatasti gressus meos subtus me.)
 Nec impediunt carnales angustia, quoniā latam fecisti charitatē meam ope-
 rantem hilariter, etiam de ipsis quæ subter me sunt, mortalib. rebus & mem-
 bris. Et non sunt infir. uestigia mea) Et non sunt infirmata siue itinera mea,
 siue signa, quæ impressi ad imitandum sequentibus. Persequar inimi. meos
 & compr. illos) Persequar affectus carnales meos, ne ab eis comprehendar: sed
 apprehendam illos ut absumentur. Et non conuertar donec defi.) Et ab ista
 intentione non conuertar ad quietē, donec deficiant qui obstrepūt mihi. Et
 confrin. illos, nec poterunt st.) Confringam illos, nec durabunt aduersum me.
 Cadent sub pedes m.) Dilectos illis præponam amores, quibus ambulo in
 æternum. Et præcinxī me uirtute ad bel.) Et constrinxisti fluentia desideria
 carnis meæ uirtute, ne in tali pugna præpedirer. Supplantaisti insurg. in me
 subter me) Decipi fecisti eos qui me insequēbātur, ut subter me fierent, qui su-
 per me esse cupiebant. Et ini. m. ded. mihi dorsum) Et inimicos meos conuer-
 tisti, & dorsum mihi eos fecisti esse, id est ut sequerentur me. Et odio ha. me
 disper.) Alios aut eorū qui in odio perdurarunt, disperdidisti. Clama. nec
 erat qui sal. fa.) Quis enim saluos faceret, quos tu non faceres? Ad dñm nec
 exaua

exaudiuit eos.) Nec ad quemlibet, sed ad dominum clamauerunt, nec exauditione dignos iudicauit, non recedentes à malitia sua. Et comminuam illos ut puluerem iuxta faciem uenti.) Et comminuam illos, aridi enim sunt non recipientes imbrem misericordiae dei: ut elati & inflati superbia, ab spe firma & inconcussa, tanquam terrae soliditate & stabilitate rapiantur. Vt lutum platearum delebo eos.) Per latas quam multi ambulant uias perditionis, luxuriantes, & lubricos delebo eos. Erues me de contradictionibus populi.) Erues me de contradictionibus eorum qui dixerunt, Si dimiserimus eum uiuum, seculum post illum abit. Constitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui, fertiet mihi.) Populus gentium quem corporali praesentia non uisitaui, seruiuit mihi, neque oculis meis uidit: sed recipiens praedicatores meos, in obauditu auris obaudiuit mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi.) Filij non mei dicendi, sed potius alieni, quibus recte dicebatur, Vos à patre diabolo estis, mentiti sunt mihi.

Filij alieni inuenerunt, & claustrum à semine suis.) Et tanquam uno pede debiles, quia uetus tenentes, nouum respuerunt. Filij alieni quibus ut renouaretur nouum testamentum attuli, in ueteri homine remanserunt. Claudii effecti sunt etiam in ipsa ueteri lege, potius suas traditiones sequentes quam dei. Calumniabantur enim de manibus non lotis, quibus tales erant semitae quas ipsi fecerant, & consuetudinem tribuerant, errando ab itinere praecceptorum dei. Viuit dominus & benedictus d. m.) Secundum carnem autem sapere, mors est, uiuit dominus & bene. d. m. Et exaltetur deus saluum meum.) Et non terrena consuetudine de deo salutis meae sentiam, sed aeternam ipsam salutem, in excelsis de illo sperem. Deus qui das uindictas mihi.) Deus qui uindicas me, subdendo sub me populos. Liberatore meus de inimicis meis iracundis.) Clamantibus, Crucifige, crucifige. Ab insurgentibus in me exaltare me.) Ab insurgentibus in me Iudaeis exaltabis me, resurgentem à morte. A uiro iniquo eripere me.) A regno eorum iniquo erues. Propterea confitebor tibi in domine.) Propterea per me tibi confitebuntur gentes domine. Et nomini tuo psallam.) Et latius innotescas bonis operibus meis. Magnificans salutes regis ipsius.) Deus qui magnificat, ut amabiles faciat salutes, quas eius filius dat credentibus. Et faciens misericordiam Christo suo.) Deus qui facit misericordiam Christo suo. Dauid, & semini eius usque in seculum.) Ipsi liberatori manu potenti, qui uicit hunc mundum, & eos quos credentes in euangelio genuit in aeternum. Quaecumque in hoc psalmo dicta sunt, quae ipsi domino non proprie, id est capiti ecclesiae congruere non possunt, ad ecclesiam referenda sunt. Totus enim Christus hic loquitur, in quo sunt omnia membra eius. Haec autem sunt uerba nouissima, quae dixit Dauid filius Isai.) Verba nouissima Dauid non finienda dicit, sed perficienda: non consumenda, sed quae cunctis fidelibus perfectionis plenitudinem conferant. Spiritus domini locutus est super me, & sermo eius per linguam meam.) Spiritum domini, spiritum sanctum dicit: sermo dei, Christus filius dei accipitur, ipse est enim Christus dei Iacob. Prauaricatores autem quasi spinæ

spinæ euellentur uniuersi. Præuicinatores Iudæi atq; hæretici, uelut spinæ de ecclesia quæ est terra uiuētium euulsi atq; incendio æterno cōbusti peribunt. Hæc nomina fortium Dauid: sedens in cathedra sapientissimus, princeps inter tres. Ipse est quasi tenerrimus ligni uermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. Non Iesbaa, ut quidam putant, sed ipse Dauid est dictus quasi tenerrimus ligni uermiculus, per quod uirtus simul bellica, & modesta uiri designatur ciuilitas: quia uidelicet sicut ligni uermiculus, tener quidem & fragilis toto suo corpore, necnon & permodicus apparet, nihilominus tamen fortissimum robur exedens consumit & corrosus reddit, unde & à terendo ligna terdonis nomen habet: sic ille affabilis omnibus domi & quietus atq; humilis uidebatur, & in certamine publico robustum se ac intolerabilem hostibus exhibebat. Absurdum non est, ut ij tres fortissimi Dauid & Eleazar & Sama, intelligantur trinitas, deus pater, & filius, & spiritus sanctus, ad quorum æqualitatem cæteri fortissimi non peruenerunt. Item ipse Dauid in prælio Philistinorum cum sitiens uersaretur in bello, & aquā quæreretur, Quis mihi potum dabit, ait, de lacu qui est in Bethlehem: & ad portas erat iter cisternæ, & Dauid interfusus hostibus, & media hostiliū cinxerat septa castrorum: præciderunt tres uiri multitudinem aduersariorum, & hauserunt aquam de lacu qui erat in Bethlehem, & obtulerunt regi bibēdam, sed rex noluit bibere, sed profudit illam domino, dixitq; Non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem uirorum qui abierunt, exanimis bibam. Vicit ergo naturam, ut sitiens nō biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quod si altius uelis spectare & introspicere mysterium, sitiebat Dauid, non aquam, quæ est in Bethlehem, sed oriūndum in eadem Bethlehem ex uirgine Christum in spiritu præuidebat. Ergo uolebat bibere, non aquam fluminis, sed lauacrum ex latere Christi fluens: hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Vnde etiam non bibit oblatam aquam, sed domino fudit, significans se sitire sacrificiū, non naturæ fluentum, sed illud sacrificium in quo esset remissio peccatorū: illum sitire fontem æternum, nō qui periculis quæreretur alienis, sed pericula aliena deleret. In hoc facto cogitandum summopere est, quantum ad mores hominum pertinet, ut qui se illicita meminit commisisse, à quibusdam etiam licitis studeat abstinere, quatenus per hoc conditori suo satisfaciat: ut qui commisit prohibita, à semetipso abscidere debeat etiam cōcessa, & se reprehendat in minimis, qui se meminit in maximis deliquisse. Lex certe ueteris testamenti alienam uxorem concupisci prohibet, regi uero fortia iubere militibus uel aquam desiderare non pœnaliter uetat. Et cuncti nouimus quod Dauid concupiscentiæ mucrone transfixus, alienam uxorem & concupiuit & abstulit, cuius culpam digna uerbera sunt sequuta, & malum quod perpetravit, per pœnitentiæ lamenta correxit. Qui quum longe post contra hostium cuneos se daret, aquam bibere ex cisterna ex desiderio uoluit, cuius electi milites inter cateruas aduersantium medias

De siti Dauid
XI

medias erumpentes, aquam quam desiderauerat illæsi detulerunt. Sed uir domini flagellis eruditus, semetipsum protinus cum periculo militum aquam se desiderasse reprehēdit, eamq; domino fundens libauit, sicut hic scriptum est, Libauit eam domino. In sacrificio quippe domini aqua effusa conuersa est, quia culpam concupiscentiæ mactauit per pœnitentiam reprehensionis suæ. Qui ergo quondam concupiscere alienam coniugem nequaquā timuit, postea etiam quia aquam concupisset, expauit. Qui enim se illicita perpetrasse meminerat, contra semetipsum iam rigidus etiam à licitis abstinebat. Ad hanc aquam hauriendam irruerunt tres fortes, Abisai frater Ioab, & Banaías filius Ioiadæ. Iste Banaías percussit duos leones Moab, & ipse descendit & percussit leonem in media cisterna diebus niuis. Quomodo sit factum, Iosephus narrat apertius: quia uidelicet cisterna fuerit nimium profunda, quæ tempore hyemis cum essent omnia niuib. plena, ipsa quoq; nimio niuiū aggestu fuerit coæquata: quā cum leo superueniens periculi nescius incidisset, ibidemq; conclusus grandi rugitu clamaret, accurrebāt homines uidere quid esset: & dum cum alijs ad tale spectaculū adueniret Banaías, desiliuit statim in cisternam, & aggressum medijs in niuib. percussit & interfecit leonem. Dehinc textitur catalogus uirorum fortium in figura sanctorum, qui fortitudine uirtutum boni operis & scientia diuinæ trinitatis fulti, non tantummodo seipsos ab hostibus malignis defendunt, uerum infirmos quoslibet protegent. Peccat post hæc Dauid populum numerando: Præcepit enim Dauid Ioab, ut perambulare totum Israel, & afferret populi numerū. Et hoc ideo scriptura dicit, Quia furor domini cœpit irasci contra Israel. Quid in hoc facto aliud demonstratur, nisi quia sic pro qualitatibus subditorum disponuntur acta regentium, ut sæpe pro malo gregis etiam uiri boni delinquant in uita pastoris? Iste enim deo attestante laudatus, iste supernorum mysteriorum conscius Dauid propheta, tumore repentinæ elationis inflatus populum numerando peccauit, & tamen uindictam populus Dauid peccante suscepit. Cur hoc? Quia uidelicet secundum meritū plebis, disponuntur corda rectorum. Iustus uero iudex peccantis uitium ex ipsorum animaduersione corripuit, ex quorum causa peccauit. Sed quia ipse sua scilicet uoluntate superbiens, à culpa alienus nō fuit: uindictam culpæ etiam ipse suscepit. Nam ira sæuiēs quæ corporaliter populum perculit, rectorem quoq; populi intimo cordis dolore prostrauit: certum uero est, quod ita sibi inuicem & rectorum merita cōnectantur & plebeium, ut sæpe ex culpa pastorum, deterior fiat uita plebeiū: & sæpe ex merito plebeium, mutetur uita pastorum. Sed quia rectores habent iudicem suum, magna cautela subditorum est, non temere uitam iudicare regētium. Neq; enim frustra per semetipsum dominus æs nummulariorum effudit, & cathedras uendentium columbas euerit: nimirum significans, quia per magistros quidem uita iudicatur plebeium, sed per semetipsum facta examinat magistrorum: quam uis etiam subditorum uitia, quæ à magistris modo uel dissimulantur, uel iudicari

De peccato
Dauid in po-
pulo numerā-
do XII

cari nequeunt, eius proculdubio iudicio referuantur. Igitur dum salua fide res agitur, uirtutis est meritum, si quicquid prioris est toleratur: debet tamen humiliter suggeri, si fortasse ualeat quod displicet emendari: sed curandum sum mopere est, ne in superbiâ transeat iustitiæ inordinata defensio: & dum rectitudo incaute diligitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas amittat: nec eum sibi præesse quisq; despiciat, quem fortasse contingit ut in aliqua actione reprehendat. contra hunc tumore superbiæ, subditorum mens ad custodiam humilitatis edomatur, si infirmitas propria incessanter attēditur. Nam uires nostras ueraciter examinare negligimus, & quia de nobis fortia credimus, idcirco eos qui nobis prælati sunt, districte iudicamus. Quo enim nosmetipsos minus agnoscimus, eo illos quos reprehendere nitimur, plus uidemus. Singula hæc mala sunt, quæ sæpe à subditis in prælatos, sæpe à prælatis in subditos committuntur: quia & subditos omnes ij qui præsumunt, minus quam ipsi sunt sapientes arbitrantur: & rursum qui subiecti sunt, rectorum suorum actiones iudicant: & si ipsos regimen tenere contingeret, se potuisse agere melius putant. Vnde plerumq; fit ut & rectores minus prudenter ea quæ agenda sunt uideant, quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat: & nonnunquam is qui subiectus est, hoc cum prælatus fuerit faciat, quod dudum fieri subiectus arguebat: & pro eo quod illa quæ iudicauerat perpetrat, saltem quia iudicauit erubescat. Igitur sicut prælatis curandum est, ne eorum corda æstimationis singularis sapientiæ locus superior extollat: ita subiectis prouidendum est, ne sibi rectorum facta displiceant. Si autem magistrorum uita iure reprehenditur, oportet ut eos subditi etiam cum disciplina uenerentur. Sed hoc est solerter intuendum, ne aut quem uenerari necesse est, imitari appetas: aut quem imitari despicias, uenerari contemnas. Subtilis etenim uia tenenda est, uia rectitudinis & humilitatis, ut sic reprehensibilia magistrorum facta displiceant, quatenus subditorum mens à seruanda magisterij reuerentia non recedat.

INDEX CAPITVM

LIBRI TERTII

D E SENECTUTE Dauid, & successione Salomonis atq; nomine eius	I
De uisione quam uidit in Gabaon, & sapientia ei collata, & iudicio duarum mulierum	II
De eo quod scriptum est, quod Salomon tria milia parabo- larum ædificauit, & fuerint carmina eius quinq; milia, disputaueritq; à cedro usq; ad hyssopum	III
Quomodo Iram rex Salomonem in opere templi iuuerit	III
Quot operarios Salomon in opere templi habuerit	V
De quali lapide templum sit factum	VI
Quando uel ubi templum sit factum	VII
Cuius mensuræ sit factum	VIII
De fenestris & tabulis eius per girum	IX
De ascensu & factura mediæ ac tertij tabernaculi	X
De laquearibus cedrinis	XI
De distincta mensura templi ipsius & oraculi	XII
Quod omnis domus sit cedro uestita & auro	XIII
Quod altare cedro & auro	XIII
De factura Cherubin	XV
Quod parietes sculpti & pauimentum sit auro uestitum	XVI
De ingressu oraculi siue templi	XVII
De atrijs domus domini	XVIII
Quot annis sit templum ædificatum	XIX
De columnis æreis	XX
De mari æreo	XXI
De basibus decem & luteribus	XXII
Quod in regione Iordanis facta sunt uasa domus domini	XXIII
De altari utroq;	XXIII
De mensis decem aureis domus domini	XXV
De decem candelabris	XXVI
De cardinibus ostiorum & perfectione domus domini	XXVII
Vbi uenerunt cuncti senes domus Israel ad regem Salomonem in Hierusa- lem, & tulerunt arcã de Sion, & tulerunt sacerdotes arcam fœderis domi- ni in oraculo tēpli: & post hæc dicit, quod eminerent uectes, apparerentq; summitates eorum foris sanctuarij ante oraculum	XXVIII
Dicit etiam, quod non esset aliud in arca testamenti, nisi duæ tabulæ lapideæ quas posuerat in ea Moyses in Oreb	XXIX
De nebula quæ apparuit in domo domini	XXX
De classe	

De classe Salomonis atq; Hiram quæ ibant annis singulis in Ophir deferre
aurum, simias, & pauos, & ligna thyina XXXI

De regina Saba XXXII

De throno Salomonis, & abundantia argenti & auri in Hierusalem. XXXIII

De casu Salomonis & fine malo eius XXXIII

F I N I S

DIVI EVCHERII LVGDVNENSIS

EPISCOPI COMMENTARIORVM IN LIBROS

Regum, ad Veranium & Salonium fratres

episcopos, Liber Tertius.

SECVIT Daud, ungiturq; Salomon in regem super Is-
rael in Gion, ut impleretur in illo illa promissio quæ facta
est ad Daud, Non tu ædificabis mihi domum, sed filius
tuus qui egredietur de utero tuo. In quo quidē futura rei
imago facta est, in eo quod templū ædificauit, & pacem
habuit secundū nomen suum. Salomon quippe interpre-
tatur pacificus, ac per hoc illud uocabulū illi uerissime congruit, per quem me-
diatorem ex inimicis, accepta remissione peccatorum, reconciliamur deo. Ete-
nim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius. Idem
ipse est pacificus, ille qui fecit utraq; unum, & medium parietē soluens inimici-
tias in carne sua, legemq; mādatorum decretis euacuans, ut duos conderet in
se unum nouū hominē, faciens pacem his qui longe, & pacem his qui prope.
Ipse in euangelio dicit, Pacem meam do uobis, pacem relinquo uobis. His &
alijs multis testimonijs, dominus Christus pacificus esse mōstratur. Nam id
quod ædificauit templum excellentissimum domino, & ibi Christum signifi-
cat, qui ædificauit domum deo in cœlestibus, nō de lignis & lapidibus, sed de
omnibus sanctis, hoc est fidelibus, quibus dicit Apostolus, Templum dei san-
ctum est, quod estis uos. Tribus nominibus uocatum fuisse Salomonem scri-
pturæ manifestissime docent: pacificum, id est Salomonē; & Ididam, id est di-
lectum domini; & Coëleth, id est Ecclesiasten. Ecclesiastes autē Græco sermo-
ne appellatur, qui cœtum, id est ecclesiā congregat, quem nos nuncupare pos-
sumus Concionatorem, qui loquitur ad populum, & sermo eius non speciali-
ter ad unū, sed ad uniuerfos generaliter dirigitur. Porro pacificus & dilectus
domini, ab eo quod in regno eius pax fuerit, & eū dominus dilexerit, appella-
tus est. Nam & psalmus XLIII, & LXXI, dilecti & pacifici titulo prænotātur,
qui tamen ad prophetiam Christi & ecclesiæ pertinentes, felicitatem & uires
Salomonis excedant, tamen secundū historiam, super Salomonem conscripti
sunt. Abijt itaq; Salomon in Gabaon, & immolauit ibi holocaustū domi-
no, ubi apparuit ei dominus per noctem, & exaudiuit deprecationē quam po-

De successio-
ne Salomonis
I

De sapientia
collata Salo-
moni & iudi-
cio eius II

g g 2 stulauit,

stulauit, deditq; ei sapientiam & scientiam, in tantum ut nullus ante similis illi
 fuerit, nec post illum surrecturus sit.) Post acceptam autem diuinitus sapien-
 tiam, mox turpium mulierum de causa iudicio tentatur. Vbi notandum quod
 postq; dominus erroris nostri tenebras, lucis suae cognitiōe illustrat, mox ten-
 tationis aculeo uisitando probat: quia & accedendo corda nostra ad uirtutes
 prouehit, & recedendo concuti tentatione permittit. Si enim post uirtutū mu-
 nera nulla tentatione cōcuteretur, hoc iam se habere animus ex seipso gloria-
 retur. Vt ergo ea infirmitatis dona habeat, & infirmitatē suā humiliter agno-
 scat, per accessum gratiae ad alta sustollitur, & per recessum quid ex seipso sit
 probatur. Quod bene nobis ex historia sacrae huius lectionis innuit, quia Sa-
 lomon & diuinitus accepisse sapientiam, & tamen post acceptam eandem sa-
 pientiam, meretricum statim pulsatus quaestione memoratur. Mox enim ut
 gratiam tantae reuelationis accepit, certamē turpium mulierum pertulit: quia
 nimirum cum saepe mentem nostram concessis uirtutib. respectus intimae cla-
 ritatis illuminat, hanc protinus lubricae cogitationes turbant: ut quae suble-
 uata immenso munere exultat, etiam tentatione pulsata quid sit inueniat. Sic
 Helias & uisitatus desuper sermone coelos aperuit, & tamen probatus subito
 infirmus per deserta fugiens nimium mulierē expauit: sic Paulus ad tertium
 coelum ducitur, paradisi penetrans secreta considerat: & tamē ad semetipsum
 rediens contra carnis bellū laborat, legem aliam in membris sustinet, cuius rei
 bello fatigari spiritus lege dolet. Et post dationem ergo muneris idcirco deus
 hominē probat, quia & collato munere subleuat, & abstracto paululū, ipsum
 sibi hominem monstrat. Quod eousq; proculdubio patimur, donec de terra
 funditus & labe peccati ad promissae incorruptionis substantiam reformemur.
 In isto iudicio Salomonis, ubi primū habuisse iudiciū inter duas mulieres de-
 scribitur de pietate certantes, quarum in una dilectio ardebat, in altera simula-
 tio subripiebat, Christi figura fuit: ubi improba plebs, scilicet synagoga, uel
 haereticorum, uerae matris, hoc est ecclesiae filium appetebat: quem nō ut refer-
 uaret, sed reuera ut interimeret, cupiebat. Sed sicut gladio Salomonis dirimē-
 te, ppriae matris gemitu iste uerus repertus est partus: ita & spiritu Iesu Chri-
 sti docente, plerūq; hi qui à matre seducti & capti sunt errore haereticorū, non
 nunq; merentur pro semetipsis gementem recognoscere ecclesiā matrem. Vnde
 de fatis conuenienter apparet, hanc mulierem haereticorū uel synagogaē figu-
 rasse impietatē: qui & suos nequiter nutriendo interimunt, & alienos quousq;
 perdant illiciendo persuadent. Moraliter uero in hac sententia quid aliud per
 matres lactentium, nisi doctorū ordo: quid uero per earum filios, nisi discipu-
 lorum persona signatur? Nam magistri nimirum uigilantes quidem scientia,
 sed uita dormientes, auditores suos quos per uigilias praedicationis nutriunt,
 dum quod dicunt facere negligunt, per somnū torporis occidunt: & negligē-
 do opprimunt, quos alere uerborum lacte uidebātur. Vnde plerūq; dum ipsi
 reprehensibiliter uiuunt, & habere discipulos uite laudabilis nequeunt, alienos
 sibi

sibi attrahere conantur: quatinus dum bonos se habere sequaces ostendunt apud iudicia hominum excusent mala quæ agunt, & quasi subditorum uitam mortifera negligētia tegant. Vnde & illic mulier quæ filiū extinxit proprium, quæsiuit alienum: sed tamen ueram matrem Salomon inuenit, quia uidelicet cuius fructus uiuat, uel cuius intereat, in extremo examine ira districti iudicis demonstrat. Vbi & illud solerter est intuendū, quod uiuens filius prius diuidi præcipitur, ut soli postmodū matri reddatur: quia in hac uita quasi partiri conceditur uita discipuli, dum ex illa nonnunquā alter apud deum meritum, alter apud homines laudē habere permittitur. Sed falsa mater eum quem non genuit, occidi non metuit: quia arrogātes magistri & charitatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum uitam crudeliter insequuntur. Inuidiæ enim face succēsi, nolunt alijs uiuere, quos se conspiciunt non posse possidere. Vnde & illic peruersa mulier clamat, Nec meus sit, nec istius. Vt enim diximus, quos sibi obsequi non uident, ad gloriam temporalem, eos alijs inuidēt uiuere per ueritatem. Vera autem mater satagit, ut eius filius saltem apud extraneā sit & uiuat, quia concedunt ueraces magistri discipulos, ut ex eorum discipulis alijs quidem magisterij laudē habeant, si tamen integritatē uitæ iidem discipuli non amittant, per quæ pietatis uiscera uera mater agnoscitur: quia omne magisterium in examine charitatis approbatur, & sola totum recipere meruit, quæ quasi totum concessit: quia fideles præpositi pro eo quod ex bonis discipulis suis, non solum alijs laudem non inuident, sed utilitatem eis etiam prouectius exorant, ipsi & integros & uiuentes filios recipiunt, quando in superno examine ex eorū uita perfectæ retributionis gaudia consequuntur. Loquutusque est Salomon tria milia parabolas, & fuerunt carmina eius quinq; milia. Quid enim per tria milia parabolas, nisi plenitudo fidei in lege & euangelijs à Christo tradita designatur? Quæ dum tota multipliciter per allegoriæ sensum sub mysterio trinitatis differitur, quasi tria milia parabolarum nuncupantur. Carmina eius quinq; milia, pro quinq; sensibus corporis intelliguntur, quos qui in diuersis uirtutibus bene egerit beatus est, & per eos quasi quinq; milia carmina domino canit. Disputauit autem Salomō à cedro usque ad hyssopum. Cedri nomine, celsitudo gratiæ in electis accipitur, sicut & propheta testatur, dicens, Iustus ut palma florebit, & sicut c. quæ est in l.m. Hyssopus autem herba est humilis saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster à cedro usque ad hyssopum disputauit, quia ab alta excellentia gloriæ cœli usque ad carnis humilitatē descendendo peruenit. Siquidē & cedri nomine prauorū superba elatio designatur, sicut per Dauid dicitur, Vox domini confringentis cedros. A cedro itaque Christus usque ad hyssopum disputat, quia ipse prauorum corda & humilium iudicat. Super ligna autem disputauit, dum in cruce pepēdit. Tunc enim in cedro seculi arrogātiā inclinauit, quam etiam ad hyssopi humilitatem, id est usque ad crucis stultitiā ac contemptibilem fidem deduxit. Sequitur dehinc historia

De parabolis,
carminibus,
& disputatio
nibus Salomonis III

Quomodo Hi
ram Salomonem
in opere
templi iuuit.
III

quādo Salomon ædificaturus domum dño quæſierit auxilium ab Hiram rege Tyri, qui erat amicus Dauid omni tēpore, & cum ipſo Salomone, poſt q̄ regno potitus eſt, pacē habere iam cceperat, promptumq̄ mox ad adiuuandum ſe omnibus eius inuenerit animum, ita ut artifices illi & ligna & aurum, prout opus habebat, dederit, cuius beneficij gratia Salomon ei per annos ſingulos plurimos tritici & hordei choros, in cibum domui eius dabat. Nulli autem dubium quod Salomon qui interpretatur pacificus, & ipſo nomine & ſereniſſimo regni ſui ſtatu, illum ſignificet de quo Eſaias dixit, Multiplicabitur eius imperiū, & pacis non erit finis. Hiram uero qui Latine dicitur uiuens ex celſe, credentes ex gentibus & uita ſimul cum fide glorioſos figuraliter exprimit. Neq̄ aliquid prohibet, quin Hiram, quia rex erat regalique potētia Salomonem in ædificio domus domini iuuabat, conuerſos ad fidem ipſos rerum dominos typice denuntiet, quorum ope conſtat eccleſiam ſæpius adiutam ac nobiliter augmentatā, & eius hæreticos, ſchiſmaticos & paganos, principaliter erectos eſſe decretis. Petit ergo Salomon in opere templi auxiliū ab Hiram, quia cum ueniens in carne dominus dilectam ſibi domum uidelicet eccleſiam ædificare diſponeret, non de Iudeis tantūmodo, uerum etiam de gentibus adiutores operis elegit. Nā de utroq̄ populo miniſtros ſermonis aſſumpſit. Miſit Hiram Salomoni præciſa de Libano ligna cedrina & abiegna, quæ in domum dñi ponerentur: quia conuerſa gentilitas miſit ad dñm uiros quondam ad ſeculum claros, ſed ſecuri dominicæ increpationis de monte ſuæ ſuperbiæ iam deiectos & humiliatos, qui ad normā euāgelicę ueritatis inſtituti, in ædificio eccleſiæ pro ſuo quique merito & tēpore collocarent. Miſit etiā artifices, quia cōuerſos ad uerā ſapientiā philoſophos, qui gratia eruditionis populis quoque regendis iure præponerētur, dño gentilitas obtulit: qualis ipſis apoſtolorum temporibus. Dionyſius Ariopagita, qualis deinceps doctor ſuauiſſimus & fortiſſimus martyr Cyprianus, aliique q̄ plurimi. Miſit & aurū quod in eadē ſignificatione accipitur, quia nimirū uiros ſapiencia & ingenio præclaros oſtendit: pro quibus oblationibus cunctis gentilitas à dño dona expectat gratiæ cœleſtis, triticū uidelicet uerbi dei, & oleum charitatis & unctionis atque illuminationis ſpiritus ſancti. Conuenit apte rebus eccleſiæ, quod auxilium operis ſancti flagitans, ait ad Hiram Salomon, Præcipe igitur ut præcidāt mihi cedros de Libano, & ſerui mei ſint cum ſeruis tuis. Serui quippe Hiram qui præcidebāt cedros Salomoni de Libano, doctores ſunt electi de gentibus, quorum officiū eſt, eos qui in hoc mundo rebus & gloria lætabātur, à ſuperbiæ ſaſtu corrigendo ſternere, atque ad hoc ſecundū ſui redemptoris eorū uota transferre, cum quibus uidelicet ſeruis erant & ſerui Salomonis, ac pariter memorato inſtabāt operis: quia primi doctores ex gentibus, neceſſe habebāt ipſorū apoſtolorū, qui à dño didicerunt, eruditione in uerbo fidei inſtitui, ne ſi abſque magiſtris docere inciperent, magiſtri exiſterent erroris. Idcirco etenim Salomon ſeruos Hiræ cedere ſibi uoluit ligna de Libano, quia doctiores erāt ſeruis ſuis ad cædendū: ſed

idcirco

idcirco etiā seruos suos simul adesse uoluit, ut ostēderent cædentib. cuius men-
suræ ligna fieri deberēt. Cuius rei figura in promptu est, quia nimirū apostoli
certius uerbū euāgelij qui à dño audire nouerūt, sed gētiles ab errore cōuersi
atq; ad ueritatē euāgelij transformati, melius ipsos gentiū errores nouerāt: &
quo certius nouerūt, eo artificiosius hos expugnare atq; euacuare didicerunt.
Paulus qdē sacramētū euāgelij quod per reuelationē didicerat melius nouit,
sed Dionysius melius reuincere poterat falsa ethnicorū dogmata, quorū cum
errorib. syllogismos à puero & argumēta cuncta nouerat. Cui sensui cōuenit
apte quod sequit̃. Scis enim q non est in populo meo uir, qui nouerit ligna
cædere, sicut Sidonij.) Nō enim erat in populo Iudæorū ubi dñs corporaliter
præsens docebat, ullus uirorū qui tam doctē nosset. refellere errores gētilium,
q̃ ipsi ad fidem conuersi gentiles, & ex gentib. facti Christiani. Sidonij nāq;
& Tyrj, quia gentiliū fuerunt populi, merito in figura gentiū accipiunt̃. Quod
autem seruos suos Salomon noster in hoc opus miserit, in sequentib. mystico
sermone designat̃, cum dicitur. Elegitq; Salomon operarios de omni Israel,
& erat indictio xxx milia uirorū, mittebatq; eos in Libanū x milia per men-
ses singulos uicissim, ita ut duob. mensib. essent in domib. suis) Vbi primo no-
tandum q non frustra Salomon operarios de omni Israel elegit, neq; erat ulla
portio populi, de qua nō digni tanto opere uiri assumerētur: quia nimirū non
nunc de una stirpe Aaron sacerdotes eligendi, sed de omni sunt ecclesia quæ-
rendi, qui ædificare domum dñi uel exemplo suo uel dicto sufficiant, & ubi-
cunq; inuenti fuerint mox in officium doctorum absq; ulla personarum acce-
ptione promouendi: taleq; cum ad erudiendos infideles atq; in collegium ec-
clesiæ uocandos ordinantur, quasi ad cædendas in Libano materias tēpli uiri
strennui atq; electi mittuntur. Equidem numerus xxx milia, quo iīdem ligni
cæsores censebantur, potest ad eorum figuram apte referri, qui in fide sanctæ
trinitatis sunt perfecti, quod doctorib. maxime congruit. Verū quia xxx ita
erant ordinata, ut dena milia per menses singulos operi suo instarent, magis
denarij numeri sacramentum perpendere debemus. Dena namq; milia uiro-
rum de Israel ad cædenda ligna in opus domus domini mittuntur: quia qui-
cunq; doctores atq; insipientium eruditores sunt ordinandi, decem præcepta
legis, & ipsi per omnia obseruare, & auditoribus suis debent obseruāda mon-
strare, sed & præmia in cœlis futura quæ denario solent figurari, & ipsi spera-
re, & auditorib. suis speranda semper intimare. Terni autem menses, quorum
distantia singulis erat lignorum cæsoribus imposita, perfectionē trium uirtu-
tum euangelicarū typice denūtiāt, elemosynæ uidelicet, orationis, & ieiunij.
Cum enim dixisset dominus in euāgelio, Attendite ne iustitiā uestram facia-
tis coram hominib. ut uideamini ab eis: in prosecutione eiusdē sententiæ non
aliud q̃ elemosynæ, orationis, & ieiunij, fecit mentionem, quæ non ad homi-
num ostētationem, sed ad solam interni inspectoris essent gloriam faciendā,
alioquin à fructu æternitatis uacua manerent. Quib. uerbis aperte docuit, om

nes uirtutū fructus his tribus quasi ramis de una charitatis radice prodeūtib; insinuari. Per eleemosynā namq; comprehenduntur omnia quæ ad dilectionem proximi explemus beniuole in fratres operantes, per orationem omnia quib; per internā compunctionē nostro conditori coniungimur, per ieiunium omnia quib; nos à contagione uitiorū & illecebris seculi obseruamus, ut libera mente & corpore casto dilectioni ualeamus inhærere, & nostri conditoris & proximi. Et isti sunt tres mēses operariorū templi. Nam quia mensis plenitudine dierū lunaris circuli perficitur, per illū plenitudo uirtutis cuiusq; spiritalis ostenditur, in qua mens fidelīū à domino quotidiana illustratione quasi luna à sole respicitur. Vnus uero mensis quo ligna ad opus templi cædebātur, eleemosyna est, id est opera misericordiæ, quæ erga salutē proximi & in unitatem sanctæ ecclesiæ bene proficiēdo proueniant, docendo, castigādo, tēporalia bona impendēdo, uitæ exempla monstrando. Duo tamen reliqui menses, quib; in domib; suis manere, ac suis sunt necessitatib; uacare permissi, oratio est & ieiunium, quib; præter ea quæ erga necessitatē fratrum foris operamur, nostræ salutis propriæ curam intus cōuersa ad dominū mente gerimus, & quoniam illi solum perfecte uel suæ uel fraternæ salutis curā gerunt, qui se in tuitione diuinæ gratiæ humiliter subdūt, recte sequit̃. Et Adonirā erat super huiusmodi indictione) Adoniram, qui Latine dicitur dñs meus excelsus, quem melius q̃ ipsum nomine insinuat dominū saluatore. Et tunc Adonirā operarijs templi præponit, ut sua p̃uisione rite ordinet, quib; mensib; singuli ad operandū exeat, quib; denuo ad curandā domum suam redeāt, cum dominus & saluator noster mentes sanctorū prædicatorū sua familiaris illustratione informat ad discernendū, quando oporteat ædificādi ecclesiā opus inire prædicādo, uel alia pietatis officia præstando, & quando rursus cōueniat ad suā ipsorū conscientiam examinandā, quasi ad inspiciendā domū suam reuerti, & hāc orationib; ac ieiunijs superno inspectore ac uisitatore dignā reddere. Fuerunt itaq; Salomoni LXX milia eorum qui onera portabāt, & LXXX milia latomorum in monte, absq; præpositis qui præerant singulis operib; numero triū miliū CCC præcipientiū populo, & his qui faciebāt opus) Latomos dicit lapidū cæsores. Idem aut̃ lapidum cæsores, quod & lignorum figurate designant, hoc est sanctos prædicatores, qui mentes inspicētium de labore uerbi dei exercent, & eas ab ea qua inquinati sunt turpitudine ac deformitate trāsmutare cōtendunt, ac regulariter institutos unitati fidelīū, ædificio uidelicet domus dei aptos reddere curant. Quod autem & ligna & lapides in monte cædunt, & cæsa ac præparata utraq; materia ad montē domus dñi transfert, patet sensus q̃ omnes homines in monte superbiæ nati sumus, quia de præuicatione primi hominis quam superbia fecit, originē carnis traximus. Quicunq; autē gratia dei præordinati ad uitā excidimur, catechizando & sacramēta fidei percipiēdo, de mōte superbiæ ad montē domus dñi transferimur, qui eruti de potestate tenebrarū ad arcem uirtutū, quæ est in unitate sanctæ ecclesiæ peruenimus. Notandum autem

De numero
operariorum
templi v

autem quod iidem operarij ita erāt distributi, ut pars in monte lapides caderet, pars item onera portaret. Diuersa namq; sunt dona spiritus, & quidā maiorem dicendi ac proteruos arguendi constantiam habent, quidam mitiores ad consolandos pusillanimes & infirmos subleuandos existunt, quidam utriusq; uirtutis munere præditi ad opus domus domini conueniunt, quales fieri uoluit eos quibus loquitur Apostolus, dicens, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Præpositi autem qui præerant singulis operibus, ipsi sunt conditores sacræ scripturæ, quorum magisterio in omnibus erudimur, quomodo inscios docere & contemptores corripere, quomodo nos inuicem onera nostra portare, ut impleamus legem Christi, conueniat. Quanto autem quisq; plus in sustentandis proximorū necessitatibus, siue in castigandis eorum erratibus laborat: tanto certiora in futuro præmia, uel quietis animarum post mortem, uel beatæ corporū immortalitatis expectat. Vnde recte præfati operarij LXX milia & LXXX milia esse perhibentur: LXX uidelicet propter sabbatum animarum, septimus enim dies in sabbatum, id est requiem consecratus est: LXXX, propter spem resurrectionis quæ octaua die, id est post sabbatum in domino præcessit, & in nobis quoq; octaua die simul & ætate octaua, futura speratur. Præpositi autem erant tria milia trecenti, propter fidem nimirū sanctæ trinitatis, quam sancta nobis eloquia prædicant. Quod uero pro tribus milib. trecentis præpositis, in libro Paralipomenon tria milia sexcenti sunt scripti, ad eandem prorsus sublimiū uiro- rum perfectionem respicit. Nam quia in senario numero dominus mundi ornatum compleuit, recte in eo perfecta bonorum opera solent figurari. Et quia sancta scriptura cum fide ueritatis & iustitiæ opera docet habēda, recte præpositi operum templi tria milia & sexcenti fuisse perhibentur. Nec prætereundum quod hæc LXX & LXXX milia portantium onera & latomorū cum præpositis suis nō fuerunt de Israel, sed de profelytis, id est aduenis, qui morabantur inter eos. Scriptum namq; est in libro Paralipomenon: Numerauit igitur Salomon omnes uiros profelytos qui erant in terra Israel, post dinumerationem quam dinumerauit Dauid pater eius, & inuenti sunt CL milia, & tria milia sexcenti, fecitq; eos LXX milia qui onera portarent: & cætera. Profelyti autē uocabantur Græce, qui ex alijs nationibus progeniti, in fidem & consortium populi dei, accepta circūcisione transierunt. Fuerunt itaq; operarij domus domini de filijs Israel, fuerūt de profelytis, fuerūt de gentibus. De filijs uidelicet Israel xxx milia, qui ad præcidendas de Libano cedros missi sunt: de profelytis, isti de quibus loquuti sumus, lapidum cæsores: de gentibus, ipse Hiram & serui eius, qui cum seruis Salomonis ligna cædebāt de Libano. Omne igitur hominum genus per quos ædificanda erat ecclesia, in ædificatione templi præcessit. Iudæi nāq; profelyti & gentiles cōuersi ad ueritatē euangelij, unam eandemq; Christi ecclesiā, siue recte uiuendo, siue etiam docēdo construunt.

Præcepitq; rex, ut tollerent lapides grandes preciosos in fundamentū templi, &

De lapidibus
templi VI

pli, & quadrarent eos.) Fundamentum templi nullum est aliud intelligendum mystice, q̄ illud quod ostendit Paulus, dicens, Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, Christus Iesus. Qui propterea recte fundamentum domus domini potest uocari, quia sicut ait Petrus, Non est aliud sub cælo datum hominibus nomē, in quo oporteat nos saluos fieri. In quod fundamentū lapides grandes & preciosi ponuntur, cum præcipui factis ac sanctitate uiri familiari mētis sanctitate suo adhærent cōditori, ut quo firmitus in illo spem suam ponunt, eo fortius aliorum uitam dirigere, quod est altitudinē portare sufficiant. Lapidēs ergo qui in fundamentū templi ad portandum ædificium omne ponebātur, propriæ sunt prophetæ & apostoli, qui uerbum & sacramenta ueritatis siue uisibiliter siue inuisibiliter ab ipsa dei sapientia perceperūt. Vnde & nobis qui eorum uitam siue doctrinā studemus pro nostro modulo imitari, fundatos dicit Apostolus super fundamentū apostolorum & prophetarū. Sed & generaliter perfecti quicq; qui fideliter ipsi domino adhærere, & impositas sibi fratrum necessitates fortiter ferre didicerūt, hi possunt lapidibus grādibus ac preciosis indicari. Qui bene lapides primo quadrari, ac sic in fundamento poni iubentur. Quadratum namq; omne quocunq; uertitur, fixum stare consueuit. Cui nimirum figuræ corda assimilantur doctorū, quæ ita in fidei firmitate consistere didicerunt, ut nulla occurrentium rerum aduersitate, nec ipsa etiā sua morte à sui status rectitudine possint inclinari, quales uidelicet doctores ecclesia nō solum de Iudæa, uerum etiam de gentibus per plures suscepit. Vnde bene de lapidibus huiusmodi grandibus preciosis & quadratis subditur, Quos dolauerunt cæmentarij Salomonis & cæmentarij Hiram) Dolantur namq; lapides preciosi, cum electi quicq; præcedentium sanctorum instructione & instantia, quicquid in se habent noxium & inane relinquunt, atq; ante conspectum sui conditoris, solam insitæ iustitiæ regulam, quasi stabilem quadraturæ formā ostendunt. Dolauerunt autē lapides non solū cæmentarij Salomonis, sed etiā cæmentarij Hirā: quia ex utroq; populo fuerūt doctores sanctæ ecclesiæ, immo tam sublimes ex utroq; dei populo fuerunt nonnulli, qui ipsorum quoq; doctorum sublimiū iure doctores existerent, & quasi quadrantes eos ad subleuandū domus domini ædificium pararent. Neq; enim soli Hieremias & Esaias, & cæteri ex circūcisione prophetæ, uerum etiā beatus Iob cum filijs suis, qui erāt ex gentib. maximā uitæ suæ patientiæ formā, maxima doctrine salutaris præconia sequētis æui doctorib. ministrarūt, quo abiectis uerbis, actib. cogitationib. superuacuis, ad portandū onus sanctæ ecclesiæ digni & apti inuenti sunt. Porro Byblij præparauerūt ligna & lapides ad ædificandū domū dño.) Byblus est ciuitas in Syria Phœnicis, à qua Byblij sunt uocati, cuius meminit Ezechiel, dicēs, Sapiētes tui Tyrii facti sunt: gubernatores tui, senes Bybli & prudētes eius. Pro quo in Hebræo continet Gobel, siue Gebal, qui interpretat definitiōem siue determinans. Quod uocabulum conuenit eis, qui corda hominū ad ædificiū spiritale, quod ex uirtutibus

tutibus animæ construitur, parant. Sic enim solū suos auditores fidem & opera iustitiæ docere sufficiunt, dū ipsi prius sacris paginis edocti, diligenter quæ sit fides tenenda, quo uirtutum calle incedendū, certa diffinitione ueritatis didicerunt. Nam frustra sibi officium doctoris usurpat, qui dissertationē fidei catholicæ ignorat. Neq; sanctuariū domino, sed ruinam sibi ædificant, qui docere alios regulam quam ipsi non didicerunt conantur. In ædificanda domo domini, primo sunt ligna & lapides de monte cædendi: quia eos quos in fide ueritatis instruere quærimus, primo necesse est ut renūtiare diabolo, ac de sorte primæ præuaricationis in qua nati sunt, doceamus renascēdo erui. Deinde quærendi sunt lapides preciosi & grandes, atq; in fundamentum templi ponendi, ut meminerimus abdicata conuersatione priorī, eorum uitam in omnibus moresq; inspicere, eosq; nostris auditoribus imitandos proponere, quos per uirtutē humilitatis spiritaliter domino adhærere nouerimus: quos inuincibili mentis stabilitate, quasi quadratos quodammodo atq; ad omnes tentationū incurfus immobiles perdurare conspiciamus, quos preciosos & grandes merito hac fama comperimus. Post fundamentum uero talibus ac tantis lapidibus compositum ædificanda est domus, præparatis diligēter lignis ac lapidibus, ac decēti ordine collocatis, quæ olim de prisco suo statu uel radice fuerant abstracta: quia post prima fidei rudimēta collocata in nobis iuxta exemplum sublimium uirorum humilitate, addēdus est in altum paries bonorum quasi superimpositis sibi inuicem ordinibus lapidum, ambulando ac proficiendo de uirtute in uirtutem. Vel certe lapides fundamenti grandes, preciosi, quadrati, primi sunt (ut supra diximus) ecclesiarum magistri, qui ab ipso domino uerbum audierunt salutis. Superpositi autem ordines lapidū uel lignorum, sequētes suo quosq; tempore designant sacerdotes ac doctores, quorum uel prædicatione ac ministerio fabrica crescit ecclesiæ, uel ordinatur uirtutibus. Quales autem colore fuerint lapides, quib. factum est templū, in libro Paralipomenon aperte declaratū est, dicente Dauid ad Salomonem cum ei impensas templi quas præparauerat ostenderet: Omnem preciosum lapidē & marmor Parium abundantissime præparaui. Marmor aut Parium, marmor candidum dicitur, quale eadem insula gignere consueuit. Vnde poeta de illa,

Oleoron, niueamq; Paron, sparsasq; per æquor

Cycladas, & crebris legimus freta concita uentis. Niuea ergo Paros dicitur, eo quod candidissimi generis marmor mittat. Est autem una de Cycladibus insula, quo uidelicet lapide templū fuisse factum, Iosephus insinuat, dicēs, Eleuauit itaq; templum usq; ad cameram, ex lapide constructum albo. Altitudo fuit uiginti cubitorū, & cētum. Nec mysterij sensus in abdito est. Cuius enim patet, quia marmor candidū ex quo domus domini constructa est mundam electorum actionem, simul & conscientiam ab omni nāuo corruptionis castigatam designat, quales uoluit esse sapiens ille architectus, eos quos super fundamentum Christi locabat lapides preciosos, auro argentoq; redimitos.

Cha/

Quando uel
ubi templum
sit factū VII

Charissimi, inquit, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei. Factum est igitur quadringentesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus, regis Salomonis super Israel, & ædificare cœpit domum domino.) Domus domini quam ædificauit rex Salomon in Hierusalem, in figura facta est sanctæ uniuersalis ecclesiæ, quæ à primo electo usq; ad ultimum, qui in fine mundi nasciturus est, quotidie per gratiam regis pacifici sui, uidelicet redemptoris ædificatur: quæ partim adhuc peregrinatur ab illo in terris, partim euasis peregrinandi erūnis, cum illo iam regnat in cœlis, ubi peracto ultimo iudicio tota est regnatura cum illo. Ad hanc domum pertinent electi angeli, quorum nobis similitudo in futura uita promittitur, dicente domino, Illi autem qui digni habentur seculo illo & resurrectione ex mortuis, neq; nubunt, neq; ducunt uxores. Neq; enim ultra mori poterunt, æquales enim angelis sunt, & filij sunt dei, & filij resurrectionis. Ad hanc pertinet ipse mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, ipso attente cum ait, Soluite templū hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Quod exponens euangelista subiunxit, Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Dicit autem Apostolus de nobis, Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Si ergo ille templum dei per assumptam humanitatem factus est, & nos templum eius per inhabitatē eius spiritum efficimur: constat utiq; quia figuram omnium nostrum, & ipsius domini uidelicet, & membrorum eius, quæ nos sumus, templum illud materiale tenuit: sed ipsius tanquam lapidis angularis singulariter electi & preciosi in fundamento fundati: nostri autem tanquā lapidum uiuorum superædificatorum super fundamentum apostolorum & prophetarū, hoc est super ipsum dominum. Quod melius cōsiderata ex ordine ipsius templi ædificatione patebit, ut in quibusdam uidelicet figura ad ipsum dominum, in quibusdā uero ad omnes electos pertineat: in quibusdam intemeratam in cœlis angelorum felicitatem, in quibusdam inuictam in terris hominum patientiam describat: in quibusdam collata hominibus angelorum auxilia, in quibusdam remunerata cum angelis hominum certamina demonstret. Designat eādem domum domini spiritalem, etiam tabernaculum quondam factum in eremo per Moysen. Verum quia illa domus in itinere quo ad terrā repromissionis ueniebatur, hæc autem ædificabatur in ipsa terra repromissionis, & in ciuitate Hierusalem: illud ut de loco ad locum crebro Leuitarum ministerio portatum, tandem in terram repromissæ hæreditatis induceretur, hæc ut mox in patria ipsa & in ciuitate regia constructa, inuiolabili semper fundamento consisteret, donec inditum sibi figurarum cœlestium munus impleret: potest in illa præsentis ecclesiæ labor & exilium, in hac futura quies & beatitudo figurari. Vel certe quia illa à solis filiis Israel, hæc autē à profelytis etiam & gentibus facta est, possunt in illa principaliter patres ueteris testamenti, & antiquus ille dei populus: in hac autē congregata

gregata de gentibus ecclesia figuraliter exprimi: quamuis ædificium utriusque domus enucleatius spiritali sensu discursum, & labores præsentis ecclesiæ quotidianos, & præmia in futuro perennia, gaudiaque regni cœlestis, & electionem primæ de Israel ecclesiæ, & salutem omnium gētium in Christo, multis modis ostēdatur insinuare in figuris. Quod autem dicit in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus regis Salomonis super Israel, ordo sensus est: In anno quarto regis Salomonis, mense Zio, ipse est mēsis secundus: mensem autem secundum maium dicit. Nam Aprilis quo pascha celebratur principium, apud Hebræos primus erat in mensibus anni. Ex quo manifeste claret, quia mox peracto pascha, cœpit ædificare domum domino, & consecratus mystica solennitate populus, manus ad mysticū opus misit. Fit autem commemoratio egressionis de Aegypto, quando tabernaculū ædificari cœptum est, ut admoneatur lector, quot annorum tempus inter ædificationem utriusque domus transierit, & huius quoque summæ temporis sacramentum spirituale cognoscat. Quater namque centeni & uiceni quadringentos & octoginta faciunt: quatuor autem euangelicæ perfectioni apte conueniunt propter ipsum Euangelistarum numerū: CXX, doctrinæ legali propter annos totidem legislatoris: in quo etiam numero uirorum gratiam spiritus sancti primæque suscepit ecclesia, patenter ostendens, quia qui lege legitime utuntur, id est, qui Christi in ea gratiam cognoscentes amplectuntur, iure spiritus eius gratia replentur, quia in charitate eius amplius ignescunt. Diximus autem per tabernaculum quod fecit Moyse & filij Israel in deserto synagogam, per templum uero quod Salomon & filij Israel cum profelytorum & gentilium auxilio construxit, ecclesiam gentium posse designari.

Permanit autē cultus & religio tabernaculi, annos CCCC & LXXX, ac sic templum ædificari incipit: quia scriptura ueteris testamenti tanta perfectione redundat, ut si quis eam bene intellexerit, cuncta in se noui testamenti mysteria contineat: patres quoque ueteris testamenti tanta perfectione arcem perfectionis tenuerūt, ut in nullo apostolis uirisque apostolicis putandi sint esse minores. Permanebat tabernaculum usque ad constructionem templi in populo dei per annos CCCC, & LXXX, id est CXX per quatuor multiplicatos: quia ex tempore datæ legis usque ad incarnationem dominicam, & tempus reuelatæ gratiæ, non defuerunt uiri qui in lege constituti euangelicam per omnia perfectionem mente & opere seruarent: non defuit scriptura quæ gratiam noui testamenti, in ueteri prophetis intimaret eloquijs. Quod autem quarto anno regis Salomonis ædificari cœpta est domus domini, potest eò referri mystice, quod post expletam dispensationem dominicæ incarnationis, quæ in quatuor euangelij libris scripta est, misso de cœlis spiritu sancto ecclesiæ structura cœperit: & quod mense secundo cœpta est, potest ad electionem gentiū referri, quæ secundo loco post Israel ædificationem in se suscepit creatoris. Vnde & secundus mensis in lege con-

cessus est ad faciendum pascha, his qui immundi super anima uel in uia procul positi, ad faciendū in primo mense pascha occurrere nequirent. Vbi nos apertissime designati sumus, qui immūdi super morte animæ nostræ, & procul adhuc positi à populo dei, nō potuimus primum pascha facere, quod in carne agni & sanguine fiebat. Celebramus autē hoc pascha secundū, quod in corpore & sanguine redemptoris nostri, à quo quæsi sumus & mundati, actum est. In quo autem loco templum sit ædificatum manifestius in libro Paralipomenon ostenditur, ubi scriptum est, Et cœpit Salomon ædificare domum domini in Hierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quē parauerat Dauid in area Ornā Iebusei. Aedificatur ergo domus domini in uisione pacis, quia dilatata per orbem ecclesia in una eademq; fide & ueritatis catholicæ societate consistit. Nam in scissura mentiū deus non est, sed factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Aedificatur in monte, uidelicet in ipso domino saluatore, de quo Isaias ait. Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in uertice montium. Et ipse de se in euangelio. Non potest, inquit, ciuitas abscondi super montem posita. Ipse enim est mons montiū, qui de terra quidem per originem carnis assumptæ ortus est, sed omnium terrigenarum potentiā ac sanctitatē singularis culmine dignitatis transcendit. In quo nimirum monte ciuitas siue domus domini constructa est, quia si non in illo radicem figat, spes & fides nostra, nulla est. Qui recte mons Moria uocatur, id est, uisionis, quia electos suos quos ad æternam suæ claritatis uisionem cōseruat, in hac interim uita laborantes uidere & adiuuare dignatur. Ipse est enim locus, in quo obtulit Abraham Isaac filium suum domino, ac deuotione obedientiæ uideri ab illo meruit. Vnde & nomen accepit, de quo dominus ait. Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac, & uade in terram uisionis, atq; offer eum in holocaustum. Pro terra uisionis, in Hebræo terrā Moria habet. Et quia immolatio Isaac typus dominicæ passionis extitit, recte in loco eiusdem immolationis templum ædificatur, quia per fidem & mysterium dominicæ passionis ecclesia dedicata, crescit in templum sanctū in domino. De quo monte bene subditur, Qui demonstratus fuerat Dauid patri eius. Ostensus namq; fuerat Dauid, sicut & cæteris prophetis uenturus in carne dominus, qui uocatam de gentibus ecclesiam, per sacramenta eiusdem suæ incarnationis ablueret à peccatis, atq; in domum sibi fidelem dilectamq; consecraret. Bene autem additur, in loco quem parauerat Dauid. Parauerat namq; Dauid psallendo, parauerunt aliī prophetae uaticinando locum domino, uero utiq; Salomoni, in quo domum ædificaret, quia corda auditorum suorum fide ueritatis instituerunt, sedulo admonentes, ut uenientem in carne dei filium fideli ac deuota mente susciperēt. Hinc & enim dominus de paratis ad credendum sibi populis, ait discipulis, Leuate oculos uestros, & uidete regiones, quia albæ sunt iam ad messem; & qui metit mercedem

cedem accipit, & congregat fructum in uitam æternā, ut qui seminat simul gaudeat, & qui metit. Quasi alijs uerbis de ædificatione templi diceret. Leuate oculos uestros, & uidete locum, quia paratus est iam ad ædificandum domum domini, & qui ædificat, docendo mercedem accipit, & congregat lapides preciosos in uitam æternam: ut & qui parat locum ædificio simul gaudeat, & qui ædificat, id est, propheta prædicens uenturum, & Apostolus uenientem prædicans dominum, una simul in illo mercede potiantur. Bene autem idem locus in area erat Ornan Iebusei, quia ecclesia uocabulo areae solet designari, dicente Ioanne de domino, cuius uentilabrum in manu sua, & per mundabit aream suam. Ornan qui interpretatur illuminatus, & erat natione Iebuseus, natione quidem gentiles significat, nomine autem eisdem illustrandos à domino atq; in filios ecclesiae cōmutandos ostendit, quibus merito dicat Apostolus. Fuiſtis aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. Iebus eadem est ciuitas, quæ & Hierusalem. Et Iebus quidē dicitur conculcata. Hierusalem autem uisio pacis. In qua quamdiu Ornan gentilis regnabat, Iebus dicta est: cum uero in ea Dauid locum holocausti emeret, & cum Salomon in ea templum domino ædificaret, non iam Iebus, sed Hierusalem uocata est: quia nimirum gentilitas quamdiu diuini cultus nescia perdurabat, conculcabatur, & illudebatur ab immundis spiritibus, simulachra prout ducebatur sequens: cum uero illam gratia sui conditoris respexit, continuo pacis in se & locum inuenit & nomen, dicente de ipsa domino: Beati pacifici, quoniam filij dei uocabuntur. Cum ergo Ornan in hac cinitate regnum adhuc haberet, Iebus uocabatur: at cum locum areae suæ cum bubus ac tribulis uenderet Dauid regi, nomen Hierusalem accepit: quia persistens in sua adhuc obstinatione gentilitas, conculcabatur quasi uilis & abiecta à malignis spiritibus. Porro cum omnia sua uendere, ac uero regi offerre dicit, non ultra conculcari à dæmonibus ac uitijs potuit, sed internæ pacis quam cum suo conditore haberet, magis compos effecta est. Domus autem quam ædificabat Salomon domino, habebat LX cubitos in longitudine, & XX cubitos in latitudine, & XXX cubitos in altitudine. Quod in constructione templi dicitur in libro regum, quia habebat XXX cubitos in altitudine, cum in libro Paralipomenon scriptū sit, porro altitudo CXX cubitorum erat, nequaquam discrepare, sed utrumq; uerum esse noscendū est. Nam ut Iosephi refert historia, XXX erant cubiti à pauimento usq; ad medium coenaculum, XXX rursus à medio usq; ad tertium, quo usq; porticorum quæ templo ab australi & occidentali & septentrionali latere cohærebant, altitudo pertingebat, id est simul LX: deinde alij LX usq; ad supremū domus tectum. Itaq; tota eius altitudo, CXX cubitis implebatur. Longitudo autem domus, longanimitatem designat sanctæ ecclesiae, quæ in exilio peregrinationis huius patienter aduersa quæq; tolerat, donec ad patriam, quam expectat perueniat. Latitudo insinuat charitatem, quæ dilatato sinu

*De mensura
templi. VIII*

mentis non solum amicos in deo, sed & inimicos gaudet diligere propter deum, donec ueniat tempus, quando siue ad pacem suam conuersis siue funditus extinctis, cum solis gaudeat amicis in deo. Altitudo spem denuntiat futuræ retributionis, cuius intuitu libenter infima quæq; siue quæ demulcent, seu quæ aduersantur contemnit, usq; dum utrisq; transcens, sola mereatur uidere bona domini in terra uiuentium. Vnde apte longitudo domus, sexagenario cubitorum numero comprehenditur: senarius namq; numerus, in quo mundus factus est, perfectionem solet designare bonorum operum. Et necesse est nos ita per longanimitatem molestias ferre nostræ peregrinationis, ut merito bonæ operationis, promissam patriam cum apparuerit ualeamus intrare. Latitudo uicenario numero determinatur, propter geminam eiusdem charitatis, qua deum & proximum amamus, distantiam. Altitudo tricenarij propter fidem sanctæ trinitatis, quæ unus est deus, in cuius uisione cuncta spei nostræ desideria suspenduntur. Sex ergo ad operis perfectionem, duo ad dilectionem dei & proximi, tria pertinent ad spem diuinæ uisionis. Singuli autem numeri recte per x multiplicantur, quia non nisi per fidem & custodiam decalogi legis uel patientia nostra salubriter exercetur, uel charitas utiliter accrescit, uel spes sublimiter ad æterna desideria raptatur. Et porticus erat ante templum xx cubitorum longitudinis iuxta mensuram latitudinis templi, & habebat x cubitos latitudinis ante faciem templi. De hac porticu in libro Paralipomenon ita scriptum est. Porticus uero ante frontem quæ tendebatur in longum iuxta mensuram latitudinis domus, cubitorum xx. Patet ergo quia porticus hæc ad orientalem templi partem facta est. Templum namq; conuersum erat ad orientem sicut & tabernaculū, habebatq; ostium porticus ante ostium templi, iuxta quod historicus Iudæorum Iosephus apertissime docet, ita ut sol æquinoctialis oriens directis radiorum suorum lineis per ostia tria, portici uidelicet & templi & oraculi arcam testamenti perfundere posset. Quia uero templum sanctam ecclesiam designat, porticus quæ erat ante templum & prior lumen solis accipere solebat, quid aptius quam illam eius partem, quæ dominicæ incarnationis tempora præcessit, typice denūtiat: in qua sunt patriarchæ & prophetæ, qui orientem huic mundo solem iusticiæ susceperunt primi, & nascenti domino in carne testimonium siue uiuendo, siue prædicando, siue nascendo, seu etiam moriendo præbuerunt. Ostium ergo templi dominus est, quia nemo uenit ad patrem, nisi per ipsum, & qui alibi dicit, Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. Ostium porticus sermo propheticus est, qui quasi recto calle ingredienti ad ostium templi perducebat, & gratiā domini saluatoris, qua mundum erat redempturus prædicabat. Factura ergo porticus tota, fideles illius temporis signat. Ostium uero in porticu, doctores qui cæteris lucem uitæ ianuamq; intrandi ad dominum pandebant exprimit. Et bene unū ostium, propter consonam in omnibus sanctis fidem ac dilectionem ueritatis.

Quæ

Quæ uidelicet porticus iuxta latitudinem templi XX cubitis longa erat, quia nimirum antiqui iusti multa diu patientia & longanimitate expectabant, quando apparens in carne dominus, nouam euangelij gratiam mundo afferret, non acceptis ipsi promissionibus, sed à longe eas aspicientes & saluantes. Aequabant ergo longitudine sua latitudinem templi, quia per longanimitatem mentis deuotæ desiderabant uidere dilatationem ecclesiæ in charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Qui quamuis tempore adhuc fuerint à sacramentis dominicæ incarnationis separati, fide tamen ac prædicatione fuerunt proximi. In huius sacratissimæ porticus prima fronte fuerunt beatus protomartyr Abel, & Seth & Enos, cæteriç iusti mundi originalis. In intimo autem penetrali & quasi prope murum templi mysticum, obtinuere locum parentes beati præcursoris domini, Simeon & Anna, cæteriç qui & si natiuitatem eius uidere meruerunt, ad auditionem tamen doctrinæ eius, & ad perceptionem sacramentorum eius peruenire nequiverunt. Quæ bene porticus decem cubitis erat lata, quia tales & si nec dum uerba siue mysteria euangelij, quæ erant per dominum tradenda receperunt, præcepta tamen decalogi quæ perceperunt perfecta dilectione dilatati in domino seruabant. Fecitç in templo fenestras obliquas) Fenestræ templi doctores sunt docti, & spirituales quicq; in ecclesia, quibus mente excedentibus deo, arcana secretorum cœlestium specialius cæteris uidere conceditur, qui dum ea quæ in occulto uident, publice fidelibus pandunt, quasi suscepto lumine solis fenestræ cuncta templi penetralia replēt. Vnde bene eadem fenestræ obliquæ, id est, intus latiores & foris angustiores fuisse perhibētur, quia nimirum necesse est ut quisquis iubar supernæ contemplationis uel ad momentum percepit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atq; ad maiora capeffenda solerti exercitatione præparet. Et ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum, & in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. Tabulatum quod super erat V cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum VI cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum VII habens cubitos latitudinis) Hæc tabulata in euangelio, ubi dominus tentatur à diabolo, pinnacula templi uocantur. Sed & Iacobum fratrem domini apostolum in pinnacula templi, unde ad populum concionaretur, leuatum esse audiuius. Vtrum autem moris fuerit doctoribus, ut in his sedentes tabulatis ad circumstantem inferius turbam fecerint sermonem, nusç in scripturis inuenimus. Patet ergo ratio sacramenti, quia tabulata hæc tria, totidem fidelium gradus, coniugatorū uidelicet, continentium, & uirginum designant: distinctos quidem altitudine professionis, sed societate fidei & ueritatis omnes ad domum domini pertinētes, eiç fixa mente inhærētes: ubi pulchre dicitur, quia tabulatum quod super erat V cubitos habebat latitudinis, medium VI, tertium VII. Supremum ergo tabulatum erat cæteris angustius, quia nimirum altior professio uirtutis, al-

De fenestris
& tabulatis
templi. 1X

tiorem debet uiam tenere uiuendi. Nam quicumq; abrenūtiato uinculo
 coniugali, uirginitatem suam domino consecrauerunt, mores simul oportet
 uirginitati condignos ostendant, abstineant ab ociosis eloquijs, ira, rixa, de-
 tractatione, habitu impudico, comestationibus, potationibus, contentio-
 ne & æmulatione: & e contrario uigilijs sanctis, orationibus, lectionibus diui-
 nis, & psalmis, doctrinæ & eleemosynis, cæterisq; sanctis fructibus operam
 impendant: ut qui futuræ statum uitæ in professione tenent, in qua non nu-
 bent, nec nubentur, sed sunt sicut angeli in cælo: huius quoq; statū quantum
 mortalibus possibile est, in præsentī contendant imitari. At uero infimum
 tabulatum amplioris erat latitudinis, quia non deus coniugatis, Vade uen-
 de quæ habes, & da pauperibus: Sed si uis, inquit, ad uitam ingredi, serua
 mandata, non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtū, non fal-
 sum testimonium dices, & cætera. Medium inter hos locum tenēt continen-
 tes: qui quantum uirginibus inferiores tantū eminentiores coniugatis: quo-
 rum postea gloriosissimam primitiuam in Hierosolymis edificabat ecclesiā,
 scribente beato Luca, quia multitudinis credētium erat cor unum, & anima
 una, & cætera: quorum maximam partem eos reliquisse cōplexus, testatur
 historia sancti Stephani, ubi scēmas eadem religione pollentes non con-
 iuges, sed uiduas appellat eorum. Singula autem tabulata in circuitu habe-
 bant latera, id est, lurículas, ne quis in eisdem tabulatis cōsistens, siue residēs
 posset ad inferiora decidere, quod Oziæ regi contigisse legimus in Samaria.
 Quæ nimirum latera, non incongrue quotidiana diuinæ protectionis erga
 nos munimina designāt. De quibus psalmista, Immittit, inquit, angelus do-
 mini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Ascendit quidem in cœnacu-
 lum Oziæ rex Samariæ, qui se à domo Dauid separauerat, sed per cancel-
 los decidit: quia & si hæretici siue schismatici aliquam bonæ actionis arcem
 conscendere uidentur, tamen compagem unitatis ecclesiæ non habent, quasi
 patentibus & non solidis laterum præsidijs, semper ad uiciorum infima rela-
 buntur, dum diuino destituti auxilio suæ pertinaciæ fastu intereūt. Qua au-
 tem arte præfata tabulata parietibus templi sint affixa, declaratur cum sub-
 dicitur. Trabes autem posuit in domo per circuitū forinsecus, ut non hære-
 rent muris templi. Trabes ergo quæ intrinsecus domum muniabant & or-
 nabant, tantæ erant longitudinis, ut capita earum forinsecus prominèrent,
 in infimo quidem ordine cubitorum VII, in medio VI, in supremo V: atq;
 in eisdem capitibus earum tabulata componerentur, nequaquam muris
 templi infixæ, sed iuxta muros trabibus quæ de muris exierant superpositæ.
 Quid itaque per trabes domus quæ tabulata portabant, nisi prædicatores
 sunt typice designati: Qui dum ipsi sublimem atq; honorabilem in ecclesia
 dei locum tenent, infirmiores quoque ac fragiles suis prædicationibus ab
 infimorum appetitu sustollunt, atque ad cœlestia desideranda ac speranda
 suspendunt, suis etiam intercessionibus, ut in cœptis persistāt adiuuant. Le-
 gimus

gimus autem in libro Paralipomenon, quod trabes templi, sicut & cætera eius interiora fuerint auro uestitæ. Quod ita factum esse non dubium est, ut illæ trabiū partes, quæ intus in templo, aureis essent laminis uestitæ: quæ uero foris parebant, hæc minime deauratæ ipsam cedri speciem formamq; cunctis ostenderet. In qua tamē imposita sibi met tabulata gestabāt. Quod ergo extrinsecus eminebat trabiū, uitam sanctorū, quæ nobis in terris innotescere potuit designat: quod intus in templo deauratum fulgebat, claritatem illam qua in cœlesti patria in aspectu sui creatoris iusti gaudent, figurate denuntiat. Quæ nimirū claritas trabiū aurearum illis solūmodo qui templum intrabant, patebat: quia q̄ sit magna multitudo dulcedinis dei quā abscondit timentibus se, & perfecit sperantibus in se, soli norūt illi qui regnū cœleste meruerunt intrare. Et tamen cum nos uitā, passiones, doctrinas sanctorum cernentes, siue in scripturis legentes, ad benefaciendum exemplo eorum excitamur, quasi in capitibus trabiū foris apparentium à terra subleuamur: quia quamuis internam sanctorum gloriam perspicere necdum ualeamus, ex eo tamen quod exterius uidere ualuimus, sublimibus ecclesiæ membris fideliter adhæremus. Possumus hæc etiā de sanctis in hac uita ad huc positis intelligere, quorum puritatē dilectionis, qua in secreto cordis coram domino refulgent, inspicere nequimus. Attamen ex eis quæ loquendo uel agendo uel patiēdo foris ostendunt, auxiliū nostræ salutis inuenimus.

Domum autem cum ædificaretur de lapidibus dolatis atq; perfectis ædificata est. & malleus & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo cum ædificaretur. Hæc ad illā ecclesiæ partem, quæ post huius seculi labores & certamina ad æterna præmia meruit introduci, proprie pertinent. Ibi etenim nemo aliquid coinquinatum faciet, uel abominationem & mendacium: sicut in Apocalypsi scripsit Ioannes. Malleus & securis & omne ferramentum nō auditur, quia hic tundimur aduersitatibus, & disciplina ueritatis exercemur, ut illic locis iuxta meritū congruis disponamur, & castigatione cessante solo amoris glutino, quo adinuicem copulemur, uno impleti spiritu perfundamur. Hic enim foris tundimur, ut illic sine reprehensione inueniamur. Hic malleus, hic securis, hic omnia tusionum resonant ferramenta: in domo autem dei nulli ictus audiuntur, quia in æterna patria omnes iam percussionum strepitus conticescunt. Nequaquā ibi malleus percutit, quia nulla animaduersio affligit: nequaquā securis incidit, quia receptos interiorum nulla foris sententia seueritatis proijcit. Nequaquā ibi ferramenta perstrepunt, quia nec quælibet minima ultra iam flagella sentiūt. Lapidēs ergo extra tūsi sunt, ut in constructione templi domini absq; mallei sonitu ponerent: quia uidelicet nunc foris per flagella tundimur, ut intus in templū dei postmodum sine disciplinæ percussione disponamur: quatinus quicquid in nobis est superfluum modo percussio refecet, & tunc sola nos in ædificatione cōcordia charitatis liget: ut hic diuersis aduersitatibus extra confusus atq;

De cochlea
templi. X

expiatus homo erroribus meritorum, ita iam ibi purus purū uideat deū, quo ornamentis ipsius ciuitatis mereatur affigi, post transitū habens locum sibi solūmodo à domino præparatū. Ostium lateris medi in parte erat domus dextrę, & per cochleā ascendebat in mediū cœnaculū, & à medio in tertiū. Quidā hunc locū male intelligētes, putāt ostiū templi à meridie fuisse, nō adtēdētes quod si hoc significare uoluisset scriptura, nō ita diceret, ostium lateris medi in parte erat domus dextrę, sed ita potius simpliciter, Et habebat domus ostiū ad meridiē. Nūc autē longe aliud significat. Partē nāq; domus dextrę latus templi meridianū dicit, in cuius parte oriētali ostiū erat in ipso angulo factū, iuxta terrā, in quod introeuntes statim ad altiora gradatim ascendebāt, habentes uia ascensum, per ipsa parietis interiora. Vnde cōsequēter adiūgitur, & per cochleā ascendebāt in mediū cœnaculū, & à medio in tertiū. Nec dubitandū quālibet scriptura nō dicat, quia sic ascendētes creberrimas habebāt à meridie fenestras, quarū luce certū per omnia, & sine offensione iter agerēt. Ostiū uero quo ad quotidiana tēpli ministeria ingrediebāt, erat ad orientē, sicut iam meminimus, ut Iosephus refert: & porticus ante faciē illius, & ipsa patēs ad orientē: ita ut exoriēs sol æquinoctialis sine ullo obstaculo radios suos per ostia tēpli & oraculi in ipsam arcā quæ erat in sanctis sanctorū mitteret. Porro ascēsus qui in domū superiōrē, & à superiōre ducebat in tertiū, australi erat tēpli latere: cuius dispositio ascensus, mystērium nobis multū memorabile cōmendat. Claret namq; quia templū hoc quod Salomō fecit, corpus pacifici regis Christi nō solū illud quod est ecclesiā eius tota, uerūetiā ipsum quod sacrosanctū de uirgine, ut esset caput ecclesiæ, suscepit: figurate insinuat. Erat autē ostiū lateris medi, in pariete domus dextrę. De quo occulte ab inferiorib; in mediū cœnaculū, & à medio ascenderetur in tertium, quia passo in cruce domino unus militū lancea latus eius aperuit. Et bene in parte domus dextrę: quia dextrum ei latus à milite apertum sancta credit ecclesiā. Vbi & apto uerbo usus euāgelista est, ut nō diceret, percussit latus eius aut uulnerauit, sed aperuit, uidelicet quasi ostiū lateris medi, per quod nobis iter ad cœlestia pāderet. Deniq; ita subiunxit, Et continuo exiuit sanguis & aqua, aqua scilicet qua abluimur in baptismo, & sanguis quo cōsecramur in calice sancto. Per hoc nāq; ostiū nobis est ascensus in mediū cœnaculū, & à medio inde in tertiū: quia per fidē & mystēria nostri redēptoris, de præsentī ecclesiæ cōuersatiōe ad requiē animarū post mortē ascendimus, rursūq; de requiē animarū adueniēte die iudici, ad immortalitātē q; corporū quasi in tertiū cœnaculū sublimiōre pfectu penetrabimus, ex quo & magna amborū corporis uidelicet & animæ beatitudine perpetuo uiuamus. Quod quidē iter inuisibiliter agebat, ita ut soli hoc qui intra uerūt nossent, quāuis ipsum ostiū etiā foris positi uiderēt: quia nimirū actus fidei in hoc seculo, & celebratiōes sacramētorū etiam reprobi possunt intueri: uerum arcana fidei & intimæ gratiam dilectionis nullus, nisi qui per hæc domino

domino duce ad ecclestia ducitur, agnoscit. Qui enim se dicit nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Notandum sanè quod xxx cubiti altitudinis, de quibus supra legitur, usq; ad medium coenaculum pertingebant: deinde alij xxx cubiti usq; ad tertium coenaculum addebantur, quo usq; porticus quæ erant circa templum ab austro & aquilone & occasu ad tetum perueniebant, ut Iosepho narrante didicimus. Deinde usq; ad supremum tēpli tectū alij lxx cubiti numerabātur, & sic tota altitudo domus iuxta librum Paralipomenon in cxxx cubitos consummata est. Porticus quoq; quæ erat ante frontem templi ad orientem iuxta fidem præfati uoluminis, eandem cubitorum summā in altitudine habebat, qui uidelicet illas, de quibus supra diximus porticus circa templum cellaria uocat, & cubicula. Dedit inquit, Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus & templi & cellariorum & coenaculi & cubiculorum in abditis, & domus propitiationis. Vbi etiam exteriorum domorum, quæ erant extra atrium sacerdotum in circuitu templi, fecit mentionem, cum protinus adiunxit, Nec non & omnium quæ cogitauerat, atriorum, exhedrarum per circuitū in thesauris domus domini, & in thesauris sanctorum. Quod autē omnis altitudo templi cxxx cubitorū, ad idem sacramentū respicit, quo & primitiua in Hierosolymis ecclesia post passionem & resurrectionem & ascensionem domini in cœlos, in hoc numero uirorum gratiam spiritus sancti accepit: xv, namq; quæ ex vii & octo constant, solent nonnunquam ad significationem referri uitæ quæ nunc in sabbatismo geritur animarum fidelium, perficietur autē in fine seculi resurrectione corporum immortalium. Ipsa autem xv in trigonum ducta, id est cum omnibus suis partibus annumerata, cxxx efficiunt. Quapropter apte numero centenario & uicenario, magna electorum beatitudo in futura uita designatur. Apte in hoc tertium domus domini coenaculum consummatur, quia per præsentis fidelium labores, post acceptam in futuro requiem animarum, plena totius ecclesiæ felicitas in resurrectionis gloria complebitur. Ad quod mysterium æque pertinet, ut diximus, quod resurgens à mortuis dominus, atq; ad cœlos ascendens, huic numero uirorū spiritū sanctū in linguis igneis misit, qui eos diuersitate linguarū adinuicē cognitione loquelarū cōmunē in laude fecit habere sermonē. Nam & ecclesia suo tēpore resurgēs à morte, atq; ad cœlos in carne incorruptibili ascendēs, plene ac perfecte dono spiritus sancti illustratur, quādo iuxta promissum Apostoli erit deus omnia in omnibus. Tunc plena erit adunatio linguarū in omnibus, ad prædicanda magnalia dei, quia cōsona mente ac uoce omnes gloriā diuinæ maiestatis, quia præsentē uident, collaudāt. Et ædificauit domū & cōsummauit eam, textitq; domū laquearibus cedrinis. Laquearia sunt tabulata, quæ magno decore composita & ornata, ab inferiori parte trabibus affiguntur clauis. Et quia ter geminæ altitudinis domus dñi facta erat, terna nimirū habebat laquearia: prima uidelicet post xxx cubitos à pauimento, secunda post cubitos

cubitos LX contra summitatem porticorū, tertia post cubitos CXX in summitate totius domus. Quid autem aptius per laquearia, quā sublimiores quosq; in sancta ecclesia iustos significari credamus, quorum opus & doctrina cunctis in exemplo proposita quasi longius in alto præminet, quicq; suis intercessionibus & exhortationibus animos infirmorum, ne in tentationibus deficiant, protegunt. Quæ nimirū laquearia, recte cedrina esse describuntur. Cedrus namq; arbor est, imputribilis omnino nature, odoris iocundi, aspectus nitidi, serpentes accensa nidore fugans ac perimens: quæ perfectis quibusq; conueniunt, quorum insuperabilis est patientia, fama uirtutū eximia, præ cunctis gratissima bonis, autoritas ad reuincendos confutandosq; eos qui ueritati resistunt, constantissima, qui & in hac uita, & in futura singulari præ cæteris sanctis eminentia fulgent. Et ædificauit tabulatum super omnem domum, v cubitorum altitudinis) Hoc est enim quod in Deuteronomio præcepit Moyses, fieri in omni domo, quam quisq; ædificaret: cum ædificaueris, inquit, domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, & in præceps ruente. Hoc enim tabulatum in supremo domus tecto per circuitum, in extremo murorum uice cancellorum erat erectum, ne quis ad superiora cōscendens, dum ad terminum tecti perueniret, incaute progrediendo dilaberetur ad ima. Quod esse passus rex Ozias in sequentibus inuenitur, qui per cancellos coenaculi decidens, letiferum incidit in languorem. Quibus tabulatis seu muris uel cancellis, cum ad tutelam uiæ ponuntur, uulgus luricularum nomen indidit. Hæc autem tabulata siue luriculæ, supra sunt latera uocata. Vbi cum dictum est, & ædificauit super parietē templi tabulata per gyrum in parietibus domus per circuitum templi & oraculi: cōtinuo subiunctum est, & fecit latera in circuitu. In quibus nimirū lateribus intelleximus diuina esse præsidia designata, quæ nos in hoc adhuc seculo laborantes, ac pro capto nostro ad superiora nitentes, quotidie ne deficiamus adiuuāt: ad cuius formam sensus etiam hunc locum intelligere debemus, sed ea distinctiōne, quod in hac uita inter crebra uel hostis impacata tentamenta, uel nostræ fragilitatis obstacula, crebro imò continuo supernæ pietatis munere, ne corruamus defendimur. In illa uero uita quam supremum templi tectum, ut supra docuimus, insinuat, tanta dei præsentis gratia munimur, ut nec uelimus ultra peccare, nec possimus, neq; ullo mortis siue doloris, siue tentantis aduersarij metu afficiamur. De præsentibus domini auxilijs quasi de lateribus tabulatorum, dicit ipse dominus loquēs de populo suo: Inuocabit me & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. De futura autem eius gratia, qua superna illa ciuitas illustratur, dicit eidem ciuitati propheta, Lauda Hierusalem dominum, lauda deū tuum Sion: quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te: qui posuit fines tuos pacem. Bene autem hoc tabulatum in tecto domus

mus domini v cubitis altum esse memoratur, quia nimirū ita nos in illa patriā diuinæ præsentia claritatis adimplet, ut nihil aliud uisus noster, nihil auditus, nihil olfactus, nihil gustus, nihil tactus dulce habeat, nisi diligere dominum deum nostrum ex toto corde, tota anima, tota uirtute, & proximum tanquam nos ipsos. Et operuit domum lignis cedrinis) Supremum enim totius structuræ domus tegumentum designat, hoc est tabulatū quod illis trabibus desuper appositum erat, quibus suprema quæ prædiximus laquearia subter erant affixa. Non autem habebat templum culmen in superioribus, sicut nec tabernaculum, sed erat æquale quomodo omnibus in Palestina & Aegypto domus ædificantibus facere moris est, quia ad sedendū uidelicet uel deambulandum apta construuntur. Vnde dicit in euāgelio dominus, Et quod in aure audistis, prædicabitur in tectis. Talis namque locus aptissimus erat, de quo uerbum prædicator uel assistentibus sibi, uel inferius positis auditoribus proferat. De quo & in prouerbijs Salomon. Melius est, inquit, habitare in angulo domatis, quàm cū muliere litigiosa in domo communi. Quod enim latine tectum, græce dicitur doma. Sed & porticus ipsæ circa templū trina habebant laquearia, prima post cubitos à terra xx, secunda post XL, tertia post LX, plana enim & ipsorum facta erant tecta. Erant autem porticus xxx inferius, xxx in medio, xxx desuper, non muris ab inuicem, sed tabulatis discretæ, ita ut singulæ eorum quæ erant numero xc, quinos cubitos in latitudine & longitudine, uicenos autem in altitudine haberent. De quibus uidelicet porticibus frequens in libro dierum mentio fit, sed quo sint ordine dispositæ plenius explicat Iosephus. Id ipsum autem hoc tabulatum quo operta est domus, quod & laquearia, designat eximios quosq; in resurrectionis gloria uiros, & singulari sanctitate ad ipsum uirtutis apicem peruenientes. De quorum uno dicitur, Inter natos mulierū non surrexit maior Ioanne baptista. Cuius si comparem magnitudinis scire uis, audi quid patri ipsius angelus ait, & ipse præcedit ante eum in spiritu & uirtute Eliæ. Et ædificauit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis à pauiamento domus usq; ad summitatē parietum, & usq; ad laquearia operuit lignis intrinsecus. Quid est quod domus cedro erat uestita? Nā forinsecus tāto nitore lapis ipse de q̄ facta erat fulgebat, ac si calculo esset candido tecta. Iuxta sensus uero mysticos: parietes sunt tēpli, populi fideles, ex quibus sancta uniuersalis ecclesia cōsistit, quorū dilatationē per orbē latitudo designat parietū, spem uero & intentionē omnē ad cœlestia erectā, altitudo. Vel certe altitudo parietis quæ ex ordinibus lapidū super inuicē positis constat, præsentis statū signat ecclesiæ, ubi electi super fundamentū Christi omnes ædificati, sibi inuicē in ordine per temporū curricula succedūt, seseq; inuicem portantes, legem Christi quæ est charitas adimplent. Dum enim hī qui nunc præcedentibus erudiuntur magistris, rursus ipsi alios erudiūt, quasi super se inuicem positis ordinibus quinq; lapidum uiuorum in domo dei sic

dei, sic ab alijs fixa constantia portantur, ut ad portandos alios & ipsi sufficiant, usq; ad ultimos qui in fine mundi nascituri sunt iustos, qui quasi in summo dei domus cacumine locati docentur, & portantur ab alijs, sed quos doceant, quorumue fragilitatem tolerant ipsi non habent. Qui uidelicet parietes intrinsecus tabulatis cedrinis operiuntur, cum corda fidelium amore uirtutum redundant. Sicut enim cedri natura perfectos homines, ut supra docuimus, typice denuntiat: ita etiam locis opportunis celsitudinem uirtutum quibus ad eandem perfectionem uenitur, non immerito designat. Teguntur autem omnia lignis à pauimēto domus usq; ad summitatem parietum, & usq; ad laquearia, cum electi à primis fidei rudimentis usq; ad perfectionem bonæ actionis, & usq; ad ingressum patriæ cœlestis bonis insudare nō desistunt operibus, cum à primis iustis usq; ad ultimos in consummatione seculi omnes uirtutibus student, quorū merito iure ualeant protestari, quia Christi bonus odor sumus deo in omni loco. Et exiit pauimentum tabulatis abiegnis. Hoc quomodo factum sit, plenius in libro Paralipomenon explicat, ubi scriptum est: strauit quoq; pauimentum templi preciosissimo marmore stratū decore multo. Vnde patet quod tabulas abiegnas quibus pauimentum tegeter nequaquam in terra posuit, sed primo illud marmore protexuit, ac deinde tabulas superposuit, ac tertium his duobus auro uestitum superaddidit, ut in sequentibus legitur. Sicut autem altitudo parietis in altum exurgens, atq; usq; ad laquearia perueniens, profectus uirtutum, quibus electi ad regnum cœleste perueniunt, uel certe ipsos electos choros sibi met per tempora uariantia succedentes significant: ita æqualitas pauimenti concordem eorundem humilitatem, qua in temporalis adhuc uita positi socialiter inuicem charitate dictante conuersantur, nō immerito demonstrat. Quod uidelicet pauimentum preciosissimo erat marmore stratū decore multo, idemq; marmor mox tabulis tectum abiegnis: quia nimirum uita iustorum primo fidei firmitate præmunienda in corde, ac deinde uirtutū spiritaliū latitudine est adornanda in opere: alioquin quid utilitatis habet decus marmoris preciosissimi lignorum tabulis obtectus, si non mysticum aliud quid tacite signabat, ac bonorum amplitudinem operum fortitudine fidei intemerate suffulciendā esse docebat? Abies uero propter altitudinē sui & robur durable mentē electorū infima quęq; desideria spernentē, & cœlesti semper contemplationi intentam, uirtute quoq; patiētiæ singulariter excellentem, non incongrue demonstrat. Auri autem laminę quę marmori ac tabulis sunt abiegnis superpositæ, ipsa est latitudo charitatis de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta, quę sicut aurum alijs preciosius est metallis, ita cæteris eximior uirtutibus in templo dei singulari luce refulget. Vnde bene Apostolus cum plurima uirtutū bona, quę humilibus essent corde seruanda, quasi pauimēti ornatus enumeraret, dicēs, Induite uos sicut electi dei sancti & dilecti uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam

tiam, modestiā, sufferentes inuicem, & donantes uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelā: sicut Christus donauit uobis, ita & uos facite: repente uelut desuper addendo aureo uelamine adiunxit, super omnia autem charitatem habentes, quod est uinculum perfectionis. *Ædificauit quoque uiginti cubitos ad posteriorem partem templi, tabulata cedrina à pauimento usque ad posteriora, & fecit interiorem domum oraculi in sanctum sanctorum.* *Posteriorem templi partem occidentalem dicit, ab ortu enim solis ingressum habebat templum, & ab occasu domum interiorem, hoc est sancta sanctorum. Quod autem tabulata quæ interiorem domum ab exteriori separabāt, à pauimento usque ad superiora esse dicuntur ædificata, non usque ad laquearia, quæ xxx cubitos erant in sublime à pauimento suspensa, ut supra iam dictum est: sed usque ad cubitos xx altitudinis, ut in sequentibus aperte legitur: reliquum uero erat supra hæc tabulata apertum & inane usque ad laquearia cubitis decem altitudinis, & cubitorum xx longitudine iuxta latitudinem domus. In qua distinctione domus domini, patet figura mysterij, & Apostolo exponente luce clarior est. Quæ prior domus in quam semper introibāt sacerdotes sacrificiorum officia consummantes præsens est ecclesia, ubi quotidie insistentes prijs operib. domino sacrificia laudis offerimus. Interior uero domus quæ ad posteriorem templi partem erat facta, ipsa est promissa nobis uita in cælis. Interior quidem à conuersatione nostri exilij remota, estque in præsentia regis summi perpes ubi beatorum & angelorum & hominum solēnitas agitur. Vnde de ea bene merito seruo dicitur, Intra in gaudium domini tui. Sed posterior, tempus quo post huius seculi labores ad illius ingressum perducimur. Tabulata autem quæ utramque domū ab inuicem diuidunt, ipsa sunt claustra cæli quorum nobis apertionem quotidie suspiramus, & quantum dominus donauerit, pia semper instantia donec aperiātur ut intrare liceat pulsamus. Vbi & si necdum ante solutionem corporū intrare permittimur, apertā tamen habemus ianuam diuinæ pietatis, qua orationum nostrarum, elemosynarū, ieiuniorum, cæterorumque bonorū operū thymiamata præmittamus. Bene autem interior domus xx cubitos longa facta est, propter mysterium geminæ dilectionis, de quo supra diximus, quæ in hac interim uita ex parte maxima electorum illustrat mentes, sed in illa patria cessantibus aliarum uirtutū operibus sola perpetuo regnat. Porro xl cubitis erat ipsum templum pro foribus oraculi.) Diximus ipsum templum pro foribus oraculi, præsentis ecclesiæ typum gessisse. Vnde recte fuit xl cubitorum, qui numerus sæpe in significatione ponitur præsentis fidelium laboris, quomodo quinquagenarius in significatione futuræ quietis & pacis. Denario namque numero continentur præcepta, quorum obseruatione ad uitam uenitur: denario æque significatur ipsa quam desideramus & pro qua laboramus uita perennis. Quadratus uero est mundus, in quo pro acquirēda eadem uita certamus. Vnde & psalmista congregandam de gentibus ecclesiam præuidens, aiebat, De regionibus congre-*

*De mensura
templi & ora-
culi XII*

gavit eos, à solis ortu & oc. ab aquil. & mari. Decem autem quater ducta, XL faciunt. Vnde populus ab Ægypto liberatus in figura præsentis ecclesiæ, XL annis in eremo multis laboribus exercebatur, simul & pane cœlesti reficiebatur; ac sic tandem ad promissam olim patriam peruenit. Exercetur enim temptationibus XL annis, ut labores ecclesiæ, quibus totum per orbem in obseruanda dei lege desudat, insinuentur. Pascitur manna de cœlo per eosdem XL annos, ut ostendantur ipsæ quas ecclesia tolerat passiones, spe denarij cœlestis, hoc est æternæ beatitudinis esse leuigandæ. Vbi hij qui nunc esuriunt & sitiunt iustitiam saturabuntur; & sicut eadem ecclesia suo canit redemptori, Ego autem cum iustitia apparebo conspectui tuo, faciabor dum manifestabitur gloria tua. Pariter ergo populus dei & afficitur aduersis & reficitur manna, ut sit illud Apostoli, Spe gaudentes, in tribulatione patientes. In qua figura & dominus noster XL diebus ante mortem carnis suæ ieiunauit, XL etiam epulabatur cū discipulis, post resurrectionē carnis suæ, apparens eis in multis argumentis, & loquens de regno dei, & conuescens; ieiunando etenim ostendebat nostrum in se laborem: manducando autem cum discipulis, ostendebat in nobis suam consolationem, ieiunans uelut clamabat, Attendite ne grauetur corda uestra in crapula & ebrietate, & curis huius uitæ. Manducans autem & bibens, uelut clamabat, Ecce ego uobiscū sum omnibus diebus, usq; ad consummationem seculi. Et, Iterum autem uidebo uos, & gaud. c. u. & gaudium u. n. tol. à u. Simul enim cum uiam domini carpinus, & à uanitate præsentis seculi ieiunamus, & futura promissione reficimur, hic non apponentes, quia illic pascentes sursum est cor. Et cedro omnis domus intrinsecus uestiebatur, habens tornaturas suas & coniuncturas fabrefactas, & cælaturas eminētes) Diximus de cedro quod insuperabilem uirtutum uenustatem signaret, quo nimirum ligno omnis domus domini intrinsecus uestitur, cum corda iustorum solo bonorum operum amore nitescent: habetq; domus in tabulis cedrinis tornaturas suas, & coniuncturas fabrefactas, cum iidem electi se adinuicem pulcherrima charitatis copula cōnectunt, ita ut cum innumera sit multitudo fidelium, unum tamen cor unam habere animam pro communis fidei ac dilectionis societate merito dicantur. Namq; tornaturæ quæ iuncturis tabularum apponebantur, ut unum ex omnibus fieret tabulatum, ipsa sunt officia charitatis, quibus adinuicē fraternitas sancta copulatur, atq; in unam Christi domum toto terrarum orbe componitur. Quæ etiam domus habet cælaturas eminentes, cum opera uirtutum sancti nequaquam occulte tegunt, sed manifesta expressione omnibus foris quales sint ipsi, quid agant in exemplum uiuēdi proferunt: quomodo fecit apostolus Paulus, qui non solum prædicando gentibus Christum, & patiēdo ipse pro Christo quantum emineret ostendebat, uerumetiam in epistolis ad ecclesias destinatis quot pericula pro Christo tolleraret, quantis reuelationibus à Christo sit sublimatus, felici glorificatione declarabat. Qui cum suis dicere auditoribus non dubitaret, imitatores mei estote

estote sicut & ego Christi: quid in domo domini, nisi cælaturas eminentes ostendit, qui singulari culmine uirtutis cunctis sese imitabilē præbuit. Omnia cedrinis tabulis uestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete.) Et lapis parietis siue pauimenti & tabulæ & aurum, sanctorum in ecclesia uitam omnia designant: sed ea distinctione cum pariter ponuntur, ut lapides uiui sint sancti, fortitudine fidei in unam eandemq; regulam sibimet adglutinati: tabulæ cedrinæ siue abiegnæ sint sancti, latitudine uariarum uirtutum, secundum donationes sancti spiritus, in una eademq; fide sibimet alterutrum connexi: auri laminæ sint sancti supereminentem scientiæ charitatem habentes: hi sunt qui fulgore gratissimo adinuicē congaudent. Quæ tria beatus Apostolus una sententia complexus est dicens. Nam in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid ualet, neq; præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Fidei namq; inuictæ lapis figuram tenuit, cedrus sanctionis odoriferæ, aurum transcendentis omnia dilectionis: uestiturq; lapideus paries tabulis cedrinis, cum professio fidei bonis ornatur operibus, ne sine operibus ocliosa iudicetur aut mortua. Verum quia lex in lapide scripta, doctrina uero euangelij per lignum est dominicæ passionis confirmata, unde & populus lapide circumciscus in præputio, nos signo crucis consecramur in fronte: possunt non incongrue parietes templi lapidei, siue pauimentū preciosissimo marmore stratum, eorum qui in lege fideliter ac perfecte uixerunt, typum gerere: tabulæ uero cedrinæ siue abiegnæ noui testamenti iustos indicare, qui uolentes post dominum uenire abnegant semetipsos, & sumpta cruce sua quotidie secuntur illum. Et quoniam utriusq; temporis iustos communis manet supernæ gloria retributionis, lapidibus ac lignis preciosis tertia est species aurearum laminarum. Econtrario debet uideri quæ supra diximus. Porticus quæ erat ante templum, antiquorum fidelium debet figuram gestare: ipsum uero templum, eorum qui post incarnationis dominicæ tempus, in mundum uenerunt. Porro domus interior, regni cœlestis gaudia, quæ utrisq; iustis dantur figurabat. Nunc autem dicamus parietes lapideos antiquum dei populum, tabulas cedrinas nouum, aureas laminas utriusq; in cœlis præmia designare, cum iidem parietes templi, & in porticu, & in ipso tēplo, & in sanctis sanctorum pari fuerint modo de lapidibus & lignis & auro compacti. Multiplex namq; est in diuersis rebus earundē repetitio figurarum. Sed hoc dicendum, quod fuerunt in lege & ante scriptam legem plurimi, qui legaliter domino deseruirent, non occidentes, non fornicātes, non furtum facientes, non falsum testimonium loquentes, honorantes patrem & matrem, & diligentes proximos sicut seipsos. Hi ad parietes porticus lapideos pertinebant. Fuerunt alij, qui maiori perfectione relictis mundi negotijs, & assumpta cruce sua sequebantur dominum, qui, ut Apostolus scribit, ludibria & uerbera experti, in super & uincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione

ii 2 gladij

Quod domus
sit cedro uesti
ta & auro
XIII

gladij mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Hi qui ante manifestata tempora euangelij uitam duxere euangelicam, quid nisi ante ingressum tabulata cedrina in porticu fulgebant? Quos utrosque quia idem regnum coeleste communiter in mansionibus discretis recepit, quasi porticus templi post lapidem & cedrum intrinsecus est auro cooperta. Sunt hoc tempore per plures, qui legalibus contenti praeceptis, quae supra commemorauimus, sufficere sibi credunt tantum, si ad uitam uenire mereantur. Sunt alij ad perfectionem nitentes, uenditis quae habent omnibus, memores promissi illius, quo talibus in resurrectione non solum uitam sed & specialem praedixit honorem esse tribuendum, Amen dico uobis, quod uos qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Hi ad parietes templi albo de lapide factos, illi figuraliter ad cedrinas pertinent tabulas. Et quia utrique praemia à domino perpetuae lucis, quasi auri laminas quibus decorentur, expectant, sunt in abditis templi lapides preciosi, sunt tabulae ligni aromatici, utraque auro cooperta: quia & illi, qui in lege domini immaculati ambulauerunt, & qui gratiam euangelij perfecte susceperant, pariter aeterna uita perfruuntur.

Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat, ut poneret ibi arcam foederis domini. Hoc superius praecipiendo expositum est, quia uidelicet interior domus secreta patriae coelestis, arca foederis dominum saluatorem, in quo solo foedus pacis apud patrem habemus, designaret: qui post resurrectionem suam ascendens in coelum, carnem quam assumpsit ex uirgine in patris dextram locauit. Porro oraculum habebat uiginti cubitos in longitudine, & uiginti cubitos in latitudine, & uiginti cubitos in altitudine. Quod dicitur uiginti cubitos in altitudine, parietem significat cedrinum, qui oraculum, id est sancta sanctorum, ab aede exteriori segregaret, sicut & supra diximus. Oraculum ergo ubi erat arca, habebat uicenos cubitos in longitudine, & latitudine, & altitudine, id est per quadratum: quia in superna illa patria, ubi regem Christum in decore suo uident oculi sanctorum, sola charitatis diuinæ ac fraternæ gratia, per omnia fulget. Quod sequentibus quoque uerbis astruitur, cum dicitur, Et operuit illud atque uestiuit auro purissimo. Quod est aperte dicere: quia moenia supernæ ciuitatis, gratia charitatis impleuit. Sed & uestiuit altare cedro. Altare dicit thymiamatis, quod erat infra oraculum. De quo paulopost subinfertur, Et totum altare oraculi texit auro. Vnde intelligi datur, quia idem altare de lapide quidem fuerit factum, & cedro uestitum, ac deinde auro coopertum. Significat autem typice, perfectorum uitam iustorum, qui quasi in oraculo sunt positi, quia desertis infimis delectationibus, de solo regni coelestis ingressu curam omnem impendunt. Vnde bene in hoc altari, non carnes uictimarum, sed sola incendebantur thymiamata: quia

Quod altare
cedro & auro
uestitum.
XIII

mata: quia tales non adhuc peccata carnis & illecebras cogitationum in se mactare opus habent: sed tantum orationum spiritualium & cœlestium desideriorum odora menta, per ignem æterni amoris in conspectu sui conditoris offerunt. Quid autem in huiusmodi altari lapis cedrus & aurum figurerent, ex his quæ superius dicta sunt facile potest intelligi. Domum quoque ante oraculū operuit auro purissimo, & fixit laminas clauis aureis.) Domum ante oraculum præsentis ecclesiæ typum tenere diximus, ubi ita redemptoris nostri amore flagramus, ut necdum ipsum uidere facie ad faciem ualeamus. Vnde apte domus hæc auro quidē purissimo cooperta, sed interpositus erat medius paries ob oraculi secreta. Oraculum namque uocatur, cum diuina hominibus uel angelica adloquutio, uel secretorum quorumque reuelatio conceditur. Vnde bene oraculum in abditis, hoc est in interiori domo factum est, quia in superna patria & angelorum nobis uisio atque adloquutio, & ipsa dei præsentia reuelabitur, iuxta hæc quæ ueritas ipsa diligentibus se pollicetur, dicens. Qui autem diligit me diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Et iterum, Venit hora cum iam non in prouerbijs loquar uobis, sed palam de patre meo annuntiabo uobis. Domus ergo ante oraculum auro tecta est, quia perfecti quique iusti in hac uita, ubi necdum de patre palam audire, id est necdum palam uidere queunt, fidem & opus iustitiæ diuino ornant amore, per quem & plenam dei cognitionem mereantur. Laminæ aureæ, quibus operta est domus, operationes sunt multifariæ pietatis, quas in obsequium sui creatoris, uel fraternæ necessitatis, amor castus exhibet. Clauis aurei quibus erant affixæ laminæ aureæ, sunt præcepta charitatis, siue promissa æternæ claritatis, per quæ in exercitio studioque uirtutum ne deficiamus donante Christi gratia continemur. Vnde bene de eisdem clauis in libro Paralipomenon scriptum est, Sed & clauos fecit aureos, ita ut singuli clauis sicos quinquagenos appenderent. Quinquagenario namque numero sollet in scripturis remissio peccatorum & gratia spiritus sancti & uita æterna figurari, quoniā quinquagesimus psalmus est pœnitentiæ & remissionis: quinquagesimus annus iubilæus: quinquagesima die post pascha spiritus sanctus adueniens primitiuam ecclesiam consecrauit: & quinquagenorum erant sicutum clauis singuli, quibus laminæ aureæ affigebantur parietibus domus domini, quia nimirum uerba cœlestia, quibus in amore bonorum operum proficimus, & conseruamur, ueniam nobis promittunt peccatorum gratia sancti spiritus, & sabbatissimum in futuro pollicentur æternum. Et hi quidem sunt clauis dilectionis. Sunt uero alij clauis timoris, quibus incipientes quique & necdum ad perfectionem uenientes, illecebras uitiorum carnalium & uoluptatem mortificant, illo uidelicet sermone ueritatis, cuius institutione carnem nostram crucifigere cum uitijs & concupiscentijs edocemur. Quos habere desiderabat propheta, cum ait, Confige clauis timoris tui carnes meas, à iudicijs enim

enim tuis timui. Qui rursus ad perfectiora perueniens, dicit de clavis dilectionis, Mihi autem adhærere deo bonum est. Nihilq; erat in templo, quod non auro tegetur, sed & totum altare oraculi textit auro.) Supra de altari dictum est. Plenius uero in libro Paralipomenon hæc explicantur, ubi porticus quoq; erat ante frontem templi deaurata intrinsecus, cœnacula quoque auro tecta esse perhibentur. Vbi figura mysterij in promptu est, quia tota ecclesia & in hoc seculo & in futuro, præ cæteris uirtutibus deo placitis dono charitatis abundat: & sola hæc quasi singulariter eminens, cæteras cælare uidetur. Deaurata est quippe porticus ante templum, quia patres ueteris testamenti deo per charitatem placuerunt. Deauratum est templum, quia eadem ipsa charitas diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Deaurata est domus interior, quia in superna patria sola charitas regnat. Sed ibi eo uerius & securius, quo præsens ipse deus, qui est charitas uidetur: ibi eo certius, quo ipse mediator dei & hominum, qui solus patrum est conscius secretorum, uelut arca testamenti semper aspicitur. Quod autem cœnacula quæq; tecta sunt auro, ad eundem sensum respicit. Sicut enim interior domus sancti sanctorum, ubi erat arca, æternam sanctorum uitam in conspectu sui conditoris & redemptoris significat, iuxta illud Psalmistæ, Abscondes eos in abscondito uultus tui, à conturbatione hominum: ita cœnacula in alto, eandem uitam in cœlis esse, & non in hoc mundo, dicente Apostolo, Quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt terræ. Et fecit in oraculo duo Cherubin de lignis oliuarum, decem cubitos altitudinis.) Cherubin, sicut propheta Ezechiel aperte declarat, angelicæ dignitatis uocabulum est: numeroq; singulari Cherub dicitur, plurali Cherubin. Vnde apte in figuris Cherubin, quæ erant in oraculo facta, angelica ministeria quæ conditori suo in cœlis semper assistunt, possunt intelligi. Quæ recte de lignis oliuarum facta esse perhibentur, quia nimirum uirtutes angelicæ gratia spiritus sancti, ne unquam ab amore dei arecant, unctæ sunt. Ipsæ etenim unâ nobiscum sunt participes illius, de quibus ait in laude Christi propheta, Vnxit te deus tuus oleo lætitiæ, præ participibus tuis. Recte de lignis oliuarum figuraliter sunt facti, quos luce sapientiæ cœlestis, mox ipse qui creauit, impleuit. Vnde Cherub appellare uoluit, quod Latine multiplicata sciëntia, siue scientiæ multitudo interpretatur. Decem autem sunt cubitorum altitudinis, quia denario uitæ æternæ fruuntur, habentes inuiolatam in se sui conditoris imaginem, seruata in perpetuum sanctitate & iustitia & ueritate, quæ prima conditione perceperunt. Denarius quippe obolis constat, & continere in se nomen regis & imaginem consuevit. Quapropter & figuræ regni cœlestis aptissime congruit, ubi & angeli sancti in imagine sui conditoris, ad quam facti sunt, semper manent: & electi homines, imaginem eius, quam peccando amiserant, recipiunt. Scimus enim, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus

De factura
Cherubin.

XV

uidebimus eum sicuti est. Quinq; cubitorum ala Cherub una, & quinq; cubitorum ala Cherub altera.) Id est, decem cubitos habentes à summitate alæ usq; ad alæ alterius summitatem. Alæ cum in sanctorum hominum figura ponuntur, uirtutes significant eorum, quibus ad cœlestia uolare semper, atq; in his conuersationem delectantur habere. Cum uero in significatione angelorum ponuntur alæ, quid apertius quàm gratiam demonstrant perpetuæ & indefectiuæ felicitatis eorum, qui semper in cœlestibus in ministerio sui persistunt autoris? Vel certe quia leuitate spiritalis naturæ sunt præditi, ita ut ubicunq; uoluerint, statim quasi uolando perueniant: & hic cum alis figurati, & prophetis cum alis sunt ostensi. Bene autem dicitur, quia quinq; cubitorum fuerit ala Cherub una, & quinq; cubitorum ala Cherub altera: quia uirtutes angelicæ, legem dei quæ in quinq; libris descripta est, indefessa deuotione custodiunt: diligendo uidelicet deum & dominum suum ex omnibus uiribus suis, diligendo & proximos tanquam seipsos: plenitudo enim legis est charitas. Proximi autem eorum, & ipsi adinuicem sunt angelici spiritus, & homines electi, eorum æque conciuēs. Vnde utraq; ala eiusdem esse mensuræ perhibetur: quia uidelicet eadem ipsa deuotione, qua se alterutrū in deo diligunt, nostram quoq; ad se ascendentium societatem desiderant: sicq; simul alæ decem cubitos complent, cum in gemina charitatis exhibitione, angeli de conditoris præsentia lætantur. Decem quoq; cubitorū erat Cherub unum, mensura parietis, & opus unum erat in duobus Cherubin.) Duo erant facti Cherubin propter consortiū eiusdem de qua loquimur charitatis significandum, quia minus quàm inter duos charitas stare non potest. Vnde & saluator binos ad prædicandum discipulos mittere curauit, ut tacite doceret eos qui uerbum fidei prædicarent, uirtutem dilectionis ante omnia opera esse tenendam. Vniusq; mensuræ & operis duo Cherubin, quia disparilitas uolūtatum, siue cogitationum, in superna patria nulla est, ubi una omnes eademq; præsentis uisione & gloria illustrantur. Posuitq; Cherubin in medio templi interioris, extendebant autem alas suas Cherubin, & tangebant ala una parietem, & ala Cherub secundi tangebant parietem alterum. Alæ autem alteræ, in medio pariete templi se inuicem contingebant.) Manifestū est ex his quæ prædicta sunt, quare Cherubin in medio templi interioris sint positi, quorū habitatio est in cœlis. Extendebant autem alas Cherubin, quasi ad uolandū, quia spiritus angelici semper habent animū ad obsequium diuinæ uoluntatis præparatum. Quod uero ala una tangebant parietē, ad illā charitatis administrationē pertinet, quam nobis exhibent angeli. Quod alæ alteræ in medio tēpli se inuicem cōtingebant, eam dilectionis gratiā qua se alterutrū cōplectuntur, exprimit. Bene autē sequitur, Texit quoq; Cherubin auro: quia & naturā eorū conditor immortalī claritate sublimauit, & mentē uerā dilectionis atq; humilitatis luce repleuit. Notandū sane quia Moyses dum tabernaculū faceret, fecit & duos Cherubin aureos, quos posuit in ppitiatorio, quod erat super arcā. Salo

mon autem addidit alios duos multo maiores, quos in templo poneret, sub quorum alis, arcam in medio poneret, cum propitiatorio & Cherubin prioribus: sicq; factū est, ut in tabernaculo quidem essent Cherubin duo, in templo autem quatuor. Ad unam uero eandemq; significationē utriq; pertinent, sed repetitum est opus augustius factū per Salomonem, ut typice doceretur, multiplicata post incarnationem domini sancta ecclesia, latius esse gentibus sublimitatem ciuium cœli pandendā, qui sic conditorē de collato sibi munere beatitudinis collaudant, ut de nostra quoq; ereptione atq; ad eandem beatitudinem introductione cōgaudeant. Extendunt enim alas adinuicē super arcam, cum ad laudem domini saluatoris referunt bonū omne quod acceperunt: extendūt alas alteras ad parietes oraculi, cum sanctos etiam homines secum uidere lætantur, eosq; uelut alarum suarum summitatibus tågunt, quos confortes atq; imitatores fuisse in hac uita suę paritatis exultant. Duos autem æque parietes alis suis tågunt: quia fideles utriusq; populi, Iudæi scilicet & gentilis, secum possessores habent aulæ cœlestis. Namq; in illa patria distinctio fit localis inter utrumq; populum. Sed quia maior fit festiuitas internæ beatitudinis de consortio adunatæ fraternitatis, extendunt Cherubin ad utrumq; parietem oraculi alas suas, quia lætantes in cœlesti patria iustos utriusq; plebis, uisione quoq; suæ gloriæ ad laudem creatoris excitant: nec solum de illorum quos secum intus habent hominum iustorum felicitate, lætantur agmina cœlestia: uerum etiam nostri, qui foris adhuc positi de profundis ad dominum clamamus, curam gerunt sedulam. Vnde bene de eisdem Cherubin in libro Paralipomenon scriptum est, Ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum uersæ erant ad exteriorem domum. Stabant etenim erectis pedibus Cherubin, quia à uia ueritatis in qua mox conditi positi sunt, nunquam aberrauerunt angeli. Habent facies ad exteriorem domum, quia nos ab huius erumna peregrinationis ereptos, ad suum desiderant peruenire consortium. Sic ergo pedibus stant rectis, sic alas suas auro tectas ad oraculi parietes extendunt, ut facies habeant ad domum uersas exteriorem, quia angeli sic suam perpetuo innocentiam conseruant, sic de animarum sanctarum in cœlis beatitudine congaudent, ut eis quoq; quos in terris adhuc peregrinari conspiciunt, electis opem ferre non desinant, donec & illos ad cœlestem patriam introducant. Omnes enim sunt administratorij spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Possunt etiam per duo Cherubin duo testamenta figurari, qui nimirum Cherubin in oraculo sunt facti, quia in consilio diuinæ promissionis nobis utiq; inaccessibili atq; incomprehensibili ante secula dispositum est, quando, & qualiter, quibus ue autoribus sacra scriptura conderetur. De lignis oliuarum sunt facti, quia per uiros misericordiæ quorum pietati non defuerunt uires, unctione sancti spiritus illustratos, diuini sunt libri conscripti. De lignis oliuarum sunt facti, quia lucem nobis scientiæ

bis scientiæ tribuunt, iuuante flamma charitatis dei, quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris. Decem cubitis sunt alti, quia per obseruantiam decalogi legis, deo seruendum prædicant, & deo fideliter seruientes denario remunerandos esse regni perpetui ostendunt. Geminas habent alas, quia testamenta per aspera æque & prospera, indefesso proposito semper ad cœlestia tendisse ac peruenisse declarant: & hoc idem suis auditoribus faciendum esse demonstrant. Quinq; cubitorum erat ala Cherub una, & quinque cubitorum ala Cherub altera: quia in omni labentium rerum uarietate, sancti uniuersos corporis sui sensus, in obsequium sui conditoris extendunt: oculos habentes semper ad dominum, audire desiderantes uocem laudis eius, & narrare uniuersa mirabilia eius, dulcia faucibus suis habentes eloquia illius, super mel & fauum ori suo, currentes in odore unguentorum eius: & donec superest halitus in eis, & spiritus dei in naribus eorum, non loquentes labijs iniquitatem, nec in lingua sua stultitiam personantes: sicq; per arma iustitiæ à dextris & à sinistris incedentes, ad perceptionem cœlestis denarii, quem summus paterfamilias cultoribus suæ uineæ repromisit, perueniunt. Et opus unum erat in duobus Cherubin, quia utriusq; testamenti scriptores, una eademq; castitate operis & charitatis deuotione deo seruierunt, una & consona uoce ac fide deum prædicant: quia quæ nouum testamentum de dominicâ incarnatione, passione, resurrectione, ascensione, gētium uocatione, Iudæorum expulsionem, multimoda ecclesiæ tribulatione facta narrat: hæc eadem uetus testamentum, si recte intelligitur, ueraciter fienda prædicabat. Aduentum uero antichristi, finem seculi, extremi discrimen iudicii, & æternam bonorum gloriam, pœnamq; reproborum, concordî utrumque testamentum ueritate probat. Alæ ergo Cherubin interiores super arcam se inuicem contingebant: quia utraq; testamenta pari de domino attestatione consentiunt. Item alis exterioribus, iste unum parietem, ille alterum contingebat: quia uetus testamentum proprie antiquo dei populo scriptum est: nouum uero nobis, qui post incarnationem dominicam ad fidem uenimus. Et secundo parieti, hoc est septentrionali, recte comparatur: quibus post frigus ac tenebras idololatriæ, lucem ueritatis cognoscere datum est. Nam & si primitiua ecclesia maxime de Iudæis effloruit, & omnis Israel circa finem seculi saluandus esse creditur: plurimi fidelium huius corporis congregantur ad euangelij suscipiendi sacramenta, quibus etiam hoc diuinitus donatum est, ut reuelatis oculis cordis sui, manifeste cognoscant literam ueteris testamenti, euangelicæ gratiæ plenam esse mysterijs. Versas habent facies Cherubin ad exteriorem domum: quia nobis qui adhuc foris stamus, nec re, sed spe, salui facti sumus, diuini sunt libri conditi: quia scriptores eorum iam regnantes cum domino, illumq; collaudantes in cœlis, curam nostræ gerunt salutis, qui pro nostris erratibus, apud eius pietatem interpellant. Circundati sunt auro Cherubin,

ro Cherubin, quia præclaris scriptorum suorum operibus confirmatur auctoritas testamentorum, manifestata iam per orbem cognitione diuinarum scripturarum, siue interna gloria cœlestium agminum: utrumque enim Cherub, ut diximus, & angelos uidelicet & testamēta designant, cum plures ad fidem conuerſi, & bonis abundare cœperint operibus. Vnde & apte subditur, Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit uarijs cœlaturis & torno.) Omnes parietes templi per circuitum, omnes sanctæ ecclesiæ populi sunt, quibus super fundamētum Christi locatis, totius ambitum orbis repleuit, cœptumque fidei ædificiū quotidie noua membrorum suorum progenie, quasi lapidum preciosorum appositione superaumentare non desistit. Qui nimirum parietes uarijs cœlaturis sculpuntur: cum alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanctorum in uno spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Et ut ad illas ueniamus, quas omnes habere ualemus uirtutes, charitas, gaudium, pax, longanimitas, patientia, benignitas, bonitas, modestia, continentia, & cæteri fructus spiritus, quid nisi cœlaturæ parietum templi quæ ornatus sunt mentium populi dei? Sculpuntur & ijdem parietes torno, cum prompto pollent animo fideles, ad faciendum cuncta quæ dominus præcepit, ad patiendum cuncta quæ permittit, dicentes ex animo per singula quæ occurrunt, Benedicam dominum in omni tempore. Et, Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psalmum dicam domino. Sculpuntur torno, cum intantum uirtutibus operam impendunt, ut ab harum tramite nullis circumstantium rerum contrarietatibus, nullis possint blandimentis auerti. Quia enim tornatura cæteris artibus uelocitate præcellit, & ipsa sibi regulam qua sine errore opus perficiat, seruat, apte per hanc pia sanctorum uita signatur: quia & parata est semper ad obsequium diuinæ uoluntatis, & hoc absque diuerticulo errandi complere longo uirtutum usu exercitata didicit. Vnde & sancta ecclesia in Canticis canticorum, sponsi ac redemptoris sui uirtutes admirata, dicebat, Manus eius tornatiles, aureæ plenæ hyacinthis, Tornatiles quippe sunt manus eius, quia apparens in carne sanitates & miracula quæcunque uoluit, absque omni morarum tarditate, absque ullis errorum ambagibus, dei uirtus & sapientia perfecit. Aureæ sunt, quia ea quæ foris uerbo iussit, intus diuina plenius potentia dedit. Plenæ sunt hyacinthis, quia ad gloriam patris uniuersa quæ fecit, retulit: & per opera quæ fecit, nostros ad quærenda cœlestia sensus erigit. Omnes ergo parietes templi, per girum uarijs cœlaturis & tornis sculpuntur, cum tota per mundum ecclesia, uirtutum spiritualium exequutioni, absque ullo prorsus errore prompta deuotione insistit. Vbi bene subditur, Et fecit in eis Cherubin & palmas, & picturas uarias, quasi prominentes de pariete, & egredientes.) Cherubin namque in parietibus templi facit

pli facit Salomon, cum electos suos dominus ad regulam scripturarum san-
ctarum, in quibus est multitudo scientiæ, uitam suam dirigere donat. Cheru-
bin facit, cum eos in hoc mundo castitatem angelicæ conuersationis pro mo-
dulo suo docet imitari, quæ maxime uigilijs, ac laudibus diuinis, dilectione
syncera conditoris & proximi geritur. Palmas facit cum memoriam æternæ
retributionis eorum mentibus infigit, ut eo minus ab arce iustitiæ labi que-
ant, quo mercedem iustitiæ semper ante cordis oculos habent. Facit picturas
uarias prominentes de pariete, & egredientes, cum multifarias uirtutum ope-
rationes fidelibus tribuit: uerbi gratia, uiscera misericordiæ, benignitatem, hu-
militatem, patientiam, modestiam, sufferre inuicem, & donare sibi inuicem, su-
per omnia autem hæc charitatem habere, quod est uinculum perfectionis.
Quæ uidelicet uirtutes cum in tantam electis consuetudinem uenerint, ut ue-
lut naturaliter eis uideantur insitæ, quid aliud quàm picturæ domus domini
prominentes, quasi de pariete exeunt: quia uerba & opera ueritatis non ad-
huc ab alijs extrinsecus discunt, sed ut sibi in infixis radicibus, parata semper
ab intimis cordis quæ sunt agēda siue docenda proferunt. Sed & pauimen-
tum domus, texit auro intrinsecus & extrinsecus, in oraculo & in ipso templo.
Significare autem diximus supra, quod pauimenti æqualitas humilem con-
cordiam designaret sanctæ fraternitatis, ubi cum sint Iudæi & gentes, Barba-
ri & Scythæ, liberi & serui, nobiles & ignobiles, cuncti se in Christo fratres es-
se, uniuersi eundem se habere patrem in cœlis gloriantur. Neque enim de con-
cordissima humilitate supernorum ciuium dubitare cuiquam fas est. Texit er-
go Salomon pauimentum domus auro intrinsecus & extrinsecus, quia rex no-
ster pacificus, & angelos atque animas iustorum in cœlis perfecte ac plenarie
dono dilectionis impleuit, & peregrinantes in hoc seculo ciues eiusdem pa-
triæ cœlestis, signaculo dilectionis à cæterorum mortalium uilitate segrega-
uit: in hoc cognoscent, inquit, omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem
habueritis ad inuicem. Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliua-
rum, postesque angulorum quinque, & duo ostia de lignis oliuarum. Quod pri-
mo dixerat, Fecit ostiola de lignis oliuarum: hoc ipsum uidetur apertius expli-
care uoluisse, cum adiunxit, Et duo ostia de lignis oliuarum. Vnus quippe erat
ingressus oraculi, sed idem ingressus duobus ostijs claudabatur, rursumque re-
seratis eisdem aperiebatur, sicut templum, & sicut porticus ante templum,
unum non amplius habebant introitum, certi utique causa mysterij: quia unus
dominus, una fides, unum baptisma, unus deus, unus in ecclesiam præsentem
per baptismum, unus in regnum cœleste per opera fidei est sperandus introi-
tus. Nam quod unus esset introitus oraculi, testatur hoc quod inferius de ar-
ca scriptum est. Cumque eminerent uectes, & apparerent summitates eorum for-
tis sanctuarii ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus. Vbi patenter
ostendit, ni fallor, quod unus erat ingressus oraculi, & hic est regio factus arcæ
quæ in medio eiusdem oraculi fuit. Cuius ingressus & ostiola per significationē
multi

De ingressu
oraculi
XVII

multifarie possunt accipi: nam & angelicos spiritus, quorū ministerio in habitationem cœlestis patriæ introducimur, aptissime designant, & apostolorum atq; uirorum apostolicorū figuram tenent, quibus clauēs regni cœlorum sunt datæ, qui accepta à domino potestate ligandi atq; soluēdi, & dignos intra regni ianuam admittunt: & contumaces, impuros ac superbos, excommunicando uel anathematizando, ab ingressu uitæ perennis eliminant. Sed & opera iustitiæ quorum merito ad regnum cœleste peruenit, recte per ostia per quæ in sancta sanctorum ingrediebatur possunt typice designari, iuxta quod in libro Sapientiæ scriptum est, Custoditio autem legum consummatio incorruptionis est, incorruptio autem facit proximum deo. Concupiscentia itaq; sapientiæ, deducit ad regnum perpetuum. Quibus omnibus apte cōgruit, quia ipsa eadem ostiola de lignis fiunt oliuarum, quia nimirum & angeli & homines perfecti, fructu misericordiæ & operibus lucis sese in domo dei gloriosos exhibent, immo omnes electi per arma lucis & pietatis aditum sibi patriæ cœlestis aperiunt. Duo sunt autem ostiola: siue quia dominum & proximos diligunt angeli & homines sancti, neq; ianuam uitæ, nisi per geminam hanc dilectionem poterit quis intrare: seu quia utriusq; populi fidelibus, & Iudæi uidelicet & gentilis, eadem uitæ ianua reſeratur. Postes sunt angulorum quinq;, quia non solum animas electorum aula cœli recipit, sed & corporib. immortalī gloria præditis, in iudicio suas fores aperit. Quinq; enim sunt sensus corporis nostri, ut supra meminimus, uisus, auditus, gustus, olfactus, tactus. Certe uel postis uterq; oraculi v factus est cubitorum, quia solis illis supernæ patriæ aditus panditur, qui omnibus sui corporis & cordis sensibus domino seruire studuerunt: corporis uidelicet, cum per eosdem sensus aliquid pro illo agunt: cordis uero cum sobrie & iuste & pie cogitant de eis quæ per ipsos corporis sensus agere decernunt. Sculpsitq; in eis picturam Cherub & palmarum species, & anaglypha ualde prominentia, & textit ea auro, operuitq; tam Cherubin quàm palmas & cætera auro) Anaglypha Græce, dicuntur Latine cælaturæ. Cælata sunt autem uasa aurea uel argentea, signis eminentioribus extra intusq; expressa. Hæc & alio nomine sculpta uocantur, anaglypha uasa dicta, quod superius sunt sculpta: Græci enim Ana, sursum, Glyphen, sculpturam dicunt: id est, sursum sculpta. Cuncta autem hæc supra eadem Cherubin in ornatu parietum templi posita, pro captu nostro exposita sunt, nec laborandum in astruendo: quin uirtutum operibus quæ per totum orbem ecclesia in suis sanctis ac perfectis exercet, illi præcipue quibus fidelium cura commissā, & clauēs regni cœlorū sunt datæ, omni debeant solertia insistere, ut quantum gradu præminent cæteris, tantū & merito præcellant bonæ actionis. Habent namq; in se picturam Cherubin insculptam, cum angelicam in terris uitam, quantum mortalibus possibile est, & mente imitantur & opere. Habent palmarum species, cum dona supernæ retributionis fixa semper intentione meditantur. Palma namq;, manus uictoris ornatus est. Habent anaglypha ualde promi-

prominentia, cum certissima bonorum operum documēta, & quæ nemo in sinistram partem interpretari ualeat, cunctis se intuentibus ostendunt. Et hæc omnia opera sunt aureis laminis cooperta, cum sicut sæpe dictum est, & semper dicendum est, cæteris uirtutum floribus specialius in magnis ecclesiæ membris fulgor supereminet amoris. His ostiolis etiam uelum fuisse additum, uerba dierum narrāt. Fecit quoque uelum, inquit, ex hyacintho, purpura coccino & bysso, & intexuit ei cherubin: quod decoris quidem gratia factum est, ut inter parietes deauratos & holosericeū fulgeret, sed in eiusdem mysterij significatione, cuius & ostiola, ante arcā atque ingressum oraculi adpensum, ut sicut ostiola congruis horis aperiebant, sic & uelum reuelaretur, quoties adueniret qui in sancta sanctorum esset ingressurus. Huius ergo ueli sedula reuelatio, sedulam apertionem regni cœlestis significat, quæ nobis per incarnationem domini & saluatoris nostri, donata est: unde & baptizato eo, cœli aperti sunt, ut ostenderet, quia per baptismum quod nobis ipse concessauit, ianuam patriæ cœlestis deberemus ingredi: & moriente illo in cruce, idem uelum scissum est medium à summo usque deorsum, ut aperte doceret, quia figuræ legales iam tunc ad finem uenissent, ac ueritas euangelij arcanæque cœlestia, & ipse cœli ingressus, non adhuc prophetandus, ac figuraliter significandus, sed iam iamque esset proxime omnibus aperiendus, qui ab initio mundi usque ad id temporis in fide ueritatis de mundo transierunt. Nam die post resurrectionem domini quadagesimo uniuersi cum eo cœlum petierunt, remotoque omni uelamine multipharias in domo domini mansiones pro suis quique meritis acceperunt, sed & nobis qui adhuc futuri eramus, eadem hora referatus est supernæ illius ciuitatis ac domus patris ingressus. In quam profecto ciuitatem non nisi per interna æternorum bonorum desideria, per fidem & sacramenta dominicæ passionis, per uerba sinceræ dilectionis, per mortificationem concupiscentiæ carnalis, & per quotidiana angelorum auxilia cōscenditur. Vnde bene idem uelum sub quo in oraculum intrabatur ex hyacintho, purpura, coccino & bysso factū est, ei que cherubin intexti esse memoratur. Hyacinthus quippe qui cœli colorem imitatur, purpura quæ sanguine conchiliorum conficitur, & sanguineam ipsam profert speciem, non immerito sacramentum signat dominicæ passionis, quod nos imitari crucem nostram portādo debemus. Coccino qui rubeo colore flammescit, congrue uirtus exprimitur amoris, de qua mirantes dixerūt, qui cum domino ambulauerunt discipuli. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia, & aperiret nobis scripturas? Bysus quæ de terra uirenti germine nascitur, & longo artificum exercitio natiuum exuit uirentem, atque ad albentem deducitur speciem, congrue castitatem nostræ carnis insinuat, cuius quasi humorem ingenitū exiccare iubet Apostolus dicens. Mortificate membra uestra quæ sunt super terram, fornicationem, immundiciā, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiā, quæ est simulachrorū ser-

uitus. Ad quantam uero candoris gloriam hanc uelit perducere, ostendit aliàs dicens: Obsecro uos fratres per misericordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium uestrum. Intexuit uelo cherubin, eademque quatuor coloribus eximijis cõficiuntur, cum in uniuersis quæ pie agimus, à uenenatis dæmonum telis per angelica præsidia domino donante protegemur. Item, texuit uelo cherubin, cum in bonis quæ agimus, multitudine scientiæ indefinenter utimur, respicientes semper ad eloquia diuina, & ne forte à uirtutum calle aberremus, horum introitu continue uestigia nostra regamus. Fecitque in introitu templi postes quadrangulatos, & duo ostia de lignis abiegnis intrinsecus, & utrumque ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur. Sicut ingressus oraculi, quo ad arcam domini cherubinque perueniebatur, introitum regni cœlestis significat, quo ad conditoris uisionem nostri supernorumque ciuium nos introduci speramus, ac desideramus: ita introitus in templum primordia nostræ conuersionis ad deum, quando in præsentem ecclesiam ingredimur, typice demonstrat. Ille ingressum nostrum ad fidem, ille designat ad speciem: unde apte postes huius introitus quadrangulati sunt facti, propter quatuor sancti euangelij libros, quorum doctrina in fide ueritatis erudimur: seu propter totidem quatuor uirtutes principales, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iusticiam, quarum ueluti fundamini quodam firmissimo omnis bonorum actuum structura innititur. Prudentia namque est, qua discimus quid nos agere, qualiter uiuere deceat. Fortitudo, per quam ea quæ didicimus agenda implemus. Quas uno uersiculo uirtutes propheta breuiter complectitur dicens: Dominus illuminatio mea & salus mea. Illuminatio uidelicet ut quæ agere debeamus edoceat: salus uero ut nos ad agenda cõfirmet. Temperantia, qua discernimus ne plus aut minus iusto prudentiæ siue fortitudini, operam dare inueniamur. Et quisquis prudentia, fortitudine, temperantia utitur, absque ulla cõtradictione iustus esse probabitur. Virtus quarta post prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iusticia sequitur. Duo ostia quæ in hunc ingressum facta sunt, dilectio est dei & proximi. Quæ bene altrinsecus facta esse dicuntur, quia ad inuicem respiciunt, adeo ut una sine altera nequaquam possit haberi. Omnis enim qui credit, quoniã Iesus est Christus, ex deo natus est: & omnis qui diligit eum, qui genuit, diligit eum qui natus est ex eo. Et sicut iterum dicitur: qui non diligit fratrem suum quem uidet, deum quem non uidet, quomodo potest diligere? Vnde recte ostium exterius dilectio fraterna, interius est dilectio intelligenda diuina: quia illa prior tempore, hæc dignitate sublimior: & per illam ad hanc intratur, quia in amore proximi discitur, qualiter amari conditor debeat. Vtrumque autem ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur: quia in utraque dilectione duo sunt quæ principaliter obseruare debemus. In dilectione etenim dei fidem ueritatis, & puritatem necesse est ut habeamus bonæ operationis: sine fide enim impossibile est

bile est placere deo: & fides sine operibus mortua est. In amore enim frater-
 nitatis patientia est, & benignitas seruanda, dicente Apostolo, Charitas pa-
 tiens est, benigna est: patiens uidelicet ad tolerandas molestias iniuriarū
 proximorum: benigna, ad dimittendū ex corde, & benefaciendum eis, quo-
 rum iniurias sustinet: qualem nos charitatem habere dominus uoluit, cum
 ait, Dimittite & dimittetur uobis. Dimittite iniurias lædentibus uos, date
 subsidia eis pietatis, quibus laxatis iniurias: qualem nobis impendere dile-
 ctionem desiderat, ipse qui nos in oratiōe dicere præcepit, Panem nostrum
 quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos di-
 mittimus debitoribus nostris. Vtrumq; ergo ostium duplex erat, quia dile-
 ctio utraq; gemino ordine perficitur: utrumq; se inuicem tenens aperieba-
 tur, quia iunctæ sunt uirtutes, neque ab inuicem possunt diuidi. Nam neque
 fides sine operibus, neque sine fide deo possunt opera bona placere: neque
 item iniurias ferre sufficit, qui ei quē tolerat, etiā ea quæ necesse habet cum
 possit ministrare contemnit: neque ei qui substantiam mundi habuerit, satis
 est de hac egenti proximo dare, si non etiam eas quas sibi forte irrogauerat
 iniurias, sincero ex corde dimittit. Quod enim de utroque illo ostio dicitur,
 quia se inuicem tenens aperiebatur, non hæc apertio separationem ab inui-
 cem spiritualium designat uirtutum, sed hoc potius indicat, quod post ha-
 rum coniunctionem, ingressus nobis sanctæ ecclesiæ magis magisque pate-
 scat: ut quo his amplius abundemus, eo uerius sanctorum cœtibus associe-
 mur: sicut etiam diuisio rubri maris, per quam populus dei Aegyptum per-
 sequentem euasit, non diuisionem unici baptismatis, sed apertionem potius
 signauit, qua extinctis peccatis omnibus, ad littus ac solitudinem transea-
 mus uirtutum. Vel certe ostium quod inuicem se tenet, aperitur, cum post
 ministerium prædicatoris discernitur, quid proprie ad cognitionem fidei,
 quid ad uiuendi castitatem pertineat. Quæ tamen utraq; à sua nequeunt con-
 nexione separari, quia non distat inter proximorum mala tolerare, & eis bo-
 na commodare, cum hæc certissime soleant in uno eodemq; corde perfectio-
 rum indissolubilia permanere. Notandū sanè quod in ingressu oraculi duo
 quidē ostia dicuntur, sed hæc duplicia fuisse nō dicuntur: in templi uero id est
 domus prioris introitu ita erant duo ostia, ut duplex esset utrumq;: quia ni-
 mirum in præsentī ecclesia talem nos ingredi ac ducere uitam necesse est, in
 qua dilectionē dei & proximi per fidem & operationem, per patientiam &
 benignitatem seruemus. In futura autem uita ubi dominum & proximos
 in luce internæ beatitudinis uidebimus, eadē utiq; gemina dilectione absq;
 ullo prorsus labore, imò in magna multitudine diuinæ dulcedinis perfrue-
 mur. Vnde apte introitus interioris domus duo quidem ostia, sed hæc sim-
 plicia habebat. Non enim fides ibi necessaria est, ubi ea quæ nūc credimus
 ac speramus, omnia manifesta luce uidebimus. Non est labor operū necessa-
 rius, ubi mercede perpetua eorum, quæ hic laboramus, donabimur. Non ne-

cessaria patientia, ubi nemo aduersi aliquid irrogat. Non munificentia benignitatis, ubi nemo indiget quod opus est. Hæc de ostiorū figura pro modulo nostro sequentes patrum uestigia, disseruimus. Verum iuxta formam operis, decoris gratia prouisum est, ut in uno eodemq; templi ingressu, duo essent ostia. Neceffe etenim erat parietes domus, qui CXX cubitos habebant, nonnullas etiam crassitudines habere: in cuius nimirum crassitudinis extrema parte ostia erant affixa, ita ut æquali pariete esset ostium utrumq; & siue intus siue foris templum quisq; positus ostium inspiceret, unus ei per omnia paries esse uideretur. similiter & cedrinus paries cum uicenorum, in longitudine & altitudine esset cubitorum, non paruam & ipse debuit habere crassitudinem. Qua propter & in huius ingressu duo facta sunt ostia, ut uidelicet ab utroq; latere, hoc est, intus & foris æquali pariete ostiū pateret. Et quoniā easdem picturas æquas ostium & paries habebat, ut ueraciter unus per omnia continuatim extentus paries uideretur, unum decoris gratia prætendens, aliud mysterij dispensatione præfigurans. Quod uero descriptis templi ostijs sequitur: & sculpsit cherubin & palmas & cælaturas ualde eminentes, operuitq; omnia aureis laminis opere quadro ad regulam: iam supra expositum est: quia in parietibus domus & in ostijs interioribus eadem picturæ siue cælaturæ sunt factæ: patetq; ratio figuræ, quare easdem ipsas picturas & cælaturas, eosdemq; cherubin prima templi ianua quos & interior recipiat: quia nimirum eadem arcana fidei, spei & charitatis, quæ sublimes quicq; ac perfecti sublimiter capiunt, quæq; omnes electi in cælis plene in diuina uisione percipiunt, etiam catechizandis rudibus quibusque discenda & confitenda traduntur, quatinus sacris initiati mysterijs, quandoque etiam ad capienda ea quæ pie crediderunt perueniant. Quod autem nostra translatio habet, operuitq; omnia laminis aureis opere quadro ad regulam: in LXX habet, Expandit per eas bracteas, & deaurauit eas auro inducto per sculpturam. Aedificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri) De interiori atrio breuiter loquitur, de exteriori prorsus tacere uidetur. Verum in uerbis dierum utriusq; fit mentio, ubi ita scriptum est: Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica, quæ textit ære. Atrium ergo interius quod uocatur sacerdotum, eo quod sacerdotes & leuitæ in eo ministrarent, ex omni parte erat templo circumdatum ab oriēte: unde templi ingressus multo longius à templo, quàm à ceteris tribus plagis positus erat: quia nimirum in ea, id est, in facie templi fiebant ministeria sanctorum: ibi altare æneum ad hostias domino offerendas, ibi decem luteræ ad lauandas easdem hostias, ibi mare æneum erat positum ad lauandas manus pedesq; sacerdotum, cum ad ministrandū intrarēt. Habebat autē hoc atriū tres cubitos altitudinē, ut Iosephus narrat, quatinus ab ingressu templi cæteros prohiberet, & solum sacerdotibus hoc licere significaret: eratq; ianua ad orientalem plagam, ad

De atrijs domus domini.

XVIII

quam

quam usq; populus hostias suas & sacrificia inferebat, inde suscipienda à sacerdotibus, atque ad altare perferenda. De exteriori uero atrio, quod uerba dierum basilicam grandem uocant, ita scripsit Iosephus. Extrinsecus autem huius templi aliam ædificauit aulam quadrangulo schemate factam, erigēs maximas porticus, atq; latas portas & excelsas & amplas, per quatuor mundi partes, in ea constituens: quarum singulæ ad unumquemq; uentum, quatuor angulis attendebant, ubi æreas ianuas collocauit. Et paulo post: Hoc sacrarium omnes populi, quibus purgatio & obseruatio legitimorum inerant, introibant. Has uero porticus Cassiodorus senator in pictura templi quam in pariete posuit, ut ipse in psalmorum expositione commemorat, triplici ordine distinxit: primum uidelicet ordinem ponens extra atrium sacerdotum ex omni parte quadrum, secūdum eodem modo extra intimas porticus, undiq; uero in gyrum extremum, similiter ex omni latere priorum porticum in circuitu: sicq; templum triformi ædificiorum præsidio ab omni erat parte munitum, facto pauimento sub dio inter ædificia singula de marmore: & parietibus domorum interioribus, hoc est eis qui ad templum respiciebant, factis in columnis: exterioribus uero solidis: sicq; fiebat, ut omnis structura templi per gradū esset uarietate rationabiliter distincta. Namq; in sancta sanctorum ingrediebatur pontifex, in ipsum templum sacerdotes purificati, in atrium sacerdotum sacerdotes purificati & non purificati, una cum leuitis & cantoribus: in intimū atrium basilicæ maioris uiri Iudæi stantes purificati & orantes subdiuo si serenum esset, si tempestas in porticus proximas sese recipientes, in exterius autem mulieres Iudææ purificatæ, in extremum atrium gentiles & Iudæi, qui nuper uenerant ex gentibus usq; ad sextum purificationis diem. Hæc in pictura Cassiodori distincta reperientes, breuiter adnotare curauimus, rati eum ab antiquis Iudæis hæc didicisse, neq; uirum eruditum uoluisse in exemplum legendi proponere, quæ non ipse prius ueraciter cognouisset. Hæc sunt loca quorum meminit supremus graduū psalmus, qui ita incipit: Ecce nunc benedicite dominū, omnes serui domini, Qui statis in domo domini, in atrijs domini dei nostri. In his porticibus Hieremias & propheta alij, in his dominus & apostoli uerbum populo prædabant: in harum aliqua dominus sedebat docens, quando à tentantibus pharisæis mulier illi adultera iudicanda oblata est. In his inuenit uidentes & ementes oues & boues & columbas, hosq; cum suis mercimonijs eliminauit è templo: in his Petrus & Ioannes claudum inuenientes sanauerunt, ad secum ingredientiæ interiorius ad orandum duxerūt: in his orabat omnis multitudo populi, quando incensum ponenti Zachariæ angelus ad altare thymiamatis apparuit, eumq; de præcursoris domini natiuitate perdocuit. Nā hæc atria cum porticibus suis aspectum templi de longe aspectantibus abscondere potuerunt, quia locus in quo templum erat situm, multo sublimior erat quàm ubi fundatæ porticus fuerunt. Nam sicut Iosephus scribit, extre-

mae attritorum fabricae, cum in CCCC cubitis essent erectae, tantum usque ad uerticem motis, in quo templum aedificatum est, peruenerunt. Haec quidem de structura templi studioso lectori credidimus intimanda. Verum in eis quaecumque scriptura referre sacra commodum duxit, figuras mysteriorum quaeramus, ceteris pro historiae cognitione simpliciter utamur. Aedificium ergo templi intra atrium sacerdotum, perfectorum in sancta ecclesia & sublimium uitam exprimit uirorum, eorum uidelicet qui & excellentia uirtutum domino appropinquare, & alijs uerbo atque opere ducatum solent impendere salutis. Sacerdos namque ab eo latine nomen accipit, quia sacrum praebere ducatum minoribus debeat. Quo nomine in scripturis mystice non soli altaris ministri, episcopi uidelicet & presbyteri, sed omnes utique censentur, qui altitudine rectae conuersationis ac doctrinae salutaris eminent, nec si bimet ipsis tantummodo, sed pluribus profunt, dum corpora sua hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem exhibent. Neque enim episcopis solis & presbyteris, uerum omni ecclesiae dei loquebatur apostolus Petrus, cum ait, Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Cuius honore dignitatis etiam antiquus dei populus erat insignitus, dicente ipso ad Moysen. Haec dices domui Iacob, & annuntiabis filiis Israel. Et paulo post, Et uos eritis mihi regnum sacerdotale, & gens sancta. Basilica uero grandis, quae erat extra atrium sacerdotum, in qua omnis populi multitudo adorare siue ad uerbum audiendum confluere solebat, carnalium in sancta ecclesia uitam moresque figuraliter insinuat, quibus dicit Apostolus: & ego fratres non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquam paruulis in Christo. Iac uobis potum dedi, non escam. Qui bene per basilicam grandem designatur, quia absque ulla dubietate multo maior est in sancta ecclesia talium, quam perfectorum numerus: sed quantum numero prestat, tantum succubunt merito. Vnde apte basilica haec gradis, & si plurimos capit, non eos tamen in interiora templi deaurati, non ad altaris officium, non ad ipsum saltim atrium sacerdotum intromittit: quia carnales quique atque infirmi in ecclesia, & si ob meritum castae fidei ac pietatis deo deuoti ad electorum sortem pertinent, longe tamen abest ut illis aequetur, qui cum fiducia dicere possunt, Non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me non effecit Christus in obedientiam gentium, uerbo et factis. Et iterum, Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauimus de cetero reposita est mihi corona. Accedebat quidem uulgus usque ad atrium sacerdotum, hostias suas usque ad huius ianuam deferrebat, susceptas a sacerdote, atque in altari oblatas oculis prosequeretur, in ipsum etiam templum cum aperiretur, intuitum suum a longe dirigebat, nec tamen atrium sacerdotum intrandi facultatem habebat, uerum de inferioribus clamabat ad dominum: quia nec carnalium in ecclesia simplicitas a domino despiciatur, quando fideliter ea quae ualent, uota pietatis offerunt. Dirigunt enim uisum a longe in templum dei, cum uitam sublimium discere, & admirari sedulo gaudet, & quos uirtutum imitatione sequi nequeunt, pie uenerationis amplectuntur affectu. Vident hostias sacerdotum in altari, igne sacrosancto consumi, quia magna magnatorum opera cognoscunt a domino per spiritum

per spiritum sanctum dignanter accipi. Afferunt & suas hostias ad atrium sacerdotum offerendas domino per illos, dum bona quæ prævalent operantes, maiorum & doctiorum firmantur exhortatione & intercessione commendantur. Offerunt etiam tunc hostias suas sacerdotibus per eos domino commendandas, cum sanctis quibusque egentibus necessaria mundi huius, quibus ipsi abundant, summæ mercedis intuitu tribuunt, domino admonente ac dicente: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula: & quicumque, inquit, potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam. Ac sic utrorumque hostias unus idemque in altare dei assumit, cum dominus eleemosynas diuitum, quibus ministrauerunt sanctis, una cum magnis eorundem sanctorum virtutibus, suo intuitu ac retributione dignas iudicat. Multitudo ergo credentium quæ relictis possessionibus uno corde & anima domino seruiebat, ipsa est templum dei, & locus intra atrium sacerdotum specialiter illi consecratus. Porro basilica grandis, & orantes in ea circa atrium sacerdotum in gyro, figuram gestant eorum, qui idem templum ingrediebantur ex gentibus in Syria & Antiochia, ceterisque prouincijs & ciuitatibus: quibus Apostoli & seniores, qui erant in Hierosolymis nihil amplius imponebant oneris, quam ut abstinerent se ab idolis immolato & suffocato, sanguine & fornicatione. Quorum tamen oblationibus uolebant pauperes sanctorum, qui erant in Hierosolymis sustentari: quotinus eis carnalia sua ministrantes, spiritualium eorum possent fieri participes. Barnabas uero & Paulus cum socijs suis, qui oblationes horum accipientes Hierosolymam deferabant, ipsi sunt sacerdotes, qui hostiam suscipientes ad altare domini consecrantes perducebant: quæ dona deuotionis eorum sanctis qui pro illis orare deberent, attulerunt. Atrium ergo quod positum inter locum uulgi & sacerdotum medium erat, diuisionem significat illam quæ carnales in sancta ecclesia, nuperque incipientes uiam iusticiæ, ab arce perfectorum, non quidem sorte electionis, sed meritorum quantitate fecernit. Namque carnales sufficere sibi credunt, si fidem, spem & charitatem, operum quoque mundiciam habeant. Perfecti autem & hæc habent, & insuper uerbo prædicando laborant, pauperibus omnia sua tribuunt, uigilijs, ieiunijs, hymnis & canticis spiritualibus, sacris quoque lectionibus operam dant, persecutiones, pericula propter iusticiam tolerant: & cætera quæ fecisse cum socijs Paulus gloriatur, prompta deuotione mentis exequuntur. Vnde bene atrium sacerdotum, tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri, ædificatum esse memoratur. Tres quippe ordines sunt lapidum politorum, fides, spes & charitas. Et recte politorum, quia certe necesse est discendi solertia, ut quisque quomodo credere, quid sperare, quid diligere debeat dinoscat. Vnus autem ordo lignorum cedri, ipsa est bona operatio sine corruptione simulationis exhibitæ, sine cuius supradiectione, fides, spes & charitas uera esse non ualet. Dictum

Quarto anno
templū aedifi-
catum. XIX

namq; est sapius, quia ligna cedri propter odoris gratiā & imputribilē suae naturae potentiā, perseverantiā, famamq; piæ designant actionis. Ad hoc usq; atriū uniuersī cōscendunt electi, qui fide, spe, dilectione, opere deo placere appetunt: hoc alta meritorū gratia transcendūt perfecti, cum in tanto uirtutum culmine proficiunt, ut dicere suis auditoribus possint, imitatores nostri estote, sicut & nos Christi: gloriāturq; & dicūt: Nescitis quoniā angelos iudicabimus, quāto magis secularia? Anno quarto fundata est domus domini in mense Zio, & in anno XI, mense Bul, ipse est mensis octauus, perfecta est domus domini in omni opere suo, & in uniuersis utensilibus: aedificauit autē eam annis VII. Pater allegoriæ sensus, quare VII annis aedificata sit domus domini: quia nimirū sancta ecclesia toto hoc seculo quod VII dierum circuitu peragitur, ex electis cōstruitur animabus, & in fine seculi suum quoq; incrementū ad finem ipsum perducit. Vel certe VII annis aedificat, ob significationē gratiæ spūalis, quā ecclesia sola, ut sit ecclesia, p̄cipit. Septē quippe dona sancti spiritus enumerat Esaias, sine quibus nemo fidelis, uel fidem seruare, uel merito fidei ad coronā potest uenire iusticiæ. Quod autē in VII anno, & in VIII eius mense perfecta est domus in omni opere suo, & in uniuersis utēsilibus, ad futurū seculū diēq; iudiciū p̄tinet, quādo ad tantam iam perfectionē sancta ecclesia pueniet, ut quid ei amplius addi possit, inueniri nō possit. Habebit enim tūc qd pius ille desiderator supplex a domino quarebat dicēs, Domine ostende nobis patrē, & sufficit nobis. Cōstat enim quia dies iudiciū saepe in scripturis octonario numero typice exprimit, eo quod hoc seculū, qd VII diebus currit, sequatur: unde & p̄pheta psalmi titulū pro octaua imposuit, quē ob meritū eiusdē districti iudiciū cantauit, ita incipiens: Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripas me. Sed non cōtemnenda nascit̄ quæstio, quomodo dicatur, domus domini in mense octauo perfecta in omni opere suo, & in uniuersis utēsilibus, cū in sequentibus legatur, mense VII dedicationē eius esse cōpletā. Neq; autē credibile est, quia VII quidem annis templū aedificans Salomon octauo mense anni octauī fecerit dedicationē, sed usq; ad VII mensem anni octauī distulerit: unde potius mihi simile uidet̄ domū VII annis ac VII mēlibus aedificatā, ita ut eodē mēse VII dedicationis sit celebrata solēnitas, ac die XXIII ipsius mēsis, ut uerba dierū narrāt, populū Salomō ad tabernacula sua dimiserit: sicq; post unā septimanā, adueniēte mēse VIII p̄fecta inuēta sit domus domini, in operibus uidelicet eius uniuersis, & ipsa eius dedicatiōe prius cōpleta. Nisi forte putādū est post dedicationē aliquid adhuc utēsilium in ministeriū eius additū fuisse usq; ad ingressum VIII mēsis: accelerāte rege ut omnino mēse VII, qui erat totus solēnis, tēplū dedicaret: atq; ita uerū reperiāt̄ utrūq; & tēplū uidelicet mense VIII in omni opere suo atq; utēsilibus perfectum, & ipsum VII mense dedicatum fuisse. Misit quoq; rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris uiduæ, de tribu Neptalim, patre Tyrio

Tyrio, artificem ærarium, & plenum sapientia & intelligentia & doctrina, ad faciendum omne opus ex ære. Qui cum uenisset ad regem Salomonē, fecit omne opus eius) Et hoc mysterij gratia factum est. Artifex quippe Tyrius, quem adiutorem Salomon sui assumpsit operis, electos de gentibus uerbi ministros significat. Qui uidelicet artifex pulchre dicitur, quia filius erat mulieris uiduæ de Israel, in qua persona solet nonnunquam præsentis temporis ecclesia figurari, pro qua uir suus uidelicet Christus gustata morte resurrexit, atq; in coelos ascendens, eam interim à se prægnantem reliquit in terris. Non autem laborandum in explanando, quomodo huius uiduæ filij sancti sunt prædicatores, cum omnes electi uiri se filios esse fateantur ecclesiæ, cum etiam de eisdem prædicatoribus noui testamēti specialiter promittatur, dicente propheta. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij &c. Fecit autem Hiram omne opus Salomonis, quia nimirum doctores sancti, dum fideliter ministerio uerbi insistant, opus utiq; dei operantur, quo illis loquendo foris uiam ueritatis aperiunt, quos intus illustrando ipse ad uitam præordinauit æternam. Ego, inquit, plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dat. Fecit autem opus ex ære, quia illis committere uerbum querit doctor strenuus, qui aut pie suscipere, aut perseveranter custodire desiderant, quiq; etiam alijs prædicando latius diffamare quæq; ipsi didicerint, recte satagunt. Aes namque ualde esse durabile constat, atque omnimodo sonorum. Et finxit duas columnas æreas, XVIII cubitorū altitudinis columnam utramq;. Hæc sunt columnæ de quibus Paulus ait. Iacobus & Ioannes & Cephas, qui uidebantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos in gentibus, illi autem in circumcisionem. Quibus uerbis quasi exponere uidetur mysterium columnarum materialium, & quid uidelicet figurauerint, & quare duæ sint factæ. Apostolos namque & doctores cunctos spirituales significant, fortes nimirum fide & opere & contemplatione ad superna erectos. Duæ sunt autem, ut & gentes & circumcisionem prædicando in ecclesiam introducant. Stabant in porticu ante fores templi, & ingressum illius suo decore ac pulchritudine ex utraque parte mirabiliter ornabant. Ostium autem templi dominus est, quia nemo uenit ad patrem nisi per ipsum: & sicut alibi dicit, Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. Quod uidelicet ostium, columnæ ab utroque latere coram positæ circumstant, cum minister sermonis utrique populo introitum regni cœlestis ostendit, ut si à luce scientiæ legalis quisq; seu ex rigore gentilitatis ad fidem euangelij uenerit, habeat paratos eos qui sibi iter salutis & uerbo demonstrant & exemplo. Vel certe quia de eis columnis in libro Paralipomenon ita scriptum est: Ipsasq; columnas posuit in uestibulo templi, unam à dextris & alteram à sinistris. Ideo factæ sunt duæ columnæ, atque ita dispositæ, ut nobis & in prosperis & in aduersis ingressum patriæ cœlestis ante oculos mentis habendū esse doceant. Hinc etenim Paulus

columna

columna utiq; domus domini excellentissima, per arma iusticiæ nos à dextris & à sinistris communiendos esse suis suorumq; sedulis hortatur exemplis: ut nec prosperis delectati, nec fracti aduersis, à regia uitæ uia, qua ad promissam nobis hæreditatem patriæ cœlestis gradiendum est, ulla in parte declinemus. Notandū sanè in hac sententiā Paralipomenon quam posui, quod eadem porticus templi etiam uestibulum templi uocabatur: & quod in prophetis legimus, inter uestibulum & altare orabant sacerdotes, inter porticum & altare holocaustorum debemus intelligere. Bene autem utraque columna XVIII cubitorū altitudinē habere memorat: ter etenim seni XVIII faciunt, tria uero ad fidem pertinere propter sanctam trinitatem, VI ad operationem, quod in eo dierum numero mundus sit factus, luce clarius est. Et tria per VI multiplicantur, cum iustus ex fide uiuit, & cognitionē piæ credulitatis executione bonæ actionis accumulatur. Columna namq; ante fores templi XVIII cubitorum alta est, cum prædicator quisq; egregius, palam cunctis insinuat, non nisi per fidem & opera iusticiæ nos ad supernæ gaudia uitæ posse peruenire: quamuis possit & his altius intelligi, quod nomen Iesu apud Græcos ab hoc numero incipiat. Prima litera nominis Iesus apud eosdem X, secūda VIII significat. Et apte XVIII cubitorum altæ sunt columnæ domus dei, quia doctores sancti, imò omnes electi ad eum finem bene uiuendo intendunt, ut conditorem suum facie ad faciem uidere mereantur. Neq; enim ultra quid quærant habebunt, cum ad eum qui est super omnia perueniunt. Et linea cubitorum XII, ambiebat columnā utramque. Linea XII cubitorum norma est apostolicæ institutionis, quæ nimirum linea ambit columnam utramq;, cum doctor siue Iudæis seu gētibus prædicare missus, ea tantum facere curat ac docere, quæ sancta per Apostolos accepit ac didicit ecclesia. Nam si quis aliter uiuere siue prædicare uoluerit, & uel apostolica decreta spernere, uel pro suo libitu noua quælibet statuere maluerit, nō est talis columna templo dei apta, quæ dum apostolica statuta sequi contemnit, quasi uel exilitate inertię suæ, uel elationis tumidæ crassitudine, XII cubitorum lineæ non conuenit. Has nimirum lineas dominus columnis sui templi circumdedit, cum missis ad docendas baptisandasq; omnes gentes discipulis ait, Docentes eos seruare omnia quæcūq; mandauit uobis. Quisquis ergo seruat ac docet omnia quæcūq; mandauit apostolis dominus, nec alia superadiiciens, neq; horum quippiam præteriēs, ipse profecto columna in domo dei, quæ est ecclesia, & firmamētum est ueritatis, qualem fore Timotheum monuit apostolus Paulus. Verum quia absq; scientia scripturarum non potest esse firma uel uita uel loquela doctorū, apte subditur: Duo quoq; capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum fusilia ex ere, V cubitorum altitudinis capitellum unum, & V cubitorum altitudinis capitellum alterū. Capita etenim columnarū, hoc est suprema pars earum, corda sunt fidelium doctorum: quorum deo deuota cogitatione, sicut capitulum mem-

te membra, ita ipsorum omnia & opera diriguntur & uerba. Duo autem capitella, quæ his capitibus erant superposita, duo sunt testamenta, quorum meditationi atq; obseruantia doctores toto animo subduntur & corpore. Vnde bene utrumq; capitellum v cubitos habebat altitudinis, quia nimirum v libris scriptura Mosaica legis comprehensa est, v etiam seculi ætates tota ueteris instrumenti series complexa est. Nouum uero testamentum nõ alia nobis aliqua prædicat, quàm quæ Moyses prædicanda esse prædixerat, & propheta. Vnde dominus Iudæis ueteris testamēti literæ frustra adhærentibus, & gratiam noui spernentibus ait: Si crederetis Moyſi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Scripsit enim de domino Moyses, & multa figuraliter, & illud apertissime, cum promissum narrat Abraham per dominum, quia in semine tuo benedicetur omnes familiae terræ: & cum per se ipse dicit filiis Israel, quia prophetam uobis suscitabit dominus deus uester de fratribus uestris, tanq; me ipsum audietis, iuxta omnia quæcūq; locutus fuerit uobis. Cuius prælagij discipulos uox patris de cœlo monuit, cum apparente illis domino in gloria, inter ipsum Moysen & Eliā in mōte sancto, ita intonuit dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Cum admirabili diuinæ operationis concordia, primo noui gratia testamenti in uelamine erat ueteris abscondita, & nūc sacramenta ueteris testamenti sunt per lucem noui reuelata, quasi capitellum utriusq; columnæ v est cubitis altum: quia uidelicet manifestum est, quod in testamento ueteri eius sacramenta, uel in v libris legis præsignata, uel in v ætatibus sunt omnia plenius comprehensa, euangelicæ quoq; perfectionis est insita gratia: sicq; fit ut prædicator quisq; egregius siue ad Iudæos, seu mittendus ad gentes, consono diuinorum eloquiorum testimonio confirmatis, certam fidei & operis rectitudinem absque errore conseruet, noueritq; docens proferre de thesauro suo noua & uetera. Non solum autem testamenta sibi inuicem diuinorum sacramentorum relatione consentiunt, sed & omnes qui in eorundem testamentorum libris scripti continentur electi, una fide præditi, eademq; sunt adinuicem charitate connexi. Vnde apte de ipsorum capitellorum factura subinfertur: Et quasi in modum retis & catenarum sibi inuicem miro opere cōtextarum, utrumq; capitellum columnarū fusile erat. Quod in libro Paralipomenon ita scriptum est: Nec non & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarū. Species namq; uirtutum & similitudo in capitellis, uarietas est uirtutum spiritaliū in sanctis: de qua domino canitur in psalmo, Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, usq; uarietate: hoc est, in uestitu fulgidæ dilectiōis, circūamicta uarietate diuersorum charismatum, uel certe multiplex contextio catenarum & retis expansio, multiphas electorum personas insinuat: quæ cum uerbis sanctorum prædicatorum fideliter auscultando atque obediendo adhærent, quasi columnarum capitibus superpositæ retis & catenulæ, miraculum suæ connexionis

connexionis cunctis aspectantibus præbent. Hæ etenim catenæ miro sibi inuicem sunt opere contextæ, quia mirabili prorsus gratia sancti spiritus actum est, ut uita fidelium & locis & tempore & gradu & conditione & sexu & ætate multum secreta ab alterutrum, una eademq; fide ac dilectione sit coniuncta. Nam quia hæc coniunctio fraterna iustorum, & locis & temporibus disiunctorum adunatione fiat doni spiritualis, sequentibus quoq; uerbis ostenditur, cum de factura capitellorum adiungitur: Septena uersuum retiacula in capitello uno, & septena retiacula in capitello altero. Septenario namq; numero spiritus sancti gratia solet designari, Ioanne attestante in Apocalypsi: qui cum uidisse se diceret agnum habentem cornua septem, & oculos septem, mox exponendo subiunxit, qui sunt septem spiritus dei missi in uniuersam terram. Quod propheta Isaias apertius explicat, cum de nascituro in carne domino loquens, & requiescet, inquit, super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Septena ergo uersuum retiacula erant in capitello utroq; quia patres utriusq; testamenti per gratiam unius eiusdemq; spiritus septiformis, ut essent electi, acceperunt.

Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegeret capitella. Duo quidē ordines erant retiaculorum in gyro capitelli, sed uterq; ordo septemplici uersuum numero currebat, donec circumacto capitello, rursum in se ipsum quasi circulo facto rediret. Hæc figura testamenti in abdito est, quare duo sint ordines retiaculorum, cum constet geminæ dilectionis esse uirtutem, quando uidelicet deum ex toto corde, & ex tota anima, tota uirtute, & proximum tanquam nos ipsos amare præcipimur. Sed uterq; ordo VII habet uersuum retiacula, quia nec deus absq; gratia spiritus sancti potest amari, nec proximus: manet namq; sententiæ ueridica, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris, non ex merito nostro, sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Vbi autem charitas dei, ibi profecto & proximi diffunditur in cordibus fidelium, quia nimirum una sine altera nequaquam ualet haberi. Facta sunt autē retiacula hæc ut tegeret capitella, hoc est undiq; in gyro circumdarent: quia omnis scripturæ sanctæ pagina, cum recte intelligitur, gratiā per omnia charitatis sonat, ac pacis. Capitella etenim uolumina diuinorum eloquiorum, retiacula sunt uincula mutue dilectionis. Et retiaculis teguntur capitella, cum sacra eloquia, ut ita dixerim, dono charitatis undiq; probantur esse uestita. Nam & in eis quæ in scripturis non intelligimus, charitas late patet. Bene autem de eisdem retiaculis siue capitellis adiungitur. Quæ erant super summitatem malogranatorum. Malogranata namq; quorum natura est, uno foris cortice multa grana interius circumdare, apte in figura sanctæ ponuntur ecclesiæ, quæ catholico unius fidei munimine, innumera electorum agmina solet includere. Potest autem & uniuscuiusq; iusti uitæ moresq; designare, qui uelut plurima uno cortice grana

grana circumplectens, multa cogitationum uirtutumq; spiritualium insignia, ne fortè diffuant firma fidei & humilitatis uallat custodia. Et apto prorsus mysterio, capita columnarum malogranatis erant in gyro circūdata: quia doctores sanctos necesse est uitam fidelium ad memoriam reuocare, eorumq; semper exemplis actus suos ac sermones omni ex parte communire: ne si aliter fortè quàm illorum habet regula uixerint, aut docuerint, errent. Sicut ergo retiaculorum admirāda connexio, unitatem designat fidelium, quæ est in uinculo pacis: ita etiam malogranatum, eandem ipsam typice insinuat unitatem: quæ & innumeros per orbem populos, in una fidei catholicæ regula cohibet. Vel certe mirabilis retiaculorum concatenatio, manifestam omnium fidelium concordiam demonstrat. Malogranatorum uero positio, internas animi uirtutes, quæ ab alijs nequaquam uideri queunt, exprimit, patientiam uidelicet, humilitatem, benignitatē, modestiam, & cætera huiusmodi. Et quasi pulcherrima foris pomorum superficies apparet, sed inclusa intus granorum copia non apparet: cum pia sanctorū operatio palām cunctis ostenditur, sed ea quæ intus est, fidei, spei, ac dilectionis, cæterorumq; animi bonorum gratia non cernitur. Cum uero dictum sit de retiaculis, ut tegerent capitella, quæ erant super summitatem malogranatorum, uidetur, iuxta ordinem operis ipsius, quia malogranata fuerint facta in circuitu capitellorum à parte inferiori, atq; ex eisdem malogranatis orirentur retiacula, quibus capitella ex parte alia tegerentur. Patetq; figura mysterij, quare facta sint retiacula, quibus capitella fuerint malogranatorū annexa: quæ ad unam penè significationem, siue personarum, siue uirtutum pertinet spiritualium. Scimus enim uirtutes de uirtutibus nasci, & sanctos ambulare de uirtute in uirtutem, donec uideatur deus deorum in Sion, qua uirtute nulla potest maior largiri. Vnde & Apostolus, Scientes, inquit, quia tribulatio patientiā operatur, patientia uero probationem, probatio uero spem. Sed in ipso uniuersali electorum collegio, uarie sibimet inuicem succedunt personæ iustorum, minoresq; maiorum ac prædecessorum suorum gaudent fideliter adhærere uestigijs, eorumq; dictis siue scriptis, ne fortè in errorem labi possint, inniti. Retiacula ergo super summitatem malogranatorum sunt posita, cum cōcordia charitatis perfectis fuerit superadiecta operibus: & cum utroq; uirtutis munere, & operatione uidelicet & charitate, sanctorum uita clarescit, quasi circulum malogranatorū in capitellis columnæ, concatenatio retiaculorum superaddita comitatur. Et quoniam omnia uirtutum dona præsentia ad æternæ gloriæ remunerationis, quæ per euangelium nobis est promissa ac ministrata, respiciunt, apte subiungitur. Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quasi opera lilij fabricata erant, in porticu quatuor cubitorum. Quid per lilia, nisi supernæ claritatis patria, atq; immortalitatis floribus redolens, paradisi designatur amenitas? Quid per quatuor cubitos, nisi euangelicus sermo, qui introitum nobis æternæ beatitudinis illius promittit, & iter quo ad hanc perueniat ostendit? Cum

ergo sancti doctores promissa nobis limina regni cœlestis, in quatuor sancti euangelij libris ostendunt, quasi capita columnarum opus in se lilij quatuor cubitos exhibent. Vbi notandum iuxta literam, quia cum opus lilij in capitellis quatuor cubitorum esse memoratur, neque additur latitudinis aut altitudinis, lectoris utique iudicio, utrum in altitudine, an in latitudine intelligi debeat, relatum est. Constat autem absque ulla prorsus dubietate, quia columna quam XII cubitorum restis ambiebat, quatuor cubitos habebat crassitudinis. Omnis enim circulus quantum habet spatij in diametro, tantum habet ter in gyro. Denique mare æneum, quod in diametro erat decem cubitorum, ut in sequentibus legitur, consequenter habebat XXX cubitos in gyro. Verum quia dicitur opus lilij quatuor fuisse cubitorum, siue latitudinem, seu designet altitudinem, nihilominus ratio figuræ perspicua est: quia non nisi per euangelium exoptatissima illa vox mundo insonuit, Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Quod uero sequitur. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper, iuxta mensuram columnæ eius. Retiaculum iuxta mensuram columnæ dicitur, tantæ altitudinis, quantæ erat & columna: cuius tamē altitudo quanta fuerit, minime narratur. Hæc autem capitella qualiacunque & quantacunque fuerint, non enim mensuram eorum aperte scriptura designat, more liliorum uidentur apposita esse. De quorum factura si quid mysticum inquirere delectat, illam regni perennis sublimitatē potest non incongrue designare, quam nec oculus uidit: & cætera, usque Diligentibus se. Post lilia etenim quatuor cubitorum, alia sunt apposita capitella, quorum altitudo quanta fuerit, non dicitur: quia multa quidem de cœlesti beatitudine in euangelio legimus: quod uidelicet ibi mundicordes deum uidebunt: quod erunt æquales angelis dei: quod non nubent, neque nubentur, quia nec mori ultra poterunt: quod ubicunque est Christus, ibi & ministri eius erunt: quod manifestabit seipsum illis: quod palam de patre annuntiabit eis: quod gaudium uisionis eius nemo tollet à nobis: sed ipsæ species horum quæ diximus, ipse status & conuersatio illius patriæ cœlestis, quomodo sese habeat, solis eis qui hanc intrare meruerint, eius ciuibus patet. Vnde bene factura siue altitudo horum capitellorum supra lilium erant, ut incomprehensibilis esse terrestribus qualitas cœlestis habitationis insinuetur. De qua tamen hoc minime latet, quod omnes ibi communi felicitate diuinæ uisionis fruuntur, tanto quisque sublimius, quanto mundiores ad uidendum eum oculos cordis habuerit. Qui enim dixit, Omnes timentes dominum, pusilli cum maioribus: ipse dixit, Quia tu reddes unicuique secundum opera eius. Communis ergo ibi benedictio omnium erit electorum, attamen pro distincta qualitate operum, multæ sunt mansiones beatorum in una eademque domo patris æterna in cœlis. Quod in harum quoque factura columna mystice reor esse designatum, cum dicitur, Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper. Iuxta mensuram quippe columnæ fiunt capitella desuper, cum sancti doctores, immo omnes electi eorundem doctorum uestigia sequentes

sequentes, præmia supernæ retributionis, secundum merita piæ recipiunt operationis. Retiacula quoque fiunt secundum capitella, quia iuxta modum dilectionis qua sibi adinuicem in hac uita fraternitas sancta copulata est, supernorum quoque ciuium societati, in præsentia sui conditoris coniungitur in cælis. Vetum quod eadem supernorum societas ciuium, utriusque populi fidelibus tribuitur, recte subiungitur. Malogranatorum autem ducenti ordines erant, in circuitu capitelli secundi.) Diximus autem, malogranata totius sanctæ ecclesiæ typum tenere. Centenarius uero numerus qui ad dexteram manum primus peruenit, nonnunquam in æternæ beatitudinis figura poni consuevit. Duplicatur autem hic numerus malogranatorum in circuitu capitelli secundi, ut insinuetur mystice, quod utriusque testamenti populus adunandus in Christo, ad æternæ uitæ sit introducendus coronam. Cui figuræ conuenit hoc quod de apostolis post resurrectionem domini piscantibus scriptum est, cum ipsum in litore stantem uiderent. Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducētis, trahentes rete piscium. Per ducentos etenim cubitos, rete plenum magnis piscibus discipuli ad dominum trahunt, effectum suæ resurrectionis in litore iam monstrantem: cum sancti prædicatores & Iudæis & gentibus uerbum fidei committunt, atque utriusque populi electos à fluctibus seculi præsentis extractos, ad futuræ gloriæ pacis & immortalitatis perducunt. Circuitus ergo capitelli secundi, ducentos habet ordines malogranatorum, cum sublimitas regni cælestis utriusque populi electos, in una beatitudinis arce colligit. Et statuit duas columnas in porticum templi. Cumque statuisset columnam dexteram, uocauit eam nomine Iachin, firmitas: similiter erexit columnam secundam, & uocauit nomen eius Booz, in robore.) Dexteram columnam, ut supra diximus, exprimit figuram doctorum, qui primitiuam in Hierosolymis instituerunt ecclesiam: secunda eorum qui ad prædicandum gentibus destinati sunt. Vel certe dextera columna eos significat, qui uenturum in carne dominum prophetando prædixerant, secunda illos qui hunc iam uenisse & mundum sanguine suo redemisse testantur. Et apte uocabulo simili ambæ censebatur columnæ, cum una firmitas, altera in robore dicta est: ut una fidei & operis fortitudo cunctis inesse doctoribus monstraretur, nostrisque temporibus inertia taciturnitatis notaretur. Vbi se nonnulli doctores, sacerdotes & columnas domus dei uideri atque appellari uolunt, cum nihil in se prorsus firmæ fidei ad continendas seculi pompas ac desideranda bona inuisibilia, nil habeant roboris ad corrigendum, nil industriæ saltem ad intelligendos eorum, quibus prælati sunt errores. Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu.) Mare hoc fusile in figuram lauacri salutaris, quo in remissionem peccatorum emundamur, factum est. Namque sacerdotes in eo lauabatur, ut uerba dierum aperte testantur. Sacerdotes autem constat omnes electos typice in scripturis uocari, eo quod sint membra summi sacerdotis domini Iesu Christi. Et recte huiusmodi scriptura maris nomen indidit, in memoriam uidelicet maris

De mari areo

XXI

rubri, in quo prius per extinctionem Ægyptiorū, & populi dei liberationem, baptismi forma præcessit: exponente apostolo, ac dicente, Quoniā patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Sacramētum autem baptismi, & uitæ à nobis mundiciā quærit in hoc seculo, & uitæ nobis æternæ gloriā promittit in futuro. Quod utrumq; in mari hoc æneo una sentētia designatur, cum esse decem cubitorum à labio usq; ad labium perhibetur. Decem nāq; præceptis in lege, dominus omnia quæ facere debeamus expressit, denario æque mercedem benefactorū signauit, cum hunc in uinea laborātibus dandum esse prædixit. Erat ergo mare decem cubitorum à labio usq; ad labium: quia à primo baptizato usq; ad ultimū, qui in nomine Iesu Christi in fine seculi baptizandus est, & crediturus, omnis fidelium chorus unam eandemq; uiam ueritatis ingredi, & communem à domino debet coronam sperare iustitiæ. Rotūdum erat in circuitu, ut orbis uniuersus in gyro, lauacro uitæ à sorde peccatorū designaretur esse mundandus. De quo bene subditur, Quinq; cubitorum altitudo eius.) Quia nimirum quicquid uisu, quicquid auditu, quicquid olfactu, quicquid gustu, quicquid tactu delinquimus, totum hoc nobis gratia dei per ablutionem uiuifici fontis relaxat. Sed non sufficit præteritorum remissio peccatorum, si non quisq; bonis deinceps insistere studuerit operibus. Alioquin diabolus qui exierit ab homine, si hunc à bonis uacare actibus uiderit, multiplicius redit, facitq; nouissima hominis illius peiora priorib. Vnde apte subditur, Et resticula triginta cubitorū, cingebat illud per circuitum.) Per resticulam namq; disciplina præceptorum cœlestium, qua à nostris uoluptatibus religamur, potest apte signari, scriptura dicente, Quia funiculus triplex difficile rumpitur: quia nimirum obseruatio mandatorum dei, quæ in cordibus electorum, fide, spe, & dilectione supernæ retributionis firmata est, nullo temporalium rerum potest obstaculo dissolui. Et resticula mare ambit) cum sacramentum baptismi quod accipimus, pijs cōmunire operibus studemus. Quæ nimirum reticula apte triginta dicitur esse cubitorum, quinquies etenim sen triginta faciunt. Senario autem numero in quo dominus hominē & fecit, cum nō esset, & cum perisset refecit, recte bona operatio etiā nostra figurat. Et sex per quinq; multiplicantur, ut ad triginta peruenias, cum omnes nostri corporis sensus, diuinis humiliter subiugamus imperijs. Possumus autem & aliter hunc tricenarium mystice maris numerum, non inconuenienter accipere. Ter enim deni faciunt xxx, & genus humanū post diluuium ex progenie trium filiorum Noe latitudinē totius orbis impleuit. Sem quippe profapia Asiam, Cham posterī Affricam, Iaphet soboles Europam & insulas maris obtinuit: quia & mysterium baptismi cum executione bonorū operū & spe cœlestium præmiorum cunctis erat nationibus ministrandum, apte resticula triginta cubitorum mare illud in quo baptismatis unda figurabatur, cingebat. Sed hoc dicendū, quod dominus xxx habebat annos ætatis, cum uenit ad Iordanem

bapti

baptizandus à Ioāne: qui quoniam suo baptismo quod tricenarius accepit, undam nobis lauacri salutaris consecrauit, recte mare quod nostrū baptisma figurabat, xxx cubitorum restis circuibat: ut significaretur dono illius qui baptisma sine peccato subiit, baptisma nobis omnibus in eum credētibz in remissionem peccatorum dedicari. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare, & duo ordines sculpturarum istriatarum erant fusiles.) Cum prædictum sit supra, quod resticula xxx cubitorū mare circue rit: & nunc addatur, quia sculptura hæc subter labium posita, x cubitis ambie rit: patet ex utraq; relatione, quia uas erat in modum phialæ, repandū ac diffusum: quod à xxx cubitis circuitus, quos habebat in labio, usq; ad x est cubitos coaptatum. Sculptura autem istriata est, quæ historias rerum aliquas imitatur. Vnde & recte per sculpturas istriatas, quibus mare circundabatur, exempla sunt priorum temporum designata, quæ necesse est nos solerter in tueri: ut uideamus quibus operibus sancti deo placuerunt ab initio: qua obstinatione in sceleribus perdurarūt, quanta uel iniquitate ob scelera perierunt reprobī: quomodo in exordio nascentis seculi, Cain ob maliciā inuidiæ damnatus: Abel sit ob iustitiæ merita coronatus: Lamech ob adulterium & homicidium maledictus: Enoch ob gratiā pietatis ad paradysum deductus: quomodo post diluuium, Cham ob impietate à patre detestatus: Sem, & Iaphet ob obsequium reuerentiæ, perpetua sint benedictione donati: Abraham ob meritum fidei, hæres sit diuinæ promissionis effectus: & cætera gentium multitudo inaudita sit infidelitate relicta: qualiter adueniēte in carne domino, Iudæa ob perfidiæ noxam repulsa, & gentilitas sit ob gratiam fidei ad salutem reducta: & cætera huiusmodi, quæ in utroq; testamento solerter ac pie cōsiderata, multum studiosis quibzq; prosunt. Et ideo forsitan duo sunt ordines sculpturarum istriatarum in mari æneo facti, ut hi qui in fonte baptismatis imbuti sunt, utriusq; testamēti diligenter auscultent historias. Ideo x cubitorū erant in gyro, ut quoscunq; in eisdem historijs deditos iussis cœlestibus, ac tota intentione ad superna præmia suspensos esse perspexerint, hos imitari contendant. Bene autem sequitur, Et stabat super xii boues, quorum tres respiciebant ad aquilonem, & tres ad occidentē, & tres ad meridiem, & tres ad orientem.) Per boues quippe, apostolos & euangelistas, immo omnes uerbi ministros debere intelligi, Apostolo docente cognoscimus, qui exponens mandatum legis, quo dictū est, Non alligabis os boui trituranti: nunquid de bubus, inquit, cura est deo? an propter nos utiq; dicat? Nam ppter nos scripta sunt, qm̄ debet in spe qui arat arare, & qui triturat, spei suæ fructū percipere. Duo, decim ergo boues, xii sunt apostoli, & omnes qui uice eorum regendā ecclesiam in Christo susceperunt. Qui nimirū boues mare sibi superimpositū portant, cum apostoli apostolorumq; successores iniunctum sibi euangelizandi officium, prompta implere deuotione satagunt. Tresq; aquilonem, tresq; ad occidentem, tres ad meridiem, & tres ad orientem respiciunt, cum in uniuersi

quadrati orbis partib. fidem prædicant sanctæ trinitatis. Nam & apostoli eo mysterio XII, hoc est quaterni sunt electi, ut fidem & confessionem sanctæ trinitatis per IIII mundi partes euāgelizantes, baptizarent omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti: quorum apostolorū successorūq; eorū uerba, actus, & passionēs per facile in præsentī uidere uel legēdo cognoscere possumus: quæ uero illos in futuro maneat gloria retributionis, necdū uidere ualemus. Vnde apte subditur, Quorum posteriora uniuersa, intrinsecus latitant. (Intrinsecus namq; latitat uniuersa boum posteriora, quia qua mercede sancti prædicatores in perpetuū donentur in interni arbitris examine iam dispositū est: sed nobis qui adhuc foris sumus, manet omni modo occultū, quod tunc esse occultum nullatenus potest. Sed omnis qui lauacrum baptismi accipit ad salutem & uitam, fidem, spem, & charitatem debet habere: nec sine his trib. uirtutib. quisq; aliquid boni iam operari uel intrare ad uitā ualet. Vnde recte subiungitur, Crassitudo autem luteris, trium unciarum erat. Crassitudo etenim luteris in mari, firmitas est uirtutis in baptismo. Et trium unciarū est hæc crassitudo, dum robore fidei, spei, & dilectionis perceptio baptismi communitur. Neq; aliter proficuum esse accipientib. ostenditur, nisi harum firma cõfirtitudo uirtutū, mentem accipientiū simul & opera confirmet. Accipitur autem & celebratur baptismi lauacrum in exemplū dominicæ passionis & resurrectionis à mortuis, iuxta quod apostolus exponens ait, Quia quicūq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, cõsepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodū surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Si enim cõplātati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Quod in factura quoq; maris ænei typice signatum est, cum sequenter adiungitur. Labiumq; eius quasi labium calicis, & folium repandi lilij. Per labium namq; calicis, gustus dominicæ passionis, per foliū repandi lilij, patefacta claritas resurrectionis exprimitur. Nam quod in calice poculū passionis designatur, testatur ipse dominus, qui ueniens ad passionē orauit patrē, dicens, Pater si uis, transfer calicem istum à me. Liliū uero quod comitante odoris iocundissimi gratia, candidum foris calicem, intus aureolum ostendit, apte gloriam resurrectionis eius insinuat, qui & corporis immortalitatem foris ostendit discipulis, & animam diuinā luce coruscā sibi simul inesse perdocuit. Potest etiam in lilio repando ipse mediator dei & hominū propter passionem mortis gloria & honore coronatus non incōuenienter accipi: qui ante passionem quidem suam, quasi clausum adhuc liliū fuit, cum signis miraculorū quæ fecit clarus homo refulsit: post resurrectionem uero & ascensionem suam repandū se liliū supernæ patriæ ciuib. exhibuit, quod in assumpta humanitate potentia diuinæ claritatis, quam habuit apud patrē priusq; mūdus esset, ostendit. Vnde in amoris cātico, lilij se uocabulo designare uoluit, dicens, Ego flos campi, & liliū conualliū. Labium ergo maris in quo sacerdotes lauabant, quasi

quasi labiū fuit calicis, & foliū repandi liliū: quia lauacrū salutare quo membra summi sacerdotis efficitur, in fide nos sacrosanctæ passionis eius à peccatorū omniū labe purificat, ac purificatos ad uisionē gloriæ ipsius perēnis intromittit. In quo nimirū lauacro uterq; populus, & circūcisiōis uidelicet, & præputij, per fidem, spem, & dilectionē unum in domino efficitur, ipso attestāte, qui circūcisiōne post prædicans ait inter alia, Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocē meam audient, & fiet unū ouile & unus pastor. quod in hoc quoq; mari typice figurabat. Nam subdit Duo milia batos capiebat) Millenarius nāq; numerus pro significatione perfectionis solet poni in scripturis, quia nimirū denarij numerus quadratū solidum facit. Decem quippe decies ducta, C faciunt, quæ uidelicet figura iam quadrata, sed adhuc plana est. Verū ut in altitudine surgat, & solida efficiatur, multiplicata C per X, fiunt mille: quo pfecto numero stabilis & insuperabilis, & uelut conuadratā iustorū conscientia designat. Quocūq; enim uerteris quadratū, stabit: sic & animus electorū nullo tērationū occurſu nouit à statu suæ rectitudinis inclinari. Batus autē Hebræorū mensura est, quā ipsi bath nominant, habens modios III. Ipsa & ephi, quā & epha nūcupant. Sed ephi ad mensuram pertinet uariarū frugum, tritici, ordeī, leguminū: batus uero est speciebus, ligdis, uino, oleo, aqua. Itaq; batus, qui certa norma mēsuræ, opera designat æquitatis & iustitiæ, quibus hi qui in remissionē peccatorū baptizantur, necesse habēt institui. Batos mille illud capiebat mare, cum aqua baptismatis plebē Iudæorum abluens, ad regnū cœleste trāsmisit. Recipiebat & alios mille, cum etiam turbas nationū eodē fonte renatas & operibus iustitiæ cōfirmatas, eiusdē regni perennis fecit esse participes. Et fecit bases X æreas, III cubitorū longitudinis bases singulas, & III cubitorū latitudinis, & III cub. altit.) Multifariā multisq; modis una eademq; nostræ salutis sacramēta præfigurātur. Nam ijdem apostoli uiriq; apostolici, qui per boues mare portātes designati sūt, designantur etiam per bases, quæ portandis erant lateribus, præparatæ: quomodo ipsi lateres eiusdem lauacri spiritalis, cuius & mare, typum gerebant. siquidē ut uerba dierum narrant, omnia in eis quæ in holocaustū oblaturi erant, lauabant. Holocaustū autē domini generaliter omnis electorū multitudo potest intelligi, quæ iuxta uocē præcursoris, baptizata est ab ipso in spiritu sancto & igne. Sicut ergo sacerdotes qui in mari lauabātur, formā exprimunt eorum qui per baptismum efficiuntur summi cōsortes sacerdotij, quod est in dño Iesu Christo: ita etiā holocausta eorundē figurā aptissime prætēdunt, cum per ablutionem baptismi gratia spiritus sancti implentur. Lauatur nāq; in lutere hostia, cum quis fidelī aqua baptismi perfundit: offertur uero in holocaustū cum per impositionē manus episcopi donū spiritus sancti accipit. Philippus euāgelista cū prædicaret in Samaria, quid nisi in lutere tēpli hostias dñi lauabat? Sed quia necdū in quenq; eorū spiritus sanctus descēderat, sed baptizati tantū erant in nomine Iesu, uelut ablutæ hostiæ necdū ad sacrosancti altaris ignē peruenerāt.

De basibus de
cem. XXII

At cum missi illuc Petrus & Ioannes, imponebant baptizatis manus, & accipiebant spiritum sanctum, loquebaturque linguis, iam ad ignem altaris perueniant hostiæ, ut fierent holocaustum, quod Latine, totum incensum dicitur: quia uidelicet conscientiam illorum gratia sancti spiritus adimplens, diuino fecit amore feruescere. Quod uero ad portandos luteris, x sunt bases factæ, poterat ita mystice interpretari: quia ministri lauacri uitalis, ad æternæ gaudia beatitudinis, quæ denario solet numero figurari, eos quos imbuunt uocent. Verum quia de eisdem luteris, distincte in sequentibus, scriptum est, quod uidelicet v ex his positi sunt ad dexteram partem templi, & v ad sinistram, magis in eis quinarum numeri intuenda sunt mysteria. In utraque etenim parte templi sunt bases positæ luterum, ut utrique dei populo sacri fontis gratia signaretur esse pascenda: & v sunt in utraque parte, ut sicut in expositione maris, quod v cubitis altum est, iam diximus, demonstraretur typice, uniuersa fidelibus, quæ per quinque sensus corporis deliquerant, per lauacrum baptismi esse remittenda. Sicut ergo in uno mari super xii boues posito, unitas exprimitur baptismatis, quæ per apostolos toto erat orbi prædicanda: ita & per duos ordines luterum mystice ostenditur, quia gentilitas cum Iudæa in unum fidei consortium post baptismatis erat undam colligenda. Nam etsi in geminis luteris hostiæ lauabantur, quædam quidē à dextris atrii, quædam uero à sinistris, uno tamen igne consumebantur altaris ut holocaustum fieret: quia siue quis in parte circumcisionis, siue præputii lauacrum suscepit, uno omnes spiritu, ut filii dei fieri possint, sanctificantur. Hinc etenim Apostolus, Sed accepistis, inquit, spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater. Vnum, inquit, spiritum accepistis, in quo omnes filii adoptionis efficiamini, in quo nimirum spiritu clamamus, Abba, pater. Abba uidelicet, qui ex Hebræis uenimus ad fidem: pater, qui ex gentibus, uariis quidē linguis pro diuersitate nationum, sed unum eundemque deum patrem, per unius donum spiritus inuocantes. Quod autem cubitorum iiii longitudo, & iiii latitudo, & iiii altitudo, bases singulæ fuere, intelligendum est: Longitudo etenim ad patientiam longanimitatis, latitudo ad dilationem dilectionis, altitudo pertinet ad spem supernæ retributionis. Quatuor autem sunt principales uirtutes, quibus tota uirtutum structura imminet, prudentia scilicet, fortitudo, temperantia, iustitia: & ideo iiii cubitorum erat longitudo & latitudo basium: quia sancti prædicatores siue aduersa mundi, & longitudinem exilii, ac laborum præsentium mala tolerant: seu cor in dilectione sui conditoris, suorumque proximorum interna exultatione dilatent: sæpe operam dant uirtutibus, cura prudenti uidelicet inter bona & mala discernentes, fortiter aduersa sustinentes, cor ab appetitu uoluptatum temperantes, iustitiam in operatione tenentes. Trium uero cubitorum fit altitudo basium, cum per exercitium uirtutum, quas cum patientia malorum, & dilectione bonorum exercent, continua intentione ad uisionem sanctæ trinitatis peruenire sategunt. Et ipsum opus basium interrasile erat, & sculpturæ inter iuncturas. Iuncturas dicere uidetur eas, quibus ipsæ luterum tabulæ sibimet inuicem cōnexæ sunt, ut scilicet

ut scilicet ex III siue quinq; tabulis una fieret basis. Quales autē sculpturas inter has iuncturas, id est in ipsis suis lateribus ante & retro à dextra & sinistra, & supra quoq; habuerunt, subdendo aperitur, cum dicitur, Inter coronas & plectas, leones & boues & cherubin, & in iuncturis similiter desuper. Non ergo plana erat ulla ex parte superficies basiū, sed erat mysticis sculpta figuris, quæ sanctorum mentes, immo uniuersas eorum actiones uirtutum gratia in omnibus prætendunt, neq; aliqua illas hora inanis & uacua præterijt, in qua pñs uacare operibus uel sermonibus uel certe cogitationib. desistant: coronulas quippe in se sculptas habent, cum ad ingressum uitæ perennis infatigabili desiderio anhelant. Plectas habent, cum inter desideria uitæ cœlestis, quæ sursum est, nunquā fraternæ societatis quæ iuxta est uincula dissoluunt. Habent inter coronulas & plectas, leones: cum ita ad sperāda cœlestia mentē erigunt, ita ad diligendos proximos dilatant, ut in peccantes quosq; qui sibi commissi sunt, feruorem asperæ inuectionis exercere nō tardent. Habent cum leonibus boues, quando ipsam inuectionem corripiendi cum spiritu māsuetudinis exhibent, quando in feruore arguendi nunquam fessam habere uigilātiā discretæ actionis ac loquelæ, nunquam uerba diuinę lectionis uelut ruminando in ore uoluere cessant. Deniq; beatus Stephanus basis uidelicet templi domini eximia, saui leonis dentes atq; ungues ostendere uidebatur, cum suis persecutoribus aiebat. Dura ceruice & incircuncisi corde & auribus, uos semper spiritui sancto restitistis. Quem prophetarum patres uestri nō sunt persecuti: & cætera. Verū hæc loquens quantum pietatis, ut ita dicam, bubulæ māsuetudinis intus in corde gestaret, ostendit, cum pro eisdem persecutorib. usq; ad necem suam sauiens, genu flectens dicebat, Domine ne statuas illis hoc peccatum. Sed quia neq; spem æternorum in cœlis, neq; amorem proximorū in terris, neq; feruorem zeli mordentis, neq; lenitatē modestię cōpatientis, absq; scientia sanctarum scripturarū habere possumus, apte post coronulas & plectas, post leones & boues, cherubin sculpti esse memorantur. Cherubin nāq; constat scripturæ sacrę typum tenere: siue quia duo cherubin in propitiatorio arcæ in figuram duorum testamentorum concorditer de Christo canentiū fabricati sunt: seu quod nomen istud scientiæ multitudinem sonat. Quanto autem quisq; studiosius legendis diuinorum eloquiorū paginis institerit, tanto necesse est in omnibus amplius, quæ agit, aut iudicat, interni testis aut iudicis examen pertimescat: ne aut plus iuste in peccātes uindicans, aut rursus absq; moderamine iustæ discretionis ignoscēs, iram iusti iudicis incurrat. Qui enim addit scientiā, addit & dolorem. Vnde hic quoq; ppter sculpturas cherubin conueniēter adiungit, Et super leones & boues quasi lora ex ære dependētia. Super leones qppe & boues lora depēdēt, qñ sancti doctores & in seueritate distractionis qua peccātes iudicāt, & in māsuetudine lenitatis qua pœnitētib. remittūt, iudiciū sui timent autoris: ne forte iniuste ligādo, ipsi ab eo cuius iudiciū errare nequit, ligare mereant. Et quatuor rotæ per bases singulas, axesq;

arēi

aerei per quatuor partes, quasi humeruli subter luterē fusiles cōtra se inuicem
 respectantes.) Quatuor rotæ, quatuor sunt euangeliorū libri, qui aptissime ro-
 tis comparantur: quia sicut uolubilitas rotæ citissimo cursu quocunq; ducitur
 currit, ita sermo euāgelicus, iuuante domino, per apostolos in breui uniuersas
 mundi plagas impleuit. Sicut rota superimpositum sibi currum à terra suble-
 uat, & subleuatum quò auriga dirigit portat: ita euāgelica prædicatio mentes
 electorum à terrenis cupiditatibus in cœlestia desideria suspēdit, ac suspensas
 ad profectum bonæ operationis, siue ad ministerium prædicationis, quocūq;
 adiuuans gratia spiritus uoluerit, ducit. Nam in sequentibus dicit, quia tales
 erant rotæ, quales in curru fieri solent. Legimus autem de sanctis, Currus dei
 decem milibus mult. milia lætantium. Quid est ergo quod rotæ basium, rotis
 assimilantur currum: nisi quia unus idemq; sermo euangelicus quosdam eo-
 rum quos instituit, currus dei, quosdam bases templi dei facit? Quicūq; enim
 ad euangelizandum uerbum doctores longe lateq; mittebantur in mundo,
 utiq; currus dei, & quidē uelocissimi fuerunt: quia per cūcta discurretes, deum
 ad corda credentium inducebant. At uero illi qui uno in loco cōmorantes uer-
 bum salutis proximis annūtiabant, eosq; ad lauacrū uitæ, quod uel in baptis-
 mo uel in compūctione lachrymarum celebratur, accendunt, quasi bases sunt
 templi, quæ portant luteris ad lauandas hostias: quia ita fidelib. quibus præ-
 sunt, ministeriū salutis impendunt, ut longius excurrentes ad acquirendos no-
 uos populos labores non subeant. Rotæ ergo basiū rotis sunt currū similes,
 quia idem libri euangeliorum qui hos doctores ad prædicandam fidem ueri-
 tatis ignorantibus mittunt, illos ad confirmandā amplius fidem inter doctos
 iam ac sacramētis cœlestibus imbutos manere præcipiunt. Rotæ quatuor ba-
 sim luteris sustentabant, cum euangelia Iacobum fratrem domini ad conser-
 uandam in Hierosolymis ecclesiam residere iusserūt. Rotæ earum similes cur-
 rui dei suppositæ ad currendum parabant, cum eadem euangelia Paulum &
 Barnabam ad prædicandum gentibus per omnia discurrere uoluerunt. Rotæ
 basibus suppositæ ad portandum luterem templi à terra sustollebāt, cum no-
 stris nuper temporib. beatus papa Gregorius euangelicis roboratus eloquijs
 Romanam rexit ecclesiam. Rotæ eadem curribus dei subnixæ longe porta-
 bant, cum reuerendissimi patres Augustinus, Paulinus, & cæteri socij eorum,
 eisdem euangelicis confirmati eloquijs, iubente illo uenere Britanniam, & uer-
 bum dei incredulis dudū commiserere gentibus. Si ergo bases luterum, sancti
 doctores sunt, qui lauacrum nobis uitæ ministrant, & rotæ quaternæ basium
 quatuor sunt euangeliorū libri, qui axes rotarum, quæ bases gestant, nisi ipsa
 eorundē corda sunt doctorum? Quæ dum præceptis euāgelij sedulo intenta,
 eos ab infimorum appetitu sustollunt, uelut immixtis rotis axes altius basem
 à terra subleuāt. Porro humeruli qui rotis antepositi ne ab axibus dilabi pos-
 sent, obsistebant, præconia sunt prophetarū, quibus euangelica & apostolica
 scriptura ne cui legentiū in dubiū ueniat, confirmatur: & apostolus Petrus de
 domino

domino loquens, ait, Et habemus firmiorem prophetici sermonem, cui bene facitis attendentes. Sed & omnes euangelistæ atq; apostoli, in eis quæ scripserunt, legis & prophetarum mentionem facere solebant. Deniq; Marcus ita incipit, Initium euangelij Iesu Christi filij dei, sicut scriptum est in Esaia propheta. Et Matthæus, Hoc totum factum est, ut adimpleretur scriptura prophetarum: & cætera huiusmodi. Bene autem dicitur, quod humeruli per quatuor partes subter luterem erant positi, & contra se inuicem fuerunt respectantes, quia nimirum omnis scriptura prophetica sibi met cõsentanea est, utpote uno dei spiritu condita. Quatuor autem fuerunt per bases singulas humeruli, uide licet iuxta numerum rotarum: non quia quatuor tantum sunt libri prophetici, sed quia in omnibus quæ loquuti sunt prophetæ & Moyses, dictis quatuor euangelistarum testimonium præbuerunt: ut ex consensu utriusq; una fides & dilectio Christi, nostra omnium corda confirmet. Os quoq; luteris intrinsecus erat in capitis summitate, & quod forinsecus apparebat, unius cubiti erat totum rotundum, pariterq; habebat unum cubitum & dimidium. Os luteris unius erat cubiti, propter unitatem confessionis & fidei: quia omnes in confessione patris & filij & spiritus sancti baptizamur, dicente Apostolo, Vnus dominus, una fides, unū baptisma, unus deus & pater omnium. Et ipsum os in capitis erat summitate, ut ad cœlestia nobis regna, per baptisma iter esse patefactum doceret: ipse uero luter in amplitudine cubitum habebat unum & dimidium, propter operis nimirum perfectionem & initium contemplationis. Integer etenim cubitus in lutere, perfectionem bonæ actionis designat, quam absq; ulla dubietate habebat ille, de quo tentatori antiquo dominus aiebat, Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei homo similis in terra, simplex, & rectus, ac timens deum, ac recedens à malo? Est uero alter cubitus diuinæ uisionis, qui ex parte nonnulla etiam in hac adhuc uita retentis fidelibus donari consuevit: ut idem Iob deuicto aduersario cum domino loquens, ait, Auditū auris audiui te: ut Moyse dominus facie uisus est ad faciem: ut Esaia sedens in solio regni, circumstantibus cum laude debita cœli ciuibus: ut cæteris sæpe uisus est prophetis: ut beato Stephano in articulo passionis apertis cœli ianuis gloria dei ostensa est: ut Paulo introitus paradisi, & tertij cœli sunt patefacta mysteria. Sed uniuersa hæc ex parte sunt permodica, in comparatione eius, quæ in futuro reuelanda est gloria. Ideo post cubitum bonæ operationis, quæ in hac uita perfici potest in sanctis, incipit cubitus super-næ contemplationis, quæ in futuro in cunctis perficienda constat electis: quæ uidelicet mensura unius & dimidij cubiti, non luteribus tātum, sed & rotis eorum inerat ac basibus. Scriptum namq; est in sequētibus, Vna rota habebat altitudinis cubitum & semis. Et paulopost, In summitate autē basis erat quædam rotunditas unius & dimidij cubiti, ita fabrefacta, ut luter desuper posset imponi. Luterum quippe mensura, unius erat cubiti & dimidij: quia nimirum ea fide in fonte uitæ lauamur, ut per opera iustitiæ ad uitā intrare mereamur æternam;

æternam: quamuis sine peccato dum hic uiuimus, esse nequimus: ipsam ſero
 uitæ coeleſtis dulcedinem, guſtare ex parte ac diligere in hac uita interim, per-
 ſecte autem uidere nulla ratione ualemus. Rotæ quippe uno & dimidio cubi-
 to meſurantur, quia ſcriptura lectionis euangelicæ, qualiter hi qui perfecti
 eſſe uelint uiuere debeant, oſtēdit: ſpemq; nobis æternæ retributionis in præ-
 ſenti demōſtrat: ipſam uero retributionis illius qualitatem, in futuro nobis pan-
 dendam ſimul & donandam eſſe promittit. Baſes etiam ipſæ unum habebant
 cubitum ac ſemiſſem amplitudinis, in ſummitate ſui ubi luteri recipere-
 rent: quia ipſi doctores ac miniſtri ſummi lauacri ſalutaris, opere quidē perfecti in
 hac uita fulſerunt, ſed luce contemplationis ex parte frui. Vnde & aiunt, Ex
 parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus, cum autem uenerit quod
 perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. In hunc modum fecit decem
 baſes, figura una, & meſura ſculpturaq; conſimili. Fecit quoq; decem luteri
 æreos.) Quare decem ſunt baſes factæ, totidemq; eis ſuperpoſiti luteri, ſu-
 pra iam dictum eſt. Quod uero una erat figura, meſuraq; & ſculptura con-
 ſimilis omniū baſium ſiue luterum: non in ea ſignificatione factum eſt, quod
 æqualia poſſint eſſe omnia merita doctorum: ſed in ea potius, quia una fides
 euangelij quo inſtituuntur, unum baptiſma quo abluuntur, unus idemq; ſpi-
 ritus eſt quo omnes conſecrantur electi: tametſi donationes habent diuerſas
 in ipſo ſpiritu, qui diuidit ſingulis prout uult. Quadraginta batos, capiebat
 luter unus.) Quadragenarius numerus ſolet magnæ perfectionis typum
 tenere, quia nimirum quater deni faciunt quadraginta. Decem autem ſunt
 præcepta, quibus omnium noſtrum operatio in lege diuina præfixa eſt. Qua-
 tuor ſunt autem euangeliorum libri, in quibus per diſpenſationem dominicæ
 incarnationis coeleſtis patriæ nobis eſt patefactus introitus. Et quia omnes
 qui ad miniſterium ſacri baptiſmatis pertinent, cum fide & ſacramentis euan-
 gelij fructum debent facere rectæ operationis: apte luteri ſinguli, in quibus
 holocauſta lauabantur, XL batos capiebant. Quod uero ſequitur, Eratq; qua-
 tuor cubitorum, ſiue in altitudine, ſiue in latitudine: ſignificat intellectus my-
 ſterij in promptu eſſe. Luter enim unus, quatuor erat cubitorum, uel propter
 quatuor ſancti euangelij libros, in quibus forma nobis baptiſmi præfixa eſt:
 uel propter quatuor cardines, uirtutesq; quibus quiſq; fidelis, ſi non fruſtra fi-
 delis eſt, debet inſtitui: uel certe propter quatuor mundi plagas, quibus lau-
 crum ſalutis miniſtratur, dicente pſalmographo, Quos redemit de manu ini-
 micorum, de regi. cong. eos. à ſolis ortu & occ. ab aquilone & merid. Quod ue-
 ro ſupra dixit, Pariterq; habebat unum cubitum & dimidium: & neq; ibi alti-
 tudinem uel amplitudinem ſignificauit, uidetur fundum ipſius luteri huius
 eſſe amplitudinis: quod ex meſura (ni fallor) baſis, in qua poſitus erat luter,
 quiſq; facillime conijcit: quod ita deſcribitur, In ſummitate autem baſis erat
 quædam rotunditas unius & dimidij cubiti, ita fabricata, ut luter deſuper poſ-
 ſit imponi. Latitudo ergo fundi in luteribus, unius erat cubiti ac dimidij: ipſa
 uero

uero capacitas luterum, quatuor habebat cubitos: sed utrum in altitudine, an in amplitudine, an in utroque dicat, quis nouerit? Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad sinistram.) Dextram partem templi, & sinistram, non intus in ipso templo, sed ante templum dicit, ad orientalem plagam uidelicet, in atrio interiori, quod sacerdotum proprie uocabatur. Quinque autem posuit ad dextram partem templi, propter Iudaeos, qui solsticio propter doctrinam legis uti solebant antiquitus: & quinque ad sinistram, propter nos, qui caeco diutius corde seruituti adhærebamus eius, qui ait, Ponam sedem meam ad aquilonem. Quod est aperte dicere: Illis in corde requiescere desidero, quos à luce ueritatis, & flamma diuinæ charitatis, alios nos esse confidero. Mare autem posuit ad dextram partem templi, contra orientem ad meridiem) Et hoc in eodem atrio positum est ad orientem. Quod autem ad dextram partem templi, hoc est quod repetit, dicens, Ad meridiem. Ingredientibus enim atrium ab oriente, primo diuertendum erat ad meridiem, ubi mare in ipso angulo stabat ad lauandum sacerdotibus paratum: deinde progredientibus intro occurrebant luteri ad lauandas hostias ab utraque parte positi. Intra hos, basis erat ænea quinque cubitorum longitudinis, & quinque cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis, in qua stans Salomon dedicabat templum. Deinde ultra progredientibus occurrebat altare holocausti contra meridianum atrij: deinde porticus templi, siue uestibulum, in quo erant columnæ æræ circa ostium templi. Quod ergo mare posuit ad dexteram partem templi, significat nos per lauacrum baptismi ad regnum cæleste, quod iure uocabulo dexteræ figuratur, debere peruenire. Qui enim crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Namque ubi dextera simul & sinistra in bono accipiuntur: uel Iudæam & gentilitatem, ut in expositione basium supra diximus: uel præsentem ecclesiæ uitam, & futuram: uel gaudium seculi, & tristitiam: uel aliquid huiusmodi: ubi uero absolute dextera in bono ponitur, æterna gaudia sæpius demonstrat. Quod uero contra orientem posuit mare, ad eandem proprie significationem respicit, quod uidelicet per lauacrum sancti fontis, splendor nobis internæ claritatis aperitur. Quod ad meridianum latus atrij, significat fideles perceptione sancti spiritus, ad flagrantiam solere ueræ charitatis accendi: seruor etenim meridiani solis, consuevit in scripturis ardorem dilectionis, & illustrationem significare sancti spiritus, per quem eadem dilectio diffunditur in cordibus electorum. Omnia uasa quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo domini, de auricalco erant: in regione Iordanis fudit ea rex in argilosa terra.) Aptè in regione Iordanis fusa sunt uasa domus domini, in quo uidelicet flumine dominus noster baptizari dignatus est: eiusque tinctus undis, aquarum nobis elementum in ablutionem peccatorum conuertit: quia omne fidelium baptismi quo domino consecrantur, in exemplum celebratur baptismatis illius quo ipse aquas sanctificauit. Recte in Iordanis regione uasa sunt domus domini facta. Neque enim aliter uasa electionis & misericordiarum

Quod in regione Iordanis facta sunt uasa templi.

XXIII

m m

sericordiarum

misericordiae fieri possumus: nisi ad baptismum illius, quod illo in flumine subiit,
 respicientes, & ipsi uitali flumine satagamus ablui. Notandum autem, quia
 non tantum in regione Iordanis, sed & in campestri regione illius facta dicit
 eadem uasa, significans multiplicationem fidelium, qui non solum in Iudaea,
 sed in omnium nationum erant futuri latitudine, expleta prophetia quae di-
 cit, Gaudebunt campi, & omnia quae in eis sunt. Cui simile hoc quod idem
 psalmista de sacramentis dominicae incarnationis loquens, ex persona eorum,
 qui post completa eius incarnationis arcana ad fidem uenerunt, ait, Ecce au-
 diuimus ea in Effrata, inuenimus ea in campis syluae. Audiuius quippe in
 Effrata, id est in Bethlehem, sacramenta dominica: quia promissum legimus
 Dauid patriarchae, qui erat ex eadem ciuitate, de fructu uentris eius Christum
 in carne uenturum. Inuenimus ea in campis syluae, quia reuelata iam in latitu-
 dine gentium per orbem ipsi cognouimus, ipsi uidimus, ipsi participes facti
 sumus. Fudit ergo rex uasa domus domini in regione campestri Iordanis, quia
 dominus ut baptismum salutis uasa misericordiae faceret, totam mundi latitudi-
 nem impleuit. Argillosa autem terra, de qua factae sunt formae ad fundenda
 uasa domini, quid melius quam scriptura sacra, de qua regulam bene uiuen-
 di accipimus, ualet intelligi? Quasi enim argilla ignibus durata, formam uasis
 domini quanta & qualia fieri debeant, exhibet: cum nobis regulam iustitiae,
 quam sequamur, ostendit: sanctorumque nobis exempla, qui in igne tribulatio-
 num inuincibiles perdurarunt, in omnibus sequenda praemonstrant, si uasa in
 domo domini electa esse ac preciosa concupiscimus. Aescque igne liquefactum
 argillae formas ingreditur, quo uas possit aptum ministerijs coelestibus effici:
 cum ipsi salubriter humiliati, & flamma siue diuinae charitatis, siue etiam hu-
 manae aduersitatis emolliti, uiam patrum bene operando intramus, ut ad pra-
 mia patrum bene currendo perueniamus. Neque enim semper nos regulis ne-
 cesse est bonae operationis aptari, sed completa operatione bona, palma est
 beatae retributionis speranda: quia nec semper uasa in forma argillae teneban-
 tur inclusa: sed ubi ad perfectionem sui peruenerant, fractis formarum claustris
 perducebantur in lucem, & in templo domini pro suis quaeque locis dispo-
 nebantur. Hoc autem dicimus, non quod opera sanctorum unquam sint interi-
 tura: sed quia ubi coronam iustitiae, quam bene operando meruere acceperint,
 laboriosae operationis iam cuncta cessent officia. Quis enim in illa uita pro fi-
 de Christi martyrium patiat, ubi expulsis aduersarijs omnes electi in praesentia
 Christi laetantur? Quis ibi mortuum sepeliat, ubi sola uiuentium terra
 est? Quis lugentem consoletur, ubi absterget deus omnem lachrymam ab oculis
 sanctorum? Quis ibi domum peregrino & hospiti paret, ubi omnes simul
 electi habitationem ex deo habent domum non manufactam, aeternam in coe-
 lis? Quis illic panem esurienti, potum ue afferat sitienti, ubi dominus pascit
 me, & nihil mihi deerit? Diruptis ergo formis uasorum quodam necessarijs,
 uasa ipsa in domo domini splendida iam refulgent: quia cessantibus in fine se-
 culi

culi, non solum persecutionibus quas propter iustitiā patiuntur, uerum etiam laboriosis iustitiæ operibus, quibus sponte pro æterna beatitudine insudant electi, in sola uisione sui conditoris percepta immortalitatis claritate lætabuntur. Fecitq; Salomon omnia uasa in domo domini, & altare aureum.) Alta De altari
re aureum corda significat perfectorum iustorum internæ charitatis & casti- XXIII
tatis luce corusca: quorum sublimitati significandæ etiam locus conuenit eiusdem altaris. Stabat enim ante ostium sancti sanctorum, ut in factura tabernaculi manifeste legimus: in quo uidelicet altari, non hostiarum sanguis neq; libamina, sed thymiamata tantum incēdebantur, quorum fumus ad superiora ascēdens operiebat arcam atq; oraculum, & odore suauitatis implebat. In quo figuram exprimebat sanctorum, qui dum neglectis temporalium rerum cupiditatibus, tota intentione cœlestia quærunt, uelut intus in uicinia oraculi sunt positi: nec longe sunt remoti à uelo, quo templum & sancta sanctorum dirimuntur: quia corpore tantum terram incolunt, cæterum secundum interiorem hominem, totam habent conuersationem in cœlis. Ascenditq; ab huiusmodi altari fumus incensorum in sancta sanctorum ubi arca est recondita, cum orationes sanctorum flamma charitatis excitatæ ad cœlum usq; perueniunt, ubi Christus est ad dexteram dei sedens. Non enim in hoc altari sanguis hostiarum, sed thymiamata tantum incenduntur: quia tales uiri non habent opera carnis & sanguinis, quæ in ara sui cordis immolantes, domino mactent: sed tantummodo lachrymarum & orationis uota, ei pro desiderio regni cœlestis offerunt. Verum quia nemo repente fit summus, sed per oblationem carnalium uoluptatum sollicitè ad desiderium cœleste ascenditur: nō prætermisit scriptura in mystica domus domini factura, & illorum ponere figuram, qui carnales adhuc in se concupiscentias, quæ militant aduersus animam, flamma superni timoris incēdere laborant: quatinus his de corde siue corpore extirpatis, cōsequenter ad maiora possint ascēdere, ac deo spiritualium thymiamata orationum & compunctionis offerre. Factum namq; est aliud altare ad offerendas uictimas multo quidem maius, sed quantum magnitudine præstans, tātum situ loci & specie metalli inferius. Nam & de ære factum & ante fores erat positum templi: in quo illi nimirum figuraliter sunt expressi, qui tali deuotione domino deseruiunt, ut caro adhuc eorum cōcupiscat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: soleantq; dicere, quia mente seruiamus legi dei, carne autē legi peccati. qui cum incentiua carnis edomare, fluxa luxuriæ restringere, frequentibus ieiunijs & orationibus, uigilijs & eleemosynis, cæterisque fructibus spiritus ad tranquillitatem castimoniam deo digne ascendere contendunt: quid nisi uictimam illi suæ deuotionis immolāt, implentes illud Apostoli, quo obsecrat nos per misericordiam dei, ut exhibeamus corpora nostra hostiam uiuentem, sanctam, deo placētem: qui quoniam seruiore flagrant spiritualis amoris, sed nondum eminent triūpho uictæ concupiscētiæ carnalis: altare holocausti ignem quidem de cœlis sanctum habet, sed speciem æris & non auri præterdit. Ve-

rum quia plures sunt in sancta ecclesia carnales quàm spirituales, plures qui uiciorum illecebras refrenando cohibent, quàm qui superato ac sopito uiciorum certamine adepta uirtutum securitate lætatur, merito altare holocausti maius esse multo, quàm altare thymiamatis asserbatur. Scriptum namque est de eo in libro Paralipomenon. Fecit quoque altare æneum xx cubitorum longitudinis, & xx cubitorum latitudinis, & x cubitorum altitudinis. Equidem altare thymiamatis Moyses fecit in eremo, habens cubitum longitudinis & latitudinis, & duos cubitos in altitudine. Quarta autem magnitudinis hoc Salomon fecerit, non dicit scriptura, sed tantum quia altare aureum fecerit, dicit. Constat autem quia tantum facere non potuit, quantum fecit holocausti, quia si xx cubitorum in longitudine & latitudine factum esset, totam templi latitudinem impleret. Quantum igitur exterius erat positum altare holocausti quàm incensi, & quantum genere oblationis ac uilitate metalli ignobilius fuit, tantum quantitate mensuræ & hostiarum frequentia præstabat: quia nimirum plures sunt multo, quibus dicatur, si uis ad uitam ingredi, serua mandata: quàm quos audire delectat. Si uis perfectus esse, uade, uende quæ habes, & reliqua. Nec tamen huius mensura altaris, ratione mystica caret numeri. Habet enim xx cubitos longitudinis, & totidem cubitos latitudinis, & x cubitos altitudinis. De quo quidem numero supra in expositione templi & vestibuli eius diximus, sed & nunc dicendum breuiter. Quod si altare holocausti illorum in ecclesia typum tenet, qui suum corpus & animam deo consecrare per ignem amoris illius quærunt, perseverantia horum in bona operatione per longitudinem altaris, amplitudo in charitate dei & proximi, per latitudinem, spes in expectatione diuinæ uisionis per altitudinem figuratur. Quod autem longitudo & latitudo altaris uicinarum erat cubitorum, magnam utique perfectionem designat eiusdem indefessæ longanimitatis ac sinceræ dilectionis: quæ per utriusque testamenti nobis obseruantiam tribuit. Quater quini uicinarium numerum complent, v enim libri Mosaicæ legis, IIII euangelicæ libertatis: cum ad intelligentiam atque custodiam legis spiritualis illustratæ euangelij gratia peruenimus, uicinarium profecto numerum perficimus. Fitque idem numerus uicinarium in longitudine & latitudine altaris, cum corda electorum docente utroque testamento, & adiuuante ipso uno utriusque testamenti autore, & perseverantiam boni operis etiam in persecutionibus seruant, & hilaritatem dilectionis in eos qui persequuntur exhibent. Denario autem numero spes celestium præmiorum designari solet domino affirmante, cum eos qui in uinea magni patrisfamilias laborabāt, denario remunerandos esse testatur. Et merito per hunc numerum merces æterna figuratur, in qua nostra natura in æternum diuinæ uisioni coniungitur, quia in ipso numero mystice diuina simul & humana natura designatur. Deus quippe trinitas est, homo autem numero septenario comprehenditur, quaternario uidelicet propter corpus, quod ex quatuor elementis constat, ternario uero propter

pter interioris hominis triplicem differentiam, quam scriptura nobis sancta ostendit, cum diligere nos iubet dominum ex toto corde, tota anima, tota uirtute. Vnde & in decalogo legis tria sunt mādāta quę nos ad cultū diuini amoris excitant, septem quę dilectionem commēdant proximi. Qui ergo decalogum legis in dei & proximi dilectione custodiunt, iure mercedē huius custodiā in dei simul & proximi uisione percipiūt: quicūq; in hac uita & proximum quem uident, & deum quem nō uident, diligunt, hi in futura uita & deum regem in decore suo, æque & proximum in deo glorificatum ac decoratū uidebunt. Et ideo altare quod in figura factum est electorum, ob significandā eorum perpetuā uitam, x erat cubitis altum. Cum uero dictum esset, quia fecit Salomon altare aureum, additum est continuo, Et mensam super quam ponerentur panes propositionis auream. Mensa autem, scriptura est sacra, spiritalis intelligētiæ claritate fecunda, de qua psalmista domino, Parasti, inquit, in cōspectu meo mēsam, aduersus eos qui tribulāt me. Ne enim aduersarij tribulantes ad errorē inflectant, mensam nobis conditor noster scientię, per quā in fide ueritatis eū confitemur, parauit. Namq; panes propositionis, sancti sunt doctores, quorū uel opera nobis uel uerba salutaria ad exemplū uitę proposita semper in diuinis paginis quisquis quærīt, inuenit. Vnde apte ijdem panes in Exodo, XII fieri pręcepti sunt: uidelicet propter apostolos XII, per quorum ministeriū noui scriptura testamēti condita est, & instrumenti ueteris donante domino reuelata mysteria. Quo nimirum non tātum ijdem apostoli, sed & omnes sunt designati, qui prędicando uerbum pabulum uitę fidelibus ministrant, quia omnes utiq; ipsam doctrinę formam, quam apostoli à dño accipere sequuntur. Legimus autem de his panib. in Exodo, per singula sabbata eos mutari debere, & nouos pro ueterib. in mensa dñi proponi, unius quoq; mensurę farinę similę semper eos parari pręceptos. De quib. omnib. mysticus de interna refectione sensus luce clarior refulget: ablatis enim ueterib. noui restituuntur panes, cum assumptis de hac uita aliquib. doctorum fidelium alios loco eorum sancta ordinat ecclesia, & hoc non nisi die sabbati, quia quisquis bonum certamen certauerit, cursum cōsummauerit, fidem seruauerit, tempore suę resolutionis, requiem beatę perēnitatis intrabit. Vnius mensurę & non dispare ex simila semper fiebant panes, quia nimirum una eademq; forma ueritatis & fidei, quam primo apostoli suis auditorib. ostendebant: ac deinde successores eorū, & omnes usq; ad finē seculi pñ doctores ecclesijs Christi per orbem prędicare non desistunt. Quod uero in uerbis dierū legimus, quia fecit Salomon mensas x, & posuit eas in templo, v à dextris & v à sinistris, fialas quoq; aureas c: has mēsas tam ad panes propositionis, quā ad uasa domini portanda, factas esse credibile est: fialas uidelicet quas pariter factas scriptura refert, thymiamataria, thuribula, mortariola, & cętera quę in sequentib. leguntur. Nam quod paulopost in eodem uerborū uolumine subinfertur, Fecitq; Salomon omnia uasa domus domini, & altare aureum, & men-

m m. 3 sas, &

De mēsis decem XXV

fas, & super eas panes propositionis: uel pluralem numerum pro singulari po-
 suit, more scripturæ usitatissimo, ut in Iesu Naue, Filij autem Israel præuarica-
 ti sunt mandata: de anathemate, cum Acham solus & non plures filij Israel
 hoc fecerint: Vel certe quia panes propositionis solebant ante sabbatū coqui,
 ut in sabbato mox poni potuissent in mēsam propositionis, potuit fieri ut pa-
 nes nouiter cocti, mox illis mensis imponeretur, ibidemq; nocte illa seruari
 tur operti, donec primo mane ablatis ueteribus super mensam propositionis
 ponerentur calidi. Non aut hæ mensæ decem, à figura huius mensæ proposi-
 tionis discrepant. Nam sicut una mensa XII panibus onusta, unitatem totius
 scripturæ, & cōcordiam autoritate apostolica unitam designat: ita non imme-
 rito X mensæ aureæ diuinæ legis & prophetarū eloquia figurate denuntiant,
 quæ uel refectionem nobis uerbi dei, quasi panes propositionis offerūt, uel in
 nobis exempla fidelium quasi positorum in se uasorū domini claritatē & mi-
 racula proponunt. Recte autem bis quinæ sunt mensæ, non solum quia legis-
 lator V uolumina scripsit: uerū etiam quia tota testamenti ueteris series, V æta-
 tes seculi cōplectitur. Geminatur uero numerus mensarū quinaris, & V à dex-
 tris & V à sinistris ponuntur, cum post incarnationē dominicam eadem scri-
 ptura, siue utriq; dei populo, Iudæo scilicet & gentili committitur, siue euange-
 licis plena figuris ostēditur, quæ quondam dei populo antiquo iuxta literam
 solā intelligēda putabatur. Cum enim legentes in sancta scriptura, uerbi gra-
 tia, Abel coronatum martyrio, Enoch translatus de mundo, Noe pereunte
 mundo mirabiliter saluatus, hospitalitatem Loth exterminatis impijs subli-
 miter remuneratam, Abrahā merito obedientiæ patrem cūctarum gentium
 constitutum, Ioseph post uenditionē merito castitatis & innocentie exemplo
 sublimatū: hæc & huiusmodi innumera nobis exempla uirtutis assumimus,
 quid nisi mensæ quinq; aureæ, siue uasa domini, seu panes propositionis ad-
 huc in sinistris templi, diuinæ literæ iuxta historicum sensum, ianuam nobis
 & recte uiuendi æterna præmia à domino sperāda aperiunt: at cum eandem
 altius intelligentes uel dispensationem dominicæ incarnationis, uel alia quæli-
 bet sanctæ ecclesiæ sacramēta sonare uiderimus, quasi alias V mensas ad por-
 tanda uasa electionis & alimoniā uitæ spiritualis in dextris templi inuenimus:
 quia eadem ipsa uerba sacræ historiæ nouū omnino fulgorē nobis sapientiæ
 cœlestis, nouos aperire sensus de ueterib. agnoscimus, in qua profecto figura
 & candelabra sunt quina facta in templo. Cum enim dixisset scriptura regem
 Salomonem fecisse mensam, in qua poneretur panes propositionis, auream,
 adiunxit sequenter, & ait. Et candelabra aurea V ad dexteram, & V ad sini-
 stram cōtra oraculum ex auro purissimo, & quasi lilia flores, & lucernas desup-
 per aureas. Sicut enim mensæ in typo sanctæ scripturæ recte ponuntur, quia
 & iustitiam esurientib. panem uerbi ministrant, & uasa ferunt ministerij cœle-
 stis, id est iustorum nobis actus in exemplū ponunt: ita & aptissime per can-
 delabra eadem diuina eloquia figuratur, uidelicet quia lucem sapientiæ erran-
 tibus

tibus proferunt. Hinc etenim psalmista, Lucerna, inquit, pedib. meis, &c. Hinc etiam Salomon ait, Quia mandatum lucerna est, & lex, & lux. Quare autem v ad dextris, & v ad sinistris, conueniēter addidit contra oraculū. Oraculum namque ubi erat arca, ut saepe dictū est, aperte designat patriam cœlestē, ubi Christus est in dextera dei sedens, paternorū utique cōscius arcanorū: & cādelabra tēpli aurea contra oraculū sunt posita, cum diuina eloquia ad habitationē supernæ ciuitatis aspectant, ut huius agnitionē ac desiderium nostris cordib. infundant: & eos qui originē carnis à terra habent ad appetendā promerēdamque in cœlis perpetuā mansionē accendant. Sunt autem qui hoc quod de cādelabris dicitur, v ad dexterā, & v ad sinistram, ita putant intelligendū, quod v fuerint à dextris illius candelabri quod fecit Moyses in deserto, & v à sinistris, utraq; tamen ad meridianā plagam, in qua candelabrū unum quod fecit Moyses stare præceptū est: quod eodē ordine etiam de mensis x intelligant, quia omnes quidem ad septentrionalē plagam fuerint posite, sed v ad dexterā Mosaicæ illius mensæ, & v ad laeuam. Verū si cōsideres uerba sacræ scripturæ, quib. dicitur, Et candelabra aurea v ad dexterā, & v ad sinistram contra oraculū: patet nō fallor, quod æque utraq; v, oraculū respiciebāt: utpote iuxta utrūque latūs tēpli in longū posita. Nam si omnia cādelabra ad australe latūs tēpli in longū posita essent, non dicerētur cōtra oraculū posita, sed potius cōtra aquilonē, siue cōtra mensas, si etiā mensæ ibi stabant: quod dictū est in Exodo de illo uno cādelabro, quod absque ulla dubietate ad meridiē stabat: Posuit & candelabrū in tabernaculū testimonij ē regione mēse in parte australi. Itemque in libro Numerorum, Cum posuerit vii lucernas cōtra eam partē qua candelabrū lucem dabit. Ex utraq; ergo parte tēpli cādelabra, ex utraq; erāt mensæ, quia scriptura diuina ad illustrationē ac refectionē utriusque dei populo condita est, quæ nos in prosperis & aduersis, in tristib. ac lætis euentib. reficere ne deficiamus, & ne cæci remaneamus illustrare cōsueuit. Vasa quoque misericordiæ sunt superpositæ: hoc est scriptura in se iustorū opera utrisque nobis, per quæ in actione iustitiæ & ipsi cōfortemur, pponit. Si autem queris quid inter cādelabra & lucernas eorū typice distet, possumus recte intelligere, lucernas esse uiros sanctos, qui oleo sancti spūs infusi, & ipsi igne dilectionis ardēt in corde, & proximis lucē sciētiæ proferūt lingua. Cādelabra autem quæ has lucernas in sublime tollūt, ut lōge lateque uideri possint in ecclesia, scripturā esse sacrā, quæ sanctorū nobis uirtutes & exēpla sua lectiōe demonstrāt. Cui uidelicet interpretatiōi anuit sermo dñi, quo dicit de Ioāne, Ille erat lucerna ardēs & lucēs. Possumus etiā ita aptissime dicere, quia lucernæ diuina sunt eloquia, iuxta illud psalmistæ, quod & supra posuimus, Lucerna ped. m. u. t. dñe. Cādelabra autem lucernarū harū, sancti sūt oēs, qui sua corda & corpora ferēdis dñi mādatis, humili semp intēctione supponūt. Quisquis em̄ in nullo ppiā seq̄ curat uolūtātē, sed in omnib. quæ scriptura sancta dicat, attēdit, eiusque sese subiicere mādatis satagit: quasi cādelabrū domus dei aureū, aureas eius gestat lucernas: quia casta corporis sui mēbra, castas mētis co-

gitationes, ad faciendā quæ deus iubet, supponere contendit: & hoc tam fixa intentione, quàm candelabrū necesse est firmiter ad superna erectum, impossitas sibi lucernas non solum absq; ruina, sed etiā absq; ulla status sui mutatione seruare. Cum uero dixisset, Et candelabra aurea v ad dexterā, & v ad sinistram contra oraculum ex auro purissimo: addidit, Et quasi lilij flores & lucernas desuper aureas: uidetur iuxta literam, quia suprema pars candelaborum in modum sit lilij repandī formata: quod in candelabro tabernaculi factū esse legimus, cuius & stips medijs, & calami ex ipso procedentes cum scyphis & sphæruleis, lilia scribuntur habuisse plurima. Flores autem lilij, ut sæpe dictum est, amœnitatem semper uiuentis terræ uiuētium designant, de qua dicit beatus Petrus, Regeneratos nos à domino in spem uiuam, in hæreditatem incorruptibilem & incontaminatam & immarcescibilem, conseruatam in cœlis. Et bene lilij flores aurei in candelabro sunt facti domus dei, quia scriptura diuina, spretis temporalib. gaudijs, ad appetenda nos bona patriæ cœlestis prouocare consuevit: & quomodo erectum in altitudine candelabrum, lilij flores & lucernas habet aureas in capite, ita electi omnes qui in eadē scriptura sacra continentur, erecto ad superna sensu, cœlestia bona à domino quæsisse & percipisse probantur. Fecitq; forcipes aureos, hydrias quoq; & fuscinulas, fialas, & mortariola & thuribula de auro purissimo) Varia uasa quæ ad offerēda libamina sunt facta, uariæ sunt distinctiones eloquij diuini pro dispari capacitate audientium. Non enim una eademq; omnib. potest conuenire doctrina, ac per hoc diuersa altaris uasa, uel diuersas fidelium personas, uel certe multifarias ipsorum actiones, siue cogitationes in famulatum sui conditoris dispositas accipere debemus. Forcipes namq; ad emendandum altaris ignem fieri debere credendum est. Vnde recte per eos sancti prædicatores designantur, qui ignem in nobis charitatis, quasi in altari dei accēdere suis exhortationib. solent. Namq; hi uelut gemino dente forcipis ad hunc ignem accendendum titiones in altare componunt, quando consonis utriusq; testamenti nos paginis instruunt, & eloquia ueritatis in nostro corde, quibus amplius ad æternorum desideria inflāmemur collocant. Fuscinulæ quæ Græce uocātur creagræ, ad hoc in ministerio altaris habebātur, ut carnes uictimæ per eas de caldarijs coctæ proferrentur, atq; ad esum eorū qui his erant reficiendī afferretur: quarum usus æque sanctis prædicatorib. figurate congruit: quorum ministerij est animas fidelium uerbo fidei reficere, & iuxta regulam apostolicæ discretionis rudibus adhuc discipulis rationabile & sine dolo lac doctrinæ simplicis adhibere: perfectiorib. autem solidum cibū doctrinæ sublimioris ministrare. Quicunq; enim sacramēta Christi ad eius imitationem suscipere norunt, hi quasi carnibus hostiæ salutaris refectioni satiantur. Et quia doctorū est spiritaliū, quæ cuiq; personæ mysteria audienda cōmittant, solertissime discernere, recte fuscinulas intulit Salomon sacerdotib. in domo domini, quib. carnes hostiarum prout oportuerit componant: & alia quidem hominibus, sed mundis eden-

da offer

da offerant: alia uero altaris ignibus consumenda relinquant: quia sunt in uerbis dei nonnulla quæ nostræ humilitati reuelare, ac epulas nostræ refecti-
 oni concedere dignatus est. Sunt item alia tantæ profunditatis quæ sancti
 spiritus solummodo scientiæ pateant, nostræ uero capacitatis per omnia men-
 suram transcendant. Quid enim per fialas, nisi mensura prædicationis acci-
 pitur, quæ oportet ut exhortationis gratia singulis iuxta capacitatē ingenij
 conferatur. Debet enim hic subtiliter qui docet perspicere, ne plus studeat
 quàm ab audiente capitur prædicare, debet ad infirmitatem audientium se
 metipsum contrahendo condescendere, ne dum paruis sublimia, & idcirco
 nō profutura loquitur, se magis curet ostendere, quàm auditoribus prodes-
 se. Diximus plenius de mensa & candelabro, & utroq; altari, ac uasis domus
 domini, in libris quos de factura tabernaculi & habitu sacerdotali scripsi-
 mus. Si quis ergo capacitatem nostri sensus ex patrum traditione progeni-
 tam, de his scire desiderat, in opere illo requirat. Sequitur. Et cardines osti-
 orum domus interioris sanctifanctorum, & ostiorum domus templi ex au-
 ro erant. Si ostia domus interioris sanctifanctorum, angelica sunt ministe-
 ria, quæ nobis de corpore egressis introitum uitæ cœlestis referant, & ostia
 domus templi doctores sunt sancti, ac sacerdotes, qui instruendo, baptizan-
 do, dominici corporis & sanguinis mysteria communicando, prima nobis
 ecclesiæ præsentis limina pandunt: quid cardines utrorumq; ostiorum, nisi
 sensus & corda sunt eorundē angelorū, siue sanctorum, quibus immobiliter
 complexationi ac dilectioni sui conditoris adhærent: ut eo ministeriū diuini
 tatis sibi delegatum recte cōpleant, quia uoluntati illius cum ministrāt, nun-
 quam oculos auertunt. aperiuntur enim & clauduntur ostia, tempore cōgruo,
 sed nunq; cardinem templi deserūt: quia & angeli & homines sancti siue in
 hanc uitā fidei, siue in illā speciei fideles atq; electos suscipiāt, semper animū
 in radice dilectionis fixū tenēt. Vnde bene idem cardines ex auro esse facti
 perhibentur, propter uidelicet meritū propriæ claritatis, uel illius quā habēt
 in deum charitatis. Et perfecit omne opus quod faciebat Salomon in do-
 mo domini. Cum rex pacificus noster in die nouissimo omnes electos re-
 surrectionis immortalitate glorificat. Alioquin quamdiu status huius seculi
 geritur, facit quidē opus domus domini Salomon, sed nondū perfecit: quia
 corda electorū dominus ut bona operetur, inspirat & adiuuat, nullū tamen
 in hac uitā dūtaxat cōmorantē absq; peccato esse tribuit, nāq; hoc donū fu-
 turæ uitæ beatitudini referuat. Perficit uero omne opus templi sui, & hoc de-
 dicationi aptū reddit, cū translatos de hac uitā electos suos æternū perducit
 ad regnū. Quod bene significat in eo quod templū VII annis ædificatū est,
 VIII autē perfectū ac dedicatū est. Septē nāq; diebus omne hoc opus uoluif,
 octaua est dies iudicij & resurrectionis futuræ, de q; psal. VI & XI attitupati
 sunt. Cui uidelicet tēpori, cōuenit apte qd sequit. Et intulit q̄ sanctificaue-
 rat David pater eius argētum & aurū, & uasa reposuit in thesauris domus
 domini

De cardinib.
XXVII

domini.) Argentum namq; ad nitorem eloquentiæ, aurum ad splendorem sapientiæ, uasa generaliter ad rationabilem pertinent creaturam. Sanctificatq; Dauid pater Salomonis argentum, cum deus pater eloquentes quosq; gratia sancti spiritus ad loquendum uerbum euangelij confortat: sanctificat aurum, cum naturali ingenio præditos, suo replens spiritu ad consideranda in lege sua mirabilia, illuminat. Sanctificat & uasa, cum omnibus generaliter ecclesiæ filijs eiusdem spiritus gratiam largitur, & illos ad appetenda dona perpetuæ salutis inflammat. Hoc autem argentum, hoc aurum, hæc sanctificata uasa Salomon infert in templum, cum dominus noster peracto uniuersali iudicio, omnes electos, & doctorum uidelicet, & cæterorū fidelium cœtum, in gaudium regni cœlestis introducit. Reponitq; uasa diuersi generis argentea siue aurea in thesauris domus domini, quādo eos qui multitudine dulcedinis eius frui meruerint, abscondit in abdito uultus sui à conturbatione hominū. Apti multi sunt thesauri, in quibus uasa electionis recondantur: sed una domus domini, in qua iidem sunt facti thesauri: quia & una est ecclesia, in qua omnes continentur electi, quantislibet meritis distent: & una, ac non diuersa est patria illa cœlestis, quæ promittitur omnibus: quamuis sicut stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum: quod utrumq; iudex ipse, ac distributor præmiorum dominus, una sententia demonstrauit, cum ait, In domo patris mei multæ sunt mansiones. Vnam ergo domum domini fecit Salomon, sed multos in ea thesauros ad recipienda uasa diuersi generis, una tamen benedictione sanctificata parauit: quia nimirum una est domus patris, non manufacta, æterna in cœlis, sed multæ in ea mansiones, ad recipiendos omnes timentes se ac diligentes: dominus benedicet pusillos cum maioribus.

De arca in oraculū illata.
XXVIII.

Veneruntq; cuncti senes ex Israel ad regem Salomonem in Hierusalem, ut deferrent arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, (id est, de Sion) & tulerunt sacerdotes arcam fœderis domini, intuleruntq; eam in locū suum in oraculum templi, in sanctum sanctorum, subter alas Cherubin: siquidē cherubin expandebant alas super locum arcæ, protegebantq; arcam & uectes eius desuper. Cumq; eminerent uectes, apparerentq; summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus. Qui & fuerūt ibi usq; in præsentem diem.) Hoc manifestius in Paralipomenon uolumine scribitur. Vectium, inquit, quib. portabant arcam, quia paululū longiores erant, capita parebant ante oraculum: si uero quis paululum fuisset foris, eos uidere non poterat. Vbi notandum quia & si capita uectium antecedentibus potius ac diligentius intuentibus parebant ante oraculum, non tamē fieri poterat ut ipsa eorum capita ante oraculum eminerent: quia nimirū necesse erat, ut clauso oraculo & appēso ante ostia uelo, ipsi quoq; uectes toti cum arca & cherubin abderentur interius: quod fieri non poterat, si prominētes ulterius uectes, producēdis ad claudendū ostijs locum non darent: quorū positionē uectium scriptura nō sine causa, sed magni intuitu sacramēti tā diligēter expedire cura uit.

uit. Constat enim quia domus templi exterior, peregrinantem in terris ecclesiam, sancta autem sanctorum internam supernae patriae felicitatem designant. Item illata in sancta sanctorum arca, assumptam Christi humanitatem, & intro uelum regiae coelestis inductam: uestes uero quibus eadem arca portabatur, praedicatores uerbi quos ipse mundo innotuit, typice denuntiant. Apparebant enim summitates uestium foris ante oraculum, non semper, sed cum ostia eiusdem oraculi aperiri contingeret: neque haec omnibus, sed eis solummodo qui propius accedentes, attentius ea quae intus erant satagebant intueri. Ipsa autem arca qualis & quomodo esset posita, solis eis qui oraculum intrassent, uideri licebat: quia nullus sanctorum in hac uita positus, tametsi multum se in altitudine mentis attollens, sed soli illius patriae ciues gloriam inibi sui redemptoris plane contuentur. Sunt & uestes cum arca in oraculo reconditi, quia absconditi sunt etiam nunc perfecti quique electi, qui nos praecesserunt de mundo, in abdito uultus dei a conturbatione hominum. Quorum tamen summitates uestium nonnumquam aperto oraculo his qui appropiant uisuntur, cum perfectioribus quibusque, atque oculum sui cordis tota intentione purificatibus, diuina gratia aliquid extremum de supernorum ciuium gaudio contemplandum donauerit: quae nimirum contemplatio his qui paulo longius recesserint minime conceditur: quia quanto exterius mente uaga remanent, tanto minus quae sint interna gaudia uident. Deinde sequitur, In arca autem non est aliud nisi duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Oreb, quando pepigit foedus dominus cum filiis Israel, cum egrederentur de terra Aegypti.) Quae potest quomodo dicat hic, quod in arca non esset aliud nisi duae tabulae testimonij, cum apostolus Paulus magister gentium in fide & ueritate, Hebraeis, id est filiis Israel scribat, dicens, Tabernaculum enim factum est primum, in quo erat urna aurea habens manna, & uirga Aaron quae fronderat, & tabulae testamenti. Ecce teste apostolo didicimus, quod & ista ibidem fuerint. Non enim ausus est aliud eis scribere, nisi quod certum tenebant illi omnia haec in ipsa arca fuisse: sed non plenius apparet, quando intromissa ibidem sint, excepto quod in libro Numeri scriptum est, Protulit Moyses omnes uirgas de conspectu domini ad cunctos filios Israel, uideruntque & receperunt singuli uirgas suas, Dixitque dominus ad Moysen, Refer uirgam Aaron in tabernaculum testimonij, ut seruetur ibi in signum rebellium filiorum Israel, & quiescant querelae eorum a me, ne moriantur. Denique & de manna in Exodo ita scriptum est, Dixitque Moyses ad Aaron, Sume uas unum, & mitte ibi man, quantum potest capere gomor, & repone coram domino, ad seruandum in generationes uestras, sicut praecipit dominus Moyse. Posuitque illud Aaron in tabernaculo ad seruandum. Erat autem in arca urna aurea, habens manna: quia in homine Christo, habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Erat uirga Aaron, quae excisa denuo floruerat: quia potestas omnis iudicandi penes eum est, cuius iudicium in humilitate passionis uidebatur esse sublatum.

De tabulis lapideis arcae in clusis XXIX

De nebula in
tēplo. XXX

sublatum. Erant & tabulae testamēti, quia in illo sunt omnes thesauri sapien-
tiae absconditi. Adhaerebant ei uerbes quibus portabatur, quia doctores qui
quondam laborabāt in uerbo Christi, nunc praesenti uisione gaudent gloriae
Christi. Quod enim unus eorundē dixit, Cupio dissolui & esse cum Christo:
de omnibus utiq; sui operis consortibus intelligēdum reliquit. Factum est
autem cum exissent sacerdotes de sanctuario, nebula impleuit domum domi-
ni, & non poterant sacerdotes stare propter nebulam. Impleuerat enim glo-
ria domini, domū domini.) Gloria domini intelligitur Christus, cuius fide im-
pletus est uniuersus mundus. De qua gloria cū pro adorato uitulo dominum
precaretur Moyse, ut parceret populo peccatori, respondit dominus, Propi-
tius ero illis, uerum tamen uiuo ego & uiuit nomen meum, quia implebitur
gloria mea omnis terra. Et septuagesimus primus psalmus canit, Implebitur
gloria eius omnis terra. Vnde & angeli clamabant pastoribus, Gloria in ex-
celsis deo, & in terra pax hominibus bonae uolūtatis. Quod autem nebula im-
pleuit domum dei, & non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam:
hac sententia superbos Iudaeorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum
natiuitatis Christi sacramenta inuestigare despiciunt, debitum fidei suae mi-
nisterium per erroris nebulam perdiderunt. Ita enim eorum mentes infideli-
tatis caligo repleuit, ut exigētibus proprijs meritis, non agnoscant cultum cre-

De classe Salo-
mo. XXXI

dulitatis. Post perfectū omne opus domini, & longam orationem Salomo-
nis, & diuina ad eum oracula facta, inter cetera refert scriptura, quod classem
nauium fecerit rex Salomon in Asion Gaber.) Asion Gaber portus est ma-
ris rubri, & fuit tricesima prima mansio filiorum Israel, quando profecti sunt
de Aegypto, ipso etiam post loco classis Iosaphat, ut scriptura testatur, ui tem-
pestatis attrita est. Classes sunt nauigia maris, classis etiam dicta nauium mul-
tudo. Post hac iterum refert scriptura, quod uenerint serui Hiram cum seruis
Salomonis in eisdem nauibus in Ophir, sumptumq; inde aurū quadringen-
torum uiginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem in Hierusalem.
Ophir unde sicut iam diximus, aurum efferebatur Salomoni, fuit unus de po-
steris Heber nomine Ophir: ex cuius stirpe uenientes à fluuio Cophene usq;
ad regionem Indiae, quae uocatur Hieria, eos habitasse refert Iosephus, à quo
& regio ipsa tale uocabulum est consequuta. Vnde & Septuaginta interpre-

De regina Sa-
ba. XXXII

tes, deriuato uocabulo, non Ophir, sed Ophiram transtulerunt. Sed & re-
gina Saba audita fama Salomonis, in nomine domini uenit tentare eum in
aenigmatibus.) Sicut enim hac regina uenit à finibus terrae, id est India, ut
quidam dicunt, audire sapientiam Salomonis: ita uenit ecclesia post multa se-
cula ad redemptorem & eruditore suum, ut post stultitiā erroris, doctrinam
perciperet ueritatis. Hac est illa regina de qua ad dominum dicitur, Astitit re-
gina à dextris tuis in uestitu deaurato circumdata uarietate: id est, diuersarum
circundata precioso decore uirtutum. Hac enim omnium credentium mater
est, quae natos ad mortem regenerat ad salutem, per quam Christus plus re-
stituit

stituit in gratia, quàm perijt in natura, & de Adæ transgressoris genere prolem in adoptionem diuinæ paternitatis assumpsit, & de paradiso exheredatos cœlo reddidit ciues. Hæc post synagogam quidem uocata, sed ante synagogam promissa, hæc enim iam in primo homine præfigurata est. Nam sicut ex Adæ latere fabricata est Eua, ita ex Christi corpore & uulnere redempta creuit ecclesia. Ingressa regina Saba Hierusalem, cum multo comitatu & diuitijs, cum camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas preciosas, uenit ad Salomonē, & locuta est ei uniuersa quæ habebat in corde suo) Ergo in figura reginæ huius ecclesia uenit ex gentibus à finibus terræ, imponens finem cupiditatibus uitijscq; terrenis, audire sapientiam Salomonis, id est, uiri pacifici domini nostri Iesu Christi, qui fecit utraq; unum, soluens inimicitias inter deum & hominem in carne sua: uenit post ueteres & profanas superstitiones audire & discere de fidei illuminatione, & iudicio futuro, de animæ immortalitate, de spe resurrectionis & gloria. Venit ergo in Hierusalem cum multo comitatu, id est, nō iam cum una tantum gente Iudæorum, sicut prius synagoga solos habuit Hebræos, sed totius mundi gentibus diuersisq; nationibus. Venit ergo exhibens munera digna Christo, aurum & gemmas preciosas: & hoc camelis portatibus aromata, id est, ex gentili populo uenientibus, qui prius fuerant uiciorum scelerate distorti, & malorum onere curui, ac peccatorū prauitate deformes: cum his tanquam muneribus regina hæc ingreditur ad pacificum regem Christum, exhibet secum fidei aurū, puritatis in sensu, preciosas splendoris gemmas, morum uidelicet insignia ornamenta uirtutum. Et locuta est ei quæ habebat in corde suo, id est, aperuit ei cor suum, manifestauit ei occultam conscientiam in confessione & pœnitundine præcedentium delictorum. Videamus quid agat hæc regina. Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauit, & cibos mensæ eius, & holocausta quæ offerebat in domo domini, non habebat ultra spiritum) Quid erat rationis ut præpotēs regina, domum, expensas, & cibos regios tātōpere miraretur. Ergo hoc loco aliqua maiora nos oportet inquirere. Vidit ergo ecclesia ex gentibus congregata sapientiam Christi, id est, post carnalia instituta gentilium, post humanam & animale doctrinam philosophorum, accepit intellectum salutis & uitæ, inspexit spiritaliū mirabilia bonorum, agnouit uirum fabricatorem cœli & terræ, ac potentissimum humani generis conditorem. De cuius sapientia dicitur, Omnia in mensura & numero & pondere constituisti. Vidit & domum quam ædificauerat, id est, incarnationē hominis, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Vidit & cibos Salomonis, uidelicet illos de quibus dicebat, meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei. Cibus Christi est salus nostra, reficitur cœlestibus epulis, profectibus nostris. Cibus eius sumus, dum aduiciti ab ecclesia in membra eius corpusq; transimus: uel cibus eius altaris sacramēta cœlestia,

nn de qui/

de quibus dicitur, Panem cœli dedit eis, panem angelorū manducabit homo. Vidit & holocausta eius, orationem sine dubio supplicationum mysteria, & obstupuit: ibi uidit inæstimabiles diuitias domini sui. Dixitq; ad regem. Verus est sermo quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua, & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa ueniens uidi oculis meis, & probaui quod media pars nuntiata mihi non fuisset. Maior est sapientia tua & opera, quàm rumor quem audiui. Cum ergo hæc siue ecclesia, siue quæq; anima sancta, cum peruenerit in æternam Hierusalem, id est, uisionem pacis, & ingressa fuerit beatam requiem & gloriam cœlestium promissorum, multo plura & magnificentiora perspiciet, quàm ei sunt in hac uita per sacra eloquia, per prophetas atq; apostolos nuntiata: Nunc enim tanquam in speculo & in enigmate, tunc autem oculis uidebit, id est, facie ad faciem: Cum inquam una quæq; anima fidelis, & sancta in illo seculo plenâ bonorum operū fructibus, diuinis fuerit præsentata conspectibus, exhibens in se, imò se ipsam xenium deo suo proferens, digna cœlo & ualitura cœlum multiplicia munera, gemmas misericordiæ, iusticiæ margaritas, diuerforum ornāmēta meritorum, id est, aromata compunctionis, & suaue olentis balsama castitatis: præferens sicut dixi aurum infinitum nimis, id est integrum in se reassignans pio inæstimabile precium redemptori, spiritu alibus cordis & corporis oblationibus placitura, ut possit cœlestium mirabilibus infusa, uocem propheticæ exultationis assumere, Introibo in domum tuam cum holocaustis: tunc beata & illustris anima inter stupendas remunerationis sui constituta diuitias, ineffabilibus reginæ huius uerbis uti ad deum poterit, dicens: uerus est sermo quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, maiora sunt opera tua quàm rumor quem audiui: Hoc est dicere. O domine de tribulationibus meis magna quidē sperare præsumpsi, sed maiorem percepi ueniam manifestam quam cerno, dulcedinis magnitudine cogitationis meæ sensum exuperat remunerationis præmiū. Et reuera id quod parat deus diligentibus se, fide non comprehenditur, spe non attingitur, charitate non capitur, desideria & uota transgreditur, adquiri potest, æstimari non potest. Videbit homo merita sua insuspicienti retributionum largitate succrescere, habebit de perceptione fructū, non habebit de satietate fastidiū.

De throno Salomōis & aurorici copia.

XXXIII

Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandē, & uestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat VI gradus, & summitas throni rotunda erat in parte posteriori. Thronus eburneus æterni iudicii potestatem, auro diuinitatis fulgentem, quam dominicus homo à patre accepit, figurā gestasse nō dubium est. Sex gradus huius throni omnem creaturam uisibilem & inuisibilem quæ sex diebus facta est, & Christo domino à patre subiecta, typice demonstrabāt. Quod autem ipse thronus in posteriore sui parte rotundus esse describitur, hoc proculdubio datur intelligi, quia præsens mundus qui per metas temporum uoluitur, in sua extremitate à domino sit iudicandus.

At uer

At uero XII leuiculi per VI gradus bini stantes, sanctorum apostolorum li-
 niabant potestatem, quibus dictum est à domino: sedebitis super XII thro-
 nos iudicantes XII tribus Israel. Post aliquāta iterū refert scriptura, quod
 fecit Salomon, quod tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta
 lapidum) Hæc locutio tropica non propria est. Tale est hoc quale in Genesi
 legimus, ubi dixit deus ad Abraham, Faciam semen tuum quasi puluerem
 terræ, quod ea locutione dictum est, quam Græci uocant hyperbolen, quæ
 utique tropica non propria est, quo tamen modo ut cæteris tropis uti so-
 lere scripturam, nullus qui eam didicit ambigit. Iste autem tropus, id est, mo-
 dus locutionis fit, quando id quod dicitur, lōge est minus quā quod eo di-
 cto significatur. Quis enim non uideat quā erat incomparabiliter ampli-
 or lapidum numerus quā argenti pondus in ciuitate Hierusalem. Rex *De casu Salo-*
 autem Salomon amauit mulieres alienigenas multas, filiam quoq; Pharao *monis.*
 nis, & Moabitidas & Amanitidas, Idumeas & Sidonias & Cetheas de gen- *XXXIII*
 tibus, super quibus dixit dominus filiis Israel, non ingrediamini ad eas, neq;
 de illis ingredientur ad uos. Certissime enim auerterent corda uestra, ut se-
 quamini deos earum. His itaq; copulatus est Salomon ardentissimo amo-
 re, fueruntq; ei uxores quasi reginæ septingentæ & cōcubinæ CCC, & auer-
 terunt mulieres cor eius) Admonendi sunt quibus hoc seculum prosperatur,
 qui nullis aduersitatibus huius mundi feriuntur, quod Salomon post acce-
 ptam sapiētiam usq; ad idololatriam cecidisse describitur, quia nihil in hoc
 mundo priusquam caderet aduersitatis habuisse memoratur: sed cōcessa sa-
 pientia eum funditus deseruit, eo quod eum nulla saltē minima tribulatio-
 nis disciplina custodiuit, nisi postquam deum deseruit, & se à deo desertum
 esse cognouit. Iam uero de cæteris operibus eius quæ dicit, eum uehementer
 arguit scriptura sancta atq; condemnat, & nihil de pœnitentia eius uel in e-
 um indulgentiā dei omnino commemorat, nec prorsus occurrit quid poste-
 riora eius male gesta, quid saltē in allegoria boni aliquid significet hæc fien-
 da eius submersio, nisi forte quis dicat mulieres alienigenas, quarum amore
 deceptus est, significasse electas ecclesias de gentibus. Posset enim fortasse
 hoc non absurde intelligi, si illæ propter Salomonē desererent deos suos, &
 colerent deum eius: Cum uero ipse propter illas offendit deum suum, & co-
 luit deos earū, non est quid inde boni conijci possit, nec tamē nihil arbitran-
 dum est boni aliquid significare potuisse, sed malum. Apparet enim in per-
 sona huius Salomonis mira excellētia, & subuersio terribilis. Quod igitur in
 illo diuersis temporibus extitit prius bonum & posterius malum, hoc in ec-
 clesia in isto adhuc seculo simul & uno tempore ostenditur. Nam bono illi-
 us bonos ecclesiæ, malo autem illius malos ecclesiæ significatos puto, tanq;
 in unitate areæ, sic in illo uno homine, bonos in granis, malos in paleis: aut
 certe in unitate unius segetis, bonos in tritico, malos in zizania. Factum est
 n n 2 igitur

igitur in tempore illo, ut Ieroboam egrederetur Hierusalē, & inueniret eum Ahias Selonites propheta in uia, opertus pallio nouo. Erāt autem duo tantum in agro. Apprehendensq; Ahia pallium suum nouum, quo opertus erat, scidit in XII partes, & ait ad Ieroboam. Tolle tibi X scissuras. Hęc enim dicit dominus deus Israel. Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi X tribus: porro una tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & alia tribus propter Hierusalem quam elegi ex omnibus tribubus Israel. Illud uero quod post mortem Salomonis X tribus à templo separatae sunt, & duae relictæ, satis indicat, quod de tota ipsa gente Apostolus ait. Reliquiae per electionem saluae factae sunt. Quod uero unitas pallii prophetae in XII partes scissa est, ex quibus scissuris Ieroboam X accepit, hoc figurasse uidetur, quod concordia ecclesiae ab haereticis concissa, ipsi magistri erroris, à quibus unitas diuisa est, plebem deceptam quam suo errore à catholicis diuidunt, tyrannice sibi subditam detinent. Post multa alia refert scriptura & dicit. Reliqua autem uerborum Salomonis, & omnia quae fecit, & sapientia eius, ecce uniuersa scripta sunt in libro uerborum Salomonis. In libro uero Paralipomenon, quem graeco uocabulo taliter nuncupamus, quē nos latine praeteritorum possumus dicere, ita de Salomone scriptum est: Reliqua uero operum Salomonis primorum & nouissimorum scripta sunt in uerbis Nathan prophetae, & in libris Ahiae Selonitis, in uisione quoq; Addo uidentis contra Ieroboam. Hos libros hodie nusquam, neq; apud ipsos Hebraeos inueniri posse asseuerant, sicut nec librum Bellorum domini, cuius in libro Numerorum mentio est, neq; librum Iustorum, neq; carmina Salomonis, neq; disputationes eius sapientissimas, de lignorum natura herbarumq; omnium, itemq; iumentorum, uolucrum, reptilium & piscium: uel quod iam ex libro dierum protulimus, ubi dicit: Reliqua uero opera Salomonis priorum & nouissimorum scripta sunt in uerbis Nathan prophetae, & in libris Ahiae Selonitis, in uisione quoq; Addo uidentis contra Ieroboam filiū Nabath: & multa huiusmodi uolumina, quae scriptura quidē probat, sed hodie constat non esse. Vastata namq; à Chaldaeis Iudaea, etiā bibliotheca antiquitus cōgregata inter alias prouinciā opes hostili igne cōsumpta est, ex qua pauci qui nunc in sancta scriptura continentur libri, postmodū Esdrae pontificis & prophetae sunt industria restaurati.

INDEX CAPITVM

LIBRI QVARTI

DE PROPHETA dei qui uenit ad Ieroboam in Bethleem & pseudopropheta qui eum decepit, propter quod & mortuus est	I
De Achab rege & Iezabel uxore eius	II
De Iericho ædificatione, quã fecit Achiel de Bethel	III
De Helia & uirtutibus eius	IIII
De morte filij mulieris uiduæ, quem suscitauit Helias	V
De manifestatione Helia ad Achab & sacerdotibus idolorũ, & altari quod extruxit Helias, & igne à deo misso, necnon & largitate pluuiæ	VI
De odio Iezabel aduersus Heliam, & fuga eius	VII
De aduentu eius ad montem dei Oreb	VIII
De regressione eius in Damascum, & unctione Asahel regis in Syriã, & Ie- hu filij Namsi regem super Israel, & Heliseum prophetam prophetam pro se in Israel	IX
De eo quod scriptum, hæc faciant mihi dñj, & hæc addât, si suffecerit puluis Samariae pugillis uniuersi populi qui sequitur me	X
De uisione Micheæ prophetæ, ubi uidit dominum sedentem super solium excelsum, & mendacio falforum prophetarum	XI
De morte Achab & successionẽ filij eius	XII
De duobus quinquagenarijs cum militibus suis igne combustis	XIII
De confabulatione Helia cum Heliseo, & raptũ eius ad cœlum	XIIII
De Heliseo ubi aquas Iericho steriles & malignas sanauit	XV
De paruulis ab eo maledictis, & ab ursis deuoratis	XVI
De muliere cuius duo filij à creditore rapiebantur, sed per Heliseum libera- ti sunt	XVII
De uiro & muliere qui transeunte Heliseo frequenter eum in domũ suam receperunt	XVIII
De resurrectione pueri, ubi per seruum suum baculum misit, & mortuus nõ reuixit	XIX
De emundatione Naaman Syri à lepra sua	XX
De ferro à ligno exilienti, & in profundum dimerfo, & consilio regis Syriæ, ut comprehenderet eum	XXI
De fame quæ facta est in Samaria obsidentibus Assyrijs, quando caput as- ni LXXX argenteis uenundatum est	XXII
De unctione regis Ioas filij Azaria, quem Ioiadas pontifex cõstituit regem & opibus eius	XXIII

De Amasia rege Iuda qui percussit Edom in ualle Salinarum	XXIII
De Ieroboam rege Israel qui restituit terminos Israel	XXV
De his qui in Samaria à rege Assyriorum adducti sunt	XXVI
De Ezechia rege Iuda, & Sennacherib rege Assyriorum, & blasphemia Rafacis, atq; percussione exercitus Sennacherib	XXVII
De ægitudine regis Ezechie & xv annis additis	XXVIII
De diuitijs eius, Chaldeis morbo iactantiæ ostensis.	XXIX
De Manasse & malicia eius	XXX
De Iosia rege & Oida prophetissa, & operibus eius	XXXI
De Nabuchodonosor & exercitu eius, & malo regum Iuda, propter quod tradita est Hierusalem in manu Chaldeorum ad uastandum	XXXII

FINIS

DIVI EVCHERII LVGDVNENSIS

EPISCOPI COMMENTARIORVM IN LIBROS

regum, ad Veranium & Salonium fratres
episcopos, Liber quartus.

De propheta
à pseudopro-
pheta decep-
to. I

Dicit diuisionem regni Israel inter Roboam & Ieroboam, postquã recessit Israel à domo Dauid, sequitur scriptura & dicit. Factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt & uocauerunt eum, congregatoq; cœtu constituerunt eum regem super Israel. Non est itaq; dubitandũ uoluntati dei qui in cœlo & in terra omnia quacunq; uoluit fecit, & qui etiam illa quæ futura sunt fecit, humanas uoluntates nõ posse resistere, quo minus faciat ipse quod uult, quandoquidem etiam de ipsis hominum uoluntatibus, quod uult, & cum uult facit: nisi forte, ut ex multis ista de Ieroboam sufficiant, quãdo deus uoluit ei propter peccatum Salomonis regnum dare, sic erat in potestate Israelitarum subdere se memorato regi, siue non subdere, quod utiq; in eorum positum erat uoluntate, ut etiam deo ualerent resistere: qui ramen hoc nisi per ipsorum hominum uoluntates facere noluit, sine dubio habens humanorum quò placeret animorum inclinandorum potestatem. Sic ergo cum uoluerit reges in terra deus cõstituere, magis habet in potestate uoluntates hominum, q̃ ipsi suas uoluntates. Deinde refert scriptura, quod uenit propheta de Iuda in Bethel, ad Ieroboam regẽ sacrilegum, obiurgare eum propter sacrilegia idolorum, quæ fecerat, unde auertit filios Israel à domino deo patrum suorum: iussusq; est ibi non manducare neq; bibere; qui pro eo quod deceptus

deceptus est à pseudopropheta, & inobediens fuit uerbo domini, à leone in uia interemptus est. Equidem homo cuiuslibet sit meriti, si cōditoris sui protectione deferatur, quæ nimirum protectio minus necessaria creditur, si semper habeatur, sed utiliter plerunq; subtrahitur, ut sibi metipsi homo, quia si ne illa nihil sit ostendatur. Manus ergo domini aliquādo nos nobis per aduersa insinuat, quæ etiā nesciētes nos in prosperis portat: qua destituti dum cadere incipimus, & tamen adiuti retinemur, & doctrina fit quod in lapsu trepidauimus, & custodia quod in statu permaneamus. Nemo ergo se aliquis uirtutis aestimet, etiam cum quid fortiter poterit, quia si diuina protectio deferat, ibi repente eneruiter obruitur, ubi se ualenter stare gloriatur. Quid est enim quod uir dei contra altare Samariæ ad prophetandum directus, præsentē rege auctoritatem liberæ uocis exercuit, eiusdemq; regis extensum brachium in rigorem mirabiliter astrinxit, quod tamen mox misericorditer saluti restituit, cuius in domum inuitatus comedere noluit, quia ne in uia comederet prohibitionis dominicæ præcepta seruauit, qui tamen in eadem uia & seductus comedit, & pastus interiit. Qua in re quid subtili consideratione colligimus, quid ut ita dixerim formidandum suspicamus, nisi quod forsitan apud semetipsum tacitus, & pro præceptis dominicis regem se contempsisse gloriatus, ab interna mox soliditate quassatus est, & inde ei in opere culpa subripuit, unde gloria in corde subrepsit: unde propheta falsis uerbis deceptus disceret, quia nequaquā propriæ fortitudinis fuerit, quod ad regis uerba restitisset. Bene autem ex eius ore mortis sententiam accepit, cuius seductiōe uitæ præcepto deuiavit, ut inde poenam ueraciter assumeret, unde culpam negligenter admisisset. Sequitur. Hæc dicit dominus. Quia inobediens fuisti ori domini, & non custodisti mandatum, quod præcepit tibi dominus deus tuus, & reuersus es, & comedisti panem & bibisti aquā in loco, in quo præcepi tibi ne comederes panem neq; biberes aquam, non inferetur cadauer tuum in sepulchro patrum tuorum, & reliqua.) Quāti hæc poena pendenda sit, si secundum euangeliū cogitemus, ubi post corpus occisum, nihil metuendum esse didicimus, ne membra exanimata patiātur, nec poena dicenda est. Si autem humanum erga suam carnem consideremus affectū, potuit inde terreri uel contristari uiuus, quod sensurus nō erat mortuus: & hæc erat poena, quoniā dolebat animus id de suo corpore futurum, quamuis cum fieret non doleret. Hactenus enim uoluit dominus seruum suum plectere, qui non sua contumacia spreuerat præceptum implere, sed aliena decipiente fallacia obedire se credidit, quando non obediuit. Neq; enim putandum est, ita fuisse interemptum morsu bestię, ut ad supplicium tartareum eius deinde anima raperetur, quandoquidē ipsum eius corpus idem leo qui occiderat custodiuit, iumento etiā quo uehebatur illæso, & simul cum illa immani fera intrepida præsentia ad domini sui funus astante: quo mi-

rabili signo apparet hominē dei coercitū potius temporaliter usq; ad mortē, quā punitum esse post mortē. De qua re Apostolus cum propter quorundā offensas cōmemorasset infirmitates quoq; multorū: si enim inquit nos ipsos iudicaremus, à domino non iudicaremur, cum iudicamur autem à domino, corripimur, ne cum hoc mūdo damnemur. Eum sanē ipse qui deceperat, in monumento proprio satis honorifice sepeliuit, scq; sepeliendum iuxta eius ossa curauit: ita sperans parci posse ossibus suis cum ueniret tempus, quādo secundum illius hominis dei prophetiā, Iosias rex Iuda in illa terra multorum eruit ossa mortuorum, eisdemq; ossibus tum sacrilega altaria, quæ sculptilibus constituta fuerant, funestauit: pepercit quippe illi monumento, ubi iacebat propheta, qui ante annos amplius quā CCC ipsa prædixerat, & propter ipsum nec illius qui eum seduxerat, sepultura uiolata est. Affectu namque illo quo nemo unquam carnem suam odio habet, prouiderat cadaueri suo qui occiderat mendacio animam suam, ex hoc igitur quod quisq; carnem suam naturaliter diligit, & illi pœna fuit addiscere, nō eum futurum in sepulchro patrum suorum: & huic cura prospicere, ut parceretur ossibus suis, si iuxta eum iaceret, cuius sepulchrum nemo uiolaret. Hunc affectū Christi martyres certantes pro ueritate uicere: nec mirum quod contempserunt quod non fuerant peracta morte sensuri, qui nō potuerunt eis quos uiuentes sentiebant cruciatibus uinci, poterat utique deus, qui leonem prophetae corpus, quod ipse occiderat, ulterius non permisit attingere, & fecit de peremptore custodem: poterat inquam à suorum interfectis corporibus canes quibus fuerant proiecta prohibere: poterat & ipsorum hominum innumerabilibus modis terrere sœuiciam, ne cadauera incendere, nec in aëra dispergere auderent: sed hoc quoque experimentum multiplici uarietati tentationum deesse non debuit, ne fortitudo confessionis quæ immanitati persecutionis pro corporis salute non cederet, sepulchri honore trepidaret, postremo ne fides resurrectionis consumptionem corporum formidaret. Debuerunt ergo & ista permitti, ut etiam post hæc tãti horroris exempla martyres in Christi confessione feruentes, & huius quoque testes fierent ueritatis, in qua didicerant eos, à quibus sua corpora interficerentur, postea nihil habere quod facerent, quā quicquid mortuis corporibus facerent: utique nihil facerent, quando in carne omni uita carente, nec aliquid sentire posset qui inde migrauit, nec aliquid inde perdere qui creauit. Prætermissa multa libri regum historia ad Achab sceleratissimi regis & sacrilegæ uxoris eius Iezabel tempora cursim tendimus, ut de uirtutibus sanctorum prophetarum Heliae atque Helisei saltem tenuiter aliquid disseamus. Interea refert scriptura quod Achab filius Zambri mortuo patre super Israel regnauerit in Samaria uiginti & duobus annis, feceritq; malū in conspectu domini super omnes qui fuerunt ante eum: nec satis fuit ei ut ambu-

ambulare in peccatis Ieroboam filij Nabath, in super duxit uxorem filiam Etabahel regis Sidoniorum, abiitq; & seruiuit Baal in templo quod ædificauerat in Samaria, & plātauit illic lucum, & addidit Achab in opere suo irritare dominum deum Israel super omnes reges Israel, qui fuerunt ante eum. Lucus locus est siluestris spissus, dictus ab eo quod parum luceat, multis uestitus arboribus, locus amœnus, ubi multæ arbores sunt: dictus lucus per anriphrasin, quia caret luce præ nimia nemorum umbra, densis arboribus sepius, solis lucem declinans. Potest & à conlucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium cultumq; fiebant, Solebant autem pagani in lucis dæmones consulere, & responsa ab illis non signis sed uocibus accipiebant, unde & à fando fana sunt appellati. Cum enim in diebus Helie scisso iam in duas partes populo Iudæorum, Achab per successionem regni Israelitarum apicem obtineret, Iezabel externæ scēminam gentis & profanæ mentis duxit uxorem, cuius cura & instantia idolorum profecerat cultus, ut ad sacrilegū ritum rex pariter traduceretur & populus. Grassabatur in iniuriam dei diabolus antiquæ artifex tyrannidis, multimodam dei religionē destruere satagens: grassabatur in corde mulieris, cuius instinctu diuina lex & eius sacerdotium spernebatur, occidebantur prophetae, & altaria tollebantur: stupebant omnia, & tantum commissum facinus perhorrebant: mundum dico in omnibus tabescentem, quod membris speciebusq; suis nomen creatoris ascriberet error humanus. Sed quæris forte ut tibi probe, utrum peccantibus hominibus metuant elementa. Audi Hieremiam magnificum prophetarum, diuino ore clamantem. Expauit, inquit, cœlum in istum, & terra commota est, quia duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non possunt aquam continere. Turbata ergo erant elementa, turbata non officio sed affectu, quod unicum, ut dixi, nomen deitatis hominum eis error imponeret, famulatūque debitum conditori cæca deuotione præberet. Erat hic Helias medius in tanto discrimine animarum, erat medius in ipso mundi naufragio: quod non aquarū inundatio, sed pœnalis & cæca diaboli æmulatio inuexerat orbem terrarum. solus enim hic, latentibus cæteris uelut lucerna ardens offerebat se his quos uidebat profunde noctis merfos caligine, nunc monendo, nunc arguendo, nunc curando, nunc etiam comminando: sed nec lumen cæco, nec surdo prodest inferri sermonem. Crescebat indies singulos error infestus, & omnem creaturam mortis umbra contexerat, ad omnem formā, omnemq; speciem inclinabatur miserum hominum genus: Quid enim de sole, luna ac stellis, de terra ac mari, principalibus dicam & clarissimis elementis? cunctis animantibus, uolatilibus, quadrupedibus, & reptilibus, muscis quoq; & uermibus, æterni & singularis dei prosternebatur imago. Quæ admodū igit ferret illa mens tota pietatis & fidei, Helie dico prophetae, &

tantā

tantam ruinam tantamq̃ perniciem animarum iacebat populi illius corpus regio morbo constrictum, & uelut exanime iam & sine sensu discerptis membris, & per rupes & scopulos, per nemora lucosq̃ iactatis, nullas in se diuinæ imaginis reliquias possidebat. Nullum huic poculum, nullum medicamenti genus proderat, si daretur, quia membra si quid apponeret propellebant: ferro erat utendum, uulnus cruore sanandū, cauterio uiolento curandum: consequenter tamen ut creuerat, à capite, inquit Esaias, usque ad pedes. In diebus autem regni Achab edificauit Achiel de Bethel Hiericho: in Abiram primogenito suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius) Patet sensus, quia cum præfatæ conditor urbis fundamenta illius ponere inciperet, primogenitus eius qui uocabatur Abiram mortuus est: & cum urbe ædificata, portas munire tentaret, nouissimum filiorum suorum cognomento Segub amisit. Quod ita futurum Iosue cum eam destructam anathemati traderet, imprecando prædixit. Maledictus inquit uir coram domino, qui suscitauerit & edificauerit ciuitatem Iericho. In primogenito suo fundamenta illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius. Quia uero Achiel uiuens deo, Bethel interpretatur domus dei, Achiel de Bethel destructa à Iosue, atq̃ anathematizata Iericho mœnia restaurat, cum quis eorum qui in ecclesia habitum religionis assumpserat, ad agenda scelera, quæ ei dominus Iesus in die baptismatis donauerat redit, quasq̃ ipse anathematizauerat diaboli pompas, luxuriose uiuendo repetit, & errorum dogmata, uel gentilium fabulas ueritati ecclesiasticæ, qua imbutus est, anteponebat, quasi de Bethel egrediens, ruinas Iericho resuscitat: meritoq̃ talis coram domino maledictus, & primum filiorum in foundatione nefariæ ciuitatis, & nouissimum in portarum positione amittit: quia & fundamenta fidei, à quibus bona ædificia inchoare, & claustra bonæ actionis, quibus perfici debuerat, perdidit. Hæc & allegorico sensu exposui, ut reminiscaris quia uerus sit Apostoli sermo, qui dicit, quia omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos. Sequitur, Dixitq̃ Helias Tespites de habitatoribus Galaad ad Achab. Viuit dominus deus Israel, in cuius cōspectu sto) Sciendū est quod duobus modis in cōspectu domini uenimus, uno quidē quo hic peccata nostra subtiliter perpendētes, in eius nos cōspectu punimus, & flendo dijudicamus: alio uero modo in cōspectu domini uenimus, cū in extremo iudicio ante tribunal eius assistimus. Nā quoties conditoris nostri potentiā ad sensum reducimus, toties in cōspectu illius stamus. Vnde recte nūc per uirū dei Heliam dicitur. Viuit dominus deus Israel, in cuius cōspectu sto. Qui iam nō ut solebat lenis ac mitis, sed immitis ac seuerus accedit ad ipsum corporis caput, accedit ad regē Achab, & dicit ei. Viuit dominus deus uirtutum, deus Israel, in cuius cōspectu sto, si fuerit pluuia aut ros in his annis, nisi in oris mei sermōe) Magna uis pphetice dignitatis, huma

humanus fermo est, diuinus effectus. In terris homo loquitur, & imperio eius cœlestes obediunt potestates. Commouit omnem creaturam unus fermo propheta, & miro modo humi sonans aëra cœlumq; cōcussit, turbatus est humani ministerij ordo, & à seculis instituta elementorū harmonia contabuit, cum sicco humidum, calido frigidum negaretur: sed elementa poenā suam læta suscipiunt, dum modo uel in salute hominum, uel in honore proficiat conditoris. Iubetur Helias secedere ac latere, ab auibus cœlitus ei cibus ministratur, siccatus deinde torrens, pocula deficiunt. Procedens enim uelut ignis sententia ipsa quodammodo terræ uitalia penetrauit, confestimq; omnia arefecit: nulla agrorum gratia, pratorum nulla uenustas, ripæ quoq; uirgultis quondam florentibus prætextę squalore turpissimo fatiscebant, cum fontes aquis, flumina cursibus priuarentur. migrat inde propheta, & ex dei præcepto transit ad præparata cellaria, totiusq; afflictionis oblitus de se cogitat solo: non commouetur humanitate, nec ulla flectitur pietate: non respicit ad ipsa iura naturæ, nō paruulum sub sicco ubere matris exhalantem: senum ac iuuenum profunda inediæ nece defessa, non iam corpora sed cadauera, turbido præterit uultu: non exoranti colono, non supplicanti respondet agricolæ, sed crudelior, feris & beluis effectus immanior, omne humanū despicit genus. Et factum est uerbum domini ad Heliam dicens. Recede hinc & uade contra orientem, & abscondere in torrente Charith, quæ est contra Iordanem, & ibi de torrente bibes, coruisq; præcepi, ut pascant te ibi. Abijt ergo & fecit iuxta uerbum domini. Corui quoq; deferebant ei panes & carnes mane, similiter panes & carnes uespere, & bibit de torrente. Post dies autem siccatus est torrens, non enim pluerat super terram) Helias igitur recte dei filio assimulatus est, cui & autoritas & nomen ueridice cōgruit. Helias enim deus meus interpretatur, quod nomen substantialiter dei filio inest, autoritatē uidelicet sibi faciēdi quod uelit originaliter uendicans, quoniā omnia quæ sunt patris, sua quoq; testatus esse est. Trespites autē, captiuans siue conuertens interpretatur. De domino enim psalmista ait, Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem. Et iterum, Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. Ac ne forsitan moueat quempiam, q̃ Heliam dei comparauerim filio, legat epistolam ad Hebræos, & id Apostolum protulisse reperiet, dicens quodammodo: hic Melchisedech assimilatus filio dei, permanet pontifex in æternum, sine patre, inquit, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum habens, neque finem: quod utiq; nulli homini, nisi dei filio soli congruere poterit, qui ex quo uel unde originem trahat, scriptura nequaquam indicat. Idipsum etiam & de Helia scriptura testatur, cum subito nomē illius introducit, & ex qua tribu uel familia ortus sit minime profertur. Torrens Charith, qui interpretatur diuisio, siue concisio, Iudaico populo congruere certissimū est. Qui populus torrenti merito cōparatur, quia quod ad obseruādum per legē ei diuinitus fuerat traditū, oportuno

tuno tempore incarnationis dominicæ finiendū erat, quando umbræ & imagines legis expletæ noscuntur. Pascitur deinde Helias tempore famis à coruis, mane afferētibz panem, & ad uesperam carnes: & Manichei intelligūt in illis libris Christum, cui quodammodo salutem nostram esurienti contentur peccatores, fidei primitias nunc habentes, in fine autem uelut ad uesperam seculi etiam carnis resurrectionem percipiētes. Potest & per panem & carnem, quæ mane & uespere coruos Helias attulisse scriptura pronūtiat, intelligi in panibus opera pietatis, quæ in peregrinis & indigentibus sibi testatus est dominus dari: in carnibus autem castigatio intelligenda est corporis siue cruciatus, quos pro diuino amore uel cultu omnes sancti sibi intulisse uel à persecutoribus pertulisse mane & uespere, id est, sub ueteri testamento & euangelica prædicatione leguntur. Postquam uero exsiccatus est torrens, dicitur Helias à domino. Surge & uade in Sareptam Sydoniorum, & manebis ibi. Præcepit enim ibi mulieri, ut pascat te. Surrexit & abiit in Sareptam. Cumq; uenisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier uidua, colligens ligna, & uocauit eam, dixitq; ei. Da mihi pauxillum aque in uase, ut bibam. Cumq; illa pergeret ut afferret, clamauit post tergū eius dicens. Affer mihi & buccellam panis obsecro in manu tua. Quæ respondit. Viuit dominus & uiuit anima tua, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria, & pauxillū olei in lecytho. En colligo duo ligna, ut ingrediar & faciam illud mihi & filio meo ut comedamus & moriamur. Ad quā Helias ait. Noli timere, sed uade & fac sicut dixisti. Veruntamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericiū panem paruulum, & affer ad me. Tibi autem & filio tuo, facies postea. Hæc autem dicit dominus deus Israel. Hydria farinæ nō deficiet, nec lecythus olei minuetur, usq; ad diem quā daturus est dominus pluuiam super faciē terræ. Quæ abiit & fecit iuxta uerbum Helias, & comedit ipse & illa & filius eius. Et ex illa die hydria farinæ non defecit, & lecythus olei nō est imminutus, iuxta uerbum domini quod locutus fuerat in manu Helias. Vt interim omittam quid intrinsecus lateat sacramenti, quod de terra Israel ad Sidoniam mittitur regionem, unde caput omnium & causa malorum Iezabel orta fuit: illud breuiter perstringatur, quod pergit ad uiduam penuria laborantē, & in ipso uitæ mortisq; confinio destitutā, quæ exierat ut ligna colligeret, & tam sibi quā paruulis extremam uictus substantiam procuraret. At Helias uidet mulierem in ediculi squalore confectā, non mouetur, non cunctatur, non reuocat pedem, sed ingerit se & immergit, sitq; ei ipse grauior fame, & dicit ad eam. Da mihi parum aque ut bibam. O si tibi beate homo uidua respōdisset, & iuxta te uoce repellens diceret, quid petis à me, quod omnibus abstulisti, quid quæris à muliere quod mundo negasti: hæc omnium necessitas & penuria, oris tui autoritate prolata est: ego à te refici, ego à te debeo satiari, & tu uenis ad me. Sed nullo horum mulier, nec corde nec ore usa sermone est, mox deuota mens

mens & euangelicæ non indigna mercedis, frigida aquæ poculum prophetae defert sitienti. Addit quoque Helias & dicit, Affer mihi etiam buccellam panis in manu. At illa, Viuit dominus deus tuus si est mihi panis, nisi manus plena farinae in hydria. En colligo duo ligna, ut ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, & manducabimus, & moriemur. Sed quid ad hæc Helias? Confide, inquit, & intra, & fac secundum uerbum tuum: sed prius fac mihi inde subcinericium, tibi autem & filio tuo facies postea. O magnificum mulieris animum, o immutabile mentis propositum, o uere uenerabile per secula factum: poculum petit, mox offert: & quod regibus iam forsitan deerat, quod diuites non habebant, hoc uidua ex abundantia erogabat. Pascit pane, quæ cum filio die postero erat moritura, nec habere se negat, sed fatetur simpliciter, nec metuit prodere ueritatē: & non tam postulanti, quam quodammodo exigenti, omnem causam pandit in medium: quantitatem uictus, & numerum personarum, ut non tam hospitem uelit habere, quam iudicem. Non dixit, Non possum facere quod iubes: nec ait, considera uiduam, non tam de se, quam de filio tabescentē: considera paruulorum chorum, nec me illis auferas, nec matrem patiaris tanta orbatam prole derelinqui. Non ait, Tu es utique qui orbem terræ famis sententia condemnasti, te omne hominum genus irascente deperit: deinde transiisti patriam, terram penè omnem gentis tuæ & prouinciam peragrafti, nusquam tibi diues occurrit, nusquam locuples obuiatit, qui esurientem susciperet, & reficeret ieiunantem: ego tibi sola occurri, aut ego iam sola remansi, quæ præter penuriæ egestatem etiam mole opprimor filiorum: quæ tantam natorum plebem plaga ipsa patior grauiorem: ex eo domum non ut spicas colligam, sed ligna: non ut alimoniam deferam, sed fomenta: & quos à fame liberare non possum, conor saltem à frigore defensare. Certe quia tam crudelis es, ut non consideres quid iniungas, illo sanè contentus esse debueras, ut nobiscum ederes pariter quod remansit: uel prius sineres paruulos satiari, tunc tibi quod remansit, offerri: sed singulariter tibi præcipis fieri cibos: & non solum singulariter, sed te uis primitus satiari: nulla te miserorum cōuenit cura, nec te ipsa naturæ religio interpellat, paruulis & lactentibus extremum de ipsis dentibus auferre uis cibum. Sed illa horum nihil aut egit aut dixit, quinimmo intrepida currit, & imperata consummat. Erat in illo tempore spectaculum angelis hominibusque gratissimum, quod inter gentes terra prophana, uidua mulier iam tunc esset filia Abraham, multo hospitalior ipso parente, multo humanior fidei genitore. Erat quidem Abraham hospitalis, & erga peregrinos magno detentus affectu: sed erat uere opulens, erat diues, aderat ei posse quod uellet: quia nec minor erat animus quam facultas, nec census animum superabat. Hæc uero quæ non solum marito, sed & facultatibus uiduata, non solum natalibus tenuis, sed & temporis malo constricta, ad tantam deuenerat paupertatem, ut in domo nihil, nisi quod augeret famem, possidere potuerit, scilicet paruulorum turbam, ipsa inedia grauiorē: sed in his omnibus malis, liberalis animus deuotus per-

stabat: pergit, & ut præceperat homo dei fideliter complet, suscipit prophetam & recipit. Quo ergo ore quibus uocibus hanc fecminam laudē nihil mihi dignum occurrit, quod tātā uirtutis animum ualeat exæquare. Considero enim quemadmodum studio humanitatis omnem uim despexit naturalis affectus, non de se, non de paruulis: nihil eam à mentis proposito reuocauerit, nec proprii sexus infirmitas, nec materna erga paruulos uiscera pietatis: occidit in se naturæ officia hospitalitatis intuitu, & effectus est deuotus erga hospitem matris animus, filiorum crudele sepulchrum. Quantum enim spectat ad illam mortui sunt paruuli, & genitricis quodammodo manibus strangulati atq; sepulti: quantum autem ad dei misericordiam, non mortui uere sunt, nec fame uel inedia consumpti, quia soli cæteris pereuntibus conualuerunt. Confestim siquidem & propheta fidem diuina mercede remunerans, ait, Viuit dominus, quia hydria farinae tuæ non deficiet, & uas olei non imminuetur. Facta est igitur manus uiduæ perenne torcular, & mola iugiter fundens. Et quid dico mulieris manū? In uerbo prophetæ, tota domus uiduæ piorum cellarium facta est, non ibi ros, non pluuia, non ueris aura, nō calidi soles, non nymbus necessarius, non aratrum, non agricola, non colonus, sed omnia & in omnibus sermo prophetæ affatim uiduæ ministrabat. Sciendū tamen quod in Septuaginta intrepitib. hæc uidua non unum tantū filium, sed plures habuisse narratur. Mulier uero quæ fuisse scribitur in Sarepta, ecclesiæ typum gestabat, quæ à suo diutius conditore deserta populum rectæ fidei nesciuit: egena stipe nutrebat, id est uerbum fructus experte docebat, donec adueniret sermo propheticus, qui exsiccato uellere Israelis, utpote clausa ianua cœli fame periclitabatur in Iudæa: quæ ob hoc dicta est uidua, quia utpote gentilis necdum fuerat diuino cultui mācipata, nec sacram legis habebat notitiam. Sarepta autem ciuitas, quæ interpretatur incendium siue tribulatio panis uel panis angustia, præsens accipiendus est mundus, in quo incendium pessimæ conflagrat cupiditatis, ubi rebus superuacuis acquirendis quasi aucupandi cura impendebatur, ubi dire satis incendium panisq; spiritalis antea fiebat angustia. Ergo ut de Helia scriptura pronuntiat, dominus noster ad nationum ecclesiam ueniens, & eam extra portam ciuitatis patrio uidelicet in errore reperiens, non eam signis & mirabilibus maximisq; portentis, ut Israeli fecerat, ad confessionem sui nominis prouocauit, sed uerbo eidem tantummodo imperauit, dicens, Da mihi pauxillum aquæ in uase ut bibam, & buccellam panis in manu tua. Aqua enim in uase fides accipienda est cordis, quæ creditur ad iustitiam: buccella uero panis in manu, misericordiæ intelligēdum est opus: fides quoq; & opera uinculo sibi quodam indissolubili connectuntur. Vbi enim una defuerit, altera penitus non stabit: quia ut Iacobus apostolus ait, Fides sine operibus mortua est: & opera sine fide inania redduntur & friuola. Ecclesia ergo in typo illius mulieris uiduæ, iuxta domini præceptum ad afferendū eidem aquam pergendo, quodammodo fidem sui cordis præparatam

paratam ostendit domino. Panem sibi confitetur necdum fuisse, condigna uidelicet opera diuinæ culturæ: sed modicum se testatur habere farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho. Pugillum farinæ in hydria, naturalem indicat legem, quæ diuina largitione humanæ naturæ insita est, per quam discernitur bonum uel malum, & ut quod sibi quisquā fieri non uult, ipse non faciat. Paululum olei in lecytho, rationabilis accipiendus est intellectus, per quem creatura intelligit creatorem, & p̄ijs operibus eidem placere studet: quæ idcirco se dixit parum habere, quia necdum per baptismi sacramētum spiritualis gratiæ acceperat donū. Ibi tñ farina oleūq; ore p̄phético benedictæ, id est fructus & hilaritas charitatis, siue gratia corporis dominici, & chrismatis unctio, indefectiuo uerbi cœlestis munere fœcundatur: cuius hætenus in uasis oleum gaudij spiritualis & benedictionis farina non deficit, cæteris quæ non credunt gentibus inopiæ panis diuini, miseriæ & uenatui deditis inutiles. Quod autem ait, duo se ligna colligere, ex quibus modicum farinæ coqueret quod habebat, & cum filiis suis comedens, mortis iam exitium expectaret, ita accipiendum est. In duobus lignis, non solum ligni nomine, sed etiam numero lignorum crucis mysterium præsignabat, per quam sibi & filiis suis, id est populo, qui Christo fuerat crediturus, panem uitæ perpetuæ dari credebatur, præteritis peccatis per lauacrum baptismi mori, illo uidelicet genere quo dominus in euangelio prædicauit, Beati qui non uiderunt & crediderunt. Per panem uero subcinericium, paruulum illud iam præfigurabat, quod in exordio fidei obseruare gentes per epistolam Apostoli decreuisse leguntur: ut ab idololatriæ se tantummodo cultu, & à fornicatione ac suffocatis abstinerent. Hæc enim quæ rudibus adhuc & feris hominibus, ab apostolis consilio sapienti indulta sunt, ad comparisonem euāgelicæ prædicationis, ad quam postmodum introducti sunt, ualde exigua & parua fuisse noscuntur. Quod autem ait, mihi primitus facito, hoc uoluit ad omnes credentes ex gentibus, ut non suis meritis ascriberent, quod obdurato spretoq; Israele ipsi saluati sunt: sed sibi, qui ut crederent eisdem misericors extitit: quia, ut dictum est ad Cain, nō recte offert, qui non recte diuidit: hoc est, qui non deo, sed sibi omne bonum quod habet, ascribit. Siue aliter: Panis subcinericius, historia accipienda est legis, quæ spiritalem intelligentiam opertam continebat in litera. Per fermentatum uero panem, euangelij intelligenda est prædicatio: quia testamento ueteri, tanquam fermentum inserta sunt testimonia. Quod autem pascentem se paut Helias, ita intelligendum est: uniuersi enim fideles licet sua fide & p̄ijs operibus deum pascant: tamen ut hoc habeant, ab illo eisdem condonatur: omne enim datum optimum, ut scriptum est, & omne donum perfectum, desursum est, à luminum patre descendens. Diuina enim, metuentibus deum, nequaquam penitus minuentur. Rursum aliter: per panem subcinericium, quem sibi uerus Helias dominus noster, nationum ecclesiam præcipit exhibere: quid aliud accipiendum est, nisi pœnitentium satisfactio, id ipsum psalmographo sub

De uita filio
uidue redditus
ta V

persona pœnitentis canente cum dicit, quia cinerem sicut panem manduca-
bam, & potum meum cum fletu temperabam. His enim satisfactionibus do-
minus se pasci hortatur. Factum est autem post uerba hæc: ægrotauit filius
mulieris matris familiæ, & erat languor fortissimus, ita ut non remaneret in
eo halitus. Quæ dixit ad Heliam: Quid mihi & tibi uir dei? Ingressus es ad
me, ut rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum. Cui ait
Helias: Da mihi filiū tuum. Quem tollens de sinu eius portauit in cœnaculo
quo manebat, & posuit eum super lectum suum, expanditq; se & mensus est
super puerum tribus uicibus, & conuersa est anima pueri ad eum & reuixit,
depositumq; de cœnaculo tradidit matri suæ & ait: Ecce filius tuus uiuit.
Quæ respondit: In isto cognoui quoniam uir dei es tu, & uerbum domini in
ore tuo uerum est.) Quod enim dicit filium mulieris nimio languore deten-
tum & ad mortem usque fuisse perductum, hanc intelligentiam habere di-
gnoscur. Post præceptum enim quis & diuinam cognitionem seu euange-
licam prædicationem percepto bonorum operum gustu, pro cōmissis facino-
ribus & præteritis erroribus, ut grauissima langueat afflictione necesse est:
quia ut scriptum est, qui addit scientiam, addit etiam pœnitentiæ salubrem do-
lorem, castigationeq; assidua uim facit perditioni suæ, ut euadere ualeat per-
petuam mortem, & uitam consequatur beatitudinis sempiternæ: hoc ipsum
Paulo apostolo confirmante cum dicit se non esse dignū uocari apostolum,
eo quod persecutus fuerit ecclesiam dei & expugnauerit illā. In descensu enim
fontis, originali peccato ac pristinis uicijs per baptismum qui Christo credi-
derit moritur. Vnde sublatu ad sacri altaris cœnaculum per unctionē chris-
matis & inuocationem patris ac filij & spiritus sancti, cōmunionemq; corpo-
ris & sanguinis domini uiuificari manifestum est: & tunc ab omni ecclesia cu-
ius mater pueri figuram gerebat, illa procedit confessio, quia dominus Iesus
uerus dei filius est, & in gremio patris uel dextera sit constitutus, rursumq; de-
positus de altari, cœtui fidelium tanquam matri redditur uiuus. Siue aliter.
Postquam enim fidelis quis pristinis uitijs per pœnitentiæ satisfactionē sua
mortificauerit membra, sublatu à terrenis cupiditatibus & carnalibus desi-
derijs per meditationem legis ac prophetarum, euangelicāq; prædicatione
uiuificari meruerit, templumq; fuerit diuinum effectus: illuc intentionem ani-
mi contendit dirigere ubi Christus est ad patris dexteram sedens, & in carne
adhuc habitans, conuersationem iam nititur habere in cœlis. Sed quantum
libet homo quis ad deum mentem contendat erigere, & per excessum quen-
dam theoriæ gaudeat in supernis Christo domino adhærere: corporis tamē
compellente natura cui anima iuncta, ut de supernis ad inferiora rursum re-
trahatur, necesse est. Quod autem dicit Heliam se super puerum expandisse,
tribusq; uicibus mensum fuisse, hoc ipsum expleisse dominum manifestum
est, cum per legem & prophetarum uaticinia, seu propria prædicatione salu-
tem protulit gentium populo. Superiora iam figuraliter exposita uerba He-
lia de

liæ de uidua, multo aliter apud antiquas translationes reperiuntur, in quibus Helias domino supplicat, dicens, O domine testis huius uiduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti ut occideres filium eius. Nihil in hoc dicto moueret animum si uera pronuntiatio seruaretur: uox est enim non credentis, quod tam male faceret deus cum ea uidua, quæ tam pie prophetam susceperat, eo præsertim tempore quo ibi erat cui protulerat illa totum uictum suum tam exiguum in tam magna & summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret: O domine testis huius uiduæ cum qua ego inhabito apud ipsam, tu ne male fecisti ut occideres filium eius: ut sub intelligatur quod utique dominus testis cordis illius mulieris uidebat quanta esset pietas, unde etiam Heliam ipse ad eam miserit, nec malefaciendi causa mortificauerat filium eius, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, qua tantum prophetam & tunc uiuentibus & posteris commendaret: sicut dicit dominus non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed ut glorificetur deus in filio suo. & hoc consequentia probant: ex ipsa enim fiducia quam habuit, credidit Helias non ad hoc illud contigisse, ut acerbo luctu hospita eius affligeretur: sed potius ad hoc factum, ut deus magnificentius ostenderet uiduæ qualem dei famulum suscepisset. Sequitur scriptura & dicit, Et insufflauit puero ter, & inuocauit dominum & dixit, Domine deus meus reuertatur nunc anima pueri huius in eum. Et factum est sic.) Hæc ergo deprecatio qua petijt Helias tam breuiter & tam fideliter ut resurgat puer, satis indicat quo affectu dicta sint superiora: & ipsa mulier ostendit ad hoc mortificatum fuisse filium suum ad quod Helias factum fuisse præsumperat, cum illa uerba non confirmando sed renuendo renunciauerat. Cum enim uiuum recepisset filium suum, ait: Ecce cognoui quoniam homo dei es tu, & uerbum dei in ore tuo certissimum. Multa sunt autem in scripturis quæ nisi illo modo pronuntientur in contrariam sententiam recidunt, sicuti est: quis accusabit aduersus electos dei. Deus qui iustificat, si quasi confirmans respondeas, uides quanta peruersitas oriatur. Sic ergo pronuntiandum est ac si diceret: Deus ne qui iustificat, ut subaudiatur, non utique, ac per hoc apertam puto esse illam sententiam Helias, quam non seruata pronuntiatio faciebat obscuram. Factum est, inquit, uerbum domini ad Heliam: Vade & ostende te Achab, ut dem pluuiam super faciem terræ. Qui perrexit & occurrit ei in itinere Abdias dispensator regis Achab, & ait, Vade nuncia Achab, adest Helias. Qui abiit, & nunciauit ei. Venitque in occursum eius, & ait ad Heliam. Tu ne es qui conturbas Israel: ad quem Helias: Non turbaui, inquit, Israel, sed tu & domus patris tui qui dereliquistis mandatum domini & secuti estis Baalim. Veruntamen mitte nunc & congrega ad me uniuersum Israel in montem Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum qui comedunt de mensa Iezabel. Misit itaque Achab ad omnes filios Israel, & congregauit eos in montem Carmeli. Accedens autem Helias, ad omnem populum ait: Usque quo clau-

*De igne à deo
misso VI*

dicatis in duas partes. Si dominus est deus, sequimini eum: sin autem Baal, sequimini illum. Et non respondit ei populus uerbum. Ad quos rursum ait Helias, Ego remansi propheta domini solus: prophetæ autem Baalim quadringenti quinquaginta uiri sunt. Dentur ergo nobis duo boues, & illi eligant bouem unum, & in frustra cædentes ponant supra ligna, ignem quoque non supponant: ego quoque faciam bouem alterum & imponam supra ligna, ignemq; non supponam. Inuocent illi nomina deorum suorum, & ego inuocabo nomen domini, & qui exaudierit per ignem ipse sit deus. Responditq; omnis populus & ait, Optima propositio. Dixitq; Helias prophetis Baal, Eligite bouem unum, & facite uos primum quia plures estis. Et fecerunt ita, inuocabantq; Baal de mane usque ad meridiem, & non erat uox, nec qui responderit, incidebantq; se ritu suo cultris & lanceolis donec perfunderentur sanguine. Cumque transisset meridies & tempus adesset iam quo sacrificium offerri deberet, dixit Helias ad populum: Accedite ad me. Et accedente ad se populo, curauit altare domini, quod destructum fuerat, & tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, & ædificauit altare domino in nomine domini: fecitq; aquæ ductum quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris, & imposuit ligna, diuisitq; bouem & posuit supra ligna & ait, Implete quatuor hydrias aquæ, & effundite supra holocaustum & ligna. Quod cum fecissent, idipsum etiam secundo & tertio fieri iussit, repletaq; est fossa aquæductus aqua.) Vide quid etiam Helias hoc faciat, & diligenter aduerte. Habebat beatus Helias & pro gratia prophetiæ dignitatis & pro diuini cultus studio scientiam omnium quæ in templis dæmonum agebantur. Nouerat inter cætera inepta potius quàm commenta callidam etiam huiuscemodî compositam fraudem, qua facilius irretirentur animæ miserorum, ut aræ eorum non simpliciter ante delubri pedes stantur, sed pendens crepido supra qua structæ sunt, rogos subterranea fornice baiuletur: ad quas ex aduersa parte concaui parietis, occulto aditu descendatur, ac per patulas cauernas præparatos ignes doli minister sacrificij tempore clandestinis officijs subministret: quo attonitus miserorum animus, dum nullas desuper uidet adhibitas flammæ, hostiamq; cernit ex improviso comburi, per inuisibilem potestatem ignes cælo credat esse delatos. Ne ergo hoc incredulæ mentes, de diuinis suspicarentur altaribus, uallum quod fieri præceperat aqua iussit impleri: ut si qua esset sub altario proderet fovea, uel descendens deorsum aqua latentes utique ignes extingueret. Nec sufficit semel rigasse locum, tertio id agitur: sed nec hoc est contentus propheta: Ipsa altaris ligna præcepit inundari, ut omnis fraudis suspicione submota, diuinæ potestatis esse uirtutem, nec rex nec populi nec ipsi dubitent sacerdotes. Cumque iam tempus esset, ut holocaustum offerretur, accessit Helias ad altare & exclamauit dicens: Domine deus exaudi me hodie in igne, sicut exaudisti me in aqua, ut cognoscat populus hic quoniam

tu es

tu es dominus deus Israel, & ego seruus tuus, & propter te feci opera hæc: Exaudi me domine exaudi in igne, ut cognoscat populus hic quia tu es domine deus, & conuertisti cor populi huius retrorsum. Ecce, inquit, clamante eo, cecidit ignis de cælo & deuorauit holocaustum ac ligna & lapides, puluerem quoque & aquã quæ erat in fossa aquæductus lambens. Quod cum uidisset omnis populus, cecidit in faciem suam & ait, Dominus, ipse est deus. Dixitq; Helias ad eos: Apprehendite prophetas Baal, & ne unus quidem effugiat de illis. Quos apprehendentes, continuo duxit eos Helias ad torrentem Cyson, & ibi eos trucidari præcepit.) Clementissimus enim deus qui non obliuiscitur misereri, nec in ira continet miserationes suas, rursus ad Israelem filium suum dignatus est mittere, ut eisdem pluuiam euangelicæ prædicationis tribueret. Tres anni famis, scientiam sanctæ trinitatis populo Iudæorum uel in toto mundo defuisse præsignabant. Ahab uero qui interpretatur frater patris, à quo etiam dei prophetas interfectos scriptura pronunciat, principum sacerdotum typum gerebat. Quod autem dicit Ahab ad Heliam, Tu ne es ille qui conturbas Israel? hoc ipsum & de domino principes sacerdotum dixisse Pilato leguntur. Inuenimus hunc subuertentem siue conturbantem gentem nostram. Hii enim, ut dominus legitur eis exprobrasse, filii fuere patris sui diaboli, cuius opera facere studuerunt, ut uitæ suæ autorem crucifigendum impie proclamarent. Vos enim, ait dominus, de diabolo patre estis, & opera patris uestri facere uultis. Ille enim homicida est & ab initio mendax, & in ueritate nunquam stetit. Abdias autem cuius nomen interpretatur seruus domini, qui etiam eo tempore quo Ahab prophetas domini præceperat trucidari, centum prophetas in speluncis celauerat, uictum eisdem cotidie administrans, illos quodammodo præsignabat qui ex principibus Iudæorum occulte discipuli domini erant, hoc est Nicodemus, & cæteri quos euangelista pronunciat. Prophetæ Baal & prophetæ lucorum, scribarum & phariseorum typum gerebant, qui sacræ legis negligentes præcepta, populum proprijs traditionibus peruerterant, quibus uæ futurum dominus legitur prædixisse. Carmelus uero mons, qui interpretatur scientia circumcisionis, Christi figurabat ecclesiam, in qua non præputij circumcisio, sed qualiter circumcisio accipienda sit, scire præcipimur. Per circumcisionem enim præputij carnis libidinem atq; luxuriam sciendum est abscindendam: per cordis uero circumcisionē immundæ cogitationes intelligendæ sunt amputandæ. Bouem uero quem Helias mactauit in holocaustum atque in frustra concidit, uetus intelligendum est testamentum, ex quo ad cōfutandas Iudaicas superstitiones, ea quæ de illo scripta fuerūt in multis locis excussisse euangelica prædicatione manifestatur, cum dixisse scribitur: Non legistis quod dictum est, lapidem quē reprobauerūt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Et intellexerūt, inquit, scribæ & pharisæi quod de illis diceret, & cætera quæ in euāgelio reperiūtur. Bouē uero alterū à falsis proph-

tis electum, populum significat reprobum per phariseos atque scribas seu hæreticos non deo sed diabolo autori eorum ab ipsis oblatum. transacti meridiei tempus, uergentis mundi significabat cursum, in cuius uesperum dominus Iesus Christus in uerum sacrificium quod ipse est seipsum patri ad deponenda humani generis delicta obtulit. Altare quod ab Helia curatum est & ex duodecim lapidibus restauratum, sanctæ trinitatis accipienda est confessio, quæ in Iudæis olim uel in hereticis destructa fuerat, à domino per apostolos in ecclesia reformata est. Ligna uero quæ super altare composita fuerant, crucis patibulum præsignabant, in qua dominicum affixum est corpus, quod uerum & acceptabile deo patri fuit holocaustum. Quatuor hydriæ repletæ aqua, totidem numero signabant euangelia. In quibus baptismi sacramentum, quod in nomine sanctæ trinitatis datur, habetur præceptum. Ignis quoque qui lapides altaris & quæ super eum fuerant, nec non & aquam uorauit, sanctum spiritum præsignabat, qui non solum apostolos sed cunctos credentes per lauacrum regenerationis in dei sacrificium absumit & sanctificat. Falsi uero prophetae qui ab Helia interfecti leguntur, aduersariæ accipiendæ sunt potestates, de quibus dominum in cruce pronunciat apostolus triumphasse: siue illi accipiendi sunt, qui aduersus dominum impie proclamasse leguntur, Sanguis eius super nos & super filios nostros, quod utique temporibus Vespasiani & Titi expletum, qui legit Iosephum historiographum, non ambigit ambiguum. Deinde sequitur historia & dicit: Ascendit Helias in uertice Carmeli & pronus in terram posuit faciem suam inter genua, & exorabat dominum, dixitque ad puerum suum, Ascende & circumspice contra mare, septem uicibus. Quod quum fecisset septima uice, apparuit nubecula parua quasi hominis uestigium ascendens de mare, & subito contenebrati sunt cæli & facta est pluuia grandis.) Quod enim Helias exorat ut pluuia tribuatur à deo, hoc quoque dominum fecisse pro suis discipulis, & qui per uerbum illorum credituri erant, euangelista pronunciat. Ministrum Heliae cui iussu est contemplari contra mare, omnium prophetarum qui ante aduentum Saluatoris fuerunt typum gestasse non dubium est: quibus in gratia spiritus sancti per omne tempus quod ante aduentum Saluatoris præcessit, incarnationem illius præstolare datum est. Nubecula parua quæ uelut uestigium hominis ascendisse de mari describitur: dominus ac redemptor noster accipiendus est. Sicut enim uestigium extremum corporis membrum est, ita quoque dominus Iesus humilis & paruus ac puer in mundo existere uoluit, qui nos à peccato mundaret. Cæli contenebrati sunt, quia sancti prædicatores diuini uerbi, occultis sacramentis sunt repleti. Pluuia facta est magna, quia euangelicus hymen per Apostolorum prædicationem totius mundi rigauit fines. Currus Achab quæ Helias accinctus lumbis præibat, diaboli accipienda potestas est, cui à domino dicitur, Vade retro satanas, non tentabis dominum deum. In tantum enim diaboli potestas in aduentu domini inanis existit & infirma.

ut nec

ut nec in porcos intrandi haberet licentiam, nisi ei fuisset permissum. Nun-
 ciata sunt, inquit, Iezabel cuncta quæ gesserat Helias: & quemadmodum
 prophetas occidisset Baal, quæ statim nunciū misit ad eum dicens: Hæc mihi
 faciant dii & hæc addant, nisi hac hora cras ponam animam tuam sicut ani-
 mam unius ex illis. Quod audiens Helias timuit ualde, & abiit quocunque
 eum ferebat uoluntas, uenitq; in Bersabeæ Iudæ, & illic reliquit puerū suum:
 ipse autem perrexit in desertum uiam unius diei. Cumque uenisset illuc & se-
 disset subter unam iuniperum ait, Sufficit mihi domine, tolle animā meam.)
 Sancti uiri qui subleuante spiritu ad summa rapiuntur, quamdiu in hac uita
 sunt, ne aliqua elatione superbiant quibusdam tentationibus reprimuntur,
 ut nequaquam tantum proficere ualeant quantum uolunt, sed ne extollantur
 superbia, sit in eis quædam mensura uirtutum. Hinc est quod Helias dum tot
 uirtutibus in alta profecisset, quadā mensura suspensus est, dum Iezabel post-
 modum quamuis reginā tamen mulierculam fugit. Perpendo quippe hunc
 miræ uirtutis uirum ignem de cælo trahere, & duos quinquagenarios ui-
 ros cum suis omnibus petitione subita concremare, uerbo cælos claudere, uer-
 bo ad pluuias aperire, suscitantem mortuos, uentura quæq; præuidentem, &
 ecce rursus animo occurrit quo pauore ante unam mulierculam fugit. Consi-
 dera uirum timore perculsum de manu domini mortem petere nec accipere,
 de manu mulieris mortem fugiendo uitare. Quærebat enim mortem dum fu-
 geret dicens, sufficit mihi tolle animam meam, neq; enim melior sum quàm
 patres mei. Vnde ergo sic potens, ut tot illas uirtutes faciat: unde sic infirmus,
 ut ita foeminam pertimescat: nisi quia dispensatoris superni nutu mensura oc-
 culti libraminis appenduntur, ut ipsi sancti homines dei & multum ualeant
 per potentiam dei: & rursus quadam mensura moderati sint per infirmita-
 tem suam. In illis uirtutibus Helias quid de deo acceperat, in istis infirmitati-
 bus quid de se esse poterat, agnoscebat. Illa potētia uirtus fuit, ista infirmitas
 custos uirtutis. In illis uirtutibus ostendebat quid acceperat, infirmitatibus
 hoc quod acceperat custodiebat. In miraculis monstrabatur Helias, in infir-
 mitatibus seruabatur. Post hæc sequit̃. Proiecitq; se, & dormiuit in umbra
 iuniperi. Et ecce angelus domini tetigit eum, dixitq; illi, Surge & comede. Re-
 spexitq; & uidit ad caput suū subcinericiū panem, & uas aquæ. Comeditq;
 & bibit & rursus obdormiuit, tetigitq; eum secundo angelus & dixit, Surge
 & comede, grandis enim tibi restat uia. Consurgensq; comedit & bibit, & am-
 bulauit in fortitudine cibi illius XL diebus & XL noctib. usq; ad montem dei
 Oreb. Quid igitur Iezabel: Hæc faciant mihi dii, & hæc addant, nisi posuero
 animam tuam. Et audiuit Helias, & fugit uiam dierum XL. O' uiolētiam uer-
 bi, o' formidinis eminētiam. Audito mulieris uerbo fugit Helias: & fugit non
 una, non duabus, non tribus diebus: sed ingressus est in eo sermo mulieris,
 & quid ageret nesciebat, tanti itineris spacio metu exagitante iactatus, uelut
 cum secundo flatibus cursu impulsæ nauis arborem uiolētus, ex aduer-
 so turbo

De odio Iezabel in Heliam
VII

fo turbo corripuit impetumq; reflexit: ita prophetæ animum uirtutum uelis nauigantem mulieris perculit sermo, totamq; eius nauem per omnes formidinum fluctus turbato rectore iactauit. Quid ergo tu Helia? Tu enim es, qui uerbo clauseras coelum & fraudaueras imbres, qui mandaueras aeri & diuinis ignes eduxeras, qui falsos salubriter interfici iusseras sacerdotes, qui constanter in faciem exprobraueras regi, quod ipse & domus sua populum euerteret Israel: qui dixeras, Viuit dominus, si erit pluuia aut ros, nisi in uerbo oris mei: qui domum uiduæ spicarum aream & torcular feceras olei: qui omnibus imperaueras elementis, sermonem nunc audiens meretricis expauisti, & una muliercula profugum fecit timorisq; captiuum. O stupendam rem, uide duos istos, Petrum & Heliam, magnificos uiros & cæteris clariores, uelut duas ciuitatum arces in sublime porrectas, à mulieribus fatigari: Petrus timet puellam, Iezabel deterret Heliam. Et quia eiusdem culpæ uitio uterq; subiacuit, amborum naturalis infirmitas unum sortita est proditorem. Fugit ergo Helias uiam quadraginta dierum. Vbi est zeli tui ardor incontinens, ubi constantiæ flammâ, ubi autoritas libertatis cum dicebas, Viuit dominus, si erit pluuia super terram: uel quum regem cominus arguebas, & quum ultrices flammæ cœlitus deponebas, talia tantaq; mirabilia faciens, unum adulteræ non tulisti sermonem? Sed considera quid in his ostendatur, quod scilicet homini quâdiu domini gratia cooperat omnia secunda sunt, omnia fida: elementa seruiunt, & principes prosternuntur, reges adorant, populi uenerantur: si uero se semel perfectionis uel correptionis causa, supernum ab homine suspendat auxilium, confestim fragilitas naturæ monstratur: mox insurgunt quæ uidebantur esse subiecta, quæ prius ut dominum metuebant incipiunt esse terrore. Iezabel quæ interpretatur fluxus uanus, synagogæ gestauit typum, quæ uanis superstitionibus seruiens, in euangelica prædicatione credere noluit, & autorem uitæ persequens, sicut & Iezabel Heliam, extinguere magis quàm credere maluit. Puer Helix qui in Bethsabeæ, quæ interpretatur puteus iuramenti, dimissus est, sacerdotale accipiendum est ministerium, quod templo domini in Hierusalem cultui diuino exhibeatur. Desertum uero ad quod uia unius diei Helias legitur peruenisse, & sub arbore iuniperi quieuisse, uniuersus accipiendus est mundus, qui propter demonum culturam in maligno fuerat positus, ad quem dominus relicta Iudæa per prædicatores suos transire dignatus est: & ibi quasi dormit, dum per fidem in corde fidelium requiescit. Arbor ueru iuniperi agrestis atq; inculta ecclesiam præsignabat ex gentibus, quæ sacrarum scripturarum nequaquâ fuerat exculta præceptis: ad quam Israeliticum regnum transiturum dñm prædixisse euāgelista pronūtiat: auferetur à uobis regnum, inquit Iudæis, & dabitur genti faciēti uoluntatē dei. Via uero unius diei, quâ Helias egisse legit, unitas intelligēda est trinitatis, q̄ euangelica prædicatione cūctis nationib. introduxit. Panis subcinericius & uas aquæ, qd aliud indicant, nisi gentiū pœnitentiā & lachrymarū effusionē, quib. dñs ualde reficit.

Post

Post hæc peruenit, inquit, Helias ad montem dei Oreb, & mansit in spelunca, & ecce sermo domini ad eum, dixitque illi. Quid hic agis Helia? At ille respondit, Zelo zelatus sum pro domino deo exercituum, quia dereliquerunt pactum domini filij Israel. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & querunt animam meam, ut auferant eam. Fugiens ergo Helias uenit ad quendam locum & obdormiuit ibi, & uenit ad eum dominus, dominus scilicet ad seruum, & ait. Quid tu hic Helia? Velut notans eum timoris & fugæ. Quid tu, inquit, Helia? Putas ne fugisti, & furor te unius mulierculæ profugum fecit? Vbi est illa constantia ubi libertas? Disce de cætero non tibi ipsi confidere, nec propriæ cum res secundo cursu ferantur imputare uirtuti. Verum tamen Helias respondet & dicit, aliud quidem mente retinens, aliud ore depromens. Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua destruxerunt, & ego relictus sum solus, & querunt animam meam. Hoc est, hæc cogitatio quæ tantum prophetam de ipso deiecit fastigio meritorum, communem hominem demonstrauit. Denique mox eum corripit sermo diuinus. Non ita, inquit, est Helia, falleris, & humanæ cogitationis laqueis irretiris; non idcirco fugisti, nec te ideo quod solus esses regina perterruit. Nec enim tu es tantummodo qui non adoraueris Baal: sunt mihi fideles famuli, sunt multi amici, & septem milium uirorum electissima uirtus, quam nec error humanus inclinare, nec inanis gloriæ cogitatio potuit eleuare. Hi omnes non curauerunt genua ante Baal, sed instabili poplite ad instar cœlestis exercitus me semper adorant. Fugisti ergo non quod in te solo furor adulteræ desæuaret, sed quod tibi hanc elationem genuerit magnitudo uirtutum, ut tam arrogantem ferres de genere humano sententiâ: erasque paulisper mea gratia deserendus: & nisi tibi tantæ elationis frena laxassem, lapsum incurreres grauiorem, & disces res bona facta non tuæ uirtuti ascribere, sed diuinæ. Non igitur alia ex causa fugisti, nisi quod secedere mea gratia mulier te minaci sermone deterruit. Consideremus ergo quanta uis fuerit in adulteræ sermone, gratia recedente, quanta formidinis magnitudo, quod quadraginta diebus oberrabat fugiens Helias per inuia & deserta, tantique ieiunij metu cōsternatus non sentit esuriē. Quid agis Helia? Vbi est, ut sæpe iam memini, illa omnibus stupenda fiducia, ubi os illud metuendum, ubi lingua terribilis alternis imperans elementis? Sed hoc tibi, ut dixi, constabat gratia ministrante. Vide ergo quemadmodum leuitate culpæ permittitur iacere tantus propheta, ut emendatus elationis uitio atque correptus, integro uestiatur moderationis & clementiæ indumento. Iam ergo eruditi sumus & docti in Petro, atque Helia, quemadmodum eos dominus nostri causa circumscribi delicto, quemadmodum illos fidei pietatisque signiferos, & generis humani columnas permiserit metu dominante quassari: ut populorum esset exemplum, à deo sibi non peccandi gratiam minime condonatum, ne quum ipsi à culpis essent ac uitij alieni, peccatoribus diri existerent & crudeles: sed quum forte quis fuerit delicto prauentus, non statim

statim abijciant, non condemnent iacentis affectum, sed impartiantur viscera charitatis, porrigant manum, & erigant lapsum, spem ei diuinæ clementiæ promittentes, sicq; se exemplo illorum commendent magistrorum. Hæc autem idcirco diximus, non iustos culpando, sed peccatores ad spem erigendos protulimus: & primo quidē uirtutes eorum extulimus, nunc culpas intulimus, ut & iustis formam cautelæ, & peccatoribus salutis portum fidelissimū monstraremus. Merito quæritur quomodo licite sacrificauerit Helias extra tēplum dei, quando & ignem de cœlo impetrauit, & prophetas dæmoniorum conuicit. Quod mihi non uidetur alia ratione defendi, quàm illa qua defenditur & Abraham factum, quando filium deo iussus uoluit immolare. Cum enim iubet ille qui legem cōstituit aliquid fieri quod in lege prohibuit, iussio ipsa pro lege habetur, quoniam autor est legis. Nō enim deesse possent miracula alia, præter sacrificium, quibus superarentur & conuincerentur prophætæ lucorum, sed spiritus dei qui fuerat in Helia, quicquid in hac re fecit, contra legem esse non potest, quia dator est legis. Alia adhuc insuper quæstio animum pulsatur, quare interpellauerit Helias deū, quod Israel derelicto deo prophetas occiderit, & eius destruxerit altaria, cum in lege olim iussum fuisset, nō eos posse amplius habere altare quàm unum, primum in tabernaculo, deinde in templo: nisi quod liquide datur intelligi, quod postquàm decem tribus à domo Dauid excisæ, & à templo & Hierusalem sunt separatæ, illi qui in decē tribubus, quæ uocabatur Effraim, cultores diuini nominis erant: & ut putandum est, ad illa altaria recurrebant, quæ olim erexerant patriarchæ Abraham, Isaac, & Iacob, locis competentibus, ubi eis deus apparuerat: ad hæc altaria cultores diuini nominis, & si non ad sacrificandum, tamen ad adorandum deum patrum suorum recurrebant. Hæc uidentes Israelitæ sacrilegi, & idolorum cultores, destruebant, ut nec ibi locus esset, ubi ueri adoratores dominum precarentur: & hoc est, ut in superiori parte iam præmissum est, quod instaurauerit Helias altare domini, quod destructum fuerat. Dixitq; dominus ad Heliam, Egredere, & sta in monte coram domino. Et ecce dominus transijt, & spiritus grandis & fortis, subuertens montes, & conterens petras ante dominum.) Quod autem ait, ante dominum spiritum præcessisse grandem, & cetera: eius aduentum significat ad corda credentium, quibusdam occultis & ineffabilib. signis esse profuturum. Nam quod ait, Subuertens montes, & conterens petras ante dominum: hoc est quod Apostolus ait, Arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritualia, ad destructionem munitionū, & omnem altitudinem extolentem se aduersus scientiam dei. Non in spiritu dominus, & post spiritū commotio: non in commotione dominus, & post commotionē ignis: non in igne dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis.) Spiritus ante dominum euerit montes, & conterit petras: quia pavor qui ex aduentu eius ingruit, & altitudinem cordis nostri deijcit, & duriciam liquefacit. Sed spiritui commotionis & ignis, deum non inesse dicit: in sibilo uero tenuis auræ non negat: quia nimirum

rum mens cū in contemplationis sublimitate suspenditur, quicquid perfecte
 perspicere ualet deus nō est. Cū uero subtiliter aliquid cōspicit, hoc quod de
 incōprehensibili substātia eternitatis audit, quasi sibilū auræ tenuis percipit:
 sed sibilū auræ tenuis p̄cipimus, cū sapore incircūscriptæ ueritatis cōtempla-
 tione subita subtiliter degustamus. Tunc ergo uerū, est quod deū cognosci-
 mus, cū plene nos aliqd de illo cognoscere nō posse sentimus. Vnde bene il-
 lic subditur. Quod cū audisset Helias, operuit uultū suū pallio, & egressus
 stetit in ostio speluncæ. Quid est quod propheta cum uocē domini loquen-
 tis secum audit, in speluncā suā ostio stat & faciem uelat: nisi quia dum con-
 templationis gratia uox supernæ intelligentiæ fit in mente, totus homo
 iam intra speluncam non est, quia animum carnis cura non possidet: sed
 stat in ostio, quia mortalitatis angustias exire meditatur. Sed iam quia in
 ostio speluncæ consistit, & uerba dei in aure cordis percipit, necesse est ut fa-
 ciem uelat: quia dum per supernam gratiā ad altiora intelligentiæ ducimur,
 quanto sublimius leuamur, tātō semper per humilitatem nosmetipsos intel-
 lectu nostro premere debemus, ne conemur plus sapere, sed sapere ad sobri-
 etatem: ne dum nimis inuisibilia discutimus, aberremus, ne in illa natura in-
 corporea corporei luminis aliquid quæramus. aurem enim intendere, & faci-
 em operire, est uocem interioris substantiæ audire per mentem, & tamen ab
 omni specie corporea oculos cordis auertere, ne quid sibi in illa corporale a-
 nimus fingat, quæ ubiq; tota, & ubiq; incircūscripta est. Et dominus dixit
 ad Heliam. Vade reuertere in uiam tuam per desertum in Damascum. *De reditu He-
 liae Damascū.*
 Cumq; perueneris, Azahel regem super Syriam, & Iehu filium Namsi un-
 ges regem super Israel: & Heliseū filiū Saphat, qui est de Abelmaula, unges
 prophetam pro te. & erit quicumq; fugerit gladium Azahel, occidet eum
 Iehu: & qui fugerit gladiū Iehu, interficiet eum Heliseus. Abelmaula urbs
 est una de præcipuis urbibus Salomonis: est autem nunc uicus, ut in locorū
 libro legimus, in Aulone x ab Scythopoli miliari distans cōtra australem
 plagam, & nunc dicitur Bethulia. Damascus enim qui interpretatur sangui-
 nem bibens siue propinans, totius mundi typum gerebat, in quo habitato-
 res illius immolando dæmonibus filios suos, sanguinem bibere ac propina-
 re non est ambiguum: sanguis enim pro peccato ac morte ponitur in scriptu-
 ris, quam nō solum sibi infelices uidebantur inferre, sed & suis imitatoribus
 propinabant. Azahel uero qui interpretatur factura dei, uniuersarum genti-
 um continebat figuram, cui ualde congruit interpretatio, dei factura. Opus
 enim dei fuit, ut obdurato Israele, & signis atq; uirtutibus domini penitus
 nequaquam credente, nationum populi cum omni mentis alacritate crede-
 rent in crucifixum. Siue aliter factura dei, id est, imago dei per fidem Chri-
 sti gentibus restituta, nulli poterit esse dubium. Nam ut in Iacob & Esau fi-
 gura præcesserat, maioris quōdam filij primatus ac benedictio ad iuniorem
 fratrem translata: ita etiam in istis, Azahel uidelicet & Iehu, diuina dispen-
 satione

satione intelligimus geri, ut gentium populus qui fuerat iunior per Azahalem preponatur in persona Iehu primogenito, ut scriptum est, Israeli: & iuxta scripturæ testimonium, populus qui erat in capite, propter prauaricationes assiduas, & piaculum quod intulit domino, factus in cauda est: translatoque ab eodem regno, ut dominus fuerat protestatus, datum est gentium populo dei uoluntatem uidelicet exequenti. Sed quia diuinæ pietatis est omnes homines saluos fieri, sicuti Esau, licet iuniori fratri subiectum nequaquam benedictione priuauit, ita quoque & hic Helix à deo prædicitur, relinquam mihi septem milia uirorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal. Relinquam enim ad futurum tempus pertinere intelligi uoluit, quod in domini aduentu constat fuisse expletum, de illis pro certo existisse intelligendum, qui ex omni Israele per Apostolos Christi fidem susceperunt, & septiformi gratia spiritus sancti uncti sunt. Iehu uero cuius uocabulum interpretatur ipse uel est, filius uidelicet Namsi, qui interpretatur attrectans uel palpans, Apostolorum spiritualiter præfigurabat personam. Illis quippe horum nominum ualde congruit interpretatio. Beati enim apostoli semper pro certo sunt, qui pro trinitatis confessione & ueridica prædicatione deo & uniuerso orbi perpetuo uiuunt. Ioannes quoque in epistola sua, cum de uerbo uitæ, hoc est dei filio, qui carnem assumpsit scriberet, ita effatus est, Quem nostris oculis uidimus, & auribus nostris audiuius, & manus nostræ tractauerunt. Quod autem dicitur Helix, Heliseu filium Saphat de Abelmaula unges prophetam pro te, ita intelligendum est, Heliseus enim interpretatur dei mei salus, Saphat autem iudicans, Abelmaula uero luctus parturiens. Dei enim filius qui est uera fidelium salus, cui omne iudicium tradidit pater, in quo iudicio impijs & incredulis erit luctus parturiens, gehennæ uidelicet cruciatus, quia in substantiæ suæ splendore atque uirtute non poterat ab hominibus contemplari ex deitate, ut Apostolus ait, se exinaniens maiestate, in Helisei præfiguratione serui dignatus est suscipere formam, qui uerus homo ex uirginis utero procreatus, sanctoque spiritu est unctus. Quod autem ait historia, qui effugerit gladium Asahel, occidet eum Iehu, & qui effugerit gladium Iehu, interficiet eum Heliseus, hoc modo intelligi potest. Gladius enim Asahel Syri, illorum doctrina accipienda est, qui ex gentibus dominicæ incarnationis & passionis ac resurrectionis uates inspirati diuinitus extiterunt, ad confutandos uidelicet Iudæorum doctores, qui hoc mysterium populis occultabant. Gladius uero Iehu qui super Israel unctus est, prædicatione intelligenda est Ioannis domini præcursoris, qui saduceos & phariseos uenientes ad baptismum suum increpans, dixisse scribitur: Genimina uiperarum, quis uobis ostendit fugere futuram iram? Gladius præterea Helisei, euangelica accipienda est prædicatione, de qua dixisse scribitur: Non ueni pacem mittere, sed gladium: quia fideles & iustos quodammodo diuidit & separat ab infidelibus & iniustis, & quia in cordibus credentium cupiditates interimit noxias, &

hicia uniuersa atq; peccata. Interea ait dominus ad Heliā. Reliqui mihi septem milia uirorū, qui non curuauerūt genua ante Baal, & omne os quod nō adorauerit eum osculans manū: Certū est quod cordis sui oculum per elationis tenebras exstinguit, qui cū recte agit, considerare meliorū merita negligit. Ac contra magno humilitatis exemplo semetipsum illuminat, qui aliorum bona subtiliter pensat: quia dū ea quæ ipse fecerit, facta foris & ab alijs conspiciat, eum qui de singularitate intus erumpere nititur, superbiam tumorem premit. Hinc est quod uoce domini ad Heliam solum se æstimantē dicitur. Reliqui mihi septem milia uirorum, qui non curuauerunt genua ante Baal: ut dum non solum se remansisse cognosceret, elationis gloria quæ ei de singularitate surgebat, inclinaret. Propheta namq; erat, & sæpe mysteria superna cognouerat. Quid ergo difficile fuit agnoscere, in hoc mūdo fideliter dei famulos & alios remansisse? Sed hinc solerter intuendum est, oculum elatio quā nequiter claudat, quia qui humilis occulta dei nouerat, elatus & aperta nesciebat. Posthæc inquit reperit Helias Heliseum filiū Saphat arantē in XII iugis boum, & ipse in XII arantibus unus erat: Cumq; uenisset, misit pallium suum super eum, qui relictis statim bobus, cucurrit ad Heliam, & ait. Osculer oro te patrem meum & matrem meam, & sic sequar te: Cui dixit Helias: Reuertere, quod enim meum erat, feci tibi: Reuersus itaque Heliseus, tulit par boum & mactauit illos, & in aratro boum coxit carnes eorum, deditq; populo ad comedendum) XII iuga boum XXIII ueteris testamenti figuraliter accipiendi sunt libri: XII uero aratores, XII sunt intelligendi apostoli: sed in omnibus illis dominus existere dignatus est operator, qui dixit, sine me nihil potestis facere Osculum patris, reconciliationis dinoscitur signum. In duobus enim bubus lex accipienda est & prophetia, quarum umbras & imagines dominus noster per incarnationis suæ ac passionis mysterium occidit in litera, & in crucis suæ coxit aratro, nec non ad comedendum fidelibus præbuit, ut iam non uiuant secundū literā, sed secundum spiritum.

Posthæc refert scriptura, quod Benadab rex Syriæ obsidens, & impugnare incipiens Samariam, ait. Hæc faciant mihi dii, & hæc addant, si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me) Hūc habet sensum, Samaria iuxta morem ciuitatum, habebat terram interius prope muros penè ipsis muris equalem, ne uidelicet eos sine subsidijs terræ adiacētis erectos creber insistente manu hostili deiceret ictus arietis: extrinsecus autem murorum altitudo longe superficiem terræ transcendebat, maxime cum in montis uertice, ut scriptura refert, fuerit urbs eadē. Ait ergo rex supbus obsessam terrenam ciuitatē, quod tantā haberet exercitus multitudinē, ut etiā si quisq; militum eius solummodo lapidem, uel cespitem, uel stipitem ad construendum contra urbem aggerem apportaret, tam sublimis ex eo posset agger exurgere, qui superficiem ciuitatis ipsius quæ erat intra muros esse uideretur equalis, ita ut ex æquo pugnātes contra ciuitatem tela, uel faces mittere possent

De minis Benadab. X

sent. Cuius temeritatem arrogantiae, modesto sermone compescens rex Israel ait. Dicit ei. Ne gloriatur accinctus, æque ut discinctus) Aliud est autē accinctus, aliud discinctus, aliud nō accinctus: Accinctus namq; est, qui cingulo circumdatus incedit: discinctus qui cingulum nuper deposuit, uerbi gratia, uel balneum intraturus, uel lectum ascensurus, uel alteram tunicam forte induiturus: non accinctus, qui nuper tunica indutus, necdum se addita zonæ circumpositione muniuit: Sic ergo & in expeditione castrensi qui positus est, recte accinctus nominat, id est armis indutus, qui pugna cōfecta uictor domum redijt, iure discinctus uocatur, quia nimirū depositis armis optatae pacis ocium gerit, qui uero necdum pugnare, neque se ad certamen parare iam cœperat, merito non accinctus esse dicitur. Ait ergo rex Israel regi Syriæ gloriāti, quasi iam cepisset Samariam, quam obsidere cœperat. Ne gloriatur accinctus æque ut discinctus: ac si aperte dicat, Noli gloriari quasi iam uictor bellici discriminis, qui adhuc in acie positus, quem uictoria sequatur ignoras. Et uerum profecto dicebat. Nam mox inito certamine Benadab non uictis aduersarijs triumphans, sed cæso suo exercitu fugiens, domum redijt. Benadab regem Syriæ typum habuisse diaboli, qui princeps est huius mundi, non dubium est, qui cum xxx & duobus regibus, hoc est, omnibus uitjs suis aduersus humanum genus pugnare non desistit. Achab uero qui interpretatur frater patris, hoc in loco personam gestauit Iudæorum, cum quibus diabolus prius conflictum habuit. Interea sequitur scriptura de uisione Micheæ prophetae, ubi ait ad Achab. Vidi dominum sedentē super solium suum, & exercitum cœli à dextris & à sinistris eius, & dictum est: Quis decipiet Achab, & ascēdat & cadat in Ramoth Galaad. Et dixit unus uerba huiusmodi, & ali⁹ aliter, Et egressus unus dixit, Ego decipiā Achab. Et dictum est ei: In quo decipies? Qui respōdit dicens, Egrediar, & ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum eius) Quid per solium domini nisi angelicas potestates accipimus, quarum alis præsidens inferius cuncta disponit: Et quid exercitus cœli, nisi ministrantium angelorum multitudo describitur? Quid est ergo quod exercitus cœli à dextris & à sinistris eius stare perhibetur? Deus enim qui ita est intra omnia, ut etiam sit extra omnia, & qui incircumscriptus est, ueritas illa, æterna beatitudo, quæ dextera eius dicitur, sinistrā non habet, quia nihil est quod displiceat, quia simul omnia contuetur, simul cuncta aspicit, ea autē in quibus & bonus spiritus uiuit & malus, exercitū cœli à dextris & à sinistris habere describitur: ut per dexteram intelligamus angelos electos, per sinistram uero spiritus reprobos. Non enim ministrant deo solummodo boni qui adiuuant, sed etiam mali qui probant: non solum qui à culpa redeunt subleuant, sed etiam qui redire nolentes grauant: Nec mouere debet quod exercitus cœli etiam repulsi angeli uocantur, quia & ipsi quamuis ab æthereo cœlo expulsi sint, adhuc tamen in æreο cœlo demorantur, Aquas enim in aëre suspendi nouimus, aues cœli

nomina

De uisione Micheæ XI

nominamus, & de eisdem spiritualibus Paulus dicit, Contra spiritualia nequitia in coelestibus. Quorum caput enuntians ait, Secundum principem potestatis aeris huius. Ad dexteram ergo & sinistram exercitus stat, quia uoluntas electorum spirituum diuinæ pietati concordat, & reproborum sensus suæ malitiæ seruiens, iudicio districtiōis eius obtemperat. Vnde & mox spiritus in medio profiliisse describitur, per quem Achab rex exigentibus suis meritis deciperetur. Neque enim fas est credere bonū spiritum fallaciæ deseruire uoluisse, ut diceret, egrediar & ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum eius: Sed quia Achab rex peccatis præcedentibus dignus erat, ut tali debuisset deceptione damnari, quatinus qui sæpe uolens ceciderat in culpa, quandoque nolens caperetur ad poenā: occulta iusticia, licentia malignis spiritibus datur, ut quos uolentes in peccati laqueo strangulāt, in peccati poenā etiam nolentes trahāt. Sed quomodo deus hæc agat ubique præsens, & ubique totus, ac semper præsens, & quomodo eius simplicem & incommutabilem æternamque ueritatem consulant sancti angeli, omnesque ab eodem creati sublimes & mūdissimi spiritus, atque id quod in eo sempiternè iustum uident, pro congruentia rerum inferendarū temporaliter peragant: quomodo etiam lapsi spiritus qui in ueritate non steterūt, propter immundiciam & infirmitatem concupiscentiarum & poenarum suarum non ualentes præsentem intrinsecus contueri & consulere ueritatē, signa forinsecus per creaturam expectent, eisque moueantur, siue ad faciendum aliquid, siue ad non faciendum: quouē modo cogantur æterna lege qua uniuersitas regitur, uincti atque constricti, uel sinente deo operari, uel cedere iubenti: & completi arduum, & explicare longissimum est. Post mortem Achab regnare cepit Ochozias filius eius pro eo, de quo refert scriptura, quod cecidit per cancellos cœnaculi sui, quod habebat in Samaria: & ægrotauit Ochozias rex Samariæ, qui se à domo David separauit, & per cancellos decidit. hoc significare uidetur, quia hæretici siue schismatici, & si aliquam bonæ actionis arcem conscendere uidentur, quia tamen cōpagem ecclesię unitatis non habent, quasi patentibus & non solidis laterum præsidijis semper ad uiciorum infima relabuntur, dum diuino destituti auxilio suæ pertinaciæ fastu intereunt. Deinde refert eadē scriptura quod idem Ochozias miserit duos principes quinquagenarios ad Heliam, quem quia procaciter hominem dei uocauerunt, illo orante cœlesti igne consumpti sunt: tertius autem missus saluatus est. Figuraliter autem quinquagenarius numerus confessio poenitentia est, per quod declaratur remissio peccatorum. Iudæi enim nolentes Christū deum esse uerum, nec principem indulgentiæ largitorem, dicūt ei, Quinquaginta annos nōdum habes, & Abraham uidisti? Hī tales futuro diuini ignis incendio extinguuntur. Tertius autem quinquagenarius quia conuersus ad fidem trinitatis demonstrat poenitentia sacramēta, idcirco ad indulgentiam meruit puenire. Sciendū est quod scriptura sacra duobus modis maledictū

De morte Achab. XII

De militibus cōbustis. XIII

memorat, aliud uidelicet quod adprobat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictum profertur iudicio iusticiæ, aliter liuore uindictæ. Maledictum quippe iudicio iusticiæ ipso primo homine peccante prolatum est, cum audiuit: Maledicta terra in opere tuo. Maledictum iusticiæ iudicio profertur, cum dicitur ad Abraham, Maledicam maledicētibus tibi. Rursum quia maledictum non iudicio iusticiæ, sed liuore uindictæ promitur, uoce Pauli prædicantis admonemur, qui ait, Benedicite, & nolite maledicere. & rursum idem: neq; maledici regnum dei possidebunt. Deus ergo maledicere dicitur, & tamen maledicere hominem prohibet, quia quod homo agit malicia uindictæ, deus non facit, nisi examine & uirtute iusticiæ. Nam & sancti uiri cum maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex uoto ultionis, sed ex iustitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile dei iudicium aspiciunt, & mala foris exurgunt, quia maledicto debeant ferire cognoscunt, & eo in maledicto non peccant, quod ab interno iudicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecunias Simonem sententiam maledictionis intorsit, dicens: pecunia tua tecum sit in perditione. Qui enim nō ait est, sed sit, non indicatio sed opratio modo se hæc dixisse signauit. Hinc Helias duobus quinquagenarijs ad se uenientibus dixit: Si homo dei sum, descendat ignis de cælo, & consumat uos. Quorum utique sententia quanta ueritatis ratione conualuit, terminus causæ monstrauit. Nam & Simon æterna perditione interiit, & duos quinquagenarios desuper flamma ueniens consumpsit. Virtus ergo subsequens testificatur, qua mente maledictionis sententia cum maledicentis innocentia permanet, cum eum qui maledicatur, usque ad interitum maledictio absorbet. Itaque ex utriusq; sine partis colligitur, quia ab uno & intimo iudice in reo sententia sumpta iaculatur. Quod enim abstrahendus Helias atq; eleuandus ad cælum, iusserit Heliseo ut resideret in Bethel, aut Iericho siue Iordane, & ille semper iurauerit per dominum, quod non relinqueret eum, hoc figurasse uidetur, quod apostolorum in se haberit figurā, qui ab ipsa reuelatione fidei, hoc enim interpretatur galgala, Christo domino indiuidue adhærentes, usq; in diem ascensionis eius in cælum, ab eius comitatu non recesserunt. Cumq; transissent Iordanem, dixit Helias ad Heliseum. Postula quid uis ut faciam tibi, antequam tollar à te. Dixitq; Heliseus. Obsecro ut fiat spiritus tuus duplex in me. Secundum historiarum fidem duplex spiritus Heliae Heliseo collatus est, quia multo plures uirtutes Heliseus quam Helias operatus est: tropologice uero duplex spiritus Heliae Heliseo attributus est, quia post ascensionem domini per aduentum spiritus sancti duplex intelligentiæ donum, hoc est, noui ac ueteris testamenti apostolis est collatum. Cumq; pergerent & incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus & equi ignei diuiserunt utrūq;, & ascendit Helias per turbinem in cælum. Heliseus autē uidebat & clamabat. Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius. Et non uidit eum amplius. Currus Israel, hoc est mente

mente uidentium deum, non incongrue dominus Iesus Christus accipitur, qui electos suos patienter tolerando uelut in curru portat, atq; per prædicationem & disciplinā suam sicut auriga agit. Moraliter autē quid est quod Helias currus & auriga dicitur, nisi quia auriga agit, & currus portat? Doctor ergo qui mores populi & per patientiam sustinet, & sacri eloquiū uerbis docet, & auriga dicitur & currus: currus quia tolerando portat, auriga quia populos bonis admonitionibus exercet. Quid est autē quod Helias ad cælum raptus esse dicitur? Nunquid nam eum adhuc in hac carne corruptibili positum, ad illius summæ quietis requiem ante resurrectionem ascensionemq; domini credimus esse perductum? Sed aliud est cælū aëreum, & aliud æthereum. Cælum quippe aëreum, terræ est proximum. Vnde & aues cæli dicimus, quia eas uolitare in aëre uidemus. In cælum quippe aëreum Helias subleuatus est, ut in secreta quadam terræ regione repente duceret, ubi in magna iam carnis ac spiritus quiete uiueret, quo usq; ad finem mūdi redeat & mortis debitum soluat. Subleuatus namq; Helias, ascensionem domini designauit. Ille enim mortem distulit non euasit. Redemptor autem noster, quia non distulit superauit, eamq; resurgendo consumpsit, & resurrectionis suæ gloriam ascendendo declarauit. Notādum quoq; est quod Helias in curru legitur ascendisse, ut uidelicet aperte monstraretur, quia purus homo adiutorio egebat alieno. Per angelos namq; illa facta & ostensa sunt adiumenta, quia nec ad cælum quidē aëreum per se ascendere poterat, quē naturæ suæ infirmitas grauabat. Redemptor autem noster non curru, non angelis subleuatus legitur, quia is qui fecerat omnia, nimirum super omnia sua uirtute ferebatur. Illō etenim reuertebat ubi erat, & inde redibat ubi remanebat, quia per humanitatē ascenderat in cælum, per diuinitatē suam & terram pariter continebat & cælum. Neq; enim arbitrandum est Heliam uel sic esse sicut erunt sancti, quando peracto operis die, denariū pariter accepturi sunt: uel sic quēadmodū sunt homines qui ex ista uita nondū emigrauerunt, de qua ille tamē nō morte, sed translatione migrauit. Iam itaq; aliquid melius habet, q̄ in hac uita posset, quamuis nondum habeat quod ex hac uita recte gesta in fine habiturus est. Pro nobis enim meliora prouiderunt, ne sine nobis perfecti perficerentur. Aut si quisq; putat hoc Heliam mereri non potuisse, si duxisset uxorem filiosq; procreasset: creditur enim non habuisse, quia hoc scriptura non dixit, q̄uis & de cœlibatu eius nihil dixerit: quid de Enoch respōdebit, qui filijs genitis deo placēs nō mortuus, sed trās-latus est? Cur ergo & Adā & Eua si iuste uiuentes, caste filios procreassent, nōne eis possent translatione nō morte succedētibus cedere? Nā si Enoch & Helias in Adam mortui, mortisq; propaginem in carne gestantes, quod debitum ut soluant creduntur etiam redituri ad hanc uitam, & quod tam diu dilatum est morituri, nunc tamen in alia uita sunt, ubi ante resurrectionem carnis antequam animale corpus in spirituale mutetur, nec morbo nec

seneſtute deficiunt:quāto iuſtius ac probabilius primis hominibus illis præſtaretur,ſine ullo ſuo parentūue peccato uiuentibus,ut in meliorem aliquē ſtatum filijs genitis cederent,unde ſeculo finito cum omni proſperitate ſanctorum in euangelicam formam,non per carnis mortem, ſed per dei uirtutem multo felicius mutarentur. Apprehenditq; uestimenta ſua,& ſcidiſt illa in duas partes,& leuauit Helifeus pallium Heliae quod ceciderat ei) Helifeus enim domini ac redemptoris noſtri figuram geſtauit, uestimenta uero illius ueteris teſtamenti accipiendæ ſunt ſcripturæ,quæ tunc ſciſſæ,hoc eſt, reuelatæ hominibus ſunt,quando per paſſionem & reſurrectionem ſiue aſcenſionem ipſius in cœlo expletæ ſunt. Pallium uero Helie ab Helifeo collectū, uirtus accipienda eſt uerbi,quam ad glorificandam carnem ſuam mundo reliquit. Habitante autem Helifeo in Iericho,uenerunt ad eum uiri ciuitatis,& dixerunt ei:Ecce habitatio ciuitatis huius ualde optima eſt, ut ipſe tu domine perſpicias,ſed aquæ peſſimæ ſunt,& terra ſterilis.At ille ait, Afferte mihi uas nouum, & mittite in eo ſal, Qui cum attuliſſent,egreſſus ad fontem aquarum,miſit in eum ſal,& ait. Hæc dicit dominus. Sanauit aquas has,& non erit in eis ultra mors neq; ſterilitas. Sanatæ ergo ſunt aquæ uſq; ad diem hanc,iuxta uerbum Helifei quod locutus eſt) Ciuitas Iericho mundi huius præſignabat figuram,cuius habitatio ſecundum conditoris creationem non ſimpliciter tantum,ſed ualde ab omnibus,ut cernitur,optima eſt. Aquæ uero illius peſſimæ, doctrina accipienda eſt philoſophorum & poetarum, uidelicet hominum mentes ad dæmonum cultum & libidinem atq; luxuriā prouocans. Terra uero ſterilis,omne indicat hominum genus,qui relicto creatore deo obſcuratis ſenſibus deſeruebant omnibus creaturis. Quem enim in hoc facto miraculo,niſi dominū Ieſum Chriſtū præfigurauit, qui poſtq; uerbum caro factum eſt,atq; per miniſtrum in Iordane fluuiio baptizari dignatus eſt, aquas Iericho ſteriles,hoc eſt, huius mundi conuertit in lauacri fecunditatem:ut quicquid ex eis regeneratum fuiſſet,uitalem acciperet ſpiritum. In ſale quippe ſapiētia,in uaſe uero rudi, caro domini intelligit. Ascendit,inquit,in Bethel. Cumq; aſcenderet per uiā, pueri parui egreſſi ſunt de ciuitate,illudebantq; ei dicētes. Aſcende calue,aſcende calue: Quibus maledicens in nomine domini,continuo egreſſi ſunt duo urſi de ſaltu,& lacerauerunt ex eis XLII pueros,& abiit ex inde in montem Carmeli) Helifeus qui interpretatur dei ſalus, perſonam ſaluatoris geſtaſſe non dubium eſt: qui ſaluator aſcendens in Bethel,hoc eſt,ad domū dei cœleſtem, à Iudæis quaſi à pueris inſipientibus ſubſannatus eſt, clamantibus hiſdem Iudæis, aſcende calue, aſcende calue, crucifige,crucifige in caluariæ loco: ob cuius piaculi facinus plebs Iudæorum decurſis XLII annis, poſt reſurrectionem ſaluatoris,& aſcenſionem in cœlos, à principibus Romanorū Veſpaſiano uidelicet & Tito quaſi à duobus urſis cōſumpta eſt. Mons uero Carmelus eccleſia intelligenda eſt,ad quā ſpreto Iſraele ſuum dominus tranſtulit regnum.

Mulier

Ab Helifeo ſa
nata aquæ.

XV

De pueris ab
eo maledictis

XVI

Mulier quædam, inquit, de uxoribus prophetarum uenit ad Heliseū, & ait. Seruus tuus uir meus mortuus est, & tu nosti quia timens erat deum, & ecce nunc ueniens creditor, duos filios meos uult tollere in seruitutē sibi. Cui dixit Heliseus: Quid habes in domo tua? indica mihi: At illa, modicum, inquit olei quo ungar. Ad quam Heliseus, uade, ait, & pete tibi uasa nō pauca, & ingressa cubiculū, tolle de ipso oleo, & mitte in uasis, tu infunde & filij tui offerant uasa: Cumq; impleta fuerint, uende & redde creditori tuo, tu autē & filij tui uiuite de reliquo. Quæ abiit, & fecit sicut ei uir dei præceperat. Mulier hæc uidua antiquā sanctorū patrū qui sub lege fuerunt significauit ecclesiam, quæ in aduentu saluatoris à legali præcepto quasi à legitimo uiro destituta, cū duobus superstitis filijs, id est, gemino populo derelicta est. Creditor huius ecclesiæ diabolus intelligendus est, qui humanū genus ante aduentum saluatoris per originale delictum, & quotidiana peccata obnoxium tenebat. Quæ ecclesia parum olei in uasculo tenebat, quia gratiā euangelicæ prædicationis intra literam legis, & prophetiā ueteris testamenti non reuelatam apud se continebat. Postquam uero ad cognitionem ueri Helisei, hoc est, saluatoris nostri peruenire promeruit, eius cōsultu à uicinis suis plurima uasa uacua petijt: quia per apostolorum prædicationem multitudinem credentium, ex diuersis gentibus intra domū fidei ad se collegit. De oleo quoq; quod apud se habebat, in cætera uascula transfudit, quia gratiā spirituales per ora prædicatorum in cunctis gentibus mutauit: de quo oleo, id est, diuina gratia filios suos redemit, quia per donum spiritus sancti atq; charitatis unctiōem, à perpetua seruitute peccati semetipsam cum cunctis fidelibus liberauit. Factum est autē ut Heliseus transiret, & erat ibi mulier magna quæ tenuit eum, ut comederet panem. Cumq; frequenter inde transiret, diuertebat ad eam, ut comederet panem. Quæ dixit ad uirum suum, Animaduerto quod uir dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. Faciamus ergo ei cœnaculum paruum, & ponamus in eo lectum, & mensam, sellam & candelabrum, ut cum uenerit ad nos, maneat ibi, & cætera.) Mulier ista Sunamitis typum ecclesiæ retentabat, quæ priusquam uerum Heliseum, hoc est, saluatorem nostrum per fidem susciperet, sterilis fuit: postquam uero eundem dominum in hospitio cordis sui suscipere promeruit, populum fidelem quasi unicum filium genuit. In cœnaculo altitudo fidei, in lectulo uero quies spiritualis atque contemplationis ocium præfiguratur. In mensa autem unitas fidei & concordia prædicationis innuitur: in sella uero docendi potestas: in candelabro illuminatio fidei, siue claritas uirtutum exprimitur. Posthæc refert scriptura de filio Sunamitis, quem puer Helisei missus cum baculo non resuscitat: per semetipsum uero ueniens, seq; super mortuum sternens, atque ad eius membra se colligens, huc illucq; deambulans, & in ore mortui septies aspirans hunc ad rediuiuam litem protinus per mysterium compassionis animauit: quia uidelicet autor humani

De filiis uiduæ
& à seruitute
uindicatis
XVII

De hospitibus
Helisei
XVIII

De puero resuscitato
XIX

humani generis deus quasi mortuum puerum doluit, cum extinctos nos iniquitatis aculeo miseratus aspexit. Et quia per Moysen terrorem legis protulit, quasi per puerum uirgam misit: per legem quippe uirgam dominus tenuerat cum dicebat, Si quis hæc uel illa fecerit, morte moriatur. A peccati igitur morte timor nos suscitare non ualuit, sed ad statum uitæ aspirata mansuetudinis gratia erexit. Sed puer cum baculo mortuum suscitare non ualuit, quia Paulo attestante, nihil ad perfectum adduxit lex. Ipse autem per semetipsum ueniens, & super cadauer se humiliter sternens, ad adæquanda mortui membra se collegit: quia cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui excipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuētus ut homo. Huc illucq; deambulabat, quia & Iudæam iuxta & longe positas gentes uocat. Super mortuū septies inspirat, quia per apertionem diuini numinis gratia septiformis spiritus in peccati morte iacentibus aspirat: moxq; uiuens agitur, quia is quem terroris uirga suscitare non potuit, per amoris spiritum puer ad uitam redijt. Iam nunc historia Naaman Syri prosequenda est: Superius ostendimus Heliseum typum habuisse domini saluatoris, Naaman uero princeps militiæ Syriæ, qui leprosus fuerat, & suggerente ancilla, ad beatum Heliseum sanandus aduenit, populum gentium figurauit, puella uero paruula quæ de terra Israel ab Assyrijs capta, & in Syriā ducta, uxori Naaman seruitium exhibebat, & dominæ suæ suggererat, quod si ad beatum Heliseum suus dominus pergeret, sanitatē cōsequeretur, legis accipienda est fama: idcirco uidelicet paruula nuncupata, quia, ut Apostolus ait, nullum ad perfectum perducere ualuit: omnis enim perfectio in domino Iesu Christo est, fama quippe eorum, quæ in lege de castitate & sobrietate, patientia, iustitia, hospitalitate, pietate, cæterisq; uirtutibus habebantur, ad uniuersas peruenerat nationes: quia licet in tempore illo in sola Iudæa prophetia flourerit, fieri tamen non poterat, nisi ut etiam ad illas uicinas gētes beata eius noticia perueniret: & quanquam eandem custodire contenderent, tamen uelut captiua eisdem seruiebat, quia idololatriæ cultui deditæ erant. tamen audiuit Naaman puellam, & uenit ad Heliseum sanandus à lepra: & populus gentium audiuit famam legis & prophetiæ, & uenit ad Christum ab omnium peccatorum lepra sanandus. Quid tamē dixit beatus Heliseus per nuntiū ad Naaman, uideamus: Ait enim ei. Vade, inquit, lauare septies in Iordane. Quod cū audisset Naamā, tātū ut lauaret septies in Iordane, indignatus est, & uolebat renuere: sed ab amicis suis cōsilio accepto, acquieuit ut lauaret, & purgatus est: Hoc significauit, quia populus gētiū anteq̃ Christus crucifigeret, ipso per se Christo loquēte nō crediderūt, sed postea docētibus apostolis ad sacramentū baptismi fideliter uenit. Heliseus nāq; in præfiguratione futurorum Naaman Syrum uidere noluit, & tamen minime despectus: sic nimirum dominus Iesus Christus populū gētiū qui eū carnalibus oculis

De Naaman
à lepra mun-
dato. XX

oculis minime uidit, exterū à sua salute non fecit. Dixit ergo Heliseus ad Naaman, ut lauaretur septies in Iordane. Notādum quod Heliseus mittit Naaman ad Iordanem fluuium, ita Christus populum gentium missurus erat ad baptismum. Quod autem Heliseus non per se ipsum Naaman aut tetigit aut baptizauit, hoc significatum est, quod Christus non per se ipsum uenit ad populum gentium, sed per Apostolos suos, quia illis dixit: Ite & baptizate omnes gētes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Et hoc adtendendum est, quia Naaman qui populum gentium figurabat, in illo fluuio sanitatem receperit, quem postea Christus suo baptismo consecrauit. Audiens uero Naaman, ut lauaretur septies in Iordane, indignatus est dicens, nunquid non meliora sunt flumina regionis meae, flumina Damasci Abana & Farfar, ut in ipsis lauer & munder. Hæc illo dicente, consilium dederunt serui sui, ut adquiesceret prophetæ consilio. Quid autem hoc significet, intuēdum est. Sanctus Heliseus, sicut diximus, typum habebat domini saluatoris, & Naaman figurabat populum gentium. Quod uero de suis fluminibus sanitatem se recepturum esse credebat, hoc indicabat, quod genus humanum de libero arbitrio & de proprijs meritis præsumebat. Sed propria merita sine gratia Christi libertatē habere possunt, recipere sanitatē omnino non possunt. Vnde nisi ad exemplū Naaman, humanum genus consiliū Helisei audisset, id est, per Christi gratiā donum baptismatis humiliter accepisset, ab originali & actuali lepra liberari non posset. Siue aliter flumina Damasci, quarum aquas Naaman Syrus meliores aquis Iordanis esse opinabatur, huius mundi sapientiam significāt, quam populus gētiū priusq̃ fidem Christi perciperet, pro magno habens, euangelica præcepta negligens contemnebat. Lauare septies, dixit, propter septiformem gratiā spiritus sancti, quæ in Christo domino requieuit. Deniq̃ quando in eo fluuio dominus baptizatus est, spiritus sanctus in columbæ specie super eum uenit. Cum ergo in figura baptismi Naaman in fluuiū descendisset, facta est, inquit scriptura, caro eius tanquam pueri paruuli: Hanc similitudinem in populo Christiano compleri uidemus, quia omnes qui baptizantur, siue senex sit siue iuuenis, omnes tamen infantes appellantur, quia per Adam & Euam ueteres nascuntur, per Christum & ecclesiam noui regenerantur. Prima generatio perducit ad mortē, secunda generatio perducit ad uitā, Prima generatio filios iræ, secunda generatio uasa misericordiæ, sicut Apostolus dicit: In Adam oēs moriunt, in Christo oēs uiuificabunt. Quomodo ergo Naamā senex septies lauādo factus est uelut puer, sic populus gentiū cū esset peccatis ueteribus senex, & multis iniquitatū maculis uelut lepra perfusus, per gratiā baptismi ita renouatur, ut in eo nec originalis nec actualis peccati lepra remaneat: & qui fuerat criminum ponderibus curuus, ad exemplum Naaman saluari lauacro renouatur, ut paruulus, & prima stola induitur, De qua Apostolus ait: Quicumq̃ in Christo baptizati estis, Christū induistis.

In emunda

In emundatione Naaman Syri, decima uirtus ponitur Helisei. Denarius enim numerus consummationem siue perfectionem demonstrat: quia in fine mūdi dominus legit' aduenisse, in quo uniuersis lepra infidelitatis aspersis cognoscitur salus attributa. Quod uero postea q̃ mūdatus est Naaman, munera obtulit beato Heliseo, & ille accipere noluit, Christi in hoc gratia figuratur, quæ ideo gratia dicta est, quia gratis datur. Sic enim ipse dominus in euāgelio discipulis dixit: Infirmos curate, mortuos suscite, dæmones eijcite: gratis accepistis, gratis date. Dixitq̃ interea Naaman ad Heliseum: Obsecro concede mihi seruo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terra. Non enim faciet ultra seruus holocaustum aut uictimas dñs alienis, nisi domino soli) Onus terræ duorum burdonum, incarnationis Christi præten-
debat sacramentum, cuius mysterium uterq̃ populus ex circumcisione uide-
licet & præputio ob spem æternæ beatitudinis portare non renuuit. Posthæc refert eadem scriptura, quod interrogauerit Heliseus Iezi puerum suum,

Vnde uenis Iezi? Qui respondit, Non iuit seruus tuus quoquā. Et ille ait, Nonne cor meum in præsentī erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tuum? Nunc igitur accepisti argentū & accepisti uestes, ut emas oliueta & uineta & oues & boues & seruos & ancillas. Sed & lepra Naamā adhærebit tibi & semini tuo, usq̃ in sempiternum) Si enim propheta Heliseus puerum suum Iezi absens corpore uidit accipientem munera, quæ dedit illi Naaman Syrus, quē propheta memoratus à lepræ deformitate mundaauerat, quod seruus nequam domino suo non uidente latenter se fecisse putauerat: quanto magis in illo corpore spiritali uidebunt sancti omnia, non solum si oculos claudant, uerum etiā unde sunt corpore absentes? Tunc enim erit perfectum illud, de quo loquēs Apostolus ait: Ex parte, inquit, scimus, & ex parte prophetamus, cum autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Deinde ut quo modo posset aliqua similitudine ostendere, quantū ab illa quæ futura est distet hæc uita, nō qualiūcunq̃ hominū, uerū etiā qui p̃cipua hic sanctitate sunt præditi: Cū essem, inquit, paruulus, quasi paruulus sapiebā, quasi paruulus loquebar, quasi paruulus cogitabā: cū autē factus sum uir, euacuauī quæ paruuli erāt: uidemus nunc per speculū in ænigmate, tunc autē facie ad faciē. Nūc scio ex parte, tūc autē cognosceā, sicut & cognitus sum. Si ergo in hac uita ubi hominū mirabiliū prophetia ita cōparanda est illi uitæ quasi paruuli ad iuuenē, uidit tamen Heliseus accipientē munera seruū suū ubi ipse nō erat, Itāne cū uenerit quod perfectū est, nec iam corpus corruptibile adgrauabit animā, sed incorruptibile nihil impediet, illis sancti ad ea quæ uidēda sunt oculis corporeis, quibus Heliseus absens ad seruū suū uidendū non indiguit, indigebunt. Nāq̃ secundū interpretes LXX, ista sunt ad Iezi uerba prophetæ: Nōne cor meū erat tecum, quando conuersus est uir de curru in obuiam tibi, & accepisti pecuniā, & cætera. Sic autem ex Hebræo interpretatus est presbyter Hieronymus:
Nonne

Nōne cor meum, inquit, in præsenti erat, quando reuersus est homo de cursu suo in occursum tui? Corde suo ergo dixit se hoc uidisse propheta, adiutus quidem mirabiliter nullo dubitante diuinitus: sed quanto amplius tunc omnes munere isto abundabunt, cum deus erit omnia in omnibus: habebunt tamen etiam illi oculi corporei officium suum, & in loco suo uterq; erit illis spiritus per spirituale corpus. Neq; enim ille propheta, quia eis non indiguit, ut uideret absentem, non eis usus est ad uidenda præsentia: quæ tamen uidere spiritu posset, etiã si illos clauderet, sicut uidit absentia ubi cū eis ipse non erat. Absit ergo ut dicamus illos sanctos in illa uita deum clausis oculis non uisuros, quem spiritu semper uidebunt: sed utrum uidebunt & per oculos corporis cum eos apertos habebunt, inde quæstio est. Si enim tantū poterunt in corpore spiritali eo modo utiq; etiam ipsi oculi spirituales, quantū possunt isti quales nunc habemus, proculdubio per eos deus uideri non poterit. Longe itaq; alterius erunt potentia, si per eos uidebitur incorporea illa natura, quæ non continetur loco, sed ubiq; tota est. Iezi minister Helisei, qui cupiditate argenti deceptus, pecuniam à Naaman Syro accepit, & post paululum lepræ contagione est percussus, Iudæ proditoris typum gessisse non dubium est. Sicut enim Iezi ideo seruiebat beato Heliseo, ut pecuniam posset adquirere: ita & Iudas propterea adheferat domino saluatori, ut fraudem faceret, & terrenas diuitias congregaret. Deniq; sic de illo in euangelio scriptum est, quia fur erat, & loculos habebat, & ea quæ mittebantur exporabat. Nam Iezi qui gratiam magistri potuerat promereri, sicut dominus suus consecutus fuerat beati Helie, cupiditate uictus in æternum meruit crudeli lepra perfundi: Iudas uero per amorem pecuniæ, & apostolatus gratiam perdidit, & laqueo uitam finiuit. Ac sic intelligimus omnes malos sacerdotes intra ecclesiam intus in anima peccati lepra esse perfusos, qui contra dominica præcepta ministerium quod gratis acceperunt, gratis non administrant, & pro omni opere quod in ecclesia gerunt, non futurā mercedem, sed præsentem quærunt retribut onem. Potest enim Iezi etiam Iudæorum populum figurare, qui eo tempore peccati lepra percutitur, quo ab ea populus gentium liberatur. Deniq; sic infideles Iudæi in passione clamauerunt: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Tunc enim peccati lepra perfundi meruerunt, quando super coelestem medicum ore sacrilego clamauerunt: tolle tolle crucifige eum. Ergo eo tempore in illis remansit lepra, quo ad nos transijt gratia. Denique sic & Apostolus Paulus ad eos locutus est dicens. Vobis, inquit, oportuit primum loqui uerbum dei, sed quia uos indignos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad gentes. Quando doctrina Apostolorum ad gentes transijt, tunc in miseris Iudæis peccati lepra permansit.

Posthæc refert scriptura quod eunte beato Heliseo cum filiis prophetarum ad Iordanem fluuiū, dum sibi ligna cōciderēt, ceciderit securis in aqua, & ille de cuius manu corruit, clamauerit ad beatū Heliseum, heu heu & hoc

q q ipsum

De ferro nāt
tante: XXI

ipsum mutuo acceperam. Posthæc in loco ubi securis illa ceciderat, beatus Heliseus misit lignum, & natauit ferrum) Dominus Iesus Christus cuius figuram Heliseus gestauit, cum per præsentiam corporis sui Iudæorum impietatem tanquam infructuosam arborem succidere uellet, quia de illo Ioannes ait: ecce securis ad radicem arborum posita est: interueniente passione corpus ipsum uelut manubrium deseruit, & in inferni profunda descendit, quod in sepultura depositum, ad uitam tanquam ad manubrium suum spiritu redeunte surrexit. Siue aliter, Heliseum typum habuisse domini saluatoris frequenter iam supra diximus: sed & in puero illo filio prophetae, cui securis de manu lapsa est, non incongrue Christus intelligitur: securis illa quæ cecidit, Adam siue totum genus humanum significasse uidetur. Tenebat ergo filius prophetae securim in manu sua, ac dominus ac saluator noster humanum genus quod creauerat in manu potentiae suæ. Sed quomodo securis illa de manu prophetae in profundum corruit, ita & genus humanum de manu omnipotentis dei per superbiam se excussit, ceciditque in fluuiio luxuriæ, uel omnium peccatorum gurgite se submersit. Securis ergo illa in profundo iacebat, quia genus humanum in omnium criminum abyssu infelici ruina corruerat, sicut scriptum est, Infixus sum in limo profundi. Iterum: Deueni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Fluuius enim ille ubi securis cecidit, significat præterfluentem & fugitiuum & descendantem in uoluptatem uel luxuriam, seculi huius cursum. Fluuius enim à fluendo nomen accepit, & quia omnes peccatores transitorijs uoluptatibus inhaerentes fluere dicuntur, ideo securis illa in fluminis limo iacebat oppressa. Veniens ergo Heliseus misit lignum, & natauit ferrum. Quid est lignum mittere & ferrum in lucem producere, nisi patibulum crucis ascendere, & de profundo inferni humanum genus eripere, & de omnium peccatorum limo per crucis mysterium liberare. Postquam uero natauit ferrum, misit manum propheta, & recepit illud, & reddidit ad utilem usum domini. Ita & de nobis factum est, qui de manu domini superbiendo cecideramus, per crucis lignum ad manum uel potestatem domini redimus. Item moraliter. Ferrum in manubrio, donum intelligitur in corde. Ligna uero per hoc cadere, est prauæ agentes increpare, quod nonnunquam dum fluxe agitur, dum lapsus uanæ gloriæ in accepta eadem scientia non uitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia fatuatur, quam profecto intelligentiam ad hoc nouimus dari, ut ante dantis oculos ex bona actione debeat restitui. Vnde & recte is qui ferrum amiserat, clamabat. Heu heu heu domine mi, & hoc ipsum mutuum acceperam. Habent enim hoc electi proprium, si quando in eis sua scientia furtiua uanæ gloriæ culpa subripitur, ad cor uelociter redeunt, & quicquid in se ante districti iudicis oculos damnabile inueniunt, lachrymis insequuntur: qui flentes non solum caute inspiciunt, quæ mala commiserunt, sed ex accepto munere quæ reddere etiam bona debuerunt, quia nimirum tanto se

to se amplius peccatores sentiunt, quanto ex neglectis bonis quæ agere poterant, debitores tenentur. Recte enim qui ferrum perdidit clamabat, heu heu, & hoc ipsum mutuum acceperam. Ac si dicat, Illud per dissolutionem negligentia perdidit, quod ut per bona opera redderem, ex gratia creditoris acceperam. Et nunquam deus mentem deserit, quæ in peccatis se ueraciter agnoscit. Vnde & mox Heliseus ueniens, lignum deorsum mittit, & ferrum in superficiem attulit: quia uidelicet redemptor noster, pie nos respiciens cor peccatoris humiliat, & ei quam amiserat intelligentiã reformat, lignum mergit & ferrum leuat, quia cor affligit, & sciẽtiã reparat. Vnde bene in alia translatione dicitur, quod infregit lignum atq; iactauit, & sic ferrum sustulit, Lignum namq; confringere est cor ab elatione conterere: lignum ad ima iactare, eleuatum cor in cognitionem, ut diximus, propriæ infirmitatis humiliare: atq; ilico ferrum in superficiem redit, quia ad usum exercitationis pristinum intelligentiæ recurrit. Igitur quoniam donum intellectus quod accipitur, uix cum tot difficultatibus custoditur, curandum ualde est ne ocio torpeat, curandum ne incitationes operis uitio elationis euanescant. Sancti namq; uiri minime exultant, cum cognoscunt quæ faciunt, sed cum faciunt quæ cognouerunt: & si intelligendo largiores cõgaudent à munere largitoris, mœrentes tamen considerant debitũ operis, ut uidelicet actione persoluant, quod eis prorogatum est in cogitatione. Stultus namq; est debitor, qui gaudens pecunias mutuas accepit, & tempus quò reddere debet, non attendit. Moderatur autem læticia accipiendi, quando soletti prouidentia etiã constitutum tempus reddendi cogitatur. Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliũq; inijt cum seruis suis dicens. In loco illo & illo ponamus insidias, & reliqua. Rex Syriæ Samariam obsidens, diaboli gestabat typum, qui ante aduentum saluatoris Iudæorum populum sua obsidione concluderat, cuius sequiciæ atq; occultæ insidiæ quas humano prætendebat generi, ueri Helisei, hoc est, domini saluatoris præscientia atq; uirtute frustratæ sunt. Exercitus regis Assyriorum, qui ad capiendum Heliseum ab ipso missus est, scribarum & pharisæorum habuerunt typum, qui in instinctu diaboli ad persequendum deum instigati sunt, & per uirtutem eiusdem domini & saluatoris nostri iusto iudicio obcecati sunt, & rursum per misericordiam illius pane uerbi dei sunt pasti, & aqua scientiæ refecti. Merito mouet quomodo potuerunt Syri isti ire in Samariam, si taliterant cæcitate percussi, ut omnino nihil uideret. Hac Aorasia etiã illi percussi sunt, qui quærebant ostium Loth. Hoc enim modo sua calamitate turbati, amentes facti sunt, usq; dum irent in Samariam, & ulterius prophetam tali modo comprehendere non quæserunt. Factum est autem posthæc, congregauit Benadab rex Syriæ uniuersum exercitum suum, & ascendit & obsedit Samariam. Facta est autem fames magna in Samaria, & tamdiu obfessa est ciuitas donec uenundaretur caput asini LXX argenteis, & quarta pars

De obsidione
& fame Samariæ XXXII

canistri stercoreis columbarum quinque argenteis, & cætera) Fames Samariae illata, inopiam significat uerbi dei, siue egestatem fidei, per quam diabolus ante aduentum saluatoris dei populum concluderat. Caput asini LXXX argenteis uenundatum, significat superbiam, quæ initium est omnis peccati. Per asinum enim quod immundum est animal, omnia uitia diaboli præfigurasse non dubium est, quorum, ut dictum est, caput est superbia. Hanc reprobis omnes neglecto decalogo legis atque octoada euangelij, in qua imago est dei, in cibum maluerunt sumere quam panem uerbi dei. Quarta uero pars canistri stercoreis columbarum, quod quinque argenteis emptum, in cibum sumere dicitur: hoc figurasse uidetur, quod populus reprobis relicta cultura dei, atque u corporis sensibus subditus, per idolorum culturam & simulationem uelut quodam foetore peccatorum pasti, diabolo satisfaciebant. Duæ mulieres quarum una famis inopia coacta, filium suum comedit, reprobam plebem ex Iudæis significasse non dubium est, quæ omne bonum quod in se originaliter habuit inopia fidei consulta consumpsit. Alia uero quæ in tale facinus consensum præbere renuit, electam plebem proculdubio figurauit. Quatuor ergo uiri erant leprosi iuxta introitum portæ, qui dixerunt ad inuicem, Quid hic esse uolumus donec moriamur, & reliqua) Quatuor leprosi qui extra ciuitatem positi futuram Israeli defensionem pronuntiabant, illos indicasse uidentur, qui ex populo Iudæorum immundiciam peccatorum suorum prius cæteris confessi sunt, & ad tantam peruenire meruerunt gratiam, ut uictum atque fugatum diabolus per uictoriam crucis Christi cæteris annuntiarent. Quinque equi qui in Samaria præ inopia famis tantummodo remansisse dicuntur, carnalem Iudæorum populum sub quinque libris legis derelictum figurasse certum est. Dux ille qui futuram frumenti abundantiam per Heliseum uenturam audiens, credere noluit, scribarum atque pharisæorum gestauit figuram, qui fertilitatem in ecclesia diuinitus collatam uidit, & quia credere noluit, ab hac impietate sua mortuus, à fidelibus conculcatus est. Mulier Sunamitis quæ ob inopiam famis consulti Helisei de Iudæa ad terram Philistinum transiuit, primitiuam ecclesiam quæ per Apostolos ex circumcisione in Christo credidit, præsignauit. Quæ ecclesia ob infidelitatem Iudæorum atque inopiam uerbi dei quæ illos obtinuit, reuelante sibi diuino spiritu ad populum gentium transmigravit. Hæc enim in fine mundi, postquam plenitudo gentium introierit, ad priorem populum reuertens, prædicante Helia, electos ex eadem plebe quasi pristinam paternorum suorum possessionem in proprio iure recipiet, & tunc omnis Israel saluus fiet. Quod ait Ioiada pontifex sacerdotibus & leuitis in templo, proferens Ioas filium Azariæ, quem sex annis, quibus regnauit Athalia, clam nutriebat in templo: tertia pars uestrum introeat sabbato & obseruet excubitus domus regis, tertia autem pars sit ad portam Seyr, & tertia pars ad portam quæ est post habitaculum scutariorum, custodietis excubitus

De Ioa uncto
in regem.
XXIII

bitum domus messa: duæ uero partes è uobis omnes egredientes sabbato, custodiant excubium domus domini circum regem, & uallabitis eum, habentes arma in manibus uestris: & cætera quæ ibidem dicta uel facta commemorantur, melius intelliguntur, si de locis templi in quibus actum est, latius aliqua replicentur. Templum quidem ipsum, exceptis porticibus, quibus omni ex parte sibi adhærentibus circumdabatur, habebat intra parietes: hæc est enim mensura prima, quam uerba dierum nominant: LX cubitos longitudinis, XX autem latitudinis: cuius omnis ambitus, atrio tribus cubitis alto erat circumdatus, habente introitum à parte orientis, cuius in libro Regum ita meminit scriptura. Et ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri: interius uidelicet hoc appellans atrium, eo quod alia circa hoc exteriora sint facta, Porro in uerbis dierum ita: Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica quæ textit ære: atrium uidelicet sacerdotum hoc nominans, quia nimirum ad hoc erat factum, ut ab ingressu templi cæteros arceret, solisque hoc sacerdotibus licere designaret. Erat autem hoc idem atrium ab australi, ab occidentali, & septentrionali parte, uicinius muro templi. Porro ad portam solis, unde & introitum per gradus habebat, in magnam se prolixitatem à templo protendebat: utpote quod in illa sui parte altare holocausti, in illa luteræ bis quinos, in quibus hostiæ lauarentur, in illa mare æneum, in quo intraturi ad ministerium sacerdotes lauarentur, in illa sacerdotum immolantium & psallentium habebat choros leuitarum. Circumdabatur hoc atrium undique uersum à longa æde permaxima in quadrum: cuius interior paries, id est, qui templum à quatuor mundi partibus respiciebat, inferius erat per totum in arcubus constructus, ulterior uero firma soliditate fundatus, & ianuas habens æreas, ut supra dictum memorauimus, & ostia in basilica quæ textit ære: quæ etiam porticibus communita, maximis & opportunis erat discreta cœnaculis: & rursus extra hanc ædem in gyro altera simili schemate facta: sed & tertia nihilominus circa illam eodem ordine facta per gyrum, interiora omnia longe lateque circuibat, in hoc tantum à prioribus distans ædibus, quod orientalis & septentrionalis eius paries ostia minime habebat, eo quod uterque eorum ad muros pertineret ciuitatis. Hæc autem sunt atria, de quibus canitur in Psalmis. Qui stas in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Et quoniam ipsa domus domini mediocri loco constructa erat, fiebat ut atria quanto exteriora fuerint, tanto altiores haberent parietes, utpote inferius fundamenta habentes, adeo ut ultima CCCC in altitudine cubitos haberent, nec tamen æquandæ templi altitudini aliquantulum adpropinquarent, quorum omnium in libro Paralipomenon ita generalis fit mentio. Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi & cellariorum, & cœnaculi & cubitorum in altis, & domus propitiationis, nec non & omnia quæ cogita-

uerat atriorum & exedarum per circuitum in thesauros domus domini, & in thesauris sanctorum. Sed & Iosephi scriptura uel pictura ab antiquis formata, plenius quo sint hæc ordine facta distinguit. His uero ita compositis, in sancta sanctorum summi tantum sacerdotis erat semel in anno ingredi, cum sanguine hostiarum, in sanctuario ante oraculum sacerdotes tantum purificati introibant: in atrio interiori sacerdotes omnes & leuitæ. circa hoc atrium sub diuo, uel si tempestas arcebat in ædibus circumpositis uiri Israelitæ ad adorandū siue audiendum uerbum dei conueniebant. In tertio ordine atriorum stabant ad orandum mulieres Israeliticæ sub diuo, uel si tempestas non sinebat, proxima circumpositarum ædium tecta subibāt. Porro in ultimo ordine atriorum gentiles qui ad orandū forte cōuenerant, intrabant, ubi etiam post tempora dispersionis hī qui de gentibus nuper aduenerant Israelitæ, VII diebus purificati, sic tandē in interiora sanctorū petebāt. Quæ autem intra atria uel in atrijs erant pauimenta, lapide uario sunt omnia strata. Ita uero ostia in ædibus contra inuicem posita erant, ut hī etiā qui in ultimis consistebant, templum possent intueri. Erant autem sortes XXIII, & sacerdotum & leuitarum, & ianitorū, qui per totidem septimanas sibi ex ordine succederent, sabbato noua turma intrante ad officium, & post sabbatū ea quæ proxima septimana ministrauerat, domū redeunte. Sed hic pōtifex proponit necessitatem augendi circa nouum regem exercitus, & eos qui intrandi septimanam habebant suscepit in ordinem, & illos qui iam suam septimanam ministrando impleuerant, ne abirent retinuit, qui alios quosq; leuitas de cunctis urbibus Iuda simul & principes familiarum Israel, missis in hoc centurionibus Hierosolymam congregauerat, ut uerba dierum narrāt. quos educturus filium regis tali ratione distinxit, ut omnes qui impleuerūt sabbatū, & egressuri erant, in duas diuisi partes regem in interioribus atrij locis armati circumstarent: reliqua uero multitudo, id est, qui non erant de stirpe leui, exteriores atriorum ianuas contra furorem reginæ, si quid forte aduersi moliretur, custodirent. Porro hī qui nuper ad sabbatum uenerant sacerdotes & leuitæ & ianitores, in tres diuisi partes, domum regis, id est, palatium obseruarent: ne uel hoc regina collecto exercitu contra regem defenderet, seruant & portam habitaculi scutariorum, per quam de templo ad palatium descendebatur, sicut infra dicitur. Duxeruntq; regem de domo domini, & uenerunt per uiam portæ scutariorū in palatium, & sedit super thronum regum, ubi etiam porta Syref, & domus Messa, quæ cum porta scutariorum nominantur, esse uidentur. Scutarios autem tutores regis appellat, testante libro Paralipomenon, qui cum Roboam scuta area pro aureis fecisse commemorasset adiecit, Et tradidit illa principibus scutariorum, qui custodiebant uestibulum palatij. In quo uidelicet libro, distinctius hæc cuncta replicantur. Tertia pars uestriū qui ueniunt ad sabbatū sacerdotū & leuitarum & ianitorū, erit in portis: tertia uero pars ad domū regis, & tertia in porta quæ

ta quæ appellatur fundamenti . omne uero reliquum uulgus sit in atrijs domus domini, ne quisq; alius ingrediatur domum domini, nisi sacerdotes, & qui ministrant de leuitis ipsi tantummodo ingradientur, quia sanctificati sunt, & omne reliquum uulgus obseruet custodias domini. Leuitæ autem circumdant regem, habentes singuli arma sua, & cætera) Quod sequitur de eodem, produxitq; filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium in diademate insigne capitis regiû: in testimonio designat decreta legis dei, quibus quid agere rex debeat, qualiter uiuere præcipitur. Deniq; in libro uerborum dierum apertius: Et imposuerunt, inquit, ei diadema, dederuntq; in manu eius tenendam legem, & magnæ utiq; erat salutarisq; prudentiæ, ut per tyrannicæ impiæq; reginæ necem succedente in regnum filio regis legitimi, cum ipso regni habitu simul disciplina legis dei seruanda comitetur: & qui se prælatum regendo uideret, ipse se regendum diuinis legibus subdubere meminisset. Quod instaurante templum domini tempore præfati regis Ioas dicitur: & non fiebat ratio his hominibus, qui accipiebant pecuniâ, ut distribueret eam artificibus, sed in fide tractabant eam: deuotionem ostenditeorum, de quibus sermo est, qui tantum studiû in religione habuerint, ut nullus dubitauerit, quin pecuniam domini sine alicuius fraudis suspitione tractarent, & hanc de ærario sublatam fideliter artificibus ad muniendam domum, prout singulis opus esset offerrent. Posthæc mortuus est, inquit, Heliseus, & sepelierunt eum. Latrunculi uero de Moab uenerunt in terram ipso uidelicet anno. Quidam autem sepelientes hominem, uiderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in sepulchro Helisei: quod ambulauit cum tetigit ossa Helisei, continuoq; reuixit homo, & stetit super pedes suos) Latrunculi enim Moab figuraliter dæmones intelligendi sunt, qui ad incestum & omne opus execrabile uiciorum stimulis perurgent infelicium mentes. Qui uero mortuum sepeliebant, hî accipiendi sunt, qui ut Apostolus Iacobus ait, impios & peccatores ab errore uiæ suæ assidua exhortatione conuertunt ad tramitem pietatis & castitatis, animas eorum saluantes à perpetua morte, cooperiunt multitudinem peccatorum. Siue aliter. Sepelientes mortuum ac latrunculos fugientes illi merito appellandi sunt, qui pie uiuere uolentes in Christo, fugiunt ac declinant uicia uniuersa atque peccata, quia mortem uidelicet operantur: corporaq; in fontem proijciunt baptismi, in quo secundum Apostolum credentes sepeliuntur cum Christo, ut per communionem corporis & sanguinis eius deinceps possint uiuere cû Christo. Quod dicitur de Amasia rege Iuda, ipse percussit Edom in ualle Salinarû x milia, & apprehendit Petrâ in prælio, uocauitq; nomen eius Iethel. Vallis Salinarû erat, ubi sales faciebât: uel scæno uidelicet falsuginis, ut multis in locis deciso, exsiccato & incenso: uel aquis puteorû salis feruefactis, & usq; ad salis firmitatē coquendo pductis, uel alio quolibet ordine, quo sal fieri consuevit: in quo etiâ loco Ioab xii milia Idumeorû percussisse legitur.

Nec prætereundum quod pro ualle Salinarum uetus æditio quasi nomen regionis Gemela posuit. Petra autem ciuitas est Arabiæ nobilis in eadem terra Edom, quæ in libro Numerorum Recem dicitur, & à Syris hodieq; sic appellatur. Iecethel uero quod Amasias uictor ei nomen imposuit, interpretatur cœtus dei, uel auxilium dei, agente eo fideliter, ut perenni inderetur memoriæ, quod hanc uel cœtus populi dei, uel deo auxiliante ceperit.

De Ieroboam
rege. XXV

De colonis in
Samariam ab
Assyrijs.
XXVI

Quod dicitur de Ieroboam rege Israel, ipse restituit terminos Israel, ab introitu Emath usque ad mare solitudinis, Emath quæ nunc Epiphania dicitur, septentrionalis erat terminus Israel. Mare autem solitudinis quod Hebraice dicitur Araba, mare mortuum designat, quod in longitudine per stadia DLXXX usque ad Zoaras Arabiæ, in latitudine per MCL usque ad uicinia Sodomorum pertenditur. Quod dicitur de his quæ in Samariam à rege Assyriorum adductæ sunt nationibus, & unaquæq; gens fabricata est deum suum, posueruntq; eos in fanis excelsis, quæ fecerat Samaritana gens, & gens in urbibus suis, in quibus habitabant. Viri enim Babylonij fecerunt Sohot Benoth: uiri autem Chuteni fecerunt Nergel, & uiri de Emetha fecerunt Asima, porro Euei fecerunt Nebaaz & Thartha. In libro quidem locorum legitur, quod Benoth & Nergel fuerunt ciuitates quas construxerunt in regione Iudeæ Samaritani, qui de Babylonia transferant. Asima quoque oppidum, quod ædificauerunt qui ad eam uenerant de Emath. Nebaaz etiam & Thartha ciuitates quas Euei in eadem Iudeæ terra conderunt. Videtur autem iuxta consequentiam sermonis, etiam idolorum, quibus hæ gentes prius in terra sua seruierunt, hic posse intelligi uocabula: quia cum dictum esset, & unaquæq; gens fabricata est deum suum, quasi ad expletionem sententiæ subiunctum est. Viri enim Babylonij fecerunt Sohot, id est tabernacula Benoth, & melius, ni fallor, faceret interpres, si Sohot latine in tabernacula uerteret, & nomen idoli Benoth absolute poneret, & sicut insequentibus manifeste dicitur: hij autem qui erant de Sepharuaim, comburebant filios suos igni Adremelech & Anamelech dijs Sepharuaim, ubi ostenditur Adremelech & Anamelech idola fuisse urbis Sepharuaim: ita uidetur consequens, ut etiam Nergel Chuthenorum, Asima Emethanorum, Nebaas & Thartha idola fuerint Eueorum. Anno XIII regis Ezechias

De Sennacherib.
XXVII

ascendit Sennacherib rex Assyriorum super omnes ciuitates Iudæ munitas, & cepit eas &c.) Historia manifesta est, & interpretatione non indiget. In uerbis autem Rapsacis arrogantia consideranda est, quæ uelut contraria quædam fortitudo imitatur consuetudinem prophetarum: ut quod illi solent in prologis ponere, hæc dicit dominus, quo autoritatē & magnitudinem loquentis ostendant, iste nunc dixerit, hæc dicit rex magnus rex Assyriorum. Consideremus uerba Rapsacis, ac primū quod dicit: confidis super baculum arundineum contractum istum, super Aegyptum, falsum est. Nulla enim narrat historia, quod Ezechias ad Aegyptios miserit, & Pharaonis auxiliū postulat.

postularit. Quodq; infert, si responderis mihi, in domino deo nostro confidimus, uerum est: sed rursus iungit mendacium ueritati, quod abstulerit Ezechias excelsa illius & altaria: hoc enim non contra dominum, sed pro domino fecerat, ut idololatria & ueteri errore destructo, iuberet dominum adorare in Hierusalem, ubi erat templum eius. Quodq; paucitatem obfessorum uolens ostendere, equos duo milia pollicetur, quorum Ezechias ascensores præbere non posset, non de imbecillitate uenit Iudæorum, qui equitandi carebant scientia: sed de obseruatione mandatorum dei, qui per Moysen super regem præceperat Israel, Non multiplicabit sibi equos, & uxores pluri-
mas non habebit. Ad id autem quod dixerat, si responderis mihi in domino deo confidimus, callide prudenterq; respondit, se non sua uoluntate, sed domini uenisse præceptis. Et dixit Eliachim & cæteri ad Rapsacen. Loquere ad seruos tuos Syra lingua, si quid intelligimus & cætera. Accusatio Rapsacis Ezechia testimonium est, quod captis cunctis urbibus Iudæ, in domino deo confisus sit, dixeritq; ad populū. Nolite timere, nec paueatis regem Assyriorum, & uniuersam multitudinem quæ est cum eo. Multo enim plures nobiscum sunt quàm cum illo. Cum illo est brachium carneum, nobiscum dominus deus noster, qui auxiliator est nostri, pugnatq; pro nobis. Et cōfortatus est, inquit, populus huiuscemodi uerbis Ezechia. Vnde Rapsaces destruere uult quod ille construxerat, & loquitur ad populum: Non seducat uos Ezechias, & non uobis tribuat fiduciam super domino deo. Rursusq; adiiciens comminationem & terrorem: ut comedant, inquit, stercora sua, & bibant urinam pedum suorum uobiscum: per quæ ostēdit fame eos & penuria sitiq; esse capiendos: simulq; illecebram iungit formidini, ut quos terrore non uicerat, repromissionibus & persuasionibus decipiat dicens. Facite mecum quod est utile. Ergo sensus est. Facite, inquit, quod uobis pro-
fit, & in benedictionem uestram proficiat. Siue hoc dicit: Benedicite regi Assyriorum, & laudate eum ut dominum, confitemini, ut præmia consequamini. Et donec reuertar de Aegypto, siue capta Lomna redeam, habitate in urbe uestra, & rebus uestris fruimini, postea autem ueniam & transferam uos in terram quæ similis est terræ uestræ. Quidam putant terram eis Mediæ repromitti, quæ habebat terræ Iudæ similitudinem, tam in situ, quàm in frugibus. Quodque infert, ubi est deus Emath & Arfath & Sepharuaim, nunquid liberauerunt Samariam de manu mea, ostendit omnium ciuitatum siue gentium dijs seruisse Samaritas: & quia non erant dii, sed idola, merito cultores uanitatis, ut decebat esse submersos ostendit. Est autem urbs Cœlesyriæ, quæ nunc Epiphania dicitur, iuxta Emesam, ut supra monuimus. Arphat urbs Damasci, quam expugnatam à rege Assyriorum etiam Hieremias scribit. Sepharuaim quod numero plurali libros uel literas sonat, nomen est locorum, de quibus Assyrii transmigrantes habitauerunt in Samaria, ut in locorū libris inuenimus.

Verum

Verum in Esaia hoc quoque uocabulum esse ciuitatis apparet, ubi aperte dicitur, Vbi est deus urbis Sefarsaim. Tamen si pluraliter dictum, ut Thebarum, Athenarum. Pro Ana & Aua, uetus editio quasi unius urbis nomen Ana & Aua posuit, & quidem in Hebraeo ita scriptum est. Verum quia syllaba u, quae in medio nominis posita est, coniunctionem apud eos significat, potest etiam ita distingui ut dicatur Ante & Gaue, ut Aquila transtulit, siue Ana & Anua ut noster uertit interpretes. Tacuitque omnis populus, & non respondit ei quicquam. Siquidem praeceptum regis acceperant, ut non responderent. Vere iustus Ezechias agebat cuncta fideliter, uniuersa cum consilio. Ideo enim iusserat blasphemanti Assyrio non respondere, ne eum ad maiores blasphemias pro uocaret. Et ingressus est Eliachim & ceteri cum eo ad Ezechiam scissis uestibus. Perspicua relinquentes, ea tantum in quibus latens sensus est differamus. Scindit uestes, quia Rapsacen audierant blasphemantem. Scindit & ipse rex uestimenta sua, quia peccatorum suorum & populi esse credebat, quod Rapsaces usque ad portas Hierusalem uenerit, & contra dominum talia sit locutus. Pro regio ergo cultu obuolutus est sacco, & de palatio ad templum gradiens, Heliachim pontificem, & Sobnam scribam, & seniores de sacerdotibus, misit ad Esaiam filium Amos prophetam. In quo regis considerata est humilitas, atque prudentia. Ipse pergit ad templum, principes populi & senes sacerdotum non stolis sacerdotalibus, sed cilicijs coopertos, mittit ad Esaiam prophetam filium Amos. Dixerunt, inquit, ad eum. Haec dicit Ezechias. Dies tribulationis & corruptionis, & blasphemiae, dies haec tribulationis nostrae, corruptionis dei, blasphemiae hostium. Ponitque similitudinem parturientis mulieris & dolentis, quod uenerunt filij usque ad partum, & uires non habent parturientes. Haec iuxta literam peccatis facientibus uidemus, quia cum hostes irruunt defensores nostri preparantur, sed nullatenus ad praeparata coualescunt. Scriptum namque est, Requiescet super eum spiritus consilij & fortitudinis. Quae utraque necessario sibi iuncta sunt, quia neque uirtus sine consilio esse utilis ualet, neque consilium sine uirtute. Quid igitur profunt qui per consilium praeparant, dum ad praelium per fortitudinem non procedunt? Afflictus igitur atque turbatus Ezechias rex loquitur dicens. Dies tribulationis & blasphemiae dies iste, uenerunt filij usque ad partum, & uires non habet parturiens. Filij quippe usque ad partum ueniunt, quando apta consilia usque ad desiderium efficiendi operis procedunt: sed uirtutem non habet parturiens, dum infirmus quisque consilia haec ad utilitatem aliquam per partum operis non producit. Sequitur. Si forte audiat dominus deus tuus uniuersa uerba Rapsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus. Non enim audemus dominum omnium, nostrum dominum dicere, quo irascente tanta patimur: sed tuum dicimus dominum, & hanc habemus ultionis fiduciam, quoniam uiuens deus blasphematur a cultore idolorum mortuorum. Cumque uenissent serui regis Ezechiae ad Esaiam, praue nit eos Esaias, & iam absentem regem audierat, & dicit quid respondere deberent domino suo, humilitate mixta fiducia conscientiae. Dicite, inquit, domino uestros, qui ue-

qui uester est dominus, meus enim hæc dicit dominus. Noli timere uerba, quibus non tu sed ego sum blasphematus. Ecce ego mittam ei spiritum, & audiet nuntium, & reuertetur in terram suam, & deiciam eum gladio in terra sua. Vt duo pariter Ezechias quæ optabat audiret, se de obsidione & periculo liberandum, & inimicum iratumque regem in sua terra esse moriturum. Reuersus autem Rapsaces, inuenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam, & cætera. Pugnassee autem Sennacherib regem Assyriorum contra Aegyptios, & obsedisse Pelusium, iamque extructis aggeribus urbe capienda, uenisse Thracam regem Aethiopum in auxilium, & una nocte iuxta Hierusalem CLXXXV milia exercitus Assyrii pestilentia corruisse narrat Herodotus, & plenissime Verofus Chaldaice scriptor historiæ. Itaque cum accepisset Ezechias literas de manu nuntiorum, & legisset eas, ascendit in domum domini, & expandit eas coram domino, & cætera. Contra Sennacherib regis blasphemias solita Ezechias arma arripuit, rursumque pergit ad templum, & epistolas expandit coram domino, audacter dominum deprecatus, & solum deum asserit esse uiuentem, per quem idola intelligimus imaginem mortuorum. Misit autem Esaïas ad Ezechiam dicens. Hæc dicit dominus deus Israel. Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audiui. Iste est sermo quem locutus est dominus de eo. Spreuit te & subsannauit uirgo filia Sion, post tergum tuum caput mouit filia Hierusalem. Quia tam audacter Ezechias dominum deprecatus est, nec misit ad Esaïam, ut prius miserat, non ipse propheta pergit ad eum, sed mittit nuntios qui ei dicerent uerbum dei. Supra Sennacherib contra quem rogas, domini ista sententia est. Virgo filia Sion & filia Hierusalem, quæ ideo uirgo appellatur & filia, quia cunctis gentibus simulachra adorantibus, hæc sola conseruat castitatem religionis dei, & unius diuinitatis cultum. Subsannauit te atque despexit, & quæ ne ad maiores te blasphemias concitaret, præsentinon respondebat, post te abeunte mouebit caput suum, certa de ultione, securade poena. & hæc locutus est. Non contra me, sed contra dominum superbisti, nec ipse per te, sed per seruos tuos, ut maior esset arrogantia blasphemantis. Dixisti enim quod in quadrigarum tuarum multitudine ascenderis altitudinem montium, & iuga Libani succideris, cedros atque abietes illius: quæ uel de cunctis gentibus metaphorice principibusque earum debemus accipere: uel Hierusalem quæ interpretatur Libanus, ut cedros eius atque abietes ad potentes quoque & optimates, altitudinem uero summitatis illius, saltumque Carmeli referamus ad templum. Quodque infert, ego fodi & bibi aquam, & exsiccaui uestigia pedis mei omnes riuos aggerum: hoc intelligi potest iuxta historiam, quod pro multitudine exercitus omnia fluenta siccauerit, ut puteos sibi fodere sit compulsus: iuxta translationem, quod omnes populos qui sub aquarum nomine interdum scribuntur, suo uastaret exercitu. Nunquid non audisti quæ olim fecerim ex diebus antiquis? Ego

plasmaui

plasmaui illud, & nunc adduxi. Eruntq; in columnam collium pugnantium ciuitates munitæ, & qui sedent in eis humiles manu contremuerunt, & confusi sunt. Facti sunt quasi scenum agri, & uirens herba tectorum: quæ arefacta est antequam ueniret ad maturitatem. Habitaculum & egressum tuum, & uiam tuam ego præsciui, & furorem tuum contra me, Insanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas.) Hæc ex persona domini cōtra uerba Assyrj sentienda sunt, quod ad blasphemiam eius sic respōderit dominus. Num ignoras quod hæc quæ fecisti mea feceris uoluntate, & ego hæc futura prædixerim ac per te faciēda mandauerim. Itaque quod olim decreueram hoc expletum est tempore, ut colles, id est, principes qui inter se pugnabant, & ciuitates munitissimæ me contrahente manum meam, nec solitum præbente auxilium eradicarentur, & contremiscerent ac perirent, & cōpararentur non oliuæ & uineæ fructuosisq; arboribus, sed sceno & graminei herbisq; domatum quæ frugibus impedimenta sunt, & ante marcescunt quàm ad maturitatem perueniant. Itaq; sessionem & egressum & introitum tuū ante cognoui, & insaniam qua contra me debacchaturus eras, prophetis uaticinantibus sum locutus, per quos olim dicturum esse te noueram, in cœlum ascendam super sidera cœli ponam thronum meum, eroq; similis altissimo. Itaq; furor tuus & superbia tua peruenit in aures meas, & nequaquā te ultra portabo, ut intelligas, quod potuisti, non tuis te potuisse uiribus, sed meo arbitrio. Merentur enim impiæ gentes & infructuosæ arbores, ut per te quasi securim & ferram meam succiderentur & caderent. Portam itaque circulum in naribus tuis, & chalum in labijs tuis, ut blasphemantium ora constringam, & nequaquā ultra talia loqui audeas, frenumq; iniiciam labijs tuis, quod tuam ferocitatem domet, & te reducat in Assyrios. Tibi autem Ezechia hoc erit signum, Comede hoc anno quæ repereris, & in anno secundo quæ sponte nascuntur, porrò in anno tertio seminate & metite, plantate uineas, & comedite fructum earum.) Omnia hæc propheta per nuntios ad Ezechiam loquitur, quid Sennacherib dixerit, quid ei dominus responderit: non ad ipsum sermonem facit, ne forsitan dubitet futura quæ dicta sunt, & idcirco uel maxime prophetae apud populum sermonum suorum habebant fidē, quia nō solum de his quæ multa post secula futura erant, sed etiam quæ in continēti & post non grandis temporis spaciū essent implenda memorabāt, & quod intra biennium & rex Assyriorum interiret, & urbi Hierusalem securitas redderetur. Hoc erit signum eorum quæ futura pronuntio, quod hoc anno ea comedas quæ repereris, anno autem secundo quæ sponte nascuntur, in anno autē tertio fugato iam Assyrio & obsidione laxata, seminate & metite, plantate uineas & comedite fructus earum: siquidē urbis huius reliquæ quæ nūc hostili uallantur exercitu, & euasuras esse non credūt, tantā recipient rerum omnium abundantiam ac felicitatē, ut instar arboris alta radice fundatæ pomis densissimis impleantur. Et quodcunq; reliquum fuerit de domo Iuda, mittet

mittet radicem deorsum & faciet fructum sursum. Quid hoc loco radicem nomine nisi latentes cogitationes accipimus, quæ in occulto prodeunt, sed in ostentatione operis per apertum surgunt. Radicem ergo deorsum mittere, est cogitationē bonam in abditis multiplicare. Fructum uero sursum facere, est efficacia operis recta quæ cogitauit ostendere. Mittit ergo radicem deorsum ut faciat fructum sursum, ac si aperte diceretur: in imis cogitatio nascitur, ut in summis retributio reddatur. De Hierusalem etenim & de monte Sion egredientur reliquiae, & implebunt terram Iudæam, non suo merito, sed dei misericordia, imò zelo quod aduersus impios zelatus est populum suū. Quod autem ad extremū infert, propter me & propter David seruum meum, illud significat, quod non merito suo sed dei clementia conseruentur, imò patris eorū David memoria, in quo admonentur & suæ negligentiae & illius fidei atque iustitiae, quod in tantū iusticiam diligat deus, ut etiam posteros hominum sanctorum, non suo merito sed maiorum uirtute tueatur. Factum est igitur in nocte illa, uenit angelus domini & percussit castra Assyriorum (CLXXXV milia.) De hoc quoque in Paralipomenon legitur, Et misit dominus angelum qui percussit omnem uirum robustum & bellatorem & principem exercitus regis Assyriorū, reuersusque est cum ignominia in terrā suam. CLXXXV milia fortissimorum uirorum ab uno angelo una nocte ceduntur, & absque uulneribus occisorum mors sæua discurret, excludens à corporibus animas domini uoluntate: & ipse rex Assyriorum idcirco seruatus est, ut sciret potentiam dei & blasphemantia ora comprimeret, fieretque testis illius maiestatis quem paulo ante contempserat. De talibus autem rebus agit multa omnipotens deus per angelos, non ut ipse ab eis discat, sed ut ab illo ipsi per uerbum eius agant aut nuncient sine corporali sono etiam quod uoluerit, ab eo missi ad quos uoluerit, totum ab illo per uerbū illud eius audientes, id est, in eius ueritate inueniētes, quid sibi faciendū, quid quibus quādo nunciandū sit. Sed tamen non ex angelis homines, sed ex seipso sicut angelos ita homines beatificat: nec aliqua ex aliquo tēpore, aut ab angelis, aut ab hominibus cognouit ut nosset, sed futura omnia tēporalia, atque in eis etiā quid & quando ab illo petitori fueramus, & quos & de quibus rebus uel exauditorus, uel nō exauditorus esset sine initio ante præsciuit. Vniuersas autē creaturas suas & spirituales & corporales nō quia sunt ideo nouit, sed ideo sunt quia nouit. Cumque diluculo surrexisset, uidit omnia corpora mortuorū & frendens abiit, & reuersus est Sennacherib rex Assyriorum & mansit in Niniue. Cumque adoraret in templo Nefrach deum suum, Adramelech & Sarasar filij eius percusserūt eum gladio, fugieruntque in terram Armeniorū, & regnauit pro eo Asorathan filius eius.) Cum enim rex iste reuersus esset Niniuen urbē sedem regni sui, & adoraret in templo Nefrach deum suum, quasi uictoriam de hostibus reportaret, & delubrū idoli sui triumphator gratulabundus ingrederetur, contemptor ueri dei in fano falsi numinis trucidat, nec angeli perijt gladio quod

De XV annis
egrotō Eze-
chiae additis
XXVIII

erat cōmūne cum pluribus, sed parricidio filiorū qui fugierūt in terram Ararath, in qua scriptura Asorathan filium eius qui regnauit pro eo testatur misisse habitantes Samariae ne terra remaneret inculta. Ararath autem regio Armeniorū campestris, per quā Araxis fluuius fluit, incredibilis est ubertatis, ad radices Tauri montis, quā usque illuc extenditur. Ergo & arca in qua liberatus est Noe cum liberis suis, cessante diluuiō nō ad montes generaliter Armeniae delata est, quā appellat Ararath, sed ad montes Tauri altissimos, qui Ararath imminēt campis. In diebus illis ægrotauit Ezechias usq; ad mortem, & uenit ad eum Isaïas filius Amos propheta, dixitq; ei: Hæc dicit dominus, Dispone domui tuæ, morieris enim tu & non uiues.) Quem diligit dominus corripit, castigat omnem filium quem recipit. Ne eleuaretur cor Ezechiae post incredibiles triumphos, & uictoriam de mediâ captiuitate, infirmitate corporis uisitatur, & audit se esse moriturum, ut conuersus ad dominū flectat sententiam eius. sed nulla quæ in hoc mundo hominibus eueniunt, absq; omnipotentis dei occulto consilio fiunt: nam cuncta deus futura præsciens, ante secula decreuit qualiter per secula disponantur. Statutum quippe iam homini est uel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, uel quantum unumquenq; aduersitas feriat, ne electos eius aut immoderata prosperitas eleuet, aut nimia aduersitas grauet. Statutū quoq; est in æterna ueritate quantum in ista uita mortali unusquisq; temporaliter uiuat, quia & si annos XV Ezechiae regi ad uitam addidit, omnipotens tamen deus, cum eum mori permisit, tunc eum præsciuit esse moriturū. Qua in re quæstio oritur, quo modo ei per prophetam dicatur: Dispone domui tuæ quia morieris tu & non uiues, cui mortis sententia dicta est, sed protinus ad eius lachrymas est addita uita. Sed per prophetam dominus dixit quo tempore mori ipse debebat, per largitatem uero misericordiae illo eum tempore à morte distulit, quo ante secula ipse præsciuit. Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo uir ille mori merebatur: nec dominica instituta conuulsa sunt, quia ut largitate dei anni uitæ crescerent, hoc quoq; ante secula præfixum fuit, atque spacium uitæ quod inopinate foris est additum, sine augmento præscientiæ fuit intus statutum. Conuertitq; Ezechias faciem suam ad parietem.) Quia ad templum ire non poterat, ad parietem templi iuxta quod Salomon palatium extruxerat: uel absolute ad parietem ne lachrymas suas assidentibus sibi ostentare uideretur. Et ait, Obsecro domine memento quæso quomodo ambulauerim coram te in ueritate & in corde perfecto, & quod placitum est coram te fecerim.) Perfectionē cordis nunc in eo dicit quod idola destruxerit, templi ualuas aperuerit, serpentem æneum cōminuerit, & cætera fecerit, quæ scriptura libri Regum & Paralipomenon cōmemorat. Fleuitq; fletu magno.) Propter promissionem domini ad Dauid, quam uidebat in sua morte perituram. Eo enim tempore Ezechias filios non habebat, post tertium enim annum concessæ uitæ, Manassen genuit. Ergo iste omnis est fletus, quia desperauerat

sperauerat Christum de suo semine nasciturum. Plerumque enim iusti aliquibus necessitatibus afflicti sua opera coguntur fateri, sed cum eorum dicta iniusti audiunt hæc per elationem potius quàm per ueritatē existimant prolata: ex suis enim cordibus uerba iustorum pensant, & dici humiliter posse uera bona non existimant. Sicut enim grauis culpa est sibi hoc hominē arrogare quod non est, sic plerumq; culpa nulla est, si humiliter bonum dicat quod est. Vnde sæpe contingit ut iusti & iniusti habeant uerba similia, sed tamen cor semper longe dissimile: & ex quibus dictis dominus ab iniustis offenditur, in eisdem quoque à iustis placatur. Nam pharisæus ingressus templum dicebat, Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo, sed iustificatus magis publicanus quàm ille exiit. Ezechias quoq; rex cum molestia corporis afflictus ad extremitatem uenisset, in oratione compunctus dixit: Obsecro domine memento quomodo ambulauerim coram te in ueritate, & corde perfecto. Nec tamen dominus hanc confessionem perfectionis eius despexit, aut renuit, quem mox in suis precibus exaudiuit. Ecce pharisæus se iustificauit in opere, Ezechias iustum se asseruit etiam in cogitatione, atq; unde ille offendit, inde iste domino placuit. Cur itaque hoc nisi quia omnipotens deus singulorū uerba ac cogitationes pensat, & in eius auribus superba non sunt, quæ humili corde proferuntur. Et factum est uerbū domini ad Esaiam dicens: Reuertere & dic Ezechia duci populi mei. Audiui orationē tuam, uidi lachrymas tuas. Ecce ego sanaui te, die tertio ascendes templum domini.) Vocatur quoq; Ezechias dux populi & filius Dauid, cuius opera sectabatur. Fecerat enim rectum iuxta omnia quæ fecit Dauid pater eius, & auditur eius oratio: uidenturq; lachrymæ quomodo ambulauerat coram domino in ueritate & corde perfecto, & fleuerat fletu magno, & quod placitū est in oculis eius fecerat. Et addam diebus tuis xv annos, sed & de manu regis Assyriorum liberabo te & ciuitatem hanc, protegam urbem istam propter me & propter Dauid seruum meum.) Secundum quasdam causas futurorū moriturus erat Ezechias, cui deus addidit xv annos ad uitam, id utique faciens quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, & in sua uoluntate seruabat. Non ergo id fecit quod futurum non erat, hoc enim magis erat futurum quod se facturum esse præsciebat: tamen illi anni additi non recte dicerentur, nisi ad aliquid adderetur, quod se aliter in alijs causis haberat. Secundum aliquas igitur causas inferiores iam uitam finierat: secundum illas autem quæ sunt in uoluntate & præscientia dei, qui ex æternitate nouerat quid illo tempore facturus erat, & hoc uere futurum erat, tunc erat finiturus uitam quando finiuit uitam: quia & si oranti concessum est, etiam sic eum oraturum ut tali orationi concedi oporteret ille utique præsciebat cuius præscientia falli non poterat, & ideo quod præsciebat, necessario futurum erat. xv anni Ezechia regi miserante deo protelati ad uitam sunt ei, mystice figurantes, quia quicumq; utriusq; testamenti plenitudinem custodiunt, æternæ

salutis præmium consequuntur, ac per legis consummationē & Euangelij plenitudinem ad uitæ æternæ transeunt beatitudinem. Dixitq; Esaias: Afferte mihi massam ficorum: Quam cum attulissent & posuissent super ulcus eius sanatum est.) Ac per hoc non spernendam esse medicinam quæ usu constet & experimento, quia & hanc fecerit deus. Post hæc ait Esaias: Hoc erit signum à domino, quod facturus sit dominus sermonem quem locutus est. Vis ut ascendat umbra decem lineis, an reuertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias: Facile est umbram crescere decem lineis, nec hoc uolo ut fiat, sed ut reuertatur retrorsum decem gradibus. Inuocauit itaque Esaias propheta dominum, & reduxit umbram per lineam quibus iam descenderat in horologio Achaz decem gradibus.) Idem nomen graduum quod & linearum significat, id est, distinctionem horarum, quas duodecim per diem in horologio notare solemus. Ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens, horarum spacia terminaret. Erat autem hora diei decima, quando hæc regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreales plagas usque ad orientem, quod subitus terram cotidiana consuetudine cursus sui erat facturus: an ut reuertatur umbra totidem gradibus conuersa retrorsum, sole ipso quoque per Australem plagam ad orientem regresso. At rex facile est, inquit, umbram crescere decem lineis, nec hoc uolo ut fiat, sed ut reuertatur retrorsum decem gradibus. Vidit nanque quia maioris miraculi esse poterat, si sol contrarium suo mori cursum ageret, q̃ si consueto processu incedens, tametsi multo altius, id est, supra terras elatus ad orientem, quasi secundi diei mane nulla interueniente nocte facturus aduolaret. Nam & hoc qui in insula Thyle, quæ ultra Britanniam est, in ultimis Scytharū finibus degunt, omni æstate diebus aliquot fieri uident: quia sol cætero orbi in occasu & sub terra positus, nihilominus tota nocte supra terram appareat, & quomodo aperte occidens ad orientem humilis redeat manifeste uideatur, donec tempore opportuno denuo toto orbi cōmuni exortu reddatur: sicut & ueterum historiæ & nostri homines æui, qui illis de partibus adueniunt abundantissime produnt. Nunquam autem hī qui interiora Austri incolunt, uidere solem per meridianas plagas queunt ad orientem ab occasu redire. Vt manifestiorem enim sensum legentibus faceret, quod signum & præsentis temporis & futuri typus erat, ut quomodo sol reuertebatur ad exordium suū, ita & Ezechiae uita addita annos redderet, nobis quoque in hebdomade & ogdoade uiuentibus, per resurrectionem Christi uitæ spacia protelentur. Vel certe decem gradus in descensu solis, temporum ordines sunt per quos umbra figurarum Christi descenderat, & per quos iterum sol iustitiæ Christus per resurrectionem ascendit. Primus itaque gradus descensionis in angelis fuit in quo antiquis patribus apparere dignatus est, quia magni consilij nuncius erat. Deniq; & ad Iacob sic loquitur: Et dixit, inquit, angelis dei, Ego sum deus cui unxisti titulum & uouisti

uouisti uotum, ut & angelum & deum ostenderet. Secundus gradus descensionis in patriarchis fuit, quia in omnibus, ut apostolus ait, ipse est operatus. Tertius in legis datione, quia & in lege ipse locutus est. Quartus gradus in Iesu Naue, qui populum in terram repromissionis introduxit. Quintus in iudicibus, quia eundem populum per eos ipse regebat. Sextus in regibus Iudæorum, quia in eis ipse regnabat. Septimus in prophetis, quia per eos est nunciatus. Octauus in pontificibus, quia ipse summus sacerdos est patris. Nonus in homine. Decimus in passione. Per hos enim gradus decem quos ipse per umbram legis Christus descendit, ac rursus post resurrectionem suam sol iustitiæ Christus per eosdem gradus ascendit in cælum, & omnem illam umbram legis ueritatis radijs illustrauit, obscura reuelans, clausa referans, & omnia tecta denudans. In tempore illo misit Marodachaladan rex Babylonis literas & munera ad Ezechiam, audierat enim quod ægrotasset. In tempore illo, hoc est, in eodem anno quo hæc gesta sunt quæ superius narratur, misit Marodachaladan rex Babylonis libros & munera ad Ezechiam, quia apud eos astrorum obseruantia est stellarumque cursus longo usu & exercitatione cognitus, quod & in dei natiuitate monstratur. Intellexerunt solem reuersum, diei spacia duplicata, seruire ei quem solum deum putabant. Cumque causas huius miraculi rationemque perquireret, fama per omnes gentes uolitante, didicerunt propter ægrotationem regis Iudæ etiam cursum signi clarissimi commutatum. Quod etiam liber Paralipomenon plenissime testatur dicens. Ipse est Ezechias qui fecit in omnibus suis prospere quæ uoluit: attamen in legatione principum Babylonis qui missi fuerunt ad eum ut interrogarent de portento quod acciderat super terram, reliquit eum deus ut tentaretur, & nota fierent omnia quæ erant in corde eius. Idcirco autem tentationi relictus est, quia post tantam uictoriam & solis regressum & congratulationem regni potentissimi cor illius elatum est. Denique in eodem uolumine scribitur. Multi deferebant hostias & sacrificia domino in Hierusalem, & munera Ezechia regi Iudæ, & exaltatus est coram cunctis gentibus. In diebus illis ægrotauit usque ad mortem, & orauit dominum & exaudiuit eum, & dedit ei signum: sed non iuxta beneficia quæ acceperat retribuit quia exaltatum est cor eius, & facta est contra eum ira & contra Iudam & Hierusalem. Rursumque scriptura sancta elationem cordis eius dicit poenitentia mitigatam inferens: & humiliatus est postea eo quod exaltatum esset cor eius tam ipse quam habitatores Hierusalem: & idcirco non uenit super eos ira domini. In diebus illis Ezechias lætatus est in aduentu legatorum Marodachaladan, quem patrem fuisse Nabuchodonosor Hebræi autumant, & in oblatione munerum & congratulatione sanitatis suæ. Ostenditque eis domum aromatum suorum, & thesauros argenti & auri & odoramentorum & ungenti optimi, & omnes thesauros uasorum suorum: non fuit res quam non ostenderit eis in domo sua, & in omni potestate sua.) Vnde iram dei iustissime

De Ezechia
diuitijs per
iactationem
ostentatis
XXIX

merebatur, quod non solum thesauros suos atq; palatij, sed & templi ostenderet: quod certe fuit potestas eius de cuius ualuis aureas laminas ante iam tulerat. Introiuit autem Esaïas propheta ad regem Ezechiam.) Rursumq; post corporis sanitatem & signi magnitudinem offerri cernimus aliam occasionem superbiæ, quam ut prudens & dei cultor uitare debuerat, nec mōstrare alienigenis diuitias suas, quas deo tribuente possederat: ex quo iuxta legis tropologiam, discimus non mittendas margaritas ante porcos, nec dandum sanctum canibus. Qui enim fidelis est, spiritu abscondit negotia: & quicumque hoc non fecerit, omnis uirtus illius enervatur, peritq; posteritas: & amisso uirili robore, in muliebrem redigitur mollitudinem. Ingreditur ergo Esaïas ad regem, & quasi nescius sciscitatur, Quid dixerunt uiri isti? & unde uenerunt? Duo interrogat: quid loquuti sunt, & unde uenerunt. Ille ad unum respondit, altero prætermisso. De terra longinqua uenerunt ad me, de Babylone.) Quod quanto terra longior sit unde uenerunt, tanto iste rex gloriosior propter quem uenerunt. Et uenerunt, inquit, ad me: quod debuerat dicere, Uenerunt ad glorificandum deum, pro signi magnitudine de Babylone, quæ urbs in toto orbe potētissima est. Rursumq; Esaïas, Quid, inquit, uiderunt in domo tua? Et ille respondit ex parte uerum, quod omnia uiderint in domo illius: nec fuerit res quā non ostenderet eis in thesauris suis: sed alterū tacuit, de quo uerebatur offensam, quod ostenderit eis cuncta quæ haberet in potestate sua, haud dubium quin & templi supellectilem. Propter quæ Esaïas dei sermone profert sententiā: Audi uerbū domini exercituum: Veniet tempus quando omnia hæc quæ in domo tua sunt, & non tuo, sed patrum tuorum labore quæsitā, in Babylonem transferantur, & de semine tuo fiant eunuchi in aula regis.) Ex quo Hebræi uolunt Danielem, Ananiam, Misahalem, & Azariam, qui fuerunt de regio semine, factos esse eunuchos: quos in ministerio fuisse Nabuchodonosor non dubium est. Eunuchos enim, id est abscessos, non negamus aliquos fuisse de semine regio in palatio regis Babylonis, iuxta propheticum beati Esaïæ: Daniel & socios eius credendū nullo modo est: quod si essent, de pulchritudine corporis & aspectu illorum non timeret dux ille, qui eos adhuc pueros erudiebat: quia species faciei solet deperire in pueris abscessis. Fuit autem consuetudo & apud antiquos, eunuchos uocare cubicularios & custodes palatij, qui uxores habebant, & abscessi corpore non fuerunt. Dixitq; Ezechias, Bonum uerbū domini quod locutus est: fiat tantum pax in diebus meis.) In quo ab Hebræis reprehenditur, cur non sit imitatus bonitatē Moyfi, qui locutus est ad deum, Aut dimitte eis hanc noxam, aut si nō facis, dele me de libro quē scripsisti. Quid hoc loco prophetæ sententia contra Ezechiam regem, nisi arrogātium hypocritarum cogitationes suas in exquirēda hominum admiratione significat? Per omne enim quod hypocritæ faciunt, occultis cogitationibus laudes hominum requirunt. Operaturi quippe

quippe laudes suas cogitant, laudati autem secum taciti in cogitationibus uersant, gaudent se precibus in humana ueste actione claruisse. Cumq; inflati fauoribus apud semetipsos intumescunt, sæpe mirantur taciti etiam ipsi quod sunt: uideri quotidie semetipsis altiores cupiunt, ac miris inuentionibus in opere excrescunt: quia sicut uirtutes omne uitium eneruant, sic arrogantia roborat. Cogit namq; mentem iuuenescere, & contra uires ualere: quia & quod negat uigor uoletudinis, imperat amor laudis. Vnde & factis suis, ut diximus, arbitros inquirunt: si uero operi testes deesse contingat, narrant ipsi quæ gesserint. Cumq; efferti fauoribus cœperint, sæpe eisdem operibus suis, quæ egisse se referunt, mentiendo aliquid adiungunt. Cum uero & uera dicunt, hæc dicendo aliena faciunt: quia quæsitis remunerati fauoribus, à uera & intima retributione uacant. In eo enim quod bona sua patefaciunt, ostendunt malignis spiritibus, quasi insidiantibus hostibus, unde prædentur. Horum ergo uitam, illa cunctis notissima Ezechiae culpa figurauit. Qui postquam una prece, & sub unius noctis spatio, centum octogintaquinque milia hostium, angelo feriente prostrauit, postquam occasui proximū ad altiora cœli spacia solem reduxit: postquam uitam propinquantem iam termino coarctatam in tempora longiora protelauit: susceptis Babylonici regis nuntijs, bona omnia quæ possidebat ostendit: sed prophetæ protinus uoce audiuit, Ecce dies ueniunt, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt, in Babylonem, & nō relinquetur quicquam, dicit dominus. Sic nimirum hypocritæ, postquam magnis uirtutibus excrescunt, quia cauere malignorum spirituum insidias negligunt, & cœlari in eisdem uirtutibus nolunt, bona sua ostendendo hostium faciunt: & prodentes subito amittunt, quicquid diutius studentes operantur. Hinc per psalmistam dicitur, Tradidit in captiuitatem uirtutes eorum, & pulchritudines eorum in manus inimici. Virtus quippe & pulchritudo arrogantium, inimici manibus traditur: quia omne bonum quod per concupiscentiam laudum ostenditur, occulti aduersarij uiri mancipatur. Hostes namq; ad rapinam prouocant, quia suas eorum notitiæ diuitias denudant: quousq; enim ab æternæ patriæ securitate disiungimur, in latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprædari formidat, abscondat necesse est bona quæ portat. O miseri, qui affectantes laudes hominum, in semetipsis dissipant fructus laborum. Cumq; se ostendere alienis oculis appetunt, damnant quod agunt. Quos nimirum maligni spiritus, cum ad iactantiam prouocant, eorum sicut diximus opera, captiuantes denudant. Hinc est enim quod per euangelium ueritas dicit, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit elemosyna tua in abscondito, & pater tuus qui uidet in abscondito reddet tibi. Hinc est quod de electorum ecclesia per psalmistam dicitur, Omnis gloria eius filiæ regis ab intus. Hinc Paulus ait, Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ. Filia quippe regū ecclesia, quæ in bono est opere spiritaliū principū præ-

dicatione generata, gloriam intus habet, quia hoc quod agit in ostentationis iactantia non habet. Gloriam suam Paulus testimonium conscientiae memorat, quia dum fauores oris alieni non appetit, uitae suae gaudia extra semetipsum ponere ignorat. Occultanda sunt ergo quae agimus, ne haec in huius uitae itinere incaute portantes latrocinantium spirituum incurfione perdamus.

De Manasse
rege XXX

Duodecim annorum erat Manasses cum regnare coepisset, & LV annis regnauit in Hierusalem, fecitque malum in conspectu domini iuxta idola Gentium, quas deleuit dominus a facie filiorum Israel: conuersusque est & aedificauit excelsa quae dissipauerat Ezechias pater eius: & erexit aras Baal & fecit lucos sicut fecerat Achab rex Israel, & adorauit omnem miliciam coeli & conluit eam, & extruxit aras in domo domini, de qua dixit dominus: In Hierusalem ponam nomen meum. & extruxit altaria uniuersae militiae coeli in duobus atrijs templi, & transduxit filium suum per ignem & ariolatus est, & obseruauit auguria: & fecit Pythones & aruspices, multiplicauit ut faceret malum coram domino & irritaret eum.) Haec ergo omnia, id est, siue auguratio, siue auspicium, siue quaelibet immolatio, siue etiam sorticio, aut quicumque motus auium, uel pecudum, & inspectio quaecumque fibrarum, aut aliquid quod de futuris uideatur ostendere, in operatione daemonum fieri non dubito, diligendum uel auium uel pecudum, uel si fibrarum motus aut fortium secundum ea signa quae docuerunt iidem daemones obseruari ab his quibus artis huius scientiam tradiderunt: a quibus omnibus is qui homo dei est & in portione dei numeratus penitus debet esse alienus: nec aliquid in his habere commune, quae occultis machinis daemones operantur, ne forte rursus per haec daemonibus societur, atque eorum spiritu & uirtute repleatur, & ad idolorum cultum denuo reparetur. Post aliquanta dicitur, quod miserit Iosias nuncios ad Olam prophetissam uxorem Sellum quae habitabat in Hierusalem in secunda, propter librum legis diuinae qui inuentus fuerat.) Quid sit hoc quod dicit, quod habitauerit in secunda, in superiori parte libri huius scribitur de rege Ezechia: Aedificauit quoque omnem murum qui fuerat dissipatus, & extruxit turres, & forinsecus alterum murum. Meminit huius loci & Sophonias dicens: Vox clamoris ad portam piscium & ululatus a secunda, pro qua uetus editio quasi proprium nomen loci transtulit in Masana. Masana quippe interpretatur secunda. Quod ergo dicit haec prophetissa habitasse in secunda, in secundi muri parte intelligere debemus. Regi autem Iuda qui misit uos, ut consuleretis dominum, sic dicetis: Haec dicit dominus deus Israel, Pro eo quod audisti uerba uoluminis huius, & perterritum est cor tuum & humiliatus es coram domino auditis sermonibus contra locum istum & habitatores eius, quod uidelicet fierent in stuporem & maledictum, & scidisti uestimenta tua & fleuisti coram me, & ego audiui dicit dominus: idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris in sepulchrum tuum in pace, ut non uideant oculi tui omnia mala quae adducturus sum super locum istum.) Territus iste dei cominationibus fleuerat, & sua uestimenta

De Iosia rege
XXXI

uestimenta considerat, & sit omnium malorum futurorum de preparata morte securus, quod ita requieturus esset in pace, ut illa omnia non uideret. Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, ubi non uident quaecunque aguntur aut eueniunt in ista uita hominū: Quomodo ergo uident tumultos suos aut corpora sua, utrum abiecta iaceant an sepulta? Quomodo intersunt miseriae uiuorū, cum uel sua ipsi mala patiantur si talia merita contraxerunt: uel in pace requiescant, sicut huic Iosiae promissum est, ubi mala ulla nec patiando sustineant: liberati ab omnibus malis, quæ patiando & compatiendo cum hic uiuerent sustinebant. Dixerit aliquis: Si nulla est mortuis cura de uiuis, quomodo ille diues qui apud inferos torquebatur rogabat Abraham patrem, ut mitteret Lazarum ad quinque fratres suos nondum mortuos, & agat cum eis, ne ueniant & ipsi in eundem tormentorum locum. Sed nunquid quia hoc ille diues dixit, ideo quid fratres agerent uel quid paterentur illo tempore sciuit. Ita illi fuit cura de uiuis quamuis quid agerent omnino nesciret, quemadmodum est nobis cura de mortuis, quamuis quid agant utique nesciamus: Nam si nihil de mortuis curaremus, non utique pro illis deo supplicaremus. Denique Abraham nec Lazarum misit, & Moysen & prophetas, hic eos habere respondit quos audire deberent, ut ad illa supplicia non uenirent. Vbi rursus occurrit, quomodo quid ageretur Abraham pater ipse sciebat, ubi sciebat esse Moysen & prophetas, id est, libros eorum quibus homines obediendo tormenta infernalitè uitarent. Denique nouerat diuitem illum in delitijs, pauperem uero Lazarum in laboribus uixisse. Nam & hoc illi ait: Memento fili quia recepisti bona in uita tua, Lazarus autem mala. Sciebat ergo hæc quæ utique apud uiuos non apud mortuos gesta fuerant: uerum non cum agerentur in uiuis, sed cum eis mortuis potuit Lazaro indicante cognoscere, ne falsum sit quod ait propheta, Abraham nesciuit nos. Proinde fatendum est nescire quidem mortuos quid hic agatur, sed dum hic agitur: postea uero audire ab eis qui hinc ad eos moriendo pergunt, non quidem omnia, sed quæ sinuntur indicare, & illa tantum meminisse, quæ illos quibus hæc indicant oportet audire. Possunt & ab angelis qui rebus quæ aguntur hic præsto sunt audire aliquid mortui, quod unumquemque illorum audire debere indicat, cui cuncta subiecta sunt. Nisi enim essent angeli qui possent interesse & uiuorum & mortuorum locis: non dixisset dominus Iesus, contigit autem mori inopem illum & afferri ab angelis in sinum Abraham. Nunc ergo hic, nunc hic illi esse potuerunt, qui hinc illum quem deus uoluit abstulerunt. Possunt etiam spiritus mortuorum aliqua quæ hic agantur, quæ necessarium est eos nosse, non solum præsentia uel præterita, uerum etiam futura spiritu dei reuelante cognoscere: sicut non omnes homines sed prophetae dum hic uiuerent cognoscebant, nec ipsi omnia, sed quæ illis esse reuelanda dei prouidentia iudicabat. Mitti quoque ad uiuos aliquos ex mortuis, sicut e contrario Paulus ex uiuis in paradysum raptus est, diuina scriptura testatur.

Nam

Nam Samuel propheta defunctus uiuo regi Sauli etiam futurum prædixit: quamuis nonnulli non ipsum fuisse qui potuisset magicis artibus euocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus congruentem, illius existiment similitudinem figurasse. Hæc per excessum idcirco protulimus, ut nouerint homines æternā ueritatem querere, qui uolunt saluari, à quo creati sumus, in quo uiuimus, per quem mouemur & sumus: animas autem sanctas, sanctas eas credamus esse, & non humanis miserijs interesse, sicut dicit Esaias ad deum qui erat filius Abraham, Tu domine pater noster es, Abraham nesciuit nos: & Israel non cognouit nos. Posthæc sequitur historia de gestis Iosias, ita dicens: Contaminauit quoque Tophet quod est in conualle filij Ennon, ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch.) Frequens est in scripturis horum mentio locorū, maxime in libro Regum & Hieremiæ prophetæ. Est autem uallis Ennon siue filij Ennon iuxta murum Hierusalem contra orientem, in qua nemo pulcherrimum Syloæ fontibus irrigatur. Tophet autem erat locus in eadem conualle iuxta piscinam fullonis, cuius meminit scriptura, & iuxta agrum Acheldemach qui usque hodie monstratur ad australem plagam montis Sion. Solebant autem in Tophet, quia locus erat amenissimus, unde hodieque hortorum præbet delicias, ara posita sacrificare dæmonibus, nefandoque rogo suos consecrare liberos siue holocaustū offerre, sicut in libro uerborum dierum de Achaz rege scriptum est. Ipse est qui adoleuit incensum in ualle Benennon, & lustrauit filios suos in igne Benennon, siquidem filium Ennon significat. Vallis autem Ennon hebraice dicitur gehennon, cuius nomine in nouo testamento poena inferorum gehenna cognominatur: quia nimirum sicut in conualle Ennon qui idolis seruierūt, in ea prophetis adtestantibus perierunt, ita peccatores ex his quæ peccauerunt, æterna damnatione puniuntur. Denique Hieremias cum referret sibi præcepisse dominum, ac dixisse ad uallem filij Ennon quæ est iuxta introitum portæ fictilis, paulopost dicit, Et non uocabitur locus iste amplius Tophet & uallis filij Ennon, sed uallis occisionis: & dissipabo consilium Iudæ & Hierusalem in loco isto, & subuertam eos gladio. Esaias quoque manifestissime Tophet infernum appellat, qui cum perpetuum diaboli interitum sub nomine Assur describeret, dicens: A uoce enim domini pauebit Assur uirga percussus, & erit transitus uirgæ fundatus, quam requiescere faciet dominus super eum: statim quomodo & ubi esset periturus subdidit dicens: Præparata est enim abheri tophet à rege, præparata profunda & dilatata: Pulchre ait & dilatata, quia Tophet dicitur latitudo. Nutrimenta, inquit, eius ignis & ligna multa, flatus domini sicut torrens sulphuris succendens eam. Contaminauit autem Iosias Tophet, uel ossa mortuorum ibi, sicut in sequentibus de alijs idolorum locis fecisse legitur, uel alia quælibet immunda dispergens, quatinus abominationi potius quàm delectationi aptus omnibus qui aspicerent locus appareret. Quod sequitur de eodem rege Iosia: Abstulit quoque equos

equos quos dederat reges Iuda Soli in introitu templi domini, & paulopost: Currus autem Solis combussit igni, ostendit omnium gentium idolatrarum superstitioni Iudæos eo tempore fuisse mancipatos, ita ut in uenerationem Solis quem more Gentilium deum esse credebant, simulachro eius quod fecerant currus equosque subdiderint, & hoc in atrijs templi domini: sic enim solent Gentiles pingere uel facere simulachrum Solis, ut puerum imberbem in curru ponentes, equos eidem quasi curru cœlum petentes subiugent. Cui propterea pueri aptant imaginem, quia sol uelut cotidie nouo ortu natus nullum per secula senium incidit. Vt autem eidem currus & equos tribuant de miraculo sumptum Helix propheta, quia curru igneo & equis igneis est raptus ad cœlum, Ioannes Constantinopolitanus episcopus æstimat, quia enim græce helios dicitur sol, sicut etiam Sedulius cum de Helix ascensu caneret ostendit dicēs: Quam bene fulminei præluces semita cœli Conuenit Helix, meritoque & nomine fulgens. Hac ope dignus erat: nam si sermonis huius una per accentū mutaretur litera, sol est: audiētes græci ab Israelitis, quos diuinas literas habere fama prodebat, prædicari, quod Helias curru igneo & equis sit igneis ad cœlestia translatus, uel certe hoc ipsum inter alia depictum in pariete uidentes, crediderunt uicinia decepti nominis, solis hic transitum per cœlos esse designatū: & miraculū diuinitus factum, cōmutarunt in argumentum erroris humana stulticia cōmendatum: quos imitati ipsi Iudæi satagerūt ne in aliquo gentilium stultissimis minus parerent stulti. Quod paulopost de eodem rege dicitur: excelsa quoque quæ erant in Hierusalem ad dexteram partem montis offensionis, quæ ædificauerat rex Salomon Astaroth idolo Sidoniorum & Chamos offensionis Moab, & Melcho abominationi filiorum Ammon, polluit rex & contriuit statuas, & succidit lucos, repleuitque loca eorum ossibus mortuorum.) Luce est clarius quod excelsa nominare solet scriptura loca in collibus posita frondentibus, in quibus uel dæmonibus immolabant, uel etiam domino, locorum amœnitate allecti, contra interdictum relictō altari quod erat in templo hostias offerebant. Vnde sapius in hoc libro de regibus qui minus perfecte iusti fuere dicitur, Veruntamen excelsa non abstulit. Montem autem offensionis montem idoli dicit, quia nimirum consuetudinis est scripturarū offensionem idola nuncupare: quia uel in illis offenditur deus, uel offensionem & ruinam suis afferunt cultoribus: sicut in hac ipsa sententia subsequenter intimatur dum dicitur, quod ædificauerat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensionis Moab, & montem abominationi filiorum Ammon. Vbi quoque, ni fallor, palam ostenditur, quod utinam non ostenderetur, quia uidelicet Salomon de admissio idololatriæ scelere nunquam perfecte pœnituit. Nam si fructus pœnitentiæ dignos faceret, satageret ante omnia, ut idola quæ ædificauerat de ciuitate sancta tollerentur, & non in scandalum stultorum, quæ ipse cum fuisset sapientissimus erronee fecerat, quasi sapienter ac recte facta reliquit.

reliquisset. Meminit supra & huius loci scriptura dicēs, Tūc ædificauit Salomon fanū Chamos idolo Moab in monte qui est contra Hierusalem, & mo loch idolo filiorū Ammon. Nec uideri debet contrarium quod ibi mons in quo facta sunt hæc idola contra Hierusalem: hic in Hierusalem esse positus asseritur, quia nimirum in tanta erat urbis uicinia positus, ut ad ipsam pertinere & ad ipsam quoq; fordibus quæ in eo congerebantur attingere uideret.

De Nabuchodonosor
XXXII

Quod referens de Nabuchodonosor, quia transtulerit omnē Hierusalem, & uniuersos principes, & omnes fortes exercitus decem milia in captiuitatem, addidit scriptura dicens, Et omnem artificem & clusorem: hoc est quod supra eidem populo Israel Philistiim regnantes fecisse narrantur cum dicitur: Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel. Cauerant enim Philistiim, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam. Sicut enim tunc illi cauerunt ne haberēt fabros ferrarios Hebræi qui arma ad repugnandum facerent: ita nunc Chaldei destructa Hierusalem & uastata omni terra re promissionis satagerūt, ut nullus in ea remaneret artifex, nullus clusor, qui uel fœ data urbis mœnia componere uel possit refarcire disrūpta: quin potius quicquid apud gentem exterminatā artis inuenerant totum Babyloniam transferunt, ut uel ad nihilum ualeat ultra, uel illius ciuitatis utilitatibus proficiat: cuius tam deflendæ historiæ, qua multum negligentia nostri temporis congruit, non opinor allegoriā esse reticendam. Constat namq; quia Hierusalem & terra Israel ciuitatem Christi, id est, ecclesiam sanctam: Babylon autem & Chaldæi siue Philistei ciuitatem diaboli, id est, omnem malignorū spirituum siue hominum siue angelorum multitudinem designant. Seruitq; Israel Philistæis siue Chaldæis, cum fideles quiq; nominetenus in ecclesia consistentes, ab immundis uel spiritibus uel hominibus decepti, aut auariciæ, aut luxuriæ, aut alteri cui libet peccato mentis colla submitunt. Abducit autem Nabuchodonosor Hierusalem & uniuersos principes fortesq; exercitus decem milia in captiuitatem, cum eis & magistros populorū & eos qui inuicibili animo domino seruire, ac decalogum legis fideliter in dei ac proximi uidebātur amore conseruare, cum subito siue illecebris mundi seu aduersitatibus subacti, aut maioribus se polluunt facinoribus, aut certe in hæresim declinando apertæ apostasiæ notam incidunt. Arma uero quibus contra diabolū repugnantes, libertatem à deo nobis donatam defendamus, quæ sunt alia nisi eloquia scripturarum, in quibus & ipsius domini & sanctorū eius exemplis quo ordine bella uiciorum superari debeant, luce clarius discimus. Sed Philistei filios Israel fabris armorū priuant, cum maligni spiritus animos fidelium à meditatione sacre lectionis secularia illis negocia inferendo retardant: ne uel ipsi per huius exercitium resistendi fiduciam sumant, uel aliquos forte qui legere nesciunt ad resistendum uicijs exhortando aut corripiendo accedant. Tollunt fabros armorum, cum eos qui sacra eloquia norunt in tantum sceleribus obtuunt, ut dicere bona quæ didicerāt prorsus erubescant. Transferunt omnem artificem

artificem & clusorem in Babyloniam de Hierusalem, cum eos qui multipharia uirtutum operatione pluribus prodesse, & ciuitatem dei contra irruptiones tentationum munire solebant, à proposito deflectunt, atque ingenium quod tuitioni sanctæ ecclesiæ impendere debuerant, ad uoluntatem potius regis uitiorum dispensare compellunt. Quod si clusorem hoc loco non ostiorum siue murorum, sed auri potius gemmarumq; intelligere uoluerimus, ad unum profecto eundemq; spiritualis expositio finem respicit. Dictum quippe est de sapientia, quia aurum est, & multitudo gemmarum, atq; ideo clusores horum non alios aptius quàm doctores intelligere ualemus, qui quamdiu recte uiuunt ac docent, in ornatum sanctæ ciuitatis industriâ suæ artis impendunt. At si forte errauerint, quid nisi à rege Chaldæorum captiui Babyloniam transferuntur? Artificem & clusorem ab Hierosolymis transmigra- re Babyloniam, est talentum uerbi cœlitus acceptum in terram de- for- diri, id est, sapientiam spiritualem ad peccatorum opera conuerti. Post hæc infert scriptura quod fugientem regem Sedechiam ab exercitu Chal- dæorum apprehensum, duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha, qui lo- cutus est cum eo iudicium: filios autem Sedechiæ occidit coram eo, & oculos eius effodit, uinxitq; eum catenis, & abduxit in Babylonem. Dum sacra scriptura Sedechiæ captiuitatem narrat, ordinem captiuitatis internæ de- nuntiat. Rex quippe Babylonis est antiquus hostis, possessor intimæ confu- sionis, qui prius filios ante intuentis oculos trucidat, quia sæpe sic bona ope- ra interficit, ut hæc se amittere ipse, qui captus est dolens cernat. Nam gemit plerumq; animus, & tamen carnis suæ delectationibus uictus, bona quæ ge- nuit amans perdit, ea quæ patitur damna considerat, nec tamen uirtutis bra- chium contra regem Babylonis leuat. Sed dum uidens nequitia perperati- one percutitur, ad hoc quâdoq; peccato superducitur, ut ipso quoq; rationis lumine priuetur. Vnde Babylonis rex extinctis prius filiis, Sedechiæ oculos eruit, quia malignus spiritus subductis prius bonis operibus, postea intelli- gentiæ lumen tollit. Quod recte Sedechias in Reblatha patitur. Reblatha quippe, multa hæc interpretatur. Ei enim quandoq; & lumen rationis clau- detur, qui prauo usu ex iniquitatis suæ multitudine grauatur. Sicut enim quar- ta die cœlum in initio creaturarum luminaribus ornatum extitit, ita quarta ætate mûdi Israeliticus populus cœlesti fide inclitus, à prophetis quasi à stel- lis illuminatus, regno Dauid & Salomonis gloriosus, templi etiam altitudi- ne toto est nobilitatus in orbe. Sed accepit uesperam, quando crebrescenti- bus peccatis regnum illud à Chaldeis dissipatum, templum dirutum, & to- ta illa gens in Babyloniam est translata. Quæ quarta seculi ætas à Dauid usq; ad trāsmigrationem Babylonis, habet annos iuxta Hebraicam uerita- tem CCCCLXIII, iuxta LXX interpretes aliquot amplius, generatio- nes iuxta utrorumq; codices XVII, quas tamen Euangelista Mathæus cer- ti mysterij gratia, XIII ponit, à qua uelut iuuenili ætate in populo dei re-

gum tempora cœperunt. Hæc namq; in hominibus ætas apta ad gubernan-
 dum solet existere. Sedechias autem suprascriptus filius Iosæ regnavit an-
 nis X I. Huius X I anno, regis autē Babylonis X V I I I, secundum dies luna-
 res mense I I I I, V die mensis. iuxta solares uero dies, V I I I kalendas Iulij,
 luna V, quem illi quintum diem cōputant, feria V I I aperta est ciuitas, & in-
 gressi sunt omnes principes regis Babylonis, possederūtq; ciuitatē, & trans-
 duxerunt populum captiuum in Babylonem: & inde postea Nabuzardan
 princeps militiæ exercitus Babylonis mense V, X die mensis lunaris, solaris
 uero V kalendas Augusti, luna X, quam Hebræi decimū diem quinti men-
 sis uocant, destructi sunt muri ciuitatis, & templū pariter incensum atq; ua-
 statum est, anno ex quo fundari cœpit, C C C C X X X. Si uero à me quæra-
 tur per quid sciam hoc, aut quomodo potuit hoc fieri, ut talibus diebus uel
 comprehensa fuerit ciuitas, uel incensa, respondeo quia ipso anno X kalen-
 Aprilis extitit, secundum dies lunares anni principium, & primi mensis in-
 tium. Iam ipsa in Babyloniam transmigratio, quo etiā spiritus dei per He-
 remiam prophetam iubet ut pergant, & orent pro eis ipsis, in quorū regno
 peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset istorum, & ædificarent
 domos, & nouellarent uineas, & plantarent hortos: quis non agnoscat quid
 præfigurauerit, qui attenderit ueros Israelitas, in quibus dolus non est, per
 apostolicam dispensationem cum euangelico sacramento ad regnum genti-
 um transmigrasse? Vnde nobis Apostolus tanquam Hieremias replicans
 ait. Volo ergo primum omnium fieri deprecationes, orationes, interpellatio-
 nes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in
 sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate
 & castitate. Hoc enim bonum & acceptum est coram saluatore nostro deo,
 qui omnes homines uult saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire. Ex
 hoc quippe etiam illis credentibus domicilia sunt constructa pacis, basilicæ
 Christianarum congregationum, & nouellatæ uinæ populorum fidelium,
 & plātati horti, ubi etiam inter omnia holera granum illud sinapis regnat,
 sub cuius umbraculis longe lateq; porrectis, etiam altipetax superbia genti-
 um tanquam in cœli uolatilibus confugiendo requiescit. Nam quod etiam
 post L X X annos secundum eiusdem Hieremiæ prophetiam reditur ex ca-
 ptiuitate, & templum renouatur, quis fidelis Christi non intelligat, post euo-
 luta tempora quæ septenarij dierum numeri repetitione transcurrunt, etia-
 am nobis, id est, ecclesiæ dei ad illam cœlestem Hierusalem ex huius seculi
 peregrinatione redeundum? Per quem nisi per Iesum Christum uere sacere-
 dotem magnum, cuius figurā gerebat ille Iesus sacerdos magnus illius tem-
 poris quo templum ædificatum est post captiuitatem, quem propheta Za-
 rcharias uidit in sordido habitu, denictōq; diabolo, q ad eius accusationem
 stabat ablatam illi sordidam uestem & datum indumentum honoris & glo-
 riæ: sicut corpus Iesu Christi, quod est ecclesia aduersario in fine temporum
 per iudici-

per iudicium superato à luctu peregrinationis in gloriam sempiternæ salutis assumetur? Quod etiam in Psalmo dedicationis domus apertissime canitur. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi & cætera. Quis potest ex occasione alterius operis omnia quæ in illis ueteribus legis & prophetarum libris Christum annuntiant, quantalibet breuitate perstringere, ne forte quis putet ingenio fieri, ut ea quæ rerum ordine sua tempora cucurrerunt, ad Christi significationes interpretando uertatur? Hoc forte Iudæi possunt dicere siue pagani, eis autem qui se Christianos putari uolunt, premit ceruicem Apostolica autoritas dicens, omnia hæc in figura contingebant illis, & hæc omnia figura nostræ fuerunt.

FINIS

ORNATISSIMO VIRO D. IANO A SVOLLA,
equiti ac iureconsulto suo. Ioannes Alexander
Brassicanus, S. D. P.

CVLATVS ipse mihi testis es amicis, mi Iane, quātum mihi laboris exhaustiendum, imò ut uerius dicam, quātum tædij exsorbendū fuerit in restituendis ac repurgandis Eucherij spiritalibus illis formulis. Nam exemplū recens adiutum non tantum mutilum, uerum etiā eximie mendosum fuit. Cuius rei culpam, tantum abest, ut illi imputem, qui primum nobis hoc dedit, ut etiam benignitatem hominis eruditi ac candorem laudibus uehementem existimem, qui studiosis exhibere maluit, id quod commodum acquiescerat, quæ ut pateretur hoc intercidere. Nos autē exemplo & integro & egregie sincero usi, quod nobis cum plerisque alijs eque bonis autoribus, Reuerendus pater, Dominus Ioānes Hartmannus abbas sanctæ Crucis in Austria uir & studiorū & studiosorū unicus patronus, meū autē præcipuū decus & præsidium, libenter & ex animo comunicauit; primū id quod deerat adieci-
mus, & quæ deprauata fuerant, religiose castigauimus. quod ut studiosi planius cognoscant, subiiciam duo tantū exempla, ex quibus reliqua facile, tanquam leonem ex unguibus æstimare possint. Primum caput de diuinis nominibus, quod totū desiderabatur, iam ex ueteri, neq; minus sincero exemplo repositum est. Iam enim consulta opera prætermitto, quanta facta sit in omnibus capitibus accessio. in præfatione Eucherij sic legitur: atqui secundū allegoriam Baptismus, secundum anagogen angeli: cum sit legendū, Aquæ secundum allegoriam baptismus, secundum anagogen angeli, unde est illud Et aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen domini & cætera. Non equi-

Psalmo 74
Numeri 8

dem inuideo, si quis ueteres scriptores in lucem proferat, miror autem magis, si quis in ijs castigate depromendis, omnem operam suam collocet, sed hæc hæctenus. Cæterum quod apud Latinos fecit Eucherius, hoc apud Græcos exactissime præstitit Theodoretus ille Cyrensis Episcopus, ex cuius insigni opere quod apud nos est in antiquis membranæ descriptū, libet hic aliquot egregie erudita loca adscribere, ex quibus uniuersi illius operis dignitas & utilitas elucescet, οἶνος ἐπὶ θεῷ ἡ τιμωρία, δαβὶδ, ὅτι ποτήριον ἐν χερσὶ κυρίου δὶνὸν ἀκράτῃ πλῆρες κεράσματος, hoc est, uinum diuinam poenam si significat. Sic David, quia poculum in manu domini uini meri, plenū mixto. Item αἱ τρίχες τῆς νεκρώσεως σύμβολον. νεκροὶ γὰρ αὐταί, καὶ ὁ δαίμων αἰδοῖσιν ὃ δειχόμεναι. τὴν ἀληθῆ τοίνυν ζωὴν ἔχον κελεύει τὸς τῷ θεῷ λήτῃς γίνεσθαι, καὶ μηδὲν ἔχον νεκρὸν, μήτε δυσωδῆς. τὸ τοῦ θεοῦ πνεύματος ἡμᾶς διδάσκει πάντως. χεῖρ φησὶν σπυρεσθῆναι. ἡ δὲ ἐν ἐγῶ. ἡ δὲ ἐν ἐμοὶ χεῖρ. ταῖς δὲ θεαῖς φησὶν ἐνεργεῖν ἐμὰν τὸν ἀφίεωσα, hoc est. Pili mortalitatis symbolū sunt: mortui enim cum sint, nullum doloris sensum admittunt, admonet igitur & imperat eos ueram agere uitam, qui dei ministerio sese addixerunt, nihilq; habere mortale & foetidum, quod etiam nos docet diuinus ille Paulus, cum Christo, inquit, crucifixus sum, uiuocq; nō amplius ipse, sed uiuit in me Christus: quasi diceret, quod se sacris officijs, diuinisq; actionibus addixisset, & cætera. Habent autē eiusmodi formulæ quiddam commune cum Hebræorum Cabala, quam Græci quondam parum animaduertentes secretis sensibus eruendis esse ualde quàm appositam, κόβαλα paucis literis immutatis, hoc est, imposturas appellabāt. Ita enim Scholiastes Gregorij Theologi scribit. & quoniam de ea re nostri etiā homines, nimirū Ioannes Picus Mirandulanus, Paulus Ritijs, & Ioannes Capnion uiri cum omni antiquitate certantes abunde scripserunt, nihil hic dicam prolixius, sed studium tantum meum & expromptam omnia recta studia promouendi uoluntatem, tibi commendo. Cæterum quotiescunq; te nomino, uolo semel ac unico uerbo omnes illos qui ingenio, uirtute, bonis moribus, ac absoluta eruditione præstant, significasse,

Vale bene uir nobiliss. ac mihi modis omnibus

amande. Viennæ Austriæ ex collegio

regio, Anno à nato Iesu,

M D XXX

menſe Decembri.

EVCHERII EPISCOPI

LVGDVNENSIS IN LIBRVM FORMVLARVM SPI-

ritalis intelligentiæ præfatio ad Veranium.

FORMVLAS spiritualis intelligentiæ latinorum nomini
num componendas, tibiq; mittendas pro studio pater
næ erga te sollicitudinis existimaui, quibus perceptis, in
omnia scripta diuina facillime ac intellectum reliquorum
sensus intenderetur. Nam cum litera occidat, spiritus au
tem uiuificet, necesse est ad illa spiritualium interiora ser
monum spiritu uiuificante penetrari. Vniuersam porro scripturam tam ue
teris instrumenti quam noui, ad intellectum allegoricū esse sumendū, admo
net nos uel illud, quod in ueteri testamento legimus. Aperiam in parabolis
os meum, loquar in ænigmate antiqua. Vel illud quod item in nouo testa
mento scribitur. Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine
parabolis nō loquebatur eis. Nec mirandū, quod sermo diuinus, propheta
rum, apostolorūq; ore prolatus, ab usitato illo hominibus scribendi modo
multū recesserit, facilia in promptu habēs, magna in interioribus suis conti
nens: quia & reuera fuit congruum, ut sacra deo dicta à cæteris scripturis, si
cut merito, ita & specie discernerentur, ne illa cœlestium arcanorum dignitas
passim atq; indiscrete cunctis patesceret, sanctumq; canibus, & margaritas
porcis exponeret: & cōsecrata uasa templi inuoluta promiscuus populus fer
ret nec uideret, & ut uere ad illius columbæ deargentatæ modū, cuius poste
riora in specie auri splendentis irradiant, scripturæ diuinæ prima quæq; ar
gento fulgerent, & auro occultiora rutilarent. Recte itaque procuratum est,
ut eloquiorum illa castitas à promiscuis cunctorum oculis abdito suo quasi
quodam uelamine pudicitiae contegeretur: ac diuina optime dispensatione
prouisum est, ut scripta ipsa ita cōtegerentur, cœlestibus obumbrata myste
rijs, sicut secreto ipsa suo diuinitas operiebatur. Igitur cū in libris sanctis ocu
li domini, os domini, uterus domini, manus pedes domini, arma etiā domi
ni scripta reperiantur, longe q; absit à catholica ecclesiarum fide deum corpo
re determinari, qui sit inuisibilis, incomprehensibilis, incommutabilis & infi
nitus, requirendum est qualiter ista per spiritum sanctum figurali expositio
ne referentur. Hic enim inueniūtur illa dominici interiora templi, hic illa san
cta sanctorum mysteria enigmatibus reiectis. Corpus ergo scripturæ sacræ,
sicut traditur, in litera siue historia est: anima in morali sensu, qui tropicus di
citur: spiritus in superiore intellectu, qui anagoge appellat. Quā triplicē scri
pturarum regulam conuenienter obseruat confessio sanctæ trinitatis, sancti
ficans nos per omnia, ut integer spiritus noster, & anima, & corpus sine que
ss 3 rela in

Scriptura al
legorice intel
ligenda.
Psal. 77

Marci 4

Triplex scri
pturæ sensus

Historia
Tropologia
Anagoge
Allegoria

rela in aduentum domini nostri Iesu Christi, iudiciumq; seruetur. Sapiētia autem mundi huius philosophiā suā in tres partes diuisit, physicā, ethicā, logicā, id est, naturalem, moralem, rationalem. Sed naturalem illam pertinentem ad causas naturæ, quæ uniuersa continet: moralem, quæ respiciat ad mores: rationalem uero quæ de sublimioribus disputans, deū omnium patrem esse confirmet. Quam tripartitam doctrinæ disputationē nō adeo abhorret illa nostrorum in disputatione distinctio, qua docti quicq; hanc cœlestem scripturarum philosophiam secundum historiam, secundum tropologiam, secundum anagogen differendam putarunt. Qua propter historia ueritatem nobis factorum, ac fidem relationis inculcat. Tropologia ad uitæ emendationem mysticos intellectus refert, Anagoge ad sacratiora cœlestium figurarum secreta perducit. Sunt etiā qui Allegoriam in hoc scientiæ genere quarto in loco adhiēdam putent, quam gestorum narrationem, futurorum umbram prætulisse confirmet. Hæc uero ipsa ut subiectis plenius manifestentur exemplis: Cœlum est secundum historiam hoc quod inueniuntur, secundum tropologiam uita cœlestis: aqua secundum allegoriam baptisumus, secundum anagogen angeli, unde est illud, Et aqua quæ super cœlos sunt laudent nomen domini. Omnis autem disciplina nostræ religionis, ex illo duplicis scientiæ fonte manauit: cuius primam practicen, secundam theoricen uocauerunt, id est actualē, & contemplatiuam. Vnam, quæ actualē uitæ morū emendatione cōsummer: aliā, quæ in contēplatione cœlestiū & diuinarū scripturarū disputatione uersetur. Ergo actualis sciētia in diuersa studia diffunditur, contēplatiua in duas deriuatur partes, id est in historica disputatione, & spiritalis intelligentiæ interpretatione cōsistit. Sed his nunc remotis, formulas intelligentiæ spiritalis quas spondimus proponamus, curretes per singulorū nominū figuras, quibus ista in illo diuinæ lectiōis inserta textu accipi solēt. Oremus itaq; dominū, ut reuelet abscondita scripturarum suarum, & proferamus quomodo secretiora intellectu sentiendum sit.

- I De diuinis nominibus
- II De his quæ appellātur membra domini, uel quæ de eo significātur.
- III De supernis creaturis
- IIII De terrenis
- V De animantibus
- VI De uarijs nominum & rerum appellationibus
- VII De interiori homine
- VIII De his quæ in usu atq; in medio habentur
- IX De uarijs uerborum uel nominum significationibus
- X De Hierusalem, uel aduersis eius
- XI De numeris, quorū significationes in allegoriam trahuntur.

Ergo ipsas iam nunc nominū atq; uerborū significantias, secundū quas uel maxime in allegoriam trahūtur, prout donum Dei suggesserit, explicemus.

CAPVT PRIMVM DE DIVINIS

NOMINIBVS.

OMNIPOTENS deus pater & filius & spiritus sanctus vnus atq; trinus. Vnus uidelicet extat in natura, trinus in personis. Solus inuisibilis, immensus atq; incomprehensibilis. Solus incircumscriptus, immutabilis, incorporeus, & immortalis: ubiq; præsens & latens: ubiq; totus & immensus.

Inuitibilis est, quia in essentia sua omnino uideri nō potest. Apostolo testante, qui ait. Quem nullus hominū uidit, sed nec uideri potest. Et in euangelio. Deum nemo uidit unquam.

Incorporeus est, quia nullis membrorum liniamentis cōpositus siue compactus existit. Sic ueritas in euangelio dicit: Spiritus est deus, & eos qui adorant eum in spiritu & ueritate oportet adorare.

Immensus est, quia quantitas eius uel qualitas à nullo ex creaturis metiri potest. Cui Salomon in suis oratiōibus supplicans ait. Si cœlum & cœli cœlorum non te capiunt, quanto magis domus ista, quam ædificauī.

Incircumscriptus est, quia circumscribi non potest.

Inlocalis est, quia de loco ad locum nequaquam transit, sed neque in loco quolibet retinetur, ipso de se per Esaïam testimonium perhibente ac dicente. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorū. Et per Hieremiam. Nōne cœlum & terram ego impleo? Cuius immensitatem propheta in Psalmo confitens ad ipsum dominū ait. Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero ad infernū ades. De eius immensitate in libro Iob scriptum est. Excelsior cœlo est & quid facies? profundior abyssō & unde cognoscis? longior est terra mensura eius, & latior mari, qui enim cœlum & terram implet, proculdubio nullus est locus ab eius essentia absens. Super omnia quippe est regendo atq; imperando: subtus omnia est sustinendo atq; portando, non pondere laboris, sed infatigabili uirtute: quoniam nulla creatura ab eo condita per se subsistere ualet, nisi ab eo sustentetur, qui eam creauit. Extra omnia, sed nō exclusus.

Immutabilis est, quia ab eo quod est mutari omnino non potest, ipso dicente per Malachiam prophetam. Ego dominus & non mutor. Ideo deus immutabilis dicitur, quia animæ eius, ira, furor, poenitentia, obliuio, recordatio, & alia his similia nō accidunt. Simplex enim natura est, & immutabilis & imperturbata, Neque aliud est ipse & aliud quod habet, sed ipsum est, quod habet & quod est. Immortalis quia mori nullo modo potest, Apostolo testante ac dicente: Qui solus habet immortalitatē, lucē habitans inaccessibilem, quem nullus hominum uidit, nec uideri potest. Vbicunq; autē sacra scriptura sparsim per diuinos libros in deo motus animæ, seu humana membra describit, id est, caput, capillos, oculos, palpebras, aures, & cætera membra siue motus animæ, id est, iram,

furorem, obliuionem, pœnitentiam, recordationem, & alia his similia, non carnaliter iuxta historiam à recte intelligentibus scienda sunt, sicut à Iudæis & plerisque hæreticis carnaliter sapientibus, qui deum corporeum atque localem opinantur, sed spiritualia omnia de eo intelligenda & confitenda sunt. Si quis deo humana membra seu motus animæ more humano inesse credit, proculdubio idola fabricat in corde suo.

9 *Caput* Igitur ut dictum est figuraliter in deo caput esse legimus, ipsam essentiam diuinitatis eius, quæ præcedit, & cui omnia sunt subiecta intelligere debemus.

10 *Capilli* Capillos uero capitis eius sanctos angelos, seu uirtuosos electos typice accipi oportet: de quo in sacramento libri Danielis scriptum est. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. hoc enim significat per uestimenta candida dei, quod & per capillos capitis eius, sanctos uidelicet angelos, & multitudinē sanctorū dealbatorū. Vel certe ideo capilli lanæ mundæ comparantur, ut per hoc antiquus dierum credatur esse.

11 *Oculi* Oculos dicitur deus habere, pro eo quod omnia uidet, & nihil eum latet, in cuius conspectu, ut ait Apostolus, nulla creatura inuisibilis est: omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. Aliter uero respectus gratiæ eius intelliguntur: ut est illud in Psalmo. Oculi domini super iustos. Item aliter, Oculi domini præcepta eius, per quæ nobis lumen scientiæ subministratur, accipiuntur: ut est illud in Psalmo. Præceptū domini lucidū illuminans oculos.

12 *Palpebræ* Palpebræ domini occulta & incomprehensibilia iudicia eius, siue spiritualis in diuinis libris eius locutio innuitur. De quibus occultis & incōprehensibilibus sacramentis atque iudicijs in Psalmo. Palpebræ eius interrogant filios hominum, id est, probant.

13 *Aures* Aures habere dicitur deus, propterea quod omnia audit, & nihil eum in silentio latet: de quo in libro Sapientiæ scriptum. Auris cœli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur.

14 *Nares* Nares dei est inspiratio eius in corda fidelium: ut illud in libro Regum. Ascendit fumus de naribus eius, id est, lachrymosa compunctio pœnitentium inspiratio eius.

15 *Facies* Facies dei cognitio est diuinitatis eius ad omnes: de qua cognitiōe in Psalmis scriptum est. Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus, hoc est, dona nobis cognitionem tuam, quam cognitionem per filium hominis hominibus innotuit: ipso dicente in Euangelio. Nemo nouit patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Aliter uero facies dei significat inuisibilem essentiam diuinitatis filij dei: de qua ipse dominus ad Moysen per angelum respondens ait. Posteriora mea uidebis, faciem autem meam uidere non poteris, ac si diceret, diuinitatem autem meam uidere non poteris.

16 *Os* Os dei filius patris, id est Christus dominus: pro quo Esaias propheta expressit persona

persona Iudæorum effatus est. Quia os eius ad iracundiam prouocauimus. Aliter uero os eius sermo eius siue iussio accipitur: de quo sermone domini prædictus propheta ait. Os domini locutum est hoc.

Verbum dei filius dei patris, per quem omnia facta sunt: de quo in Psalmo, Verbo domini cœli firmati sunt. Et alibi. Misit uerbum suum & sanauit eos. Et in euangelio secundum Ioannem, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. 17 Verbum

Lingua dei mystice significat spiritum sanctum, per quem deus pater secretum suum manifestauit hominibus: unde in Psalmo. Lingua mea calamus scribentis. 18 Lingua

Labia dei mystice utriusque testamenti consonantia intelliguntur: de quibus duobus testamentis in Prouerbijs scriptum est. In iudicio non errauit os eius. 19 Labia

Brachia dei patris filius eius & spiritus sanctus intelliguntur. Sicut est illud in Esaia. Et brachia mea populos iudicabunt. Brachium dei singulariter filius accipitur: de quo Hieremias ad ipsum ait. Et nunc dominus deus qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti in manu forti, in brachio extento. Idcirco autem filius dei patris brachium dicitur, quia creatura electa ab ipso continetur. 20 Brachia

Dextera dei patris unigenitus filius accipitur: de quo in Psalmo ex persona hominis assumpti. Dextera, inquit, domini fecit uirtutem. Aliter uero domini dextera gloriam signat patris & eternam beatitudinem: de quo in Psalmo ex persona patris ad filium. Sede à dextris meis. Dicitur autem & dextera dei omnis electa creatura in cœlo & in terra: sicut per sinistram eius intelligitur reprobata creatura, id est, dæmones & impii omnes, qui ad laeuam positi æterna supplicia sustinebunt. 21 Dextera

Manus dei patris filius eius accipitur, pro eo quod per ipsum facta sunt omnia: sicut est illud in Esaia. Omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt omnia. Aliter uero manus dei eius potestas intelligitur: de qua potestate in Hieremias libro prophetæ. Sicut lutum in manu figuli, sic uos in manu mea domus Israel. Item manus domini flagellum accipitur: de cuius percussione in Sophonia propheta scriptum est. Extendam manum meam super Iudam & super habitantes Israel, & disperdam de loco hoc reliquias Baal &c. pro qua domini percussione beatus Iob de semetipso ait. Manus domini tetigit me. 22 Manus

Digitus dei singulariter spiritus sanctus accipitur, à quo spiritu sancto lex duabus in tabulis lapideis in monte Sinai scripta narratur. Ipse scripsit qui scribenda dictauit, id est, spiritus sanctus. De quo dominus in euangelio. Si ego, inquit, in digito dei eicio dæmonia, Sicut enim digitus cum manu uel brachio, manus uero uel brachium cum corpore unum sunt in natura: ita pater & filius & spiritus sanctus tres quidem personæ sunt, una autem substantia diuinitatis. 23 Digitus

Digitus dei pluraliter sancti intelliguntur prophetæ, per quos spiritus sanctus libros legis ac prophetarum sua inspiratione describit: de quibus in Psalmo 24 Digitus

mo scriptum est. Videbo cœlos opera digitorum tuorum: per cœlos enim libros legis ac prophetarū, per digitos uero sanctos, ut dictū est, prophetas, mystice insinuari certum est.

25 *Imago dei* Imago dei patris inuisibilis, unigenitus filius eius est: de quo Apostolus. Imago dei inuisibilis. Aliter namq; est imago dei patris in filio suo, quem non aliunde, sed ex semetipso, hoc est, ex substantia sua per omnia sibi similem genuit & æqualē. Aliter uero anima hominis, quam non ex se, id est, de sua substantia, sicut pleriq; hæretici opinati sunt, genuit, sed ex nihilo creauit. Sicut aliter imago est cuiuslibet regis in filio eius quem ex semetipso sibi similem genuit, id est, homo hominem. Aliter uero in anulo eius, sicut in cera imago eius impressa, quæ nō est quod & ipsa, sicut filius quod natura, liter hoc est quod & pater.

26 *Cor* Cor dei patris archanum sapientiæ eius mystice innuit, ex quo uerbum, id est, filium suum impassibiliter genuit sine initio. Ipso dicente per prophetā. Eructauit cor meum uerbum bonum.

27 *Alæ* Alas habere dicitur deus, pro eo quod more auis electos suos tanquam pullos sub se colligit & fouet, & ab insidijs diaboli & malorum hominum protegit. Vnde propheta ait, Sub umbra alarum protege me.

28 *Scapule* Scapulas habere dicitur deus, quia infirma membra ecclesiæ, quasi in scapulis suis portat. De quo in Psalmo, Scapulis suis obumbrabit tibi.

29 *Vterus* Venter secreta origo substantiæ eius accipitur. Vnde in Psalmo, Ex utero ante lucē genui te. Aliter. Vterus eius incōprehensibilia iudicia eius, quæ rimari nequeūt, mystice insinuātur: de quo occulto iudicio eius in libro beati Iob scriptum est. De cuius utero egressa est glacies, & gelu de cœlo quis genuit.

30 *Posteriora* Posteriora filij dei incarnatio accipit: de qua posteriori parte filius in monte Sinai ad Moysen, per angelum loquens ait. Posteriora mea uidebis, faciem autem meam uidere non potes.

31 *Pedes* Pedes dei stabilimentum uirtutis eius, eo quod ubiq; præsens, & uniuersa illi sunt subiecta: ipso dicente per Esaiam, Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Aliter pedes filij dei incarnatio intelligitur, quæ diuinitati subiecta est tanquam capiti pedes. Sicut per caput diuinitas ita per pedes humanitas eius exprimitur: de qua humanitate in Exodo scriptum est. Videre dominum Iesum. hic est Moyses & Aaron, Nadab & Abihu & LXX de senioribus sub pedibus quasi lapides saphiri, & quasi cœlū cum serenum est. Sicut autem per lapidem saphirum cœlestes creaturas, uel sanctos angelos: ita per cœlū serenū, sanctam ecclesiam electorum ex hominibus assumptam signaliter demonstrare uoluit, super quas duas creaturas homo assumptus filius dei in perpetuum regnat: de quo in Psalmo, omnia, inquit, subiecisti sub pedibus eorum. Aliter autem pedes domini, id est, Iesu Christi significant sanctos prædicatores: de quibus in Deuteronomio scriptum est. Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina eius.

Vestimen

Vestimentum filij dei aliquando caro eius quæ à diuinitate assumpta est à diuinis libris figuraliter accipitur, de quo indumento carnis Esaias uaticinans ait. Quis est iste, qui uenit de Edom, tinctis uestibus de Bosra? Rursus uestimentum eiusdem domini sancta accipitur ecclesia, quæ per fidem & dilectionem ei coniuncta est: de quo in Psalmo scriptum est. Dominus regnauit, decorem induit. Et in alio Psalmo ad ipsum dominum. Confessionem & decorem induisti, a. l. f. u.

52
Vestimentis

Pallium Christi iam dicta ecclesia intelligitur: de quo in libro Genesi scriptum est. Lauit in uino stolam suam, hoc est, in sanguine passionis carnem suam, & in sanguine uuæ pallium suum, id est, ecclesiam suam.

53 Pallium

Calciamenta domini Iesu Christi mystice signant incarnationem eius, quam ex mortalitate humani generis assumere dignatus est. De qua incarnatione sua ipse per prophetam in Psalmo ait. In Idumeam extendam calcium meum, id est, in plebem gentilium manifestabo incarnationem meam.

54
Calciamenta

Gressus aduentus filij dei in mundum, & regressio eius ad patrem: de quibus Psalmus ait. Visi sunt gressus tui deus, gressus dei mei regis mei, qui est in sancto. De coelo uenit in uterum uirginis, de utero uero nascendo positus in præsepio. Postquam omnia impleuit, pro quibus à patre missus uenerat, appensus est in ligno crucis: de cruce autem depositus, secundum corpus sepultus est, secundum uero animam ad inferna descendit: tertia autem die per potentiam suæ diuinitatis carnem suam de sepulchro suscitauit, & post diem resurrectionis suæ XL die uidentibus Apostolis ascendit in coelum, & sedet ad dexteram patris, id est, in gloria sua: hi sunt enim gressus filij dei, iste est descensus & ascensus eius, qui frequenter in scripturis sacris legitur.

55 Gressus
Regressus

Ascendere dicitur deus, cum filius carnem ex nobis assumptam in coelum, ueluti captiuam duxit captiuitatem, quia naturam humani generis, quæ dia-bolo in mundo captiuo retinebatur, assumens secum in coelum, ubi nunquam antea fuerat, tanquam captiuam deportauit.

56 Ascendere

Abcondere deus faciem legitur, cum quibusdam eorum exigentibus culpis, cognitionem suam abscondit, sicut in populo Iudæorum nunc impletum esse uidemus, quia negantes filium dei, scientiam ueri dei ita perdiderunt, ut similes forent gentibus, quæ dominum non nouerunt.

57 Abcondere

Ostendere dicitur deus faciem suam, cum respectu gratiæ suæ, quibus uult, scilicet electis suis se ipsum in corda eorum occulta inspiratione insinuat, & ad diligendum se amorem suum infundit.

58 Ostendere

Sedere dicitur non corporaliter humano more, sed potèntialiter super omnem creaturam rationabiliter præsidere: ut est illud in Psalmo. Regnauit dominus super omnes gentes, deus sedet super s. s. s. Sedere etiam deus dicitur super cherubin, qui interpretatur multitudo seu plenitudo scientiæ, per quod significatur sancti angeli siue mentes spiritualium uirorum, in quibus deus inuisibiliter præsidet & regnat. In illis enim sedet qui scientia eius & dilectione

59 Sedere

lectione pleni sunt. In Prouerbijs quippe Salomonis scriptum est, Anima eius sedes sapientiæ: sapiëntia uero dei patris Christus est, qui in animis sanctorum dicitur sedere.

40
Descendere

Descendere deus in mundum dicitur, quando aliquid nouum quod antea non fuerat in creatura humana operatur, sicut filius dei descendisse narratur, quando ueram carnem ex Maria uirgine propter redemptionem nostram suscepit, & uerus homo fieri dignatus est, non amittendo quod erat, sed assumendo quod non erat. De cuius descensione, id est, incarnatione in Psalmo scriptum est. Et inclinauit coelos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Coelos inclinauit, qui ante aduentum suum prænuntios angelos siue prophetas misit, quod eius aduentum hominibus annuntiarent. Caligo sub pedibus eius fuit, quia impij homines ob suam malitiam incarnatio nem eius agnoscere non potuerunt, sed neq; adhuc possunt.

41 Stare

Stare dicitur deus cum nos infirmos, id est, suam creaturam ad pœnitentiam & conuersionem patienter sustinet, ut est illud in Abacuc propheta. Stetit & mensus est terram, & dissoluit: id est, stetit ad superueniendum, & dissoluit credentes in se à uinculis peccatorum.

42 Transire

Transire dicitur deus, cum de cordibus quorundam hominum, in quibus ante per fidem credebatur, postea subrepente perfidia, uel quolibet delicto ab eis recedit, & ad alios transit, quemadmodum de Iudæis ad gentes, de hæreticis ad catholicos, seu de quibuslibet irreligiosis ad religiosos.

43 Recedere

Recedere dicitur deus, & ad alios transire quod non localiter aut uisibiliter, sed inuisibiliter occultoq; iudicio ac iusto facere aliquid consueuit.

44
Ambulare

Ambulare dicitur deus, non de loco ad locum transeundo, quia impium est ita credere, sed ambulatio eius in cordibus sanctorum delectatio: sicut scriptum est. Et inhabitabo in eis, & ambulabo, & ero illorum deus. Vel certe ambulare dei est in sanctis prædicatoribus suis de loco ad locum transire.

45 Loqui

Loqui dei inuisibiliter sine sono uocis uel quolibet strepitu occulte mentibus sanctorum uoluntatem suam atq; rectum intellectum inspirare, seu futura, sicut in sanctis prophetis reuelare. Quæ locutio dei, ut quidam uolunt tribus modis accipitur. Primo namq; modo per subiectam creaturam, sicut ad Moysen in rubo apparuit. Vel sicut ad Abraham atq; Iacob, & cæteris sanctis, quibus in angelis apparere dignatus est. Secundo uero modo in somnis, sicut Iacob & Zachariæ propheta & Ioseph sponso Mariæ, & sanctis alijs, quibus secretum suum reuelare uoluit. Tertio autem modo neq; per creaturam uisibilem, neq; per hominem, sed occulta tantum inspiratione inuisibiliter corda suorum tangendo loquentes efficit, quemadmodum in libris prophetarum scriptum est, cum ipsi propheta subito afflati spiritu diuino exclamabāt, hæc dicit dominus.

46 Videre

Videre dei est acta bona approbare, sicut est illud in Genesi. Vidit deus cuncta quæ fecerat & erant ualde bona, id est, intelligentibus bona demonstrauit. Aliter, Videre dei est mala hominum sciendo reprobare, sicut est illud in Esaia

in Esaia propheta. Et uidit deus, & malum apparuit in oculis eius. Item aliter uidere dei est, nos uidentes facere, ut est illud in psalmo, Proba me deus, & scito cor meum: & cetera: & uide si uia iniquitatis in me est. Modus iste loquutionis etiam in libro beati Iob similiter repperitur, ubi de sapientia dei patris perquam plurima insignia locutus est, de patre adiecit, Tunc uidit illam & enarrauit, & inuestigauit, & pręparauit: id est, uidentes fecit, & prędicantes, & inuestigantes, atq; alijs annuntiantes.

Cognoscere dei, est cognoscentes facere: sicut ait ad Abraham, Nunc cognoui quod timeas dominum. Neq; enim in tempore nouit, qui omnia scit, antequam fiant. Sed cognoscere dicitur, deus cognoscentes facere: ut quod prius de se quales essent, incogniti erant: per eius interrogationē probatione sibi metipsi manifesti fierent. Tale est illud in lege Moyli de populo Israelitico, Vt tentem, inquit, eos, utrum custodiant mandata mea, an non.

Nescire dei, est quosdam reprobos reprobare: sicut est illud in euangelio, Nescio uos unde sitis, recedite a me qui operatis iniquitatem.

Zelare dicitur deus, cum creaturam suam quam non uult perire, sæpe castigat, corripit, atq; flagellat, & flagellando ad se reducit. Vel zelare dicitur deus, cum nullum peccatum impunitum uult relinquere. Iustus est enim, & ideo omnis iniustitia execrabilis est illi: quam, ut dictum est, nullo modo impunitam patitur.

Iraisci dicitur deus, non animi motu, uel qualibet perturbatione, quæ illi omnino accidere non potest: sed creaturæ delinquenti, id est, hominibus impijs, & peccatoribus, iustam dicitur inferre ultionē, hoc est, reddere illis quod merentur: & hæc ultio diuina, furor eius dicitur.

Poenitere dicitur deus, non quod more hominum pro transactis operibus scilicet poeniteat: qui enim nouit antequam fiant, pro perpetratis actibus poenitere non potest: sed poenitentia dei, statuta mutare: & quod prius aliter fuerat, in aliud mutare: id est, aut de bonis exigētib; culpīs in malum, sicut de Saul legitur poenituisse dominum, quod cōstituisset eum regem: uel sicut nunc uidemus in populo Iudæorū actum, qui cum esset populus dei, ob impietatem suam facti sunt synagoga Satanæ. De malo uero in bonum, sicut accidit in populo gentium, qui ante non populus dei, nunc autem per Christi gratiam, populus dei factus est. Hoc quippe modo occulto dei iudicio, Iudas proditor de apostolatus gradu lapsus, inferni baratro demersus est. Latro uero prius crimen rapacitatis operans, de cruce ad paradysum translatus est. Hanc quoq; mutationem de bono ad melius, ut dictum est, siue de bono ad malum, seu de malo ad bonū, quæ occulto dei iudicio, ac iusto, per seueritatem iustitiæ suæ, siue per misericordiam eius fiat, poenitentiam dei dicimus: quod expressius in libro Hieremiæ scriptum est.

Non poenitere dei, statuta nullo modo mutare, ut est illud in psalmo, Iurauit deus, & non poenituit eum: id est, pater ad filiū: Tu es sacerdos in æter-

num, secundum ordinem Melchisedech. Sacerdos tamen patris dictus est filius dei, non secundum diuinitatem, sed secundum humanitatem, in qua se pro nobis per passionem & mortem suam, acceptabile sacrificium deo patri obtulit, ut ipse esset sacrificium, qui sacerdos.

53 Obluisci Obluisci deus dicitur, cum quibusdam impijs & peccatoribus non miseretur. Quod utiq; non facit per crudelitatem quæ in deo non est, sed per occultum iustumq; iudicium suum.

54 Indurare Indurare deus dicitur quorundam malorum corda, sicut de Pharaone rege Ægypti scriptum est: non quod omnipotens deus per potentiâ suam eorum corda induret, quod impium est ita credere, sed exigentibus eorum culpis, cum duritiâ cordis qua ipsi omnia mala perpetrando inuertunt, non auferit: quasi illos induret, quos iusto iudicio indurari sinit.

55 Dormire Dormire dei est, cum unigenitus filius patris in assumpta carne mori pro nobis dignatus est: cui mors recte dulcis prædictus est somnus, ipso dicente per Hieremiam prophetam, Ideo quasi de somno excitatus sum, & uidi, & somnus meus dulcis est mihi. Aliter dormire dicitur deus, cum fides eius inter prosperitates huius mundi & inter quorundam corda fidelium non uigilat, sed dormit. Hanc dormitione ipse Iesus significauit, cum in mari inter fluctus maris dormiuit. Vel certe, dormire dei, est anxij tardius subuenire: sicut est illud in Psalmo, Exurge, quare obdormis domine: & cætera.

56 Vigilare Vigilare dei, est in defensione electorû suorû se manifestû demonstrare.

DE HIS QVAE APPELLANTVR MEMBRA DOMINI, uel quæ de eo significantur. II

C V L I domini, intelliguntur inspectio diuina. In Psal. Oculi domini super iustos. Palpebræ dei, sunt iudicia eius quæ probant filios hominum: qui neq; fatigantur rerum obscuritatibus, sed exercetur: neq; inflantur cognitione, sed cõfirmantur. Aures domini, cum exaudire dignatur. In Psal. Et aures eius in preces eorum.

Os domini, sermo ad homines. In Propheta: Os domini loquutum est. Verbum domini, filius. In Psalmo: Eructauit cor meum uerbum bonum.

Brachium domini, uel manus, filius, per quem omnia operatus est. In propheta: Et brachium domini cui reuelatû est. Dexterâ domini, idem quod supra. In Psalmo: Dexterâ domini fecit uirtutem. Digitus dei, dicitur spiritus sanctus, propter partitionem bonorum quæ ab eo dantur unicuiq; propria, siue hominum, siue angelorum. In nullis enim membris nostris sic apparet partitio, quàm in digitis. Nec te scandalizet membrorum diuersitas, cum ædificet corporis unitas. Vterus domini, secretum, ex quo filium protulit. In Psal. Ex utero ante luciferû genui te. Pedes domini, stabilitas æternitatis. In Psalmo: Et caligo sub pedibus eius. Vestigia domini, operum secretorum signa. In Psalmo: Et uestigia tua non cognoscentur. Gressus domini, aduentus, uel uisitatio domini. In Psalmo: Visti sunt ingressus tui deus,

Arma

Oculi
Palpebra

Aures
Os domini
Verbum
Brachium
Dexterâ
Digitus

Vterus
Pedes
Vestigia
Gressus

Arma domini, adiutorium eius in sanctos. In Psalmo: Apprehende arma & scutum. Scutum, protectio domini. In Psalmo: Domine ut scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos. Framea, ultio diuina in impios. In Psalmo: Effunde frameam, & conclude. Arcus, intentio comminationis diuinæ. In Psalmo: Arcum suum tetendit, & parauit illum. Sagittæ, præcepta diuina, apostoli, uel prophetæ. In Psalmo: Misit sagittas suas, & dissipauit eos. Item Sagittæ in manu potentis. Gladius, uindicta, uel sermo domini. In Apostolo: Viuus est enim sermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio accepto. Rhomphea, idem quod supra. Tuba domini, uox manifesta domini. In Apostolo: In iussu, & in uoce archangeli, & tuba dei. Currus dei, sedes dei, uel quadriformitas euangeliorum. In Psalmo: Currus dei decem milibus multiplex. Virga domini, regni significatio, uel correptio disciplinæ. In Psalmo: Virga æquitatis, uirga regni tui. Manus domini, minæ, uel uindictæ eius. Baculus domini, sustentatio consolationis domini. In Psalmo: Virga tua, & baculus tuus, ipsa me cōsolata sunt. Aliàs, baculus domini, sanctam crucem, uel disciplinam sanctæ ecclesiæ designat. Item baculus, sustentaculum est quodlibet: ut in libro Thobiæ: Baculum senectutis nostræ.

DE SVPERNIS CREATVRIS

III

ARBONES, ignis charitatis, aut exemplorum, aut pœnitentiæ. In Psalmo: Cum carbonibus desolatorijs. Fumus, initia compunctionis futuræ, uel ipsius comminationis dei. In Psalmo: Ascendit fumus in ira eius. Item in aliâ partem, sicut fumus oculis noxijs, id est uanitas. Ignis, spiritus sanctus. In Actibus apostolorum: Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ, tãquam ignis, seditq; supra singulos eorum, & repleti sunt omnes spiritu sancto. Cœlum, apostoli, siue sancti, ideo quod dominus inhabitet in eis. In Psalmo: Cœli enarrant gloriam dei. Cœli in sancta scriptura designant aliquândo superiora mundi corpora, ignota nobis quibus modis distincta sint, & de quibus satis difficile est disputare, sed non impossibile, cui dat deus intelligere: ut dedit apostolo, rapto usq; ad tertium cœlum: exceptis illis materialibus cœlis. Dicuntur cœli, sancti apostoli prædicatores uerbi ueritatis: per quos cœlos tanquàm pluuiæ irrigati sumus, ut per totum mundum seges ecclesiæ pullularet. Sunt etiam cœli, omnes animæ sanctæ & iustæ, in quibus deus habitat in templo fidei & operationis. Item cœlum, sancta scriptura: de qua nobis & sol sapientiæ, & luna scientiæ, & ex antiquis patribus stellæ exemplorum & uirtutum lucent: quod cœlum sicut pellis extenditur, quia per scriptores suos carnis lingua formatum ante oculos nostros per uerba doctorum exponendo disputatur. Nubes, prophetæ, siue sancti, qui pluant uerbum domini. In Esaia: Mandabo nubibus desuper ne pluant. Nubes etiam in malam partem, tempora iniquorum significat; ut, Velut nubes pertransiuit salus mea. Tonitrua, uoces euangelij: eo quod de cœlo ex dictis dei intonent. In Psalmo, Vox tonitruui tui in ro-

ta: hoc

*Arma domini**scutum**Framea**Arcus**Sagittæ**gladius**Rhomphea**Currus**Virga**Manus**Baculus**Carbones**Fumus**Ignis**Cœlum**Nubes**Tonitrua*

ta: hoc est, in toto. Coruscationes, splendores euangelij. In Psal. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Fulgura, uirtutes, uel uerba Iesu Christi. In Psal. Et fulgura multiplicauit, & conturbauit eos: id est, inimicos, uel Iudæos. Angelorum nomine in sancta scriptura dominus designatur, ut Esaias testatur: Et uocabitur nomen eius magni consilij angelus. Aliquando ipse angelicus chorus: ut Petro Christus, An putas quia nō possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi plusquā duodecim legiones angelorū. Aliquando ciues coelestis Hierusalem ex hominibus assumpti: ut dominus in euangelio, In resurrectione enim neq; nubent neq; nubentur, sed sunt sicut angeli dei in cœlo. Aliquādo fidelium populus: ut est illud, Statuit terminos gentium, secundum numerum filiorum Israel, uel angelorum dei. Hoc nomine quilibet etiam iustus designatur: ut de Ioanne Baptista dominus, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam. Aliquando prædicatores, uel sacerdotes: ut scriptum est, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Et Apostolus: Mulier debet uelare caput in ecclesia, propter angelos: id est episcopos, & unusquisque fidelis, quod bona annunciat, angeli nomen sibi uendicat, si bene uiuat. Ad ultimum, diabolus, & coapostata eius, angeli mali nūcupantur: quod licet angelicam dignitatem amiserint, subtilitatem tamē angelicæ naturæ non amiserunt: per quos angelos malos, immisiones aduersitatum uel aggritudinum, permissione dei fiunt, quando, & ubi uoluerit. Throni, angeli, uel sancti, uel ipsa regnandi potestas. In Psalmo, Thronus tuus deus in seculum seculi. Item in aliam partem de diabolo: Ponam thronum meum ad aquilonem. Sedes, idem quod supra, angeli uel sancti, eo quod in his dominus se deat, & per eos sua iudicia decernat. In Psalmo, Deus sedet super sedem sanctam suam. Sol, dominus Iesus Christus, qui fulgeat terris. In Salomone, quod dicturi sunt reprobi in fine: Ergo sol iustitiæ nō luxit nobis. Aliās persequutio: ut illud, Orto sole aruerunt. Luna, ecclesia: eo quod in hac mundi nocte resplendeat. In Psalmo: Fecit lunā in tempore. Pro defectu etiam nostræ carnis ponitur, quia dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Stellæ, sancti, siue docti, uel qui ad iustitiā erudiunt. In Daniele: Docti tanquā stellæ fulgebunt. Nebulæ, uel amētum mysteriorum dei: interdum & angeli dei. In propheta: Et nebulæ puluis pedum eius. Aliās abolitio peccatorū: ut Esaias, Deleui ut nubem iniquitatem tuam, & quasi nebulam peccata tua. Caligo, diuinorum secretorum operimentum. In Psal. Et caligo sub pedibus eius. Abyssus, profunditas scripturarum. In Psal. Abyssus abyssum inuocat. Item abyssus nomine profunditas ueteris & noui testamēti intelligitur: unde, Abyssus abyssū inuocat: dum uetus testamentum, nouum annuntiat. Siue abyssus est mens humana, quæ semetipsam non potest comprehendere: unde propheta, Dedit abyssus uocem suam ab altitudine phantasiæ suæ: quia dum semetipsam mens humana non

na non

na non penetrat, ex comparatione sui, diuinæ naturæ potentiam quam comprehendere nō sufficit, humiliter laudat. Vel certe, abyssus iudicia dei sunt: & Abyssus abyssum inuocat, quando occulto dei iudicio, de præsens malis transit peccator ad æterna mala, & de ardore cupiditātū in flāmas gehennarum. Ros, uerbum domini: ideo quod madefaciat hominū corda: ut, Rorate cœli desuper. Et in Psal. Sicut ros Hermon, qui descēdit in montem Sion.

Pluuia, præcepta, uel mandata dñi: uel uerba sanctorū apostolorū: eo quod terram, i. homines irriget. In psal. Pluiam uoluntariā segregabit deus hæreditati tuæ. Niuēs, pro candore iustitiæ, & pro baptismo. In Psal. Lauabis me, & super niuem dealbabor. Grando, cōminationes dñi, quib. contumaces euerberat. In Psal. Grando & carbones ignis. Item in aliā partem: Et occidit in grandine uineas eorum. In frigore uero niuis, & in duritia grandinis uita accipitur prauorum, quæ & torpore frigescit, & per duritiæ malitiam perit.

Pruina, abstinentia: eo quod per hanc frigescat calor corporis. In Psal. Factus sum sicut uter in pruina. Tempestas, persecutionum uel tribulationum impetus. In Psal. Qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate. Glacies, duricies peccatorū. In Salomone: Sicut in sereno glacies, ita soluentur peccata tua. Ventī, animæ sanctorum. In psal. Volauit super pinnas uentorum. Item in malā partē. In Matthæo: Flauerunt uenti. Aquilo, diabolus, uel homines infideles, aut mali, uel frigus peccatorū. In propheta: Ab aquilone exardescēt mala super terram. Et alibi: Ab aquilone pandetur malum. Et alibi: Surge aquilo: id est, recede. Dexter, idem quod supra. In Salomone: Aquilo durus uetus. Nomine autem dexter uocatur, eo quod diabolus nomen sibi dextri præsumat, tanquam boni: siue quod occidētem, id est peccatum, respicientibus dexter fiat. Auster, calor fidei. In Psal. Sicut torrens in austro. Est & spiritus sanctus: ut ibi, Surge aquilo, & ueni auster: id est, Recede diabolus, & ueni spiritus alme. Aer, inanitatis enunciatio. In apostolo: Sic pugno, non quasi aerem uerberans: id est, nō inania cōsectans.

Tempora, opportuna distributio uolūtatis diuinæ. In Psal. Fecit lunam in tempora. Ver, uitæ renouatio, uel per baptismum, uel per resurrectionem. In psal. Æstatem & uer tu fecisti ea. Æstas, uenturæ iucunditatis præfiguratio. In Psal. ut supra. Hyems, præsens uita, persecutio, uel tribulatio. In euange. Ut non fiat uestra fuga hyeme, uel sabbato. Anni, aliquando pro æternitate accipiuntur: ut ibi, Et anni tui non deficient. Interdum & pro breuitate huius uitæ: ut hic, Anni nostri tanquā aranea meditabuntur. Mensium nomine qui diebus coadunantur, collectiones animarum designantur, uel perfectio sanctorum: ut ibi, Erit mensis ex mense: uidelicet eis in requie, quib. nunc perfectio fuerit in operatione. Dies & nox, iustitia & iniquitas, fides & infidelitas, prospera & aduersa. In psal. In die mādauit dominus misericordiam suam, & in nocte declarauit. Dierum nomine intelligitur etiam illuminatio diuinæ gratiæ per diuersa dona uirtutum. Item dies designat angelū apostatā: dum Iob ita loquit, Maledicant ei qui maledicūt diei. Noctis

Nos —

Pluuia —

Niuēs —

Grando —

Pruina —

Tempestas —

Glacies —

Ventus —

Aquila —

Dexter —

Auster —

Aer —

Tempora —

Ver —

Æstas —

Hyems —

Anni —

Mensium nomine —

Dies et Nox —

aut nomine, error uel ignorantiæ cecitas, uel etiâ mortis acerbitas accipit. Lu-
 men & tenebræ, ita maxime accipiuntur ut dies & nox. In ep̃la Ioā. Qui diligit
 fratrem suum, in lumine manet: qui autem odit fratrem suum, in tenebris est. Per lumen
 etiâ intentio cordis declarat. Umbra, p̃tectio diuina, in psal. Sub umbra ala-
 rum tuarum p̃tege me. Aliàs obliuio, uel peccata: ut ibi, Sedentes in tenebris & in
 umbra mortis. Umbra est aliquando delectatio peccatorum: ut in Iob, Sub umbra
 dormit in secreto. Rursus umbra obliuionem mentis, uel mortem carnis, uel imita-
 tionem diaboli significat. Lucis nomine, dñs, uel quilibet iustus intelligitur: ut in euā.
 Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem ueniētem in hunc mundum. & Aposto-
 lus, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in dño. Ponitur etiâ pro illuminatione fi-
 dei, & pro uita. Hora, quægeti (ut putant quidam) anni: si quoniam dies pro toto mundi istius
 seculo accipitur: in ep̃la Io. Filioli mei nouissima hora est. Oriens, quia ab illa
 parte lux oritur, saluator: maxime in Luca, Visitauit nos oriens ex alto. Et in Za-
 cha. Ecce uir oriens nomen eius. Occidens, uitæ melioris defectus. In prophetâ.
 Occidet uobis sol in meridie. Aquilonaris pars semper in aduerso ponitur: ut
 proph. de diabolo, Ponam sedem meam ad aquilonem. & alibi, Ab aquilone patet
 malum. Mane, lux actuum bonorum, uel baptismum, uel resurrectio dñica, in psal.
 Mane astabo tibi, & uidebo. & alibi, A custodia matutina usque ad noctem spe-
 ret Israel in dño. i. a resurrectione dñi spes nostra, usque in finem seculi. i. diem iudi-
 cij. Per mane etiâ uel matutinum, presentis uitæ prosperitas significatur: ut illud,
 Vae tibi terra, cuius rex iuuenis est, & cuius principes mane comedunt. mane
 autem comedunt, qui de huius mundi prosperitatibus extolluntur, dum in extremo eius de-
 berent prestolari, frui æternis felicitatibus. Meridies, plana doctrinarum facto-
 rumque claritas, in Salom. Vbi cubas in meridie. Et in malam partem, in psal. A da-
 monio meridiano. i. manifesto. Vespere, finis uitæ, uel seculi, uel poena, in psal.
 Aduesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Auroræ nomine mens ius-
 torum accipitur, quæ peccati sui tenebras relinquens, ad lucem erumpit, sole iustitiæ il-
 luminata. Arcturi nomine, qui in coeli axe constitutus VII stellarum radijs fulget, ec-
 clesia uniuersalis exprimitur, quæ in apoca. Io. p. VII ecclesias, & VII candelabra
 figuratur. Oriones in potestate hyemis orientes, sanctos designant martyres, qui po-
 dus persequentiū & hanc uitam amantium protulerunt, & ad coeli faciem quasi in hyeme uene-
 runt. Hyades, à græca littera uenūcupatur, à cuius forma non discrepant uisionē, & ortus
 pluias afferunt: sanctos predicatorum, qui uerbis pluunt, & corda hominum salubriter
 irrigant, significant. *velos* namque græce, imber latine dicitur. DE TERRENIIS III
TERRA, homo ipse, in euā. Aliud cecidit in terram bonam. Item, Terra
 es, & in terram ibis. Item in malam partem: de peccatore, Terram edes om-
 nibus diebus uitæ tuæ. Aliter, terra intelligitur, qui terrenis actibus occu-
 pati, per eleemosynas & lachrymas ad uitam æternam perueniunt: un-
 de psal. Aduocauit coelum desuper, & terram discernere populum suum. Arida, in-
 fructuosi homines. In Salom. Cooperire aridam malitia & doloſitate. Puluis,
 peccatores, uel carnis uanitas: in psal. Sicut puluis quem proſicit uetus. Lutum,
 peccatorum glutinum: in psal. Eripe me de luto ut non infigar. Item in aliam partem: In
 Io. Lu-

*Tenebræ**Umbra**Lucis Nomen**Hora**Oriens**Occidens**Aquilonaris pars**Mane**Meridies**Vespera**Aurora**Oriens**Terra**Arida**Pulvis**Lutum*

Io. Lutū fecit, & liniuit oculos meos. Montes, dñs, ecclesia, apostoli, siue sancti, à celsitudine uirtutū: in psal. Qui descendit sup mōtē Sion, itē ppheta, Erit mons domus dñi sup uerticē montiū. Itē in aliā partē: in pph. Nequādo offendāt pedes uestri ad mōtes caliginosos, i. hæreticos. Colles, sancti, sed minoris meriti: in psal. Mōtes & oēs colles. Itē in aliā partē: in euā. Omnis mōs & collis humiliabit. Valles, contritiones cordis humilis: in psal. Et cōualles abundabūt frumento. Itē in aliā partē: in pph. Vallē filiorū Ennon. Petra, Christus, à firmitate: in apostolo, Petra autē erat Christus. Lapides, interdū Christus, aut sancti: in psal. Lapis quē reprobauerūt edificātes. Itē, Abscissus est de mōte lapis sine manib. & impleuit uniuersā terrā. Itē, Et uos tāq; lapides uiui supædificamini. Itē in aliā partē: de insipiētib. & duro corde, Potens est deus de lapidib. istis suscitare filios Abrahæ. Et alibi, Auferā cor lapideū de carne uestra. Ager, hic mūdus: in euā. Ager est hic mūdus. Aliās ager est disciplina cœlestis studiū, in quo thesaurus abscondit. i. cœleste desideriū. Cāpi, sancti, siue scripturæ diuinæ: eo q; pastū animarū prębeāt: in psal. Et cāpi tui replebūt ubertate. Itē in malā partē: In cāpo Taneos. Itē cāpi ppter æqualitātē dicūt populi iusti. Pascua, refectio spiritalis: in psal. In loco pascuæ ibi me collocauit. Cultura, sancti q; excolunt à deo: in aplo, Dei cultura estis. Agricola, deus: in euā. Ego sum uitis uera, & pater meus agricola est. Sulci, corda sanctorū: in psal. Sulcos eius inebriās. Semē, diuina prædicatio: in euā. Exiit qui seminat seminare semē suū. Messis, ubertas, uel copia fidelium: in euā. Leuate oculos uestros, & uidete regiones, quia albæ sūt ad messē. & aliter, Messis cōsumatio seculi, sicut messores angeli. Manipuli, fructus iustitię: in psal. Portantes manipulos suos. Stipula, aridi ad fidē, uel inanes: in aplo, Ligna, scēnū, stipulā. & in pph. Heu mihi, quia factus sum, sicut qui colligit stipulā in messe: hoc est, nullos boni opis fructus inueni. Et alibi, Stipula collecta synagoga peccatiū. Area, ecclesia: in euan. Et pmūdabit areā suā. Vētilabrū, examē iustitię dei: in euā. Cuius vētilabrū in manu sua. Triticū, dei uerbu, sancti, uel electi dei: in euā. Cōgregabit triticū suū in horreū. Hordeū, legis littera: in euan. Est puer unus hic, qui habet v panes hordeaceos, i. ad literā, v libros Moysi. Palea, peccatores: in euā. Paleas autē cōburet igni inextinguibili. & Hierē. Quid paleas ad triticū, dicit dñs. Zizania, scādala, uel male uiuētes: in euā. Venit inimicus, & supseminauit zizania in medio tritici. Vineā, ecclesia, uel populus Israel: in psal. Vineā de Ægypto transtulisti. Itē in malā partē: Ex uinea em Sodomorū uitis eorū. Vitis, Christus: in euā. Ego sū uitis uera. Itē in aliā partē: in cātico Deutero. hoc qđ supra. Palmites, apłi, uel sancti: in euā. Ego sum uitis uera, uos palmites. Et in malā partē: ubi supra: Et palmes eorū ex Gomorra. Uuā, fructus iustitię: in Esa. Expectaui ut faceret uuam. Itē in malā partē: ubi supra: Uua eorū, uua fellis. Botrus, ecclesia, siue corpus dñi. In Num. Eo qđ botrū inde portassent filij Israel. Vindemia, cōsumatio seculi, uel uindicta in pplm: in psal. Vindemiāt eā oēs q; trāsgrediūt uia, & Iohel, Mittite falces, & uindemiāte uineā terrę, qā mature sūt uue eius.

Montes

Colles

Valles

Petra

Lapis

Ager

Capi

Pascua

Cultura: Agricultura

Sulci

Semen

Mosis

Manipuli

Stipula

Area

Vētilabrum

Triticū

Hordeū

Palea

Zizania

Vinea

Vitis

Palmites

Uuā

Botrus

Vindemia

Torcular

Torcular, altare, ab eo quod ibi oblationes tanq̃ fructus conferantur: ut in Esaia, Et torcular fodi in ea. Et aliter, torcular, tribulationū pressura in ecclesia sancta, in qua fideles probantur. In titulo psalmi, In finem pro torcularibus.

*Fœnum
herba*

Fœnum, populus, caro, uel uana gloria. In Esa. Omnis caro fœnū, & omnis gloria eius sicut flos fœni. Herba, iucunditas, uel quædam rudimēta profi-

Flores

cientis animæ. In Gen. Producat terra herbam uirentem. Item in malā partem: Mane sicut herba transeat. Flores, Christus, uel specimen iustitiæ, aut inchoatio bene operatium; ut in Cantico cant. sponsus, Fulcite me floribus.

Lilium

Lilium, Christus, uel angeli candore iustitiæ. In Salom. Ego flos campi & lilium cōuallium. Rosæ, martyres, à rubore sanguinis. In Salom. Sicut rosa germinat super humida fluentia. Violæ, confessores, ob similitudinē liuidorum corporum. In Cantico cant. Flores in terra uisi sunt. Syluæ, gentes. In Psal. Inuenimus eam in campis syluæ. De his syluis egressi sunt duo urfi, Vespasianus scilicet, & Titus, reges Romanorū, ad præceptum figurati Helisæi, & post XLII annos ascensionis eius ad cœlos Iudaicos pueros comederunt.

*Rose**Viola**Sylua**Condensa**Ligna*

Condensa, opaca, uel contecta scripturæ diuinæ. In psal. Et reuelauit condensa. Ligna, peccatores igni deputadi. In Ecclesiaste: Qui scindit ligna, periclitabitur in eis. Item in bonam partem: Et erit tanq̃ lignum quod plantatum est. Aliàs ligni nomine sancta crux designatur: ut propheta, Mittamus lignum in pane eius: id est, in carne Christum cruce suspendamus. Item, En colligo duo ligna. Item lignū significat iustos ac peccatores: ut Salom. Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, ubicūq; cōciderit, ibi erit: quia in die mortis, iustus ad austrum cadit, peccator ad aquilonē. qui iustus per feruorem spiritus ad gaudium ducitur: peccator cum apostata angelo in frigido corde reprobatur. Radix, origo. In apostolo: Quod si radix sancta & rami. Et in malam partem. In Psal. Euellet radicem tuam de terra uiuētium.

*Radix**Arbor*

Arbor, homo, à fructu operum. In euang. Aut facite arborē bonam, & fructum eius bonum. Et in malam partem: Aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Quidam in hoc testimonio, arborem hanc, uoluntatē hominis magis, q̃ ipsum hominem accipiendū putant. Arbor etiam fuit Christus cum resurrexit, qui cum moreretur granū fuit. Ramus, successio. In apostolo: Quod si radix sancta, & rami. Item in aliam partem. In Danie. Præcidite ramos eius. Item rami sunt sententiæ sanctorū patrum. In euan. Alij cedebant ramos de arborib.

*Ramus**Folium*

Folium, sermo doctrinæ. In psal. Et folium eius non defluet. Et aliter, foliū, uestitus & decor cum protectione diuinæ gratiæ. Et in malam partem: Non inuenit in ea fructū propter folia: id est, uerba sine fructu: unde monet Apostolus, ut diligamus non uerbo neq; lingua, sed opere & ueritate. Comparatur etiam homo folio, qui ab arbore cecidit in paradiso. Poma, sanctorum in uirtutibus fructus. In Cantico canti. Et manducet fructum pomorum suorum. Palma, perfectio uel uictoria. In Psal. Iustus ut palma florebit. Palma enim tarde proficit, sed diu in uiriditate persistit: ita sancta ecclesia cum multis difficultatibus ad fidei statum uenit, &

*Poma**Palma*

pro

pro collectione plurimorum in eiusdem fidei gloria diutius stare concupiscit. Palma inferius corticum suarum inuolutionib. angustatur, sed superius amplitudine pulchrae uiriditatis expanditur: sic electorū uita inferius est desperata, sed superius pulchra. Habet quiddā & aliud palma, quo à cunctis arborum generibus differt: omnis enim arbor quæ in suo robore iuxta terram uaste subsistit, crescendo superius angustatur: & quantum paulisper sublimior, tantum in altum redditur subtilior: palma uero ab imis inchoat, & iuxta ramos ac fructus ampliori robore exurgit: & quæ tenuis ab imis proficit, uastior ad summam succrescit. Quibus itaq; alia arbuta, nisi terrenis mētibus inueniuntur esse similia, inferius uasta, superius angusta: quia nimirum omnes huius seculi dilectiones, in terrenis rebus sunt fortes, in cœlestib. debiles: pro temporali gloria usq; ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetua ne parum quidem in labore subsistunt: pro terrenis lucris quaslibet iniurias tollerant, & pro cœlesti mercede uel tenuissimas unius uerbi contumelias ferre recusant. Nam ut terreno iudici totos dies assistant, fortes sunt: in oratione uero coram domino, uel unius horæ momento lassantur. Sæpe nuditatem, uigilias, famē, pro acquirendis diuitijs & honoribus tolerant, & multa se abstinentia cruciant. At contra ex æqualitate palmarum designatur proficiens uita iustorum, qui nequaquā in terrenis studijs sunt fortes, & in cœlestibus debiles: sed longius atq; distantius studiosos se deo exhibent, quam seculo fuisse meminerūt. Scriptum est itaq; recte, ut admonui: Iustus ut palma florebit: & cætera. Cedri, excelsioris potentia uiri. In Psal. Vt cedrus Libani multiplicabitur. Et in malam partem, superbi, elati: ut in Psal. Et confringet dominus cedros Libani. Olea, sanctus misericordiae abundans fructibus. In Psal. Ego autem sicut oliua fructifera in domo domini. Oleaster, homo sine fructu, uel gentilis. In Apostolo: Si aut tu ex naturali excisus es oleastro. Ficus, synagoga interdum. In Euāgelio: Et arefacta est continuo ficulnea. Et in Abacue: Ficus non adferet fructum. Ficus, & in bono & in malo accipitur: ut Esaias, Et ostendit mihi ficus bonas ualde, & malas ualde. Et dominus Nathanaeli: Cum esses sub ficu (id est, sub peccato originali,) uidi te redempturus. Ficus etiā intelligitur humana natura, uel incredula synagoga: quæ bene condita propria sponte est lapsa, & fructum præcepti dei, uel bonæ operationis non protulit: unde in ea fructum dominus tribus annis exquisiuit, nec inuenit: quia eam sub tribus temporibus, id est, ante legem, sub lege, sub gratia admonendo, uisitando requisit, ante legem parcendo sustinuit: sub gratia, quia incarnationis suæ præsentiam exhibendo monstrauit: in lege, quia præcipiendo docuit: quibus tamē tribus temporibus infructuosa remansit, & à radicibus aruit. Sycomorus, ficus fatua dicitur: quam pusillus Zachæus subiit, & dominum uidit: quia qui mundi sapientiam humiliter eligunt, ipsi dei sapientiam subtiliter aspiciunt. Prudenter Sycomorum ascendimus, si prouide eam quæ diuinitus præcipitur, laudabilem & sapientem

*Cedrus**Olea**Oleaster**Ficus**Sycomorus*

pientem fatuitatem tenemus. Quid enim in hoc mundo insipientius, quàm
 amissa non quærere, possessa largiri, rapientibus relaxare, nullam pro acce-
 ptis iniurijs iniuriam reddere: sed iuxta preceptum dominicum, in omnibus
 patientiam præbere? Hyssopus, herba humilis, & lapidi in quo nascitur
 astricta, cuius radices saxum penetrare dicuntur: ipsa uero præcipue pulmo-
 nes curat. In pulmone notatur superbia: illic inflatio, illic anhelitus. In hyssopo
 igitur designatur humilitas & patientia. Rhamnus, urticæ, cardui, sen-
 tes, paliuri, herbæ aculeis refertæ, significât immites, dolosos, superbos, & om-
 nes improbos, quos nullus bonorum uel mansuetorum potest contingere,
 uel castigare sine doloris compunctione. Item significant uitia, & tentatio-
 num inflictiones: ut in Genesi: Spinas & tribulos germinabit tibi. Mala-
 granata, ecclesia de multis gentibus, siue diuersas gratias habens. In Canti-
 cis canticorum: Emissiones tuæ paradus malagranatorum cum fructu po-
 morum. Aliàs mala intelliguntur fructus bonæ operationis cum bono odo-
 re, id est, gratia bonæ famæ, & morum fructibus. Arundo, peccator, uel fra-
 gilis in fide, uel in aliqua tentatione. In Euange. Arundinem quassatam non
 confringet. Item arundo, infirmum auxilium. In Esaia: Quid confidis in ba-
 culo isto arundineo Ægyptio: cui si quis incubuerit, conuassabitur, & per-
 forabit manum eius. Rubus, ut quidam opinantur, Mariæ uirginis præfi-
 guratio: eo quod quasi de humani corporis rubo, saluatorem tanquã rosam
 emisit: aut quod uim diuini fulgoris, sine uiri adsumptione pertulerit. In
 Exodo: Apparuit ei dominus in flamma ignis de medio rubi, & uidebat
 quod rubus arderet, & non combureretur. Aliàs rubus ardens nec consum-
 ptus, Iudaicum populum signauit, quod & legis dei flammam præcepit, &
 tamen peccati poenam nequaquam uitauit. Spinæ, interdum noxiæ diui-
 tiarum curæ, animum suffocantes, & huius mundi sollicitudines. In Euange.
 Aliud cecidit in spinas. Et iterum: Qui à sollicitudinib. & diuitijs & uolupta-
 tibus suffocantur. Tribuli, aculei uitiorum uel tentationum. In Genesi: Spi-
 nas & tribulos germinabit tibi. Fontes, baptismum. In Psalmo: Sicut cer-
 uus desiderat ad fontes aquarum. Fons etiam est Christus: ut Psalmo: Siti-
 uit anima mea ad deum fontem uiuum. Et Esaia: In die illa erit fons patens
 domus Dauid: & cætera. Item in malam partem: ut Apostolus: Fontes sine
 aqua. Aquæ, tentationes. In Psalmo: Forsitan ut aqua absorbuisset nos.
 Item: Intrauerunt aquæ usq; ad animam meam. Item in bonam partem. In
 Hieremia: Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ. Et in Esaia: Qui sititis, ite ad
 aquam: id est, ad doctrinam. Aquæ nomine in scriptura sancta aliquando
 spiritus sanctus significatur. Sic enim spiritus sancti infusio designatur: ut in
 Euang. Qui credit in me, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Item per
 aquã angelicus chorus exprimitur: ut in Psal. Et aquæ quæ super coelos sunt
 laudent nomẽ domini. Itẽ scientia sacra: ut in libro Sapientiæ, Aqua sapien-
 tiæ potabit eos. Et iterũ, aqua profunda uerba ex ore uiri, Praua quoq; scien-
 tia per

Hyssopus

Rhamnus

Malagranata

Arundo

Rubus

Spinæ

Tribuli

Fontes

Aqua

tia per aquam appellatur. Sicut per Salomonē, mulier quæ typum hæreseos tenet, callidis persuasionibus blanditur dicens, Aquæ furtivæ dulciores sunt. Aqua etiam, huius mundi prosperitatem significat: ut in Psalmo: Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Ignis & aqua utrūque periculosum: ut in Evangelio: Frequenter eum & in ignem & in aquam misit, ut eum perderet. Quando res sunt angustæ, & aliquæ infelicitates sunt in hoc mundo, quasi ignis est. Quando res sunt prosperæ, & abundantia sæculi circumfluit, quasi iam aqua est. Per aquam etiam populi designantur, ut in Apocalypsi, Aquæ multæ, populi sunt multi. Per aquam quoque nō solum cūrsus discurrentium populorum, sed etiam bonorum mentes, fidei prædicamenta sequentes ostenduntur: sicut apud Esaiam est: Beati qui seminatis super omnes aquas. Aqua etiam baptismum indicat: ut ait Ioannes evangelista: Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus enim, nos per adoptionem filios dei fecit. Sacri fontis unda nos abluit. Sanguis domini nos redemit. Torrens, persecutionis incurfus, vel mortis dilapsus. In Psalmo: De torrente in uia bibit. Item: Torrentem pertransiuit anima mea. Et in bonam partem: Et torrente uolūtatis tuæ potabis eos. Torrentes etiam, sancti appellantur prædicatores, qui dum in præsentī uita diuinis nobis eloquijs influūt, aquarum multitudine, quasi in hyeme colliguntur: quia & æstiuo sole adueniente se subtrahunt, quia cum æternæ patriæ lux emicuerit, prædicare cessabunt. Flumina, infidelium populi. In Psalmo: Super flumina Babylonis. Item in bonam partem: Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ: id est, diuersæ gratiæ spiritus. Sic in Psalmo: Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Lacus, infernum. In Psalmo: Posuerunt me in lacu inferiore: id est, illo inferni loco, in quo peccatores soli pœnali custodiā detinentur. Mare, seculum, siue populi. In Psalmo: Hoc mare magnum, & spaciosum. Per mare etiam intelliguntur sacræ scripturæ: ut in Ezechiele: Aspectus rotarum, & opus earum, quasi uisio maris. Recte itaque sacræ eloquia uisioni maris conferuntur, quia sententiæ loquutionis sacramento baptismatis confirmantur. Pisces, sancti. Interdum peccatores. In Evangelio: Et traxerunt plenum rete piscibus magnis. Item in malā partem: Malos autem foras miserunt. Rursus piscium nomine, fides non ficta exprimitur: quemadmodum enim piscis sub tegumēto aquarum nascitur, uiuit, & alitur: sic & fides quæ in deum est, quæ alterius uitæ gaudia, per lamētā præsentia, ætiusque irrequietos, in corde gignit: inuisibili gratia spiritus per aquā baptismatis consecratur: inuisibili auxilio diuinæ protectionis, ne deficiat nutrit: inuisibili præmiorū intuitu, quæcūque ualet, bona operatur: memor illius apostolici, Quia quæ uidentur, temporalia sunt: quæ autem nō uidentur, æterna. Piscis autē assus, passionē significat. Fluctus, tērationes. In Psal. Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt. Significant etiam fluctus, timorem dei: ut in libro Iob: Sicut tumētes fluctus super me, sic semp̄ timui dñm.

Vndæ

Torrens

Flumina

Mare

Pisces

Fluctus

Vndæ
insulæ
litus
Arena

Vndæ, idem quod supra in Cantico: Gelauerunt undæ in medio mari.
Insulæ, animæ, uel ecclesiæ dei, quæ diuersis tentationum tunduntur flui-
tibus. In Psalmo: Latentur insulæ multæ. Littus, finis seculi. In Euāgelio:
Et secus littus sedentes elegerunt bonos in uasa. Arena maris, innumera
gentium multitudines. In Genesi: Et multiplicabo semen tuum (id est, san-
ctos) sicut stellas cœli. & sicut arenam (peccatores) quæ est ad oram maris.

DE ANIMANTIBVS

V

Aves

VES, sancti, quod ad superiora corde euolent. In Euāgelio: Et
fecit ramos magnos, ita ut possent sub umbra eius aues cœli ha-
bitare. Intelliguntur etiā per aues, superflua cogitationes, quod
monstratur per Abraham, qui cum sacrificium deo offerret, in-
sistentes aues perferebat, quas abigebat: quod enim in orationis sacrificio se
importuna cogitationes ingerunt, & subortæ, corda iustorum pollunt: sed
dum citius manu discretionis abiguntur, festiue agitur, ne cordis faciem cali-
go tentationis operiat, quæ ante iam ex illicita delectatione rangebatur. Vo-
latus, sanctorum excessus in deum, uel in scripturis intellectus. In Psalmo: Et
uolabo, & requiescam. Volucres, in bono accipiuntur, ut de auiibus diximus.
In malo autē, superba dæmonia designant, ut in Euangelio dominus: Aliud
semen cecidit secus uiam, & uolucres cœli comederunt illud: quia maligni spi-
ritus humanas mentes obsidentes, dum cogitationes noxias ingerunt, uer-
bum uitæ e memoria euellunt. Alæ, duo testamenta. In Ezechiele: Vnum
quodq; duabus alis uelabat corpus suum. Sunt etiam alæ, uirtutes sancto-
rum, per quas ad contemplationem, uel ad cœlestia euolant: uel protectio di-
uina. Pennæ, scripturæ. In Psalmo: Pennæ colūbæ deargentatæ. Nidus,
ecclesia, aut requies excelsa sanctis. In Psalmo: Et turtur nidum sibi, ubi repo-
nat pullos suos. Et aliter, nidus, bona conscientia, in qua bonarum cogitatio-
num fœtus fouentur, atq; in opere pariuntur, ut postea filij appellentur. In
Psalmo: Filij tui, sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Pulli, sancti.
In Psalmo, ut supra. Sicut in libro Iob: Pulli eius lambent sanguinem: quod
de filiis sanctæ ecclesiæ dicitur, qui sanguinem Christi bibunt. Et in malam
partem. In Salomone: Et pulli aquilarum deuorent eum. Aquilæ, sancti.
In Euangelio: Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ: quia egreden-
tes sanctæ animæ de corpore ad Christum, qui pro illis moriendo cadauer
factus est, aggregantur. Aquila, Christum etiam significat. ut Salomon: Via
aquilæ in cœlo: id est, Christi ascensio. Et in malam partem: Pulli aquilarum
deuorent eum. Vt in Hieremia, de malignis spiritibus: Velociores fuerunt
persequutores nostri aquilis. Per aquilam designatur etiam terrena tempe-
stas. Struthio, quilibet hæreticus, uel philosophus, uel hypocrita, qui quasi
cum pennis sapientiæ est, tamen non euolat. In Esaia: Erit cubile draconum,
& pascua struthionum. Et struthio oua parit, sed pullos inde non nutrit: quia
hypocrita quamuis recte prædicet, tamen per exemplum bonæ uitæ nullos
filios

*Volantes**Volucres**Alæ**Nidus**Pulli**Aquilæ**Struthio*

filios generat, ut in libro Iob, Struthio in terra relinquit oua sua, & obliuiscitur quod pes cōculcet ea. Pelicanus, dominus Christus in passione, aut uir sanctus solitudini deditus. In Psalmo: Similis factus sum pelicano solitudinis. Coruus, nigredo peccatorum, uel dæmones. In Salomone: Effodiant eum corui de torrente uel de rupibus. Item in bonam partem. In Canticis canticorum de sponso: Crines eius ut abietes, nigri sicut corui. Perdix, diabolus. In propheta: Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit. Columba, spiritus sanctus. In Euangelio: Et uidit spiritum dei descendentem sicut columbam. Item in malam partem, ut in propheta: Et factus est Effraim quasi columba sine sensu, non habens cor. Turtur, spiritus sanctus, aut uir sanctus, aut intelligentia spiritalis. In Canticis canticorum: Vox turturis audita est in terra nostra. Sed tunc columba spiritus sanctus dicitur, quādo scripturæ sacræ manifesta dissertio est. Tunc uero turtur spiritus sanctus intelligitur, cum scripturæ altis atq; obscuris mysterijs eleuantur. Columba etiam simplicitatem, turtur indicat castitatem, quia amisso primo cōiuge, ultra socium nō requirit. Miluus significat, ut puto, rapacem, uel elatū. In Psalmo, secundum Hebræos: Milui abies domus est. Accipiter, interdum sanctus, ut puto, rapiens regnum dei: qui mutata ueteri penna renouatur, & proijciens inueterata studia dolosæ actionis, simplices actus assumit bene uiuēdi. In Iob: Nunquid in sapientia tua plumescit accipiter? Nycticorax Christus, uel uir sanctus infidelibus despicibilis. In Psalmo: Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Passer, nonnunquā dominus, aut uir sanctus. In Psalmo, Etenim passer inuenit sibi domū. Et alibi, quilibet Christianus, cui ab hæreticis dicitur, qui Christū, qui in scripturis mons nominatur, sese solummodo putant habere, Transmigra in montem sicut passer. Gallus, dominus, ut puto, aut sanctus. In Salomone: Et gallus ambulans inter gallinas lætus. Et in Iob: Quis dedit gallo intelligentiam? Et in alteram partem: Et asportari te faciam sicut asportatur gallus gallinaceus. Galli nomine designantur prædicatores sancti, qui inter tenebras uitæ præsentis, student uenturam lucem prædicando quasi cantando nuntiare. dicunt enim: Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Gallus etiam succinctis lumbis incedere scribitur, quia ipsi prædicatores sancti inter huius noctis tenebras uerū mane nuntiantes, in membris suis luxuriæ fluxa restringunt: quibus à domino dicitur, Sint lumbi uestri præcincti. Gallo etiam intelligentia desuper tribuitur, quia doctori ueritatis discretionis uirtus, ut nouerit, quibus, quid, quādo, uel quomodo inferat, diuinitus ministratur. Nō enim una eademq; cunctis exhortatio cōuenit, quia nec cunctos par morū qualitas constringit. Gallina, sapientia, siue ecclesia, siue anima. In Euangelio: Sicut gallina congregat pullos suos sub alis suis. Vespertiliones, idolorum monstra tenebris dedita. In propheta: Vt adoretis talpas & uespertiliones. Sunt etiam cogitationes immundæ, quæ per dæmones intrant. Scarabæus, propheta: Et scarabæus

Pelicanus

Coruus

Perdix

Columba

Turtur

Miluus

Accipiter

Nycticorax

Passer

Gallus

Vespertiliones

Locusta

bæus de ligno clamabit, ut putant quidam, de domino. Locustæ, populi.

Apis

In Euangelio: Esca autem eius erat locusta. Locustarum nomine aliquando Iudæorum populus, aliquando conuersa gentilitas, aliquando adulantium lingua, aliquando per comparisonem resurrectio dominica designatur, aliquando uita prædicatorum significatur. Apis, forma uirginitatis, siue sapientiae. In Salomone: Vade ad apem & discere quàm operatrix sit. Et in malâ partem, in propheta: Et apis quæ est in Assur. Et circumdederunt me sicut apes, id est maliciosi & iracundi. Apes etiam quæ mel in ore habent, & in occulto caudæ uulnus, suo nomine significant omnes qui lingua blandiuntur,

*Musca**Bestiæ**Leo*

sed latenter ex malitia feriunt, quia loquendo dulcedinem mellis proponant, sed feriendo uulnus inferunt. Possunt etiam hoc nomine prudentum dicta signari, ut est illud: fauus mellis sermones boni. Musca, diabolus, uel minister eius, uel spurciciæ idololatriæ. In Salomõe: Muscæ moritura exterminat olei suauitatem. Bestiæ, diabolus, uel homines feri. In Psalmo: Ne tradas bestiis animas confitentes tibi. Leo, dominus, ut Apostolus: Vicit leo de tribu Iuda. Item in malam partem: Nequando rapiat ut leo animam meam.

*Leena**Pardus**Elephas**Vrsus*

Item, aduersarius noster diabolus quasi leo circuit. Leena significat superbos uel præcipientes. Pardus, diabolus, uel peccator moribus uariis, in propheta: Sicut Aethiops non mutabit pellem, & pardus uarietate. Elephas, peccator immanis. In Regum: Et adducebant ad Salomonem simias & elephantos. Vrsus, diabolus, aut duces sæui, uel insidiatores. In Regnorum: Egressi sunt duo ursi, & comederunt eos, quia Vespasianus & Titus Romani imperatores Iudæos deleuerunt.

*Ceruus**Lupus*

Ceruus, Christus, uel sancti. In Psalmo: Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum. Et rursus in Psalmo: Montes excelsi ceruis, petra refugium erinaceis: nam hic uitæ contemplatiuæ dediti significantur. Lupus, diabolus uel hæreticus. In Euangelio: Intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Item in bonam partem: Benjamin lupus rapax, apostolum Paulum significans.

*Aper**Tigris**Monoceron*

Aper, diabolus. In Psalmo: Exterminabit eam aper de sylua. Tigris, sceminea interdum arrogantia. In libro Iob secundum Hebræum: Tigris perijt, eo quod non habuerit prædam. Monoceron, hoc est unicornis. In Psalmo: Et dilectus quemadmodum filius unicornium, id est, singularis potentiae, uel sanctorum qui teneant unicum dei uerbum. Et in aliam partem: Et à cornibus unicornium humilitatem meam. In malam partem ponitur pro quolibet superbo, uiolento, uel unum testamentum tenente, ut Psalmista in persona passuri domini: Libera me domine à cornibus unicornium.

*Rhinoceron**Onager*

Rhinoceron, fortis quique: uel in bonam uel in malam partem. In libro Iob, secundum Hebræum: Nunquid uolet rhinoceros seruire tibi?

Hinulus

Onager, heremita, uel qui remoti à turbis popularibus uersantur. In Iob: Quis dimittet onagrum liberum? Potest & populus ille Iudæorum onager dici: quia sequitur in eodem libro: Et uincula eius quis soluit? uincula utique præceptorum. Hinulus, Christus, aut sancti, pro gratiarum uarietate.

In Sa

In Salomone: Similis es tu fratri mei damulæ, aut hinulo ceruorum. Dama, idem quod supra. Lepus, timens deum. In Psalmo: Petra refugium leporibus & erinacijs. Erinacius, idem quod supra: & erinacij gens inuulda: qui fecerunt in petris domos sibi. Vulpes, hæreticus, uel diabolus, uel peccator callidus. In Euangelio: Ite dicite uulpi illi, Animal, homo carnalis. In Apostolo: Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Iumentum, intellectu uel eloquio carens, interdum obediens. In Psalmo: Vt iumentum factus sum apud te, interdum luxuriosus, ut illud: Comptuerunt iumenta in stercore suo. Equus, uir sanctus. In Abacuc: Qui ascendes super equos tuos. Et in malam partem: Fallax equus ad salutem, irrationalis quisque. In Psalmo: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Asinus, corpus humanum, uel populus gentilium. In Euangelio: Et adduxerunt ad Iesum asinam & pullum eius, & eum desuper sedere fecerunt. Asinorum nomine stultorum pigritia significatur, dum Moyses testatur: Non arabis in boue simul & asino, hoc est, in prædicatione non coniungas prudentem cum fatuo: simplicitas enim fidelium hoc nomine exprimitur, quam Christus regendo & præsidendo ad Hierusalem, id est, uisionem pacis deducit, unde dicitur: Agnouit & asinus præsepe domini sui. rursus asino designatur immoderata petulantium luxuria, ut propheta: Quorum carnes sunt ut carnes asinorum. Asina, caro uel plebs carens dei notitia. In Euangelio, idem quod supra. Camelus, diuites rebus seculi onusti, uel moribus distorti. In Euangelio: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regna cælorum. Cameli nomine etiam ipse dominus significatur, ut: Liquantes culicem, camelum autem deglutientes, hoc in loco dominus aperte designatur, qui sponte humiliatus, infirmitatis nostræ onera sustulit, & acum punctiois, angustiasq; foraminis in dolore suæ passionis. Culex susurrando uulnerat, camelus autem sponte se ad suscipienda onera inclinat: liquauerunt ergo Iudæi culicem, quia seditiosum latronem dimitti petierunt, camelum autem glutierunt, quia eum qui ad suscipienda nostræ mortalitatis onera sponte descenderat, extinguere clamando conati sunt. Tauri, principes populorum. In Psalmo: Tauri pingues obfederunt me. Boues, Apostoli, qui suscepto iugo Christi, euangelij uocem mundum exarauerunt. In Psal. Offeram tibi boues cum hircis. Boues etiam stultorum uerborum significant, ut recte per Salomonem dicitur: statimq; eam sequitur, quasi bos ductus ad uictimam: boum nomine etiã uita unius cuiusq; operatis exprimitur, ut per Moysen. Non alligabis os boui trituranti, & dominus: Dignus est operarius cibo suo. Vacca, carnalibus uitij plenitudo. In Psalmo: Inter uaccas populorum. Vacca etiam fideles omnes in ecclesia designant, qui dum sacri eloquij præcepta considerant quasi superimpositam sibi domini arcam portant: quorum plerique foris carnalibus affectibus ligantur, sed non declinant à recto itinere: quia arcam domini portant

uu 2 in mente

Le Pus -

Vul Pes -

Animal

Iumentum

Equus -

Asinus -

Asina

Camelus -

Tauri -

Boues

Vacca

*Vitulus**Sues**Arietes**Oves**Pecora**Hircus**Caprae**Agni**Agredi**Talpa**Canis**Ranae**Formica**Vermis**Aranea**Serpens**Draco**Scorpio**Vipera*

in mente. Vitulus, Christus, siue sancti. In Psalmo: Tunc imponēt super altare tuum vitulos. Et in aliam partem: Circumdederunt me vituli multi, hoc est, lasciuientes. Sues, peccatores immundi. In epistola Petri: Et sus locuta in uolutabro luti. Arietes, apostoli, uel ecclesiarū principes. In Psalmo: Adferte domino filios arietum. Oves, populi fideles: In Euang. Oves meae uocem meam audiunt. Pecora, simplices quique, minus praediti ratiocinandi subtilitate. In Salomone: Pasce animas pecorum tuorum. Hirci, peccatores, siue gentiles. In Daniele: Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab occidente super faciem totius terrae. Item in bonam partem: Offeram tibi boues cum hircis. Caprae, iusti, interdum ex gentibus uenientes. In Salomone. Capillatura tua sicut grex caprarum, quae reuelatae sunt de Galaad, quem admodum autem caprae praecipue pastum in alto quaerunt: sic & sancti mundi baptismo & poenitentia in supernis pastum desiderant, unde Apostolus: Nostra conuersatio in caelis est. Caprae sunt animae efferaiores factae per uanam doctrinam philosophorum, sed iam intra ecclesiam sanctam per sanctum Euangelium. Agni, Christus, uel apostoli, aut sancti. In Euangelio: Pasce agnos meos. Haedi, peccatores, uel motus carnis. In Euang. Haedos autem a sinistris. Talpae, idola, uel haeretici, qui non uident ueritatem. In Esaia: Ut adoretis talpas & uespertilioes. Canis, diabolus, uel Iudaeus, uel gentilis. In Psal. Et de manu canis unicam meam. Et in aliam partem, in Ecclesiaste: Melior est canis uiuus leone mortuo. Hic leonem diabolum, canem uero gentilem, uel hominem peccatorem accipiendum putant: quod ille ad fidem uel poenitentiam possit uenire, ille autem non ueniat: Canis item segnes praedicatores designat, ut ibi: Canes muti non ualentes latrare. Ranae, daemones. In Apoc. Et uidi de ore draconis spiritus tres immundos in modum ranarum. Sunt autem spiritus demoniorum. Item ranae, haeretici, qui in cenno uilissimorum sensuum commorantes, uana garrulitate oblatrare non desinant. Formica, prouidus, uel operarius. In Salo. Vade ad formicam o piger. Vermis, Christus per humilitatem assumpti hominis. In Psal. Ego autem sum uermis & non homo. Item in aliam partem. In Esaia: Vermis eorum non morietur, id est, siue ipse uermis, siue peccati conscientia, uel inquietudo prae cogitationis. Aranea, humana fragilitas. In Psal. Et tabescere fecisti uelut araneam animam meam. Telae araneorum, sunt opera temporalis concupiscentiae, quae nulla solidantur subtilitate, quae uentus rapit mortalis. Serpens, diabolus, uel maligni homines. In Euangelio: Serpentes, genimina uiperarum. Item in aliam partem, in Euangelio: Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: Serpens significat etiam prudentes, ut ibi: Estote prudentes sicut serpentes. Draco, diabolus, uel apertus persecutor. In Psalmo: Tu confregisti caput draconis, dedisti eum in escam populo Aethiopum. Scorpio, diabolus, uel ministri eius. In Euangelio: Dedi uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones. Vipera, idem quod supra. In Euangelio: Genimina uiperarum.

Deua

HOMO, aut homo totus, aut mens. In genesi: Fecit deus hominem ad imaginem & similitudinem suā. Et in malam partem. In Psalmo, Exurge domine, non confortetur homo, hoc est caro, uel diabolus. Nomine hominis etiam reprehensio designatur, ut in hoc Apostoli, cum enim sint inter uos zelus & contentio, nonne carnales estis, nonne homines estis. & alibi: Inimicus homo hoc fecit, id est, diabolus. Item ab Apostolo dicitur homo peccati & filius perditionis, id est antichristus: sed & carnis nomine homines significantur, inde est: Et uidebit omnis caro salutare dei. Anima tam hominum quam iumentorum dicitur, ita in Iob: Anima omnis uiuens & spiritus uniuersae carnis in potestate est omnipotentis. animam rationalem hominum usque ad spiritualem intellectum subleuat, animam autem irrationabilium usque ad corporeos sensus uiuificat.

Vir, spiritus, id est mens. In Apostolo: Caput mulieris uir. Item uir in malam partem. In Genesi: Bona facie ualde uirgo, quam uir non cognouerat, id est diabolus, qui plerumque mentem cogitatione corrumpit. Mulier, anima, siue caro humana. In Apostolo: Caput mulieris uir. Mulier pro sexu, ut: Misit deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege: Pro infirmitate ut apud Sapientem: Melior est iniquitas uiri quam mulier benefaciens. Virgo, ecclesia, uel sanctae animae. In Apostolo: Despondi enim uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo. Et in malam partem: Descende sede in puluere uirgo filia Babylonis, id est anima bonitate sterilis, quae hypocrisis uel malitia sit confusionis filia. Rex, dominus. In Apostolo: Rex regum, & dominus dominantium. Et in malam partem, ut de diabolo: Ipse est rex super uniuersos filios superbiae. Regina, ecclesia. In Psalmo: Astitit regina à dextris tuis. Et item regina, anima imperans corpori. Pater, dominus. In propheta: Et ero uobis in patrem, & uos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotens: Et in Euangelio: Unus est enim pater uester, qui in caelis est. Item de diabolo: Quia mendax est & pater eius, pater mendacii, & omnium qui in ueritate non permanserint. Mater, ecclesia, uel Hierusalem coelestis. In Apostolo: Illa autem quae sursum est Hierusalem, libera est, quae est mater nostra. Item qui bene loquendo fideles Christo generant & educant, matres in utroque sexu, ipso Christo teste, existunt. Frater, Christus uel proximus. In Psalmo: Narrabo nomen tuum fratribus meis, & ipse ait: Ite nuntiate fratribus meis. Soror, ecclesia, synagoga, uel Christi anima. In Canticis canticorum: Soror mea sponsa. Vir & uxor, Christus & ecclesia, intellectus spiritualis & historia scripturarum. In Apostolo, Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam. Sponsus, Christus, ideo quod à patre

uu ; ab initio

homo

Anima

Vir

Mulier

Virgo

Rex

Regina

Pater

Mater

Frater

Soror

Vir et Uxor

Sponsus

Sponsa ab initio sit promissus. In Psalmo: Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, & in Euangelio: Qui habet sponsam, sponus est. Sponsa, ecclesia, quæ utiq; diuinis sponsonibus sit promissa. In Canticis canticorum: Veni à Libano sponsa, ueni à Libano. Filius, populus credentium. In Apostolo: Iam non est seruus, sed filius: quod si filius, & hæres per deum: filius, id est, dominus, ut ibi: quod si filius uos liberauerit. Filia, anima fidelis, siue ecclesia. In Psalmo. Audi filia & uide, & in malam partem: Super filiam uagā dispone custodiam, id est animæ leuitatem. Proximi, fide propinqui, & qui misericordiam impendunt inopi. In Salomone: Venite manducate, & bibite, & inebriamini proximi. Amici, concordēs in deum. In Euangelio: Vos amici mei estis. Senes, consummata iustitiæ. In Genesi: Et mortuus est Abraham senex & plenus dierum. In Salomone: Cani sunt hominis senes, & ætas senectutis uita immaculata. Et in sinistram partem, de Salomone: Cumq; iam senex esset deprauatum est cor eius. Iuuenes, alacres in deum. In epistola Ioannis: Scribo uobis iuuenes, quia fortes estis, & uerbū dei in uobis manet, & uicistis malignū. Et in malā partē, in Regnorum libro de Roboam: Derelicto cōsilio seniorum, locutus est secundū cōsiliū iuuenum. Item ibi: Vē tibi terra, cuius rex iuuenis est. Paruulus, mēte humilis & simplex. In Euangelio: Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et in Euangelio: Nisi efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum, & Apostolus: Malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. Item in alteram partem, in Apostolo: Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus. paruulus etiam Christus intelligitur, qui se humiliavit usq; ad mortē. Meretrice, anima peccatrix, quæ relicto cœlesti uiro suo, id est Christo, adulterinos de diabolo iniquitatis fructus concepit. In Hieremia: Facies mulieris meretricis facta est tibi. Operarij, Apostoli, uel prædicatores. In Euangelio: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Pastor, dominus: Ego sum pastor bonus. Item pastor, Apostolus. In Euangelio: Pasce oues meas, & in malam partem: Et abiit ut pasceret porcos, id est qui sunt immundis cogitationibus. Mercenarij, seruiētes domino nō pro amore tantum diuino, sed pro temporali retributione. In Euangelio: Quanti mercenarij patris mei abundant panibus. Piscatores, Apostoli, uel doctores. In Euangelio: Et faciam uos fieri piscatores hominum. Medicus, Christus, uel doctus. In Salomone: Mansuetus uir cordis est medicus. Item Non egent sani medico, sed male habentes. Diues, fidelis abundans spiritalibus bonis. In Apostolo: Quia diuites facti estis in illo in omni scientia & in omni uerbo, diues etiam Christus, ut illud: Diues in omnibus qui inuocant illum. Et in aliam partem. In Euangelio: Væ uobis diuitibus. Pauper, humilis. In Euangelio: Et erat quidam Lazarus pauper. Et iterum: Beati pauperes spiritu. Pauper etiam est Christus, ut Apostolus: Christus egenus pro nobis factus est, cum esset diues. Et in malam partem. In Psalmo

mo: Quia pauperes facti sumus nimis. Vestitus, habens baptismi uel fidei integritatem, aut iustitiæ indumentum. In Euangelio: Et uidit ibi hominem non uestitum ueste nuptiali, & Apostolus. Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis. Nudus, carens baptismi sacramento, uel diuino adiutorio, uel bonis operibus. In Apocalypsi: Tu autem nudus & miser. Et in bonam partem. In Euangelio: Et reiecta, inquit, sindone nudus profugit ab eis, id est nudus terrena facultate. Viui, iusti. In Psalmo: Placebo domino in regione uiuorum. Et in alteram partem, in Salomone: Et laudauimus magis mortuos quam uiuentes. Mortui, peccatores, uel infideles. In Euangelio: Sine mortuos sepelire suos mortuos. Et in bonam partem: Beati mortui qui in domino moriuntur. Item: Mortui estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Cadauera, infidelium corpora. In propheta: Et impleam uallem Iosaphat cadaueribus mortuorum. Item in aliam partem: Posuerunt cadauera seruorum tuorum. Item, illud: Videbunt cadauera uiuorum, qui increduli fuerunt proiecta. Sepulchrum, corpus peccatoris, mortuam uitæ animam intrinsecus retinens. In Euangelio: Similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum. ediuerso dicit propheta de sepulchro domini: Et erit sepulchrum eius gloriosum.

DE INTERIORI HOMINE VII

INTERIOR homo, anima rationalis. In Apostolo: In interiori homine habitare Christum per fidem in cordibus uestris. Caput eius, Christus. In Apostolo: Caput uiri Christus. Vertex, summitas iustitiæ. In Salomone: Coronam enim gratiarum accipiet tuus uertex. Item in aliam partem: Verticem capilli perambulantium in delictis suis, id est summa nequitia. Capilli, ornatus iustitiæ, uel sensus. In Euangelio: Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Collum, sancta scriptura, ut in Canticis: Collum tuum sicut turris Libani, ex quo pendent mille clypei omnis armatura fortium, id est testimonia sanctarum scripturarum. alias superbia: Ut filia Sion ambulauerunt extento collo. Ceruix, superbia, ut: Dura ceruice. Oculi, intellectus fidelis & simplex. In Euangelio: Vestri autem beati oculi qui uident. & alibi, Oculi sapientis in capite eius, id est intellectus in corde prudentis. Et in malam partem. In Euangelio: Si oculus tuus nequam fuerit. Aures, obedientia fidelis. In Euang. Et aures uestræ quæ audiunt. Nares, spiraculum fidei, bonarumque uirtutum. In Iob: Et spiritus diuinus in naribus meis. Item: Nasus tuus sicut turris quæ est in Libano. Et in malam partem: De naribus eius procedit fumus, id est diaboli. Fauces, iudicium intellectus. In libro Iob: Et fauces meæ nonne sapientiā meditantur? Et in malā partē: Rauca factæ sunt fauces meæ. Os, sermo ipse. In Psal. Os iusti meditabitur sapientiā.

*Vestitus**Nudus**Viui**Mortui**Cadauera**Sepulchrum**Homo interior**caput uiri**Vertex
capilli**Collum**Ceruix, Oculi**Aures**Nares**Fauces**Os*

Lingua
Dentes -

Lingua, idem quod supra. In Psalmo, Et lingua eius loquetur iudiciū, uel scriptura, ut: Lingua mea calamus scribe. Dentes, sancti prædicatores, qui recte præcipiunt, & quemadmodum præcipiunt, ita uiuunt, ut hoc sponsæ dictum: Dentes tui sicut greges tonsarum ouium, quæ ascenderunt de lauacro, quæ omnes pariunt geminos, & sterilis non est in eis. Item interioris sensus, ut per Hieremiam: Fregit ad numerū dentes meos: dentes enim singula quæ cogitant quasi manducant, & comminuunt, & ad uentrem memorie transmittunt. Axillæ quæ sunt initia brachiorum, significant bonorum operum exordium, quas non mouisse pigro, sic imputat scriptura: Abscondit piger manum suam sub axilla. Humeri, fortitudo portantis, propheta de domino crucem portaturo: Potestas super humerum eius.

Axillæ -

Humeri

Manus -

Dextera

Sinistra

Pectus -

Venter

Sensus cordis -

Renes -

Lumbi -

Umbilicus -

Adeps

Ossa

Medullæ

Viscera

Pellis

Cutis -

Manus, opus. In Psalmo: Et laui inter innocētes manus meas. & potestas ut: Manus tuæ fecerunt me. Dextera, opera bona. In Euangelio: Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Sinistra, opera non bona, ut supra. Dextera etiam uita æterna, sinistra autem præsens, ut illud: Laeua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Pectus, arcanum intelligentiæ. In Euangelio: Discumbebat autem super pectus domini discipulus, quem Iesus amabat plurimum. Venter, capacitas rationis. In Abacuc. Venter meus turbatus est in me. Venter etiam mens, ut Hieremias: Ventrem meum doleo, quod quia de spiritali & non corporeo uentre dixit, adiungit: Sensus cordis mei conturbati sunt, & dominus in Euangelio: Qui credit in me, flumina de uentre eius fluunt aquæ uiuæ. Renes, interiora sensus. In Psalmo: Insuper & usque ad noctem increpauerunt me renes mei. Nihil occultius in homine quam cor & renes, unde scriptura: Scrutans corda & renes deus. Lumbi, fortitudo animi. In Apostolo: Accingite lumbos mentis uestre. & luxuria, ut in Euangelio: Sint lumbi uestri præcincti, & in Iob: Accinge sicut uir lumbos tuos. Umbilicus, appetitus concupiscentiæ. In Iob: Et uirtus eius sub umbilico uentris: id est quod sceminae genitalia per hoc significet, sicut in lumbis uirorum. Adeps, pinguedo gratiæ diuinæ, uel saturitas supernæ sapientiæ. In Psal. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima. Item in malā partē, Adeps, crassitudo malitiæ. In Psal. Adipē suum concluderunt. Ossa, firmitas animi. In Psal. Omnia ossa mea dicent, domine quis similis tibi: Et in malā partē, in Iob: Ossa eius uelut fistula artis. Item fraudulenta consilia ministrorū antichristi, ut in Psal. Deus dissipauit ossa illorū, qui hominibus placent. Medullæ infusio charitatis, & aliarum uirtutū. ut in Psal. Holocausta medullata offeram tibi. Viscera, affectus pietatis & misericordiæ. In Apostolo: Si qua uiscera miserationis. Et in alteram partem, in Actibus Apostolorum de Iuda: Et diffusa sunt omnia uiscera eius. Pellis, signū mortalitatis. In Genesi: Et fecit eis tunicas pellicias. Cutis, illi qui solis exterioribus intenti, interiorius marcescunt. Pili, uitæ ueteris cogitationes, qui sunt incidendi, unde per Moysen præcipitur: Leuitæ radant oēs pilos carnis suæ, Sanguis

Sanguis, operatio carnalis. In Psalmo: Libera me de sanguinibus deus deus salutis meae. Et item: Caro & sanguis regnum dei nō possidebūt. Et Esaias: Sanguis sanguinem tetigit. Item in bonam partem, ut Apostolus: Et sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni peccato. Caro, homo exterior. In Apostolo: Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Caro iuxta naturam, ut: hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, & ibi: Verbum caro factum est, unde Apostolus: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Item caro iuxta culpam, ut: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Genua, confessio humilitatis. In Cantico: Et nūc flecto genua cordis mei. & in Psalmo: Genua mea infirmata sunt à ieiunio. Aliquando uirtus fidei, in propheta: Reliqui mihi septem milia uirorum, qui non curuauerūt genua ante Baal. Pedes, cursus uitae, uel stabilitas mentis, uel fidei. In Psal. Stantes erant pedes nostri. Et in malam partem, in propheta: Cur claudicatis utroq; pede? Et, Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Calcaneū, supplantatio uitiorū. In Genesi: Ipse tuū obseruabit caput, & tu illius calcaneum. Item, terminus actionis, ut in Psalmo: Ipsi calcaneum meum obseruabūt. Gressus, profectus operum. In Psal. Perfice gressus meos in semitis tuis. Vestigia, signa uirtutum. In Psalmo: Vt non moueantur uestigia mea. Et in alteram partem, in Salomone: Et transiet uita (impiorum) tanquā uestigiū maris. Stola, indumentum baptismi uel fidei. In Euangelio: Cito proferte stolam primam. Cilicium, poenitentiae testimoniū. In Euange. Olim in cinere & cilicio poenitentia egissent. Cingulum, spiritualis operis accinctus. In Psalmo: Et praecinxisti me læticia. Zona, cordis munditia, Apostolus: Praecincti circa lumbos zonis aureis. Calciamenta, preparatio pacis. In Apostolo: Calciati pedes in preparationem Euangelij pacis. Arma interioris hominis, in Apostolo: Induti lorica iusticiae, & scutum fidei, & galeam salutis, & gladium spiritus, quod est uerbum dei.

*Sanguis -**Caro -**Genua**Pedes -**Calcaneū**Gressus**Vestigia**Stola**Cilicium**Cingulum**Zona**Calciamenta**Arma interioris*

DE HIS QVAE IN VSU ATQVE IN MEDIO
HABENTVR. VIII

PANIS, Christus, uel sermo dei. In Euāgelio: Ego sum panis uiuus. & alibi: Mittamus lignum in panem eius, id est crucem in corpus eius. & panis quemadmodum doctrinam, ita & malam significat, ut ibi, Panis absconditus suauior. Vinū idem quod supra. In Salo. Et bibite uinū quod miscui uobis. Vinū etiam securitatem rectitudinis significat, ut: Infundēs oleum & uinū: ut per uinū mordeatur uulnera, per oleū foueantur. Oleū, misericordia, uel spiritus sanctus. In Psal. In oleo sancto meo liniui eum. In aliam partē: Oleū autē peccatoris nō impinguet caput meum, id est, adulatio. Porcina, peccata. In Psal. Saturatus sum porcina. Azymum, synceritas cordis, sine fermento malitiae. In Apostolo, In azymis

*Panis -**Vinū -**Oleum**Azymum -*

*Ouum**Similago*
*subamum**Lac**sal*
*Mel**Fel*
*Acetum**Pix**Sicera**Calix**Mixum**Fex**Cibus**Potus**Promptuaria*

In azymis synceritatis & ueritatis. Ouum, spes certa fidei. Item in malam partem. Qui comederit de ouis eorum morietur, de improbis & male doctis.

Similago, puritas mentis, & fortitudo charitatis. In Leuitico: Si autem anima offert munus sacrificium deo, similago sit munus eius. Subcinericium, humilitatis oblatio. In Genesi: Festinanter consperge tres mensuras similaginis, & fac subcinericios. Et in malam partem: Factus est Effraim subcinericius. Lac, mentis synceritas. In epistola Petri. Rationabiles sine dolo lac concupiscite. Item in aliam partem, de rudibus in ecclesia: Lac uobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis. Hic lac exiguitas sensus. Lac coagulatum, uitij concretum, In Psalmo: Coagulatum est sicut lac cor eorum.

Sal, condimentum sapientiae, In Euangelio: Vos estis sal terrae, & habete sal in uobis. Mel, dulcedo praeceptorum dei. In Psalmo: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua domine super mel & fauori meo. Item aliter, in Salomone: Inueniens mel, manduca quod satis est, ne forte satiatus euomas, id est altiora te ne quaesieris. Fel, amaritudo malitiae. In Psalmo: Dederunt in escam meam mel. Acetum, asperitas corruptae mentis. In Psalmo: Et in siti mea potauerunt me aceto. Item acetum, correptio doctorum, unde Salomon: Acetum in nitro, qui catat carmina corde pessimo. Pix, inquinamentum & nigredo delictorum. In Salomone: Qui tangit picem, inquinabitur ab ea.

Sicera, confectio quaedam malitiae & nequitiae. In Euangelio: Vinum & siceram non bibet. Calix, domini passio. In Psalmo: Calicem salutaris accipiam, & ipse dominus: Pater transfer calicem hunc a me. Et in malam partem: Calix aureus Babylonis.

Merum, synceritas iudicii aut ueritatis, uel calor fidei. In Psalmo: Vini meri plenus mixto. Fex ultimum iudicii. In Psalmo: Veruntamen fex eius non est exinanita. Item illi qui secure in peccatis quiescunt, unde propheta: Requieuit in fecibus suis. Cibus, sermo uel uoluntas domini. In Euangelio: Meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui me misit patris. Potus, idem quod supra. In Psalmo: Et torrente uoluntatis tuae potabis eos, id est spiritu sancto. Et Psalmista: In compungendo potum meum cum fletu temperabam.

Item in aliam partem: Non est regnum dei esca & potus. Promptuaria, cordis receptacula. In Cantico Deuteronomij: In promptuarijs eorum timor. Pera, uictus sollicitudo, & impedimenta seculi. In Euangelio: Non peram in uia. Sacculus, thesaurizatio in deo. In Euangelio: Facite uobis sacculos qui non uetescant. Et in aliam partem: Sacculum communem possideamus, id est auaritiam.

Pecunia, uerba diuina. In Euangelio: Oportuit ergo te mittere pecuniam meam numularijs. Et sapientia unde Salomon: Sapientia occulta & thesaurus inuisus, quae utilitas in utrisque. Vellus, populus. In Psalmo: Et descendit tanquam pluuia in uellus. Linum, spiritalis fortitudo, uel candor, uel subtilitas scripturarum. In Exodo: Porro filijs Aaron tunicas lineas parabis. Item in malam partem:

Non

Non indues uestem ex lana linoq; contextam. Vtres, uasa humani corporis. In Euangelio: Vinum nouum in utres nouos mitti debet. Farina, opus bonum, uel scientia. In Euangelio. Abscondit mulier in farinæ fata tria. Item in malam partem: uanas cogitationes, ut propheta, Tolle molam & mole farinam. Mola, uitæ conuersatio. In Euangelio: Duæ molentes in mola. Possunt & duo testamenta lapides molæ significare, per quos labore differentium triticum ueteris instrumenti in farinam euangelij conuertatur.

Hæc igitur nomina cum in textu sacrae lectionis occurrunt, ita uel maxime ut exprimuntur apertioribus accipienda traduntur, licet in diuersas plerunque significationes pro persona uel tempore uel loco exeant, atq; in figuras locis congruas pro ratione allegoricæ interpretationis erumpant. Nam & abyssus intelligitur, sicut supra diximus, profunditas scripturarū, & item abyssus aquæ immensitas: Et rupti sunt fontes abyssi magnæ. Item abyssus, ineffabilia iudicia dei. In Psalmo: Iudicia tua abyssus multa. Item abyssus, infernus: Aut quis descendit in abyssum? id est Christum de mortuis reuocat. Item abyssus, corda hominum facinoribus tenebrosa: Abyssus dixit, nō est mecum, id est, sapientia. Ignis, sicut superius memorauimus, accipitur spiritus sanctus, ut Paulus, deus noster ignis consumens est: & iterum, ignis, charitas circumsepta eius, circumsepta ignis flammæ eius. Ignis, tribulatio. In Psalterio: Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentū. Item transiimus per ignem & aquam. Ignis, ira: Et consumam eos in igne iræ meæ, ait dominus. Ignis, uoluptas: Omnes adulterantur sicut clibanus corda eorum. Item ignis, mentis malitia, ut: Tunc ignis aduersarios cōsumit. Item uirtus charitatis, ut: Currus dei flamma ignis, rotæ eius ignis accensus. Vmbra, ut indicauimus, significatur protectio diuina. Item umbra aliquādo peccata: Sedentes in tenebris, & in umbra mortis. Vmbra aliquando pœna, in Iob: Vmbra mortis, & nullus ordo. Et quia umbra non longe est ab ea re cuius est umbra, ita & mors non longe est à pœna quæ infert mortem. Vmbra aliquando est delectatio peccatorum, in Iob de diabolo: Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Et rursus species aliquæ specie una res multas significant. Duo testamenta, eo quod hic duo illi lapides, molares possint significare, memorauimus. Et item duo testamēta duo Cherubin, in Exodo: duo animalia, in Abacuc: duæ petrae, in Exodo, & in Canticis canticorum, quarum uelamento sponsa & Moses proteguntur: duo montes enei, in Zacharia, de quorum frutetis myrtinis & obscura opacitate egrediuntur quadrigæ cum equis rufis, nigris, albis, & varijs. Sed has tam multimodas significationes in singulis prosequi nominibus, non solum laboris immensi, uerum etiam impossibile arbitrati sumus. Nunc ergo ad eum interpretationis modum atque ordinem, quem paululum pro necessitate disputandi interrupimus, reuertamur.

Cophini, apostoli. In Euan. Et tulerūt reliquias duodecim cophinos fragmentorum

gmentorum plenos. Item in aliam partem. Manus eius in cophino seruierunt, id est, in seruitute, uel tribulatione, quam Aegyptij intulerunt. Cathedra, doctrina. In Psalmo. Et in cathedra seniorum laudent eum. Item in aliam partem: Et in cathedra pestilentiae non sedit, id est in doctrina haeretico- rum. Scabellum, humiliatorum subiectio. In Psalmo. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Item humanitas Christi, ut in Psalmo. Adorate scabellum pedum eius. Statera, aequitas, uel diuinæ gubernationis potentia. In Esaia: Et librauit in pondere montes, & colles in statera.

Cinis, humanæ fragilitatis inanitas. In Salomone: Quid superbis terra & cinis? Olla, profapia. In Psal. Moab olla spei meae, id est quod de Ruth Moabitide Christi secundum carnem profapia descenderit. Item in aliam partem, olla, tribulationis excoctio, in propheta: Et uidi ollam succensam à facie Aquilonis. Lampades, animæ iusticia fulgentes. In Euangelio: Et praeauerunt lampades suas. Item claritas miraculorum, uel uerba prædicatorum, quæ stulti contemnunt, ut Iob. Lampas cōtempta apud cogitationes stulti.

Tenebræ delectationes uel doctrinae prauæ, ut in Psalmo: In tenebris ambulāt. Item occulta iudicia dei, ut in Psal. Posuit tenebras latibulū suū, Item castigatio uel aduersitas, ut Esaia: Ego dñs formans lucē & creans tenebras.

Lucerna, ecclesia, uel anima. In Euangelio. Sint lumbi uestri accincti, & lucernæ ardentes. Aliquoties lucernæ, opera bona: Sic luceat lumen uestrum, ut uideant opera uestra bona. Modius, corpus humanum, uel legis litera, uel populus iudæorum. In Euangelio: Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio. Item iustum iudicium uel mentis libratio in dei & proximi æqua libratione. Vnde Moyse: Iustus sit tibi modius. Candelabrum, ecclesia, uel corpus domini, aut sancta scriptura. In propheta: Et uidi à dextris altaris candelabra duo ardentia. Mensa, altare, uel refectio spiritalis. In Psalmo. Paraisti in conspectu meo mensam. Clauis, adaperitio scientiæ spiritalis. In Luca: Væ uobis legisperitis, quia tollitis clauem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. Item clauis, iustitiæ, misericordiæ, pietatisq; uirtutes. In Euangelio: Tibi dabo clauis regni cœlorū. Clauis, timor dei, ut in Psalmo: Confige timore tuo carnes meas. Item clauis, scientiæ fortis doctores, ut Salomon: Verba sapientum ut stimuli & clauis in altu defixi. Seræ, repagula aduersus impios diuinorum præceptorum. In Psalmo. Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Ascia uel dolabrū, prauorum persecutio. In Psalmo: In bipenne & ascia deiecerunt eam. Bipennis, geminata afflictio, in Psalmo: ut supra. Framea, anima iusti, ut, abundant ergo iusti & effundet framea. Item mors, ut in Psalmo: Erue à framea deus animam meam. Gladius, uerbum dei. Apostolus enim, gladius spiritus, quod est uerbum dei. Item Lingua falsi testis, ut in Psalmo: Dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Nauis, ecclesia. In Euangelio: Nauicula multis in medio mari iactabatur fluctibus. Solet & homo

homo nauicula dici, ut nauæ cogitationes hominū gubernantes aduertantur. Retia, prædicatio. In euange. Et mitte retia in capturam. Trabes, peccatum grauius. In euange. Eijce primum trabem de oculo tuo. Festuca, peccatum leuius. In euange. Et tunc uidebis eijcere festucam de oculo fratris tui.

Laqueus, dolus. In psalmo: Laqueum parauerunt pedibus meis. Funes, fors, uel hæreditas. In psalmo: Funes ceciderunt mihi præclaris. Item funes, peccata: Væ qui trahitis peccata uelut funem longum. Et iterum: Funes peccatorum circūplexi sunt me. Rota, orbis, aut uita humana. In psalmo: Vox tonitru tui in rota. Item: Deus meus pone illos ut rotam, id est, uolubiles, uel instabiles effice in malitia sua. Item utrumq; testamentum, ut est apud Ezechielem. Spongia, caua infidelitas Iudæorum. In euange. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circūponentes obtulerunt ori eius. Scala, sanctorum profectus. In Genesi: Viditq; in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens coelos, angelos quoq; dei ascendentes & descendentes super eam. Scopæ, cura superstitionis per uanam gloriam. In euange. Et ueniens inuenit uacantem scopis mundatam & ornatam. Stuppæ, coetus malignantium per uitia & peccata: ut propheta, Stuppæ collectæ synagoga peccantium. Margarita, doctrina euangelica, uel spes regni cælorum. In euange. Inuenta autem una preciosa margarita, abiit, & uendidit omnia quæ habuit, & emit eam. Anulus, signaculum fidei. In euange. Et date anulum in manum eius. Item de hoc in psal. Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Chlamys, laudis ornatus. In Salomone: Chlamydes fecit uiro suo, id est, uestimentum, quod de duobus coloribus, tanquam de duobus testamentis confectum sit. Aurum, interior scripturarum intellectus. In psalmo: Et posteriora dorsī eius in specie auri. Item Christi diuinitas: ut in Canticis sponso dicitur, Caput eius aurum optimum. Item splendor supernæ ciuitatis Hierusalem, quam Ioannes se uidisse testatur: Ipsa uero ciuitas, aurum mundum. Item sapientia: ut Salomon, Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis. Item splendor sanctitatis, quem subito commutatum Hieremias dicitur, Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Argentum, eloquia diuina, siue intellectus literæ, uel historiæ. In psalmo: Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Item in malam partem: Aurum & argentū eorum eruginauit. Scoria, spuma, uel rubigo, quam in fornace deponit argentū. tales erūt peccatores, cum eos gehennæ caminus acceperit. Lapidēs preciosi, apostoli, uel sancti, siue opera ipsa uirtutum. In apocalypsi: Fundamenta muri ciuitatis omnia lapide precioso ornata. Æs, uanitas, uel inanitas fidei. In apostolo: Factus sum uelut æs sonans. Item in aliam partem: Posuisti ut arcū æreum brachia mea. Hic æreum, fortem, uel firmum. Ferrum, tribulatio, uel homo ipse. In psalmo: Ferrum pertransiit animam eius. Plumbum, pondera peccatorum. In propheta: Et uidi iniquitatē super talentum plumbi. Fictile, fragilitas carnis.

nis. In apostolo: Habemus thesaurum hunc in uasis fictilibus.

DE VARIIS VERBORVM SIGNIFICATIONIBVS,
quæ per infinitiuum dicuntur. IX

AEDIFICARE, bona opera facere, uel bene docere. In apostolo: Si quis autem ædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, id est, opera diuersarum uirtutum. Destruere, mala opera exercere, uel male docere. In Salomone: Unus ædificans, & unus destruens. Mundare, uitijs expurgare. In euangelio: Terigit eum Iesus, dicens, Volo, mundare: & confestim mundata est lepra eius. Stare, fide consistere. In apostolo: State in fide. Ambulare, ad deum tendere. In psalmo: Et ambulabam in latitudine. Sedere, in deo humiliter quiescere. In euangelio: Vos autem sedete in ciuitate. Iacere, aut uitijs, aut tentationibus succumbere. In euange. Et inuenit eam iacentem in lecto. Currere, in operibus bonis properare. In apostolo: Sic currite ut comprehendatis. Vigilare, custodiam cordis adhibere, uel in deum resurgere. In psalmo: A uigilia matutina usq; ad noctem. Et apostolus, Euigilate iuste & nolite peccare. Item alibi: Vigilate, state in fide, uiriliter agite. Dormire, post trāsitum apud deum requiescere. In psalmo: Nunquid qui dormit, non adiiciet ut resurgat? Et aliter: dormire, peccatorum sopore torpescere. In apostolo: Surge qui dormis. Erubescere, in malo optimū, in bono pessimum: unde dicitur, Est confusio adducens peccatū, & est confusio adducens gloriā. Ascensus, profectus in deum. In psalmo: Ascensus in corde eius. Descensus, defectus à deo. In euang. Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho. Via, Christus. In euange. Ego sum uia, ueritas, & uita. Et aliter: uia, uita hominis. In psalmo: Vias meas enunciaui, & exaudisti me. Et Salomon, Comedent fructum uiarum suarum. Spaciosa, uitiorum illecebris dilatata. In euangelio: Lata porta & spaciosa uia, quæ ducit ad perditionem. Arcta, districta, uel tribulationibus pressa, quæ ducit ad uitam. In euangelio, Quàm angusta porta & arcta uia quæ ducit ad uitam. Directa, præceptis dei ordinata. In Esaia: Rectas facite semitas eius. Praua, à dei præceptis deuia. In Esaia: Et erunt praua in directa, & aspera in uias planas. Plana, obedientia præceptorum exæquata. In Esaia, ut supra. Aspera, inobedientiæ asperitate horrida: ut supra. A dextris, à parte iustitiæ. In euangelio, Statuet quidem oues à dextris, hœdos autem à sinistris. A sinistris, à parte iniustitiæ. In Euangelio, ut supra. Fouea, dolus, uel lapsus in mortem. In Psalmo, Foderunt ante faciem meam foueam. Puteus, diabolus, uel infernum. In Psalmo, Neque urgeat super me puteus os suum. Et in bonam partem: in Genesi, Ad puteum iuramenti, id est, ad aquam fidei. Item, initium fidei: ut in Canticis, Fons hortorum, fons aquarum uiuentium. Fons, Christus: ut in Psalmo, Sitiuit anima mea ad dominum fontem uiuum, Item, dona dei: ut in Psalmo, Et apparuerunt fontes aquarum.

Item

Item in malam partem, peruerforum dogmatum doctores, & iniqua agentes: ut Petrus, Hi sunt fontes sine aqua. Torrens, tentationum uis mentem impellens: ut in psalmo, Torrentem pertransiuit anima nostra. Item frigus peccatorum, à quo Dauid liberari desiderans ait, Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. Sanitas, mentis integritas. In psal. Clamaui ad te, & sanasti me. Languor, uitiorum morbus. In psalmo, Qui sanat omnes languores tuos. Et in euang. Ipse languores nostros tulit. Lepra, peccatorum contaminatio. In euang. Et confestim mundata est lepra eius.

DE HIERUSALEM, VEL ADVERSIS EIVS. X

HIERUSALEM, ecclesia uel anima. In psalmo: Lauda Hierusalem. Et notandum, quod quaecumque in ecclesia generaliter conueniunt, hæc & ad animam referri possunt. Sion, idem quod supra. In psalmo: Lauda deum tuum Sion. Filij Sion, filij ecclesie. In psalmo: Et filij Sion exultauerunt super regem suum. Filia Hierusalem, idem ut supra: id est, anime celesti uitæ deditæ. Alias filia sunt infernæ anime: ut in libro Sapietiae, Filia tibi sunt, serua corpus illarum. Tabernaculum, corpus domini, uel ecclesia. In psalmo: In sole posuit tabernaculum suum. Item celestis patria: ut in psalmo, Ingrediar in locum tabernaculi. Arca, caro dominica, uel corda sanctorum deo plena. In psalmo: Tu & arca sanctificationis tuæ. Item arca, ecclesia, intra quam saluanda clauduntur. In Genesi: Remansit autem solus Noe, & qui cum eo erant in arca. Tabulae lapideæ duæ, ut puto, propter testamenta duo: uel propter duo præcepta dilectionis, dei, & proximi. In Exodo: Et dixit dominus ad Moysen, Excide tibi duas tabulas. Lex, præcepta diuina. In psalmo: Lex domini immaculata. Chirographum, conscriptio hominis peccatoris cum diabolo per manus iniquitatis. In Aposto. Chirographum peccati quod erat contrarium nobis. Pactum, confederatio gratiæ diuinæ cum homine. In Psalmo: Vidi non seruantes pactum. Testamentum, confirmatio uoluntatis diuinæ. In propheta: Et confirmabo testamentum meum super domum Iuda. Stilus ferreus, fortis sententia diuini uerbi. Præputium, uita gentilis. In Aposto. In præputio aliquis uocatus est, non circundatur, id est, etiam qui ex gentibus ad fidem Christi ueniunt, corpore non circuncidantur. Circuncisio, expoliatio uitiorum. In Aposto. Circuncisi estis circuncisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis. Cornu, fortitudo, uel regnum. In Regnorum: Et exaltauit cornu Christi sui. Purpura, martyrij species per cruorem. In Exodo: Omnis qui percipit corde, adferet initia domino, aurum, argentum, ærumentum, hyacinthum, purpuram, coccum netum, & byssum. Fimbrie, uerba fidei diligenter retinenda: ut in psalmo, Omnis gloria eius filia regis ab intus in fimbria. Coccus, idem quod supra: uel charitatis ardor, uel crucis mentio. In Exodo, sicut supra. Byssus, castitatis, uel continentiae candor. In Exodo, ut supra. Hyacinthus, confessorum liuores. In Exodo, ut supra.

Superhumerales, operum ab humeris significatio. In Exodo: Et fecerunt superhumerales de auro & hyacintho, & purpura, & cocco neto, & bysso torta.

Rationale, doctrinæ, uel rationis à pectore declaratio. In Exodo: Et fecerunt rationale opere textili secundum opus superhumeralis. Poderis, doctrina secretior atq; perfectior. In Exodo: Et fecerunt uestimētum poderem sub umbone opus textile totum hyacinthinum. Lamina aurea in fronte, crucis præfiguratio. In Exodo: Et fecerunt laminam auream, & inscripserunt in ea literas deformatas signaculum sanctitatis domini: id est, nomen tetragrammaton domini. Templum, corpus domini, uel sancti. In apost. Vos enim estis templum dei uiui. Et ipse ait: Soluite templum hoc. Altare, fidei altitudo. In psalmo: Tunc imponent super altare tuū uitulos. Sacrificium, oblatio iustitiæ, In psalmo: Sacrificate sacrificium iustitiæ. Item laus dei: ut in psalmo, Sacrificium laudis honorificabit me. Holocaustum, totus fide accensus. In Psal. Holocausta medullata offeram tibi. Hostia, Christus, uel anima dicata deo. In apost. Oblationem & hostiam deo. Myrrha, mortalitatis indicium. In Psalmo: Myrrha & gutta & casia à uestimentis tuis.

Thus, uirtus orationis: ut in psalmo, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Vnguentum, diffusa nominis Christi gratia. In Salomone: Vnguentum diffusum nomen tuum. Sancta sanctorum, interiora quæq; mysteria domini, uel regna cœlorum. In epistola ad Hebræos: Non enim in manu factis sanctis Iesus introiuit exemplaria uerorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc uultui dei pro nobis. Sabbatum, requies spiritalis. In Genesi: Et requieuit dominus ab omnibus operibus suis. Item Esaias: Si auerteris à sabbato pedem tuum. Item in malam partem: Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius: & cætera. Quadragesima, figura præsentis uitæ ac laboris. In euangelio: Et cum ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Pascha, prænuntiatio dominici transitus. In Euange. Ante diem autem festum paschæ sciens Iesus quia uenit eius hora, ut transiret ex hoc mundo ad patrem. Quinquagesima, manifestatio futuræ beatitudinis, uel remissionis. In Leuiti. Numerabitis ergo septem hebdomadas plenas usq; ad alteram diem, & infra, id est, quinquaginta dies. Iubileus, uenturæ quietis significatio. In Leuiti. Annus remissionis signum sanctum erit uobis. Ciuitas dei, ecclesia, uel anima. In psalmo: In ciuitate dei nostri.

Ciues, fideles. In apost. Sed estis ciues sanctorum & domestici dei. Muri, munimenta scripturæ diuinæ, uel prophetæ, aut sancti. In psalmo: Edificentur muri Hierusalem. Item in aliam partem: In deo meo transgrediar murum. Turres, apostoli, uel perfecti quicq; In psalmo: Et abundantia in turribus tuis. Portæ, scripturæ sanctæ, uel iustitiæ, uel apostoli, aut angeli. In psalmo: Et eleuamini portæ æternales. Item in aliam partem: Quia lata porta & spaciola uia quæ ducit ad mortem. Plateæ, latitudo dilatata sanctorum. In Apocalypsi: Et plateæ ciuitatis aurum mundum, tanquam uitrum perlucidum

perlucidum. Fundamentum, Christus, uel fides. In apostolo: Fundamentum aliud nemo potest ponere, quàm id quod positum est, Christus Iesus.

Maceria, lex, uel angelorum custodia. In cantico Esaia: Et maceria circumdedit, & calamos affixi, & plantaui uineam. Domus, anima in qua Christus habitat, uel ecclesia. In psalmo: In domum domini ibimus. Cœnaculum, altitudo meritorum, uel scientiæ. In euang. Et ipse uobis ostendet cœnaculum magnum. Ostium, ad apertio fidei. In apostolo: Ostium enim mihi apertum est, magnum & euidens. Ostiarius, Christus, qui dicit, Per me si quis introierit, saluabitur. Columna, firmamentum, uel stabilitas spiritalis. In apost. Iacobus & Ioannes & Cephas, qui uidebantur columnæ esse. Paries, interdum structura bonorū operum. In Cantico can. Ecce hic retro post parietem nostrum prospiciens per fenestras. Fenestræ, uisus & auditus, uel ceteri sensus: ut supra, Prospiciens per fenestras. Item in malā partem: Mors introiuit per fenestras. Gradus, spiritalis ascensus. In Psalmorū titulo: Canticum graduū. Ibunt sancti de uirtute in uirtutem. Pauimentum, humilitas, uel afflictio animæ, siue in terrena declinatio. In psal. Adhæsit pauimento anima mea. Psalteriū, opera bona. In psal. Psalterium iucundum cum cithara. Cithara, pectus deuotū, in quo tanq̃ nerui sunt uirtutes, hoc est, spiritalia bona. In Psal. Exurge psalteriū cum cithara. id est, opera cum fide: uel de ipso domino, resurrectio carnis cum diuina uirtute. Decachordum, præcepta decem, uel geminati quinque sensus hominis exterioris cum interiore. In Psalmo: In decachordo psalterio, cum cantico & cithara. Organum, homo, uel ille qui est assumptus à domino. In psalmo: Laudate eum in chordis & organo. Tympanum, attenuatum corpus ieiunio. In Psalmo: Laudate eum in tympano & choro. Chorus, concordia. In psalmo: ut supra. Tuba, uocis exaltatio in prædicatione diuina. In propheta: Exalta ut tubam uocem tuam. Cymbala, labia dominum confitentia, uel dilectio dei & proximi. In Psal. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus. Iubilatio, clamor spiritali feruore expressior. In Psal. Laudate eum in cymbalis iubilationis.

Ægyptus, mundus hic, uel gentilium populus. In psalmo: Venient legati ex Ægypto. Æthiopia, ecclesia ex gentibus. In psalmo: Æthiopia præueniet manus eius deo. Item in aliam partem: in Psalmo, Dedisti eum escam populo Æthiopum. Babylon, aut mundus, aut Roma. In Apocalypsi: Et Babylon magna uenit in memoriā ante deum dare ei calicem uini indignationis iræ eius. Inimici, diabolus, uel uitia. In psal. Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. Fures, hæretici, & pseudoprophete. In euangelio: Omnes quotquot uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Gentes, uitia. In pentateucho: Cum introduxerit te dominus deus in terrā quam possessurus ingredieris, & deleuerit gentes multas corā te. Item in aliam partem: Omnes gentes plaudite manibus. Pugna, certamen aduersus nequitias spirituales, uel aduersus uitia cōflictus. In apostolo: Sic pugno non quasi

aerem uerberans. Pax, carnis in bonum & spiritus concordia. In psal. Rogate quæ pacis sunt Hierusalem. Item pax, Christus. In apostolo: Ipse enim est pax nostra. Victoria, de diabolo, uel de aduersis triumphus. In apost. Deo autem gratia, qui dedit nobis uictoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Brauium, consummatorum præmium meritorum. In apost. Ad destinatum persequor, ad brauium supernæ uocationis dei. Corona, æternæ gloriæ pro iustitia merces. In apostolo: De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Quoniam spiritualium profectuum cōsummatio prouehit ad coronam, recte horum quoq; spiritalem nominum interpretationem corona consummat. Quæ tamen nomina uniuersa complecti arduum duximus, sicut etiam illud, ut depromerentur cuncta quæ se in utramq; partem gemina significatione diffundunt.

DE NVMERIS

XI

SANE tandem his nominibus absolutis, numeros quoq; breuiter digeramur, quos mystica exemplorum ratio inter sacratos celebriores fecit. I. Hic numerus ad unitatem deitatis refertur: in pētateucho. Audi Israel, dominus deus tuus unus est. Et Apostolus, Vnus deus, una fides, unum baptisma. Et arca Noe, qua sancta ecclesia designatur, in uno cubito cōsummat: quia in unius dei contemplatione requies æterna perficitur. II. Ad duo testamenta diuinæ legis referuntur: in Regnorum, Et fecit in Dabir duo Cherubin decem cubitorum magnitudine. Duo præcepta charitatis, amoris uidelicet dei, & proximi. Duo in agro, duo in molendino, duo in lecto leguntur in sancto euangelio. III. Ad trinitatem: in Ioannis epistola, Tres sunt qui testimonium dant in cælo, pater, uerbum, & spiritus sanctus: & tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Et in Gen. Tres propagines. IIII. Ad quatuor euangelia: in Ezechiele, Et ex medio eorum, similitudo quatuor animalium. Sicut & quatuor flumina paradisi. Nomen tetragrammaton quatuor literis Hebraicis scribitur. Quatuor cornibus sancta crux insignitur: ut Abacuc, Cornua in manibus eius. V. Ad quinque libros Moyli, ad quinque porticus, ad quinque panes, ad quinque plagas in corpore dominico. Apostolus: In ecclesia uolo quinque uerba sensu meo loqui. VI. Ad diem sextum, quo dominus hominem cum uniuersis terræ animantibus, fecit. In Genesi: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Item paulopost: Et factum est uespere, & factum est mane dies sextus. Senario numero perfectio comprehenditur: propterea deus sex diebus mundum perfecisse describitur, & ipsis quinque unus adijcitur, ut lex per euangelium impleatur. Sex sunt ætates seculi: quinque transierunt, sexta à Ioanne Baptista & inhumanato Christo decurrit ad finem seculi: unde & sexta die fecit deus hominem ad imaginem suam, quia sexta ista ætate manifestatur per euangelium reformatio mentis nostræ, secundum imaginem eius qui creauit nos. Sex has ætates, illæ sex hydræ significant

significant, quas dominus impleri iussit aqua: & in ijs aqua conuersa est in uinum, ut iam manifestatum Christum in lege & prophetis intelligamus. Illa ergo tempora sex, quasi per articulos distributa, atq; distincta, quasi uasa essent inania, nisi à Christo implerentur. Tempora utiq; inaniter præterirent, nisi in eis dominus Iesus Christus prædicaretur. Impletæ sunt igitur hydræ, id est, adimpletæ sunt prophetiæ. VII. Ad diem septimum, in quo perfectis omnibus dominus requieuit. In Gen. Et requieuit deus die septimo ab omni opere quod patrarat. Numerus is humanæ rationis causa summam perfectionem significat: quia ex primo pari & ex primo impari constat: ex primo siquidem qui diuidi potest, & ex primo qui diuidi non potest. Hinc iubileus, qui perfecta requies exprimitur, septem hebdomadis constat. Hinc septem spiritus, qui sunt ante thronum dei. Et septiformem gratiam spiritus sancti significauerunt septem panes, quibus Christus quatuor hominum milia satiauit. VIII. Ad diem dominicum resurrectionis, id est octauum. In titulo Psalmi, In finem pro octaua. IX. Ad sacramentum horæ nonæ, quæ dominus spiritum emisit. In Euangelio: Et circa horam nonam clamauit Iesus uoce magna. Sunt & nouem nomina preciosorum lapidum, & nouem sunt ordines angelorum. X. Ad decalogum, id est, decem uerba, quæ in tabulis duabus scripta sunt. In Psal. Decachordo psallam tibi. XI. Ad apostolos. In Euang. Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam. Undenarius etiam numerus, quando denariû monade excedit, pro transgressione & reprehensione ponitur: unde & Petrus apostolus nõ passus est numerû apostolorum in undenario consistere, sed elegit Mathiam duodecimum in ordine. Hinc undecim saga cilicina in ueteri lege fieri præcipiuntur, quæ significant poenitentium actus pro commissis peccatis. Ad undecimam tadem horam, gentiles & ætas decrepita uocatur. XII. In Euangelio, Duodecim autem nomina sunt hæc. Hoc numero significatur uniuersa iudicantiû multitudo, propter duas partes septenarij, quæ plerumq; significatur uniuersitas: quæ duæ partes, id est, tria, & quatuor, altera per alteram partem multiplicatæ, duodecim faciunt. XIII. Ad sacramentum dominicæ generationis. In Euang. ab Abraham usq; ad Dauid, generationes sunt quatuordecim. XV. Ad quindecim gradus templi, quos fecit Salomon: ad quorum numerum, quindecim Psalmi qui inscribuntur Canticum graduum, compositi sunt: id est, à Psalmo, Ad dominum cum tribularer: usque ad, Laudate nomen domini. XVI. Ad numerum prophetarum. XXII. Ad sacramentum diuinorum uoluminum, secundum literas Hebræorum. XXIII. Ad mysterium numeri seniorum. In Apocalypsi: Et super thronos uiginti & quatuor seniores. Et uigintiquatuor fortibus in ministerio templi distributi fuerunt sacerdotes à rege Dauid. XXX. Ad fructus fidelium coniugiorum. In Euangelio: Et dabunt fructum aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum: quod ad coniuges, sexagesimum ad uiduas, ceterum ad uirgines pertinet.

XXXIII. Ad mysterium ætatis, qua dominus in carne uersatus est: in apostolo, sicut quibusdam ex hoc uidetur, Donec occurramus in unitate fidei, & agnitionis filij dei, in uirum perfectū, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. XL. Ad quadagesimæ sacramentum: in euangelio, Et agebatur à spiritu in deserto diebus quadraginta. Et uirtus decalogi, per quatuor libros euangelij impletur, decalogi autem mandata perficimus, si quatuor sancti euangelij libros perfecte custodimus: sic per continentiam, uigilias, & orationes, & cætera quæ Apostolus commemorat, arma iustitiæ ad immortalis uitæ præmia peruenimus. XLII. Ad numerum in eremo mansionum, uel ad numerum generationum, quæ ab Abraham sunt usque ad dominum Iesum Christum. XLVI. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum, à transmigratione redeuntib. Iudæis: secunda ædificatione post Salomonem. Hic annorum numerus perfectioni dominici corporis aptissime conuenit.

L. Ad pentecosten: in Actibus apostolorum, Et cum complerentur dies pentecostes. LX. Ad fructum uiduis, siue continentibus debitum: in euangelio, Et dabunt fructum, aliud sexagesimum. LXXII. Ad numerum presbyterorum Moysei, uel discipulorum quos dominus elegit: in euangelio, Post hæc autē designauit dominus & alios septuagintaduos, & misit illos binos.

C. Ad martyrum fructum, siue uirginum: in euangelio, Dabunt fructum, aliud centesimum. Numerus ille absolutam perfectionem significat: sicut de electis dicitur: Qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores: & cætera quæ sequuntur: centuplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Centum etiam quantitatem temporis indicat: ut Esaias, Centum annorum puer morietur: & cætera. Est & in euangelio centesima ouis, quam Christus sacris suis humeris imponens ad coelestem patriam detulit. M. Millenarius numerus pro perfectione omnium numerorū ponitur, & pro perfecta bonorum omnium actione. Sic Petrus in epistola: Vnum uero hoc non lateat uos charissimi, quia unus dies apud deum, sicut mille anni. Nam in cognitione dei, præterita, præsentia, & futura, sunt æqualiter præsentia: & quæ longa, siue breuia nobis uidentur temporum curricula, æqualis spatij sunt apud deum.

Hos igitur certos sacratosq; numeros exempli tantum causa protulimus. Sunt uero præter eos plurimi, uel penè omnes sacрати, qui quo modo fiant, ipse diuinæ lectionis scrutator inuenies.

FINIS

D. EVCHERII LVG-

DVNENSIS EPISCOPI IN PRIMVM

librum Instructionum Præfatio

ad Salonium.

AEPE A' ME REQVIRIS MVLTARUM rerum absolutionem, quæ in diuinis uoluminibus interpretem postulant: colligam, prout redierint in memoriam, quæ à te mi Salonii studio cognoscendi sedulo copioseq; prolata sunt: atq; eis non ex meo ingenio, sed ex illustrium doctorum iudicio, neq; ex propria temeritate, sed ex aliorum autoritate respondeam, confectans, non tam eloquij exultantis ambitu, quam

necessariæ breuitatis modum. Sic enim & innumeris satisfieri inquisitionibus tuis poterit, & mihi insuper liberum erit aliqua extrinsecus quæ cognitioni tuæ utilia arbitrabor, inserere: ut est illud, Quid significet Alleluia, Diapsalma, Amen: quid sit Cidaris, Ephod, Siclus, & cætera: quæ uel in sacris libris frequentata, uel maxime in ecclesiæ usu posita, interpretationem requirunt. Hæc cum se legentibus per totum scripturarum corpus crebro offerant, non ab re existimaui ea tibi cum significationibus suis in opere hoc, quasi coaceruata ostendere. Dignum namq; est quacumq; cura mea ingenium tuum reparari, qui uixdum decem natus annos eremum ingressus, inter illas sanctorum manus non solum imbutus, uerumetiam enutritus sis ab Honorato patre, illo inquam primum insularum, postea etiam ecclesiarum magistro: cum te illic beatissimi Hilarij tunc insulani tyronis, sed iam nunc summi Pontificis doctrina formaret, per omnes spiritualium rerum disciplinas, ad hoc etiam te postea consummantibus sanctis uiris, Saluiano, atq; Vincentio, eloquentia pariter sapientiaq; præminentibus. His igitur

Hilarius

Saluianus
Vincentius

tot ac talibus usus magistris, ex me quoque minimo

omnium audies, quæ sciscitatus es. In quibus

iam nunc & interrogantem te, &

me respondentem re-

cognosce.

Vale in Christo.

DE QVAESTIONIBVS

DIFFICILIORIBVS VETERIS
& Noui Testamenti.

IN GENESI INTERROGATIO

VIBVS scripturarum testimonijs trinitas approba-
tur: RESPONSIO, Multifariam, & multis id qui-
dem significatiōibus per omnia ferè sacra uolumina de-
claratum manifestatumq; diffunditur: sed nos breuiter
hoc in ipso statim diuinarum scripturarum demonstre-
mus exordio. In principio, inquit, fecit deus cœlum &
terram. Et infra: Et spiritus dei ferebatur super aquas.

In principio: hoc est, in filio: quia per filium fecit deus pater cœlum & terram. Cui & illud à patre dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudi-
nem nostram. Omnia enim per filium operatus est: quia omnia per ipsum
facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ferebatur autem super aquas spiri-
tus dei: utiq; sanctus. Ecce habes & deum patrem, & filium, & spiritum san-
ctum. Item aliud: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis
uirtus eorum. Ecce deum, & uerbū quod est filius, & spiritum eius sanctum.
Item in euāgelio: Ite, baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spi-
ritus sancti. Sed pater ingenitus, filius genitus, spiritus sanctus nec genitus
nec ingenitus. Ne si ingenitum dixerimus, duos patres dicere uideamur: & si
genitum, duos filios: sed potius qui ex patre & filio procedat, uelut quædam
patris filijq; concordia. Neq; apud nos potest sine spiritu sancto iusta esse
concordia. Idem spiritus & charitas & donum dei dicitur. Idem & diuisor est
gratiarum. Ergo pater ex quo omnia, filius per quem omnia, spiritus san-
ctus in quo omnia: sicut & Apostolus dicit, Quoniam ex ipso & per ipsum
& in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. **I N T E R R.** Spiritus
dei quomodo ferebatur super aquas? **R E S P.** Non peruagatione, sed pote-
state, dum creaturæ suæ supereminet regentis imperio. **I N T.** Aquas ubi
legimus à deo factas? **R.** Et si factas eas in exordio creaturarum non euī-
denter diuinæ lectionis textus expressit, à deo tamen factæ sunt. Nam & ali-
quanta alia quæ non scribuntur, quomodo de cæteris intelligantur, ostendū-
tur. Sicut & apostoli baptizati intelligendi sunt, cum baptizatos eos non pe-
nitentia manifestet apertior scripturarum significantia. Licet quidam hoc intel-
ligi illo uolunt testimonio quod saluator dicit, Qui lotus est, non indiget ut
lauet. Et tamen de aquis à deo factis illud nos aliquatenus instruere testimo-
nium potest quod dicitur, Separentur aquæ in congregationem unam, &
appareat arida: quia scilicet non præciperet, ut aquæ à terra quam fecerat, se-
cernerentur: nisi & aquas ipse fecisset. Nec enim consequenter in creaturarum
ordine postea distingui iuberet, quod ipse antea nō creasset. Et hoc quidem
ob id colligimus, quia creationis eius manifeste Genesis non intulit mentio-
nem

nem. Manifestius autem creaturæ huius deum designat autorem Psalmus ille qui dicit: Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. **I N T.** Quid est quod dicitur: Et uidit deus quia bona sunt ualde? **R.** Vidit, hoc est, approbavit, id est, non ignoratione, sed manifestatione. **I N T.** Quæ consequentia nominis est ut scribatur: Hæc uocabitur mulier, quoniam ex uiro sumpta est? **R.** Etymologia quæ hic in Latino non sonat, in Hebræo sermone seruatur. Vir enim uocatur is, & mulier issa. Quod animaduertitur pulcherrime recens custodisse translatio diuina, dicens: Hæc uocabitur uirago, quia ex uiro sumpta est. **I N T.** In quo dei similitudinem retinemus? **R.** In mente. **I N T.** Paradisus ubi esse definitur? **R.** Diuersa super hac re sententia plurimorum est. Aliqui tamen hunc in terra esse definiunt, ut non potuerit nisi in terra habitare terrenus: quem tamen homini inaccessibilem effici diuina uirtute confirmant. **I N T.** Eden in Genesi quid accipiemus? **R.** Sacratissimum ipsum ad orientem paradisi locum. **I N T.** Quid intelligendum est de arbore illa scientiæ, boni, & mali? **R.** In primis ne, ut quidam hæretici interpretantur, malorum, ita ut bonorum putetur ex hoc conditor deus. In arbore quippe illa quæcunq; erat, præceptum dei intelligendum est: sed in custodia præcepti scientia erat boni, in transgressione præcepti scientia erat mali. Ergo degustata arbore, id est, præcepti lege uiolata, scientia erat mali: quia præcepti legisq; transgressum consequebatur & poena. **I N T.** Si deus hominem immortalem fecerit, quemadmodum potuit mori? **R.** Non quod penitus immortalis homo factus à deo fuerit, sed aut seruando mandatum crescerent ad æternum, aut prauariçando caderent in infernum. Et ne propria lege uiuētes similes deo putarentur, aut nullis ex tantibus meritis sempiternum paradisum possiderent. Tandiu enim uel angelus, uel homo diuino fauore protegatur, donec iniunctum sibi officium impleuerit. **I N T.** Quomodo accipiendum est illud, quod nobis scriptura deambulanti in paradiso deum retulit? **R.** Dei in eodem loco præsentia hac deambulandi appellatione manifestatur. Scripturæ enim mos est, quo Scripturæ
mos. facilius hominibus ad intelligentiam clareat, per humanas significationes diuinos motus, affectusq; ostendere. Sicut cum dei brachium dicit, potentiam eius uirtutemq; significat: Cum aures, eo quod cuncta indubitanter audiat: Cum oculos, eo quod indiscrete uniuersa prospiciat: Cum animam, eo quod perpetuum semperq; uiuat, aut quod autore ipso omnia uiuificentur. **I N T.** Cum omnia bona deus fecerit, nihilq; non ab illo factū sit, unde malum? **R.** De priuatione boni: dum id quod in bonū autor bonus protulit, in malum à male utentibus deprauatur. In ipsa autem creaturæ substantia nihil est quod recte appellari malum possit. Porro ea quæ putantur mala id est serpentum & cætera bestiarum animantia, per incōuenientem naturæ modum efficitur, ut noxia sint. Venenū quippe quod mortem infert homini, uita serpentis est. Si enim homo perpetuo immortalis mansisset, uenenū

pernū

perniciem incurrere non timeret. Hoc modo & alia in aquis uiuunt, quæ terræ exposita moriuntur. Atq; ecôtrario, uiuunt alia in terra, quæ aquis immerfa depereunt. INT. Quia totius substantia creaturæ à deo autore processit, requiro quid de tenebris sentiendum sit? R. Quidam ex hoc ita disputant: Silentium dicitur ubi sonus nullus est, cū tamen nullam silentij nouerimus esse substantiam. Sic & quia lucis præsentia nullæ sunt tenebræ, merito tenebræ deputantur lucis absentia. Cui opinioni parū congruere putant alij testimonium illud quod scribitur: Tuus est dies, & tua est nox. INT. Cum nulla esse ignorantia apud deum possit, quomodo ipse in libro Geneseos in exordijs dicit dominus: Adam ubi es? R. Hoc est dicere: Adam, quò recidisti? Non ergo uox ista quasi pro ambigui sciscitatione quærentis est, sed cum increpatione interrogantis est. Et aliter: sermo hic, non deum ueri inscium, uel ubi esset Adam deum ostendit ignarum: sed illud potius ostendit, quod omnis ille qui peccat, uelut iam erroribus suis deuius, & per delictū recedens à conspectu dei, notitia eius efficiatur indignus. Et aliter: interrogat, ut suis quisq; responsionibus conuincatur: quia licet non ignoret quod sibi uult indicari, uult tamen delinquentem etiam responsionis testimonio reum statui. Dum enim interrogat, iudicat. INT. Quid est quod ait: Maledicta terra in operibus suis? R. Hic opera non tam excolendi, atq; exercendi agri, quàm peccata intelligenda esse, quidam arbitrantur. INT. Quomodo intelligendū est quod dicit: Et habitauit in terra Naid: uel sicut in Hebræo habet, Nod? R. Naid instabilis dicitur, ergo terræ nomen est: sed iuxta pœnam sententiæq; diuinæ, Cain fuisse uagū profugūq; declarat. INT. Cū superius uirū & mulierem nominibus suis utrumq; designasset, quid est quod in consequentibus adiecit, & dicit: Virum & mulierem fecit eos, & benedixit eis, & uocauit nomen eorum Adam? R. Adam interpretatur homo: hominis uero nomine manifestū est tam uirum appellari posse, quàm scēminam. INT. Quid est quod in annis Mathusalem quatuordecim anni per diligentem supputationem ultra diluuium deprehenduntur, cum octo tantum animæ in arca fuisse referantur? R. Error in numero est: quippe cum in Hebræorum libris ita legatur, ut intra diluuij tempus hic quatuordecim annorū numerus expleatur. INT. Cum dominus dicat: Erunt dies eorum centum uiginti anni: quomodo postea Abraham, aliorumq; multorum uitæ tempora ultra hæc spatia tenduntur? R. Quia ibi hic annorum numerus agendæ potius pœnitentiæ, quàm uitæ fuerat attributus humanæ: intra quem præscriptum numerū confessioni uacarent, ut diluuiο non perirent. Aut si numerum illum ad humanam potius referri uitam placet: quia neq; nunc amplius quēquam, quàm centum uiginti annos uiuere liceat: illud quod dictum est: Erunt dies eorum centum uiginti anni: non in eos qui tunc contiguo tempore subsequuti sunt, sed in posteros promulgauit: quia nō dixit, Sunt: sed, Erunt. INT. Quid est quod ait: Dilatet deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem? R. De Iapheth

pheth, qui in lingua nostra latitudinem sonat, gentium nascitur multitudo, de Sem Hebraei. Hoc ergo significatum est, dei scripturarumque notitiam, eiecto Israël, à nostris uindicandam. Notandum uero est, tres Noe filios, tres post diluuium terrae partes occupasse. Sem namque posteritas in Asiam uel orientem, Cham in Africam uel meridiem, Iapheth cum parte Asiae in Europam se occidentemque porrexerunt. **INT.** Quid est quod dicitur in Genesi: De terra exiit illa Assur, & aedificauit Niniuen & Rooboth ciuitatem? **R.** Non duas significat ciuitates. Rooboth namque plateas dicit. Est ergo sensus hic: Aedificauit Niniuen, & plateas ciuitatis. **INT.** Quomodo occurrendum est arguentibus, quod Abraam fratris sui Saram filiam sibi in matrimonium sumpserit? **R.** Quod quæ à domino tunc non fuerant lege interdicta, adhuc non putabatur illicita. **INT.** Quid fuit ut Iudæis, quod neque nos absque uerecundia sciscitamus, signum in illa uerecundiore corporis parte poneretur? **R.** Poscebat quidem mi Saloni, tantarum profunditas quæstionum ordinata ac spaciosa disputatione nos propositis satisfacere, & promeritis reddere singulis uelut quandam immorandi dignitatem: sed quid agimus? quibus festinato opus est, ad tam multa properantibus: exhibenda prolatis te rebus est nuda & circumcisa responsio. Itaque ad hoc quod nunc requiris agnosce, quod nihil turpe in ipsa creatione conditi hominis uideri potest: quippe cum omni compage membrorum, totumque hominem deus finxerit. Deinde nec incongruum fuerit, ut generatio illa signum in parte membri genitalis acceperit, per quod generationis ipsius promebantur exordia. Ceterum secundum interiorē intelligentiæ sensum, per hanc circumcisionem secretioris partis corporis illud præfiguratum est, quod secretior circumcisio, id est cordis, oporteret adhiberi. **INT.** Scribitur in Genesi: Tentauit deus Abraam, quasi ignorabat dominus, an fidelis Abraam foret, nisi manifestandæ rei probatione tentasset. **R.** Non quia fidē eius Deus ignoraret, tentauit Abraam ueri exploratiōe, sed idcirco tentatus est, ut tentatus iustificaretur, & alijs imitandus proponeretur. **INT.** Quomodo Iacob dicit: Vidi dominū facie ad faciem, & salua facta est anima mea, cum in Euangelio legatur: Deum nemo uidit unquam? Aut quomodo Moyses cum deo facie ad faciem tanquam cum amico locutus scribitur. & rursus idem dicit ad dominum, Ostende mihi gloriam tuam? **R.** Quia Iacob, uel Moyses non in ipsa maiestatis suæ gloria deum uiderant, sed per subiectam diuinæ potestati speciem uisibilis creaturæ, quæ humanis poterat apparere cōspectibus. In ea autem substantia maiestatis in qua est, quomodo deus à mortali adhuc homine uideretur, cum ipse ad Moysen dicit: Non poteris uidere faciem meam: non enim uidebit me homo, & uiuet. Hac ergo ratione utrunque testimonium uerum est. **INT.** Quid est quod ait: Ipse est Ana qui inuenit Iamin in deserto, cum pasceret asinos Sebeon patris sui? **R.** Iamin Latine maria interpretatur, id est aquarum congregatio: eo quod stagnum rem in

eremo haud dubie difficilē ipse repererit. Indicat Iamin & asinos qui de onagris eius institutione nascantur. Sunt qui aestimant, quod permixtionem diuersorum inter se animalium ipse primus, ut muli, uel mulæ nascerentur, inuenerit. **INT.** Quæ sunt illa primogenita, quæ Esau uendidit Iacob fratri suo? **R.** Prior & maior pars primogenitis debebatur uel in honore, uel in hereditaria successione, uel in gratia paternæ benedictionis. Sicut ipse Iacob, Ruben, inquit, primogenitus meus, prior in donis, maior imperio. Et in libro Deuteronomij de primogenito scribitur: Dabitq; ei, id est pater, de his quæ habuerit cuncta duplicia. Iste est enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita. Vnde & Isaac benedictionem suam ad Esau putauerat primogeniti iure deferendam. **INT.** Quid his respondendū est qui ob uxores multas, incontinentiam patribus uel patriarchis nostris obijciendam putant? **R.** Primum, quod tunc nondum lege prohibitum, quia consuetudo erat, crimen esse nō poterat. Deinde, quod illa tunc uel pro loco, uel pro tempore non improbabilia apud deum fuerint. Pro loco, sicut & in una domo in altero angulo aliquid fieri à quolibet domino præcipitur, quod in alio nequaquam fieri permittitur. Pro tempore uero, quod rudi adhuc seculo præceptum fuerat: Crescite & multiplicamini. Nūc uero iubetur, ut qui habet uxores, tanq; nō habentes sint. Non quod iustitia uaria sit, sed tempora mutabilia, quæ pariter ire non possunt, & diuersis quibusq; temporibus uel diuersis locis diuersa cōgruant. Necesse est postremo, quod in his ex uoluntate domini sub specie gestorum præsentium fieret quædam prænuntiatio futurorum. **INT.** Quid est quod dicit: Et ecce uitis in conspectu meo, & ecce in uite tres fundi? **R.** Tria flagella uel tres propagines indicantur sub hac trinum enuntiatione fundorum.

IN EXODO

INT. Loquitur ad Abraam Deus, quod quarta progenie de terra Aegypti reuersuri essent filij Israel, & quomodo postea Moyses scribit: Quinta autem progenie ascenderūt filij Israel de terra Aegypti? **R.** Si genealogiam secundum Leui tribum requiras, quatuor progenies pro filiorum successione numerabis: si tribus Iudæ ordo replicetur, quinque generationum successiones inuenies: quanquam in Hebræo, ut indicat Aquilæ studiosissimi translatoris æditio, non habeat. Quinta generatione ascenderunt: sed, armati ascenderunt filij Israel de terra Aegypti. **INT.** In scripturis frequēter legimus, Et dixit dominus: istud dicere domini quomodo accipiendum est? **R.** Dicere dominus uel loqui scribitur, si quando ad sanctorum aures expressum, qui sæpe ab alijs non auditur, facit sonum peruenire uerborū: Aut cum per adsumpti cuiuslibet corporis speciem deus loquitur: aut cum aliquis admonitione, siue reuelatione nocturnæ uisionis instruitur: uel certe cum ea quæ agi uult dominus, sanctorum cordibus ut agantur, inspirat, secundum illud: Audiā quid loquatur in me dñs deus. **INT.** Dicit dominus ad Moysen

Poste

Aquila trans-
lator studios-
sissimus.

Posteriora mea uidebis: quid hic intelligendum est? R. Quod posteriora diuinorum operum in Christo postremis manifestanda temporibus, uel in spiritu uisurus esset, uel in posteris suis. INT. Quæ referenda sunt inquirentibus, quā ob causam deus uni tantū genti per Moysen legem dedit: atq; hanc ipsam multa iam seculi ætate transcurra? R. Quod nō Iudæis tantū lex illa prolata sit, quæ omnibus gentibus cōstitutione naturalis legis innascitur, apostolo hoc etiā cōfirmante, atq; dicente: Cum enim gentes, quæ legem nō habēt, naturaliter quæ legis sunt faciūt, eiusmodi legē non habētes, sibi ipsi sunt lex, qui ostendūt opus legis scriptum in cordibus suis, Atq; idcirco non sero dominus legē innocentiae in decem uerba collegit, cuius iam insita in pectoribus humanis origo præcesserat, Nec tarde eam saxeis tabulis rursus inscripsit, quā iam antea paginis cordis insculpserat. Etenim ante hanc Moyse legē habebat natura legē suam, per quā & deum mundi uitæq; autorem agnoscere, & per hoc diligere, in promptu erat, & iustitiā erga proximū dilectionemq; seruare. In quibus mādatis duobus omnis lex pendet & prophetæ. Igitur & illud ante iam nouerant: Omnia quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, & uos facite eis: in quo est & lex & prophetæ. Et ut hoc etiā exemplis probemus: ante hanc legē literæ per illā naturę legem Abel iustus agnoscitur, Enoch rapitur, Noë eligitur, Abraam pater gentiū nuncupatur. Quā ob rem hanc Moyse legē non sero esse prolatam, præcedens effecit lex naturæ, per quam multi deo probabiles extiterunt. INT. Quis est ille digitus dei, quo duæ legis tabulæ leguntur scriptæ? R. Digitus dei hic accipiendus est spiritus sanctus.

IN LEUITICO

INT. Quā ob rem in sacrificiis mel prohibetur offerri? R. Quia secundum interiorem sensum resoluti blandimentis deliciarum, aut dulcedine uoluptatū, non possunt mysteriorū dei esse participes. Hinc est igitur, quod etiā Pascha domini comedi cum amaritudine iubetur: quia sit semper austera districtio ueritatis. Oportet ergo absq; ullo adulatiōis ac uoluptatis melis lenoxio salutare nos deo hostias semper offerre, & dicere: Ergo inimicus factus sum uerū dicens uobis? Econtrario admisceri in omnibus sacrificiis sal iubetur, scilicet ut omnia quæ ad Christi honorē cultumq; offerimus, salē rationis ac discretionis semper accipiāt. INT. Quid proprie ad usum pertinebat sacerdotū, quid uero ad leuitarū ex his quæ populus offerebat? R. Primitiæ frugum cæterarūq; rerū sacerdotibus, decimæ uero leuitis deputabantur. De quibus tamē decimis decima sacerdotibus debebatur. INT. Vniuersa quæ deus condidit, bona ualde sunt: & quomodo in lege quædam animalia uocātur immunda? R. Vt reliqua taceam, quæ ex hoc dici possunt, immunda appellata sunt esui, nō creationi. Horum enim in cibum usus pro quibusdā figuris diuina interdictus lege cognoscitur. INT. Cum munda & immunda animalia diuina per Moysen lege discreta sint, quomodo etiam

ante diluuium de his quæ in arcam recipienda erant, immunda appellatur animalia? R. Moyſes inſpirante ſancto ſpiritu, Pentateuchi ſcriptor & conditor eſt: & quia in Leuitico de mundis immūdisq; animalibus erat proſerenda diſcretio, etiā in Geſeſi, quia utriuſq; libri idem autor eſt, eadē animalia appellauit immunda. INT. Quæ de ueteri teſtamento relinquere uel quæ obſeruare debemus? R. Debemus obſeruare mādāta, quæ ad corrigendam uitā moresq; pertinent: relinquere autē ceremonias, ritusq; ſacrificiorum, quæ figuras atq; umbrā futuris tunc rebus prætulērūt. INT. Quid respondebimus obijcientibus, quā ob cauſam deus ſacrificijs ueteribus repudiatis, nouis delectatus ſit? Nihil enim corrigi affirmant, niſi quod nō recte factū putet. R. Spacioſa quæſtio, ſed nos pro neceſſitate breuiter reſpondebimus, quod nō ideo deus uideri poſſit mutabilis, quia hæc pro temporū opportunitate mutata ſint. Nam & annus temporibus, & uitæ ſpaciū uariatur ætatibus. Nec idcirco quæ iſta inſtituit, diuinæ prouidentię ratio uariatur. Nec agricola ſi æſtate aliud, hyeme aliud in exercēdo agro iuſſerit, agriculturæ ratio mutatur. Non quod iſ ſui uideatur eſſe diſſimilis qui facit, ſed tempus quo facit. Præcipit ergo deus quæ apta ſunt ſuis quibuſq; temporibus. Sicut etiā hic de ſacrificijs præcepit, nō cauſa ſuæ delectationis, ſed humanæ, ut cætera, utilitatis. Et ideo uerus eſt dominus, quia bonorū noſtrorū nō indiget. Sed hæc ipſa ſacramētorū cōmutatio ne noua, & ſubito putetur aſſumpta, prædicta iam dudū prophetiſis atq; diuinis uocibus fuerat, quibus dicitur: Non accipiā de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Poſtremo, ut breuiter concludamus, cur diuerſa ſibi ſacrificia deus uoluerit offerri, quia alijs ſacramentis Chriſtum prænuntiari oportuit cum uenturus eſſet, alijs adnuntiari oportuit, cum ueniſſet.

IN NVMERIS.

INT. Balaā ille gētilis quid eſt quod pphetāſſe ſecundū fidē ſacræ cōprobatur historiæ? R. Ut multis innoteſceret modis ueritas, dū uſq; quaq; prolata, etiā per infideles adnuntiāſ. Et ut hoc ex gētibus prophetāte ſignū eſſet gētibus credituris. Nam & Heliū in Iob libro de futuris haud dubie multa prædixit. Et Caiphās de domino ac ſaluatore noſtro in euāgelio pphetauit.

IN DEUTERONOMIO.

INT. Cum in Deūteronomio LXX tantū animæ cum Iacob Aegyptū ſcribātur ingreſſæ, quomodo poſtea in actibus Apoſtolorū introiſſe Aegyptum quinq; & ſeptuaginta animas reſertur? R. Cōſtat quidē eo tempore quo Iacob ingreſſus eſt Aegyptū cum Ioseph filijsq; eius Effraim & Manasse LXX animas tantū fuiſſe. Ibi uero ubi LXXV animarū numerus reſertur, quaſi per anticipationē etiā filios nepotesq; Effraim & Manasse numerandos putauit, quos poſtea in Aegypto natos diuinæ reſationis oſtendit. INT. Quid reſpondendum eſt Iudæis obijcientibus teſtimonium illud: Maledictus omnis qui pender in ligno. RESP. Maledictum eſſe

esse hominem qui in ligno pendeat, sed noxium, non innocentē, Neq; enim innocentia potest esse maledictū pcena peccati. Etenim si Mardocheus præparato ligno appensus, sententiā regiæ crudelitatis expleffet, nunquid cum hi nunc dignū hac maledictione iudicarent? Aut Machabæi, atq; alij, quos scriptura morte simili indignissime testatur afflicto, nūquid apud eos pro maledictis habētur? Quapropter saluator noster à morte redempturus hominem, ita crucē non refugit, ut mortē. Igitur in minoribus non calumniemur, cum pro patientia domini nos etiam in maioribus gloriemur. Nec mirū si dicatur patibulū subiisse, quē nos etiā ad inferna descendisse fatemur: qui cum propriū ipse peccatū non habuerit, suscepit tamen mortē de peccati maledictione uenientē. Atq; idcirco pependit in ligno, ut nos à delicto quod in ligno fuerat pditionis admissum, in ligno appēsus absolueret. INT. Quomodo in Deutero, deus zelatus fuisse dicitur, cū in deū nulla perturbatio cadat? R. Deus perturbari, ut ipse ais, nō potest, sed trāquilla bonitate zelat: ne uni deo debēs anima castitatē, p multos falsos corrupta & pstituta turpetur.

IN IOB.

INT. In Iob qualiter accipiendū est, quod scriptura cōmemorat, Aurum Ophir. R. Regio est Ophir in Indiā tendens: itaq; aurū huius indicat regionis. Alij aurū Ophir ualde p̄ciosum esse cōfirmāt, quod obryzon apud latinos appellatur. INT. Quid sibi uult, quod illic autorū seculariū cōsuetudine legimus Pleiadas, Oriona, uel Arcturū? R. Non quod his apud Hebræos nominibus censeantur, sed ut apud nos horū syderū significantia posset esse manifestior, ita hæc trāslator appellare uoluit, ut usus gentilitatis inuenerat. Illud quoq; generaliter obseruādū est, quod etiā apostoli uel apostolici uiri in epistolis suis scribētes ad populos, abutunt̄ interdū his testimonijs quæ uidebantur diuulgata per populos. INT. In eodē libro quid est quod de dracone illo scribitur: Omnes naues si cōueniāt, nō sustinēt corium caudæ eius? R. Naues ecclesias dicit, quæ tentationibus, tribulatiōibusq; uexatæ, uix antichristū in fine mundi tolerabūt. Recte autē draconis illius, id est diaboli caudā antichristum appellat, à quo persecutio ueniet extrema.

IN REGVM LIBRIS.

INT. Quid est quod Saulem dominus postea reprobat regē, quē prius in regnū eligendū putauit? R. Quia deus suū illud iustum incorruptumq; iudicium ex æquitate depromit, nō ex præscientia eligit: quempiā cum meretur reprobat, cum electione indignus efficitur. Cæterū nequaq; cōuenire sacrosanctæ ueritati iustitiæq; eius uidebat̄, ut peccatū offensa præcederet.

INT. Quomodo intelligendū est, quod in scripturis p̄nitere dominus sæpe memoratur? Sicut etiam de Saule dicit: Pœnitet me quod constitui erim Saul regem. R. Pœnitentia domini dicitur rerum ab eo constitutarum mutatio, quæ pro rerum uicissitudine, uel pro recti dispositiōe succedit. Neceffe est enim, ut diuinæ dispositiones, quo manifestiores audientibus

fiant, per significationes humanæ mētis indicentur. **INT.** Legimus quod suffocabat Saul spūs malus domini, quomodo domini, si malus? **R.** Quia cuncta domino autore prolata diuinæ sunt subdita potestati. Ergo & ipse diabolus, licet non qualis nunc est, sed bonus à domino quondam creatus, & deo semper pro omnipotentis ditione subiectus, dñi erat. **INT.** Quid est quod cum aliquanta hic dominus uindictet, nō uindictat omnia? **R.** Vindictat aliquanta, ut intelligatur humanarum rerum agere curam. Non uindictat omnia, ut agnoscat terribile cunctis adhuc futurum esse iudicium.

INT. Vmbram Samuelis pythonissa quemadmodum potuit euocare?

R. Aut falsam tunc umbram uidentibus diabolus ostendit: aut si fuit uera, tantum ei licuisse credendum est, quantum à domino permittente concessum est. nec mirum pro quibusdam recōditis arcanisq; causis, uel pro manifestatione probationum diabolo ista permitti: cum & saluatorem constituerit in pinnam templi, & Iob petierit, acceperitq; tentandū. **INT.** Cum factum non sit, quomodo oranti Ezechiae quindecim anni quasi ad præsinitum uitæ suæ tempus adduntur? **R.** Quia utiq; urgebatur Ezechias in extremis nō fati decreto, sed dei euocatione atq; iudicio. In tantū autē uitæ anni prius non fuerant constituti, ut per supplicationem intelligantur adiecti.

IN MICHAËA.

INT. Quomodo accipiendum est, quod Michæas propheta ait: Ecce dominus exiit de loco sancto suo, & descendit & incedit super excelsa terræ?

R. Descendere dominus dicitur, quando habere curam fragilitatis humanæ euidenter indicijs dignantissimæ pietatis ostenditur. Sic & angeli per illam Iacob scalam ascendentes descendentesq; terrenorum uisitationē, non ruinā descendantium indicāt angelorū. Sic & excelsiores iustitia uiri descendere putātur, si quādo cōdescendūt inferioribus sanctæ charitatis instinctu.

IN ESAIA.

INT. Quid intelligendum est in cantico Esaia propheta, cum dicit: Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei uineæ suæ: Vineam factam dilecto meo in cornu filio olei? **R.** Alij hoc canticum à spiritu sancto cantari putant: alij à propheta, qui æque sancto spiritu uacius nō erat. Cantat autem in planctum uineæ suæ, quæ est domus Israel. Dilectus autem Iesus Christus est. Ipsi enim dictū est: Tu es filius meus dilectus. Ipsum & patruelem appellat, quod ex eadem sit stirpe progenitus. Hæc ergo uinea ipsi plantata est in cornu, quod est in sublimitate atque uirtute: qui dilectus & filius olei, quia unctus sit, unde & Christus uocatur: uel quia omni mundo tanquam splendidum lumen illuxerit. In hoc cantico uiam iustitiam appellat, & spinas iniquitatem. **INT.** In Esaia uisione cum uidit dominum sedentem super folium, quid intelligendum est quod ait: Seraphim stabant super illud, sex alæ uni, & sex alæ alteri. Duabus uelabant faciem eius, & duabus pedes eius, & duabus uolabant: & clamabant alter ad alterum, & dicebāt, sanctus, sanctus

sanctus, sanctus dominus exercituum. R. In hac uisione Ioannes euange-
 lista dominum Iesum Christum ab Esaia uisum esse testatur dicens: Hæc dixit
 Esaia, quando uidit gloriam eius, & locutus est de eo. Primum ergo hic quæri-
 tur, quomodo Seraphin circa domini thronum stantes pariter & uolare dicun-
 tur: Bene hoc sermone mystico propheta depromit: quia deo stare idem est *Stare*
 quod uolare, & in sublime exaltare: sedebit qui festinat obtutibus apparere *Sedere*
 diuinis. Quod uero Seraphin alis suis faciem operire indicantur, hoc idcirco,
 quia neque hominum quisquam, neque ulla creatura diuinæ maiestatis lumen con-
 templari, ut est, potest. Faciem ergo & pedes uelant, eo quod nobis & ante
 mundum præterita, & post mundum futura celentur. Alæ quoque Seraphin indi-
 cāt diuini ministerij uelocitatē. Quæ ideo singulis senæ sunt, quia ea tantum in
 mundo quæ sex diebus sunt facta, cōspicimus. Quod uero alter ad alterum
 clamant, & dicunt, sanctus, sanctus, sanctus dominus exercituum, unam osten-
 dunt diuinitatē in mysterio trinitatis. INT. Quid respondendum est eis
 qui dicunt nobis: quid fecerunt Iudæi, si credere non potuerunt? quia necesse
 fuit ut sermo Esaia prophetae impleteretur dicentis: Excæcaui oculos eorum,
 & indurauit cor eorum, ut non uideant oculis, & intelligāt corde, & cōuertantur,
 & sanem illos. R. Propheta hoc prædixit, quia deus hoc futurum esse præ-
 sciuit. Neque enim potest ad peccatum cōpellere deus, cui non potest placere
 peccatum. In his ergo non prædestinatio diuina intelligenda est, sed præsci-
 entia. De hoc in Euangelio scribitur: Propterea non poterant credere, quia ite-
 rum dicit Esaia: Excæcaui oculos eorum, & indurauit cor eorum, & reliqua.
 Non poterant credere, ita dicitur, sicut & nos sæpe aliqua dicimus non posse,
 quia nolumus. Et de Pharaone scribitur: In hoc ipsum excitaui te, ut osten-
 dam in te uirtutem meam. Neque enim dixit, in hoc te feci ut talis esses: sed in
 hoc te elegi & suscitaui, cum iam te talē ipse fecisses. Ergo & hic excæcati eo-
 rum oculi, & induratum esse cor dicitur, quia iam se ipsi hac cæcitate dignos
 effecerant. Excæcat autem & indurat dominus peccatorem deserendo & non
 adiuuando. Si cui autem sensus hic profundissimæ quæstionis minus fece-
 rit, contremiscat mecum, & dicat: Iudicia domini abyssus multa, quia iudicia
 dei semper iusta sunt, sed frequenter occulta. INT. Quid est illud quod scri-
 bitur: Sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me orna-
 mento? Quomodo idem sponsus & sponsa? R. A capite ad corpus tran-
 situm fecit: caput enim Christus est, corpus ecclesia: sed tamen utrumque esse
 constat in Christo. Notanda uero & tenenda regula hæc, quæ in prophetis
 frequenter incurrit, generans ignorantibus obscuritatē, cum de capite ad cor-
 pus, aut de corpore ad caput se prophetae ordo conuertit. INT. Cælum
 mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum: quomodo hoc intelli-
 gi potest, cum utique deum incorporeum esse credamus? R. Secundum con-
 suetudinem elocutionis nostræ uidetur habitum designare regnantis, ut in-
 telligatur deus uel habitare cœlestia, uel subiecta habere terrena.

IN EZECHIELE

Triā genera
hominum saluandorum

Cor lapideū
Carneum

INT. Qua causa scribitur: In die illa magna tribulationis nemo liberabitur, nisi Noe, Daniel & Iob: cum utiq; quando ista Ezechiel propheta dicebat, solus forsitan Daniel in corpore fuerit, duobus alijs iam tunc in pace dormientibus, uel carnis nexibus absolutis? R. In his tribus sanctis tria hominum genera significari uidentur, quæ liberanda in die illa magna tribulationis à periculis promittunt. In Noe enim gubernatores ecclesiæ præfigurantur, in Daniele sancti cōtinentiāq; sectātes, in Iob coniugati & iustitiā diligentes. INT. Quid significat illud quod dicitur in propheta: Auferam cor lapideū de carne uestra, & dabo uobis cor carneū? R. Durū cor & inobediens lapidei testificatione demonstrat: carnei uero significatione cordis molle ostendit, ac docile, & quod insinuatā possit recipere compunctionem.

IN PARALIPOMENON.

Hostia
Holocaustum

INT. Quid est quod scribitur in Paralipomenon: Quæ habitabat in Hierusalem in secunda? R. In secunda scilicet parte. Ezechias enim secundum Hierusalem murum fecit, filiusq; eius Manasses tertiu. Habitabat ergo hæc de qua scribitur in secunda parte ciuitatis. INT. Arcam domini, in qua erant duæ tabulæ testamenti, quod ablatā esse credendū est? R. Legimus in Paralipomenon Iosiam regē Iuda cum Hierusalē faceret Pascha domino, ad leuitas ita locutū esse: Ponite arcam in sanctuario templi, quod ædificauit Salomon filius Dauid rex Israel. Nequaquā enim eam ultra portabitis. Hoc loco ita intelligere quidā uolunt, quod Iosias præuidens captiuitatem, arcam domini in certū tamen locū curarit abscondi. INT. Quid inter holocaustum & hostiam interest? R. Quod hostiæ partem sacerdotes edebant: Holocaustum uero erat hostia integra atq; perfecta, quia tota in oblatione sacrificij igni dabatur. Hostiæ quoque pacificæ appellabantur, quibus uesci populus solebat.

IN PSALMORVM LIBRO.

Ira
Furor

INT. Cum primus Psalmus primis illis uersiculis impium peccatorem hæreticumq; discreuerit, quid sibi uult illa sub ipso Psalmi fine conclusio, in qua ait: Ideo non resurgunt impij in iudicio. R. Psalmi huius initiū de discretionē meriti, & finis de discretiōe iudicij. In quo ostēdit, quod homo absq; dubio omnis resurgat, id est iustus ut iudicet, peccator ut iudicetur, impius ut puniatur. Neq; enim tunc iudicabit iam iudicatus, secundū quod scriptū est: Qui autē nō credit, iam iudicatus est. INT. Cum passio in deū nō cadat, quid est quod sæpe in scripturis ira dei & furor dicitur? R. Scripturæ consuetudo est, ut ira pro ultione ponatur. Est enim ira secundū hominem, uindicta secundū deum: & furor secundū animū patientis, nō secundū iustitiam iudicantis. Hinc & illud est quod ponitur in propheta: Dominus creans mala. Mala ergo sunt iuxta affectū eius qui sustinet, nō iuxta æquitatē eius qui decernit. INT. Quid sibi uult illud quod frequēter in Psalmorū

titulis

titulis inscribitur. In finē Psalmus David. R. Quod Psalmi in fine mundi bonorū repromissionē respiciant: uel quod ea quæ Iudæi obtinere se posse in principio crediderunt, nos consequamur in Christo, quē uenisse confitemur in fine. INT. Quomodo intelligendum est quod scribitur: Eloquia domini eloquia casta, argentū igne examinatū, probatum terræ, purgatum septuplum. R. Casta dicuntur eloquia domini ideo, quod nullo sint adulterata mendacio, & ad uicem argenti quod examinatur igni septuplici, spiritus igni mudentur. INT. Non cōgregabo, inquit, cōuenticula eorum de sanguinibus: cum utiq; de sanguine magis latinū sonasset, quam ob causam sanguinibus cōtra regulā latinitatis scribitur. R. In Græco αἱμάτων legitur, plurali numero, sanguinē significans. Cuius proprietatis fidē etiam in latinum plurali numero translator expressit. INT. Cum in Psalmo scriptum sit: Non dabis semen tuū uidere corruptionē: quomodo iterum in alio Psalmo scribitur: Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem. R. Descendere se in corruptionē saluator prophetæ uoce pronūtiat, dum clauorū configentiū irruptione penetratur. Rursus nō dedit dominus sanctū suum uidere corruptionē: quia corruptionē carnis Christus celeri resurrectione præuenit. INT. Quid est quod dicit propheta de inimicis suis: Adipem suum concluderunt. R. Adeps cōcluditur impiorū, cum impin-guati sensu & incrassati iniquitate recedunt uel à iustitia, uel à præceptis dei, & idcirco dicit alio loco: Egredietur ex adipe iniquitas eorū. Manna uero, id est cœlestis cibus tenuis est, & eorū aptus alimonix, qui subtilitate sensuū uigent. INT. Quid sentiendum est de hoc quod scribitur: De absconditis tuis adimpletus est uenter eorū: saturati sunt porcina, & reliquerunt quæ superfuerunt paruulis suis. R. Supra petijt ut Iudæi à paucis diuiderentur, id est à iustis: quia multi uocati, pauci autē electi. Nunc autē hos ipsos prius absconditis diuinę legis instructos, porcina sua, id est dogmatū postea immunditia saturatos dum negant Christū, eandē impietate dicit etiā ad suos postereros transmississe. INT. Qualiter intelligendū est: Dies diei eructat uerbum, & nox nocti indicat scientiam. R. Dies diei eructat uerbum, dum apostoli credentibus annuntiant saluatore. Nox nocti indicat scientiā, dum Iudas Iudæis doctrinā prauī sensus infundit. Aut certe dies diei eructat uerbum, & nox nocti indicat scientiā: dum omni utiq; die & nocte annuntiatio ne fidelium uerbum & scientia propagatur. INT. Virga tua & baculus ipsa me consolata sunt: quæ hic intelligenda discretio est. R. In uirga correctio declaratur, in baculo consolatio. INT. Cum animalia non absque sensu sint, quomodo in Psalmo dicitur: Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. RE. Quia in animalibus sensus est, in hominibus intellectus. INT. Cum de iumentis sicut de bubus cura non est deo, quomodo Psalmus ait: Homines & iumenta saluabis domine. R. Homines appellat rationis capaces, iumēta rationis expertes. Saluandos uero

Porcina

Virga
Baculus

con

confirmat illos per praesentem conuersationem, hos per futuram conuersionem.

INT. Qualiter accipiendum est quod scribitur: Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero. R. Sensus hic de superioribus uersibus manifestatur. Supra enim dixerat: Quia aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei: Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero, subauditur illud quod superius dixit, peregrinus. Ceterum manifestum est quod erit, qui se supra peregrinum appellando, patriam in qua futurus sit, habere declarat.

INT. Quid indicat illud quod legitur in Psalmo. In capite libri scriptum est de me? R. Ex persona hoc dicitur saluatoris, de quo scribitur: In principio creauit deus coelum & terram, id est, in filio. Aut certe illud: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum.

Abyssus

INT. Abyssus abyssum inuocat, inquit, in uoce cararactarum tuarum: quomodo istud intelligendum est? R. Non immerito abyssus appellatur diuinarum scripturarum profundum, & ideo in uoce cararactarum abyssus abyssum inuocat, cum uetus testamentum nouum annuntiat, uel nouum testamentum uetus in testimonium uocat in uocibus prophetarum.

INT. Quid intelligendum est ex hoc quod scribitur: Pro patribus tuis nati sunt tibi filii?

R. Id est, quod temporum successione sint redditi pro patriarchis uel prophetis Apostoli siue euangelistae.

INT. Frater non redimit, redimet homo: quid de hoc loco sentiendum est? R. Quod non redemerit Moyses, redimet Christus.

INT. Quomodo accipiendum est illud quod Dauid clamat ad dominum dicens: Tibi soli peccaui? R. Soli peccatur deo, quia utique ipse solus sit absque peccato, & ita iustificatus uincit etiam dum iudicatur, id est uel Christus in passione, uel secundum illud quod in propheta dicit: Et uenite iudicemur, dicit dominus.

INT. Viri, inquit, sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos: quid hic sentiendum est? R. Non dimidiabunt dies suos hi qui immatura morte rapiuntur. Hac ratione etiam illud intelligere possumus: Ne rapias me in medio dierum meorum. Et aliter: Non dimidiabunt dies suos qui ad dei satisfactionem non conferunt uel uitae suae partem.

INT. Quid interior sensus eloquitur de hoc quod scribitur: Priusquam producat spinam uestrae rhamnum? R. Id est, priusquam se peccata uestra consumment.

INT. Iustus quomodo lauat manus suas in sanguine peccatorum? R. Cum tribuitur uindicta de impijs, non hoc procurantibus sanctis: & post delicta atque exitum peccatorum, iustorum clarius uita atque opera resplendent.

INT. Quomodo accipiendum est illud quod in Psalmo legitur: Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem? R. Non tam maledicentis animo istud dicitur, quam correptionem emendationemque peccantium desiderantis: id est, ut in praesenti potius uita correpti, non abu-

Semel

tantur diuina patientia usque ad futuram poenarum acerbitate.

INT. Semel locutus est deus, duo haec audiui: quid hic intelligendum est? R. Semel hic non ad numerum referendum est, sed ad firmitatem. Quae autem sunt illa duo

illa duo, quæ domino adiacent: & posse omnia, & uelle misereri. Et aliter: Semel locutus est deus, id est in lege. Nam in Euangelio nō alia præcepit: quia nō uenit legē soluere, sed adimplere. **INT.** Quid est quod scribitur: Transiimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium? **R.** Ignem ^{Ignis} & aquam persecutionem indicat atq; martyrium. Aliqui hic aquam baptismum intelligendum putant, & ignem sanctum spiritum, qui infusus peccata tanquam ignis exurat: & hinc est quod scribitur: Dominus deus uester ignis urens est. **INT.** Quid dicit illud quod legitur: Iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen illi? **R.** Viam bonorum actuum præparate illi, qui supergressus est occasum morte deuicta. **INT.** Pluuiam, inquit, uoluntariam segregabis deus hæreditati tuæ, & infirmata est, tu uero perfecisti eam: animalia tua inhabitabūt in ea: quis huius loci sensus est? **R.** Pluuiam ^{Pluuia} hic secundum literam manna est: secundum anagogen mandata intelligenda sunt: quæ mandata uel lex, licet infirmata uideatur transgressionibus Iudæorum, gratia tamen Euangelij ostenditur esse completa. In qua nunc animalia, id est gentes habitant atq; consistunt. **INT.** Quæ intelligentia est in hoc quod legimus: Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ de argentata, & posteriora dorsi eius in specie auri. **R.** In hoc loco de apostolis optat propheta, ut usq; ad transitum perseverent credentes in testamentis duobus. In columba autē spiritus sanctus, in posterioribus occultior intellectus: in argēto splendens historia scripturarū, in auro interior, uel præciosior sensus ostenditur. **INT.** Dixit dominus ex Basan: Conuertamur, conuertamur in profundum maris, ut intinguatur pes tuus in sanguine, lingua ranum tuorum ex inimicis ab ipso: quid hic sequemur? **R.** Basan in latine ^{Basan} confusio sonat. Ergo dominus nosmet de confusione conuertit, quæ est in cruce eius: in qua cruce sanguine pedem suum tinxit, clamantibus Iudæis ut crucifigeretur instinctu inimicorum, id est, dæmonum. Ab ipso autē saluatore hoc totū uenit: quia omnia hæc ppria uolūtate sustinuit. **INT.** Quos illos accipiemus principes Zabulon, uel principes Neptalim? **R.** Petrum apostolum, uel Andream, qui ex iisdem tribubus sunt uocati, sicut & supra Beniamin nomine apostolum Paulum oportet intelligi. **INT.** Quid indicat quod legitur: Posuerunt signa sua signa, & non cognouerūt sicut in uia supra summum? **R.** Quod Babylonij uictoria insolentes effecti, ita exposuerunt signa in dei templo sicut constitui in trophæo solent super fornices introitusq; portarum. **INT.** Quid est quod scribitur: Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ? **R.** Iudæam dixit, in qua Christus liberauit per crucem mundum; quam aliqui umbilicum terræ appellandum arbitratur. Et aliter: Operatus est salutem in medio terræ, id est in utero uirginali. **INT.** Quid est hoc quod legimus: Quia calix in manu dñi uini meri plenus est mixto, & inclinauit ex hoc in hoc: ueruntamen fex eius non est exinanita? **R.** Calix domini mixtus, misericordia & iudicium

cium: inclinatur ex hoc in illud, cum de misericordia in iudicium diuina seueritate transitur. Fex autem eius non exinanitur, quia adhuc ultimum iudicii referuatur. **INT.** Quæ significantia est quod scribitur: Et reliquæ cogitationum diem festum agent tibi? **R.** Pulchre hic ostenditur, quod deus puritate mentis uelut quadam festiuitate lætatur. **INT.** Vox, inquit, tonitruui tui in rota: quid hic sentiendum est? **R.** Rotam hic ipsum dixit orbem terræ, eo quod intra eiusdem orbis rotam circumferant tonitrua mugitum. **INT.** Quid intelligendum est de hoc quod scribitur: Et percussit inimicos suos in posteriora? **R.** Secundum literam ulcerum illorum fit cōmemoratio, quibus sunt Allophyli in posteriora percussi. Secundum interiorem uero sensum percutiuntur inimici dei in posteriora, cum in domini iudicio puniuntur extremo. **INT.** Quem significat dicens: Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam? **R.** Aprum hic Vespasianum, ut quidam dicunt, uult intelligi, qui Iudæos bello uastauit. Singularem ferum, Titum Vespasiani filium, qui Hierusalem oppugnatione cōsumpsit. **INT.** Legimus in Psalmo: Israel si audias me, non erit in te deus recens: quomodo istud accipiemus? **R.** Idola uel antichristum refutandum esse pronuntiat. Christus autem deus recens non erat, licet mundo per carnem nostris temporibus illuxerit. Nam in principio erat apud deum deus uerbum, ipse creans hominem ad similitudinem dei, quicquid diuersis uicibus atque temporibus Abraæ uel patribus nostris semper apparuit. **INT.** Qualiter accipiendum est quod Psalmus ait. Deus stetit in synagoga deorum? **RESPO.** Id est, in congregatione sanctorum. Dominus autem noster sanctos suos ut regni sui, ita etiam nominis sui participatione donauit. Vnde & ad Moysen dicit: Dedi te Pharaoni in deum. Compellantur ergo nomine dei, quia appellantur & filij dei. Nec mirum pro illa ineffabili diuinæ benignitatis indulgentia, si uoluerit ut homo appellaretur deus, cum deus appellatus sit homo. **INT.** Quid hic sentiendum est. Iustitia & pax osculatae sunt se? **R.** Quod se lex & gratia coniunxerint per mediatorem dominum nostrum Iesum Christum, qui fecit utraq; unum. **INT.** Qualiter accipiendum est quod legimus: Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob? **R.** Quod dominus umbraculis synagogæ ecclesiæ munimēta prætulit. **INT.** Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eā altissimus, quid hic sequemur? **R.** Mater Sion, ut quidam uolunt, Maria significatur, in qua natus est homo Christus, ipsius quoque matris creator. Sciendum est tamē, melius & secundū Hebræū uerius dici: Nunquid Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus? Et est sensus hic: quis hoc hominum nuntiare possit? Sicut & illud: Aut brachium domini cui reuelatum est? Ergo hoc dicit, quod nullus hominū ei nuntiare possit, quia saluetur Sion in homine qui natus sit in ea. Ipse autē est homo altissimus qui fundauit eā. Et notandū quod etiā filius altissimus appellatur. **INT.** Quid hic in-

hic intelligendum est, ubi scribitur: Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. *R.* Christus utiq; inter mortuos liber: quia absq; peccato inter peccatores apparuit. *INT.* Quæ est terra illa obliuionis, de qua dicitur: Nunquid cognoscetur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis? *R.* Rectissime appellatur obliuionis terra impiorum caro à domino derelicta. Et aliter: terra obliuionis etiã in illo accipi potest quod dicit: Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autẽ quis confitebitur tibi? *INT.* Quomodo iuuentus aquilæ renouatur, secundũ illud quod legimus: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua? *R.* Aquilæ dicuntur ui nimia senectæ implumes fieri, & nido relata uicissim pullis suis ministrantibus pasci, donec deterfo senij ueterno recipiãt cum pennis usum uolandi. Secundum Anagogen autem iuuentus nostra uel baptismo, uel resurrectione renouatur: *INT.* Abyssus, inquit sicut palliũ amictus eius, quid hic sequemur? *R.* Non bene pleriq; arbitrantur abyssum hic amictũ dei appellari, cum potius amictum terræ dici ipse superiorum uersuum ordo declarat, eo quod terra ipsa abyssu quasi quodam pallio circumfusa ueletur.

Abyssus

INT. Quomodo stant super montes aquæ: quia scriptũ est: Super montes stabunt aquæ. *R.* Vtiq; cum aut plenæ aquis nubes super montes dependent: aut cum in mari undæ ad montiũ instar excitantur. *INT.* Quid sentiendum est in hoc quod legimus: Draco iste quem formasti ad illudendum ei? *R.* Draco iste diabolus est, sed ante formatus à domino, quàm in nomen diaboli uoluntariæ nequitia transiret instinctu. Hũc propheta Esaias à paruulis describit illudi. *INT.* Qua ratione intelligendum est quod scribitur: Ferrum pertransiuit animam eius? *R.* Christus hic manifestissime designatur, eo quod resurgendo affigentium clauorum dolorem cruciatumq; superauit. Potest hic ferrum & tribulatio duræ necessitatis intelligi, quia animam dixit: aliquando tamen anima in scripturis pro præsenti uita appellatur, ut in euãgelio: Nonne anima plus est quàm esca? *INT.* Quid inter Psalmum & Canticum interest? *R.* Quod Psalmi ex Psalterio appellantur, at uero canticũ ex uoce profertur: & quod canticũ pro scientia, pro opere uero Psalmus accipitur. Psalmus ergo ad actualẽ, id est ad practicen: canticũ uero ad theoriam, id est contemplatiuã refertur. *INT.* Iurauit dominus, nec pœnitebit eum: quomodo iurauit dominus? *R.* Iurare domini est immutabiliter promittere. Recte igitur istud cõmutatio sermonis usurpat, eo quod promissio eius sacramenti obtineat firmitatem. *INT.* Quid indicat illud quod scribitur: De torrente in uia bibit, propterea exaltauit caput? *R.* Ad personam Christi ista referenda sunt, quia de torrente, id est passione: in uia, id est in seculo bibit: propterea deus exaltans caput eius, donauit illi nomen quod est super omne nomen. *INT.* Quindecim illi Psalmi quam ob causam canticũ graduũ prænотantur? *R.* Quindecim quondam gradibus, sicut ostendit historia, ascendebatur in templũ: atq; ideo hi

Anima

Iurare domini

Psalmi quindecim cantici graduū inscriptione signātur, quod nos per quosdam profectus ad sublimia spiritaliū rerum prouectione perducant. **INT.** Sagittæ, inquit, potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs, quæ huius uersus intelligentia est? **R.** Sagittæ potentis, uerba domini sunt, quæ charitate eius corda nostra cōfigunt. Carbones uero desolatoriij sunt, qui peccata dissoluant, secundum illum carbonem Esaia prophetæ, qui ad labia eius deferretur, ut purget uitia, quæ contraxerat, uel loquendo uel ob timorem tacendo.

INT. Quid sibi uult quod scribitur: Ecce non dormitabit, neq; dormiet qui custodit Israel? **R.** Dormire interdum in scripturis dominus dicitur, cum in nobis potius fides dormit, & dormitantē infidelem relinquit. Nescit uero ille deesse quærentibus se, nō nouit dormire uigilantibus. **INT.** Le-

gemus in Psalmo de Hierusalē: Cuius participatio eius in idipsum, quid hic sequemur? **R.** Quod diuersæ partes unam constituent ciuitatē, uel diuersa membra unū domini corpus efficiant.

INT. Quid sentiendum est de eo quod scribitur: Forsitan pertransisset anima nostra aquam immensam? **R.** Forsitan, in Græco scriptū est ἀγα, quod latine manifestius interpretatur, putas, ut sit sensus iste: putas pertransisset anima nostra aquā immensam, nisi dominus fuisset in nobis?

INT. Quid est quod scribitur: Conuerte domine captiuitatē nostrā, sicut torrens in Austro? **R.** Exultantis animæ uox est, & ex uitiorū uinculis in libertatē conuersionemq; redeuntis, qua postulat, ut ita diuinę miserationis aspiratione ex peccatorū captiuitate soluatur, sicut constricti glacie torrentes Austri tepore soluuntur.

INT. Qualiter intelligendū est illud: Ecce hæreditas domini filij merces fructus uentris: sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorū. **R.** De futuris se ibi loqui propheta significat, qui post illam sessionē surgendi tempus declarat. Idem posteaquā dederit dilectis suis somnum, ostendit quæ futura sit resurrectio illa sanctorū, dum dicit: Ecce hæreditas domini filij merces fructus uentris. Ipsa itaq; domini est hæreditas in filijs, quā pro mercede fructus uētris indeptus est: quia saluator fructus est uentris, cuius utiq; merces est, ut ei gentes hæreditas sint, quas per fidē generat in filios. Sagittæ autē apostoli recte appellantur, qui orbem terræ quasi uolatu peragrantes, doctrina sua infidelium corda penetrarunt: quos filios excussorum, id est prophetarū, optime propheta designat. Nam utiq; cum in prophetia sua excutiūtur prophetæ, quid aliud in illis nisi inuenti apostoli manifestantur? Excussis itaq; prophetis, quia apostoli generati sunt, recte appellantur filij excussorum. **INT.** Quid est quod legimus: Sicut ablactatū super matre sua, ita retribuisti in anima mea?

R. Animæ nostræ ablactatio est, cum ab ignorantia infantia ad perfectū cibum uitæ consummatione sensus erigitur. Igitur supra dixerat: Si non humiliter sentiebam, id est humilia & terrena cogitabam: sed exaltaui animam meam, hoc est, sed ad cœlestia mente contendī: hæc mihi fiat retributio, ut animam meam intellectus consummatio consequatur. **INT.** Beatus, in-

quit,

quit, qui restituet tibi quod tu restituisti nobis: quis hic intelligendus est. *R.* Psalmus hic & de captiuitate Iudæorum cum in Babylonem ducti sunt, & de peccatoribus qui expulsi ab ecclesia confusione traduntur, intelligi potest. Hic ergo secundum historiam, ut quidam opinatur, significatur Cyrus rex, qui hanc restitutionem subuersa Babylone restituit, & usq; ad paruulos eius illic omni internitione desæuit. Interiore uero sensu, Babyloni uicem ille restituit qui eam captiuam ducit, quæ se prius habuerat peccati lege captiuâ, & exordia uitiorum ad petrâ, quæ est Christus, elidit. *INT.* Sæpe in scripturis dicitur: cōfitebor tibi domine: qualiter hoc intelligendū est? *R.* Nō semper pœnitentiam uidetur significare confessio. Nam confitebor interdū

Confiteri

INT. Imperfectum meum, inquit, uiderunt oculi tui: & in libro tuo omnes scribentur, quæ hic significantia est? *R.* Oculi domini imperfectū nostrum uident, quia deus hominem etiam priusquam formetur, agnoscit. Et aliter: Imperfectum nostrum uident oculi dei, quia cogitationes nostras etiam antequam perficiantur, introspicit. In libro autē eius scribentur omnes, quia omnes homines non absq; eius uoluntate nascuntur, uel omnes uoluntates nostræ apud eum plenissime describuntur. Sequitur autē: Die replebuntur, & nemo in eis. Die, id est, Christo replebuntur, ac præter Christū nemo in eis erit, qui deo pleni ea quæ dei non sunt, recipere non possunt. *INT.* Qui sunt pulli coruorū de quibus scribitur: Et pullis coruorum inuocantibus eum? *R.* Fideles filios significat de infidelibus procreatos. *INT.* Quid indicatur in hoc quod legimus: Ante faciem frigoris eius quis subsistet? *R.* Tentationem per hoc frigus ostendit. *INT.* Qua ratione appellantur ancipites illi sanctorum gladij, de quibus scribitur: Et gladij ancipites in manibus eorum? *R.* Gladij ancipites dicuntur, quod in iudicio corpus atq; animam punire simul possunt. Et aliter: quod puniāt & supplicio præsentis pœnæ, & metu futuræ. Et hinc est illud quod in eodem Psalmo canitur: Cantate domino canticum nouum, quod qui mundi purgamenta creduntur, de nationibus ac regibus iudicabunt.

Gladij ancipites sanctorum

IN PROVERBIIS SALOMONIS.

INT. Ceruus amicitiae & pullus gratiarum fabulentur tecum: quid hic sequimur? *R.* Ceruum amicitiae accipiendum hic quidam putant Christum, totius dilectionis & charitatis magistrum. Pullum gratiarū spiritum sanctum, qui sit omnium gratiarum, id est charismatum distributor. Admonemur ergo ex hoc, ut semper Christi uel spiritus sancti solatia requiramus.

INT. Quid est quod scribitur: Septies cadet iustus, & resurget? *R.* In sermone utiq; aut in cogitatione, cum labitur: aut certe intra septiformis spiritus gratiam, cum delinquit. Quidā propter septem dies, per quos uitæ humanæ cursus reuoluitur, septies hic dictum esse confirmant: eo quod absque peccato uitæ istius cursus esse non possit.

IN ECCLESIASTE

INT. Quid est quod in Ecclesiaste legimus: Florebit amygdalum, & impinguabitur locusta, & dissipabitur capparitis: quoniam ibit homo in domum aeternitatis suae. **R.** Tradunt per haec humanorum membrorum fieri significantiā. Nam in flore amygdali canos capillos, in impinguatione locustae tumorem pedum, in dissipatione capparitis concupiscentiae frigus ostendit. Quae cum seni in postremae vitae tempore accesserint, tunc necesse est in terram, id est quasi in aeternitatis suae domum redeat. Bene tamen haec aeternitatis domus etiam illa futura terra accipitur, de qua scriptum est: Placebo domino in regione uiuorum.

IN CANTICIS CANTICORVM

INT. Quid est illud quod de Ecclesia scribitur: Fusca sum & speciosa filia Hierusalem? Si fusca, quomodo speciosa? **R.** Quia ante examinationem sui ecclesia pro diuersitate in se consistentium bipartita est: in sanctis speciosa est, in peccatoribus fusca. Sicut & Hierusalem modo sanctam ciuitatem scriptura commemorat, modo peccatricem. **I**NT. Nomen fratruelis quid sibi uult in Canticis canticorum? **R.** Ecclesia, cuius nomine illic ad saluatorem ista dicuntur, fratruelem uocat Christum, qui sit filius synagogae. Et quia ecclesiam synagogae sororem in sanctis nostri interdum sentire uoluerunt, idcirco secundum quandam scripturae elocutionem Christus ecclesiae fratruelis appellatur & sponsus.

IN EVANGELIO MATTHAEI

INT.

QUAM ob causam in propheta euangelistae quatuor diuersa animalium specie designantur? **R.** Matthaeus hominis retinet formam, quia a natiuitate hominis orditur dicens: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraam. Marcus leonis specie praefiguratur, eo quod ut leo ingenti intulit uoce: Vox clamantis in deserto: Parate uiam domino. Lucas annuntiat in uitulo, quod a sacrificijs uel a sacerdotio sumat exordium, dicens: Fuit in diebus Herodis regis Iudae sacerdos quidam nomine Zacharias. Ioannes aquila praenotatur: quia spiritu euolans ad superna tanquam de sublimi profert dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. **I**NT. Quomodo accipiendum est, quod dominus Iesus Christus Dauid filius dicitur, cum utique natus non sit ex Ioseph, qui ex Dauid stirpe descendit? **R.** In coniugium tunc Iudaei secundum legem de consanguinitate proximas assumebant. Nec dubitandum est, quod hac ratione etiam Maria ex eadem tribu ueniens, sicut Ioseph ex Dauid stirpe descenderit, imò processerit. Ideo autem per generationem Ioseph origo Mariae significatur: quia consuetudo scripturarum est, uirorum potius quam foeminarum seriem in generatione cōtexere. Cuius Mariae quia cognata, sicut legitur, fuit Elizabeth, quae fuisse scribitur de filiabus Aaron, manifestissimum est, quod in Christo secundum carnem ex utroque genere conuenerit, regum scilicet sacerdotum.

sacerdotumq; successio. INT. Euangelista Matthæus Ioseph genitū ex Iacob dicit: & quomodo Lucas eum ex Heli fuisse cōmemorat? R. Ideo quod alter secundum naturam, alter ei secundum legem pater fuerit. Consuetudo namq; apud Iudæos ex lege erat, ut defuncti fratris uxorem ad suscitandum semen superstes frater acciperet. Iacob ergo atq; Heli uterini fratres fuerunt: quorum superiore defuncto, posterior usus est ex lege coniugio. In eorū cōmemoratione Matthæus Ioseph prosapiā per regiam originem texuit, Lucas generationem eius sacerdotali successione deduxit. Pater tamen Ioseph secundum naturam haud dubie Iacob fuit. INT. Quare in euangelio Maria Ioseph coniux dicitur? R. Consuetudo est scripturæ, ut etiam sponsas appellet uxores. INT. Quid est quod legimus: Ipse uos baptizabit spiritu sancto, & igni? R. Quia per spiritum sanctum uel peccata exuruntur in nobis, uel sanctificatio tribuitur, uel charitatis in passionibus tolerandis feruor accenditur. Aut certe quia spiritu baptizati diuino iudicio examinabimur. Sunt qui dicant apostolos spiritu sancto baptizatos esse, cū super eos ignis apparuit. INT. Qualiter accipiendum est de columbæ illius corpore, in qua ad saluatorem spiritus sancti patuit manifesta descensio: utrum ante iam fuerit, an ad tempus factum subito apparuerit? R. Vtiq; ad tempus ostēsum. Nam ut signum uisibile spiritus sancti, qui erat inuisibilis, monstraretur, uerum quidem corpus columbæ illius per diuinam potentiam, sed in tempore factum, ad horam apparuisse, ac deinceps destitisse credendū est. Angeli uero cum se humanis offerunt oculis, creduntur, ut quorundā opinio est, ex isto crassiore aere, id est, uicino terris ad præsens corpus assumere. Porro autem uocem aliquam ita putantur exprimere, cum illis huic aeri ictus tanquam palato uerborum sonum reddit. INT. Iustis promittitur regnū cœlorum, & quomodo etiam hoc dicitur: Quoniam ipsi possidebūt terram? R. Quia nouum cœlum & noua terra in futuro repromittitur iustis, ut tunc cum deo sicut angeli utrunq; possideant. INT. Cum dicat saluator, Tyrum & Sidonem pœnitentiam agere potuisse, si in eis diuinarum apparuissent signa uirtutum: quapropter illic facta non sunt, quæ salutem fuissent credentibus ailitura? R. Quia dominus ac saluator pro diuina dispensatione non uenerat, nisi ad oues quæ perierant domus Israel. Et quid est quod non uenerat nisi ad oues domus Israel? Quia inter reliquas usquequaq; nationes specialius unum Israel deum coluit: atq; ut ita dixerim, peculiaris dei quondam populus fuit, ob merita Abraham ac patriarcharum, uel Dauid: quibus Christus proprie repromissus, atq; ex eorum stirpe descēdens, inde ipsam carnem, in qua terris apparuit, assumpsit. Sed tamē quia uirtutes postea & in gentibus factæ sunt, ita testimonium hoc intelligi potest, ut ubi dicit, nō ueni nisi, subaudiatur, prius: ut sic & testimoniū ueritas & misericordia dei in uniuersos prompta magis clareat. INT. In euāgelio dicit dominus & saluator noster, Iugum meum leue, & onus meum leue est. & quomodo legitur in Psalmo,

Propter uerba labiorū tuorum ego custodiui uias duras? R. Equidem manifestum est quod omnes qui uolunt in Christo pie uiuere, persecutionē patiuntur: sed tamen diligentibus deū quæ sunt dura in re præsentiū, efficiuntur leuia in spe futurorum. INT. Quid intelligendū est loco illo, in quo scribitur: Orate ne fiat fuga uestra hyeme, uel sabbato? R. Secundū historiam ita intelligendum est, ne fiat fuga uestra hyeme, id est, ne in tribulatione fugæ temporis accumuletur iniuria. Ne fiat fuga uestra sabbato: ne eo utique die quo habere requiem uacationemq; consuectis. At uero secundum intellectum superiorem, ne fiat fuga uestra hyeme uel sabbato, ita accipi potest: ne uos fuga illa deprehendat, aut in peccatis algentes, aut bonis operibus oriantes. INT. In eodem Matthæo scribitur: Dico autē uobis, Non bibam amodo de hoc genimine uitis, usq; in diem illum quo illud bibam uobiscum nouum in regno patris mei: quid hic sequemur? R. Regnū dei, ut docti interpretantur, ecclesia est: in qua quotidie bibit sanguinem suum Christus per sanctos suos, tanquam caput in membris suis. INT. Quid causæ est quod dicitur: Amodo uidebitis filiam hominis sedentem ad dexteram uirtutis, & uenientem in nubibus cœli. Et alio loco dicitur non uisuros uenientem in nubibus cœli, nisi in nouissimo tantū die plangētes omnes tribus terræ, & tunc uidebunt filiū hominis in nubib. cœli? R. Quia in hoc primo corporis, id est ecclesiæ aduentu annunciat per manifestationē claritatemq; signorum: ille uero alius aduentus capitis est, id est ipsius Christi. In illo aduentu per membra sua Christus uenit, in hoc per seipsum.

*Aduētus duo
Christi*

IN MARCO

INT. Quid significat in euangelio quod dicit: Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab illo? R. Verbi gratia, ut si fidem habens, charitatem non habeat, etiam ipsa fide careat, quam fortē habere uidebatur. Sicut Iudæi per scripturam diuinam non intelligentes Christum, etiam ipsam quam se putabant tenere, dei notitiam perdiderunt, & filium non recipientes, etiam patrem non habent. INT. Marcus euangelista tertia hora diei dominum significat esse crucifixum: & quomodo alius euangelista horam sextam qua crucifixus sit, fuisse commemorat? R. Quia hic illam penē horā in scriptis suis retulit, qua uere crucifixus est. At uero ille horæ anterioris tempus cōmemorandum putauit, quo de eo Iudæis adclamantibus iudicatum est, quasi per anticipationē relationis ea hora crucifixus sit, qua iussus est crucifigi. Sed tamen in ipsa hac passione eius sic tenere debemus, quod ita homo ille qui assumptus sit, pro eiusdem uolūtate pertulerit, ut uerbum illud quod in principio apud deum patrem erat, inuiolatum intemeratumq; permanserit: ergo illud iniuriæ obnoxium fuit, quod pro humana infirmitate suscepit: illud uero incorruptum mansit, quod diuina æternitas possidebat.

IN LUCA

INT. Quid est quod scribitur in Luca de Zacharia sacerdote, quod esset de uice

de uice Abia? R. Vigintiquatuor sortibus in ministerium templi distributi fuerāt sacerdotes, ut in ordine uicis suæ quisq; sacerdotali fungeretur officio: in hoc ergo ordine octauam sortem Abia habuit, de qua uice Zacharias sacerdos fuit. INT. Qui illi sunt qui in scripturis sacris nomina antequam nascerentur acceperunt? R. In nouo testamento, præter saluatorem, solum legimus baptistam Ioannem: in ueteri quatuor sunt, Isaac, Ismael, Salomon, uel Iosias, qui ortu uideantur iuniores esse, quàm nomine. INT. Ad aduentum matris domini, quomodo Ioannes adhuc sensu carens in utero potuit exultare materno? R. Hoc matris magis sensu uel gaudio à quibusdam factum æstimatur, ut etiā interiorib; potuerit exultare uisceribus. Aut certe si hoc ad Ioannem potius referre placet, inter miracula diuina reputandum est, sicut & illud, cum uox asinæ in sonum sermonis erupit. INT. In eodem euangelio quid sibi uult illud quod legitur: Factum est autē in sabbato secundoprmo, cum transiret per sata, uellebant discipuli eius spicas, & manducabant confri cantes manibus? R. Quidam hoc loco diem dominicum ita appellatū existimant, eo quod uideatur secundus ab illa legali obseruatione sabbati, & primus sit euangelicæ gratiæ celebritate. Si cui autem hoc minus satisfacere uidetur, quod diem ipsum magis sabbati fuisse contēdat, quia scriptū sit de eo: Quid facitis quod non licet in sabbatis? potest forsità & ipse nihilominus dies sabbati ita ex hoc intelligi, ut nunc obseruatione nostra secundus sit, qui primus quondam fuerit obseruatione Iudaica. Rectissime enim dies primus dies dominicus deputatur. INT. Quomodo uisionē illam in qua dominus assumptis tribus discipulis glorificatus est, Lucas post octo, alij uero euangelistæ post sex dies subsecutam esse commemorant? R. Lucas, qui habito domini apud discipulos sermone post octo dies scribit uisionē hanc discipulis ostensam, & eum diem quo dominus locutus est comprehendit, & eum quo Iesus glorificatus apparuit. Hi uero qui sex dies indicādos putauerunt, medijs tantum atq; integris dieb; adnumeratis, quasi semiplenum primum illum diem postremūq; tacuerunt. INT. Rursus in eodē dicit: Erūt enim ex hoc quinq; in domo una diuisi, tres in duo, & duo in tres diuidentur: pater in filium, & filius in patrem suum: mater in filiam, & filia in matrem: socrus in nurū suam, & nurus in focrū suam. Quid est quod cum superius quinq; uideatur posuisse personas, sex in subsequentib; cum personarum significatione subiecit? R. Mater & socrus eadem intelligi potest quæ per filiam & nurum duobus sit compellata nominibus: ac perinde & in subsequenti quinq; uideri potest numerus personarum. INT. In parabola Lazari & diuitis aliquantæ quæstiones incurrunt. Aut quomodo diues in tormentis sit ante iudiciū: aut quomodo digitus Lazari dicatur, nunquid corpora apud inferos sint: aut ipse aquam desideret, nunquid sitim corporis sentiebat? R. Hæc omnia secundum eos affectus loquitur, quos aliquando pro necessitate corporis gesserat. Cæterum ille ante iudiciū tormentorum sensus quasi pro loco custodiæ, in

quo erat, accipiendus est: reis quippe ipsa custodia etiam ante iudicium non est absq; tormētis. In hoc quoq; quod apud infernum Abraham uidit hāc subesse, à quibusdam ratio putatur, quod etiam omnes sancti ante aduētum domini nostri Iesu Christi ad inferna, licet in refrigerij locum, descendisse dicuntur. Alij opinantur locum illum in quo Abraham erat, ab illis inferni locis in superioribus constitutum, propter quod dicat dominus de illo diuite: Eleuans oculos suos cum esset in tormentis, uidit Abrahā de longe: sinumq; ipsius Abrahæ designari illius regionis quietem. INT. Quomodo accipiendum est quod legimus: Regnum dei intra uos est? R. In unoquoq; pro bonorum malorumq; actuum discrepātia, aut deus regnat, aut diabolus: quia necesse est, ut cuius uoluntatē opere procurat, eius imperio uideatur esse subiectus. Itaq; si iusti sunt quidam, deus in his regnare dicendus est: diabolus, si iniusti. Potest & fides regnum dei dici, qua itur ad regnum: quia utiq; iustus ex fide uiuit: & per quam Christus habitat in cordibus sanctorum suorum. INT. Quomodo in Luca latroni saluator dicit: Hodie mecū eris in paradiso: cum utiq; die illo secundum hominem corpore in terra, anima apud inferos fuerit? R. Potest fortē hic pro paradiso accipi ille attributē quietis locus, ubi Abraham esse cum Lazaro, in euāgelio saluator ostendit. Aut certe ita intelligēdum est, quod hanc promissionem dominus secūdum effectum diuinæ potestatis impleuerit: quia ubiq; deum esse noscendum est.

IN IOANNE

INT. Quadraginta & sex anni adfirmantibus Iudæis, secundum euangelium Ioannis in ædificatione templi quomodo ostenduntur impleti? R. Salomonem quidem septem tantū annis domum domini ædificasse satis constat, scriptura ex hoc dicente: Ædificauitq; eam in annis septem. Quadraginta uero sex anni in templi restauratione ponuntur, quæ habita est in diebus Esdræ, post subuersionem Hierosolymæ, captiuitatemq; Iudæorum. Porro ipsa reparatio ex ædificandi templi diu tracta est, uicinis in circuitu nationibus opus assidua infestatione prohibentibus. INT. Quomodo saluator assumptum hominem duxit in cœlum: aut quomodo cœlum promittitur sanctis, cum dicat: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo? Aut quomodo in cœlo erat, cum adhuc esset in terra?

R. Secundum carnem in terra erat, secundum deitatem cœlo non deerat. Ideo & ipse ascendit qui descendit: quia licet assumpserit hominem, tamen homo & deus, hoc est Christus, una persona est: & utiq; cū ille sit caput, sancti autem membra sint, necesse est ut sequantur membra quod caput præcessit, ut sit in cœlo Christi corporis plenitudo. INT. Qualiter illud accipiendum est quod scribitur: Non enim ad mensuram dat deus spiritum? R. Hoc quidam de filio proprie intelligendum esse confirmant: quia homines dum alijs plus minusue capiant, utiq; ad mensuram spiritum accipere uidentur, iuxta illud Apostoli: Habentes autem donationes secundum gratiam

gratiam, quæ data est nobis, differentes, siue prophetiam secundum mensuram fidei, &c. Christo uero unigenito suo, qui etiam dat, non est spiritus ad mensuram datus, quia in eo est omnis plenitudo diuinitatis. **INT.** Saluator dicit: Vos ascendite ad diem hunc, ego non ascendam ad diem festum istum. & quomodo postea scribitur de eo: Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum? **R.** Veritas mendacium loqui non potest. Atque idcirco non aliter à Iesu factum est, quam quod se pronuntiauerat esse facturum. Scenopegia solennitas Iudæorum non unum diem, sed plures dies solennitate complectitur, sicut & Paschæ festiuitas. Ergo quia dixerat, non ascendo ad diem festum hunc, utique ad diem festum ipsum, sicut prædixerat, non ascendit. Nam & sequitur in Euangelio: Hæc cum dixisset, ipse, hoc est saluator, mansit in Galilæa. Vt intelligamus in ea quidem solennitate, sed non eundem diem fuisse, de qua postea scribitur: Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum. Potest & figurate intelligi hic dies festus, ad quem saluator se non ascensurum esse professus est, ut in se mutandam festiuitatem doceret. **INT.** Qualiter sentiendum est de loco illo, in quo de Iesu Christo saluatore nostro scribitur: Nemo misit in eum manus, quia nondum uenerat hora eius? **R. E.** Hora hæc non secundum mathematicos intelligenda est, sed potius hora illa qua ipse crucifigi, qua ipse pati uellet: & ideo nondum uenerat hora eius, quia nondum uniuersa perfecerat, quia nondum euncta propositæ operationis impleuerat, propter quæ homines terramque uisitaauerat. **INT.** Quomodo intelligendum est quod saluator dicit: Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius? **R.** Supra dixerat dominus ad Iudæos: Si deus pater uester esset, diligeretis utique me. & postea: Vos ex diabolo patre estis, & desideria patris uestri uultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit, quia non est ueritas in eo. Cum loquitur mendacium, hic subaudiendum est, unusquisque uestrum, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius, id est diabolus. Sunt qui ita disputant: Cum loquitur mendacium, id est diabolus, de proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius, hoc est mendacii ipsius pater est: quia ab ipso uideatur ortum esse mendacium: ut sicut deus filium ueritatem genuit, ita & diabolus filium genuerit falsitatem. **INT.** Quomodo accipiendum est illud quo dicitur: Abraam pater uester exultauit ut uideret diem meum, & uidit, & gauisus est? **R.** Prophetæ uidentes appellabantur ideo, quod sancti spūs munere ea quæ cæteris erant clausa, quasi consocij futurorum uidebant: inter quos & Abraam Christum uidit in spiritu. **INT.** Dicitur in Euangelio: Scimus quia peccatores deus non exaudit. & quomodo saluator in alio loco dicit: Omnis qui petit, accipit. **R.** Sunt qui ex hoc loco ita sentiunt: Ille, inquit, qui dixit peccatores non exaudiri, cæcus fuerat, & plenam adhuc quasi infuso collyrio uidere non poterat ueritatem. Certum est autem diuinæ misericordiæ aurem patere pulsantibus. Potest

Potest & hac ratione intelligi, quomodo deus nō exaudiat peccatores, ut etiam si exaudiantur ad impetrandam propriam salutē, nō exaudiantur in signis. **INT.** Deus & saluator quid est quod in Euangelio Ioannis dicit: In iudicium ego in hunc mundū ueni, ut qui non uident, uideant, & qui uident, cæci fiant? **R.** Non minima quæstio, sed nos breuiter pro necessitate quid hic doctorū opinio habeat, proferemus. Ut qui non uident, uideant, & qui uident, cæci fiant: id est, ut hi qui se non uidere confitentur, & medicū quærunt, uideant: hi uero qui se putant uidere, & medicū non requirūt, in sua cæcitate permaneant. Itaq; in hoc iudicium uenisse se dixit, quo discerneret causam credentium & incredulorum. Ergo ut qui non uident, uideant, potest intelligi de gentibus, qui uisuri erant per fidem: & qui uident, cæci fiant, accipi de Iudæis potest, qui cæcabantur per propriam infidelitatē. **INT.** Quomodo saluator loquitur: Pater maior me est. & alio loco dicit: Ego & pater unum sumus? **R.** Dominus Iesus ita uerus homo ut uerus deus, de patre deo deus, de matre homine homo, illud secundū hominem, hoc secundū deum locutus creditur. Iuxta quam rationē diuinitatis atq; humanitatis, etiam in reliquis quæ aut æqualitatē cum patre, aut humilitatē eius sonant, facile intellectus patebit. **INT.** Quid mysterij continet locus ille ubi dominus, pedes discipulorum lauit? **R.** In loco illo maledictū calcanei diluitur, quod diabolo incentore animæ nostræ gressus incurrebāt. Primo enim moribus eius nostrū patebat calcaneū. Porro cū dictum est: Ecce dedi uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, maledictum illud abolitum est.

IN EPISTOLA AD ROMANOS

INTERROGATIO.

QVAE intelligentia est capituli illius quo Apostolus proponit dicens: Si autem iniquitas nostra iustitiam dei cōmendat, quid dicemus? Nunquid iniquus deus qui infert iram? secundum hominē dico. Absit. Alioquin quomodo iudicabit deus hūc mundum? Si enim ueritas dei in meo mendacio abundauit in gloriā ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor: & nō sicut blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: Faciamus mala, ut eueniant bona? quorum damnatio iusta est. **RESP.** Obscurissimus atque perplexus in Apostolo locus, & multis ad discutiendum proferendūque sensum uerbis indigens: nobis tamen pro festinatione sermonis arctandus. Dixerat supra: Est autem deus uerax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Iam etiam adiicit: Si autem iniquitas nostra iustitiam dei commendat, quid dicemus? Hic de testimonijs quæ supra posuerat, nascentem euentilat quæstionem, & adiungit: Nunquid iniquus Deus qui fert iram, id est uindictam? Secundum hominem dico

dico, hoc est secundum humanā elocutionē, quod quasi iniquum deū appellauerat. Vel quod iram eius dixerat, cuius passio in deū nō cadat. Absit: hoc est, absit ita credi, ut iniquū deū esse dicamus: qui, si hæc ita sunt, iram infert delinquenti. Alioquin quomodo iudicabit deus mundum, nisi summa æquitate atq; iustitia? Deinde sequit: Si enim ueritas dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius. Et hoc ita proponit, ut refellentis sit, non adprobantis: quia si ueritas dei mendacio hominis indiguit, nec peccator tanquā peccator iudicabitur, & quæ blasphemabant in apostolos, uera uidebuntur. Ergo quid est quod dicit: Et si ex comparatione iniustitiæ iustitia clarescat, nō ideo tamen homo iniustus esse debet, ut deus iustus appareat. Damnatio eorū iusta est, qui nos hæc adfirmant dicere. Quid dicere? faciamus mala, ut ueniant bona. Putabantur autē apostoli istud dicere apud eos, qui male interpretabātur dictū apostolicū, illud utiq;: Vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia. INT. Quid illud est quod legimus: Vt quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundū tempus pro impijs mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori. R. Hoc est quod uult intelligi: Ille pro impijs mortuus est, cum uix quisquam reperiatur mori uelle pro iusto. Nam pro bono, id est Christo, forsitan aliquis mori audeat. Hic etiā de se uerecunde indicans quod pro Christo mori possit. Et aliter: Vix enim pro iusto quis moritur. In ueteri lege, in qua est pro mandatorum seueritate iustitia, uix pauci martyres sunt reperi: in nouo autem instrumento, in quo est pro pietate præceptorum bonitas, innumerabiles martyres extiterunt. INT. Apostolus dicit de deo patre: Sed pro omnibus nobis tradidit illum, id est, filium, quid in hoc significat?

R. Traditioni adqueiuit. In sacris namq; libris facere interdū deus dicitur, in quibus faciēdis uidetur præstare patientiā. Alia quippe sunt quæ fieri deus uult, alia quæ fieri sinit. Vult ergo fieri quod facta appareāt esse meliora. At uero deteriora permittit, ut libertas humani constet arbitrij: in qua arbitrij libertate bonorū malorumue sectatoribus diuino iudicio exhibeatur retributio iusta meritorum. INT. In hac eadem epistola quid intelligendū est de hoc quod legimus: Quis accusabit electos dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condēnet? Christus Iesus qui mortuus est, imò qui resurrexit, qui est ad dexterā dei, qui etiam interpellat pro nobis. R. Hæc in quibus sibi ipse respondit, quasi *εἰς τὸν αἰῶνα* legenda. Et est sensus iste: Nisi forte electos suos aut deus qui iustificat, aut Christus qui pro his est mortuus, condemnabit. Minime utique, qui etiam interpellat pro nobis. Hoc est quod dicit: Nemo condemnabit electos. INT. Quid sentiendum est in hoc loco in quo Apostolus loquitur: Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, & reliqua. R. Anathema interdum, ut & hic, occisionem interfectionemq; significat. Ergo hic Apostolus perire optat in carne, ut alij saluentur in spiritu.

Liberum arbitrium

Anathema

Et aliter:

Et aliter: Ita hic Apostolus uim nimiae charitatis expressit, exoptans si fieri possit, à Christo anathema esse pro fratribus, sicut & Moyses, qui cum pro populo suo deum peteret, ait: Et nunc domine siquidem dimittes illis peccata illorum, dimitte: sin autē, dele me de libro tuo quē scripsisti. **INT.** Idem loquitur de deo: Ergo cui uult miseretur, & quem uult indurat: quid hic sequi mur? **R.** Induratur cor à deo, dum criminū poena differtur. **INT.** Rur-

sum ipse adfirmat dicens: Quod quærebat Israel non est consecutus: electio autem consecuta est, cæteri uero excæcati sunt: quis huius rei sensus est? **R.** Non quia deus ullum uolentem aspicere cæcitate percutiat: quia omnes, si-

Tradere cut scribitur, uult saluos fieri: sed illos qui seipsos excæcauerant, pro retributione malitiæ dicitur tradidisse, dum deserit. Tradere enim domini est relinquere. **INT.** Qualiter accipiendū est illud quod scribitur: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeris super caput eius. **R.** Hoc est, ignem cōpunctionis congeres, cum bona pro malis reddes. Et aliter: Non quod hoc animo inimicus pasci debeat, ut carbones ignis super caput eius dum pascitur congregentur: sed quod inimicus ille cum bona pro malis recipit, si nulla malitiæ suæ poenitētia commouetur, ipse sibi potius carbones ignis super caput suum congerat. **INT.** Cum potestas non sit nisi à deo, sicut Apostolus dicit, cur non omnes bene accipi eam administrantes reperiuntur? **R.** Quia & uitam hanc omnes æqualiter à deo capiunt, nec tamen omnes æqualiter uiuunt.

I. AD CORINTHIOS.

INT. Omne, inquit, peccatum quodcūq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat: quid hic sentiendum est? **R.**

Quod cætera peccata per corpus extrinsecus admittantur, fornicatio sola in corporis passionibus administratur. **INT.** Qualiter locus ille accipitur in

quo scribitur: Nunquid domos non habetis ad manducandū & bibendū? aut ecclesiā dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent? **R.** Apud

Corinthios quondam, sicut aliqui asserunt, praua inualuerat cōsuetudo, ecclesias passim dehonestare conuiujs, in quibus uescebantur ante dominicā

oblationem, quam post cœnam noctibus inferebant: cumq; diuites ebrj ad Eucharistiam uenirent, uexabantur inopes fame. Mos uero iste, ut refertur,

de gentiū adhuc superstitione ueniebat. Vnde etiam quibusdam locis per Aegypti rura, uel Syriæ, die sabbati nocte post cœnam dicitur ad ecclesiam

conuenire. **INT.** Cuiusmodi prophetia est de qua scribitur: Si autē omnes prophetent, intret autem quis infidelis, uel idiota, conuincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, occulta enim cordis eius manifesta fiunt. **R.**

*Prophetia
duplex*

Prophetiæ genus duplex est: doctrinæ unum, aliud diuinationis. Sed diui-

natio præteritis temporibus magis uiguit, doctrina præsentibus. Occulta au-

tem cordis eius manifesta fiunt, dum in ecclesia prophetante Doctore conscientia cōpungitur audientis. **INT.** Quid est quod scribitur, traditurus

filius

filii regnum deo patri? R. Traditurus quidem, sed tamen non ita traditurus, ut careat. Traditio autē regni nostra prouectio est, tūc cum esse ex integro filij meruerimus in patris regno. INT. Quid sibi uult illud quod scribitur: Omnes quidē resurgemus, sed non omnes immutabimur? R. Id est, non omnes in gloriā immutabimur: quia resurrectio & incorruptio cōmunis est omnium, immutatio autem ad gloriam proprie iustorum.

II. AD CORINTHIOS

INT. Apostolus dicit: Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo: eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia dei in ipso. quid hic sequimur? R. Reconciliamini, inquit, deo, qui Christū fecit hostiam pro peccato. Peccatū uero appellari ipsam hostiā, si in ueteri testamento requiras, inuenies. Potest istud & ita intelligi, factum hostiam pro peccato Christū, quia filium suū misit in similitudine carnis peccati. INT. Datus est, inquit, mihi stimulus carnis meae angelus satanae, qui me colaphizet, quomodo istud accipiendū est? R. Dicunt quidā Apostolum sepe dolore capitis esse uexatum. Melius autē puto ita accipi, ut colaphizatus in illis passionibus intelligatur, quas enumerauit ipse, dicens: Ter uirgis caesus sum, semel lapidatus sum, &c. Stimulū ergo carnis appellat tribulationem carnis: & angelū satanae illū, quo quasi immissores tanta illa patere ostendit.

AD EPHESIOS.

INT. Quomodo intelligendum est hoc quod Apostolus scribit, quod proposuerit dominus in dispensationē plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quae in caelis, & quae in terra sunt in ipsum? R. Vere mirum est quid nunc reparetur in caelo. Reparatur ergo secundū opinionem quorundā, illa quae cum principe suo cecidit angelorum portio, per augmentum societatemq; sanctorū, de quibus scribitur: Sed sunt sicut angeli in caelo. Reparantur quoq; omnia in terra, cum etiam in locum deficientiū Iudaeorum admittuntur credentes ex gentibus. Et aliter: Instauratur quae sunt in terra: dum nos per mediatoris nostri sanguinē cōciliationemq; reparamur. Reparantur coelestia, cum de salute nostra gaudiū nascitur angelorū. INT. Quid est quod Apostolus loquitur de deo patre: Ex quo omnis paternitas in caelis & in terra nominatur? R. Quia cum ille nobis pater primus & uerus sit, ab illius nomine deriuatur quando alij patres appellantur. INT. Quomodo Apostolus dicit: Honora patrē & matrē, quod est mandatū primum: cum in mandatis, ut quidā ordinant, quarto sit loco? R. Aliqui de hoc ita differūt dicentes: Tria illa mandata quae superiora sunt, omnia ad deū pertinet, septē sequentia ad hominē: & tria illa ad deū pertinetia in una legis tabula tenebātur, in alia uero tabula praecepta illa erāt quae ad hominē pertinebant. Hoc itaq; mandatū in septē mandatis quae ad proximū pertinent, primū est. Alij uero qui hoc mandatū nō quarto, sed quinto loco, quod & nos probamus, esse cōfirmāt, ita de hoc disputāt: Decalogū ipsum totum,

A A quia

quia in illa prima lege conscriptū est, recte primū mandatū appellari, quod utiq; primū faciat ordo, postea aliorū in lege consequens praeceptorū. Item ex hoc aliter: Honora patrem & matrem, quod est mandatum primum, & subiungit, in promissione. In qua promissione: Vt bene sit tibi, & sis lōgeuus super terrā. Igitur in mandatis hoc est primū mandatū, quod habeat, quam supra diximus, promissionē. INT. Quid sibi uult illud quod scribitur: Spiritum nolite extinguere? R. Extinguere, id est fugare per opera iniquitatis. David inquit: Spiritum sanctū tuū ne auferas à me. INT. Sequitur paulo post in eodem: Vt integer spiritus uester, & anima, & corpus sine querela in aduentū domini nostri Iesu Christi seruetur, quid hic intelligendū est? R. Spiritū hic dicit utiq; illum sanctū, de quo supra dixerat: Spiritū nolite extinguere. Qui quidē cum in substantia sua nō possit extingui, extinguitur in nobis, cum aufertur à nobis. Donū namq; eius uel gratia in hominibus sicut eorū uirtutibus accenditur, ita eorū uitijs extinguitur. Alij asserūt spiritū hic accipiendū esse animā ipsius intellectū atq; sapientiā. De quo alio loco idē Apostolus dicit: Et ipse spūs testimoniū reddit spiritui nostro, quod sumus filij dei. Hoc est, quod ille spūs sanctus huic intellectuali spūi nostro testimonium reddat, quod sumus filij dei. Alio quoq; loco Apostolus loquitur, Psallam spiritu, psallam & mente, hic spiritum pro uoce ponens, & uoce dicit pariter & mente psallendum.

Spiritus

AD COLOSSENSES

INT. Quid intelligendū est in capitulo illo, in quo ad Colossenses scribitur: Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanq; uiuentes in mundo decernitis? Et reliqua. R. Perstringamus ut possumus, locum summis obscuritatibus inuolutum. Disputat contra eos, qui ex Iudæis Christiani, proprijs cōtendebant cerimonijs inhaerere. Supra enim dixerat de improbabili eorū obseruantia in cibo & potu: & quod Neomeniae eorū & sabbata umbrā futurorū prætulissent. Rursum in consequentibus dicit: Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanq; uiuentes in mundo decernitis? id est diiudicatis dicendo: Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; cōrectaueritis, quae sunt omnia in interitu ipso usu suo (id est, dum assumūtur intereunt) secundū praecepta & doctrinas hominū: quae sunt rationē quidē habētia sapiētiae in superstitione & humilitate, & nō ad parcendum corpori. Doctrinas hominū dicit, quia praecepta ipsa carnaliter intelligāt, praecepta in lege phibita nō manducari: sed hoc, sicut ipse subiūgit, in superstitione & humilitate superuacua, & in corporis afflictione, cui utiq; corpori nō parcat, uel per eiusmodi abstinentiā uel per circūcisionē. Sequitur aut: nō in honore aliquo ad saturitatē carnis. ergo hoc est quod uult intelligi: Omnes illae obseruationes, licet in obseruantia aliquā sapiētiae praeferre uideant figurā, quia putent legē praeceptorū tenere, tamē in superstitione sunt non in aliquo honore dei, sed ad explendā uoluntatē obseruantiae carnalis.

I ad

I AD TIMOTHEVM

INT. Quæ singularum rerum est accipienda discretio in his quas Apostolus profert dicens: Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. R. Obsecrationes fiunt pro peccatis præteritis & præsentibus: orationes pro adipiscendis quæ speramus: postulationes cum pro alijs interuenimus: gratiarum actiones cum ea quæ poscimus impetramus, uel certe cum pro immensis dei beneficijs gratias laudesq; referimus.

Obsecrationes
Orationes
Postulationes
Gratiarum
actiones

INT. Locus ille quomodo accipiendus est, in quo scribitur: Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudiciũ, quosdam autem & subsequuntur. R. Supra dixerat, aduersus presbyterum accusationem non recipiendã, nisi sub duobus & tribus testibus. & paulo post addidit: Quorundam hominum peccata sunt præcedentia ad iudiciũ, utiq; dum omnibus nota sunt: quædam autem & subsequuntur, utiq; dum postea in iudicio comprobantur. Quod si istud aliqui in iudicio dei magis accipiendum putant, potest ita intelligi: Præcedere ad iudiciũ illa peccata, quæ ante hic unusquisq; comiserit: subsequi uero illa, quibus nos quidẽ causas dedimus, sed iam post transitum nostrum consummata intelliguntur: ergo subsequuntur nos ad iudiciũ huiusmodi peccata: si, uerbi gratia, cui inopie nos causas attulimus, fame post obitũ nostrum atq; egestate cõsumptus sit.

II AD TIMOTHEVM

INT. Alexander ærarius multa, inquit, mala mihi ostendit: reddet ei dominus secundum opera eius. Et item: Percutiet te dominus paries dealbate, quomodo hæc intelligenda sunt? R. Percutiet te, inquit, non percutiat: & rursum reddet, non reddat. Vnde fit, ut non tam maledicentis animo dicta esse uideantur, quàm iudiciũ dei atq; uindictam denũtiantis. Item aliter: Et si per administrationem prophetiæ immoto animo maledicat propheta, ut illud: Obscurentur oculi eorum ne uideant: dicit quid eorum meritis debeatur. Quia omnis præuaricatio & inobedientia accipit iustam operis atque mercedis retributionem.

AD HEBRÆOS

INT. Quid in hoc sequimur quod Apostolus dicit: Fide Iacob moriens singulos filiorũ Ioseph benedixit, & adorauit fastigiũ uirgæ eius. R. Scep- tri significatio est accipienda pec uirgam, & per hoc regni potestatisq; fastigiũ: in quo Christus intelligitur adoratus, qui uidelicet futurus erat regni Hebræorum caput.

Virga

IN ACTIBVS APOSTOLORVM

INT. Quid indicat illud quod legimus: Sabbati habens iter, id est mille passus? R. Sabbato enim usq; ad montem oliueti ire Iudæis licitum erat: uel certe sicubi fuissent, tanto spacio deambulandi licentiam præsumebant.

INT. Spiritus sanctus quomodo ante ascensionem à saluatore secundũ euangelistã Ioannẽ apostolis insufflatur, cum secundũ Actus apostolorum

AA 2 post

post decimum ascensionis diem in apostolos missus sit? R. Multa sancti spiritus gratiarum donationes sunt, secundum illud quod Apostolus dicit: Alij quidē datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij gratia sanitarum in uno spiritu, &c. Igitur ante ascensionem gratiam sancti spiritus acceperunt, qua possint peccata dimittere, & baptizare, & credentibus spiritum adoptionis infundere: secundū quod tūc cum eis à saluatore spiritus insufflaretur, dictum fuerat: Quorum remiseritis peccata, remittētur eis: & quorū retinueris, retenta erunt. At uero post ascensionem multo maiorem sancti spiritus gratiā perceperunt in operatione uirtutum, & gratia sanitarum, & diuersarum perceptione linguarū: iuxta illud quod eisdem eodem promissum fuerat die, ut baptizarentur spiritu sancto, & induerentur uirtute, qua Euangelium Christi uniuersis gentibus possint prædicare. In hac ergo perceptione sancti spiritus secundum dominicæ gratiæ distributionem, apostolorum demonstratur profectus, nō compugnantium diuersitas scripturarum. Et aliter, quare bis datus sit spiritus sanctus, egregie quidam Doctor exposuit dicens de eo quem primum hic saluator per seipsum dedit, & de coelis postea misit, ut significaretur dilectio proximi & dilectio dei, quæ in cordibus sanctorum per spiritū sanctum diffunditur, qui datus est ad euangelizandum dei uerbum. Per quod apostoli sese in orbis partes intulerunt, quantum narrat historia, Bartholomæus in Indos, Thomas tetendit in Parthos, Matthæus Aethiopes, Andreas Scythas prædicatione molliuit, Ioannes Asiam diuino sermone correxit, Petrus Cappadociam atque Galatiam, Bithyniam pariter & Pontum, prouinciāsque confines, dum Iudæis prædicat, circuit: postremo Romam illustraturus accessit. Paulus ab Hierusalem usque Illyricum cum Euangelio repleuisset, tam innumeras ac dispares nationes præceptis tanquam armis uictor edormuit. INTER. Cum in Actibus Apostolorū primum legatur: Viri autem qui comitabantur cum eo, hoc est cum apostolo, stabant stupentes, audientes quidem uocem, neminem autem uidentes, quomodo postea Apostolus dicit: Et qui mecum erant, lumen quidem uiderunt, uocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum? RE. Superius ubi audisse uocem referuntur à deo, non uocem, sed inconditum sonum uocis acceperunt, ut eos postea dicat uocem non audisse, id est expressam uerborum significantiam, qua possint intelligere quod sonabat. Ac perinde idcirco diuersa uice & audisse referuntur: quia quantum ad sonum pertinet, audierunt: quantum ad uerba, non audierunt. INT. Quare prius communis cibus uocabatur, qui putaretur immundus? R. Quod contra interdictū tunc dei in commune ceteris pateret hominibus, qui in ciborū discretionem legis obseruantiam non tenebant, per quam Iudæi partē dei se esse iactabant. Purificatus est autem etiam domino dicente ad Petrum: Quæ deus purificauit, ne tu commune dixeris. INT. Quid illud est quod in Actibus Apostolorum duodecim

Diuisio Apostolorum

duodecim illi qui Ioannis baptismo baptizati fuerāt, baptizantur à Paulo?

R. Hoc idcirco, quia nō in nomine trinitatis baptizati erant. Baptismus enim Ioannis licet in eum qui uenturus est, baptizaret, tamen proprie Ioannis baptismū dicebat. Vnde & ab hæreticis ueniētes nō rebaptizātur à nobis, si baptizatos cōstat in nomine trinitatis: nisi impositio tantū manus ad fidē rectam cōuersis adhibetur, ut per hāc sancti spiritus suscipiatur infusio.

Non rebaptizandum

IN EPISTOLA IACOBI.

INT. Quomodo dicitur: Deus intentator malorum est, & ipse neminem tentat: cū nihilominus scriptū sit: Tētat uos dominus deus uester? R. Tentatio domini probatio appellat. Neq; enim ille quenq; tentat in passionibus, sed à concupiscentijs nostris illa tentatio est, cum humiliati deijcitur. A domino est tentatio, cum probat & glorificamur, & ideo dominus intentator malorum est.

Tentatio domini

IN EPISTOLA IOANNIS.

INT. Quomodo perfecta charitas foras mittit timorem, cum rursum scribatur: Timor domini castus permanet in seculum seculi? R. Quisquis deum diligit, utiq; absq; deo esse formidat. Hic est timor dei, qui permanet in seculum seculi. Igitur timor hic de perfecta domini charitate descēdit. At uero alius timor ille de temporarijs rebus nascitur: quarum sæpe amissionem ueremur. Hunc timorē foras mittit diuinæ perfectio charitatis. INT. Item in epistola sua Ioannes ponit: Tria sunt quæ testimonium perhibent, aqua, sanguis, & spiritus: quid in hoc indicatur? R. Simile huic loco etiam illud mihi uidetur, quod ipse in Euangelio suo de passione Christi loquitur dicens: Unus militū lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua: & qui uidit, testimoniū perhibuit. In eodem ipse de Iesu supra dixerat: Inclinato capite tradidit spiritū. Quidā ergo ex hoc ita disputant: Aqua baptismum, sanguis uidetur indicare martyrium, Spiritus uero ipse est qui per martyriū transit ad dominū. Plures tamen hic ipsam interpretatione mystica intelligūt trinitatē, eo quod perfecta ipsa perhibeat testimoniū Christo: Aqua patrem indicans, quia ipse de se dicit: Me dereliquerunt fontem aque uiuæ: Sanguine Christū demonstrans, utiq; per passionis cruorem: Spiritu uero sanctum spiritū manifestans. Hæc autē tria de Christo testimoniū ita perhibent, ipso in Euangelio loquente: Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso: & testimoniū perhibet de me qui misit me pater. Et item: Cum autē uenerit paracletus, quē ego mittam uobis spiritum ueritatis, qui à patre procedit, ille testimoniū perhibebit de me, Perhibet ergo testimoniū pater, cum dicit: Hic est filius meus dilectus: Filius, cum dicit: Ego & pater unū sumus: Spiritus sanctus, cum de eo dicitur: Et uidit spiritū dei descendentē sicut columbā uenientem super se. INT. Quid est quod rursum in epistola sua profert esse pro quo non debeat orari peccatum usq; ad mortem? R.

Timor duplex

Peccatū ad mortem

Utq; usq; ad mortē peccat ille peccator, qui in huius temporariæ uitæ cursu

AA ; pœnitent

pœnitentiam non agit. Hac ratione illud quoq; oportet intelligi: Qui autē blasphemauerit in sanctum spiritū, non remittetur ei, neq; hic, neq; in futurum. Blasphemat enim qui diuinis promissis, spirituiq; sancto minime credens, in quo est remissio peccatorū, reconciliari deo in hac uita per satisfactoris opera detrectat.

INT. Quid significat quod in eodē legimus, mundum in malignum esse positū? R. Non quod à deo mundus in maligno sit positus, sed quod uitia hominū in mundo uiuentium sint maligna. Hoc modo etiam illud patebit quod scriptum est: Quia dies mali sunt.

IN APOCALYPSI.

Septem dona
spūs sancti

INT. Qui sunt illi septem spiritus dei, qui in Apocalypsi cōmemorantur?

R. Hi sunt quos & propheta Esaïas enumerat: Spiritus sapiētiae & intellectus, spiritus consilij & pietatis, spiritus scientiæ & ueritatis, spiritus timoris dei. In quibus tamen spiritalia opera significantur. Omnia autē illa operatur unus atq; idem spiritus.

Et quidem hæc de opinionibus doctissimorum uirorum exigenti tibi à me prolata sunt. Si quis tamen in prædictarum quæstionum disputationibus attulerit quæ magis probentur, reprehendens pertinaciam, quæ in plerisque esse solet, non abnuo me secuturum esse meliora.

QUÆSTIONVM VETERIS ET NOVI
TESTAMENTI FINIS.

CAPITA LIBRI SECVNDI.

- I Hebræorum nominum interpretatio
- II De uarijs uocabulis
- III De expositione diuersarum rerum
- III De gentibus
- V De locis
- VI De fluminibus
- VII De mensibus
- VIII De solennitatibus
- IX De idolis
- X De ueste sacerdotali
- XI De auibus uel uolatilibus
- XII De bestiis & serpentibus
- XIII De ponderibus
- XIII De mensuris
- XV De Græcis nominibus

QVONIAM fili charissime, superiore libro propositionibus tuis se retulit crebra responsio, & uereor, ne assiduæ interrogationes, ut sit plerumq; legenti generent ex satietate fastidium: meo nunc nomine ea quæ sponponderā opus uariaturus, adnectam: singula quæq; ut ordine ipso magis clareant, per species suas diuidens, ac titulis suis subdens. Et primo ueniam ad Hebræorum nominum interpretationem, è quibus certa quæq; & celebriora breuitatis causa ponam.

HEBRAEORVM NOMINVM

INTERPRETATIO.

A DONAI, in Latinum sonat dominus. Sabaoth, exercituum siue uirtutū: aut, ut aliqui uolunt, omnipotens. Iesus, saluator. Nazareus, sanctus, siue mundus. Messias, unctus, id est Christus. Michaël, qui sicut deus. Gabriel, fortitudo dei. Raphaël, medicina dei. Adam, homo, siue terrigena. Eua, uita, siue calamitas. Miror unde apud Hebræos interpretatio huius nominis tam diuersa sit: nisi forte ideo, quod eadem & ædendo homini uitam attulerit, & transgrediendo calamitatem. Aut quod mulier alijs interdum uita, alijs est calamitas. Abel, luctus, uel miserabilis. Cain, possessio, uel lamentatio. Enoch, dedicatio. Mathusalem, mortem suam misit. Noë, requies. Sem, nominatus. Cham, callidus. Iapheth, latitudo. Loth, declinans, siue uictus. Melchisedech, rex iustus. Abram, pater excelsus. Abraam, pater uidens populum, uel pater multarum, scilicet gentium. Sarai, princeps mea. Sara, princeps. Notandum quod utrisq; nominibus, scilicet Abraæ & Saræ tantum a literam dominus addiderit, quæ tamen apud Hebræos per e legitur. Agar, aduena, uel conuersa. Ismaël, auditio dei. Isaac, risus: non tamen, ut quidam putant, ideo sic appellatus, quia Sara riserit, sed quod Abraam, qui tunc utiq; prior risisse indicatur. Rebecca, patientia, siue quæ multum acceperit. Iacob, supplantator. Israël, uir uidens deum, sed melius princeps cum deo. Lia, laboriosa. Rachel, ouis, uel uidens deum. Ruben, uidens filios, siue uidens in medio. Simeon, audiens tristitias. Leui, appositus, siue additus. Iuda, cōfitens, siue glorificans. Zabulon, habitaculum pulchritudinis. Isachar, est merces. Dan, iudiciū, aut iudicans. Gad tentatio. Aser, latitudo siue beatus. Neptalim, conuersantes. Benjamin, filius dexteræ. Ephraim, frugifer, siue ubertas, uel

auctus Latine. Manasse, oblitus. Esau, rubens, siue aceruus lapidum.

Cedar, tenebrae, uel mœror. Iob, magus, uel dolens. Amalech, populus lambens, siue restinguens. Moyses, adsumptio, uel liniens. Aaron, mons fortitudinis. Pharaon, denudans eum, siue dissipator eius. Sed Pharaon nomen est nō hominis, sed dignitatis: sicut & apud nos Augusti appellantur reges, cum proprijs nominibus censeantur. Pharaon tamē ille submersus in mari rubro proprio uocabulo Centres uocitatus est. Iosue, saluator.

Athaniel, tempus eius dei, uel responsio dei. Aod, gloriosus. Seme-gar, nomen adueniens, siue ibi colonus. Barach, fulgurās. Delbora, apis uel loquax. Gedeon, tentatio iniquitatis eorum. Abimelech pater meus rex. Thola, uermiculus ad tincturam, uel coccinum. Iair, illuminans. Iepte, aperiēs, uel apertus. Efebon, cogitatio, siue cingulū mœroris. Achilōn, uiuens deo, uel uidens deū. Abdo, seruus eius. Sampson, sol eorum, uel solis fortitudo. Dalila, paupercula, uel situla. Eli, deus meus. Samuel, nomen eius deus. Saul, expeditus, siue petitio. Iassai, insulæ holocaustum, uel sacrificiū. Dauid, desiderabilis, siue fortis manu. Jonathan, columbæ donum, uel domini donū. Abesalom, pater pacis. Salomon, pacificus. Idem Ecclesiastes, id est concionator. Idem & Idida, id est dilectus domini. Roboam, latitudo populi. Abia, pater dominus. Asa, tollens, siue sustollens. Iosaphat domini iudiciū. Ioram, qui est excelsus, sed melius sublimatus. Ochozias, apprehendens dominū. Athalia, tempus domini. Ioas, sperans, siue temporalis. Amasias, populum tollens.

Azias, fortitudo domini. Azarias, auxilium domini. Iotham, perfectus. Achas, apprehendens. Ezechias, fortitudo domini. Manasses, obliuiosus, uel quia oblitus est. Amon, fidelis, uel nutritius. Iosias, ubi est incensum, uel domini salus. Ioachaz, robustus. Ioachim, cuius est præparatio. Eliachim, dei resurrectio. Iechonias, præparatio domini.

Sedechias, iustus domini. Ieroboam, diiudicans populum, uel diiudicans supernos. Naue, latratus. Baasa, pinguedo. Helam, seculi, uel orbis. Zambri, psalmus, uel canticum meū. Omri, crispans meus. Achab, frater patris. Iezabel, fluens sanguine, uel sterquilinum. Iehu, ipse uel est. Ioatha, robustus. Zacharias, timor domini. Sella, umbra eius, uel petitio. Manaem, consolans. Facee, aperiens. Helias, deus dominus. Helisæus, dei mei salus. Osee, saluator. Iohel, incipiente deo, siue est deus. Amos, potens, uel fortis, aut populum debellans. Abdias, seruus domini. Iona, columba, uel dolens. Micha, quis iste? Naum, germen, siue consolatio. Abacuc, amplexans. Sophonias, abscondens eam. Aggæus, festus, siue solennis. Malachias, angelus meus. Esaias, salus domini. Hieremias, excelsus domini. Ezechiel, fortitudo domini. Daniel, iudiciū domini. Iudith, laudans, uel Iudæa. Ioseph, auctus.

Maria, illuminata siue stella maris: sed sermone Syro, domina. Simon, pone

pone mœrorem, uel obediens. Petrus, agnoscens. Bariona, filius columbæ, Syrum pariter & Hebræum. Cephas, Petrus, Syrum est. Paulus, mirabilis. Saulus, tentatio respicientis, uel tentationis securitas. Andreas, uirilis, Græcum est. Iacobus, supplantator. Ioannes, domini gratia.

Philippus, os lampadarum. Bartholomæus, filius suspendentis aquas. Thomas, abyssus, uel geminus: unde & Didymus græce dicitur. Matthæus, donatio. Idem appellatus est Leui. Lebbeus, corculum, id est à corde, ipse est & Taddæus, ipse est Iudas Iacobi. Chananæus, possidens, siue possessio. Ita autem dictus Simon, à uico Chana, ipse est & Zelotes. Scaurioth, memoriale domini, uel memoria mortis. Hoc uero nomine appellatus est Iudas à uico in quo natus est. Marcus, excelsus mandato. Lucas, ipse confurgens, siue ipse leuans. Stephanus, norma uestra: Græco autem sermone coronatus. Augusti, solenniter stantes. Cæsar, possessio principalis. Cirenei, hæredes. Bethsaida, domus frugū. Bethphage, Syru, domus uallis. Bethania, dom⁹ afflictiois. Genesar, ortus principis. Amaus, populus abiectus. Capharnaum, ager consolationis. Sarepta, incensa, siue angustia panis. Gethsemani, uallis pinguedinum. Golgatha, caluaria. Nazareth: flos mundiciæ, uel uirgultum. Niniuitæ, nati speciosi.

Sidon, uenatio. Zachæus, iustificatus. Idumæa, rosa. Lisama, natiuitas tentationis. Iordanis, descensus. Martha, prouocans deum. Magdalena, turris. Susanna, lilium. Saba, captiuitas. Caiphas, inuestigator, siue uomens ore. Pontius, declinans consilium. Pilatus, os malleatoris. Herodes, pellicius. Barrabas, filius patris, uel magistri eorū, absque dubio Iudæorum magistri, qui est diabolus. Eden in Genesi, deliciæ.

Iudæa, confessio. Hierosolyma, uisio pacis. Sion, specula, & recte: nam hæc ciuitas Dauid in monte constructa est. Babylon, confusio, siue translatio. Aethiopia, tenebræ. Aegyptus, tribulatio, siue tenebræ. Tyrus, angustia. Romani, sublimes, uel tonantes. Sinai, mensura, siue mandatum, siue tentatio, uel amphora mea. Gehenna, uallis gratuita. Quidam æstimant appellatam hanc à ualle Gehennon, quæ est iuxta murum Hierusalem. Hebræi, transitores. Sadducæi, iustificati. Pharisæi, diuisi. Galilæi, uolubiles. Samaritæ, custodes, eo quod à Babylonijs illie ad custodiam collocati sint Iudæorum.

Cum in cæteris, tum & in hoc abundanter liquet, scriptura omnis sacra quàm uere diuina sit, ac plena mysterijs, quando ita congruant rebus nomina, affectibusq; respondeant. Sicut Dauid, qui exprimitur in Latinum fortis manu: utiq; fortissimus omnibus ferè bellis extitit. Salomon, pacificus: utiq; in pace regnum administrauit. Daniel, iudicium dei: utiq; in presbyterorum iudicio sententiam diuinæ disceptationis exhibuit. Vnde quid mirum si hi futura prædicauerint, quorū etiam nomina, sicut res edocent, prophetiam sonant? Sed iam de uarijs uocabulis interpretationem ponamus.

De uarijs

ALLELVIA, in Latinum sonat laudate dominum. ia enim unum est de decem nominibus Dei, quæ apud Hebræos habentur. Amen, uere, siue fideliter. Diapsalma, semper: eo quod illa quibus hoc adnectitur, sempiterna esse confirmet à deo: non commutationem metri significat, ut quidam existimant, uel spiritus prophetici refectionem. Sunt etiam qui diapsalma ideo inscribi putent ut ex hoc sibi personarum, siue sensuum intelligatur esse conuersio. Osona, saluifica, siue saluum me fac. Osi enim saluifica interpretatur, anna interiectio est deprecantis. Ergo integre dicitur, Osianna. Sed dum corripitur, aut corrumpitur, sonat osanna. Est autem sensus, Saluum fac, subaudiatur, uel populum Israel, uel totum mundum. Rhama, excelsa. In Euangelio: Vox in rhama audita est, id est in excelsis. Est tamen & ciuitas, quæ Rhama appellatur. Racha, uanus, aut inanis. Rabbi, magister, Syrum est. Man, quid. Manna, quid est hoc? Abba, pater: & hoc Syrum est. Anathema, perditio. Maranatha, dominus noster uenit, Syrum est. Anathema autem maranatha, sicut quidam dicunt, perditio in aduentu domini. Mammona, diuitiæ. Theraphim, figuræ, uel imagines, melius quàm incendia. Seraphim uel seraphin, ardentes, uel incipientes, iuxta illud: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Ergo seraphin uirtutes in cœlis esse confirmant, quæ deum laudent, & in ministeria diuersa mittantur. Cherubin, scientiæ multitudo. Cæterum Cherubin ipsum in Sancta sanctorum duo tantum significatur animalia. Alijs uero locis ubi hoc nomen legitur, aut picturâ aliquâ indicat, aut uarietatem.

DE EXPOSITIONE DIVERSA

RVM RERV M III

MANDRAGORA in Genesi, genus pomi simillimum paruo peponi specie uel odore. Mazaroth zodiacon, quæ duodecim signa mathematici adserunt. Fath, clima, id est plaga meridiana, uel occidentalis. Rhamnus, in Psalterio, non rubus est, sed spinarum genus sentibus permolestum. Rhomphea, gladium in Latinum sonat. Nam ubi in Genesi dicitur, gladius flammeus atque uersatilis, in Græco rhomphea ponitur. Frameæ, hastæ longissimæ. Sunt qui his etiam nunc armorum uice utentes hoc nomen tribuunt. Quidam etiam ita gladios significari putant. Capparîs, in Salomone fruteti genus in Oriente simile lentisco. Palathæ, in Regnorum, massæ quæ de recentibus ficis compingi solent. Palathæ Græcum est. Debelaim, in Osea propheta, palathas dicunt. Dabir, in Regnorum, oraculum quod erat factum in media interiori parte templi, in quo & arca domini erat, hoc appellabatur Sancta sanctorum. Byssus, genus serici grossioris, pariter & fortioris. Sunt qui

dam

dam qui & genus lini esse byssum putent. Phœnicium, in Esaia, coccinum.

Luteres, in Regnorū, conchæ, uel canthari aquarij. Sed & cantharus Græcum nomen est.

Latomī, in Regnorum, lapidū cæsores: & hoc Græcum est. Creagræ, in Paralipomenon, fuscina, ad carnes de caldarijs proferendas, græcum est.

Sambuca, in musicis genus symphoniarum. Nablum quod græce appellatur Psalteriū, quodq; à psallendo dictum est. Ad similitudinem est citharæ barbaricæ in modū deltæ literæ Δ.

Tympanū, quod extenta pelle uel corio efficitur. Cinari, ut quidā putāt, acetabula, quæ percussa in modulos cōcitantur.

Thyina, ligna. De his Salomon gradus fecit in domo domini, incognita ligna etiam peritioribus Iudæorum. Sethim, spinarum in eremo genus est, è quibus lignū imputribile.

Sabethi, uirgulti apud Hebræos nomen est, in Genesi: Ecce, inquit, aries post tergum eius tenebatur in uirgulto Sabeth.

Lebetæ, ænei minores in usum coquendi parati. In Paralipomenon: Pacificas uero hostias coxerūt in lebetis, & cacabis, & ollis.

Cophinus, corbis. Hydria, uas aquariū. Condi, in Genesi, poculum uel scyphus. Lecythus, in Regnorū, ampulla olearia. Lenticula, in libro Regnorū, uasculum ex ære, habens oleum quo ungebantur in regnū.

Paropsis, acetabulum maius. Aliqui & catinū ita appellari putant. Epistylia, in Regum, quæ super capitella columnarū ponuntur: græcū est. Mechonothe, in Regū, fulturæ, quas bases appellamus.

Topazion, lapis preciosus, in quo, sicut aliqui affirmant, omnīū lapidum colores refulgent. Corbana, gazophylacium. Corbona autem interpretatur oblatio.

Chasma, in Luca, hiatus: græcum est. Erysibe, in propheta, erugo, id est rubigo messium: Græcum est.

Zizania, lolium. Sicera, succus ex dactylis: & omnis præter uinum liquor, qui ad bibendum, aut è pomis, aut quolibet genere conficitur, sicera nuncupatur.

Nardum pisticum, nardum fidele, id est sine impostura: Græcum est. Nardum spicatum, ab eo quod species ipsa nardi in modum spicæ sit, quæ infusa conficitur.

Alabastrum genus marmoris preciosi, ex quo Euangelici illius unguenti uasculum erat. Stadium, in Euangelio spacij certa dimensio. Octo stadia mille passus efficiunt.

Hæc nomina quæ subsequuntur, in Exodo, uel in Regum libris his reperiuntur locis, quæ arcæ uel tabernaculi, aut templi domini relationem continent. Quorum nominum uocabula, ad hæc quæ obscuriora sunt, in translatione ueteri habentur.

Hæc uero quæ lucidiora apparēt, nouæ translationis textu cōtinentur. Vetus ergo translatio habet, Sperateres: noua, ferulas.

Calamiscos, calamos. Troiscos, uel cariscos, quasi in nucis modum deformatos. Anconiscos, incastraturas. Aspidiscos, uncinos. Fimbrias, catenas. Scitalas, uectes. Lapidibus, acrotomis, dedolatis. Degrapidem, cælaturam. Petalis, laminis. Perimetrū, lineam. Spiras, capitella columnarum, uel sicut puto, facturam earum.

Elam, porticū: sed melius interpretatur ante fores, siue uestibulum. Ergo Elam Hebraicum est. Cætera quæ superius

superiùs sunt, Græca sunt maxime. Item in Ezechielis extrema parte in uisione ciuitatis, in ueteri trāslatiōe habet pastophoria, in noua gazophylacia, id est, cellulas paruas. Thee, thalamos. Aileu, frontem. Aelaucooth, uestibulum. Polyandron, multitudines. Spitamis, palmus. Gissus, definitio. Manaa, sacrificiū. In Regum, Cenotaphia, simulacra, quæ Græce μορφόματα. Sed hæc hæctenus. Nunc etiam illud accipe, ut quædam nomina prius scriptura appellauerit, & ut nunc uocentur.

DE GENTIBVS IIII

GOMOR, in Genesi Galatæ, id est Galli, qui à candore corporis primum Galatæ appellati sunt, è quibus populi quondam in orientis longinqua migrantes primum Gallogræci, nunc antiquo Gallorum nomine Galatæ uocantur. Magog, Scythæ. Quidam Gog & Magog, Gothos putant. Iubal, Iberi, qui & Hispani. Thiras, Thraces. Thogorma, Phryges. Madai, Medi. Iauan, Iones, qui & Græci. Vnde & mare Ionium. Cethei, Citi, idem Cipri, apud quos & urbs Cittium uocitatur. Donanim, Rhodi. Ex his Græcorum nationibus extitere, qui à Tauro monte usque ad occidentalem oceanum maritimam oram occupauerunt. Hæ omnes gentes de Iapheth stirpe descendunt. Chus, Aethiopia. Mesraim, Aegyptus. Casloim, qui postea Philistini, nunc Palestini. Idem tamen & Allophyli. Idem & alienigenæ appellati sunt. Horum ciuitas Ascalon. Saba, Arabia. Saba uocitatur & regio, in qua nunc Sabæi. Euila, Getuli. Labain, nunc Libyes, quondam Futhi appellabantur. Tharsis, siue Carchedon, Carthago est: quidam Tharsos Ciliciam arbitrantur: quia & ciuitas Tharsis illic sita est. Africa, appellata ab uno ex posteris Abraæ de Cethura, qui uocatus est Afer. Ismaelita, uocati ab Ismahèle filio Abraæ. Idem & Saraceni, à Sara. Idem & Agareni, ab Agar. Nabatheï, à Nabeth filio Ismaelis appellati, qui ab Eufrate ad mare rubrū porriguntur. Chananei appellati de Chanaan filio Cham. Horū terrā Iudæi expulsis incolis possederūt. Hi omnes de origine Cham ueniunt. Assur, Assyri, ab Assur filio Sem. Hi urbem Ninum ex nomine Nini regis condiderunt, quæ nunc Niniue uocatur. Syros appellatos quidam asserunt ab Asurim filio Abraæ ex Cethura. Vs, quæ & Auxitidis regio circa Coelensyriam, ita ab Vs Sem pronepote appellata. Elamita, Persæ, ab Elam filio Sem. Hebræi cognominati sunt ab Heber, qui pronepos fuit Sem. Casdei, nunc Chaldei uocantur, & Casdei à Cased filio Nachor fratris Abraæ. Hi omnes de Sem posteritate procedunt.

De locis

DE LOCIS

IEbus, ipsa est Hierusalē, ipsa est & Salem, in qua regnavit Melchisedech. Hæc nunc ab Helio Adriano uocatur Helia. Babel in Genesi, nunc Babylon uocatur. In hoc loco cum turrem quondam homines ædificare aduersus cœlum adgressi essent, dispersi sunt, immixta diuinitus confusione linguarum. Achar, nunc Nisibis uocatur. Reblatha, nunc Antiochia appellatur. Eadem est Epiphania. Sicem, hæc est & Sicema, nunc Neapolis ciuitas Samaritanorum. Olibama, in propheta, ciuitas in qua Edom principes habitauerunt. Ariel, in Esaia, hanc quidam esse putant Ariopolim, ab idolo Martis Ariel, quod illic situm est. Interpretatur autē Ariel leo dei, Hierusalem figuraliter significans. Ararath, Armenia, in cuius montibus post diluuium arca consedit, adeo ut illic aliqua indicia nunc usque permaneant, Arbez, quæ Arbos in nostris codicibus corrupte legitur, in qua tres patriarchæ sepulti sunt, Abraham, Isaac, & Iacob, & præterea Adam ipse. Hæc est etiā Hebron, in qua Dauid regnavit. Lod, ipsa est Lydda, ipsa est Diospolis. Decapolis, in euangelio, regio est habens ciuitates decem. Accaron, urbs Palæstinæ. Antilibanus, loca appellantur quæ supra Libanum montem orientalem plagam respiciunt. Efrata, ciuitas Bethlehem. Eufrates uero fluuius de paradiso. Mesopotamia idcirco dicitur, quod Tigride & Eufrate fluminibus ambiatur. Samaria, ipsa nunc Sebaste appellatur. Emaus, in euangelio, nomen quondam castelli: nunc ciuitas, quæ Nicopolis dicitur. Caluaria, locus ob hanc causam dictus, quod de consuetudine in eodem loco damnati capite truncarentur. Ariopagus, curiæ apud Athenienses nomen est, quæ à Marte nomen accepit.

DE FLUMINIBVS VEL AQVIS VI

GEon, fluuius est Æthiopiæ, de paradiso emergēs, quem Nilum usitato nomine appellant. Phison, fluuius Indiæ: idem quoque à paradiso fluens: hunc alij Gangem uocant. Siloë, fons est in Hierusalem, de radice montis Sion bulliens, qui non semper, sed in certis horis diebusque emanat per antra saxaque decurrens. Iordanis, ideo dictus est, quod duo fontes in unum confluant, quorum alter dicitur Ior, alter Dan appellatur. Mare Galileæ, idem & mare Tiberiadis, idem & stagnum Genesar, idem & lacus Genesareth. Mare Salinarum, hoc uocatur & mare mortuum, uel Asphalti, id est bituminis, ab Hiericho haud longe abest. Bethsaida, piscina in Hierusalē, in quam & ægri deferebantur: ideo & Probatice, id est pecualis appellatur, quod hostias in ea quondam sacerdotes lauabant.

DE MENSIBVS

VII

Nisan, in libro Esdræ, mensis quem dicunt Martium, qui in scripturis appellatur mensis primus. Elul, in Machabæorum libro, Augustus, qui apud nos mensis sextus uocatur. Casleu, in Zacharia propheta, Nouember, qui est nonus. Tebeth, in libro Hester, Decēber, qui est decimus.

BB Sabbath,

Sabath, in Zacharia proph. Ianuarius, qui apud nos undecimus. Adar, in libro Esdrae, Februarius, qui apud nos duodecimus. Quod si etiam reliqua Hebraea mensium uocabula, quae in canone non reperi, scire uoles: Iar uocatur mensis secundus: Siuan tertius: Thamus quartus: Alo quintus: Tisri sextus: Marefon septimus.

DE SOLENNITATIBVS

VIII

Annus iubileus, annus quinquagesimus, qui erat annus remissionis, quo in Israel unusquisque rei suae uenditor ad ius eius etiam absque precio reuertebatur. Pascha, transcensus, Hebraeum est, non Graecum. Transcensus uero idcirco dictus est, quod Hebraei ab Aegypto in terram repromissionis transcederunt. Certe pascha nostrum est, quod saluator ab inferis resurgens coelorum regna transcendit. Phase, itidem pascha est transcensus, uel transitus. Sunt qui magis transcensum, uel transitum ex hoc appellatum affirmant, quod eadem nocte dominus per Aegyptum transierit, cum Aegyptiorum primogenita cuncta percussit. Pentecoste, quinquagesima, Graecum est. Huius quinquagesimae figuram annus iubileus gessit, qui nunc iterum futurae repromissionis aeternam requiem praefigurat. Scenopegia, cum tabernacula à Iudaeis figuntur ob memoriam tabernaculorum. Σκηνή enim Graece tabernaculum dicitur. Haec Iudaeorum solennitas Septembri mense celebratur. Encenia, nouae aedificationis obseruatio uel dedicatio. Καινὸν namque in Graeca lingua nouum significat. Ergo in hac solennitate, Iudaei Octobri mense dedicationis templi colebant diem. Epiphania, Graecum est, quod significat apparitio, uel ostensio: siue quod eadem die dominus & saluator noster in baptismo suo populis fuerit ostensus: siue quod stella Magis: siue quod primo signo domini aqua in uinum uersa tunc apparuerit. Neomenia, hoc est quod apud nos Calendae. Sed quia apud Hebraeos secundum lunae cursus menses supputantur, & μῶν Graece luna appellatur, idcirco neomenia noua luna accipi potest. Parasceue, praeparatio, Graecum est. Parasceue enim sexta sabbati appellatur. Hinc uero praeparatio dicitur, quod à Iudaeis eadem die quae in sabbato sunt necessaria, praeparantur. Sabbatum, requies, Hebraeum est. Idcirco autem requies, quod in eadem die dominus ab opere, perfectis omnibus absolutisque, requieuerit.

DE IDOLIS

IX

Idola, simulacra, Graecum est. Beelphegor, quod interpretatur simulacrum ignominiae, idolum est Moab. Hunc Latini Priapum appellant.

Beel, quod interpretatur uetustas, idolum est Babylonium. Fuit uero hic idem Belus pater Nini regis Assyriorum. Adramalech, idolum Assyriorum, quod etiam Samaritae coluerunt. Astarten, quod in Latinum sonat factura superflua, idolum Sydoniorum dicunt. Beelzebul, interpretatur uir mulcarum. Diabolus, deorsum fluens, Graece uero criminator dicitur. Satan, in Latinum sonat aduersarius, siue transgressor. Syrenae, in Esaia, demones, aut

nes, aut dracones magni, cristati pariter ac uolâtes, ut à quibusdam putatur.

Ululæ, in Esaia, ab omni translatione nomine ipso Hebræo lim appellantur. Septuaginta tantum interpretes pro his onocentauros in translatione posuerunt. Sunt qui ululas putent aues esse nocturnas, ab ululatu uocis quem efferunt, quas uulgo cauannos dicunt. Lamia, genus monstri, ut quidam adfirmant. Pilosi, in Esaia, genera daemonum. Hos nonnulli etiam doctissimorum incubones, uel satyros, aut quosdam syluestres homines putauerunt.

DE VESTIBVS

X

EPhod, uestis sacerdotalis, quæ superindumentum uel superhumale appellatur. Est autem uelut in caracellæ modum, sed sine cucullo. Cuius uestimenti duo sunt genera, unum lineum & simplex, quod sacerdotes habebant: aliud diuersis colorib. de auro, purpura, & bysso, hyacintho, gemmisque contextum, quo soli pontifices utebantur. Poderis, sacerdotalis linea corpori penitus adstricta: eademque talaris, unde & poderis appellata: hæc & subucula dicitur. Logion, quod & rationale, pannus exiguus, ex gemmis, auro, coloribusque uarijs, qui superhumerali contra pectus pontificis adnectebatur.

Cidaris, pileus sacerdotalis ex bysso. Hunc Græci & nostri tiarâ: quidam etiam mitram uocant. Petalum, aurea lamina in fronte pontificis, quæ dei nomen illud ineffabile tetragrammaton, quatuor literis Hebræis gerebat scriptum. Penula, in Apostolo, Latinum est. Est autem quasi lacerna descendentibus clauis. Baddim, in Daniele, uestes lineæ, quibus sceminalia, ut arbitror, significantur. Bad enim apud Hebræos linum dicitur: unde & in quibusdam locis legitur, Ephod bad: hoc est, ephod lineum: non autem Ephod barud, ut quidam corrupte legunt. Diplois, in Regum libris, sagum, uel chlamys; ἀπὸ τοῦ διπλόω, quod duplicetur: & omne indumentum quo dupliciter ambimur, diplois appellari potest. Melotæ, in Regum libro, pellis simplex, qua monachi Ægyptij etiam nunc utuntur, ex uno latere dependens. Theristrum, in Genesi, apud Arabes, genus pallij muliebris. Periscelides, in Esaia, ut quidam dicunt, apud sceminas crurum ornamenta.

DE AVIBVS VEL VOLATILIBVS

XI

Pelicanus, auis parua, quæ solitudine delectatur. Est & aliud pelicanorum genus in Nilo, penè cygnis simile, nisi quod paulò maiores sunt: Quidam ita & onocrotalos uocant. Nycticorax, noctua: multi bubonem esse contendunt. Sunt etiam qui adserunt esse orientalem auem, quæ nocturnus coruus appelletur. Ibis, in Pentateucho, auis Ægyptia obscenitate oris immunda, quo aluum purgare consuevit. Herodius, in Psalmo, ardea à quibusdam putatur. Larus, in Pentateucho, gauiam significat.

Cœnomyia, non musca canina, ut quidam putant, in Psalmo, accipienda est, sed musca omnimoda: & ideo non per y Græcam literam, sed per diphthongon æ scribi debet. Ciniphes, culicum genus est aculeis permolestum.

DE BESTIIS VEL REPTILIBVS

XII

Rhinoceron, fera terribilis, gemina in naribus gestans cornua. Monoceron, in Psalmo, unicornis appellatur. Tragelaphus, in Deuterono, platoceros, id est cornibus latis. Erinacij, chirogrilli nūcupantur, propè magnitudine mediocrium cuniculorum, de cauernis petrarum procedentes gregatim: in eremo quæ est contra mare mortuum, depascuntur. Hericij, qui & echini dicuntur: ita spinoso defenduntur tegmine, ut nec contingi quidem possint. Bruchus, in Psalmo, locustæ, quæ nondum uolant, quam uulgo olbam uocant.

DE PONDERIBVS

XIII

Talentum, est pondo LXII, quod faciunt LXXX libræ Atticæ. Mina, est libra una, & semuncia. Talentum habet minas LX. Mina Græce, Latine mina dicitur. Dragma habet scrupula tria. Didragma, dragmæ duæ sunt. Vnde miror quomodo in libro Hebraicarum quæstionum semuncia scribatur. Stater, est nummus habens (ut quidam affirmant) unciam unam: id est, aureos sex: ut alij putant, tres. In euangelio enim pro duobus didragmis stater datur. Sicel, qui in Latina lingua corrupte siclus dicitur: in quæstionibus superscriptis indicatur: uncia pondus habet: ut alibi scriptum reperi, scrupula decem: quod & ipse arbitror. Nam siclus ipse, uel sicel, de propinquitate ponderis quasi sicilicus sonat. Obolus, est scrupulū dimidium, quod facit siliquas tres: in Ezechiele. Siclus autem xx obolos habet.

DE MENSVRIS

XIIII

Corus, est modij xxx. Batus, amphora una: id est, modij tres. Cadus, Græca amphora est, habet urnas tres. Ephî, siue opha, modij tres. Ephî idem mensuræ habet in aridis, quod in liquidis batus. Metreta una, ut quidam dicunt, habet sextarios centum. Mensura autem Græce μέτρον dicitur, unde metreta appellatur. Notandum uero, quod mensura Hebraeorum nomen est. Artabæ, in Esaia, Ægyptiorum mensuræ, quæ tres faciunt modios x. Sata, idē sunt quod ephî, id est modij tres. Gomor, mensura est Attica, habens (ut quidam opinantur) chœnices tres, id est sextarios xii. Alij gomor dicunt paulò minus à sextarijs quinque: quod etiam ipse sequor, eo quod gomor sit decima pars ephî. Nebel, quidam putant modios tres. Sextarius, est dimidium cotylæ in liquidi specie. Coryla, hemina est: in Ezechiele, Decem, inquit, cotylæ sunt gomor.

DE GRÆCIS NOMINIBVS

XV

Acipe nunc cæterorum nominum significationes, quæ ecclesiæ ore celebrata in sermonem nostrum conuertuntur ex Græco. Theos, deus. Theos autem, ut quorundam opinio habet, θεὸς τοῦ θεωμεναι: id est, à spectando, id est omnia prospiciendo. Homouision, unius substantiæ. Homœusion, similis substantiæ. Christus, unctus. Paracletus, consolator, siue aduocatus. Hagios, sanctus. Angelus, nuncius. Thronus, sedes
uel so

uel solium. Apostolus, missus: ideo quod à domino ad euangelizandum missi sunt. Propheta, prædictor. Martyres, testes. Episcopus, superinspector: & ideo propheta ait, Speculatorem te posui domus Israel. Presbyter, senior. Diaconus, minister. Clerus, fors. Ecclesia, uocatio uel collectio. Catholica, uniuersalis: ἀπὸ τοῦ ὁλοῦ, quod est secundum totum. Synagoga, conuentus, uel congregatio. Ethnicus, gentilis. Hypocrita, simulator. Hæresis, secta. Monachus, solitarius. Eremus, desertum. Paræcia, adiacens domus scilicet dei. Diocesis, gubernatio: & hoc non secundum proprietatem & potestatem uerbi, sed secundum effectum. Laicus, popularis: ἀπὸ τοῦ λαοῦ, hoc est, à populo. Catechuminus, instructus, siue audiens. Neophytus, nouella plantatio. Baptisterium, tinctorium. Holocaustum, totum combustum: ideo quia integra hostia igni tradita consumebatur. Chrisma, unctio. Eucharistia, gratia. Symbolum, collatio, aut pactum, uel complacitum quod sit homini cum deo. Hymnus, carmen in laudem dei. Antiphona, uox reciproca. Pentateuchus, quinque uolumina: id est, Moyse libri quinque: de quibus dicit Apostolus, quinque uerbis uelle se in ecclesia loqui. Exodus, exitus, uel egressus: scilicet populi Israel. Deuteronomium, secunda lex: in quo est euangelicæ legis præfiguratio. Paralipomenon, prætermisssorum, uel reliquorum: id est, quod historiæ inibi continentur, quæ in Regum libris prætermisssæ sunt. Euangelium, bona annuntiatio, siue bonum nuncium. Apocalypsis, reuelatio. Gazophylacium, diuitiarum custodia, compositum de lingua Persica & Græca. Synodus, comitia, uel cætus. Canon, regula. Teuchos, uolumen. Apocrypha, recondita, uel occulta. Hexapla, sexcuplicia. Apologia, excusatio: unde apologeticus appellatur: uel sicut quibusdam uidetur, purgatio, seu defensio. Anagoge, superior sensus. Tropologia, moralis intelligentia. Parabola, similitudo. Anacephaleosis, recapitulatio.

Habes opusculum fili mi charissime, in omne fere scripturarum corpus quasi quoddam intelligentiæ seminarium, quo in duobus uoluntatibus non parum, ut arbitror, instructionis ad edocendum te, ex rebus uarijs necessarijsq; congeffi.

SECUNDI LIBRI INSTRUCTIO

NVM EVCHERII

FINIS

BB ;

DES^{ERAS}MVS ROTERODAMVS ^{autor}

ALARDO AMSTELREDAMO DOCTISSIMO

liberalium artium professori, S. D. ^{Amstelredamum}

LIBELLVS quem misisti, cum suis dotibus undiq; mirum in modum placuerit, tum hoc placuit impēsius, quod olim puero mihi & lectitatum esse, & placuisse memini. Si quid meo suffragio tribuis, nihil uideo profectum à nostræ religionis hominibus, qui eloquentiæ quoq; gloria floruerint, quod cum huius phrasi sit conferendum. Vt nusquam non præstat egregium artificem, siue spectes ordinem, siue transitus subinde nouos, siue non uulgarē ingressum, ueluti limen argumentationis. Nullam suariorij generis partem non tractat. Nusquam desidet in locis cōmunibus. Magis urget & instat argumētis, mire pungit epiphonematis: delectat iuxta ac mouet sententijs. Quodq; magis etiam mirandum est, sic Isocratis schematibus modulata, structa, picturataq; est oratio, ut nusquā frigeat, aut ineptiat. Sic arguta, ut interim neruosa: sic elaborata, ut tamē dilucida: sic noua, sed ut tædio careat affectationis: sic festiua, ut nihilo secius grauis ac seria: sic rhetorica, ut *γυνώσκω* tamen Christiana. Deniq; sic acris ac uehemens, ut sui tamen ubiq; similis, pari intentione ad extremum usq; calcem properans, sani uidelicet uegetiq; ingenij argumētum. Gennadius dum huic stylum tribuit scholasticum, ni fallor, plusculum in eo desiderauit arcanarum literarum. Cæterum libellū hunc à Rodolpho Agricola uersum non esse, uel stylus ipse satis arguit, præsertim cum quædam sint schemata, quæ ne possint quidem ad Græcam orationē respondere. Gennadius indicat esse Eucheri Lugdunensis ecclesiæ episcopi. Moxq; huius meminit epistolæ, quam scripserit ad Valerianum propinquū suum De contemptu mundi, deq; relinquendo studio prophanæ philosophiæ. Atq; utinā reliqua huius extarent, uel is liber, quo carptim obscura quæq; diuinorum uoluminū capitula explanauit: uel is, quo prolixa Cassiani opuscula contraxit in compēdium. Sed quid unius aut alterius iacturam libri deploramus? Vix à lachrymis tempero, quoties ueterum scriptorum catalogos legens, uideo quas opes amiserimus. Auget ægritudinem, quoties subit, pro qualibus amissis qualia nunc uulgò legamus. Proinde studium istud tuum Alarde charissime nō possum non exosculari, quod eruendis in lucem ueterum monimētis impendis, præsertim siqua sunt eiusmodi, ut cum uera pietate ueram eruditionem eloquentiamq; coniunxerint. Utinam rem pulcherrimā conantem, magnatum fauor adiutet. Tametsi atq; dīo uenerabilem uirum Menardum Mannium, cognatum tuum, abbatem Edmondanum ut in cæteris omnibus, ita hac quoq; in parte priscorum præsulū exempla referre. Iam hoc tibi peculiariter etiā debet Gallia, quod Hilario, Ausonio, Paulinoq; suis, hoc quoq; decus possit adijcere. Siquidē ipse autor satis testatur sibi cum Paulino patriam fuisse communem. Bene uale, ac tui similis esse perge. Louanij.

CLARI IVXTA AC DISERTI VIRI

EVCHERII LVGDVNENSIS EPISCOPI AD VALERIA/
num cognatum suum Epistola Parænetica, ab amore mundi,
studioq; prophanæ philosophiæ, ad ueræ pietatis,
ueræq; sapientiæ studium prouocans.

BE NE alligatur uinculo sanguinis, qui uinculo con/
sociantur amoris. Sic & nobis quoq; admodum glo/
riari p hoc ipso dei munere licet, quos perinde cha/
ritas, ut propinquitates nectit, coarctantq; in unum
affectum duæ necessitudines, quarum alteram à pa/
rentibus carnis nostræ accepimus, alteram à nobis
sumpsimus. Geminum hoc uinculum, quo (consoe/
derantibus nos hinc genere, hinc dilectione) conne/
ctimur, hæc me paulo latius ad te exarare compulit, ut comendarem animo
tuo causam animæ tuæ, ueramq; illam beatitudinem, & æternarum rerum ca/
pacem, opus nostræ professionis assererem. Nam cum te æque ac me diligam,
necesse est ut summum bonum assequi te tamquam me alterum cupiam. Et qui/
dem à professione uitæ sanctæ pio etiã non abhorres ingenio, qui ea quæ sa/
cræ institutiones docent, præuenisti in plurimis præcoqua morum felicitate,
ut mihi uidearis quædam religionis officia, quasi per prouidam occupasse na/
turam, domini ac dei nostri iam in hoc erga te indulgentia: cuius gratia est,
quod diuina in te doctrina bona sua p parte inuenire potest, pro parte con/
ferre. Quamuis autem in maximos seculi apices patre soceroq; elatus, illustri/
bus ex utroq; titulis ambiaris, ego tamen longe superioris in te honoris fasti/
gia concupisco: teq; non ad terrenarum, sed ad cœlestium, nec ad seculi, sed ad
seculorum dignitatē uoco. Certa quippe & inobliterabilis hæc gloria est, æter/
nitate gloriari. Loquar ergo apud te non sapientiam huius seculi, sed illam sa/
pientiam arcanam, absconditam, quam prædestinauit deus ante secula in glo/
riam nostram. Loquar tecum multo studio tui, mei admodum parum proui/
dus, qui plus in te quid uelim, quam in me quid possim, consideraui.

Primum instituti atq; in lucē editi hominis officiū est, mi Valeriane charissi/
me, propriū cognoscere autorem, cognitūq; suscipere: uitamq; id est diuinum
donum, in diuinū officiū cultumq; conferre: ut quod dei munere sumpsit, dei
deuotione cōsummetur: atq; id quod ab eodē indignus cepit, eidē subiectus
impendat. Sana qppe opinione agimur, ut eductos nos sicut ab ipso, ita ipsi
arbitremur. Vnde ille planeq; magnifice pspicit creatoris nostri in effingēdo
homine sententiā, quisquis ita intelligit, quod nos & ipse, & sibi fecit. Optimū
deinde est curam principalē animæ impedere, ut quæ utilitate prior est, non
sit cōsideratione posterior. Primas apud nos curas, quæ prima habētur, obti/
neant, sumasq; sibi solitudinis parteis salus, quæ summa est, uēdicet. Hæc nos

*Primum ho/
minis nati of/
ficiū, creato
rem cognosce
re.*

*Secundū, ani/
mæ curam ha
bere*

occupet in præsidium ac tutelam sui, iam non planè prima, sed sola. Omnia uincat eo studio, quo præcedit omnia. Summam debemus obseruantiam deo, animæ deinde maximam: atque ita tamen istud est, ut cum utrumque præcipuum sit, obseruari alterum sine altero nequaquam posse uideatur. Ita quisquis deo satisfecerit, animæ necesse est iam consuluerit: & rursus, qui animæ consuluerit, necesse est deo iam satisfecerit. Sic de summo apud nos utroque res transigitur utili coacta compendio, ut si quis unum sedulo impleuerit, utrumque contulerit: quia ineffabili benignitate diuina, ipsa utilitas fit dei sacrificium. Multus corpori curationum usus impenditur: multum huic operæ in spem medelæ datur. Nunquid medicinam anima non meretur? Et si uaria corpori auxilia studio tuendæ sanitatis adhibentur, fas non est tamen, animam uelut excludam iacere, & quasi neglectam morbis suis intabescere, atque unam à proprijs remedijs exulare, imò uere plura animæ conferenda sunt, si corpori tanta præstantur. Nam si recte quidam carnem hanc famulam, animam uero dominam esse dixerunt, non oportet posteriore loco nos dominam ponere, ac famulam iniquo iure præferre. Merito poscit studia maiora pars melior: quia omni nobis cura illuc respiciendum est, ubi substantiæ nostræ abundantior dignitas constitit. Congruum non est in hoc honore nostræ sollicitudinis eam nos subijcere peiori. Caro siquidem procliuus in uitia, ad terram nos tanquam in originem suam reuocat: hæc uero ueniens à patre luminum, sicut ferri ignibus mos est, in superiora nititur. Hæc in nobis imago dei, hoc preciosum est diuini muneris pignus, Hanc omni ope, hanc summis uiribus tueamur: hanc si regimus & conseruamus, dei depositum tuemur. Quis extruendi, nisi cum fundamenta ieceris, locus est? Superædificare cæteras utilitates destinanti salus fundamentum est. Ceterum quomodo quispiam sequentia addat, si nec prima possederit? Vnde succedentium augebitur incrementis, si anteriorum deficiatur exordijs? Quomodo interesse putet beatitudini, cum desit etiam salutis? Indigens uitæ, unde abundare felici uitæ potest? Aut quid prodest, si adijciat cibis, non habens unde consulendum est animæ: de qua & dominus noster IESVS CHRISTVS ait: Quid enim prodest homini, si mundum uniuersum lucretur, animæ uero suæ detrimentum patiatur? Proinde non potest ulla compendij causa consistere, si constet animæ interuenire dispendium. Vbi salutis damnum est, illic utique iam lucrum nullum est. Quò enim lucrum capiatur, nisi capiendi sedes inconcussa seruetur? Atque idcirco ad illud lucrum uerum, ad illum sanctum expetendumque commercium, dum tempus est, properemus. Parere possunt æternam uitam pauci dies, qui tamen dies etiam si illasam atque incontaminatam uitæ beatitudinem possiderent, tamē quia pauci essent, paruo æstimandi erant. Nihil enim est magnū re, quod paruum tempore: nec longis dilatatur gaudijs quicquid arcto fine concluditur. Breuem utilitatē seculi istius breuia habet comoda. Recte ergo etiā bono breuis uitæ, perpetuæ uitæ commodum preponendum uideretur: quia illa esset

esset temporalis, hæc æterna felicitas: quia fragile esset breuib. bonis perfrui, quum gaudere perpetuis. Nunc uero æterna uita beatissima est. Nam quid felicius æterna uita dici potest? Hæc uero breuis ita breuissima, ut ærumno-
 sissima, quæ undiq; circūstantium dolorum urgetur incommodis, & deficien-
 tibus fatigatur malis, dum accidentium iactatur iniurijs. Quid enim tam in-
 fidum, tam uariū, tam calamitosum, q̃ uita istius cursus est? quæ plena labo-
 ris est, plena solitudinis, plena curarum, ipsorum quoq; plena discriminū, &
 per ancipites distracta casus, sit corporis uexationibus inquieta, animi ango-
 ribus anxia, periculorū turbinibus incerta. Quæ utiq; utilitas, quæ ratio, non
 expeti bona æterna, sequi temporaria, etiam mala? Nonne uides, ut etiam in
 hac uita quisq; prouidus, locum aut agrū in quo diutius se commoraturū pu-
 tat, copiosis in usum sarciat impendijs: & ubi paruo quis erit tempore, parua
 prouidet: ubi maiore, maiora procurat. Nobis quoq; quia in præsentiarum
 breuissimum angustijs coarctatibus tempus est, in futuro secula erunt, com-
 petētib; copijs uitam exaugeamus æternam, cōpetentibus instruamus exi-
 guam, ne prouisione peruersa impendamus breui tempori curā maximam,
 & maximo tempori curam breuem. Atq; haud scio ad hanc beatissimam ui-
 tam quod cōpellere nos ocyus, aut efficacius debeat, an ipsa future uita com-
 moda, quæ promittuntur, an præsentis uita incōmoda, quæ uideantur. Inde
 nos illa blandissime prouocāt, hinc ista uehemēter exturbant. Proinde cum
 in meliorem partem etiam pessima suffragētur, si bonis non illicimur, malis
 extrudamur. Ad incitāmētum meliorum optima deterioribus concinunt, &
 in eandem utilitatē diuersa concurrunt. Nam dum alia nos inuitant, alia fu-
 gant, in melius utraq; nos sollicitant. Nam si hominū quispiam clarus ac lo-
 cuples in locum liberorū te adoptaturus acciret, ires per oppositas rerū diffi-
 cultates, & per quamuis longi recessus iter uectatus accurreres. Deus uniuersa
 sitis rerumq; dominus te in adoptionem uocat, illud (si uelis) tibi blandum
 filij nomen impartiens, quo deum nostrū, unicum suum nuncupat, & non ac-
 census raperis: non properus urgeris, ne conditionem tantam celeri occursum
 mors festina præripiat. Atq; ad hanc obtinendā tu non inuias terræ solitu-
 dines, nec lōgīnqui maris incerta penetrabis. Cum uolueris, hæc adoptio tui
 tecum est. Nunquid nam segnes ac desides nos res ista habebit, idcirco quia
 tam prompta quā maxima: quo durius cōditionem hanc dissimulatores
 experientur. Tanto enim nolentibus perniciosior, quanto est uolentib; prom-
 ptior. Certe cupiditas uitæ est istud, quod nos delectatione rei præsentis in-
 nexuit. Ergo amantes uitam, hortamur ad uitam. Vera ratio est persuaden-
 di, cum id poscitur, ut impetremus à uobis quod cōcupiscitis. Pro uita quam
 diligitis, legatione apud uos fungimur: & hanc quam omnes exiguam ama-
 tis, insinuamus ut ametis æternam. Quam quo pacto amemus nescio, si non
 hanc quam amamus, esse quā speciosissimā cupimus. Itaq; istud quod &
 cum arctū sit placet, placeat magis si potest esse perpetuū: & quod apud nos
 precium

*vita ista nihil
calamitosius*

precium habet cum finem habeat, sit nobis supra precium si potest esse sine
 fine. Rectum sit proinde minorem uitam prospexisse maiori, ut ad alteram
 nobis, sed per hanc transitus cōstruatur: quam utiq; non conuenit sociæ com-
 modis obliquis interuenire consilijs. Non se opponat ut oblit, ut noceat. Ab-
 surdum quippe atq; contrarium est, ut uitæ detrimentū adferat amor uitæ.
 Igitur siue uitam hanc contemnendā putas, siue complectendā, in utroq; fa-
 cilis negocij mea causa est. Nam si spernit, una est spernendi ratio, ut melior
 appetatur. Et si diligit, tanto magis est diligenda quæ maior est. Ego tamen
 desiderauerim, ut hanc pro experimentis sui habeas, ut molestissimā atq; in-
 certis fatigationib. inquietā (sicuti est) iudices, eamq; cum occupationib. sper-
 nas ac respicias. Abrumpatur illa interminabilis seculariū negociorū catena,
 & ille de necessitatib. multis unus per totam uitam labor. Dirumpamus ina-
 nium curarum uincula, quorum succedentib. sibi nexibus implicatis, in quib.
 semper occupatio nostra quasi incipit. Remoueātur illæ tam uacuae, q̃ cohæ-
 rentes sibi causæ, in quibus quoad uiuitur, studium mortaliū, dum subiade-
 negocijs inchoatur, nunquam finitur. Quarum rerum infatigabilis intentio
 iam breuem & arctam per se uitam, hanc etiam arctissimā reddidit. Per quæ
 etiam nunc uana gaudia, nunc acerbi mcerores, nunc anxia uota, nunc suspe-
 cti metus ueniunt. Abijciantur postremo illa omnia, quæ præsentē hanc ui-
 tam faciunt breuem occupationi, longam dolori. Repudiemus mūdi parum
 fidi uitam utrobique suspectam, apud quam perinde alta atq; humilia parum
 tuta sunt. Obterūtur humilitate depressa, nutant celsa fastigio. Pone quæ uo-
 lueris statū, non apud infima istic, nō apud summa requiescitur: grauem tur-
 binis sortem utraq; conditio non effugit. Subiacet contumeliæ minor, maior
 inuidiæ. Duæ res præcipue sunt, ut arbitror, quæ maxime homines in nego-
 cijs seculi uinctos tenēt, & eblanditis sensibus captos, illecebroso amore con-
 stringunt: opum uoluptas, & honorū dignitas: quarum prior non uoluptas,
 sed egestas: sequens, non dignitas, sed uanitas nuncupāda est. Hæc utraq; al-
 ternis nodis irretitis gressum impedit, fallax complexa collegiū: hæc pestife-
 re pectoribus humanis blanda desiderijs uitia inspirant, defatigatasq; men-
 tes mortalium facili iucunditate sollicitant. Nam quid istis opibus (ut de his
 primum dicam) perniciosius, quæ raro, nisi cum iniustitia congeruntur? Tali
 administratore res ista capitur, tali custode seruatur. Radix enim (inquit) om-
 nium malorū cupiditas. Adeo quædā societas est penè etiam nominis, dua-
 bus his rebus, uitijs, & diuitijs. Nunquid nam non opes istæ quædā materia
 contumeliarū sunt? Vnde etiam quidam nostrorū ait: Quid enim aliud sunt
 diuitiæ, nisi pignora iniuriæ? Nunquid nō uelut exposita improbis præmia,
 factiosorū oculos animosq; prouocant, proscriptionesq; ipsas quodāmodo
 ostentant & inuitant? Sed fac ut ista non accidant, nunquid quò post nos er-
 rantes, fugientesq; cōmigreant, certi esse possumus? Thesaurizat, inqt, & igno-
 rat cui cōgreget ea. Sed fac ut ueniat hæres ex uoto, nūquid nō saepe censum
 hæres

Duo maxime
 homines hic
 uinctos tenēt

1. Timot. 6

Diuitiæ, pi-
 gnora iniu-
 riæ

Psal. 38

hæres intercipit, opesq; cōgestas aut filius male educatus, aut gener male electus absumit. Quid diuitiæ istæ in se uoluptatis habent, quarū est & misera possessio, & incerta transmissio? Quò deuius ac præceps hominū amor raperis? Scis ea quæ tibi obueniunt diligere, & ipsum te diligere nescis? Foris est quod amas, extra te est quod concupiscis. Reuertere potius in te, ut sis tibi tu charior, quàm tua. Certe si ad te quispiā rerum haud ignarus accedat, malis ipsum te amet, q̄ ista quæ tecū sunt: idq; eliges, ut ille uitæ tuæ potius, quàm opibus tuis affectū suum conferat. Vis hunc homini fidem seruare, non reb. Quod tibi tribuere uelis aliū, ipse hoc tibi, qui es tibi fidissimus, tribue. Nos nos potius amemus q̄ nostra. Et hæc quidem aduersus facultates dicta sint. In honorib. uero huius mundi, ut cætera taceā, quæ æstimari dignitas potest *De honoribus mundi* rerum, cum ad hanc promiscue cum bonis mali ambitione cōscendant, & non unius meriti uiros unus honor ambiat, dignosq; & indignos non iam discernat dignitas, sed confundat? Ita quæ meliores deteriorib. præferre debebat, æquare cœpit: nouoq; modo optimi ac pessimi uiri nusquā ferè minus discrimen est, quàm in honore. Nonne honor maior est, huiusmodi honore inhonorum esse malle, ac suis magis moribus, quàm promiscuis honoribus æstimari? Atq; hæc ipsa (utcunq; se habent) quàm transuolantia, quàm caduca sunt? Vidimus nuper uiros honore conspicuos, celsarum dignitatū insedis fastigijs, & diffuso usquequaq; censu per orbem patrimonialia tetēdisse. Cupiditates successibus uicerant, rebus uota transcēderant. Sed priuatas tantum felicitates reuoluo. Reges ipsi magno sublimes imperio, gemmisq; fulserunt horum tegmina, mirum dictu, textis irradiabāt metallis, diadema distinctis intermicabat arborib. splendebat instructa palatinis aula cultibus, auratisq; trabibus tecta rutilabant: eorum uolūtates iura hominū, eorum uerba leges appellabantur. Quis supra hominum uerticem potest temporaria felicitate confugere? Ecce eorum ille ambitus nusquam est, affluentissimæ quoq; opes abierunt, transierunt ipsi tantarum opum domini. Recentium inclytorumq; regnorū apud nos iam quædā fabula est. Omnia illa quæ hic erant magna, modò iam nulla sunt. Nihil, ut puto, imò, ut certò scio, ex illis opibus, honoribus, regnis secum abstulerunt, nisi (siqua in his fuit) fidei pietatisq; substantiam. Sola hæc illos, cæterarum rerum egenos, sola prosequitur: hæc abeūtes inseparabilis, & quasi fida comitatur. Illa nunc ope aluntur, in illis nunc diuitijs, in illis tantum honoribus acquiescunt. Hæc bona nunc in beneficijs habent. Quapropter si honoribus opibusq; capimur, ueris opibus, ueris honoribus excitemur. Optimus quisq; in cœlestes honores, in cœlestes opes, terrene nos honores, terrenas opes transfert: illuc utiq; ubi bonorum ac malorū summa & inconfusa discretio est: ubi quod semel adipiscimur, semper tenemus: ubi si locus obtinēdi ullus fuerit, amittendi nullus erit. Sed quando de fragili temporaliū bonorū possessione diximus, aliquid etiam nobis de ipsius breuis uitæ conditione dicendum est. Quid istuc quæso, quid istuc est? Nihil ita quotidie

Homo brevis-
sima uite

Mors non ti-
menda

quotidie homines ut mortem uident: nihil ita obliuiscuntur ut mortem. Agitur humanum genus rapida in occasum mortalitate, omnisq; posteritas succedentium seculorum lege decurrit. Patres nostri præterierunt, nos abibimus, posterii sequentur: uelut ex alto undarum iactus, alijs atq; alijs superuenientibus in littoris extrema franguntur, ita in terminum mortis succidua alliduntur ætates. Hæc nos consideratio diebus ac noctibus, hæc nos conditionis nostræ memoria circumstrepit. Debitam uitæ finem iam iamq; affuturum putemus, qui nobis tanto magis appropinquabit, quanto magis distulit. Vicinum speremus diem, longinquum esse nescimus. Præparemus, ut scriptum est, ad exitum uias nostras. Si cogitamus ista, si ista meditamur, non timebimus mortem, timendo. Beati qui uos iam reconciliastis **CHRISTO**. Non magnus mortis istos timor infestat, qui iam dissolui optant, & esse cum **CHRISTO**, qui summum uitæ istius diem iam parati, iam quieti in silentio expectant. Non enim multum refert quando finiant temporariam, qui transeunt in æternam. Ad negligentiam uitæ non nos negligentium turba persuadeat, nec ad damnum propriæ salutis alienis ducamur erroribus. Quid nobis in illo dei iudicio proderit multitudo, ubi singuli iudicabuntur, ubi sola examinatio meritorum, actus quosq; non populus absoluent. Cessent cessent solatia male suada discriminis. Nimirum præstat uitam propagasse cum paucioribus, quam perdidisse cum pluribus. Atq; adeo non nos ad incuriam peccatorum sola peccatorum numerositas pertrahat; neq; hoc quod sibi alij parum consulant, quædam nobis efficiatur autoritas. Obsecro te, delictum alienum semper ut opprobrium respice, nunquam ut exemplum. Quod si libet oculos ad exempla conferre, in illam potius intende partem, qua licet pauciores sint, tamen sunt in sua parte copiosi: illam inquam respice, in qua sunt qui sapienter intelligunt quapropter nati sint, & utiq; dumad uiuunt, uitæ suæ causam agunt, qui utili opere insignes, atq; egregia uirtute præstantes, præsentem uitam excolunt, futuram serunt. Nec solum copiosa horum exempla, uerumetiam magna non desunt. Nam quæ mundi nobilitas, qui honores, quæ dignitas, quæ sapientia, quæ faciundia, quæ literæ non se iam ad hanc cœlestis regni militiam contulerunt? Quæ sublimitas non iam se ad istud leue cœleste iugum cum deditione submittit? Et sanè supra omnem errorem atq; ignorantiam est dissimulare quosq; negocium salutis suæ. Possem etiam, nisi longum esset, multos ex innumeris nominatim retexere, quanti in seculo illustrium uirorum hanc arctiorem diuini cultus obseruantiam, uitamq; sectati sunt: quorum tamen exempla, ne cuncta penitus omittam, cursim pauca subnectam. **Clemens** uetusta prosapia senatorum, atq; etiam ex stirpe Cæsarum, omni scientia refertus, omniumq; liberalium artium peritissimus, ad hanc iustorum uiam transiit, itaq; etiam in ea excellenter effloruit, ut principi quoq; apostolorum successor extiterit. **Gregorius** è Ponto sacerdos, philosophia primus apud mundum & eloquentia præstans, sed postea maior præstantiorq; uirtutibus

tribus, adeo ut, sicut de hoc historiae nostrae fides loquitur, inter reliqua admirabilium signa meritum, precibus huius atque orationibus mons referatur secessisse, lacus exaruisse. Alius item sanctus, atque eiusdem nominis Gregorius, aequae literis ac philosophiae deditus, coelestem hanc philosophiam concupivit. Cuius etiam quod ad rem pertinet, nequaquam silendum uidetur, quod Basilium studiis prius secularibus familiarem sibi, & rhetorices adhuc professione uacantem, auditorium eius ingressus, manu hunc apprehensum schola abduxit, dicens: Omitte ista, & da saluti operam. Et postea uterque memorabilis sacerdos, reliquit uterque in ecclesiae nostrae libris ingenij sui praecleara monumenta. Paulinus quoque Nolanus episcopus, peculiare & beatum Galliae nostrae exemplum, ingenti quondam diuitiarum censu, uberrimo eloquentiae fonte, ita in sententiam nostram propositumque migravit, ut etiam cunctas admodum mundi partes eloquio, operibusque resperferit. Hilarius nuper, & in Italia nunc antistes Petronius, ambo ex illa plenissima, ut aiunt, mundanae potestatis sede, unus in religionis, alius in sacerdotij nomen ascendit. Et quando clarissimos facundia, Firmianum, Minutium, Cyprianum, Hilarium, Ioannem, Ambrosium, ex illo uolumine numerositatis euoluam? Dixerant credo, & hi sibi, quod quidam nostrorum ait, cum se a seculo in hanc beatiorum uitam hoc uelut stimulo concitaret: dixerant credo, Quid hoc est? Surgunt indocti, & coelum rapiunt, & nos cum doctrinis nostris ecce ubi in carne uolutamur & sanguine? Dixerant istud, & idcirco ipsi postea uim intulerunt regno. Prolati ex parte quos maior fidei nostrae feruor habuit, seculi philosophia, eloquentia, honoribusque perfunctos, ad ipsos iam reges, & illud caput mundi ueniam. Neque nunc commemorandos putabo omnes superiores illos religioni deuotos, & regiae dignitatis uiros: solum mihi insignes, Dauid pietate, Iosias fide, Ezechias humilitate, ex memoria uenerandorum promentur annalium. Nonnulli quoque ex recentioribus extiterunt, atque hac nostra tempestate principes, qui ad agnitionem ueri regis propius accesserunt, summumque illum dominorum dominum summa cordis contritione confessi sunt, attentam diuinam maiestati reuerentiam, etiam uterque sexus ex aula exhibuit. Hi potius idonei, ut arbitror, ad aemulandum proponantur, quorum exempla cum habeant de futuris salutem, habent de praesentibus auctoritatem. Cernis ut etiam dies atque anni, & cuncta haec ornamenta coeli, dei uerbum mandatumque infatigabili obseruatione censeruent, praceptorumque eius custodiant irremissa lege famulatum. Numquid nos, quorum ista uisibus fabricata sunt, quorum luminibus ingesta sunt, coelestium mandatorum non nescij, nec diuinam uoluntatis ignari, praecipitum dei surda aure transibimus? Et his quidem praedictis mundi adminiculis, quid in secula obseruaret, semel iussu est: nobis uero tot uoluminibus diuinam legis iterantur imperia, ad haec saltem, quod homini ipsi attributum est, uoluntati auctoris parere, praecipitumque eius uacare discat: quia omne istud cum praebet ministerium, praestat exemplum. Et tamen si qui ad

Basilius

Paulinus

Hilarius
Petronius

Psal. 138

autorem suum redire nolūt, num idcirco dominum suū uitare possint? Aut quò suppetit ut fugiant, qui à deo se auertunt? Audiant sancte Dauid, audiā te dicentem: Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero penas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etiam ibi manus tuā deducet me, & tenebit me dextera tua. Ergo illi uelint nolint se domino uniuerſitatis, & si uoluntate auferunt, iure non subtrahunt. Illi quidem affectu absunt, sed ille dominatu adest: ita quod improuidum & incōsultissimum est, errantes clausi, uiuunt extra cōsiderationem domini, & intra potestatem. Et si unusquisq; de fuga famulū minaci indagine sectatur, eumq; declinantem se iuris sui assertor insequitur, cur nō de semetipso cœlesti domino ius suum reddit, seruitutiq; quamprimū se in famulatū eius uoluntaria oblatione dedat, æquus utiq; tam sibi, quā in se arbiter? Cur in præsentiū rerum oblectabili defigimur aspectu? Cur ihs tantum libet incubare quæ cernimus? Nūquid luminibus istis tantū uiuimus, aut solos in usum gestamus oculos? Viuimus quoque & auribus, ut possimus inhiare promissis. Magni nos per hanc quoq; corporis partem affectus trahūt. Quæ spondentur, quæ prædicantur, seruentibus uotis, instantibus desiderijs expectemus. Fidem promissorum fidelis ille, ille autor inculcat. Ambiamus ad optima quæ pollicētur. Quāq; si ipsis quoq; oculis bene & utiliter uti uolumus, per istos etiā in futurum cupiditate magna ex parte rapramur: si admirationē quam ex mūdi cōtemplatione capimus, retorqueamus in ipsum tantæ machinæ autorem: aut si cogitemus quantus in posterum splendor lucis possit luminibus occurrere, cum se nunc tantus insinuet: quā magnifica fulgebit perpetuis formis rebus, cum sit nunc tam speciosa perituris. Non ergo oportet in deteriorem nos partem officia sollicitare membrorum, cōmode potius in utranq; temperentur uitam, sicq; custodiant temporariæ usum, ut æternæ nō abijciant ministerium. Quod si nos ista auocatio atq; amor iuuat, & ipsum sensum oblectatio sollicitat, est planē hic amor summæ uoluptatis, est nō solū quod amari effusissime possit, sed & quod maxime debeat, iucundum, præclarum, unicū, æternū bonum. Deus inquam noster, cui possis tam magno quā pio igne flagrare, si in locum anteriorum cupiditatū preciosa rursus desideria succedūt. Si te in aliquo capiebat tam magnificæ rei dignitas, nihil illo magnificētius: si te aliquid uelut aptum gloriæ, accōmodatumq; rapiebat nihil illo gloriosius: si ad splendida fulgentium rerum ducebaris uisu, illo nihil clariius: si ad speciosa trahebaris intuitu, illo nihil pulchrius: si in aliquo te amplecti putabas ueritatē, illo nihil uerius: si in quoquam suspiciendam largitatem credebas, illo nihil munificētius. Miraris quod purum est atq; simplex: nihil illa bonitate syncerius. Solicitaris affluentium rerum copā: nihil illa abundantia copiosius. Diligis aliquid tanq; fidum: nihil huius firmitus est fide. Amas aliquid ut cōmodum: nihil commodius est huius ipsius amore.

Est

officia mem/
brorum tem/
peranda

Est aliquid quod te uel seueritatis, uel iucunditatis specie trahat? nō est magnitudine illa, dignatione illa quicquam aut terribilius, aut blandius. Requiritur in aduersis benignitas, in prosperis suauitas: unicū est ex illo, aut in latis gaudium, aut in mœstis solamen. Itaq; ratione plenissimum est, te illum, in quo habeas omnia, amare præ omnibus. Diuitiæ, & quæcunq; illa sunt quæ te nunc amœnitatibus suis obtinent, non solum intra ipsum, sed etiā ab ipso habentur. Male hæctenus amor sparsus, diuinis deinceps reddat excubijs: uaga adhuc affectibus suis, in sacros reducatur usus iam casta charitas: dilectionemq; opinionibus deuiam, cohibito errore, castigās dirige, atq; in deū amorem confer tuum: quia & quicquid nunc amas, suum est, suum inquam suum est. Est enim tantus ille, ut qui non amant eum, inique quidem, sed tamen non nisi eius quicquā amare possint. Sed tamen consideret uelim arbitri iustus, æquūne sit diligere opus opifice neglecto, derelictoq; omnium creatore rerū, in rem huius, cupiditatibus suis passim atq; indifferēter incur rere: cum utiq; deum oportuisset illicere ad amorem sui, uel per hunc ipsum affectum suorū operum. Et nunc homo aduersus in indignorum tantum figmentorum desideria atq; officia conuertitur, animisq; incongrue dissidentibus appetitor artis, desertor artificis, cōplectitur speciem cuius nō miratur autorē. Et quid de illa tam magna multitudine dulcedinis suæ diximus? Aut quid de tanta & tam ineffabilis boni suauitate, sancto ac profundo charitatis eius thesauro elocuti sumus? aut quando in quoquam de illo quisquā uallet rei ipsius fando cōsequi dignitatē? Amare ergo eum iam non uoluptariū tantū, sed etiam necessarium esse ducamus. Impium quippe est hunc nō diligere, cui rependere non queas, etiam cum dilexeris. Iniustissimum est, ut ei quæ possis tribuere nolis, cui etiam si uelis repensare non possis. Quid enim Psal. 115 retribuemus domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Quid retribuemus uel pro hoc tantū, quod per fidem homini salutē dedit, statuitq; ut quamfacillimum factu esset, per quod spem orbi terræ ac uitā mortalibus propagaret. Et ut ad ista descendam, illa aliquando externa omnia, id est nationes & regna, putasne ob aliud in ditionem ac ius celsisse Romanum, & ob aliud magnam partem generis humani in unum trāsisse populum, nisi ut facilius tanquam medicamentum per corpus unum, ita per unam gentem fides infusa penetraret, & ut capiti ingesta uelociter se per mēbra diffunderet? Alioqui non ita cucurrisset inter crebras & discrepantes ritibus linguisq; gentes, nec tam longe per nouorū semper graduum obiecta transisset. Deniq; beatus Paulus per hunc eundem populum disteminās fidem, scribit se ab Hierosolymis usq; ad Illyricum Euangelio Christi cuncta repleisse. Quando autem istud inter nationes, aut multitudine innumeras, aut immanitate barbaras extitisset? Inde est quod nunc terra à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari Christū resonat, quod ad uitam omnia mundi latera cōcurrunt, dum fidem Thrax, fidē Libys, fidem Syrus, fidē receptat Hispanus. Magnū ergo

ex hoc diuinæ pietatis argumētum est, quod sub Cæsare Octauio, cū utiq; Romana possessio uerticē tenuit, tunc se deus terris dedit. Itaq; ut tua apud te proferam, cū ab ortu regni huius centesimus & octogesimus quintus fere supra millesimū uertatur annus, quicquid uel sub illa dominatione regū uel sub illa deinde gemina administratione consulū Rom. accessit Imperio, omnia Christi aduentui præparata, & diffundendæ fidei prouisa potest, si quis idoneus est assertor, ostendere. Nos ad propositum reuertemur.

2. Ioan. 2 Nolite, inquit diligere mundū, necq; ea quæ in mundo sunt, quia omnia hæc conspectui nostro insidiosis coloribus lenocinantur. Vis illa oculorū attributa lumini, non applicetur errori: & cum uitæ usibus pateat, nō admittat can-

1. Pet. 2 sas mortis. Carnis desideria, ut egregie Apostolus ait, militant aduersus animam, omnisq; illis in perniciem nostram clademq; procinctus est, peruigilem cum insurgūt aduersus nos stationem tenent externorū planè hostium more, dum sibi tantū uirium acquirunt, quantum nobis subtrahunt. Ita ego hæcenus de inextricabilibus seculi insidiantis illecebris, de honoribus opibusq; fermocinatus sum, tanquā si iucundus blandimentis suis mundus uigeret. Quicquid est illarum rerum facies, adumbratis quondam nitoribus expolita, iam obsoleuit, omnisq; fucatus splendor intercīdit. Vix iam hoc habet mundus, ut fallat. Perijt imago illa rerum ad decipiendum usq; decora. Prius nos seducere uero cogitabat fulgore, non poterat, propè iam non ualet & ipsa nos falsa ostentatione corrūpere. Solidis bonis carebat, ecce deficit etiam caducis. Nō hunc aut ad tempus speciosa ornāt, aut in posterū mansura confirmant: nisi nosmetipsi decipimus, penè mundus decipere nos non potest. Sed quid dissimulamus ea expromere, quæ fortiora sunt? Dissipatas loquimur opes mundi, cum iam ipse mundus in finem suum uergēs, spacijs agatur extremis. Quanto istud maius & grauius est, quod iam ipse non in longum erit? Quid commemoramus attritam eius rem ac suppellectilem? Nec immerito in defectum uiribus æuo consumptis urgetur, adminiculisq; suis destituitur, cum iam in senium nutanti onere succumbat. Postrema mūdi ætas referta est malis, tanq; morbis senectus. Visa sunt uideturq; iam dudum ista cano seculo, fames, pestilētia, uastitas, bella, terrores. Hi sunt in ultimis iam annis languores sui. Hinc sæpe illa cœli cernuntur signa, motusq; terrarū, permutatę temporū uices, monstrosæ animantiū foecūditates: quæ omnia adhuc procedētis prodigia sunt tēporis, sed iam deficientis. Atq; hoc nō infirmitatis nostræ uerbis, sed etiā apostolicæ autoritatis cōfirmatur eloquijs. Illic enim legitur: In nos fines seculorū deuenerūt. Quod cum iam dudum dictum sit, quid cunctamur, quid expectamus? Urget nos dies ille iam non noster tantum, sed & seculi. Omnis hora illud debitæ resolutionis admonet tēpus instare, cum ancipiti periculo finis alternus, & discrimen geminum, unam omnibus mortem minatur. Incumbit mihi misero iam mūdi mortalitas, tanq; mihi non sufficiat ad terrorē mea. Quid palparamus metus nostros

nostros: Securitati locus non est, quando terminus in nos impēdet indifferenter singulorū hinc, hinc omnium. Quo magis est in hoc, non iam dicam seculi exitu, sed uel in hoc rerum eius defectu hominum miseranda cōditio, qui sibi nec futurorū spem gaudiorum reponunt, cum iucunditate præsentiū non fruantur. Voluptatem uitæ breuioris nō capiunt, perpetuæ sperare non possunt. Bonis temporalibus non utuntur, nō utentur æternis. Hic rei parū, illic spei nihil. Dolendus prorsus atq; miserāus hominis status iste est, nisi forte faciat de acerbissima cōditione cōgruam necessitatē, nisi ob hoc ipsum ad potiora utilitatis suæ remedia se corrigat, contendatq; ad illa salubrioris uota consilij: præsertim cum ita dilacerata præsentis temporis res sit, ut qui unius futuri seculi commodum perdit, utriusque perdiderit. Dirigenda est omnis animi intentio in spem futuri: quam spem ut plenius ac manifestius cōsequaris, aperire eam etiam sub alicuius exempli cōditione non abnuam. Si cui aliquis quinq; hodie ex ære denarios offerat, quingentos uero aureos in crastinum spōdeat, optionemq; offerat, utrum æs ad præsens sumere, an aurū mallet in posterū: dubiūne est, quin præoptet grandia illa munera cū parua mora. Tu quoq; breuis huius atq; æternæ uitæ cōditione perspecta, non eligas capere uilia, cum sperare possis preciosa. Non est tanti sumpsisse parua, quāti est expectare quæ magna sunt. Quod si omne hoc fragile, quod in mundo est & uidemus & capimus, spei uero à sperando inditū nomē est, manifestum est, nequaquā in hoc seculo spem possideri, in quo his quæ in tuemur & fruimur. Spes enim quæ uidetur, non est spes: nam quis quid uidet quod sperat? Ergo quæcunq; illa spes rebus miscetur humanis, quærenda est in futurum: alioquin nec spes appellari potest, si non speratur. Itaque manifestiorem in futurum rem spei sequimur, quam spem rei in præsentibus experimur. Ecce ea quæ nobis in ipsos oculorum admouentur obtutus, non absolute quasi oppressis uisibus intuemur: multo uero certius in ea quæ eminus offerūtur, uelut expeditis luminibus intēdimus: ita ferē euenisse de præsentibus futurisq; non est ambigendum. Nam præsentia tanquā in oculos ingesta, non recte cernūtur: futura tanquā ab oculis reducta, manifestissime perspiciuntur. Neq; hanc fiduciam futurorum incerto autore præsūmimus, sed domino nostro IESV CHRISTO uerissimo spōsore ueritatis, qui iustis interminabile regnum, & ampla beatissimæ æternitatis præmia pollicetur: qui etiam per ineffabile sacramentum assumptæ carnis idem homo & deus reconciliauit hominē deo, ac magno absconditoq; mysterio passionis mūdum crimine absoluit. Itaq; manifestatus est in carne, iustificatus est spiritu, apparuit angelis, prædicatus est gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloria, propter quod deus eum exaltauit, ut omnia confiteantur nunc in cœlo, & in terra, in mari, & in abyssis, quia dominus IESVS in gloria est, rex & deus ante secula. Quin tu repudiat is illis philosophorū præceptis, quorū lectioni operam ac ingeniū accōmodas, ad imbibēda Christiani

*Omnis spes
nostra in futu
rum dirigēda*

Spes

Philip. 2.

*Præceptorū
dei & philo-
sophorū disce-
rentia*

dogmatis studia animū adiūcis. Illic quoq; quo facundia tua atq; ingenium
exerceatur inuenies, breuiq; tibi liquebit, quāto hæc nostra, id est pietatis, ue-
ritatisq; præcepta, illis philosophorum præceptis debeant. In illis nanq; eo-
rum præceptis uel adumbrata uirtus, uel falsa sapientia: in his uero consum-
mata iustitia, solida ueritas continetur. Vnde licet dicere, philosophiæ alios
nomen usurpasse, nos uitam. Etenim qualia ab his dari possunt præcepta ui-
uendi? Causam nesciunt. Ignorantes enim deum, & statim ab exordio iu-
stitiæ declinantes, consequenti in cætera feruntur errore. Sic fit postea, ut stu-
diorum talium finis sit uanitas. Si qui apud illos honestiora definiunt, huic
iactantiæ deseruiunt, huic laborant: ita apud eos non est uacua uitæ absti-
nencia uitiorum. Hi itaq; sunt, sicut scriptū est, qui terrena sapiūt. Vnde ma-
nifeste ostēditur, ueram eos iustitiam, ueram sapientiā nō uidere. An ne ali-
quis ex illa Aristippi schola ueritatem uidebit, qui ingenio suo à suis aut
pecore nihil differt, cum beatitudinem in corporis uoluptate constituat, cui
deus uenter est, & gloria in pudendis eius? Hic honestum iustumq; præci-
piet, apud quē prodigus, impudicus, adulter philosophatur? Sed alius ad-
uersus philosophos dicendi locus reseruetur, ego ad hæc ueniā, propter quæ
tecum loquor. Omitte iam illas, quibus oblectaris, maxime generales eorū
sententias, breuiter ex omni disputationis genere collectas, atq; ad studia te
nostrorū & scripta cōuerte. Ibi tu optime pectus tuum multifaria instructio-
ne satiabis: ibi ad inculcandam fidem, non his quidem uerbis, sed tamē ista
dicentur tibi: Verbū dei qui nō credit, non intelligit. Ibi tu admonebere: do-
minū, quia dominū uocas, metue: quia patrem, dilige. Ibi tu ueras hostias di-
sces audiendo: acceptissima deo sacrificia sunt iustitia & misericordia. Ibi tibi
istud insinuabitur: Si amas te, proximū dilige: quia nihil magis commodis
tuis dabis, q̃ quod cōtuleris alienis. Ibi tibi præcipietur, nullam esse causam
tam dignā putes, qua tibi iusta fiat mors hominis. Illic aduersus illicita mo-
neberis: Libidini resiste tāquam hosti acerbissimo, qui insultare uictis etiam
contumelia corporis gaudeat. Illic, ne concupiscas, istud edoceberis: Melius
est nolle quæ non habeas, quā habere quæ uelis. Illic, ne irascēris, hoc inge-
retur: Qui prouocatus irascitur, tunc solum non irascitur, cū non prouocatur.
Ibi etiā de inimicis audies: Amato non amantē, quia amātem uix ullus non
amat. Illic sæpius id tibi iterabit: Thesaurū is bene recondit, qui indigētibus
diuidit. Perdere enim iam nō poterit quod largiendo collocauit. Illic etiā feli-
ciora suadeberis, cum dicetur: Fidelium coniugiorū fructus est continentia.
Ibi tu discernenda cognosces, cum audies: Mala seculi huius iustis iniustisq;
cōmunia sunt. Ibi tibi istud audiēdum offeretur: Maior ægritudo est languē-
re animam uitæ, quā corpus morbis. Ibi tibi ad commendandam pacem
istud pronuntiabitur: Impatiētibus similitudo morum causa discordiæ. Ibi,
ne sequaris malos, istud audies: Prudentem & sapiens informat, & stultus:
ille quid imitādum sit docet, iste quid uitādum. Illic & ista proferent: Multa
profunt

profunt nesciētibus: ideo non minor est dei in operto, quā in aperto benignitas. Illic admoneberis: Gratias deo nō magis in prosperis agas quā in aduersis: & cum prospera sint, te non meruisse fatearis. Illic tibi etiam remotiora patefient, cum ista prādicabuntur. Fatum non esse, interrogent gentes uel leges suas, quā utiq; nō puniunt, nisi factorū uoluntatem. Illic audies, ad custodiendam puritatem & ista prācipi: Si uis esse uerax, suspicax non eris. Nō enim suspicamur, nisi quod nescimus. Ibi de sublimioribus quoq; istud audies: Deo mente defixus, à passionibus cum titillatur, à cœlo in terram deuoluitur. Ibi tibi & hæc memorabuntur: Cum hic mali interdum bona capiant, boni malis afflicentur, qui futurum dei iudiciū non credunt, iniquum (quod absit) deum iudicant. Illic tibi suggeretur: Etiam in secretis tuis, quod uelis homines nescire, ne feceris: quod deum, ne cogitaueris. Ibi tibi contra omnem fraudem dicetur: Infelicius est decipere, quā decipi. Illic & aduersus iactantiam consummantia tibi hæc prācipientur: Vanitatem tanto magis fuge, quāto melior efficieris. Cætera enim uitia crescunt uitij, uanitas uirtutibus. Et ista quidem pauca de studijs carptim ac breuiter prælibata sunt. Quod si ad fontes ipsos sacri eloquiij scrutator accesseris, ibi tu non exteriora magis quā interiora mirabere. Ita scriptura dum intrinsecus radiat, uelut preciosissima quæq; gemma in profundum fulgorem cōsiderantium demittit oculos. Hoc tu caligantem mentis aciem nequaquā refugus insuesce, hoc interno ac salubri cibo discere animæ famem pascere. Per opus miserantis domini id fore non diffidimus, ut nostrorū appetens & dissimulator tuorum, inania fastidias, & solida concupiscas. Imprudentissimum est, cum pro nobis ferē tam multa deus fecerit, nihil nosmetipsos fecisse pro nobis: cumq; ille in operibus suis ad commoda humana respexerit, hominē nolle sibi consulere. Consulimus uero, si nos in dei cultum affectumq; reddimus. Vera quippe beatitudo est, seculi beatitudinē spernere, neglectisq; terrenis in diuina flagrare. Proinde iam nūc omnia dicta factaq; tua ad deum, uel propter deū dirige. Obtine, ut tibi comes semper sit illa, & tibi custos erit. Tam fida est innocētia. Magnum est uirtutē sequi, nosq; ei aliquid pro uirili portione cōferre. Nec pauendū est, ne se ab his quæ usu inoleuerūt, animus per meliorem uitā non ualeat absolvere. Idem ille, cui sanādos nos tuēdosq; offerimus, uires præstat affectui. Vnde aut ut uel æstimatione comprehendere ualeat quisq; futurorū remunerationē bonorū? Ecce hic diuina, ut cernimus, munificētia cunctis promiscuū usum charissimę lucis indulgit. Dat pio & impio cōmunē spectare solē, omnibus creatura famulatū suū benignis seruat officijs, bonorū malorumq; totius mūdi indiscreta possessio est. Cū hic igit tam præclara deus iustis pariter & iniustis tribuat, qualia sunt putanda quæ iustis referuat? Cōsideremus qui tanta dedit, quāta restituet: q tam magnus est in donis, q magnus erit in præmijs. Si tam inæstimabilis est munerātis benignitas, quæ illa remunerātis? Ineffabilia sunt quæ præparauit deus his

qui diligunt eum, recte, planè, atq; manifeste; quia uere immensum est, quàm magna rependet bonis, qui tam magna largitur ingratis. Circumfer oculos, & de pelago negotiorum tuorum uelut in quendam professionis nostræ portum prospice, proramq; còuerte. Unus hic portus est, in quem nos ab omni fluctuantis seculi iactatione referamur, què inter irruentes mundi turbines fessi petamus: huc cunctis còfugiendum est, qui frementis seculi tempestate uexatur: hic statio fidissima, & quies certa: hic late recessus exclusis fluctibus silet: hic blanda tranquillitas serenū renidet. Huc cum fueris delatus, tutò nauis tua post inanes labores, hic ad crucis ancoram fundata retinebitur. Sed iam prolixior scriptorum pagina modum poscit. Vim cœlestium præceptorum arcte breuiterq; collectam in summam accipe ad Dei honorem. Hæc sunt mandata omnia, ignosce, meq; agnosce.

F I N I S.

SCHOLIA IN EPISTOLAM EVCHERII EPI

scopi Lugdunensis, per Erasmus Roterodamum. *auctorem damnatu*

AD M O D V M gloriari licet.) Videtur admodū, abuti pro pro-
pemodū. Certe nouo more usurpat aliquot locis, delectatus,
ut apparet, ea uoce, sicut suis locis indicabimus. Animo tuo
causam animæ tuæ.) Festiua adnominatio in animo & anima.
Animo cupimus ac diligimus: anima Theologis est ea pars qua salui sumus, hoc est, qua uere uiuimus. Nō abhorres ingenio.) Ingenium posuit
pro natura, quam in eo laudat. Per prouidam occupasse naturam.) Qua-
si natura illum religioni genuerit. Nisi malis legere, per pronam occupasse
naturam, hoc est, ad pietatem propensam. Bona sua pro parte inuenire po-
test.) In alijs doctrina gignit bona, in hoc quædam inuenit insita à natura.

Multo studio tui, mei admodum parū prouidus.) Oratio constat ex con-
trarijs, tui, mei, multum, parum. Videtur rursus abuti admodum, pro penè.
Adeo tui studio ducor, ut penè parum sim prouidus mei ipsius. Primum
instituti.) id est incepti, & rudis adhuc. Ut eductos sicut ab ipso, ita ipsi ar-
bitremur.) Eductos dixit, pro editos in lucem, & productos. Sensus est: Ut
illius beneficio nati sumus, ita illi nati sumus, non nobis. Sicut ferri igni-
bus mos est.) Anima ueluti scintilla est æternæ lucis, nempe dei: non quod
illius pars sit iuxta quosdā, sed quod ab illo propius fluat, magisq; lucis ima-
ginem referat. Ergo amantes uitam.) Nouus ingressus argumentationis,
quo usus est Paulus apud Athenienses: cum id ultro fieri ostendimus, quod
conamur persuadere. Vtiq; dumad uiuunt.) Dumad, positū pro quoad.

Gregorius è Ponto.) Cum multi sint apud Græcos Gregorij, dubiū non
est quin hic sentiat de Gregorio Origenis discipulo, cui prius nomen erat
Theodoro

Theodoro: is Neocæsariensis episcopus (est autē in Ponto Neocæsaria) admodum adolescens, ob studia Græcarum & Latinarum literarum de Capadocia Berytum, & inde Cæsariā Palæstinæ trāsijt, iuncto sibi fratre Athenodoro. Quorū cum egregiam indolem uidisset Origenes, hortatus est eos ad philosophiam: in qua paulatim Christi fidem introducens, sui quoq; sectatores reddidit. Hic, ut indicat Suidas, dictus est θαυματουργός, id est patrator miraculorum, ob id opinor, quod, ut in catalogo indicat Hieronymus, librum scripserit de miraculis, quæ iam episcopus cum multa ecclesiārū gloria perpetravit. Nisi quod hoc loco, qui catalogum Hieronymi uerterūt in linguam Græcā, addunt, *ποιήσας γέ σημεῖα τε καὶ θαύματα ἡνίκά ἐπισηκονεῖ ἐν ὑγῶνι*. Cum fecisset signa & miracula cum episcopus esset, ut intelligamus hunc librum non ab illo, sed de illo scriptum fuisse. De miraculis igitur & hic meminit. Alius item sanctus.) Parum liquet, utrū sentiat de Gregorio Nazianzeno episcopo, quē Suidas, aut apud illum quisquis fuit, indicat uehemēter amicū fuisse Basilio episcopo Cæsariensi, ἀναγκαιὸν φίλον appellans, hoc est necessarium amicum, ob id opinor, quod illum ad Christi philosophiam pertraxerit: an de Gregorio Nissenso episcopo, qui fuit frater Basilij Cæsariensis episcopi, cui cum Gregorio Nazianzeno consuetudinem fuisse declarat Hieronymus, sibi uero utrunq; notum ac familiarem fuisse. Paulinus Nolanus episcopus.) Huius ingenium ac dicendi uena laudata est ab Hieronymo. Extant ipsius lucubrationes, testantes sibi arctissimā fuisse familiaritatē cū Ausonio. Ex hoc loco intelligimus & Pontium Paulinum, & hunc qui est huius autor epistolæ, ex eadem Galliarum parte fuisse oriundos. Huius mentionem facit Gennadius in catalogo scriptorum illustrium, sed opuscula recēfens, de patria silens. Vt etiam cunctas admodum.) Rursus admodum usurpauit, ut apparet, pro prope modum, siue penē. Hilarius nuper.) Indicat se paulo post Hilarij tempora fuisse. Hilarium recensuit Hieronymus, quanquam & alioqui suis libris abunde nobilem. Petronius.) Hunc recenset Gennadius in catalogo, declarās eum episcopum fuisse ecclesiæ Bononiensis in Italia, sed in monachorum institutis à puero exercitatum, cuius opus ferebatur olim de uita monachorum Aegypti, sed eruditius quā ut ipsius esse uideretur. Proinde quidam patri huius ascripserunt, maxime cum ipso opere testetur fuisse se præfectum prætorio. Et nobilitatem hominis hic etiam indicauit. Quanquam suspicor hic Hilarij nomen perperam inductum: idq; colligo duobus potissimum argumētis. Primum, quod è duobus alterum monachū, nempe priorem, alterum episcopum facit. Atqui Petronius & Hilarius ambo fuerūt episcopi. Deinde, quod mox in aceruo ponit & Hilarium, stulte repetens, si hic separatim posuisset. Coniicio pro Hilario legendum Euagriū, is fuit monachus, & tantum monachus, Macarij discipulus, sed eruditione facundiaq; præstans. Nullos enim hic recēset, nisi aut claros imaginibus, aut eloquētiæ laude

laude, aut utroq; præstantes, quo magis excitet suum Valerianū. Firmianum.) Nempe Lactantium. Minutium.) Nempe cognomento Felicem, cuius meminit in libris suis Lactantius. Nam de Cypriano quid attinet dicere? Ioannis meminit Hieronymus. Is fuit Antiochenæ ecclesiæ presbyter, Eusebii Emiseni, Diodoricq; sectator. Scripsit inter alia multa de sacerdotio.

Ex illo uolumine.) Sentit catalogum immensum similium. Et alludit ad uoluminis uocem, cum dicit, euoluam. Surgunt indocti.) Subindicat Augustinum, qui libro Confessionum octauo narrat huiusmodi uerbis sibi se indignatum, cum ex Pontiani uerbis audisset uitam Antonij, cum tamen Antonius haudquaquā fuerit indoctus: nisi forte, ut sit, eam uocem ante ab alijs dictam, sibi usurpauit Augustinus. Vsq; ad Illyricum.) Est in epistola ad

Romanos. Vt tua apud te.) Hinc apparet Valerianum scri-

psisse Annales rerum Romanarum. Palpamus me

tus nostros.) Palpamus, pro delinimus, ac blan-

dimur. Preciosissima quæq; gemma.)

Præsertim hoc Plinius admira-

tur in smaragdis.

Scholiorum Erasmi Roterodami in
epistolam Eucherij, Finis.

INDEX TERNIONVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn

oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz

AA BB CC Omnes terniones

præter q quaternionem.

BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA

per Hieronymum Frobenium & Nicolaum

Episcopium, Mense Augusto An-

no M D XXXI

*Esta este libro expurgado conforme al Ex purgatorio
del año 1640 por comision de la Suprema
Inquisicion*

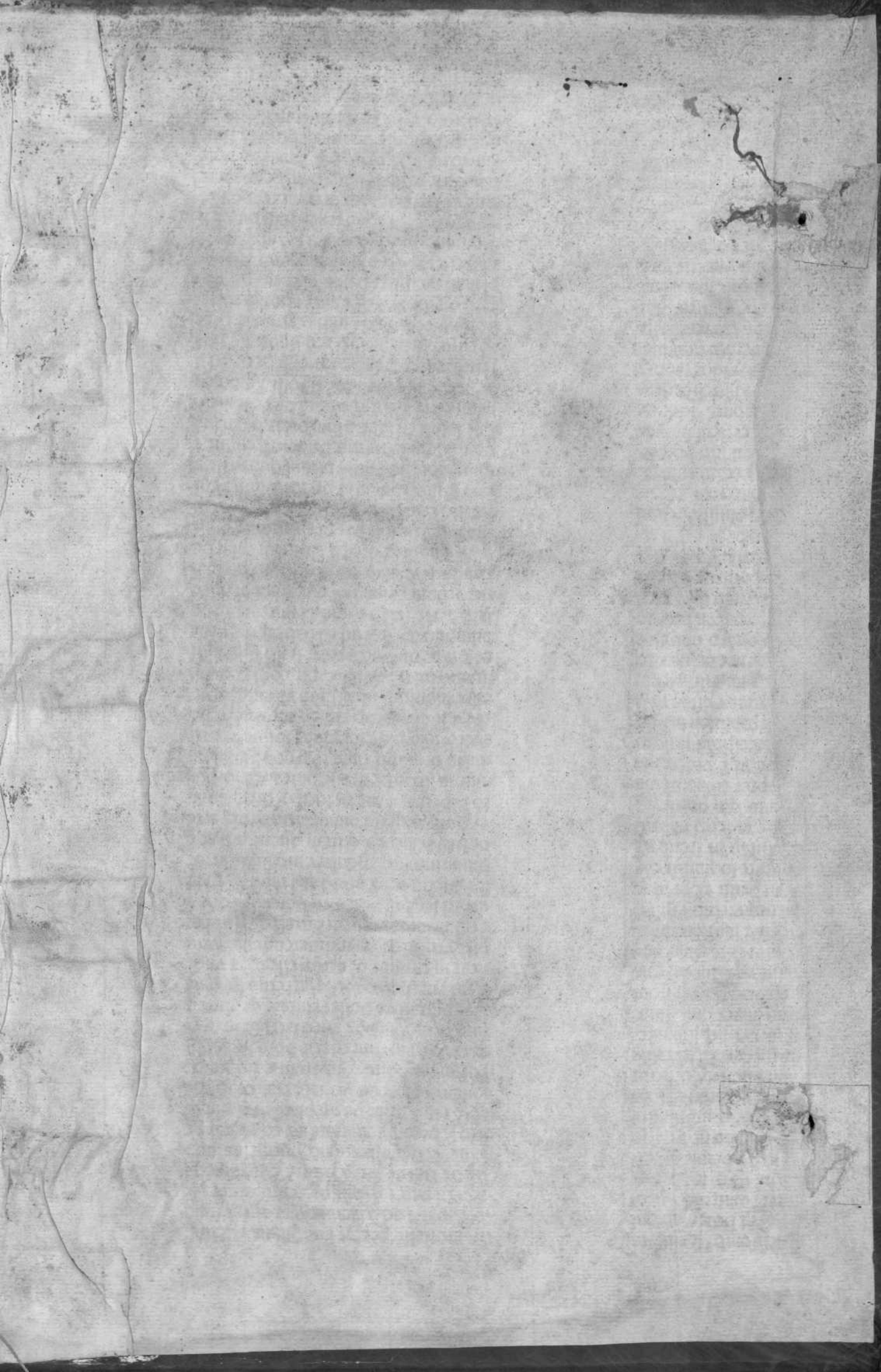

FRO

BEN.

2277

A black and white photograph of a book cover. The cover features a repeating pattern of stylized, dark, curved lines, possibly representing a traditional motif or a decorative border. The lines are set against a light, textured background. The overall appearance is that of a classic, possibly leather-bound, book cover.

Cardo

A dark, textured surface, possibly a book cover or endpaper, showing signs of wear and discoloration. The texture is grainy and uneven, with some lighter patches and darker, more worn areas. There are no discernible patterns or text.

五